

H. S. COMMAGER

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ TÖRTÉNETE

H. S. COMMAGER

A második világháború története

HOLNAP KIADÓ

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
The Pocket History of the Second World War
1945 by Steele Commager

FORDÍTOTTA MÁTHÉ ELEK

A fordítást az eredetivel egybevetette és átdolgozta
SZÉKELY GYÖRGY

Ötödik kiadás

Hungarian translation © Máthé Elek jogutója, 1991

Holnap Kiadó Kft., 1996
Felelős kiadó a kiadó ügyvezető igazgatója
A fedelelet Horváth Péter tervezte
Műszaki vezető Szántai Ágnes
Megjelent 27,5 (A/5) ív terjedelemben. HO 242
ISBN 963 346 117 0
Szedte a Fényszedő Központ Kft., (910512/20)

Nyomta és kötötte: Szekszárdi Nyomda Kft., 1996
Felelős vezető: Vadász József ügyvezető igazgató

Tartalom

HOGYAN KEZDŐDÖTT A HÁBORÚ

Nemzetközi bizonytalanság
Diktátorok
A lélekharang megkondul
A háború

EURÓPAI HALÁLTÁNC

A hadviselő felek
Lengyelország
Finnország
Különös háború
Dánia és Norvégia
Hollandia és Belgium
Dunkerque
Franciaország összeomlása

MÁR CSAK ANGLIA ÁLL

A Blitz
A legragyogóbb óra
Élethalálharc az óceánon
Kölcsönbérleti szerződés

HÁBORÚ A FÖLDKÖZT-TENGEREN

A tengereken Britannia az úr
Győzelem a sivatagban és a hegyek között
A Balkán meghódítása
Vereség
El-Alamein és ami utána történt
Invázió
Egy hadsereg halála

A VISZTULÁTÓL A VOLGÁIG

Támadás Oroszország ellen
A történelem legvéresebb háborúja
A moszkvaicsata
Gerillaharcok és a „felperzselt föld” taktikája
Leningrád
Ogyessa és Szevasztopol
Sztálingrád

A FELKELO NAP

Pearl Harbour
Harcok a Dél-kínai-tengeren
Bataan
Wake
Szingapúr
Tengeri csata Jávánál
Ausztrália védelme
Midway
A burmai visszavonulás

EURÓPA MEGHÓDÍTOTT NÉPEINEK SZABADSÁGHARCA

Harc a becsületért
Lengyelország
Norvégia
Belgium
Franciaország
Jugoszlávia

AKI SZELET VET...

Könyörtelen harc a levegőben
A szövetségesek légi hadviselése Németországban

„EGY ELESETT, KETTŐ MÉG HÁTRA VAN”

Szicília és a kapituláció

Salernótól Nápolyig
Lassú araszolás Dél-Olaszországban
Cassino és Anzio
Róma és Firenze
A Gót-vonal

A VOLGÁTÓL AZ ODERÁIG

Oroszország felkészül a támadásra
Murmanszktól Iránig
A nagy orosz ellentámadás: Leningrád
Orjol és Harkov
A Kaukázustól Szevasztopolig
Oroszország felszabadítása
Harcok német földön

A D-NAPTÓL A V-NAPIG

Az invázió
A partraszállás
Cherbourg és Caen
A második angliai csata
Az áttörés
Párizs felszabadítása
Partraszállás Dél-Franciaországban
Harcok német földön
Ellentámadás az Ardennekből
Átkelés a Rajnán
A pályát megfutottam

A LENYUGVÓ NAP

Guadalcanal
Az Aleut-szigetek
Új-Guinea
Taratyától Saipanig
A visszatérés
Iwo Jima
Okinawa

Burma

Felhők felett, víz alatt

A GYŐZELEM

A háború vége Olaszországban

A háború vége Németországban

A háború vége Japánban

Hogyan kezdődött a háború?

NEMZETKÖZI BIZONYTALANSÁG

1939. szeptember 1-jén a kora hajnali órákban bombázók és vadászrepülőgépek szálltak nagy rajokban keletre, Lengyelország felé. Útjukban mindenütt halált és pusztulást zúdítottak a teljesen védtelen városokra és falvakra. Közben repülőtereket, vasútvonalakat, hidakat és gyárakat romboltak le. Kelet-Poroszországból, Pomerániából és Szlovákiából indulva el hatalmas, szürke hadak özönlöttek egy halálra ítélt ország belseje felé. Így kezdődött a világtörténelem legnagyobb háborúja, amely végül az egész földkerekséget lángba borította.

Miként történhetett, hogy az a nemzedék, amely még alig gyógyult ki az első világháború fájdalmas sebéből, belefogott ebbe a második és sokkal szörnyűsebb háborúba.

Erre a kérdésre válasz az, hogy a nemzetközi biztonság rendszere teljes mértékben csődöt mondott. Az első világháborút követő években erkölcsi és politikai téren egyaránt növekedett a világban az anarchia.

A demokratikus államok nem készültek fel az erkölcsi anarchiára. Pedig a nemzetközi biztonsági rendszer összeomlása nem következett be máról holnapra, így nem is volt váratlan. Okait megtalálhatjuk már az első világháború fejleményeiben, valamint azokban a politikai és gazdasági viszonyokban, amelyek a háborút követően kialakultak. Biztonságról egyáltalán nem lehetett beszélni. Igaz, hogy béke honolt, hiszen a nemzetek általában elismerték a békeszerződéseket és a nemzetközi törvényeket. Később azonban, a 30-as években, súlyos sérelmeket szenvedett a nemzetközi jog, aminek következtében a világ békéje alapjaiban megrendült. Az első világháború után a győztes demokratikus hatalmaknak módjukban lett volna a békeszerződéseknek érvényt szerezni, és fenntartani a békét. Ehhez azonban szükség lett volna az együttműködés pozitív politikájára, valamint arra, hogy a győztes hatalmak ugyanolyan lelkesedést és kitartást tanúsítsanak a béke problémáinak megoldásával szemben, mint ahogyan ezt a háború győztes befejezése érdekében tették. Ehelyett mindegyik nemzet csak a saját javát kereste, s nem törődött azzal, hogy a nemzetközi biztonság egyetlen érvényesíthető eszköze – a Népszövetség – erőtlenné vált és általános megvetésben volt része. Abban a tévhitben éltek, hogy minden bajt elkerülhetnek, ha nem nyúlnak

erőszakhoz. Így indult meg az a politika, amit az angolszász világban megbékítésnek – appeasementnek – neveznek.

DIKTÁTOROK

Miközben a demokratikus hatalmak belenyugodtak abba, hogy felboruljon a nemzetközi jogrend, a nem demokratikus országok ezeket a törvényeket egyre sűrűbben szántszándékkal lábbal tiporták. Az európai kontinensen és Ázsiában, anélkül hogy erről az átlagos amerikai vagy az átlagos angol tudomást szerzett volna, olyan hatalmi viszonyok keletkeztek, amelyek aláásták a béke és a nemzetközi jog rendjét. Az új politikai rendszer neve: totalitarizmus. Ez öltött testet Olaszország, Németország és Japán gyorsan fejlődő, új politikai berendezkedésében. Ez a totalitarizmus minden egyéni és társadalmi érdeket az „uralkodó faj” érdekeinek rendelt alá. Az új politikai rendnek az volt a célja, hogy a világot érdekszférákra tagolja, és azokat az uralkodó faj és nemzet szolgálatába állítsa. A totalitarizmus az erőszak minden tekintet nélküli alkalmazásán alapszik. Az első totalitárius államot Benito Mussolini építette ki 1922-ben. Adolf Hitler, miután 1933-ban a Német Birodalom kancellárja lett, továbbfejlesztette az olasz mintát. Japán népe évszázadokon át megszokta az önkényuralmat, és ezért a japán totalitarizmus megalkotói az európai példaképektől inkább csak módszereket és technikákat kölcsönöztek, nem pedig filozófiát.

A totalitarizmus olyan államokban fejlődött ki, amelyek vereséget szenvedtek az első világháborúban vagy hátrányos helyzetbe kerültek a békeszerződések megkötésekor, később pedig gazdasági összeomlást és társadalmi viszonyaik demoralizálódását kellett elszenvedniük. Ezen államok türelmetlen vezetői úgy gondolták, hogy a demokratikus módszerek túlságosan lassúak és hatástalanok az országukban szükségessé vált reformok megvalósítására. Ezenkívül azt a meggyőződést vallották, hogy a nemzetközi törvények tiszteletben tartása és a béke fenntartása egyben azt is jelentené, hogy belenyugszanak a status quo igazságtalanságaiba és méltánytalanságaiba. A totalitarizmus azt hirdette, hogy a gazdasági élet egész rendszerét pontosan előírt szabályoknak kell alávetni, el kell nyomni minden szembenállást vagy különvéleményt, és arra kell összpontosítani minden erőt, hogy növekedjen az ország területe és kifelé ható politikai súlya. A totalitarizmus hívei azt is ígérték, hogy megoldják országuk minden megoldatlan kérdését, szembehehelyezkednek a nemzeti érdekeket sértő vagy veszélyeztető nemzetközi kötelezettségekkel,

továbbá hogy a népnek hatalmat és jólétet adnak az új világrendben. Az ország újjászervezésének ára a szabadság volt. Ez azonban nem nagy ár olyanok számára, akik a szabadságot veszedelmesnek s a demokráciát dekadensnek hirdetik. Az expanziós politika szükségszerűen maga után vonta a nemzetközi törvények szabályainak és kötelezettségeiknek megtagadását, de még a háború vagy annak lehetősége sem térítette le újtukról azokat, akik a háborút saját céljaik elérésére határozottan jónak és szükségesnek tartották. A demokratikus társadalmak hosszú éveken át nem ébredtek tudatára annak, hogy a totalitarizmus filozófiai alapvetése közvetlenül fenyegeti a világbékét, és kétségbe vonja azokat az értékeket, amiknek szentségét eddig a keresztény kultúra hirdette. Ez a kultúra az emberi méltóság tiszteletben tartásán alapult.

A LÉLEKHARANG MEGKONDUL

A 30-as évek elején a totalitárius államok közül az egyik elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy támadást kezdjen. Japánt már hosszú éveken keresztül elégedetlenné tette a kínai kérdésben érvényesülő nyitott ajtó politikája és a kilenckhatalmi egyezmény. A japán totalitarizmus vezetői elhatározták, hogy a japán nép uralmát kiterjesztik az egész Távol-Keletre. E terjeszkedés Mandzsúria megszállásával kezdődött 1931 szeptemberében. A japánok gyorsan letörték a kínai ellenállást, és egy évvel később vazallus államot állítottak fel Mandzsukun néven. Az Egyesült Államok kormánya tiltakozott a japán támadás ellen, és a Népszövetség is agresszornak bélyegezte Japánt. Erre Japán otthagytta a Népszövetséget, és hódításai folytatására készülődött.

Japán sikere határozott biztatást jelentett a többi elégedetlen nemzetnek. Németország a 20-as években állandó küzdelmet folytatott gazdasági élete rendbehozataláért, továbbá hogy megszüntesse társadalmi viszonyainak azt a demoralizáltságát, amely a katonai téren elszenvedett vereség következménye volt. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok komoly segítséget nyújtott Németországnak, hogy bajait ki tudja heverni. Ennek ellenére a helyzet 1930 körül válságosra fordult. A német demokrácia szemmel láthatólag képtelen volt megbirkózni a gazdasági válság okozta bajokkal. „Adolf Hitler és nemzetiszocialistái azt ígérték, hogy megmentik a nemzetet a gazdasági gondoktól, felszabadítják a versailles-i békeszerződés „szolgai igájából”, és hogy egyetlen birodalomban egyesítik az egész német fajt. Az agg Hindenburg elnököt 1933-ban sikerült

rábeszélni, hogy kancellárrá Hitlert nevezze ki. Néhány nappal később már a nemzetiszocializmus valamennyi politikai ellenfele börtönben volt, és a nemzetiszocialista párt hamarosan teljes mértékben kezébe kerítette a Németország fölötti uralmat, politikai és katonai téren egyaránt. Hitler egyetlen percet sem mulasztott el, hogy hatalmát minél gyorsabban megszilárdítsa és hogy a népnek a be nem váltott ígéretek helyett valamit nyújtson. A legfontosabbnak azt tartotta, hogy Németországot a világ legnagyobb katonai hatalmává tegye. Hogy a fegyverkezést megkönnyítse, otthagya a genfi leszerelési értekezletet és a Népszövetséget. Ugyanakkor hozzákezdett Németország nagyarányú felfegyverzéséhez. Ezután pedig, hogy drámai formák között megmutassa a világnak, mennyire nem törődik a Nyugat erkölcsi szemléletével, törvénybe iktatta az árjak felsőbbrendűségét, mert ezzel is igazolni akarta a zsidók ellen megindított kíméletlen üldözést.

Hitler 1935-ben eléggé bízott a demokratikus országok tehetetlenségében, és eléggé erősnek érezte magát a támadáshoz. A Saar-vidéken 1935 januárjában, a versailles-i békeszerződés értelmében, népszavazást tartottak, aminek következtében ezek a területek visszasikerültek Németországhoz. Két hónappal ezután Hitler, minthogy a versailles-i békeszerződéstől már semmi jót nem várt, szembehelyezkedett annak rendelkezéseivel, és nyíltan kijelentette, hogy Németország a nemzetközi szerződések tilalma ellenére légierőt szervezett, és bevezette a kötelező katonai szolgálatot. A versailles-i békeszerződés európai aláírói, részben egymás iránti bizalmatlanságból, részben pedig a kommunista Oroszországtól való félelem hatása alatt, belenyugodtak a történetekbe. Nagy-Britannia beleegyezését formálisan azzal adta meg, hogy hozzájárult a német hadiflotta olyan mértékű újjáépítéséhez, hogy ez nem haladhatja meg a brit flotta összesített BRT számának 35 százalékát. Ugyanakkor elég nagy teret engedett Németország számára tengeralattjárók építésére.

Benito Mussolini már 1927-ben kijelentette egyik beszédében, hogy 1935 fordulópontot hoz az európai történelemben. Ugyanakkor nagy hangon azt jósolta, hogy erre az időre „mi már abban a helyzetben leszünk, hogy hallathatjuk szavunkat, és gondunk lesz jogaink érvényesítésére”. Mussolini 1935-ben valóban úgy gondolta, hogy elérkezett az idő, hogy az ókori Római Birodalom modern változatát helyreállítsa. Tervei megvalósítására kezdetnek Etiópiát választotta. Ezt a magasan fekvő hegyi országot olasz gyarmatok zárták el a tengertől. Mivel Etiópia gazdag volt értékes nyersanyagokban, katonailag pedig gyenge, könnyű prédának látszott. Mussolini rávette Pierre Lavalt, a könnyen meggyőzhető francia

miniszterelnököt, hogy adja beleegyezését Etiópia meghódításához. A szerencsétlen ország megszállása az 1935-1936. év őszén és telén valóban megtörtént. Hailé Szelasszié, Etiópia uralkodója, a Népszövetséghez fordult. A Népszövetség hosszas habozás után agresszorként bélyegezte meg Olaszországot, és szankciókat rendelt el ellene. E szankciók fegyverszállításra, hitelekre és áruszállításra vonatkoztak. Olaszországnak fegyvere volt elég, és mivel a kereskedelmi blokád nem vonatkozott a nyersvasra, acélra, rézre és nyersolajra, a szankciókat egy pillanatra sem vette komolyan. Ezek az események világosan bebizonyították a Népszövetség tehetetlenségét, s ugyanakkor az is kitűnt, hogy Franciaország és Nagy-Britannia inkább választják a félmegegyezések dicstelenségét, mint a nyílt szembeszállást az agresszorral.

1936. március 7-én, amikor Etiópia meghódítása már úgyszólván befejeződött, Mussolini elvben hozzájárult egy döntőbíróági eljáráshoz. Hitler ugyanezen a napon jelentette ki, hogy nem tartja magára nézve kötelezőnek a locarnói szerződés rendelkezéseit, pedig előzőleg éppen ennek ellenkezőjét mondotta. Ugyanekkor parancsot adott, hogy a hadsereg vonuljon be a demilitarizált Rajna-vidékre.

Világos, hogy hasonló filozófia hasonló következményekhez vezet a hatalmi politikában. Németország és Olaszország különösebb szégyenérzet nélkül szegte meg a békeszerződéseket és helyezkedett szembe a nemzetközi joggal. Ráadásul semmibe vette a Népszövetséget és a genfi leszerelési értekezletet félszívvel támogató demokratikus hatalmakat. A két totalitárius állam érdekazonossága rövidesen drámai módon megmutatkozott a legújabb kori európai történelem és demokrácia egyik legnagyobb válságában: a spanyol polgárháborúban. A spanyol nép, ráunva diktátorai tehetetlenségére és könyörtelen elnyomására, 1931-ben megdöntötte a dekadens monarchiát, és az ország áttért a köztársasági államformára. Ezt követően vad ellentét keletkezett a szélsőségesen konzervatív és a szélsőségesen radikális politikai pártok és csoportok között. Az 1936. évben tartott általános választásokon megfelelő szavazati többség hiányában az úgynevezett népfront szervezett baloldali színezetű koalíciós kormányt. Ugyanekkor reakciós politikai csoportok mindjobban igénybe vették a katolikus egyház, a nagybirtokosok és főként a hadsereg támogatását. Erre a nacionalisták, akiket merésszé tettek Olaszország és Németország ígéretei: nyílt lázadást robbantottak ki. 1936 júliusában ezzel megindult a pusztító polgárháború, melyet találó módon neveznek a második világháború főpróbájának.

Igaz hogy a spanyol köztársasági kormányt aligha lehetett a szó amerikai értelmében demokratikusnak nevezni, és bár képtelen volt a rendet és a közbiztonságot az országban fenntartani, mégis kétségtelen, hogy a köztársaságiak veresége súlyosan érintette a demokrácia ügyét, és diadalt jelentett a reakció erői számára. A náci Németország és a fasiszta Olaszország első pillanattól kezdve tisztában volt ezzel, és nyomban késznek mutatkozott arra, hogy a nacionalisták ügyét a magukévá tegye. Nagy-Britannia és Franciaország kormányai nem látták jól a spanyol polgárháború által keletkező bonyodalmakat, vagy az is lehet, hogy attól féltek, közbelépésük a fegyveres összecsapást túlvinné a spanyol határokon, és egész Európa háborúba bonyolódna. Egyedül a Szovjetunió támogatta fegyverekkel a köztársaságiakat, de nem komoly mértékben. Még az ilyen kismérvű támogatása is erősítette a demokratikus országok kormányaiban a vörös bolsevizmustól való félelmet. Így történhetett, hogy míg Németország és Olaszország száz meg száz repülőgépet, sok tízezernyi „önkéntes”-t és óriási mennyiségű hadianyagot szállított a nacionalistáknak, addig Nagy-Britannia és Franciaország megelégedett a rövidlátó, minden hősiességet nélkülöző be nem avatkozás politikájával. Ugyanakkor az Egyesült Államok Kongresszusa kiviteli tilalmat rendelt el fegyverekre mindkét fél számára. A nemzetközi helyzet ilyen alakulása természetesen eldöntötte a polgárháború sorsát. A nacionalisták győztek, és Franco tábornok diktátorként hatalomra került. A köztársasági Spanyolország bukását a demokratikus nemzetek gyengesége és habozása idézte elő. A totalitárius hatalmak tisztában voltak azzal, hogy ha az általuk támogatott nacionalisták győznek, saját presztízsük is jelentős mértékben növekszik.

Ezalatt Japán sem maradt nyugton. Mandzsukuóban elért sikereit folytatta Észak-Kína Jehol tartományának, majd több más észak-kínai tartománynak a megszállásával. Amikor ez a vállalkozás nem járt a várt sikerrel, 1937 júliusában a japán kormány formálisan is megindította a háborút Kína ellen. Egy sebtében összehívott nemzetközi konferencia Japánt agresszornak minősítette; sajnos azonban ennél több nem történt. Sőt, Anglia és az Egyesült Államok továbbra is szállítottak a hadban álló Japánnak fontos és stratégiaiailag nélkülözhetetlen hadianyagokat, nevezetesen nyersolajat és fémhulladékokat. A japán csapatok győzelmet győzelemre halmoztak Kínában, és hamarosan kezükbe került úgyszólván egész Észak-Kína, valamennyi fontos tengeri kikötőjével. Ugyanekkor a japán csapatok jelentős területeket hódítottak meg délen is, úgyhogy Indokínából vagy Sziámból bármikor döntő támadást indíthattak. A

kínaiak a rendíthetetlen Csang Kaj-sek vezetése alatt visszavonultak az ország belsejébe, és igyekeztek feltartóztatni a japánok további előrenyomulását. Harcukat az Egyesült Államok és Nagy-Britannia rokonszenvvel kísérte. Némi katonai segítséget is nyújtottak nekik, továbbá néhány kisebb összegű kölcsönt, de egyedül a Szovjetunió adott olyan támogatást, aminek révén katonailag is védeni tudták magukat.

Bármennyire is világossá vált, hogy a totalitarizmus hódítása igen súlyos fenyegetést jelent, a demokratikus országok igyekeztek következetesen elkerülni a háború kockázatát: folytatták az *appeasement* politikáját. A náci Németország nem habozott, hogy saját előnyére használja ki a demokráciák katonai gyengeségét, egymástól való félelmüket és kölcsönös gyanakvásukat. Mind merészebb lépéseket tett, hogy ráerőszakolja a világra azt az „új rend”-et, amely Németország világuralmát hozta volna meg. Hitler politikai pályafutása kezdettől fogva három nagyobb cél elérését tűzte maga elé: a németek egyesítését egy Nagy-Németországban, minél teljesebb német befolyást Közép-Európában és a Közép-Keletre vezető utak mentén, végül totalitárius alapon megszervezett katonai szövetség felállítását a kommunizmussal szemben. Ezeknek a céloknak a megvalósítására jött létre 1936-ban a sokat emlegetett Róma-Berlin-tengely, majd a kommunistaelenes szövetség, amelyhez rövidesen csatlakozott Japán, Spanyolország, Olaszország és Magyarország. Ilyen előkészületek után Hitler elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy elinduljon a hódítás veszedelmes útján.

A dolog természeténél fogva a német terjeszkedés első áldozata Ausztria lett. A kis ország csaknem teljesen védtelen volt hatalmas német szomszédjával szemben. Lakói csekély kivétellel németek. Területe fontos stratégiai helyzetet foglal el Olaszország és Csehszlovákia felé. Lerohanása Hitler számára jó kísérletnek ígérkezett arra, hogy felmérje, milyen sikerre számíthat további hódításai során. Az Ausztriával való egyesülést 1937 végén Hitler sürgős feladatnak tartotta. A következő év februárjában dicsekedve hirdette, hogy közel van az a pillanat, amikor a német határokon túl élő 10 milliónyi németet hozzácsatolja az anyaországhoz. A végzetes döntés a következő hónapban valóban megtörtént. Miközben Nagy-Britannia és Franciaország hiábavaló tanácskozásokat folytatott, Mussolini pedig egyszerűen nem adott életjelt magáról, egy nácikból álló csoport kezébe kerítette Ausztriában a hadsereg és a rendőrség feletti irányítást. A bátor osztrák kancellár, Schuschnigg, a végsőig ellenállt a német támadásnak, de végül mégis lemondott. Március 11-én éjszaka német gépesített hadsereg özönlött el a Németország szomszédságában

lévő osztrák területeket. Két nappal később a náci Németország kormánya hivatalosan bejelentette a világnak Ausztria és Németország egyesülését. Németország egyetlen ágyúlövés nélkül 7 millió lélekkel növelte erejét, határait pedig kitolta a Brenner-hágóig. Oldalba fogta Csehszlovákiát, és sikeresen alkalmazta „a stratégiai megfélemlítés” eszközét.

Alig tértek a demokráciák magukhoz első rémületükből, Hitler máris készen állt a következő lépésre. Ezúttal még sokkal fontosabb területi terjeszkedésről volt szó. Csehszlovákia elzárta Németország közvetlen útját a Duna völgye felé. A csehek országa természeti kincsekben gazdag, és annak idején fejlett iparral rendelkezett. Hadserege, légi hadereje jelentős katonai erőt képviselt, de nem volt elég nagy ahhoz, hogy sikeresen szembeszálljon egy esetleges német támadással, demokratikus kormányzati rendszere miatt pedig lehetetlen volt kiegyeznie a totalitarizmussal. Szudétaföldön, a cseh-német határ mentén mintegy 3 milliónyi német élt. Hitler mind türelmetlenebbül követelte a szudétanémetek egyesítését Németországgal, bár jól tudta, hogy ez a követelés kockázatokkal jár, mert a kis Csehszlovákiának erős barátai és szövetségesei voltak. Franciaországot különösen szoros baráti és szövetségi szálak fűzték a csehekhez. A Szovjetunió elszánta magát arra, hogy ha Csehország válságba kerül, megsegíti. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok is a legnagyobb rokonszenvvel kísérték a kicsiny demokratikus állam sorsát. Hitler 1938 tavaszán és nyarán szünet nélküli fenyegetésekkel igyekezett rémületet kelteni a csehekben, ugyanakkor nyugtatgatta Nagy-Britanniát és Franciaországot, hogy szándékai békések. Taktikája teljes sikerrel járt. Amikor szeptember elején azt követelte, hogy Csehország haladéktalanul engedje át a szudétanémet területeket, a brit kormány azt a tanácsot adta a cseheknek, hogy Hitler követelését teljesítsék. A magukra maradt csehek nem tehettek mást, mint meghajoltak az erőszak előtt, s erre a válság látszólag elmúlt. Hitler azonban nem elégedett meg ilyen egyszerű és minden feltűnés nélküli győzelemmel. Kijelentette, hogy nem hajlandó megvárni sem népszavazás, sem hosszan elhúzódó döntőbírói eljárás eredményét. Ehelyett azt követelte, hogy kívánságait haladéktalanul és maradéktalanul teljesítsék. A brit miniszterelnök, Neville Chamberlain, mindenképpen el akarta kerülni a háborút, ezért Hitler alpesi fellegvárába, Berchtesgadenbe repült, és kérte, legyen türelemmel. Chamberlain fáradozásait látszólag siker koronázta, ekkor azonban a cseh miniszterelnök, Benes jelentette ki, hogy szembeszáll az erőszakkal, és erre újból válsághelyzet állt elő. Végül a két miniszterelnök, Chamberlain és Daladier együttesen szánta rá magát arra,

hogy megjárja Hitler „Canossa-várát”. A müncheni konferencián, amely szeptember 29-én és 30-án lezajlott, Nagy-Britannia és Franciaország teljesen sorsára hagyta Csehszlovákiát. „Becsületes békét hozok magammal – mondotta Chamberlain, amikor visszatért Londonba –, azt hiszem végérvényesen biztosítottuk a békét.” Ugyanekkor Winston Churchill kijelentette: „Nagy-Britanniának és Franciaországnak választania kellett a háború és a becstelenség között. A becstelenséget választották, és ezért a háborút sem fogják elkerülni.” Churchill megállapítása helytállónak, jövődöleése pedig igaznak bizonyult.

Ilyen módon 1938-ban a nemzetközi biztonsági rendszer teljesen felbomlott. Csorbát szenvedtek a versailles-i békeszerződés 1919-ben megállapított területi rendelkezései. A totalitárius hatalmak a nemzetközi törvényeket lábbal tiptórták, adott szavukat ismételten megszegték – a Népszövetség minden hatalma megszűnt –, kíméletlen aljasságuk, szószegő becstelenségük és minden erőszakra kész gonoszáguk hatásosabbnak bizonyult, mint az igaz ügy bármilyen fegyvere. A demokráciák egymás után dobták Etiópiát, Spanyolországot, Kínát, Ausztriát és Csehszlovákiát a diktátorok karmai közé, hogy megbékítsék őket, az appeasement kedvéért, míg végül is kiderült, hogy ez az elv bűnös és romlott. „Ha háborút kell kezdenünk – mondta Chamberlain ostobán és képmutatóan a cseh válság napjaiban –, ennek fontosabb oka kell hogy legyen.” Sajnos Amerikában, Angliában és Franciaországban milliók és milliók ugyanígy gondolkoztak. Pedig háromszáz évvel ezelőtt egy angol papköltő, John Donne, világosan megírta, hogy az emberiség szét nem választható egység, és ha annak a legkisebb részét bántják, sérelem éri az egészet. Donne arra a hagyományra utalva, hogy a falu templomában meghúzzák a lélekharangot, ha valaki meghal, így ír:

Ki ne figyelne fel, ha megszólalnak a harangok bármilyen alkalommal is? És hogyan figyelnék, amikor a harang azért szól, aki az élők világából eltávozott. Egyetlenegy ember sem sziget és önmagában nem teljes. Mindenki részese a nagy földrésznek, része az egésznek. Ha a tenger csak egyetlen göröngyöt mos el, egész Európa lesz kisebb, mintha egy egész hegyfok omlott volna a mélybe. Minden ember halála kisebbé tesz engem is, mert én is része vagyok az egész emberiségnek. Ezért sohase kérdezd, kiért szól a harang: *érted harangoznak!*

A harang Nagy-Britanniáért, Franciaországért, Hollandiáért, Belgiumért, Dániáért, Norvégiáért, sőt az Egyesült Államokért is szól, mikor Etiópia,

Spanyolország, Ausztria és Csehszlovákia áldozatul esett, de a harang gyászos és ünnepélyes hangját süket csönd fogadta.

A HÁBORÚ

Hitler számára München nem csupán diplomáciai diadalt, hanem erkölcsi győzelmet is jelentett. A demokráciák eljutottak a háború szakadéka felé, és onnan rémülten visszatántorodtak. München Hitlernek először is megmutatta, hogy Nagy-Britannia és Franciaország nem föltétlenül hajlandók teljesíteni vállalt kötelezettségeiket, ha egyszer harcról van szó. Azután ez a válság feltárta azt is, hogy mennyire keveset ér a Franciaország és a Szovjetunió közötti megegyezés, és hogy mennyire képtelenek vagy nem is hajlandók együttműködni a demokráciák Oroszországgal, azzal az európai hatalommal, amely egyedül menthetné meg őket. Hitler ezekből a tényekből levonta a megfelelő következtetéseket, és rendíthetetlenül haladt tovább a maga útján. Mindenekelőtt, 1939 márciusában, csapatait elküldte Csehszlovákiába, miközben Nagy-Britannia és Franciaország tehetetlenül nézte, hogy a szerencsétlen ország miként válik a durva erőszak áldozatává. Az Egyesült Államok szenátusa előtt Borah szenátor kifejtette, hogy Csehszlovákia német megszállása nem jelenti a Briand-Kellog-szerződés megszegését. Alig tette meg ezt a kijelentést, amikor híre érkezett, hogy Mussolini három nappal Csehszlovákia eleste után bevonult Albániába. Később májusban a két egyeduralgó vezér, Mussolini és Hitler, formális katonai szövetséget kötött egymással, mely nyíltan Franciaország és Nagy-Britannia ellen irányult. Amikor Rooseveltt április 14-én üzenetet küldött a német kormányhoz, amelyben azt kívánta, hogy Németország adjon biztosítékot húsz kisebb európai állam meg nem támadásáról, Hitler gúnyos megvetéssel küldte el válaszáat, amelyben kitért a kérdés elől, és ugyanakkor kifejezésre juttatta lenézését a nemzetközi erkölcsről formált amerikai felfogással szemben. A Vezér sikereitől megrészegeedve Lengyelország ellen fordult, és követelte, hogy a németeknek adják vissza Danzigot és azzal együtt széles területi sávot a lengyel határvidéken. Lengyelország, Csehszlovákia szomorú sorsán okulva, nem volt hajlandó feltétel nélkül teljesíteni a német követeléseket, de készen mutatkozott a közvetlen tárgyalásokra. Hitler ekkor szokásos módon az idegek háborújába kezdett, amivel szintén elárulta igazi szándékát.

Anglia és Franciaország kormányát most már komolyan megrémítette az események drámai fordulata, de ekkor már reménytelenül késő volt. Franciaország nem bízott Nagy-Britanniában, sem Nagy-Britannia Franciaországban, mindketten körülbelül azonos okokból. A Szovjetunió is elvesztette mind a két demokratikus államba vetett bizalmát. A kisebb nemzetek előtt pedig világossá vált az a lecke, amelyet az európai népeknek München és Prága adott. Nagy-Britannia és Franciaország ekkor garancianyilatkozatot tett Lengyelország javára. Csak éppen azt nem tudták megmondani, hogy garanciájuknak miképpen tudnának érvényt szerezni. Ezzel egy időben kérés nélkül hasonló garancianyilatkozatot tettek Görögországnak és Romániának, Nagy-Britannia pedig sürgősen szövetséget kötött Törökországgal. Ezek a megkésett lépések nem sok bizalmat keltettek a demokratikus országok közvéleményében, és a legkisebb mértékben sem rémítették meg a totalitárius államok vezetőit. A Szovjetunió, azért, hogy próbára tegye Nagy-Britannia valódi szándékait, szövetséget ajánlott fel abban a reményben, hogy csapataival majd nyugodtan bevonulhat lengyel területekre, és „védő őrizetbe” veheti a három Balti-államot: Lettországot, Litvániát és Észtországot. Ezt az ajánlatot a brit kormány elvetette, mire a Szovjetunió Németországhoz fordult. Augusztus 23-án a világ megdöbbenéssel értesült róla, hogy a két kibékíthetetlennek látszó ellenfél megneemtámadási szerződést kötött egymással.

Bár Nagy-Britanniában és Franciaországban még mindig jelentős politikai csoportok óhajtották a további békés egyezkedést a totalitárius államokkal, a két kormány végül mégis másként határozott. Hitler nyíltan és leplezetlenül közölte a brit és francia kormánnyal Lengyelországgal szemben felállított követeléseit, de mikor azt az ajánlatot tette, hogy hajlandó „szavatolni” a Brit Birodalom területi épségét, ha szabad kezet kap Lengyelországban, angol részről a válasz nyílt és egyenes volt: „Öfelsége kormánya kötelezettségeket vállalt Lengyelország érdekében, és ezek mellett minden áron kitart.” Lehetséges, hogy Hitler nem vette komolyan a britek kijelentését. De éppen úgy lehetséges az is, hogy sokkal jobban bízott katonai fölényében annál, minthogy törődött volna azzal az esetleges segítséggel, amit a két demokratikus nagyhatalom nyújthatott Lengyelországnak.

Augusztus 25-én Rooseveltnak még egy utolsó kísérletre vállalkozott Hitlerhez küldött jegyzékében: „Sok millió ember életét meg lehetne még menteni, és helyre lehetne állítani a világ népei között a békesség

szellemét, ha Ön beleegyezne abba, hogy békés úton oldja meg a lengyelekkel szemben felállított követelések teljesítését.”

Szeptember 1-jén, délután, tizenkét órával azt követően, hogy a támadás megindult Lengyelország ellen, Hitler a következőket válaszolta az amerikai elnöknek: „Mindent megtettem annak érdekében, hogy a vitát békés módon intézzem el.”

Európai haláltánc

A HADVISELŐ FELEK

Szeptember 3-án a nyugati világ minden országában millió és millió ember rádiókészüléke mellett ülve kísérte figyelemmel, miként tart a tragikus végkifejlet felé az a nemzetközi válság, amely a második világháborúhoz vezetett. Mindenki megdöbbenéssel hallgatta Neville Chamberlain komor, de határozott szavait, amikor bejelentette, hogy a brit kormány teljesítette vállalt nemzetközi kötelezettségeit, és hadat üzent Németországnak. Így fejezte be beszédét a brit miniszterelnök: „Legyen tehát Isten oltalma mindnyájunkkal. Ő védje meg az igaz ügyet. Harcolni fogunk a gonosz ellen, a durva erőszak, az aljasság, az igazságtalanság, az elnyomás és az üldözés ellen. Hiszem és tudom, hogy mindezzel szemben az igazság győzni fog.”

Ugyanazon a napon Franciaország, ha vonakodva is, de szintén belépett a háborúba. A Brit Nemzetközösség népei az egyetlen Ír Szabadállam kivételével, valamennyien készeknek mutatkoztak az anyaország megsegítésére az igaz ügyért folytatott harcban.

A háború, amelyet Hitler szeretett volna minden ellenfelével külön-külön megvívni, visszavonhatatlanul elkezdődött, és már ekkor megmutatkozott, hogy a nemzetközi erők milyen összefogásával találja magát később majd szemben.

Az egymással farkasszemet néző erők arányáról a háború kezdetén két amerikai történész, Grove Haines és Ross Hoffman a következőket írja:

Tisztán katonai szempontból nézve kezdetben Németország határozottan előnyben volt, annak ellenére, hogy a francia-lengyel-brit szövetségnek nagyobb emberanyag-tartalékok álltak rendelkezésére. Németországnak a háború kezdetén mindössze 850 ezer főnyi állandó hadserege volt, ezt a számot azonban 10 millióig módjában állt fokozni. Az állandó hadseregek létszámát tekintve Franciaország (750000), Nagy-Britannia (250000) és Lengyelország (450000) katonai erői szám szerint nagyobbak voltak, és ezt a számbeli fölényt ezek az országok meg is tarthatták. A számok önmagukban azonban nagyon keveset mondanak és nem is fontosak. Ami legtöbbet nyomott a latba, az a harcoló felek elszántsága, taktikai és stratégiai felkészültsége, mindenekelőtt pedig a gépesített harci

egységekben való fölénye. E tekintetben Németország igen előnyös helyzetet mondhatott magáénak. A háború kezdetén öt teljesen felszerelt gépesített hadosztállyal rendelkezett, és megvolt a megfelelő hadiipari felkészültsége további páncélos gépesített egységek felállítására. Ezenkívül Németországnak sokkal nagyobb volt a légierője. Valószínűnek tarthatjuk, hogy a háború kezdetén harcigépeinek száma elérte a 12 ezret, ezeknek felét a tényleges szolgálatban használták fel, másik fele pedig tartalékként szerepelt. A német repülőgépgyárak havonta 1200 gép gyártására voltak berendezkedve. Ezzel szemben a szövetséges haderőknek aligha volt több, mint 8000 harci repülőgépük, és a gyártási kapacitás nemigen múlta felül a havi 7-800 repülőgépet. Németország légierőjét már a háború kezdetén is támadó célokra szánta és használta fel. Ezzel szemben a szövetségesek a légierőnek eleinte csak másodlagos szerepet szántak.

A szövetségesek nagy katonai fölénye inkább a tengereken mutatkozott meg. A brit és francia hadiflották együttes tonnaszáma elérte a 2 milliót, amivel szemben a német hadiflotta mindössze 235 ezer BRT-t képviselt. A szövetségesek nehéz csatahajóinak száma körülbelül háromszorosan múlta felül az ellenség erejét. Az egyenlőtlenség mégsem volt olyan nagy, mint amilyennek ezek a számok mutatják, mert míg a németeknek csak az Északi-tengeren és a Keleti-tengeren kellett harcolniuk, a szövetségesek tengeri haderejüket kénytelenek voltak felhasználni a világ valamennyi tengerén. Hozzájárult még ehhez, hogy Németország már a háború kitörése előtt igen nagy mértékben fejlesztette és tökéletesítette a szövetségesek tengeri közlekedése számára halálos veszedelmet jelentő tengeralattjáró-hadát.

A nagyobb és jobban felszerelt hadsereg és haditengerészet megnyerheti az első csatákat, ha azonban nem kap állandóan utánpótlást és megerősítést, a helyzet gyorsan megfordul. Így végeredményben a háború sorsát a hadviselő felek ipari felszerelésének tökéletessége és jobb felkészültsége dönti el.

Amikor Németország megkezdte a háborút, ipari felszereltsége csak az Egyesült Államok mögött maradt el, a termelés ütemét pedig már a háború kezdetén a lehető leggyorsabbra fokozta. Németország a háború kitörését megelőzőleg legalább hat esztendőn keresztül tudatosan készült az eseményekre, míg Nagy-Britannia és Franciaország alig tettek ilyen irányú lépéseket, és termelésük békebeli szintjét a háború kezdetéig fenntartották. Mint azonban később kitűnt, ez nem bizonyult legyőzhetetlen akadállyal, azonban időre volt szükségük, hogy a rendelkezésükre álló

hitelekkel és a birtokukban lévő tengerjárókkal a hiányokat pótolják, sőt lényeges előnyöket érjenek el az ellenséggel szemben.

LENGYELORSZÁG

Németország nem akarta megvárni, amíg áldozatai kellő módon felkészülnek. „Túl kicsi és túlságosan elkészt” – hangzott a melankolikus ítélet a szövetségesek katonai készülődéséről.

Lengyelország helyzete a harckészültség szempontjából reménytelen volt, amikor a háború elkezdődött. Franciaország és Nagy-Britannia közvetlen segítséget nem tudott nyújtani. Csehszlovákia adhatott volna hatalmas hadiiparával és modern fegyvereivel segítséget, de 1939 őszén a csehek már német megszállás alatt szenvedtek. A Szovjetunió pedig meg nem támadási szerződést Németországgal, és ekkor még amúgy sem készült fel arra, hogy szembeszálljon a nácik katonai erejével. A lengyelek tehát egyedül maradtak.

Lengyelország meghódítása gyorsan ment. A németek gépesített hadereje ellenállhatatlanul tört előre a teljes győzelem felé. Egyetlen hét leforgása alatt törték át a lengyelek ellenállási vonalát, és Varsó közelébe jutottak. A háború kirobbanása után egy hónapon belül Lengyelország megadta magát, és a küzdelem véget ért. De nem szabad elfelejtenünk, hogy hátrányos helyzete ellenére Lengyelország legalább annyi ideig képes volt kitartani, mint Franciaország a következő év tavaszán.

Lengyelország előzőnlésére a németek 73 hadosztályt vontak össze – ebből 14 volt páncéloshadosztály –, ezenkívül 4000 harci gépet, több ezer tankot és páncélosjárművet. Ezzel a hatalmas haderővel szemben a lengyelek mindössze 22 gyalogos- és 8 lovashadosztályt tudtak mozgósítani. Gépesített hadosztályuk mindössze egy volt, repülőgépeik száma 1000, de ezeknek legnagyobb része régi, elavult típusnak számított. Lengyelországnak ideje sem volt arra, hogy teljes haderejét mozgósítsa. A német repülőgépek olyan gyorsan elpusztították a hidakat és a vasútvonalakat, hogy a lengyelek haderejének jelentős része el sem tudott jutni a csataterekig.

A német hadvezetés mesteri módon hajtotta végre a legkisebb részletekig kidolgozott haditervet. Három nagy hadsereg tartott Varsó felé – egy Kelet-Poroszországból, egy Pomerániából és a harmadik déli irányból, Rundstedt vezetése alatt. Nyugat-lengyelországnak nem voltak természetes határai, amelyek megvédték volna az országba betörő ellenség

támadása ellen. – A lengyel védelem a túlerővel szemben napok alatt összeomlott. Otto Tolischus amerikai haditudósító a következőképpen írja le az első hetek eseményeit:

A német hadsereggel Lengyelországban, szeptember 11-én: Miután a németek teljes haderejüket rázúdították Lengyelországra, a lengyel védelmet úgy összetörték, mint valami főtt tojást.

Előbb a határokon húzódó vékony védelmi vonal tojáshéján törtek keresztül. Mikor ezen túljutottak, az ellenállás csaknem teljesen megszűnt. Bejárva a lengyel csatateret, mindenütt a teljes pusztulás képe tárult elénk, szervezett ellenállásról sehol még csak szó sem volt.

A határ menti csatatereken mindenütt látni lehetett a szögesdrót akadályokat. Az utakat és a hidakat felrobbantották, a legtöbb város leégett. Mindez azt mutatta, hogy a lengyelek komoly ellenállást tanúsítottak a határok közelében. De ezeken az első vonalakon túl nem volt jóformán semmi sem.

Titokzatos dolog, sem a németek, sem a semleges katonai szakértők nem tudták megérteni, hogy a lengyelek miért nem állítottak fel második vagy harmadik védelmi vonalat, miért nem ástak lövészárkokat olyanféleképpen, ahogyan a szövetségeseknek sikerült 1914 őszén feltartóztatni a németek előrenyomulását.

A lengyelek alig tettek mást, mint hogy visszavonulás közben egy-egy város falai közé vették be magukat, innen azonban a németek tüzérséggel könnyen kiűzték őket. A rettenetesen hosszú közös határ védelmére a lengyel hadsereg sem létszámban, sem a felszerelés minősége tekintetében nem vehette föl a támadókkal a versenyt.

Az időjárás is a németeknek kedvezett. A változatlanul száraz, szép idő lehetővé tette a német gépesített csapatoknak, hogy a rosszul megépített, poros lengyel utakon, amelyek máskor az őszi hónapokban feneketlen sártengerre változtak, gyorsan és akadálytalanul haladjanak előre. Egyébként ez volt az első eset a modern kori hadviselés történetében, amikor a háború sorsát nem a gyalogság, hanem a gyors, gépesített hadosztályok, főként pedig a légierő döntötte el. A németek első gondja az volt, hogy döntő vereséggel sújtsák az ellenség légiflottáját. Ezt nem légi csatákban érték el, hanem inkább azzal, hogy rendszeres bombázás alá vették az ellenséges repülőtereket és azok felszerelését. Mikor ez megtörtént, a német gépesített egységek minden különösebb veszedelem nélkül haladhattak előre, a légierő pedig ezután az ország belsejében szétrombolta a vasútvonalakat és a fontosabb közlekedési csomópontokat.

A német légi fölény már az első napokban olyan nyilvánvaló volt, hogy bár időnként lehetett látni egy-egy lengyel repülőgépet, amint nagy magasságban elszáll, a német hadsereg vezetésége elrendelte az elsötétítés megszüntetését lengyel területen. Különös érzés volt, hogy mikor Németországból megérkeztünk, ahol a háború kitörésének napjától kezdve a városokat és falvakat koromsötétség borította, itt Lengyelországban, olyan városban, mint Lodzban, a csatateret közvetlen közelségében, az egész város fényesen ki volt világítva, mint békeidőben.

Mivel légítámadástól nem kellett tartanunk, a németek nem a gyalogságot küldték előre, hanem tankjaikat, páncélosjárműveiket és a motorizált tüzérséget. Ezeknek segítségével a lengyel ellenállást mindenütt gyorsan megtörték. A lerohanás annyira tökéletesen sikerült, hogy a lengyeleknek még arra sem maradt idejük, hogy beássák magukat, és ideiglenes gépfegyverfészkeket készítsenek.

Német és semleges katonai megfigyelők szerint a lengyelek még mindig a XVIII. századi hadviselés módszereit alkalmazták, és a modern hadviseléssel szemben az ilyen eszközök természetesen nemcsak nevetségesek, hanem hiábavalók is. Mindez nem jelenti azt, hogy a lengyelek nem harcoltak bátran. Ebben a tekintetben semmi kifogás nem érheti őket, és a lengyel hadsereg kifogástalan bátorságát maguk a németek is készségesen elismerték.

Tisztán katonai szempontból nézve, a német hadsereg teljesítménye a lengyelek elleni háborúban minden eddigit felülmúlt. Óramű pontossággal működött minden, sehol nem volt nyoma sietségnek, sőt minden mintha teljesen magától értetődően, a legnagyobb természetességgel folyt volna. Tökéletesen megoldották a felvonulást, s az előrenyomulás ütemét esetleg lassító torlódások sehol nem voltak tapasztalhatók. Ezzel szemben a lengyelek felvonulása mindenütt nehézkes és hiányos volt. Egyrészt mert hiányoztak a gépesített járművek, másrészt mert a német gépek szétrombolták a vasúthálózatot.

Szeptember 8-án Rundstedt csapatai megérkeztek a főváros, Varsó külső erődítményvonalaához. További két héten belül az északról előrenyomuló két német hadsereg 170 000 lengyelt kerített be Kutnónál, Varsótól 160 kilométernyire nyugatra, és ezeket mind megsemmisítették. E hadművelet kettészakította a lengyel korridort. A lengyelek legnagyobb kikötője, Gdynia ellen a támadás újabb gyors sikert hozott a német fegyvereknek.

Közben más német csapatok nyomultak előre északról és délről. Von Küchler Kelet-Porországból indulva frontális támadást intézett a Narev

folyó mentén elhelyezett lengyel erődítések ellen. Ez a német kísérlet azonban, ha csak ideiglenesen is, kudarccal járt, de a német haditechnika a végén itt is legyűrte a lengyelek bátor ellenállását.

Varsó ostroma szeptember 9-én kezdődött. Német nehéztüzérség és bombázók támadása nyitotta meg az ostromot. A városban igen kevés élelmiszert halmoztak fel. A vízellátás és a gázellátás, valamint a villanyvilágítás megszűnt működni már az ostrom legelső napján. Alig három héttel később, 26-án, az ostromlott város lőszerkészlete kifogyott. Két nap múlva, 28-án bekövetkezett Varsó kapitulációja. Az ország ellenállása rövid ideig néhány elszigetelt ponton még tovább folytatódott. Így Dél-Lengyelországban, Lublinban és Lembergben, továbbá a Kárpátokban, és fenn északon, a Hel-félszigeten. Egy lengyel tiszt, Wierzynski, aki részt vett a félsziget védelmében, a következőképpen írta le a lengyelek hősie harcát:

Hel igazi csapda volt a számukra. A félsziget az Északi-tenger partjával nagyjából párhuzamosan terül el, mintegy 35 kilométer hosszúságban. Ahol a félsziget legszélesebb, ott sem több két kilométernél, legkeskenyebb pontján pedig mindössze 150 méter. Lehetséges, hogy ez a különleges földrajzi adottság bátorította fel a szárazföldről, Oksywieből a német előrenyomulás elől a félszigetre menekült lengyel csapatokat, hogy folytassák az ellenállást. Parancsnokuk Dabek ezredes volt. Az ostrom szeptember 14-én kezdődött; a félszigetre szorult lengyel katonák száma mintegy kétezer lehetett. A németek az ostromot légitámadásokkal kezdték. Ezek felgyújtották a félsziget keskeny bejáratához közel eső fenyőerdőket. Majd két német cirkáló jelent meg a part közelében, a *Schlesien* és a *Schleswig-Holstein*. Mindkét meglehetősen kiöregedett cirkálót új, 280 mm-es ágyúkkal szerelték fel, és ezek félelmetes tüzet zúdítottak a félszigetet védő csapatokra.

Ebben a tűz-esőben lehetetlen volt bárhová is elbújni, s még az se volt világos, kik harcolnak. Nap mint nap hallhattunk a közelben elsüllyedt hajókról. Egy alkalommal harmincöt bombát dobtak a *Sep* tengeralattjáróra, és ötvenhármát a *Rysre*. A legénység a gumicsónakokban, félig eszméletlenül ért partra.

Bármilyen nehéz is volt idegekkel bírni a nehéz hajóágyúk tüzeit és a szüntelen bombázásokat, a védők szilárdan kitartottak. Hel félszigetén nem volt repülőtér, de a csapatok fel voltak szerelve néhány jól működő léghárító üteggel. Ezek szüntelenül működtek, és az ostromlottaknak legnagyobb örömet az okozott, ha egy-egy támadó német bombázót

sikerült lelőni. A légvédelmi tüzeik ügyes célzása után minden ilyen sikert hatalmas tapsviharral honorált az ütegek közelében rejtőzködő katonaság.

Hiába volt azonban a hősi ellenállás, az ostromló német csapatoknak lassacskán sikerült tért nyerni a félszigeten. A lengyelek időnként ellentámadást indítottak. Erre a németek különlegesen kiképzett csapatokat hoztak, és megakadályozták a további lengyel támadásokat.

A lengyelek végső kétségbeesésükben tüzérségi löszerrel és egy félig elsüllyedt, harcban már használhatatlan tengeralattjáró aknákká átalakított torpedóival felrobbantották a félszigetet ott, ahol az a legkeskenyebb. Hel megszűnt félsziget lenni; attól a pillanattól, hogy a robbantás sikerült, szigetté változott. Ez szeptember 20-án történt. Közben a csata folytatódott. A németek tüzérségi tüze mind erősebb lett, és maguk a németek is egyre közelebb jutottak a félszigeten keresztben felállított drótkadályokhoz.

A szigetté változott Hel egész október 1-jéig kitartott. Ez volt az utolsó lengyel földdarab, amelyet még védtek az elkeseredett lengyel harcosok. A védekezés végül lehetetlenné vált, mert a csapatok élelme és lőszerkészlete teljesen elfogyott.

Október 1-jén délután 2-kor minden katonai tevékenység megszűnt Hel „szigetén”. Pontosan 5 perccel korábban a lengyel légvédelmi tüzérség még lelőtt egy német bombázót, és visszaverte a németek utolsó légitámadását, amely támadás katonai szempontból már teljesen értelmetlen volt, és más célja nem lehetett, mint hogy az utolsó pillanatban is néhány lengyel katonát megöljenek.

Ez volt az ötvenharmadik német repülőgép, amit a sziget védői lelőttek. Ezután a fegyverek elhallgattak, és a szigetet csönd borította.

Varsó eleste és a német csapatok átkelése a Narev folyón nem jelentette volna szükségképpen a lengyel ellenállás végét. De a náci. támadók elleni harc közben a hadihelyzet lényegesen megváltozott. Szeptember 17-én orosz csapatok indultak el keletről Lengyelország belsejébe. Orosz részről e lépést védelmi okok tették szükségessé. A lengyelek számára azonban ez a végső katasztrófát jelentette, és így két tűz közé szorulva, a további ellenállás kilátástalanná vált. Mint már említettük, Varsó szeptember 28-án adta meg magát. Körülbelül ugyanezekben a napokban Németország és a Szovjetunió megegyezett egymás között Lengyelország területének felosztásáról. A határ megközelítőleg az 1919-ben megállapított, úgynevezett Curzon-vonal mentén húzódott. Az ország nagyobb felét az

oroszok kapták, de ezen a nagyobb területen Lengyelország lakosságának csak egyharmada élt, és itt alig voltak ipari létesítmények, amelyekben viszont Lengyelország nyugati része eléggé bővelkedett. Az oroszoknak azonban az volt fontos, hogy védelmi céljaik elérésére minél nagyobb területhez jussanak, és így biztosítsák magukat egy esetleges német támadás ellen. Erre a célra Lengyelország nem volt elegendő. Röviddel később katonai és tengerészeti támaszpontokat követeltek a három balti köztársaságban: Észtországban, Litvániában és Lettországbán, és követeléseiknek érvényt is tudtak szerezni. A következő év júniusában, mikor Franciaország összeomlása elvonta a németek figyelmét, a Szovjetunió teljes egészében elfoglalta ezt a három országot. A hónap végén visszaszerezte Besszarábiát és Bukovina egy részét Romániától.

Ilyen módon Oroszország nyugati határait a Fekete-tengertől a Balti-tengerig mindenütt biztosította. Ennek a védelmi rendszernek most már csak egyetlen fogyatékosága maradt, és ezért Oroszország érdeklődése Finnország felé fordult.

FINNORSZÁG

Finnország 1809-től 1917-ig a cári Oroszország fennhatósága alá tartozott. Az orosz forradalmat követő általános összeomlás idején a finneknek külföldi segítséggel sikerült függetlenségüket visszaszerezni. Oroszország számára ez nem jelentett komolyabb veszteséget. A független Finnország nem fenyegethette a szovjet birodalom biztonságát. Mikor azonban fölmerült a veszély, hogy a finnek esetleg egy, a Szovjetunióval szemben ellenségesen viselkedő nagyhatalom befolyása alá kerülhetnek, a helyzet lényegében megváltozott. Ilyen ellenséges nagyhatalom veszedelmes támadást indíthatott a Karéliei-félszigetről Leningrád ellen, Petsamóból pedig lehetetlenné tehetné volna az oroszok számára a Jeges-tenger partján fekvő Murmanszk kikötőjének használatát.

Az oroszok 1939 őszen nemigen gondolhattak arra, hogy ilyen eshetőségek máról holnapra bekövetkeznek. Mikor azonban a német hadak meghódították Lengyelországot, az oroszokat nyugtalanítani kezdte Finnország helyzete. Október 5-én a moszkvai kormány jegyzéket küldött Helsinkibe, és felszólította a finn kormányt, hogy a két ország képviselői találkozzanak, vitassanak meg bizonyos politikai természetű kérdéseket. Hamarosan kitűnt, hogy mik ezek a kérdések. A Szovjetunió a finn-orosz határ kiigazítását kívánta Karélfában és fenn északon, azonkívül bérbe

kívánta venni a stratégiaiilag fontos Hangö szigetét a Finn-öbölben. A finnek minden kérdésben hajlandók voltak engedni, csupán Hangö átengedését nem akarták. A tárgyalások november 13-án megszakadtak, és a hónap utolsó napján orosz repülőgépek bombázták Viipurit és Helsinkit. A Népszövetség rövid fennállásának utolsó erőfeszítéseként törölte tagjai sorából a Szovjetuniót.

A világ közvéleménye gyors orosz győzelmet várt, és ezért csodálkozással hallott a finn védekezés ügyességéről és szívósságáról. Az oroszok öt súlyos támadást intéztek a finnek ellen: végig a Mannerheim-vonal mentén, a karélfai földszoroson, a Ladoga-tótól északra, Közép-Finnországban Suomussalmínál és fönn még északabbra, Sallanál, végül Murmanszk közelében Petsamónál. Petsamót elfoglalták, de a többi helyen az orosz csapatokat vereség érte. A Ladogatótól északra a finnek három orosz hadosztályt szórtak szét, Suomussalmínál pedig két további hadosztályt vertek vissza. Egy amerikai újságíró, Virginia Cowles, a következőképpen írja le a finnországi sarkvidéki harctereket:

A közép-finnországi haderő főhadiszállása Kajaaniban székel. Keletnyugati irányban Finnország területe itt a legkeskenyebb, és itt folytak a háború legelkeseredettebb csatái. Negyvenkilenc nap alatt több mint százezer főnyi orosz csapat lépte át a finn határt, azzal a szándékkal, hogy az ország területét kettészakítsa. A finnek azonban visszaverték a támadásokat. 40-50 kilométernyire űzték vissza a támadókat az orosz határokon túlra.

Ha valaki el akarja képzelni, hogy miként folytak le a finnországi harcok, képzelje el ezeknek a messze északi vidékeknek vastag hóréteggel borított erdőségeit és jeges útjait. Az erdők fái között és az utakon mindenütt állig felfegyverezett sítámaszpókok suhannak fehér köpenyeikben, mint a kísértetek. Hangtalanul surrantak az ellenség háta mögé, és sokszor egész hadoszlopokat vágtak ketté, majd az elvágott csapatok ellen elszánt támadásokat indítottak. A finn harctereken a sítálasokon mozgó katonaság biztos győzelmet aratott a tankok felett. A szánok sokkal jobban boldogultak, mint a teherautók, és a sítálasok éles rohamkései veszedelmesebb fegyvernek bizonyultak, mint a gyalogsági puskák.

Még alig pirkadt, amikor Suomussalmi közelébe értünk. Még soha olyan félelmetes látványban nem volt részem, mint az itt szemem elé tárult kép. Ez volt az a hely, ahol néhány héttel korábban a finnek megsemmisítettek két orosz hadosztályt, mintegy 30 ezer embert. Az út mentén még ekkor is csonttá fagyott holttestek hevertek. Ezt a területet a

finnek maguk is a holtak országaként emlegették. A sarkvidéki kora reggel tündéri szépsége még hátborzongatóbbá tette a harctér szörnyűségét, kísérteties voltát. A felkelő nap sugarai halvány rózsaszín fénnel festették meg az erdőt, s a csillogó hó és jég olyan volt, mint egy bonyolult csipkefátyol. A tündéri szépségű táj harmóniáját csak néhány leégett ház kormos fala zavarta meg. Itt-ott felborult katonai tehergépkocsikat és szétlőtt tankokat lehetett látni. Az út következő fordulójánál megint ijesztő látványban volt részünk. Ettől a ponttól kezdve, mintegy 6 kilométeren keresztül a fenyvesen áthaladó út mentén sűrűn heverték megfagyott emberi holttestek és lótetemek. Használhatatlan tankot, szétlőtt tábori konyhát, tehergépkocsit, ágyútalpat, katonai térképet, könyveket és eldobált ruhadarabokat láttunk mindenütt. A holttestek olyan keményre fagytak, mint a megkövesedett fatörzsek, és a színük a mahagónira emlékeztetett. A holttestek helyenként egymáson feküdtek, és a látvány szörnyűségét csupán az enyhítette, hogy mindent beborított a sűrű hó kiengesztelő fehérsége.

Az elesett katonák azzal a mozdulattal merevedtek meg, amire utolsó pillanatukban még képesek voltak. Az egyik két kezével görcsösen szorította az altestén behatoló halálos lövés helyét. A másik éppen fel akarta tépni kabátja gallérját. A harmadik kezében ócska, színes rajzot szorongatott, amely talán legkedvesebb emléke volt, mikor utolérte a könyörtelen halál. Ameddig csak a szem ellátott, az út menti árkokban, a fák alatt és a hevenyészve ásott lövészárkokban, a legelképezhetőbb helyzetekben heverték a holttestek.

Nem nehéz elképzelni, mit szenvedhettek ezek a katonák a hidegtől. Téli felszerelésük meglehetősen hiányos volt, és feltűnt, hogy egyik sem hordott kesztyűt. Ennek az lehetett az oka, hogy az oroszok által hordott kesztyűben nem lehetett a puská ravaszát meghúzni. A finnek olyan kesztyűket viseltek, ami sok szenvedéstől mentette meg őket: a mutatóujjuknak különálló ujjja volt a kesztyűn, s így kesztyűs kézzel voltak képesek fegyverük ravaszát meghúzni. Az oroszok nagyon kínlódtak az éhségtől is. Sok helyen lehetett látni, hogy lovaik kínjukban lerágták a fák kérget.

Feltűnt, hogy az oroszok milyen bőséges hadifelszereléssel érkeztek. Bár a finnek az értékesebb anyagokat már összeszedték, az út mentén az árkok még mindig tele voltak szétlőtt teherautókkal, gépfegyverekkel, szuronyokkal, acélsisakokkal. Többek között egy „kételtű”, szárazföldön és vízen egyaránt használható tankot is láttunk. Ennek az oroszok nem sok hasznát vették a vastag jégpáncéllal borított finn tavakon. A kísértetünkben

lévő finn tiszt elmondta, hogy legalább egy hétig teljesen járhatatlan volt az út, de gépkocsivezetőnknek még ekkor is óvatosan kellett az utat borító roncsok között vezetnie. Az útszakasz végén egy csoport finn gyermeket láttunk, akik lábuknál fogva vonszolták a megfagyott orosz holttesteket, belökték őket a mély hóba úgy, hogy csak két lábuk meredt az ég felé...

Katonai szempontból különös dolgok voltak elmondhatók. Az északi hadjárat során mindvégig tagadta az orosz főparancsnokság a kommunikációs vonalak fenntartásának szükségességét. Orosz katonák ezreit küldték úgy a finn vadonba, hogy semmi kapcsolatot nem tarthattak a támaszpontjukkal. Rengetegen tévedtek el az erdőben. Nehéz megérteni ezt az egetverő ostobaságot. Erre csak az lehet a magyarázat, hogy Oroszország villámháborúra számított, s ennek megfelelően szervezte meg a hátsó vonalakat. Az első hadosztályokat szédületes mennyiségű propagandaanyaggal látták el, amitől azt várták, hogy majd meghatja a lakosságot. Rezesbandával lépték át a határt, s megpróbálták magukat „felszabadítóként” ünnepeletetni. A Kremlt azért tájékoztatták félre ilyen nagyon Finnország politikai beállítottságáról, mert a szovjet megfigyelők attól tartottak, hogy ha mást jelentenek, „szabotőrként” kivégzik majd őket.

Az oroszok új taktikát választottak. Közvetlen támadást indítottak a Mannerheim-vonal ellen. Katonákban, tüzérségben és repülőgépekben hamarosan érvényre jutott fölényük, és két hónapi kemény harc után sikerült áttörniük a finnek fő védelmi vonalát.

Március 11-én az oroszok elfoglalták Viipurit (Viborg). A finn hadvezetés a következő napon feladta a kilátástalan küzdelmet. A Szovjetunió megszerezte amit akart. Lehetséges, hogy a Viipurinál és a Ladoga-tónál meghúzott új határvonal mentette meg két évvel később Leningrádot attól, hogy a németek kezére kerüljön. Ez pedig maga is megérte nekik a finnek elleni háborúban hozott súlyos áldozatokat.

KÜLÖNÖS HÁBORÚ

Mit tett Franciaország és Nagy-Britannia, mialatt a német hadsereg Lengyelországban harcolt? Ha közvetlen segítséget nem is tudtak nyújtani megtámadott szövetségesüknek, bizonyos erőket azért leköthettek volna nyugaton. Támadásra azonban egyikük részéről sem került sor. A tengeren ugyan élénken folyt a háború, ám a szárazföldön az angolok megelégedtek azzal, hogy repülőgépekről röplapokat szórtak le német városokra. A

franciák pedig jelentéktelen csatározásokat folytattak a német határ mentén. Ezeknek a csatározásoknak semmi jelentőségük nem volt, és az egészet hamarosan abba is hagyták. A végén csupán az előretolt őrségeket hagyták a helyükön, s ezzel a részükről a dolog el is volt intézve. A németek nyomban átlátták a helyzetet, visszaszerezték azt a néhány kilométernyi területsávot, amelyet a franciák a háború első heteiben foglaltak el. Harci morál szempontjából a háborúnak ilyen alakulása nagyon veszélyesnek bizonyult. Erről egy Strategicus néven író amerikai katonai szakírónak a következő volt a véleménye:

Önmagában persze mindez nem volt valami komoly dolog. Igaz hogy a franciák feladták az egész területet, amelyet kétségtelenül bizonyos veszteségek árán szereztek a háború kezdetén, de végeredményben a terület egyedül nem sokat számít. A területtel együtt azonban feladtak olyasmit is, aminek fontosságáról csak később győződtek meg. Azt kell mondanunk, hogy éppen azokat a területrészeket adták föl, ahonnan fontos támadásokat lehetett volna indítani a német vonalak ellen. Ennek pedig már nagy a jelentősége, mert ez a tény megmutatta, hogy a franciák teljesen lemondtak minden néven nevezendő támadási szándékról. Ez a magatartás a következőkben is végzetes határt szabott a francia stratégiának és felfogásnak a háború további alakulását illetően. A kezdeményezést teljesen átengedték a németeknek, és a maguk szerepét csak a védekezés keretei között tudták elképzelni. A dolgoknak ez a fordulata elkerülhetetlennek látszott, ugyanakkor végzetesnek is bizonyult. A franciák között mindjebban tért hódított az a felfogás, hogy a németek sosem fogják megtámadni a Maginot-vonalat, mert az áttörhetetlen. Katonáik nagy részét tartósan szabadságolták, és hazaküldték családjukhoz.

A franciák közben arra gondoltak, hogy a háborúban majd csak lesz valahogy. Az 1939-1940-es év tele hosszú volt és kemény Franciaországban is. A katonák véget érni nem akaró heteken és hónapokon keresztül ültek a Maginot-vonal rettenetesen megerősített erődvonala mögött, a francia lakosság pedig igyekezett a háború miatt elkerülhetetlenné vált nélkülözéseket a lehető legkevesebb áldozatok árán elviselhetővé tenni a maga számára. Közben meg azt remélték, hogy a háborút majd csak megnyerik.

Semmi kétség nem lehet afelől, hogy a franciák nem készültek fel a második világháborúra. Készületlenségük inkább lélektani, mint katonai

okokra volt visszavezethető. Az első világháborúban igen súlyos vérvesztéseket szenvedtek, és bíztak abban, hogy a második világháborúban ezeket a veszteségeket valahogy megúszhatják. A háború kitörését megelőző években felépítették a hatalmas Maginot-vonalat – bár csodálatos nemtörődomséggel arra már nem gondoltak, hogy kiépítsék egészen a tengerpartig –, és valóságos „Maginot-pszichózis” vett rajtuk erőt. A németeknek is megvolt a maguk még sokkal erősebb és sokkal modernebb védelmi rendszere, a Siegfried-vonal vagy más néven a nyugati fal, ám ők vigyáztak arra, hogy defenzív szempontok úrrá ne legyenek stratégiájukon. A háború első hat hónapjában franciák és németek mozdulatlanul ültek. Mindegyik a maga kiépített védelmi vonala mögött gubbasztott, és arra vigyázott, hogy hadseregük békésnek mondható nyugalmat semmi előre nem látható esemény meg ne zavarja. Edmond Taylor, egy amerikai haditudósító, a következő képet festi a „különös háború” szokatlan és sokak számára érthetetlen eseménytelenségéről:

A frontvonal a határtól mintegy 5-6 kilométerre, német területen húzódott. A francia tiszti étkezde ablakából jó kilátás nyílt a Saar folyó völgyére. Az étkezde épülete domboldalon állt, és innen jól lehetett látni a völgy zöld pázsittal benőtt lankáit, a dombok tetején az erdőket, s köztük néhány német falut. Hitlerdorf már a franciáké, a Saar folyó mellett elterülő Bubingen pedig még német kézen volt. A két falu között húzódott valahol a frontvonal, de ezt nem jelezte semmi. Egyik kirándulásomon ezt vettem papírra: „Arról lehet tudni, hogy a két hadsereg közötti frontvonalon vagy, hogy ez a militarizált táj a környezettől elütve egyszer csak nyugalmassá, bukolikussá válik: teljesen kiürült.”

Sehol nem éktelenkedtek gránátölcsérek, nem lehetett látni kettétört fákat, romba dőlt házakat vagy bezúzott ablakokat. Spanyolország szörnyű csataterai után ez a látvány szinte üdítően hatott, és az embert határozottan megvigasztalta. Ott a táj olyan volt, mint egy brutálisan megerőszakolt lány teste. Itt semmi nem volt félelmetes; szinte elképzelhetetlennek tűnt, hogy emberek csatában halhatnak meg ezeken a zöld mezőkön. Egyébként alig-alig akadt a katonák között olyan, akit halálos sebesülés ért volna. (Néhány nappal később az egyik félhivatalos francia hírügynökség jelentette, hogy a francia hadseregben sokkal nagyobb volt az embervesztés autószerencsétlenség következtében, mint kinn a fronton...)

Sarreguemes-ben, miközben okmányaink átvizsgálására vártunk, a helyi középiskola előcsarnokában – ez az épület szolgált a francia

hadosztály főhadiszállásául-, egészen kellemes körülmények között találkoztunk a háborúval. Egyszerre csak szirénák szólaltak meg, és a fejünk fölött ellenséges repülőgépek dübörgése hallatszott. Meglepetéssel tapasztaltuk, hogy a jelen levő katonák közül nemcsak óvóhelyre nem sietett senki, de még azzal sem foglalkoztak, hogy esetleg a repülőgépek pilótáinak alkalmas célpontot nyújthatnak. Két német gép szállt el felettünk közepes magasságban, majd a közelükben hamarosan a francia légvédelmi ütegek lövedékeinek apró, fehér pamacsai tűntek fel a felhőtlen, kék égbolton.

Az apró termetű francia katonák kíváncsiskodva bámulták az eget. A tisztek rájuk szóltak, hogy menjenek valami védett helyre. Ekkor fák árnyékába húzódtak, és onnan folytatták szemlélődésüket.

„Látja, mennyire elővigyázatosak” – mutatott rájuk egy tiszt, mintha bizonygatni akarna valamit.

Arra gondoltam, miféle háború az, ahol elővigyázatosságra oktatnak. Tisztára olyan ez, mint a lányt körülvevő aggodás, amikor udvarolnak neki: ez egy udvarlási fázisban lévő háború.

Amerikai haditudósítók Luxemburgból, amely ekkor még semleges területnek számított, tanulmányozni tudták a németek és franciák között folyó és többnyire tüzérségi párharcban kimerülő háború alakulását. Határozottan az volt a véleményük, hogy a tüzerek mindkét oldalon gondosan kíméltek minden polgári célú épületet, s még arra is vigyáztak, hogy egymásban komoly kárt ne tegyenek. Feltűnő volt az a bámulatra méltó pontosság, ahogyan a lehulló tüzérségi lövedékek kikerülték azokat az épületeket, amikben minden valószínűség szerint az ellenséges gyalogság volt elszállásolva. A tudósítók szerint ez a pontosság nem lehetett véletlen.

„Hitler lekészt a buszról” – vélte Neville Chamberlain, a brit miniszterelnök, egyik híressé vált, de nem sok államférfiúi bölcsességet eláruló mondásában. A háború érthetetlen és különös mozdulatlansága mindenestre aláásta a francia hadsereg erkölcsi tartását. Hitler bezzeg egyetlen pillanatot sem veszített el, és mindent megmozgatott, hogy a tavaszra előkészített nagy támadás sikerét semmi ne kockáztassa.

DÁNIA ÉS NORVÉGIA

Február 25-én William L. Shirer amerikai haditudósító a következő tudósítást küldte a lapjának:

„X. a mai napon fantasztikus dolgokat mondott nekem. Azt állítja, hogy SS-rohamcsapatok különlegesen kiképzett tagjait bújttatták el a skandináv kikötőkbe küldött német teherhajókon. Más hajókat Belgiumba és Észak-Afrikába küldtek, hogy ott a katonák partra szállva bizonyos kikötőket német kézre adjanak. Ha ez igaz, nem értem a német hadvezetés célját. Tegyük fel, hogy a katonák partra szállnak, és kezükbe kerítik a kikötőt, de utánpótlás híján hogyan tudják megtartani?”

Egy hónappal később Shirer a következő tudósítást küldte:

„Remélem, nem hordtam össze tücsköt-bogarat, amikor különféle értesülések alapján egy héttel ezelőtt Amerikába ezt a rádiótudósítást küldtem: »Itt Berlinben az emberek általában azt hiszik, hogy a háború nemsokára kiterjed Skandináviára. A német fővárosba érkező jelentések szerint a múlt héten 9 brit torpedóromboló jelent meg a norvég partok közelében, és több esetben nyersércet szállító német teherhajókra lövéseket adott le... Nagyon valószínűnek látszik, hogy a közeljövőben több semleges kis államot, főként a skandináv államokat kényszerítik bele a háborúba.«”

Mr. Shirer nem hordott össze tücsköt-bogarat. Április 9-én hajnali 4 órakor német csapatok kezdtek el özönlenni a védtelenül hagyott dán-német határon keresztül. Jellemző, hogy a náci kormány alig néhány héttel előbb kötött megneemtámadási szerződést Dániával. Egy órával később, még ugyanaznap reggel a koppenhágai német követ ultimátumot nyújtott át a dán külügyminisztériumban. A dánok nem tehettek mást, mint hogy tudomásul vették a történeteket. A németek Dániát nem meghódított tartománynak, hanem protektorátusnak nevezték, amely kiváltságos élvezője lehet a német uralom által bevezetendő új európai rendnek. A nácioknak azonban erősen csalogódnuk kellett, mert a dánok rokonszenvét semmiképpen nem sikerült megnyerniük. A németek csalogódottan tapasztalták, hogy Dániában is megkezdődtek a szokásos szabotázsakciók, és a dán ellenállási mozgalom napról napra komoly károkat okozott a német hadvezetésnek.

Miközben Flensburgnál német csapatok lépték át a dán határt, a német haditengerészet hatalmas egységei tartottak a legfontosabb norvég kikötők

felé. A hadihajók fedélzetén és külön hajókon nagy szárazföldi csapategységeket szállítottak, külön hajók vitték továbbá a szükséges hadifelszerelést. A német hajók célja Oslo, Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondhjem és Narvik kikötőinek az elérése volt. A német lépés teljesen meglepte és készületlenül találta a norvégeket, mégis mindenütt komoly ellenállást tanúsítottak a betolakodók ellen. A D. Divine amerikai újságíró ezekben a hetekben véletlenül éppen Oslofjordban tartózkodott, és az eseményekről a következő tudósítást küldte:

Oslofjord az a nagy bemélyedés a norvég tengerparton, mely követi a két tengerszoros, Skagerrak és Kattegat fordított V betűre emlékeztető partjait. A több mint 100 kilométer hosszú öböl végén található Norvégia fővárosa, Oslo. A főváros közelében lévő kikötőkben mindössze néhány egészen kis egység állomásozott a norvég hadiflotta hajói közül. Horten kikötőjében horgonyzott a *Harald Haarfagre* és a *Tordenskjold*, az öböl vizén távolabb pedig az *Olav Trygvason*, valamint négy tengeralttjáró.

Ezek a hadihajók az egyetlen *Olav Trygvason* kivételével mind egészen kis „bárkák” voltak, lényegesen alatta az 1000 BR-tonnának. Németország ellenük hadiflottájának olyan hatalmas egységeit állította szembe, mint a *Deutschland* nevű 10 000 tonnás cirkáló, a *Blücher* páncélos cirkáló, az 5600 tonnás *Emden* és a 2140 tonnás modern *Brummer* ágyúnaszád. Ezeket a nagyobb egységeket több aknaszedő, torpedónaszád és felfegyverzett motorcsónak kísérte.

Mihelyt a németek elég közel értek, a fjordban levő parti ütegek tüzet nyitottak. A déli órákban, pontosan 11.40-kor, a német flotta *Blücher* vezette arcvonala elérte a Rauoy-erődöt. A fjordot még ezekben a déli órákban is sűrű köd borította, de néhány percre a köd felemelkedett, és a parti erőd tüzei ezt az alkalmas pillanatot felhasználva, egymásután négy sorozatot adtak le a közeledő német hadihajókra. Utána a köd ismét leszállt. A következő erőd Bolaerne szigetén állott. Amikor azonban a német hajók a sziget mellett elhaladtak, a köd még jobban összesűrűsödött. Így a *Blücher*, a *Deutschland* bántatlanul haladt tovább.

Közben a norvég fővárosban a németek által megtámadott kikötőkből egymás után érkeztek be a jelentések az ellenség előrenyomulásáról. Oslo után legelőször Bergen, majd Stavanger jelentette német hadihajók közeledését.

A norvég kormány hajnali fél kettőkor rendkívüli minisztertanácsot hívott össze. Hajnali fél négykor jelentették, hogy az Agdenes-erőd közelében két nagy ellenséges hadihajó jelent meg, és behatolt a

trondhjemi fjordba. A kormány ekkor már tisztában volt, hogy a német tengeri támadás északon, nyugaton és délen is megindult. Késedelem nélkül elrendelték az általános mozgósítást. Ekkor még nem látszott minden remény elveszettnek. A németek legfontosabb haditengerészeti egységeinek és az általuk kísért csapatszállító hajóknak ezután még el kellett haladniuk Oscarsborg előtt, amely a legnagyobb tüzerőt képviselő erődrendszer Oslo kikötője előtt. Ez volt az utolsó reménység, mert a norvég fővárosnak semmi más katonai védekezésre alkalmas erődítmény nem állt rendelkezésére.

3 óra 30-kor megkezdődött a belső vár ostroma. Oscarsborg védelme valóságos dráma volt. Ez volt az utolsó védelmi vonal, mely mögött nem állt más, csak egy nyílt város – egy büszke és független nemzet utolsó reménye.

Az oscarsborgi erőd tüzérei hajnali fél négykor 2000 méter távolságban pillantották meg a német hajókat vezető *Blücher* cirkálót. Az erőd 11 hüvelykes ágyúi 1400 méter távolságból nyitották meg a tüzet a német hajók ellen. A két első sorozat telibe találta a német cirkáló mindkét páncéltornyát, és a hatalmas hajó lángba borulva haladt tovább a főváros felé.

Néhány pillanattal később a *Blücher* súlyosan megrongálódott. Gyors egymásutánban két torpedótálat érte, az oldalára fordult és percek alatt elsüllyedt. A hajón, 200 ember kivételével, akik részben súlyos sebesülésekkel vergődtek a partra, odaveszett a cirkáló nyolcszáz főnyi legénysége és ezeröttszáz katona, akiket Oslo katonai megszállására vezényeltek. Közöttük volt a partraszállási hadműveletek vezetésével megbízott tábornok és a Gestapónak azon csapatai, amelyeknek a feladata az lett volna, hogy a megszállt norvég főváros rendőri szolgálatát lássák el.

Röviddel ezután az oscarsborgi erőd ágyúi elsüllyesztették a kétezer-négyszáz tonnás *Brummer* cirkálót. Súlyosan megsérült a *Deutschland* és az *Emden* is. Ez a két hajó nem erőltette a további előrenyomulást, és a hajnali ködben visszafordult. Ezeknek az erőteljes egységeknek az elvesztése olyan súlyos veszteséget jelentett a német hadiflottának, hogy azt nem tudta kiheverni a háború végéig sem.

Nemcsak a norvégok, hanem a brit flotta is súlyos veszteségeket okozott a partraszállást végrehajtó német hajóknak. A britek komoly sikereket értek el fenn északon, Narviknál. Itt április 10-én és 13-án két olyan tengeri ütközet folyt le, amelyekkel, ha sikerült volna a brit haderőknek az elért eredményt kellőképpen kihasználni, meg lehetett volna fordítani a

norvégiai hadjárat kimenetelét. De a Narviknál elért győzelem egymagában nem sokat jelentett. Első veszteségeik ellenére is a németek lenn délen nagy erősítéseket tudtak partra tenni, és a kikötőket biztosan tartották a kezükben. A norvég kormány a fővárosból előbb Harmarba, majd Elverumba menekült. Az utóbbi város a svéd határ közelében fekszik. Közben a németek Vidkun Quisling miniszterelnökségével új norvég kormányt állítottak fel. Quisling neve később fogalommal vált, és egyet jelentett a náciakkal együttműködő árulással. A német szárazföldi csapatok Oslóból kiindulva gyorsan nyomultak észak felé, és mindenütt letörték a norvégok erőteljes ellenállását. Egy héttel az első partraszállás után, a brit hajóhad erősítéseket tett partra Aandalsnesnél és Namsosban, Trondhjem közelében. A csapatok száma azonban csekély volt, és amúgy is későn érkeztek. Németország ekkor már kezében tartotta az öt Norvégiával összekötő tengeri utakat, és hadműveleteiket a légierő komolyan támogatta. Április végén a túlerővel szembetalálkozó szövetségesek mindenütt visszavonultak, csak Narviknál tartottak ki egy ideig. Trondhjemnél a németek nagy repülőteret alakítottak ki, ami komoly veszélyt jelentett a szövetségesek utánpótlási vonalai számára. Így a brit hadsereg június 9-én utolsó csapatait is kivonta Norvégiából. Az angolok magukkal vitték Haakon királyt és kormányát Londonba, ahonnan a norvégok tovább folytatták az ellenállást.

Hitler így két hónap leforgása alatt meghódította Dániát és Norvégiát, ugyanakkor elszigetelte Svédországot a szövetségesekkel való közvetlen kapcsolattól. Dániából fontos élelmiszerekhez jutott, ráadásul a dán partokról ellenőrzése alatt tudta tartani a Skagerrakon és Kattegaton át vezető tengeri útvonalakat. Norvégiát felhasználta arra, hogy saját gyáraiba szállítsa a norvég vasutakon a svéd vasércet, fát, cellulózt. De még ennél is fontosabb volt számukra, hogy a norvég fjordok kitűnő természetes kikötőit a német tengeralattjárók nagyszerűen fel tudták használni a brit hajózás, különösen pedig a murmanszki kikötőbe vezető hajóút ellen.

A szövetségesek a norvég hadjárat után a sok veszteség mellett némi nyereséggel is dicsekedhettek. A dán hajóhad kisebb, a norvég hajóhadnak viszont a nagyobbik része át tudott szökni brit kikötőkbe. A norvég kereskedelmi flotta negyedik helyen állt a világ kereskedelmi flottái között, s így a norvég hajók megszerzésével Anglia komoly előnyökhöz jutott. De Anglia népe még így is elégedetlen volt az eseményekkel. Ennek Clement Attlee, a későbbi miniszterelnök adott hangot, amikor a következőket jelentette ki: „Az ország népe nincs megelégedve azzal a móddal, ahogyan kormánya ezt a háborút vezeti. Nincs bennük elegendő erély, tehetség és

kitartás. Az elégedetlenség a norvég hadjárat végén a tetőfokát érte el.” Mindennek következtében Chamberlain kénytelen volt lemondani, és május 10-én Winston Churchill elnöklete alatt új kormány alakult. Ettől kezdve Churchill szellemi irányítója és vezére lett annak a mindenre elszánt hadviselésnek, amelynek során a világ népei áldozatot nem sajnálva szembeszálltak a náci zsarnokság gonoszságával, és biztosították a szabad világ végső győzelmét. Volt valami jó előjel abban, hogy Churchill hatalomra jutása éppen azon a napon történt, amelyiken a végtelenségig elbizakodott Hitler mindent elsőprő támadását megindította Hollandia, Belgium, Franciaország és végeredményben Nagy-Britannia ellen. Sok minden másként történhetett volna, ha Hitler támadásával szemben nem Churchill vezeti a szövetségesek végsőig ellenálló, majd ellentámadásba lendülő harcát.

HOLLANDIA ÉS BELGIUM

A nyugaton megindított támadás napján Hitler csapataihoz intézett napiparancsában többek között a következőket mondta: „Elérkezett a német nép döntő csatájának órája. Anglia és Franciaország urai háromszáz esztendőn át céltudatosan megakadályozták erőteljes központi hatalom kialakulását az európai kontinensen azzal, hogy Németországot, ha csak tehették, gyengítették és megfosztották erejétől. A ma elkezdődő küzdelem ezer esztendőre meg fogja határozni a német nép sorsát. Most rajtatok áll, hogy megtegyétek kötelességeket!”

A németek hadjáratának a célja Hollandia, Belgium és Luxemburg meghódítása után Franciaország legyűrése és Nagy-Britannia térdre kényszerítése volt. A feladat nem látszott nehéznek és elérhetetlennek. A haditervet a német tábornokok minden apró részletre kiterjedő gondnal készítették elő. Hollandia, Belgium és Luxemburg sorsa egy pillanatig sem volt kétséges. Ennek a három országnak a meghódítása, ha nem is minden ellenállás nélkül, de pontosan az általuk kitervelt módon ment végbe.

Ahogy az a lengyelországi és norvégiai hadjáratban is történt, a nácik számbeli és felszerelésbeli fölényükön kívül azzal is előnyhöz jutottak, hogy a háborút gondosan előkészítve, villámgyorsan, árulással és a legkíméletlenebb eszközök bevetésével indították meg. Ha az idő és a körülmények megengedték volna, hogy Nagy-Britannia, Franciaország, Belgium és Hollandia közösen készüljenek fel a támadásra, nagyon is elképzelhető, hogy vissza tudták volna verni. Hollandia és Belgium

azonban a háború megindulásának napjától kezdve rettenetesen féltek attól, hogy valamivel kihívják maguk ellen a náci Németország haragját, és ezért igyekeztek a németeknek bebizonyítani, hogy semmi ellenséges érzelmet nem táplálnak ellenük. Hadseregeiket nem mozgósították, és nem volt a szövetségesekkel közös védelmi tervük. A franciák is megosztották erőiket fenn északon, a Maginot-vonal védelmében és végig az olasz határ mentén. Anglia ekkor már teljes erővel megkezdte hadserege szervezését és a fegyvergyártást, de légierője számbelileg még messze elmaradt a németeké mögött, és a kontinensre is sokkal kisebb létszámú hadsereget tudott átszállítani, mit az első világháború első esztendejében, 1914-15-ben.

A német támadás május 10-én a kora hajnali órákban indult meg, az Északi-tenger partjától egészen a Luxemburgig húzódó szélességben. Az egyik német támadó ék a frízfai part ellen irányult, a másik az Yssel folyó mentén Utrecht irányába tartott, a harmadik pedig Maastrichtnál Eben Emael-erőd elfoglalásával megnyitotta az utat az Albert-csatornán át. Végül a legnagyobb támadó haderő az Ardenneken át a Meuse folyó irányába tartott. A támadás megindításának pillanatától kezdve a németek kíméletlenül bombázták a városokat is; ejtőernyős csapatok hatalmukba kerítették a repülőtereket és a hidakat; beépített embereik mindenütt rémületet és zavart keltettek a vonalak mögött.

A hollandok eleinte erőteljesen ellenálltak a támadással szemben, de csak egészen rövid ideig. Német ejtőernyős csapatok elfoglalták Rotterdam repülőterét. Közben egy német hadoszlop átvonult Brabant tartományán. Miután kezébe kerítette a stratégiailag döntő fontosságú Moerdijk hidat, megkezdte a közvetlen előnyomulást Rotterdam végleges elfoglalására. A támadás megindulásától számított ötödik napon egész Hollandia német kézre került. Miközben folytak a fegyverszüneti tárgyalások a holland kormánnyal, a németek pusztító erejű légítámadást intéztek a védtelen Rotterdam ellen. A támadásnak polgári áldozatai a legmértéktartóbb számítás szerint is elérték a 30 ezret, de valószínűbb, hogy 60 ezer ember lelte halálát. Rotterdam sorsát látva, és attól tartva, hogy a németek hasonló kegyetlenséggel bánnak más holland városokkal is, a holland kormány semmi értelmét sem látta a további ellenállásnak. Vilma királynő és kormánya s velük együtt úgyszólván az egész holland hadi- és kereskedelmi flotta átmenekült Angliába, hogy ott folytassák tovább a küzdelmet.

Belgium meghódítása még ennél is drámaibb események között ment végbe. Belgium a német hódítók módszereit jól ismerte már az első világháborúból. Ez lehetett az oka annak, hogy a belga nép és a hadsereg

jobban felkészült a küzdelemre, mint a hollandok. A főerőt a belgák az Albert-csatorna és a Meuse folyó mentén állították fel. Védelmi rendszerük középpontja a hatalmas Eben Emael-erőd volt, amelyet katonai szakértők bevehetetlennek tartottak. E szakértők véleménye nem vált be, mert a németek másfél nap leforgása alatt birtokukba vették az erődöt. Theodore Draper, amerikai haditudósító így írta le elfoglalását:

Az Eben Emael-erőd és az Albert-csatorna elfoglalása a háború legitimizációs eseményei közé tartozik, és Göbbels propagandájának első ízben adott alkalmat arra, hogy a világot elkápráztassa és becsapja a német titkos fegyverekről terjesztett legendákkal. Német és belga forrásból ma már jól tudjuk, hogy a németeknek semmiféle titkos fegyverük nem volt, de az bizonyos, hogy határtalan elszántsággal készültek arra, hogy a belgák nagy erődrendszerét, minden kockázatot vállalva, a lehető leggyorsabban hatalmukba kerítsék.

A németek 1939-40 telén felépítették az Eben Emael-erőd pontos mását német területen. Külön erre a célra kiválasztott és kiképzett műszaki csapatok és ejtőernyősök hónapokon keresztül gyakorlatoztak, míg pontosan meg nem ismerték a terep minden apró részletét, és egyenként be nem gyakorolták a számukra kijelölt feladatot. Közben a kémek további pontos értesítéseket szereztek az Albert-csatorna mellett húzódó erődrendszerről és a hidak katonai szempontból fontos adatairól.

A támadás a kora hajnali órákban, még teljes sötétségben indult meg. Tíz repülőgép, kikapcsolt motorral, mindegyik 12 különlegesen felszerelt katonával és megfelelő lőszerrel megrakva Witzing hadnagy parancsnoksága alatt észrevétlenül leszállt az erődrendszernek a földből kiálló felső építményére. Az egész támadás olyan meglepetésszerűen történt, hogy az egyes erődökben levő védők csak akkor szereztek tudomást róla, mikor a német ejtőernyősök óvatosan felkúszva az erődök vasbeton kupolájára, a lőrésen át kézigránátokat dobtak belsejükbe.

A katonák olyan gyorsan, olyan ügyesen mozogtak, hogy nyilvánvalóvá vált, kiképzésük nem volt hiábavaló. A kézigránátok működésképtelenné tettek egy sereg géppuskafészkét. Felrobbantották a megfigyelőállásokat, a kijáratokat és a szellőztetőberendezéseket. A kettő darab 120 mm-es ágyúval felszerelt kupolát harcképtelenné tették, ám a 75 mm-essel ellátott déli kupola még ontotta a tüzet, s az ugyanilyen kaliberű fegyverekkel rendelkező északi csupán megrongálódott. Az erődrendszernek összesen harminchat 60 mm-es és 75 mm-es löfegyvere volt. A léghárító ütegei 45 mm-esek voltak, beállítottak továbbá 36 darab géppuskát is. Ezeket

képtelenség lett volna csak úgy, ripsz-ropsz elhallgattatni. Mindegyik kupola külön munkát adott a támadóknak. Egyetlen magányos német katona közelítette meg észrevétlenül az egyes kupolákat. A lörések közvetlen közelébe robbanóanyagot helyezett el, belobbantotta a gyújtózsínort, aztán eliszkolt. A robbanás után a többiek kézigránátokkal árasztották el a kupolák fegyverzetét s azok kezelőit. Hasonló módszerrel tették működésképtelenné a muníciót szállító lifteket. Az Eben-Emael legénysége ezután nem tudta folyamatos tűz alatt tartani a német előrenyomulás útvonalait.

A védősereg úgyszólván tehetetlen volt a német ejtőernyősök támadásával szemben. Messziről jövő rohamot, ágyúkkal és gépfegyverekkel kitűnően felszerelve, könnyen ki tudtak volna védeni. Így azonban, erődeikbe beszorulva tehetetlennek bizonyultak a németekkel szemben. A parancsnok, Jottrand őrnagy, rövidhullámú rádión a szomszédos Pontisse- és Neufchateau-erődök segítségét kérte. Erre mindkét szomszéd srapnelekkel kezdte löni Eben Emaelt.

Közben megérkeztek a német zuhanóbombázók, és súlyos találatokat értek el az erőd belső rendszerén. Amikor ezek abbahagyták támadásukat, a hirtelen támadt, döbbszent csendben Jottrand őrnagy megkísérelte, hogy valamiképpen tájékozódjon a zűrzavaros helyzetben. Megfigyelői jelentették, hogy körös-körül nagy számban érkeztek újabb német ejtőernyősök a közvetlen közelbe. A jelentésekből a parancsnok azt a következtetést vonta le, hogy a helyzet súlyos, de nem kétségbeejtő. Közben az elsőként leereszkedő német ejtőernyősök türelmesen ültek a betonkupolák tetején, és várták, hogy megindul a belgák ellentámadása. Ez végül be sem következett. Zavarban voltak, és nem tudták, hogy mit csináljanak, mert ahhoz túlságosan kevesen voltak, hogy az erődöt teljesen visszafoglalják.

Közben a német gyalogság is megindította támadását. Mikosch ezredes vezetésével műszaki és gyalogos csapatok nagyobb egységei keltek át rohamcsónakokon az Albert-csatornán. Dél tájt könnyű tábortűzzel támogatva sikerült nekik nagyobb számban átkelni Canne falu közelében, amely az erődöt mintegy 2 kilométer távolságra volt. Az átkelés elég nagy veszteségekkel járt, mert az erőd ágyúi és gépfegyverei erős tűzzel borították el a csatornán átkelő rohamcsónakokat.

Délután Mikosch ezredes támadása elakadt, és amikor besötétedett, a németek és a belgák is nagy zavarban voltak, mert nem tudták, mitévők legyenek. Az erődök legénysége kétségbeejtő helyzetben volt. A tetőkön ülő német ejtőernyősök kézigránátjai egymás után robbantak fel az

építmények belsejében, ami, ha kevés emberáldozatot kívánt is, a védőket állandó rettegésben tartotta. De a támadók helyzete sem volt sokkal jobb. Lőszerük veszedelmesen fogyni kezdett, és komolyan kellett aggódniok, hogy a belga felmentő csapatok bármelyik pillanatban megérkezhetnek.

Másnap délelőtt 10 órakor Mikosch ezredes csapatai átvágták magukat az akadályokon, és nagy erejű támadást indítottak a nagyrészt megbénított erődrendszer ellen. A műszaki csapatok bántódás nélkül eljutottak a kupolákig, és a lőrészekben robbanóanyagokat helyeztek el.

Jottrand őrnagy, a parancsnok, ekkor már látta, hogy hiába reménykedik felmentő csapatok érkezésében. A védők tehetetlenül álltak a német támadással szemben, és délben fél egykor végleg feladták a harcot. Veszteségük 60 halott és néhány sebesült volt, az életben maradt és sértetlen legénység száma 1100. A németek vesztesége valószínűleg még ennél is kevesebb lehetett. Az erőd ostroma az első ejtőernyősök leszállásától a megadásig pontosan 36 órán át tartott.

A németek Maastrichtból Louvain felé törtek előre, miután kierőszakolták az átkelést a Dyle folyón. Innen már közvetlenül fenyegették Brüsszelt és Antwerpent. Az utóbbi május 18-án került német kézre. A szövetségesek ekkor a Schelde és a Lys folyó mentén harcoltak.

Ezalatt Rundstedt csapatai áttörtek az Ardenneken. Ez a sűrű erdőkkel borított, hegyes vidék kanyargó útjaival és gyors folyóival nem látszott alkalmasnak gépesített haderők támadására, ezért a franciák az erdőség védelmét elhanyagolták. Azt hitték, hogy hetekig eltart, amíg a nácik az erdőkön átverekszik magukat. Ám a német hadsereg két nap alatt maga mögött hagyta az Ardenneket, és május 13-án már átkelt a Meuse folyón.

A németeknek ez a gyors előrenyomulása a szövetségesek számára jóvátehetetlen kárt jelentett. A náciknak ugyanis ilyen módon sikerült oldalba kapni és maguk mögött hagyni a Maginot-vonalat, és nyugat felé, majd egyenesen Párizs ellen nyomulhattak. Még nagyobb erővel folyt a német előrenyomulás a tenger irányába. Május 24-én a németek Abbeville-nél elérték a La Manche partját. Így a belga és a brit haderők bekerítése teljessé vált. A délről elhelyezkedő francia hadsereg képtelen volt a szorongatott belgák és britek segítségére sietni. Lord Gort, a brit expedíciós hadsereg parancsnoka május 26-án kapta meg Londonból a felhatalmazást arra, hogy csapatait visszaszállítsa Angliába. Ebből a célból erőit Dunkerque (Dünkirchen) kikötője körül vonta össze. Az események nyomán a hadihelyzet egyik napról a másikra megváltozott, mert a belgák

megadták magukat. Az így létrejött helyzetet és ebben Lipót belga király szerepét a már idézett Theodore Draper a következőképpen írja le:

A pihenés nélküli csatározásoktól holtra fáradt belga hadsereg úgyszólván a támadás megindulásának pillanatától alkalmatlan volt arra, hogy kellő utóvédje lehessen a németek elől hátráló francia és brit erőknek. Még kisebb volt a lehetősége annak, amiben Weygand francia tábornagy reménykedett, hogy a belga sereg védelme alatt a francia-brit haderő ellentámadást indíthasson a nyugat felé törő német haderőkkel szemben. A belgák Zeebrugge, valamint a Lys folyó mentén ívben helyezkedtek el, és lépésről lépésre vonultak vissza Menin irányába, ahol közvetlen kapcsolatuk volt a brit expedíciós hadsereggel. A belgák védelmi vonala gyenge és erőtlen volt. A németek ott törték át, ahol akarták.

Ezekben a válságos napokban Lipót király Bruges közelében, Wynendael ősrégi kastélyában tartózkodott. A kormány négy tagja: Pierlot miniszterelnök, Spaak külügyminiszter, Denis tábornok, hadügyminiszter és Vanderpoorten belügyminiszter három napon át hiába igyekezett az uralkodótól kihallgatást kapni, hogy a belga védelem további sorsáról döntően fontos tanácskozásokat folytassanak. A negyedik nap reggelén végre fogadta őket a király, s ekkor hosszúra nyúlt, ám hiábavaló tanácskozás kezdődött. Lipót kijelentette, hogy a belga hadsereg képtelen arra a feladatra, amellyel a brit és francia hadvezetőség meg akarja bízni. A szövetséges haderők a német támadás kivédését elsősorban a belgákra akarták ugyanis hagyni. Ezt lehetetlennek tartotta, ezért a király el volt szánva arra, hogy azonnal megszünteti a katonai ellenállást. A miniszterek kétségbeesetten kérlték, hogy a hadsereg katonai vezetését bízza továbbra is a vezérkarra, ő pedig menjen Franciaországba vagy Angliába. A király erre semmi esetre sem volt hajlandó. Kijelentette, hogy Belgium földjét ő el nem hagyja, sőt felszólította minisztereit, hogy kövessék példáját, és várják meg, amíg a németek megérkeznek. Spaak a királlyal folytatott tanácskozásokról később a következőket mondta: „A király dacos elszántságával szemben mi mind a négyen kijelentettük, hogy nem osztjuk nézeteit a megadással kapcsolatban, majd ismételten nyomatékosan kértük, hogy velünk együtt azonnal hagyja el az ország területét.” Lipót azonban rendíthetetlen volt. Néhány órával később a négy miniszter elhagyta a kastélyt, és Dunkerque-be mentek. A király még ugyanazon a napon kiadta napiparancsát, amelyben a következőket mondta: „Katonák, bármi történjen is, sorsotokban én is osztozom.”

Felszólította Gort brit parancsnokot, hogy indítson ellentámadást a Lys és az Escaut folyók mentén, s kapja oldalba az ellenséget. Gort azonban ilyen támadásról hallani sem akart. Lipót még nem tudta, de Gort ekkor már megkapta a parancsot, hogy vonuljon vissza a tengerpartra. Ezért minden gondja az volt, hogy az ellenségtől minél gyorsabban elszakadjon, nem pedig az, hogy újabb támadást indítson egy elveszett és reménytelen ügy érdekében. Különben Gort tábornok egy percre sem vette komolyan Lipót felszólítását, a király is jól tudta, hogy kérésével hiába fordul a brit hadsereg parancsnokához. A németek ellen harcoló szövetségesek ekkor már csak önmagukra gondoltak. Gort számára egyetlenegy dolog volt fontos mint azt Eden külügyminiszter nyíltan meg is mondta –, hogy megmentse a brit expedíciós hadsereget. Lipót király mindenáron meg akarta menteni hadseregét a további vérveszteségektől. Blanchard tábornoknak egyetlen gondja az volt, hogy déli irányban minél sikeresebben vonja vissza a francia haderőket, és a Somme folyó mögött erős vonalat állítson fel Párizs védelmére.

A belga főparancsnokság május 26-án a következő jegyzéket nyújtotta át a belga hadseregnél működő francia összekötő tisztnek, Champon tábornoknak: „A belga főparancsnokság arra kéri tábornok urat, hogy értesítse a szövetséges haderők főparancsnokságát, hogy a belga hadsereg nagyon komoly helyzetbe került. Az ellenség ebben a pillanatban Eeclootól Meninig mindenütt támadásba lendült, és a belga hadsereg a védekezésben ereje végére jutott.

Lipót király 27-én 12.30-kor a következő üzenetet küldte Gort tábornokhoz. „A belga hadsereg kétségbeejtő helyzetbe került. Négy nap óta a legsúlyosabb tüzet kell elviselnie, és ebben a harcban a brit légierő részéről semmi támogatásban nem részesült. Miután tudomásukra jutott, hogy a szövetséges haderőket a németek bekerítették, és az ellenség nyomasztó számbeli fölénybe került, a belga csapatok számára a helyzet tarthatatlanná és kétségbeejtővé vált. Minden percben számítani lehet arra, hogy képtelen lesz továbbfolytatni a harcot, és a király a teljes összeomlás elkerülése érdekében beleegyezését adja a kapitulációhoz...”

Ugyanaznap délután 5 órakor Lipót elhatározta, hogy megbízottait elküldi a német hadvezetőséghez, és fegyverszünetet kér...

Ha a király csak néhány napot vár, sok félreértést, sok ellene irányuló vádat elkerülhetett volna. Egy héten át tartó habozás és fenyegetőzés után a döntést váratlanul hozta meg. Nem volt gondja arra, hogy elhatározásáról a szövetséges parancsnokságot időben értesítse, és így ezeknek nem állt módjukban megtenni a megfelelő védelmi intézkedéseket. A király

kétségkívül sok belga katona életét mentette meg azzal, hogy egy órát sem várt tovább, ám ugyanakkor áldozatul dobott legalább ugyanannyi brit és francia életet. Főként pedig kockára tette elhatározásával a szövetségesek és Belgium közötti baráti jó viszony további sorsát.

DUNKERQUE

A brit expedíciós hadsereg, valamint a francia és a lengyel hadsereg maradványai a Csatorna partján pusztulásra voltak ítélve. Ezek együttesen mintegy 400 000 főnyi fegyveres erőt képviseltek. A német hadijelentés büszkén hirdette, hogy „a brit, francia és belga hadsereg bekerítése teljes és megváltoztathatatlan”. A német jelentésnek ebben igaza is volt, azonban a tenger még mindig nyitva maradt, és a tengereken Britannia uralkodott. A franciák csodálatra méltó kitartással és bátorsággal védték a visszavonuló csapatrészek hátát Lillenél, Casselnél és Dunkerque városa előtt. Egy kisebb brit haderő, alig lehetek mindössze 4000-en, halálmegvető bátorsággal küzdött Calais-nál. Ekkor került sor a Dynamo néven ismeretessé vált kiürítési és csapatátszállítási hadműveletre, amelyet John Masefield angol költő „kilencnapos csodá”-nak nevezett. Az a feladat, amelyre a brit hadvezetőség vállalkozott, majdnem megoldhatatlannak látszott. A Dunkerque-re nehezedő német nyomás óráról órára erősödött. Német ütegek állandóan a legnagyobb tűz alatt tartották a várost, a bombázók és a vadászrepülőgépek szakadatlanul támadták a kikötőt és a dokkokat. valamint a hadsereg átszállítására összegyűjtött hajókat. A város egyetlen lángtenger volt, a vízellátás nem működött, és a dokkok romokban heverték.

A brit admirális már korábban felkészült arra, hogy a megvert brit hadsereg maradványait átszállítsa a Csatornán. Amikor világossá vált, hogy a harcot nem lehet tovább folytatni, egész Dél-Angliában kiadták a rendelkezést az összes lehetséges vízi jármű összegyűjtésére. Dunkerque-vel szemközt, a dél-angliai partokon ekkor a történelem legfantasztikusabb hajóhada verődött össze, mintegy 665 polgári és kereskedelmi célokat szolgáló vízi jármű és a brit flotta 222 legkülönbözőbb rendeltetésű egysége.

A kiürítés kilenc napon keresztül tartott, május 26-tól június 3-ig, de még a következő két napon, 4-én és 5-én is volt néhány elmaradt és az utolsó percig kitartó harcos, akiket sikerült megmenteni és átszállítani az angol partokra. Arthur D. Divine amerikai haditudósító maga is részt vett a dunkerque-i átkelésben, és azt a következőképpen írta le

Még mindig nem tudok magamhoz térni, ha a dunkerque-i eseményekre gondolok. Az egészben, ahogy az a kezdettől a végéig lejátszódott, sok volt az érthetetlen, középkori csodákra emlékeztető jelenség. Önkéntelenül is eszünkbe jutott a spanyol nagy armada pusztulásakor szárnyra kelt mondás: „*Deus afflavit* – az Isten szélvihart küldött.” Ez alkalommal ennek a fordítottja történt, és a Gondviselés akarata éppen hogy visszatartotta a szélviharokat. A kilenc nap alatt a Csatorna felett nyáriasan szép, csaknem teljesen szélcsendes idő uralkodott. Ha a legkisebb szél borzolta volna fel a Csatorna vizét, az legalább százezer ember vesztét okozza.

A dunkerque-i kikötő állandó céltáblája volt a repülőgépek bombáinak és a várost lövő ágyúknak; mégis, csodálatos módon, nem kapott egyetlen telitalálatot sem. A menekülők nagy része a partról a vízbe gázolva jutott el a megmentésükre érkező csónakokba és más vízi járművekbe, s a kikötőben is mintegy 200-250 ezer ember tudott hajóra szállni. Így elképzelhető, mit jelentett volna, ha az itt tolongó tömeget telitalálatok érik.

Folyton azt éreztük, hogy valami természetfeletti, emberi értelemmel fel nem fogható esemény játszódik le a szemünk előtt. A zűrzavar egy percre sem hagyott alább, a katonák veszekedtek, mindenki káromkodott és ingerült volt. Szidták a hadvezetést és a tengernagyi hivatalt, hogy az átkelést ilyen szervezetlenül, fejtetlenül hajtják végre.

A sok baj és zűrzavar ellenére mégis minden a legsimábban ment, és sokkal jobban, mint azt bárki is képzelni merete volna. A tengernagyi hivatal abban a hitben cselekedett, hogy ha minden jól megy, talán sikerül 30 ezer embert átszállítani. A valóságban 335 ezer katona jutott át épségben a francia partokról Angliába. Ha ez nem csoda, akkor én nem tudom, mit lehet annak nevezni.

Amikor értesültem arról, hogy Dunkerque-nél mindenféle hajót összevonnak, én is jelentkeztem önkéntesnek. Két órával később már útban voltam Sheerness kikötője felé. Valamennyit értettem a hajózáshoz, ezért navigátornak neveztek ki egy kisebb motorcsónakba, amelynek Dunkerque-ből Ramsgatéba kellett átszállítani a harcból megmenekült katonákat. Hajónk körülbelül egy hétig állt szolgálatban, és ez a hét adta életem egyik legizgalmasabb kalandját. Az a motorcsónak, amelynek navigátori tisztét elláttam, körülbelül 10 méter hosszú volt. A hajó orrában kabin állt, hátul pedig nyitott volt. Két motor hajtotta, aminek révén a csónak meglehetősen gyorsnak számított. A hajó kapitánya egy tengerész

alhadnagy volt. Ezenkívül velünk tartott egy matróz, aki a motorokat kezelte. Felszerelkeztünk két Bren géppisztollyal és néhány gyalogsági fegyverrel. Fő büszkeségünknek azonban az a tény számított, hogy a mi motorcsónakunkat választotta ki Taylor tengernagy, az átkelési hadműveletben részt vevő kisméretű járművek parancsnoka.

Mikor Ramsgatéba érkeztünk, ott már a francia partokról több halászhajó gyűlt össze Caenből és Le Havre-ból. Apró kis hajók voltak ezek. Engem különösen a nevük ragadott meg: *Ciel de France*, *Ave Maria*, *Gratia Plena*, *Jeanne Antoine*. Már korábban is haditengerészeti segédszolgálatot végeztek Calais-ban és Boulogneban, és most Dunkerque-nél is fontos feladatok vártak rájuk. A hajók legénységén látszott, mennyire fáradtak, de amikor a parancs megérkezett, gondolkodás nélkül indultak Dunkerque-be.

A francia halászhajókkal együtt apró holland parti gőzösök is útra keltek. Mindegyik árbocán a brit haditengerészet fehér zászlaja lengett, és mindegyiket új Lewis-löveggel látták el. Velük együtt a legkülönbélebb járművek vágtak neki az átkelésnek: szénszállítók, lapátos gőzösök, amelyek békeidőben egy shillingért szállították utasaikat sétahajókázásra, kicsi, de erős vontatógőzösök, büszke, majdnem fennhéjázó névvel: *Galleon's Reach*, *Queens Channel*.

Többek közt velünk tartott egy komp is. Bizonyosan ez volt az első alkalom, hogy kimerészkedett a nyílt tengerre. Ott voltak aztán a yachtok. Az egyiknek különösen is feltűnt a neve, *Skylarknak* – Pacsirtának – hívták. Micsoda név ehhez a feladathoz! Több mentőcsónakot is láttunk, közöttük nem egy olyat, amelyek hetekkel vagy hónapokkal előbb elsüllyesztett hajók egységei voltak. Felsorakoztak a kikötői motorosok, a révkalauzok bárkái. Jöttek uszályok. szénszállító hajók. Kivonult a temzei tűzoltóflotta, belga halászok bárkái. Ott úsztak a nyolc hónappal korábban elmerült vénséges *Dunbar Castle* mentőcsónakjai, s a nyitott, versenyekre épített motorcsónakok.

Megjelent az öreg *Brighton Belle*, amely még a búr háború előtti napokban szállította a kirándulókat. Szenesbárkaként szolgált az első világháborúban, s még a múlt héten is szemet fuvaroztak vele.

Végignéztam a kikötő nyugati felén horgonyzó hajócskákat. Istenem, a szívem a torkomban kezdett el dobogni, milyen kicsik ezek a masinák! A Sandy Hooknál lehet ilyeneket látni. Horgászni járnak rajtuk a népek nyugodt vasárnap délutánokon. Némelyik ócskaságot motorkerékpár motorjából átalakított szerkezet hajtott, némelyik meg kicsi volt, hófehér és aranyos.

A La Manche csatorna sok vihart és sok nevezetes történelmi eseményt megért partjai és vizei még soha nem láttak ilyen szedett-vedett hajóhadat. Még apró kirándulócsónakok is jöttek amikor kitartó, bátor emberek igyekeztek evezve megtenni a két part közötti távolságot.

Éppen ilyen szokatlan és szedett-vedett volt a hajók legénysége. Bankárok, fogorvosok, taxisofőrök, diákok, mozdonyvezetők, halászok és hivatalnokok tarka serege érkezett. Voltak itt jómódúak és szegények. A gazdagok kitűnően felszerelve, nagyszerű sportruhában indultak neki az útnak, a szegények meg rongyosan, hiányos öltözetben. Mindnyájan a tengerészek magas gumicsizmáját viselték. A hideg éjszakákon és hajnalokon dideregve tették meg az utat, éhesek voltak, és napok óta nem aludtak, de mindenki tudta, hogy a kötelességet, amit önként vállalt, minden erejének megfeszítésével végeznie kell.

Az az érzésem támadt, hogy ami történt, az sokkal több, mint szervezés. Bizonyos tekintetben Anglia megtörhetetlen és sok évszázados múltra visszatekintő tengerészszelleme győzedelmeskedett Dunkerque-nél. A kudarcból ez a szellem varázsolta a dunkerque-i átkelést a háború egyik legmaradandóbb diadalává. Hivatalos adatok szerint 887 vízi jármű vett részt az akcióban. Én azonban meg vagyok győződve arról, hogy a veszélyes vállalkozásból ezernél is több hajó vitte ki a részét. Magam is ismertem több olyan halászt, aki egyáltalán nem jelentkezett szolgálattételre. Ment minden jelentkezési formaság nélkül; egyszerűen mert tudta, mi a kötelessége, azt végezte, és semmi mással nem törődött.

Amikor először elindultunk, nyomban azután sötétedett, hogy elhagytuk az angol partokat. Nem kavart komoly hullámverést, de a tenger elég nyugtalan volt ahhoz, hogy az apró járműben ülve mindnyájan csuromvizesek legyünk, beleértve a csónakunkon tartózkodó tengernagyot.

Nehéz lett volna eltéveszteni az utat, mert bár teljesen holdfény nélküli éjszaka volt, tőlünk jobbra és balra mégis szinte megelevenedett a tenger a sok, egy irányba siető hajótól. Természetesen egyik hajón sem volt világítás, de tudtuk, hogy sorainkban mindenki jó barát. Ösztönösen éreztük volna az ellenség közelségét. A Csatorna közepe táján lehettünk, amikor találkoztunk azokkal a hajókkal, amelyek a francia partok felől hozták a katonákat. Néhány percig kiáltozások hallatszottak a sötét éjszakában, aztán haladtunk tovább.

Mikor túljutottunk az út felén, az égő Dunkerque fénye könnyebbé tette a hajózást. Ekkor azonban a levegő kezdett felettünk megélnkülönni. Német bombázók ejtőernyőkre szerelt fáklyákat dobtak le, és ezek világítottak, mint a ragyogó csillagok. Az ágyúzás és a bombázás zaja egyre

növekedett, amint a parthoz közeledtünk. Alig lehattunk Dunkerque kikötőjétől néhány száz méterre, mikor az egyik kísértő brit torpedórombolót német repülőgépek támadták meg, és a felrobbanó bombák fénye hatalmas szikrákat vetett a sötét éjszakában.

Közvetlenül a kikötő mólója közelében hirtelen csend vett körül bennünket. A német bombázók eltávoztak anélkül, hogy különösebb kárt tettek volna a sorainkban. A part azonban így is tele volt szétlőtt brit és francia hajók roncsaival, amelyeket kísérteties fénnel borított be az égő város. A védőgát és a kikötő közelében egy hatalmas, nyersolajat tartalmazó tartály égett, és a lángok több száz méter magasba csaptak.

Csónakunk a kikötőtől keletre ért partközelségbe. Ekkor vettük észre, hogy ágyúval lönek bennünket. La Panne és Nieuport mellett egy 5,9 hüvelykes német üteg szórta ránk a tüzet, és a lövedékek hozzánk félelmetesen közel csapódtak be.

Sohasem fogom elfelejteni a látványt, ami odakint fogadott bennünket. A katonák fáradtan és álmosan törtettek előre a parton s később a vízben. Valósággal bezuhantak a rájuk váró kisebb csónakokba, amelyek a parttól távolabb álló nagyobb hajókra szállították őket. Közben körülöttünk a bombák és gránátok minden becsapódásnál hatalmas, fehérén csillogó szökőkutat riasztottak a tenger fölé. A legtöbb katona vállig érő vízben gázolt előre, a rájuk váró csónakok irányába. Sokszor csak a fejük látszott ki, és kezüket a csónakból kinyúlók felé tartva, keservesen vergődve jutottak be az életet és biztonságot jelentő kisebb-nagyobb szállítóeszközök védelmébe.

Gallipoli és Mons veteránjai egyaránt megegyeztek abban, hogy ez a legforróbb hely, ahol valaha is jártak, mégis megmaradt az emberekben a morális tartás. Történetek keringtek arról, hogy voltak francia katonák, akik olyan hevesen rohanták meg a szállító járműveket, hogy fegyverrel kellett őket megrendszabályozni. Én azonban semmi ilyesminek nem voltam tanúja. Kizárólag fegyelmezett franciákkal találkoztam, remek katonákkal, akikben akkor is égett a harci tűz.

A parti zátonyon egy szétbombázott torpedóromboló nagy lánggal égett. Kint a parton elhagyott és részben szétlőtt sebesültszállító gépkocsik álltak.

Az egész kép háttérét a vérvörös lángokban égő Dunkerque keretezte. A városi vízvezeték természetesen nem működött, de nem is lett volna senki, aki a lángokat oltotta volna. Vörösen villogtak a város fölött a suhanó gránátok és irányjelző lövedékek.

A harci láрма pokoli volt. A part felől az 5,9-es ütegek egyre lötték a közelben horgonyzó hajókat. A gránátok visítva húztak el felettünk, s

közben a repülőgépekről lezúduló bombák fütyülése hallatszott. Olyan leírhatatlan volt a zaj, hogy normális hangon senki nem értette a másik szavát, és ezért aki csak a dunkerque-i átkelésben részt vett, már az első napon tartós rekedtséget szedett össze.

Minthogy csónakunkban ott tartózkodott a tengernagy, mi magunk nem vettünk részt a kiürítésben, hanem felügyeletet láttunk el. Csónakunk fel s alá cikázott a part mentén, miközben a veszedelmes német útegek gránátjai mind közelebb csapódtak be, tőlünk alig néhány méternyi távolságra.

Mi maradtunk utolsónak, és vártuk, hogy a velünk érkező minden csónak és bárka emberekkel megrakodva induljon útnak az angol partok felé. Várakozás közben az egyik nagyobb csapatszállító hajót, amely a móló mellett horgonyzott, egyszerre több ágyútalálat érte. A gőzös kazánja felrobbant, és az egész pillanatok alatt lángba borult. Kint a parton, végig a móló mentén körülbelül 1000 francia katona várt, hogy a hajó fedélzetére szállhasson. Most ők is szörnyű ágyútűzbe kerültek, és kétségbeesetten menekülve igyekeztek valahogyan védelmet találni. Soha életemben tragikusabb látványban nem volt részem, és mindnyájunkat különösen az szomorított el, hogy apró csónakunkkal semmi segítséget nem tudtunk nyújtani a bajba jutott franciáknak.

A nap már felkelt, amire visszafelé indultunk. A harc ekkor egyenesen tombolt a parttól bizonyos távolságra, Dunkerque külső negyedeiben és benn a város utcáin.

Mialatt az angol partok felé tartottunk, német repülőgépek öt ízben is fenyegetően jelentek meg felettünk, de szerencsére egy sem támadott meg bennünket. Kissé távolabb, déli irányban, Gravelines közelében, evezős csónakon néhány franciát pillantottunk meg. Ezeket fölvevük a motorcsónak fedélzetére. Megmenekülésük miatt nem voltak túlságosan hálásak. Folyton azon aggodalmaskodtak, hogy ilyen apró csónakon lehetetlen átjutni Angliába.

A brit hadsereg egész fölszerelése a francia partokon maradt, de majdnem pontosan 335 ezer brit és szövetséges katonát sikerült épségben Angliába szállítani, hogy később újra harcolhassanak az ellenség ellen.

FRANCIAORSZÁG ÖSSZEOMLÁSA

Miközben a brit expedíciós hadsereg megmaradt egységei átkeltek a La Manche-on, a németek a Franciaország elleni utolsó csatáikat vívták. Néhány nappal később átkeltek a Somme folyón, és június 10-én a harcok

már az első világháború harcaiból híressé lett Marne mellett zajlottak. Az egyik nagyobb német hadseregcsoport Párizs oldalba kerülésével Bretagne-ban tört előre, és átkelve a Loire-on, megközelítette Nantes városát. Ezekben a napokban történt, hogy Mussolini is belépett a háborúba. Herbert Matthews amerikai újságíró a következőképpen írja le Róma népének hangulatát Olaszország hadba lépésének napján:

Június 10-én délután fél ötkor Ciano kihallgatáson fogadta Chigi-palotában a francia nagykövetet, és a következő kijelentést tette előtte: „Őfelsége az olasz király Franciaországgal hadiállapotban lévőnek tekinti magát. Ez holnap, június 11-én lép hatályba.” Ciano gróf negyedórával később hasonló kijelentést tett a brit nagykövetnek.

Az olasz sajtó úgy tájékoztatta a közvéleményt, hogy Mussolini pontosan tudja, miért hozta meg ezt a döntést, hiszen világos, hogy Olaszország jelentős előnyökhöz jut majd az úgyszólván véráldozatok nélkül kivívott győzelemből...

Hivatalos olasz köröknek ez volt a felfogása ezen a végzetes napon, 1940. június 10-én. A Piazza Venezián óriási tüntetést rendeztek, előbb a Duce, majd a király tiszteletére, de a tüntetés nem volt spontán, hanem fasiszta csoportok jó előre megszervezték. Feketeingesek járták sorra az utcák üzleteit, és elrendelték, hogy öt órakor a boltokat be kell zárni. A rádió újra meg újra bemondta, hogy Mussolini beszédet fog tartani, és felszólították a lakosságot, hogy a hangszórók körül gyülekezve, hallgassák meg a Duce szavait. A nép azonban láthatóan a legteljesebb közönnyel fogadta az események ilyen alakulását. A Piazza Venezián összeterelt óriási tömegben csak itt-ott hangzott fel éljenzés, ez is leginkább a fasiszta szervezetek által lefizetett egyetemisták torkából, akiket közvetlenül a palota erkélye alá tereltek, ahonnan Mussolini a tömeghez szólt.

Ebben az időben Franciaországban teljes volt a pánik és a felfordulás. A kormány Tours-ba menekült, majd onnan tovább Bordeaux-ba. A francia hadsereg, bár potenciálisan még mindig hatalmas volt teljesen elveszítette hitét a küzdelemben, és visszavonult az ellenség elől. A hadmozdulatokat nagymértékben akadályozta az a tény, hogy sok százezer menekülő lepte el a délre tartó utakat. Virginia Cowles, aki ekkor haditudósítóként Franciaországban tartózkodott, a következőképpen ábrázolta a menekülés drámai hangulatát:

A menekülés láza milliókat mozgatott meg. A lárma és a zűrzavar minden képzeletet felülmúlt. A zsúfolt országutakon az egymás hegyén-hátán tolongó járművek, legnagyobb részben gépkocsik lassú mozgását vad ordítózás, káromkodás, asszonyok és gyermekek hangos sírása kísérte. A júniusi nap perzselően tűzött a Párizsból dél felé menekülő tömegre; mindenkit félbolonddó tett az előrenyomuló németektől való páni félelem.

Más alkalommal is láttam már menekülőket: Spanyolországban és Csehszlovákiában. Láttam, mint vánszorognak végeláthatatlan sorokban a lengyel, román határon, vagy fenn északon, Finnország jeges országútjain. De a Párizsból való menekülés volt a történelem első gépesített iszkolása. Lehetett látni menekülőket lóval vont kocsikon, szekereken, kerékpáron is. De a túlnyomó többség a gépkocsit választotta.

Minden járművet felhasználtak, aminek megvolt mind a négy kereke és működött a motorja, tekintet nélkül arra, hogy a jármű mennyire volt elavult vagy útra alkalmatlan állapotban. Egymás után sorjáztak a taxik, a pékek kenyeres autói, az elegáns sportgépkocsik és a párizsi autóbuszok; valamennyi tömve menekülőkkel. Egyszer még hullaszállítót is láttam, amiben egy sereg gyerek ült. Ez a fantasztikus kavalkád hármas sorokban haladt vagy inkább csigalassúsággal kúszott déli irányba, az ismeretlen cél felé. Tom és én Párizs határán túl mintegy két kilométerrel értük utol a menekülő tömeget a párizs-dourdan-chartres-i országúton, és három teljes óra alatt mindössze tizenöt kilométert haladtunk.

Közben félelmetes jeleneteknek voltunk a tanúi. Újra meg újra előfordult, hogy egy-egy gépkocsi benzinje elfogyott, vagy a motor felmondta a szolgálatot. Ezeket a járműveket belökték az út menti árokba. Idős emberek vagy olyanok, akik túlságosan fáradtak, betegek voltak ahhoz, hogy gyalog folytassák az utat, csak ültek kétségbeesetten a mozdulatlaná vált jármű mellett, és a nyári nap kíméletlenül tűzött a hátukra. Meghatott bennünket egy öregasszony látványa, aki körül összegyűltek családjának tagjai. Az árok szélén ülő, kimerült idős hölgyet párnákkal stószolták körül, felültették, és kétségbeesetten igyekeztek vele egy kis bort megitatni. A menet sokszor félórakra megállt a szörnyű torlódás miatt. Egy helyen az út erősen emelkedett. Az egyik párizsi péküzlet kenyérkihordó kocsija nagy nehezen kapaszkodott fölfelé a meredeken, míg a motor fel nem mondta a szolgálatot. A volán mellett egy testes francia asszonyság ült, talán a pék felesége. A tömeg ordított, a mögöttük haladók fülsiketítően dudáltak. Az asszonnyal a vezetőülésen együtt gubbasztott négy gyermeke. Kiderült, hogy kifogyott a benzin, a szegény asszony pedig könnyek között próbált meg benzint kölcsönözni,

hogy folytathassa az utat. Kölcsönadó azonban minden sírás ellenére sem jelentkezett. Végül az egyik teherautóból kiszállt három markos férfi, megragadta a pékné gépkocsiját, és belökte az árokba. A kocsi oldalra dőlt; az asszony hangos sikítások között mászott ki a kocsi alól gyerekeivel együtt, és zokogva ült le az árok szélén. Senki nem törődött velük, a menet közönyösen ment tovább.

A rémületnek és a pániknak ezekben a szörnyű óráiban alig lehetett elhinni, hogy azok, akik az országúton menekültek, párizsi polgárok, vagy hogy késői utódai azoknak a párizsiaknak, akik valamikor oroszlánok módjára harcoltak a szabadságért, és fegyvertelenül rohamozták meg a Bastille ősi falait. Ekkor kezdtem megérteni, mit jelent a francia *morale* összeomlása. Az a különös valami, amelyet nemzetek és hadseregek magatartásában általában ezzel a latin eredetű szóval szoktak megjelölni, nem más, mint hit kérdése. Hit abban az ügyben, amiért a nemzet és annak hadserege harcol, hit a célban, amelyet maguk elé tűztek, főleg pedig hit az ország vezetőiben. De hogyan hihettek a franciák azokban a vezetőkben, akik gyáván cserbenhagyták az országot, akik képtelenek voltak irányítani és megnyugtatni a népet, akik még azt sem mondták meg az embereknek, hogy mi történik körülöttük. Nem szervezték meg a menekülést, de azt sem mondták a népnek, hogy maradjon a helyén, és harcoljon az utolsó leheletéig Párizsért. Nem csoda, hogy az összeomlás bekövetkezett, ha egyszer ilyenek voltak Franciaország vezetői.

A katonai célokat szolgáló útvonalakat is ellepték a páni félelemben menekülő polgárok. Tom a francia kormány haditudósítói igazolványával rendelkezett, ezért joga volt hozzá, hogy gépkocsiját a katonai útra irányítsa. Ott, ahol az út eltért a polgári útvonaltól, csendőrök álltak, és az iratokat kérték! De az igazoltatásnak nem sok értelme lehetett, mert a katonai járművek között sűrűn fordultak elő legkülönbözőbb fajtájú polgári gépkocsik is. Láttuk egy tábori üteg ágyúút, útban a Párizstól délkeletre felállítandó új védelmi vonal felé, melyek nem tudtak továbbmenni, mert útjukat állta egy bútor szállító gépkocsi. A teherautó vezetője kétségbeesett erőfeszítéssel igyekezett rendbe hozni az elromlott motort. A katonák körülállták, és hangosan káromkodtak. Egyikük fel s alá járkált a lerobbant kocsi körül, és dühösen ismételte: „Piszkos civil. Piszkos rohadt civil!” A teherautó végre elindult, és az üteg folytathatta az útját.

Egyedül a tankokat nem lehetett feltartóztatni, előlük minden más jármű rémülten kitért. Egy alkalommal, mikor hátranéztem, láttam, hogy két tizenöt tonnás tankszörnyeteg rohanva közeledik felénk. Legalább hatvan kilométeres sebességgel haladtak. Az úton haladó gépkocsik sorban

megálltak, és tiszteletteljesen az út szélére húzódtak, hogy utat adjanak a két páncélos szörnyetegnek. Pokoli lármával csörömpöltek el mellettünk, maguk mögött sűrű porfelhőt verve föl. Nyomban utánuk gyorsjáratú katonai teherautók jöttek, és gépfegyverekkel felszerelt oldalkocsis motorkerékpárok. A katonák valamennyien jókedvűnek látszottak. Az egyik tank oldalára valaki fehér krétával ezt írta fel: „*La Petite Marie.*” Az egyik motorkerékpáron ülő katona felénk kiáltott, és azt kérdezte, van-e cigarettánk. Tom szólt, hogy dobjak nekik néhány csomaggal. Szemmel láthatólag nagyon örültek, és ellenszolgáltatásképpen kocsinkat beteretlék az egymás mögött haladó katonai járművek közé, így a következő negyedórán óránként hatvan kilométeres sebességgel haladtunk tovább. Sajnos, alig tíz-tizenöt kilométernyire az útjuk más irányba tért el. A motoros katonák széles gesztusokkal csókokat hintettek, aztán pillanatok alatt eltűntek a sűrű porfelhőben, míg mi továbbfolytattuk csigalassúságú utunkat, együtt a menekülő tömeggel.

A németek június 14-én vonultak be Párizsba. Szerencsére a francia fővárost nyílt városnak fogadták el, és így nem okoztak kárt az épületekben. Reynaud miniszterelnök hiába kérte Roosevelttől amerikai elnököt, hogy küldjön sok száz katonai repülőgépet a kétségbeejtő helyzetben lévő franciák megsegítésére. A francia kormány rendkívüli minisztertanácsán tizenhárom szavazattal tizenegy ellenében úgy döntöttek, hogy Franciaország fegyverszünetet kér a németektől. Reynaud erre lemondott, és Lebrun elnök Pétain tábornagyot bízta meg az új kormány megalakításával. Pétain őszinte meggyőződéséből teljesítette a kormány többségének a kívánságát, fegyverszünetet kért, és ezzel teljessé lett Franciaország összeomlása. Az agg tábornagy felelőssége a történetek ellenére vitathatatlan. Öt évvel később bíróság elé állították, és bűnösnek találták a köztársaság elárulásában.

A francia hadsereg kapitulációja formálisan június 22-én történt meg, ugyanabban a vasúti szalonkocsiban, ahol Foch tábornagy 1918 novemberében fegyverszünetet kötött a németekkel a compiégne-i erdőben. William Shirer amerikai újságíró a következőképpen írta le a compiégne-i erdőben lejátszódott emlékezetes jelenetet:

A compiégne-i erdő tisztásán, pontosan azon a helyen, ahol 1918. november 11-én hajnali öt órakor az első világháború véget ért, és a németek aláírták a fegyverszüneti szerződést, most Adolf Hitler diktálta a fegyverszüneti feltételeket a francia kormánynak. Hogy a németek

bosszúja még teljesebb legyen, a német és a francia megbízottak találkozása Foch tábornagnak abban a szalonkocsijában történt, amelyben a francia hadsereg fővezére huszonkét évvel előbb nyújtotta át a Németország számára megállapított fegyverszüneti okmányt. A németeknek még arra is volt gondjuk, hogy a párizsi hadtörténeti múzeumból külön erre a célra idehozott vasúti kocsiban ugyanazon az asztalon történjen meg a fegyverszüneti feltételeket tartalmazó okmányok aláírása. A vasúti kocsi ablakain keresztül jól láthattuk, mint foglalja el a helyét Hitler a mellett az asztal mellett, ahol valamikor Foch diktálta az első világháborút befejező fegyverszüneti feltételeket.

Franciaország és a francia nemzet megaláztatása teljesebb már nem is lehetett volna. Hitler a fegyverszüneti feltételek bevezetőjében külön megemlítette, hogy Compiègne-t nem a franciák iránt érzett bosszúvágyból választotta ki a fegyverszünet aláírásának színhelyéül, hanem csak azért, hogy jóvátegye a német népet ért sérelmet. A francia küldöttek mogorva arckifejezése nem mutatta, hogy méltányolnák a Führer által hangsúlyozott distinkciót.

A fegyverszüneti okmány aláírásának a szertartása délután negyed négykor kezdődött. A meleg júniusi nap sugarai áthatoltak a nagy szilfák és fenyők lombján, hűvös árnyékba borították a széles erdei utat, amelyen Hitler a német fegyverszüneti megbízottak kíséretében közeledett a vasúti kocsi felé. Ahol Hitler és kísérei gépkocsijaikból kiszálltak, állt egy francia emlékmű, amelyet Elzász-Lotaringia visszacsatolásának emlékére állítottak fel az első világháború után.

Az emlékművet teljesen betakarták német katonai zászlókkal, úgyhogy a szoborból nem látszott semmi, de a talapzaton levő feliratot jól el lehetett olvasni. A felirat így szólt: „Franciaország hősie katonáinak... Hazájuk és igazságuk védelmezőinek... Elzász-Lotaringia dicsőséges felszabadítóinak.”

Látcsövemen néztem, amint a Führer megáll, vet egy pillantást az emlékműre, és meglelégedéssel szemlélte a birodalmi vörös zászlókat. közepükön a hatalmas horogkereszttel. Azután katonás lépésekkel elindult felénk, a kis tisztás irányába, ahol a vasúti kocsi állt. Jól megfigyeltem az arcát. Arckifejezése komoly és ünnepélyes volt, de a bosszúállás diadalának világosan felismerhető jeleit mutatta. Katonás léptei is elárulták, hogy tetszik neki a diadalmas hódító szerepe, aki félelem nélkül szembeszáll az egész világgal. Volt azonban valami más is a tekintetében, amit nem könnyű leírni. Valami gúnyos és megvető belső örvendezés,

hogy jelen lehet a sorsnak ezen a nagy visszafordításán – annál a fordulatonál, aminek létrejötté főként az ő munkájának az eredménye.

Hitler elérte az erdő tisztását. Megállt egy pillanatra, és lassan körülnézett. A tisztás kör alakú volt, átmérője mintegy kétszáz méter. Körös-körül ciprusok díszlettek, mögöttük az erdő hatalmas szil- és bükkfái. Franciaország huszonkét esztendőn át úgy tekintett erre az erdei tisztásra, mint valami nemzeti szentélyre. Mi, újságírók tisztes távolságban a szélén álltunk, és onnan néztük a jelenetet.

Hitler újra megállt, és lassan körülnézett. Mögötte csoportban ott sorakoztak a német megbízottak, például Göring, aki kezében szorongatta tábornagi botját, és a német légierő égszínkék egyenruháját viselte. A németek valamennyien egyenruhában feszítettek. Hitler szürke uniformisának egyetlen dísz a vaskereszt volt. Közvetlenül Göring közelében állott a német főparancsnok, Keitel tábornok, mellette pedig a német hadsereg másik jelentős tábornoka, von Brauchitsch. Mindketten közel voltak a hatvanhoz, de sokkal fiatalabbnak látszottak, különösen Keitel, aki nagyon elegáns megjelenésű volt, és katonasapkáját kissé oldalra csapva viselte.

Ott lépdelt még Erich Raeder, a német hadihajóhad vezető tengernagya, sötétkék tengerészegyenruhájában. Köpenyét, mint a német tengerésztisztek általában, felhajtva hordta. Hitlert mindössze két nem katonai jellegű náci potentát kísérte: Joachim von Ribbentrop, birodalmi külügyminiszter, a német külügyminisztérium szürke öltönyében, valamint Rudolf Hess, Hitler helyettese, szürke pártegyenruhában.

Az idő ekkor pontosan három óra tizennyolc percet mutatott. A tisztás közepén egy német katona Hitler (személyi) zászlóját tartotta.

A tisztás közepén, körülbelül egyméteres talapzaton, hatalmas gránittömb állott. Hitler és a többi német lassú léptekkel ehhez a gránittömbhöz ment. Ez a felirat olvasható rajta francia nyelven: „Ezen a helyen 1918. november tizenegyedikén meghódolt a német birodalom bűnös büszkesége, midőn legyőzték azok a szabad népek, amelyeket le akart igázni.”

Hitler elolvasta az emlékmű szövegét. Elolvasta Göring is, majd a többiek valamennyien, és ott álltak hallgatagon a sugárzó júniusi napsütésben. Újra Hitler arckifejezését figyeltem. Alig negyvenméternyire álltam tőle, és távcsövemen nézve olyan közel voltam hozzá, mintha közvetlenül vele szemben álltam volna. Nem először láttam ennek a férfiúnak arcvonásait életének nagy pillanataiban. De a mai nap más volt, mint a többi. Ábrázata csak úgy sugárzott a gúnytól, a megvetéstől, a

haragtól, a gyűlölettől, a bosszútól és a diadaltól. Megfordult, majd a megvetés félreérthetetlen kézmozdulata kíséretében eltávolodott az emlékműtől. Még egyszer dühösen visszanézett, mert nem tudta a kemény gránitról letörölni a rajtalévő kihívó szavakat, és mert a súlyos gránittömböt nem rúghatta porosz csizmájával félre. Ugyanakkor diadal is sugárzott arcán, a diadalmas gyűlölet és bosszú kifejezése. Hirtelen mozdulattal mindkét kezét csípőjére tette, vállát felvonta, két lábát szétvetette. Ebben a mozdulatában benne volt minden dac, minden szenvedélyes megvetés az iránt a hely iránt, ahol most állt, és amely, ha csak huszonnégy esztendőre is, tanúja volt a Német Birodalom megaláztatásának...

Pontosan három óra huszonhárom perc volt ekkor. A németek egymás után szálltak fel a vasúti kocsiba, elsőnek Hitler, utána a többiek. Az ablakon keresztül jól lehet látni, amint Hitler leül az asztal mellé, amely mellett 1918-ban Foch marsall ült, és írta alá a fegyverszünetet. Vele szemben négy szék üresen maradt. A franciák még nem érkeztek meg, de nem kellett sokáig várni rájuk. Percnyi pontossággal három óra harminc perckor szálltak ki gépkocsijaikból. Bordeaux-ból repülőgépen érkeztek a közeli leszállópályára. Ők is vetettek egy pillantást Elzász-Lotaringia emlékművére, majd elindultak a vasúti kocsi felé három német katonatiszt kíséretében.

A francia küldöttek vezetője, Huntziger tábornok kifakult khakiszínű egyenruhát viselt. Bergeret, a francia légierő tábornoka és Le Luc altengernagy sötétkék egyenruhát hordtak. Díszes diplomatauniformisában érkezett M. Noel, Franciaország varsói nagykövete. A tisztás bejáratánál német díszőrség állt. Mikor a franciák eléjük értek, tisztelegtek, ám fegyverek nélkül.

Ez az óra súlyos fordulatot jelentett Franciaország történelmében. A küldöttek merev tekintettel néztek maguk elé. Arcuk ünnepélyesen merev volt, tragikusan méltóságteljes.

Lassú léptekkel közeledtek a vasúti kocsi felé. Itt két német tiszt fogadta őket, Tippleskirch altábornagy és Thomas ezredes, a Führer hadiszállásának főnöke. A két német tiszt szalutált. A franciák is tisztelegnek. Mindkét fél viselkedése az udvariassági formák pontos betartásáról árulkodott. Tisztelegtek, de nem fogtak kezét. A légkör olyan volt, amit az európaiak „korrektnek” neveznek.

A vasúti kocsi belsejében, mikor a franciák megjelentek, Hitler és a német megbízottak felálltak. Hitler náci módra karlendítéssel köszöntötte

őket. Ugyanígy Ribbentrop és Hess. Nem láttam, hogy M. Noel tisztelgett volna.

Amennyire az ablakon keresztül meg tudtuk figyelni, Hitler nem szólt egyetlen szót sem: Bólintott Keitel tábornoknak, aki mellette ült. Keitel az iratait rendezgette, majd egy papírlapról olvasni kezdett. A szöveg a fegyverszünet bevezetője volt. A franciák kövé meredt arccal ültek az asztalnál, és feszült figyelemmel hallgattak. Hitler és Göring az asztal zöld posztójára bámult.

A bevezetés felolvasása alig néhány percgig tartott. Hitler nem szándékozott sokáig maradni, és így nem hallgatta végig a fegyverszüneti feltételek végigolvasását. Három óra negyvenkét perckor, tizenkét perccel azután, hogy a franciák megérkeztek, láttuk, amint Hitler feláll, merev mozdulattal tiszteleg, és kifelé indul. Göring, Brauchitsch, Raeder, Hess és Ribbentrop követte. A franciák, mintha kőbálvánnyá meredtek volna, helyükön maradtak a zöld posztóval bevont asztal mellett. Keitel tábornok maradt csupán velük, és ő olvasta fel a fegyverszünet részletes rendelkezéseit.

Hitler és kísérei elindultak Elzász-Lotaringia emlékművének irányába, ahol gépkocsijaik várakoztak. A díszőrség tisztelgett, és a közelben felállított német katonai zenekar előbb a *Deutschland, Deutschland über alles*, majd a *Horst Wesselt* játszott. A szertartással Hitler felfelé ívelő pályafutása csúcsát érte el, Németország pedig bosszút állt az 1918-i vereségért – mindez negyedóra alatt véget ért.

A francia kormány ekkor már Vichyben székel. De nem minden francia követte Pétain tábornagyot. Charles De Gaulle tábornok bátran, kitartóan harcolt tovább. Eljutott Londonba, és onnan intézte felhívását a szabad francia haderőkhöz:

Franciaország elvesztett egy csatát. De Franciaország nem vesztette el a háborút. A hatalmat bitorló, bukásra ítélt kormány meghódolhatott az ellenség előtt, pánik hatása alatt megfedkezett a becsületről, és kiszolgáltatta az ország népét a szolgaságnak. De még semmi sem veszett el. Nem veszett el semmi, mert ez a háború világháború. A szabad világ mérhetetlenül nagy erői még nem avatkoztak a küzdelembe. Ezek az erők szét fogják zúzni az ellenséget, és Franciaország ott lesz a győzelem napján. A francia nemzet visszanyeri szabadságát és nagyságát. Most csak arra kérek minden franciát, bárhol tartózkodik is, legyen egy velem a

cselekvésben, az áldozathozatalban és a reménységben. Országunk halálos veszedelembbe került. Harcoljunk érte, hogy megmenthessük.

Így indult meg a küzdelem azon zászlók alatt, amelyeket Lotaringia vörös keresztje díszített. Ugyanaz a kereszt, amelynek vezetésével az orleans-i szűz harcolt egy szabad Franciaországért.

Már csak Anglia áll

A BLITZ

Dunkerque a brit hadsereg végzetes napja volt, de az angolok ezt a vereséget csodálatos módon erkölcsi győzelemmé tudták változtatni. A brit haderő csaknem hiánytalanul, rajtuk kívül pedig mintegy százezer francia katona jutott át Anglia déli partjaira, katonai felszerelésük ellenben mind odaveszett a francia partokon. A válságos hetekben és hónapokban Nagy-Britannia védtelenül állt. A britek szelleme ellenben töretlen volt; cselekedeteiknek új lelkesedést és új ihletet adott Winston Churchill fantasztikus egyénisége. Háborús vezérként Churchill nyomban azután, hogy a gyengekezű Neville Chamberlaintől átvette a miniszterelnökséget, Nagy-Britannia legnagyobb háborús vezetőjének bizonyult Pitt óta. Amikor 1940. június 4-én Dunkerque kilencnapos csodája véget ért, és az utolsó csapatok is átkeltek a Csatornán, Churchill büszke daccal szólt rádióüzenetében a brit nemzethez:

Megrendíthetetlen a bizalmam abban, hogy ha mindenki megteszi kötelességét, ha semmit el nem hanyagolunk, és ha gondosan felkészülünk az előttünk álló feladatokra, be tudjuk bizonyítani önmagunknak és a világnak, hogy meg tudjuk védeni hazánkat, képesek leszünk túlélni a vihart és a zsarnokság minden fenyegetését, ha kell, hosszú esztendőkön át harcolva, és ha kell, akár egyedül is. Hiszem, hogy ezt mindnyájan akarjuk. Így határozott Őfelsége kormánya, s a kormány minden egyes tagja. Ezt akarja a Parlament, ezt akarja a nemzet. A brit birodalom és a francia köztársaság, amelyet szoros szövetség fűz össze a közös ügy és a közös veszedelem, a végsőig védeni fogja szülőföldünket, és segíti majd minden jó bajtársunkat, hogy teljes erejét a küzdelembe vethesse. Még ha Európa nagy része, sok régi és nemes nemzet elbukik is, és a Gestapo kezére kerül, ha el kell is szenvedniük a náci uralom gyűlöletes zsarnokságát, mi egy pillanatra sem fogunk habozni vagy meginogni. Kitartunk a harcban. Harcolunk Franciaországban, harcolunk a tengereken és az óceánon, harcolunk majd a levegőben, bizalommal és kitartó erővel fogjuk megvédeni szigetországunkat, bármibe kerüljön is. Harcolunk a partokon, harcolunk a repülőtereken, harcolunk a mezőkön és az utcákon, harcolunk a hegyekben. Soha nem adjuk meg magunkat, és még akkor is, amit én

személy szerint nem hiszek, ha ez a sziget vagy annak egy része a hódítók kezébe kerülne, és a lakosságnak éheznie kellene, ott van birodalmunk, a tengereken túl, a tengereken, amelyeken ma is a brit hajóhad az úr, és ha kell, tovább folytatja a harcot egészen addig, amíg az Újvilág Isten akarata szerint teljes erejével és hatalmával mellénk nem áll, hogy megmentse és felszabadítsa ezt a régi világot.

Ha Hitler nyomban Anglia ellen indul, és átkel a Csatornán, könnyen elűzhette volna a briteket „régis és híres szigetükről”. Ám Anglia inváziója igen kockázatos katonai vállalkozásnak ígérkezett. A brit légierő még mindig uralta Anglia légterét, és ami ennél is fontosabb, a brit flotta ura volt az Angliát körülvevő tengereknek. Végül, de nem utolsó sorban a brit hadsereg és a gyors ütemben megszervezett brit polgárőrség (*home guard*) el volt rá szánva, hogy a behatoló ellenség ellen az utolsó emberig harcol. Nácik 1940 nyarán állandóan énekelték: „*Wir fahren gegen Engelland*”, de alig tettek többet ennek érdekében, mint hogy ezt a dalt énekelték. Hitler amúgy is délnek fordult. Párizst június 14-én foglalta el, és három nappal később, 17-én, az idős Pétain tábornagy gyenge, árulásra kész kormánya kimondta Franciaország kapitulációját. De sem Pétain, sem Quisling, sem bárki más, aki kész volt együttműködni a nációkkal, nem tudta elérni, hogy a meghódított nép valóban magáévá tegye a nemzetiszocialista Németország ügyét.

Európa szabadságszerető nemzetei Nagy-Britannia mellett sorakoztak fel. Norvégiából, Belgiumból, Hollandiából, Franciaországból és Csehszlovákiából emigráns kormányok választották székhelyül Londont. Országaik megmaradt hadait, hajóikat és légierijüket Nagy-Britannia rendelkezésére bocsátották, hogy valamikor hasznos szolgálatokat tehessenek a németek ellen megindítandó ellentámadás során.

A legfontosabb az volt, hogy Nagy-Britannia tengeren és levegőben megvédje magát a német invázióval szemben. Ezen múltott az európai kultúra fennmaradásának további sorsa. Most újra Churchillt idézzük:

...A Franciaországért vívott csata befejeződött. Valószínűnek kell tartanom, hogy a Nagy-Britanniáért vívandó csata néhány napon belül megkezdődik. Ennek a küzdelemnek a sorsától függ a keresztény kultúra fennmaradása. Ettől függ, megőrizhetjük-e a magunk angol életét, intézményeink és birodalmunk hosszú évszázadokra visszatekintő hagyományait. Valószínű, hogy az ellenség teljes dühe és ereje hamarosan ellenünk fordul. Hitler tudja, hogy ha nem tör meg bennünket, elveszti a

háborút. Ha sikeresen szembeszállunk vele, Európa újra szabad lesz, és a világ élete új utakon indulhat el egy derűsebb jövő felé. Ha elbukunk, az egész világ, beleértve az Egyesült Államokat is, és beleértve mindent, amit szeretünk és amiért aggódunk, egy új középkor sötét mélységébe zuhanhat. Ez az új középkor szörnyű lesz és sokáig fog tartani, ha eljön, mert szolgálatába állíthatja a gonosz célokra felhasználható tudomány veszélyes vívmányait. Övezzük hát fel magunkat a küzdelemre és kötelességünk teljesítésére. Viselkedjünk úgy, hogy ha a brit birodalom és a korona alá tartozó népek nagy családja fennmarad, még hosszú évezredekig keresztül mondhassák el rólunk az emberek: „Ez volt történelmük legragyogóbb órája.”

Hitler abban bízott, hogy Anglia előzőnlésére nem is lesz szükség, mert a hatalmas és ellenállhatatlan Luftwaffe tönkre fogja bombázni Nagy-Britanniát, a tengeralattjárók pedig, amelyek új támaszpontokkal rendelkeztek Norvégiában és Franciaországban, megbénítják majd a brit hajózást a tengereken és az óceánokon. Hitler, akit a győzelem annyira elbizakodottá tett, amekkora nagyképűségre Napóleon óta nem volt példa, július 29-én még egyszer felajánlotta Nagy-Britannia számára a háború elkerülésének utolsó lehetőségét:

Churchill úr ez egyszer kivételesen hihet nekem, amikor megjósolom, hogy a britek nagy birodalma el fog pusztulni. Elpusztul az a birodalom, amelyet én soha nem akartam elpusztítani, de a legkisebb kárt sem akartam neki soha okozni. Azonban tisztában vagyok azzal, hogy a harc, amelyet folytatunk, nem végződhet másként, csak az egyik vagy a másik fél teljes pusztulásával. Lehetséges, hogy Churchill úr azt hiszi, hogy Németország pusztul el. Én tudom, hogy nem Németország, hanem Nagy-Britannia lesz a vesztes.

Lelkiismeretbeli kötelességemnek érzem, hogy ebben a súlyos órában még egyszer a józan ész és belátás nevében folyamodjam Nagy-Britanniához és másokhoz. Annál is inkább feljogosítva érzem magamat arra, hogy megtegyem ezt a felhívást, mert nem legyőzött vagyok, aki kegyelemért esdekel, hanem olyan győztes, aki a józan ész nevében szól. Nem tudom belátni, hogy ezt a háborút miért kelljen tovább folytatni. Súlyos gondok emésztenek engem is azok miatt az áldozatok miatt, amelyek nélkül ez a háború nem folyhat tovább, és ezeket szeretném elhárítani saját népem felől is.

Hitler felhívását brit részről azzal a megvetéssel kezelték, amelyet megérdemelt. A sokat ígért és emlegetett csapás nem sokkal később bekövetkezett. Májustól júliusig az angolok és németek állandóan bombázták egymás országát, de nem sok sikerrel és nem is nagy felkészültséggel. A nyár második felében azonban Göring felkészült arra, hogy a német légierő megindítsa nagy erejű támadását a szerencsétlen szigetország ellen. Először a kikötőket és a repülőtereket kezdték el bombázni. Majd megindultak a légitámadások London, a nagyobb ipari központok ellen. A Nagy-Britanniáért folyó csata a világtörténelem első nagy légiháborúja volt. Augusztusban kezdődött, és az őszi hónapokban, októberben és novemberben bontakozott ki teljesen, nagy pusztításokat okozva emberéletben, méginkább épületekben. A brit légierő, a RAF, csodálatra méltó bátorsággal vette fel a harcot. A jól felszerelt légvédelmi ütegek komoly védelmet nyújtottak. Igen fontos szerep jutott a tűzoltóságnak, a mentőknek és a polgárőrség tagjainak, akik mindannyian a bátorság és a kitartás csodáit művelték nap nap után.

Végül az egész világ megdöbbenésére, ismét igaznak bizonyultak János király büszke szavai:

*Jöjjön bár hadba a világ minden serege ellenünk.
visszaverjük őket, semmi el nem tántorít,
Ha Anglia, amúgy rendesen, összeszedi magát...*

A LEGRAGYÓBB ÓRA

A brit légierő számszerűen egy a négyhez arányban maradt el a Luftwaffe mögött. De az angoloknak jobb gépeik és a gépeknek összehasonlíthatatlanul képzetebb legénysége volt. Ez volt az oka annak, hogy a hónapokig tartó küzdelem után nem a németek, hanem az angolok kerültek ki a harcokból győztesen. A brit légierő kötelékeiben, mint önkéntesek, már ekkor is nagy számban harcoltak kanadai, ír és amerikai pilóták. A Nagy-Britanniáért folytatott és a németekkel szemben megnyert csata döntően befolyásolta a háború további alakulását. Harcoló katonák még soha jobban nem érdemelték meg azt a dicséretet, amit Churchill mondott a brit légierő győztes pilótáiról és harcosairól: „Az emberiség történelmében még soha nem fordult elő, hogy olyan sokan köszönhettek mindent olyan kevés embernek, mint ez alkalommal.” A RAF pilótái egyéni hősiességéről sok hiteles történet maradt fenn. Ezek közül való egy

huszonegy éves fiatal pilótának, John Maurice Bentley Beardnak saját maga által elbeszélt története:

Állítólag egynapi szabadságot kaptam volna, de visszamentem a repülőtérre, hogy megnézzem, nem érkezett-e levél a feleségemtől. Amikor meghallottam, hogy valamennyi kötelék harcba indult, elhatároztam, hogy maradok, mert tudtam, hogy nagy dolgok fognak történni. Miközben repülőruhámat magamra vettem, több *Hurricane* típusú vadászgép érkezett meg a reptérre, hogy benzint vegyen fel, új lőszerrel szerelje fel magát, és induljon ismét a harcba. A visszatérő pilóták elmondták, hogy rengeteg ellenséges bombázóval és vadászgéppel találták szembe magukat a Temze torkolata fölött. Olyan sokan voltak, hogy lehetetlen volt le nem lőni néhányat közülük, mondták. Keleti irányból a repülőtérre tisztán odahallatszott a légelhárító ütegek lármája. Teljesen derült volt az őszi délután. Ellenállhatatlan vágyam kerekedett, hogy gépbe ülhessek, és minél előbb elinduljak. Néhány perc múlva sietve jött felém egy pilóta, és közölte a parancsot, hogy fel kell szállnom azokkal a gépekkel, amelyek most vesznek fel lőszert. Köztük volt az én öreg *Hurricane*-om is, amelyen, mikor örököltam, az előző pilóták már tizennégy német gépet lőttek le. Ezért aztán bíztam benne, hogy nekem is szerencsét hoz.

A harcba induló légierő kétszer hat vadászgépből állt. Amikor már fenn voltunk a levegőben, a repülőtérrel rádióan azt az utasítást kaptuk, hogy körözzünk a reptér felett, és várjuk meg, amíg a többi gép csatlakozik hozzánk. Nem kellett sokáig várni. Hamarosan egy teljes zászlóalj, köztük több *Spitfire* repült velünk.

Izgalmas volt a pillanat, amikor megérkezett a parancs: azonnal indulás az ellenség ellen. A parancs szavait tisztán hallottam fülhallgatómon. Rádióan keresztül újabb utasításokat is kaptunk: „Több mint ötven bombázó, százon felüli vadászgép Canterbury felett, 15 ezer láb magasságban. Az ellenséges gépek északkeletnek tartanak. Indulás!”

V alakban repülve, hármas csoportokban vetettük magunkat a harcba. London felett 20 ezer láb magasan haladtunk át. Ilyen nagy, hatezer méteren felüli magasságból a városból alig látszott más, mint a sok száz ezer kémény füstje. Itt-ott láttuk az ellenséges repülőket elleni védekezésül felbocsátott, rögzített léggömböket.

Minden figyelmemet lekötötték a készülékek és műszerek, s így nem sokat gondolkozhattam. Egyszer mégis megpillantottam magamat a visszatükröződő szélvédőn, a hatalmas védőszemüveget a homlokom és az

orrom között. Arcom alsó részét egészen eltakarta az oxigént adagoló készülék kigyózó acélcsőben végződő maszkja. Egyszerre az iskola jutott az eszembe, egy fülledt nyár eleji délután, amikor az igazgató a hatodik osztály tantermében unalmas, álmosító hangon a késő római császárokról tartott előadást. A jobb kezem felől ülő fiú a pad alatt képeket mutatott, amelyeket apja orvosi könyveiből titokban tépett ki, amikor utoljára hazautaztunk szünidőre. Most én is olyan voltam, mint az egyik ezek közül az illusztrációk közül.

Minden részletre pontosan visszaemlékeztem, mintha csak tegnap hagytam volna ott az iskolát. Mit nem adtam volna akkor, ha előre tudom, hogy néhány évvel később *Hurricane* vadászgépem kormányánál ülök, és óránként 500 kilométeres sebességgel rohanok az ellenségre. Már tudniillik, hogy *én is* védem Londont. Ha valaki látott volna! Grimaszt vágtam erre a gondolatra.

A percek gyorsan peregtek. Zöld rétek úsztak el alattunk, és tisztán látszott az utak keskeny szaladja. Vizsgáltam az eget és a látóhatárt, hogy mikor látom meg az első német gépeket. Rádión ekkor új utasítást kaptam a vezérgéptől; az egész zászlóalj úgy fordult, hogy a napot a hátunkba kaptuk.

Hamarosan megpillantottuk a német gépeket. Egyszerre voltak félelmetesek is és tündéri szépek is. A napfény csillogott a motorok krómozott fedelén és a szélvédőkön; s tisztán követhető volt a légcsavarok rajzolta szabályos kör. Pillanatok alatt egészen közel kerültünk, és ekkor az ellenséges gépek minden apró részletét jól ki lehetett venni. Látszott a *Messerschmitte*k világossárga orra, amint fel-alá cikáztak a bombázók között. Úgy tűnt, mintha az egész ég tele volna velük. Egymás fölött repültek, legalább ezer méter mélységben. Egy ideig izgatottan dobogott a szívem, de azután nagy nyugalom áradt belém. Gépfegyverem biztosítóját „tűz”-re állítottam be, és gondosan előkészítettem a célzókészüléket. A vezérgép pilótájától gyors egymásutánban érkeztek utasítások a rádión. Gépeink erősen széthúzott félkört alkotva támadtak az ellenségre. A németek több száz méter mélységben voltak alattunk, mi meg egyszerre csaptunk le rájuk.

Gépem Merlin-motorja fülsiketítően zúgott, mikor meredeken zuhantam, és hátulról kaptam el egy csapat harci alakzatban repülő Heinkel bombázót. A célzógömbön keresztül a német gépek másodpercről másodpercre nagyobbaknak látszottak, és végre elérkezett az a pillanat, amikor tüzet nyithattam.

Csodálkozva láttam, hogy az a *Heinkel*, amit célpontul kiszemeltem, halad tovább a maga útján, mintha mi sem történt volna. Pedig lehetetlen, hogy pilótája ne vette volna észre, hogy ellenséges vadászgép van a sarkában. „Miért nem megy onnan a hülye” – gondoltam, mikor izmaimat megfeszítettem, hogy pontos célzás után megindítsam a tüzelést.

Megnyomtam az elsütőgombot. *Hurricane* gépem mint valami nemes harci mén, reszketett és ágaskodott, mikor a gépfegyver sorozatai egymás után süvöltöttek el az ellenség felé. A kilövött lövedékek erős puskaporszaga megtöltötte a repülő szűk kis kabinját, és összekeveredett az elégett olaj édeskés szagával.

Láttam, amint az első sorozat lövedékei becsapódtak a *Heinkel* oldalába. A percnél is rövidebb idő múlva vörös lángok csaptak ki a német bombázó testéből, és másodpercek alatt lángba borították. Sűrű füstfelhőbe burkolózva zuhant alá, s különböző alkatrészek potyogtak ki széteső törzséből. Nyomban jó néhány száz méterrel magasabbra kapaszkodtam fel. A németek eltűntek a szemem elől, de ekkor London felől újabb bombázók csoportját vettem észre, amiket *Messerschmitt*ek vettek körül. A német gépek északra tartottak. Gondolkodás nélkül utánuk eredtem, és velem együtt kilenc *Spitfire* is a német bombázók felé tartott harci alakzatban. A *Spitfire*-ek jóval előttem érték utol a németeket. Hihetetlen gyorsasággal kezdődött meg a légi harc, s mire magamhoz tértem meglepetésemből, azt láttam, hogy egyszerre nyolc német gép, bombázók és vadászgépek vegyesen, zuhannak alá, lángba borultan.

A gyors lefolyású és a *Spitfire*-ek részéről különösen sikeres csata sok száz méteres mélységben alattam játszódott le. Miközben zuhanórepüléssel magam is a németek üldözésére siettem, észrevettem, hogy csatározás közben London fölé jutottunk. Alattam nagy mélységben a Kensington Gardens sötétzöld fái és apró tavai látszottak. E tavakon gyermekkoromban magam is többször úsztattam játék vitorlásomat. Ekkor már egész közel jutottam a német gépekhez. Előttem egy *Dornier-17* repült, nyomában két *Hurricane* vadászgép. A britek mögött két német *Messerschmitt*. Közben a *Dornier* olyan kitűnő célpontot nyújtott, amelynél különbet nem is kívánhattam volna. Gépfegyverem első sorozata az egyik *Messerschmitt*tel végzett, és pedig olyan sikeresen, hogy a gép darabokra esve zuhant lefelé. A másik *Messerschmitt*, olyan pokolian gyors és ügyes manőverezéssel, amelyet még soha nem láttam, kitért előlem, és megúsza a második sorozatot, ami pedig őt is éppen úgy darabokra szaggatta volna, mint a néhány másodperccel előbb elpusztult társát.

Ugyanebben a pillanatban ösztönösen megéreztem, hogy baj van. Az előttem csillogó tükörbe néztem, és láttam, hogy közvetlenül mögöttem két *Messerschmitt* leselkedik rám. Hogy kitérjek előlük, gyorsan felfelé kezdtem kapaszkodni. Éppen a legjobbkor, mert alattam süvítettek el az egyik *Messerschmitt* hosszú fehér csíkot húzó irányjelző lövedékei. A műszeremen aggodalommal láttam, hogy benzinkészletem kifogyóban, és így nem is gondolhattam arra, hogy harcba kezdjek a két *Messerschmitt*-el. De úgy látszik, a két német gép is hasonlóképpen járt, mert hirtelen a Csatorna irányába fordultak, gondolom azért, hogy a bázisra menjenek. Én is lefelé fordítottam a gépem orrát, és elindultam a repülőtér irányába.

Baj nélkül földet értem. Gyorsan jelentést tettem arról, ami felszállásom óta velem történt, és érdeklődtem, mi újság a többi géppel. Megnyugvással hallottam, hogy eddig egyiknek sem esett semmi baja, bár az elmúlt két óra során ők is állandóan harcban álltak, s az egész zászlóalj legalább 30 ellenséges géppel végzett.

Ezzel azonban nem ért véget a harc. Délután négy óra lehetett ekkor, és miközben néhány csésze forró teát ittam meg a tisztí étkezdében, a szerelők rendbe szedték a gépet, benzinnel és új lőszerrel töltötték fel a tankjait és a gépfegyvereit. Majd amikor kilenc vadászgép útra készen állott, felszállottunk, és egy ideig parancsra várva köröztünk a repülőtér felett. A parancs hamarosan megérkezett: induljunk a Temze-torkolat fölé 6 ezer méter magasságban. Nem jutottunk el addig.

Körülbelül a dokkok felett járhattunk, amikor az ellenséges bombavető első alakulatával összetalálkoztunk. A gépek 1500 méternyire voltak alattunk, velünk egy magasságban pedig a velük tartó vadászgépcsoportot láthattuk. Több német vadászgép ekkor már harcban állt a britekkel. Néhány percre most is éreztem az erős szívdobogást, és mintha a torkomat szorította volna valami, mert bizony az a légi harc, ami a szemünk előtt folyt le, nem volt gyerekjáték.

Az ellenséges vadászokkal nem sokat törődve, zuhanórepülésben csaptunk le a *Heinkel-III-es* bombázókra. Kiválasztottam magamnak az egyiket, és hátulról egészen közel értem hozzá. Közben a német vadászgépek utolértek, és közülük egyszerre három kezdett el lőni az én gépemre. Mai napig sem értem, miért nem találtak el. Mindössze annyi történt, hogy egyetlen golyó átütötte gépem jobb oldali szárnyának a hegyét, anélkül azonban, hogy bármi kárt okozott volna. Közben az én *Heinkel* gépem is lőtávolságba került, és erre megnyomtam a gépfegyver gombját, először, majd másodszor... semmi sem történt.

Egy pillanatra elfogott a pánik, de aztán megnyugodva láttam, hogy elfelejtettem a gépfegyvert kibiztosítani. Közben még két *Heinkel* bombázó is elém került, és a velem egy alakulatban repülő másik két *Hurricane* gép elé. A németek egészen váratlanul feladták a harcot. Célzás nélkül ledobálták bombáikat, és sietve visszafordultak. Mialatt ez történt, London legszélső déli külvárosai fölé jutottunk. Itt ritkán álltak házak, és reménykedtem abban, hogy a németek ledobott bombái üres mezőkre hullottak.

Az én *Heinkelemen* azonban nem sokat segített, hogy bombáit ledobálta, és menekülni próbált. Nem tudott lerázni, és egészen közélről egymásután több sorozatot eresztettem bele. Megnyugodva láttam, hogy a gép először oldalára fordul, majd zuhanni kezd. Szinte ugyanebben a pillanatban szörnyű erejű robbanás rázta meg közvetlenül előttem a gépemet. Majdnem telibe talált az egyik légvédelmi üteg, amelyik a bombázót akarta lelőni. A felrobbant légvédelmi lövedék ereje szétzúzta a légcsavaromat. A gép dugóhúzó alakban zuhanni kezdett, és tudtam, hogy ezzel a harcnak számomra vége van.

A következő másodpercekre csak homályosan és zavarosan emlékszem. Erőm teljes megfeszítésével fellektem a pilótakabin fejem feletti fedelét, kioldottam a biztonsági övet, és már repültem is a körbe forgó gép törzséből. Amint zuhanni kezdtem, meghúztam a hátamra kötött ejtőernyő kioldózárát. Helyesebben csak meghúztam volna, de nem találtam. „Ez így nem megy – mondtam magamnak. – Csak nyugodtam, csak lassan!”

Rettenetes rémület vett rajtam erőt, aztán végül mégis sikerült a zárat kioldani. Nyomban ezután irtózatosszerű rántást éreztem a derekamon. Ez azonban már az életet és a menekülést jelentette számomra. Békésen, csöndben, lassú lebegéssel süllyedtem. London házai 5-600 méteres mélységben voltak alattam. Azután földet értem, és rendben volt minden megint.

Augusztusban sorozatos légitámadások következtek a kikötők, Portsmouth, Bournemouth és Dover ellen. Ugyancsak súlyos támadások érték a dél-angliai fontosabb repülőtereket, beleértve Croydont is. Augusztus 16-án és 18-án a német légierő két nagyobb arányú támadásban 250 gépet veszített. Az Anglia elleni légi villámháború – a *blitz* – első tíz napjában a németek 697 gépet veszítettek. Ezzel szemben a brit légi haderő vesztesége 153 gép volt. A németek a nagy veszteségeik mellett közel sem tudtak olyan eredményeket elérni, mint amilyenekre számítottak.

A Dél-Anglia fölött vívott légi csata eredményeit összefoglaló brit hivatalos jelentés a következőket állapította meg

A német légierő célja az lett volna, hogy akcióképtelenségre kényszerítse a brit légierő vadászgépeit. A németek először súlyos támadásokat intéztek az Anglia partjai közelében haladó hajócsoportok, konvojok ellen, majd folytatták Portsmouth és Portland elleni támadásaikat. Ezek után következtek a még sokkal súlyosabb csapások a repülőterek ellen, először a tengerpart közelében, majd az ország belsejében is. Bár természetesen mindenütt voltak veszteségek, a vadászkötelékek harci erejét ezek a támadások nem törték meg. Szeptember 6-a körül a németek vagy azt hitték, hogy támadásaik teljes sikerrel jártak, és most már nem maradt más hátra, mint hogy közvetlen támadásba lendüljenek a védelem nélkül maradt London ellen, és Angliát meghódításra kényszerítsék, vagy pedig az történt, hogy alkalmazkodtak előre megállapított tervükhöz, és parancsot adtak bombázóiknak London rendszeres támadására.

A London elleni első nagyobb bombázás szeptember 7-én történt. Ezen a napon 375 bombavető – 1945-ös mértékkel mérve ez természetesen alacsony szám, de a maga idejében elképesztően nagy volt – világos nappal intézett támadást az angol főváros ellen. „Elérkezett a történelmi óra – mondotta az első bombázás után Göring –, amikor légierőnk első ízben mér kemény csapást ellenségeink legféltettebb értékeire.” Másnap a támadás megismétlődött, majd sok nap egymás után, szünet nélkül. A németek, úgy látszik, bíztak abban, hogy ha szétbombázzák a világ legnagyobb városát, ezzel megtörik a brit ellenállás erkölcsi erejét, és Angliát térdre kényszerítik.

London életét természetesen igen nagy mértékben zavarták ezek az első támadások, de a brit főváros dacosan szembeszállt, és elviselte a legsúlyosabb megpróbáltatásokat is. Csodálatos szervezőerővel munkába állították a légvédelem minden előre elkészített eszközét, a légvédelmi ütegeket és a légítámadások esetére különlegesen átszervezett tűzoltóságot. De mindennél fontosabb volt a RAF vadászgépeinek halálmegvető bátorsággal vívott harca. Ezek az egyik emlékezetes napon, szeptember 15-én, 185 német harci repülőgépet, bombázót és vadászgépet lőttek le London fölött. Hivatásos és önkéntes tűzoltók éjjel-nappal küzdöttek a gyorsan elharapódzó, pusztító tűzvészek ellen, amelyek a bombázások után a város minden részén sűrűn lobbantak fel. Mentőalakulatok életük kockáztatásával mentették a romok alól a sebesülteket, és ásták ki azokat,

akik összeomlott óvóhelyeken várták a szabadulást. A hajléktalanok számára ideiglenes menedékhelyet rendeztek be. Ellátták őket élelemmel és ruházattal.

Október végén a nácik kénytelenek voltak abbahagyni a nappali bombázásokat, és helyette áttértek éjszakai támadásokra. Ezek kevésbé voltak pontosak, sajnos azonban sokkal nagyobb emberveszteséggel jártak. Ernie Pyle, az egyik legismertebb és legnépszerűbb amerikai haditudósító, aki később, 1945 elején a Csendes-óceán egyik szigetén hősi halált halt kötelességének teljesítése közben, a következőképpen írta le az egyik London ellen intézett légitámadást:

A német bombázók nem sokkal sötétítés után érkeztek. Alig szólaltak meg a légvédelmi szirénák, hallani lehetett motorjaik gyors kelepeléshez hasonló hangját. Abban a szobában, ahol tartózkodtam, a nehéz függönyök nemcsak a szoba fényét zárták el, hanem a meginduló légitámadás kívülről behatoló lármáját is letompították.

Amikor a támadás már jó félórája tartott, türelmetlenek lettünk, és néhányan kimentünk a ház egyik magasan fekvő balkonjára, ahonnan széles kilátás nyílt London házrengetegére.

Kint a balkonon félelmetes látvány fogadott. Mindenütt tűzvészek tomboltak. Az elharapódzó lángok ijesztő ropogása állandósult, és hallani lehetett a tűzzel birkózó tűzoltók rekedt kiáltásait. Apró tüzek percek alatt váltak hatalmas lángtengerekké. Nagy lánggal lobogó tüzek pedig lassan kihamvadtak, amint a tűzoltók birkóztak velük, hogy azután ismét lángra lobbanjanak.

A német bombázók kétpercenként új meg új hullámban zúgtak el felettünk; motorjaik inkább kerepeltek, mint búgtak. Néha az embernek az volt az érzése, hogy a hangjuk hasonló a pókhálóba került dongólégycsúszáshoz.

Az alattunk húzódó utcák sötét és mély szakadékába, udvarokba, háztetőkre, a házak erkélyeire szüntelenül estek gyújtóbombák. Két perc alatt több mint húszat számoltam meg. Lezuhanásukkor hatalmas fényt vetettek, majd csupán egyetlen izzó fehér pont maradt belőlük, amely rettenetes erővel égett. Ezeket az izzó fehér pontokat lent az utcákon vagy fent a háztetőkön sorra oltották el a fáradhatatlan kezek. Sokat azonban nem tudtak elérni. Ilyenkor a fehér izzó pont körül hamarosan hatalmas sárga lángnyelvek csaptak fel, és körülvették a tűz fehéren izzó középpontját. Ezek a bombák elvégezték rettenetes feladatukat, és újabb épületek borultak lángba.

A legnagyobb tűz éppen velünk szemben égett. Több száz láb magasságra csaptak a lángok. Rózsaszín-fehér füst emelkedett lassan fölfelé, s nem túl magasan felhőt alkotott, ami mögül időnként előtűnt – annyira halványan, hogy először el sem akartuk hinni – a Szent Pál-katedrális gigantikus épülettömbje.

A székesegyház óriás kupoláját körülfogták a lángok. A kupola egyébként is nagy méretei a körülötte tomboló tűz vörös fényében iszonyúan nagyra nőttek. Felette vérvörös volt az ég, és a felhők szélét élénk rózsaszínűre festette az alulról világító tüzek fénye.

A távolban a Londont körülvevő záróléggömbök fantasztikus alakja imbolygott, de most nem ezüstfehéren, mint nappali világításban, hanem élénk rózsaszínű csillogással. Közöttük halványan egy-egy igazi csillag pislogott a derült éjszakai égbolton.

Alattunk a Temze vizét mindjobban megvilágította a vadul tomboló tűzvész. A folyó partja mögött az épületek sötét sziluettje látszott, és élesen elvált a lángoló fővárosra boruló ég vérvörös színétől.

Később házigazdámtól kértem egy légvédelmi fémsisakot, és elmentem, hogy segédkezzem a tűzoltásnál. Ez is izgalmas vállalkozás volt. De emlékezetemben inkább az a szörnyű kép maradt meg, amit a magas balkonról láttunk ezen a félelmetes szombat éjszakán, a közel és távol tomboló tűzvészek vérvörös fényénél. Olyan gyűlöletes és annyira gyönyörű volt minden.

London bombázása idején Winston Churchill egyik beszédében a következőket mondta:

„Azok a szörnyű pusztítást előidéző bombázások, amelyek Londont ezekben a napokban érik, hozzátartoznak Hitler inváziós terveihez. A náci vezére azt reméli, hogy minél több polgári személyt, közöttük asszonyokat és gyermekeket öl meg, rémületbe ejtheti a birodalom fővárosának népét, és ezzel eltereli a kormány figyelmét azokról a tennivalókról, amelyek ennél is veszedelmesebb támadását megelőzik. Hitler egyáltalán nem ismeri a britek gondolkodásmódját, és nem tudja elképzelni a londoniak minden veszéllyel szembeszálló szívósságát, azokét az embereket, akik hosszú évszázadokon keresztül fenntartották a parlamentarizmust, és akiknek vérében van, hogy a szabadságot többre tartják az életüknél is. Hitler, ez a minden elvetemültségre kész szörnyeteg most elhatározta, hogy megtöri szigetországunk lakóinak erkölcsi tartását, ezért zúdította ránk a pusztítást és a kegyetlenkedést. Azzal, amit tett, csupán azt érte el, hogy

minden brit emberben, akár itt él a mi szigetünkön, akár a világ másik felén, olyan tüzet gyújtott fel, amely eleven lánggal izzik majd még akkor is, ha a főváros épületeit lángtengerbe borító tüzek már régen kialudtak. Ez a tűz egyszer elégeti és nyomaiban is elpusztítja a náci zsarnokság minden gonoszságát, még ha ez a gonoszság lángba borítaná is egész Európát és a világot. Mert eljön a felemelkedés órája, amikor azok, akik győzelmet arattak a náci zsarnokságon, újjáépítik az emberi szabadság templomait, és új alapokon, a mostaninál sokkal külön világot fognak létrehozni.”

Mollie Panter-Downes, angol író, a következőképpen ír arról, hogy mit kellett elszenvedni a londoniaknak a fővárost pusztító német légitámadások heteiben

A londoniak számára ismeretlenné váltak a nyugodt éjszakák. Csak rossz éjszakák voltak, még rosszabb éjszakák, esetleg kevésbé rosszak. Alig volt valaki, aki nyugodtan tudott átaludni akár csak egyetlen órát az elmúlt héten. Este a légvédelmi szirénák körülbelül ugyanabban az órában szólalnak meg mindig. Ilyenkor, a szegényebb negyedekben, a nyilvános óvóhelyek előtt hosszú sorban állnak az emberek, kezükben takarók, termoszkok, karjukon kicsiny gyermekek. A németek a légi villámháborút, a *Blitzkrieget* olyan katonai célpontok ellen irányítják, mint amilyenek a fáradt bolti lányok, álmatlanságtól véraláfutásos szemű kishivatalnokok, ezer meg ezer számra otthonukból kikergetett szegény családok, akik gyerekkocsiban tolják maguk előtt azt a kevés holmit, amit szétbombázott lakásukból nehezen megmentettek. Ilyen álmatlanul eltöltött éjszakák után gyorsan bekövetkezik a teljes kimerülés állapota. És mégis meglepő, hogy ilyen szörnyű körülmények között az emberek milyen töretlen kedéllyel és félelmet nem ismerő bátorsággal végzik kötelességüket. Ezt mondogatják egymásnak: „A végén ehhez is hozzá lehet szokni.” Mindenki jól tudja, hogy később, amikor a rossz időjárás a bombázás pontatlanságát még inkább növeli, még több szenvedésben lesz részük, és még több megpróbáltatást kell elviselniük. A háború előtt mindenki azt hitte, hogy ha majd London bombázása megkezdődik, a pánik hatása alatt százezrek fogják elhagyni sietve a fővárost. Ebből úgyszólván semmi nem következett be. Csupán annyi történt, hogy a kormány erélyes felhívására csaknem minden gyermeket vidékre küldtek a fővárosból.

Az East End szegény lakossága különösen sokat szenvedett a bombázások következtében. London hírhedt szegénynegyedeinek, a *slum*oknak egész házsorait döntötték romba a német bombázások. Így

azokat érték a legsúlyosabb csapások, akik legrosszabbul voltak felöltözve, a leghiányosabban táplálkoztak. Ezek a szegény londoniak mégis egészen csodálatra méltó kitartással viselték el mindazt a csapást és veszteséget, amely a bombázások következtében érte őket. Bár a németek nem sok különbséget tettek szegény és gazdag negyedek között, és a Buckingham-palota éppen úgy szenvedett a bombáiktól, mint a Temzétől délre elterülő proletárnegyedek, a West End előkelő utcáit mégis aránylag kevesebb kár érte. Az egyik éjszakai bombázás azonban súlyosan érintette a Regent Street előkelő házsorait. Különösen sok kárt okoztak az időzített bombák, amelyek sokszor csak órákkal, sőt napokkal később robbantak fel. Ilyenkor a rendőrök és a légósok egész utcákat és városrészeket zártak le a közlekedés elől. Az egyik ilyen éjszakai támadás után a Café Royal közelében, ahol békeidőkben a forgalom a legnagyobb szokott lenni, a széles úttest teljesen üres volt, mintha körös-körül kihalt lett volna a város. Az úttestet vastag rétegben borította az üvegtörmelék. Fényűző üzletek széttört áruai hevertek szanaszét. Az épületeken légvédelmi őrk dolgoztak, és időzített bombák után kutattak, hogy leszereljék és idejében eltávolítsák őket.

A Londont heteken át érő sorozatos bombatámadások bebizonyították, hogy az angol főváros erkölcsi erejét és kitartását a megfélemlítés eszközeivel sem lehet megtörni, és elképzelhetetlen, hogy Angliában megismétlődjék az a belső összeomlás, amelynek Franciaország áldozatul esett. Ha ez volt a németek szándéka London bombázásával, reménykedésük csúfos kudarccal végződött.

Mikor a németek belátták, hogy Londonnal nem tudnak megbirkózni, a Luftwaffe dühe Közép-Anglia, majd később – novemberben és decemberben – az északi városok ipari központjai ellen fordult. Ezek között a vidéki városok ellen intézett támadások között az egyik legkegyetlenebb és legemlékezetesebb dűlő 1940. november 14-ének éjszakáján Coventryt érte.

Csaknem ilyen súlyos támadás zúdult több közép-angliai ipari városra, köztük Birminghamre, Manchesterre, Liverpoolra és Sheffieldre. A légitámadások polgári áldozatainak száma elérte a 40 ezret. Száz és százezer lakóház pusztult el vagy vált lakhatatlanná. Súlyos támadások érték a városok közműveit. A gáz- és villanyszolgáltatás helyreállítása, a megrongált vízvezetékek újra üzembe helyezése sokszor majdnem lehetetlenné vált. Természetesen rengeteg gyárépület is elpusztult. De a hatalmas pusztulás ellenére is Nagy-Britannia talpon maradt, és az ország

ereje, harckészsége, ahelyett hogy csökkent volna, hétről hétre növekedett és erősödött.

ÉLETHALÁLHARC AZ ÓCEÁNON

A német légierő ellen folytatott harc csak egyik része volt annak a titáni küzdelemnek, amelyet Nagy-Britannia megélt. Miután a britek elveszítették szövetségeseiket az európai szárazföldön, egyre jobban rászorultak a domíniumok, az egész birodalom és különösen az Egyesült Államok támogatására. Így természetesen élet és halál kérdését jelentette, hogy a tengeri közlekedési vonalak nyitva maradjanak az Atlanti-óceánon és a Földközi-tengeren. Bármelyik tengeri út Anglia előli elzárása végzetes következményekkel járhatott volna. A brit hajóhadra és a légierőre hárult az a szinte elviselhetetlenül nehéz teher, hogy a világ vízi útjainak szabadsága felett őrködjének, elpusztítsák az ellenség kalózkodó cirkálóit, torpedórombolóit és csatahajóit, s megvédjék a konvojokat a német tengeralattjáróktól, megtisztítsák a kikötőket az aknáktól, és hogy az utánpótlást fenntartsák Nagy-Britanniába, valamint az anyaországból Gibraltár, Málta, Egyiptom, Oroszország, India és a Távol-Kelet felé.

Eleinte Nagy-Britannia és Franciaország együttes hajóhada, bár aránylag gyengébb volt, mint az első világháborúban, de azért mégis fenn tudta tartani kétségbekonhatatlan felsőbbbségét a német hajóhad felett. Mikor azonban Franciaország elbukott, a helyzet kedvezőtlenre fordult. A francia tengeri haderő támogatásáról le kellett mondania a szövetségeseeknek – a francia hadihajók egy részét maguknak az angoloknak kellett elsüllyeszteni –, Olaszország hadba lépése pedig hatalmas segítséget jelentett a tengeren a tengelyhatalmaknak; az olasz haditengerészet legalább száz tengeralattjáróval rendelkezett. Németország tengerjáró flottája meglehetősen gyenge volt, de a háború kezdetén már készen állott két óriási csatahajó: a *Bismarck* és a *Tirpitz*, továbbá három kisebb, és olyan régebbiek, mint a *Scharnhorst* és a *Gneisenau*. A brit szigetekhez közel fekvő repülőterekről a németek könnyen tudták bombázni a brit kikötőkből induló vagy oda tartó hajókat, azonkívül repülőgépekről aknákat szórtak az angol partok közelében lévő vizekre. Németország ekkor majdnem pontosan száz tengeralattjáróval rendelkezett, és ezeknek kitűnő támaszpontjaik voltak Norvégiától egészen a spanyol határig.

A német tengeralattjárók által előidézett veszedelmes helyzetet mi sem mutatja jobban, mint hogy a háború kitörését követő két héten belül egy német tengeralattjáró elsüllyesztette a brit *Courageous* nevű repülőgép-anyahajót. Októberben egy másik német tengeralattjárónak sikerült beossonnia Nagy-Britannia legnagyobb haditengeri támaszpontjának, a Scapa Flow-öbölnek vizébe, és ott elsüllyesztette a *Royal Oak* nevű csatahajót. A brit tengeralattjárók sem maradtak tétlenek. Keményen visszavágott a *Salmon*, amikor megtorpedózott két német cirkálót, a *Leipziget* és a *Blüchert*. Nagy öröm kerekedett Angliában az első nagyobb nyílt tengeri ütközet hírére, amit az Atlanti-óceán déli csücskében vívtak. Argentína partjai közelében, a Rio de la Plata torkolatánál három brit cirkáló, az *Ajax*, az *Achilles* és a *Cumberland* üldözőbe vette a *Graf Spee* nevű csatahajót. A britek súlyosan sérült állapotban Montevideo kikötőjébe kényszeríténék a német csatahajót, amelyet parancsnoka a kikötőben elsüllyesztett.

Az Atlanti-óceán vizein állandóan több német hadihajó cirkált, s az Egyesült Államokból és Kanadából a brit partok felé tartó konvojokra vadászott. A *Deutschland* 1940 novemberében nem messze Halifaxtól ráakadt egy ilyen konvojra. A kereskedelmi hajókat a *Jervis Bay* cirkáló kísérte. A brit hadihajó önfeláldozó bátorsággal magára vonta a nála többszörösen nagyobb tűzerejű német csatahajót, hogy ezzel időt adjon a konvoj szétszóródására. Egy angol újságíró, F. Tennyson Jesse a következőképpen írja le a *Jervis Bay* pusztulását.

Hajónk fedélzetéről a háború egyik legfélelmetesebb és ugyanakkor legcsodálatosabb látványában volt részünk, mikor a német csatahajó megtámadta a konvojt. Mihelyt a *Deutschland* a közelünkbe ért, a *Jervis Bay* eleje sietett. A párharc kezdetén a német hajó gránáttal eltalálta a brit cirkáló középső részét.

„Eltalálták! – kiáltotta valaki a *San Demetrio* fedélzetén. – Meglőtték!”

„Nézzék, hogy lángol! – szólalt meg egy másik. – Menekülni próbál.”

A *Jervis Bay* pillanatok alatt lángba borult, és nyomban látszott, hogy semmi esélye sincs, hogy megmeneküljön az egyenlőtlen küzdelemből. Mikor az ütközetnek vége volt, és a brit hajó elsüllyedt, a legénységből csak alig néhány embert lehetett megmenteni, a tisztek közül senkit. A mi hajónkon, a *San Demetrión*, a fedélzetről megdöbbenve, visszafojtott lélegzettel néztük negyedórán át, hogyan rohant bele a *Jervis Bay* az ellenség gyilkos tűzébe.

Mikor a két harcban álló hadihajó elég közel volt ahhoz, hogy a *Jervis Bay* ütegeit használhassa, bár az egész fedélzet lángokban állt, mégis egyszerre valamennyi ágyújával tüzelni kezdett. Nem is az volt a fontos, hogy komoly kárt tud-e tenni ellenfelében, hanem hogy lekösse az ellenség erejét, és ezalatt a védelmére bízott hajókíséret kereskedelmi egységei időt nyerjenek a szétszóródáshoz és ezáltal a meneküléshez. Az önfeláldozó brit cirkáló a feladatát olyan sikeresen végezte el, hogy a konvojban lévő 39 kereskedelmi hajó közül mindössze négy pusztult el.

Így ment a *Jervis Bay* a halálba és a halhatatlanságba. Amikor elsüllyedt, már valamennyi zászlóját ellőtték az ellenséges ágyúgolyók, parancsnoki hídjának nyoma sem volt, de fedélzetén – bár halálos sebtől vérzett – a hajó parancsnoka utolsó leheletéig helyén maradt.

A mennyországban jó társaság várta, hiszen ezeken az égi vizeken gáláns társaság horgonyoz. Drake, Raleigh, Grenville, Frobisher, akiknek a parancsnoka egy kis félkarú, félszemű emberke. Ünnepi menetben mentek a tűzkeresztségen alaposan áteső Fegen elé.

A német haditengerészet kalózkodó cirkálói és csatahajói nem sokáig folytathatták pusztító tevékenységüket. A háború harmadik esztendejében, 1941 májusában, a 45 ezer tonnás *Bismarck*, a *Prinz Eugen* nevű cirkáló kíséretében elhagyta rejtekhelyét, a Bergen közeli fjordot, és a nyílt tengerre hajózott, hogy elpusztítsa a brit partok felé tartó konvojokat. Angliából felszálló repülőgépek hamarosan jelentették a tengernagyi hivatalnak a *Bismarck* pontos helyzetét, és ezzel megindult a vadászat. A német csatahajót és kísérő cirkálóját május 24-én Grönland partjainak közelében figyelték meg. A két német hajó itt találkozott össze a *Hood* csatahajóval, a brit hadihajóhad egyik legnagyobb egységével. A brit csatahajó végzetes találatot kapott, és percek alatt elsüllyedt. Valaki, aki szemtanúja volt ennek a katasztrófának, úgy írta le a sok ezer tonnás brit csatahajó pusztulását, mint „hihetetlen szörnyűséget”. A brit flotta fáradhatatlanul folytatta tovább az üldözést, amely végül is sikerrel járt, és a *Bismarckot* elsüllyesztették.

A *Prinz Eugen* cirkálónak sikerült megmenekülnie, és épségben eljutott Brestbe, ahol akkor már ott horgonyzott a *Gneisenau* és a *Scharnhorst*. A brit légierő ismételt bombatámadásokat intézett a három német hadihajó ellen, de ezeknek végül sikerült átszökniök a Csatornán, és visszatértek Németországba. A *Scharnhorstot* később teljesen kijavították, és a német tengernagyi hivatal az egyik norvégiai kordba küldte, hogy innen intézzon támadásokat az Oroszországba küldött konvojok ellen. A brit flottának

hosszú várakozás után, 1943. december 26-án sikerült harcba csalogatnia a *Scharnhorst*-ot. A harc a német csatahajó elsüllyesztésével végződött. C. S. Forester szemtanúként így írja le a német csatahajó pusztulását:

Lehetséges, hogy a náciak tudtak róla, hogy egy nagyobb hajókíséret volt útban Murmanszk felé, a norvég partoktól északra, de éppen úgy lehetséges, hogy a *Scharnhorst* véletlenül bukkant rá az orosz kikötő felé tartó brit konvojra.

A konvojban részt vevő kereskedelmi hajók elpusztítására ennek a 26 ezer tonnás csatacirkálónak nagyon jó esélyei voltak. Átlagos gyorsasága elérte a 29 csomót, és így gyorsabb volt bármely brit csatahajónál. Tizenegy hüvelykes ágyú nagyobb tüzerőt képviseltek, mint akármelyik brit cirkáló. Kisebb űrméretű ágyúkkal is bőségesen fel volt szerelve, és így, ha szabadon pusztíthatta volna a hajókíséret tagjait, gyorsabban süllyeszthette volna el őket, mint ahogyan a róka öli meg a baromfiakat a tyúköltban.

A *Scharnhorst* karácsony napján délután hagyta el rejtekhelyét, és másnap a kora reggeli órákban, amikor az éjszakai sötétséget nappali fény helyett még csak halvány derengés váltja fel, itt északon ráakadt az orosz kikötő felé tartó brit konvojra. A hajókíséret tagjai mintegy 500 ezer BRT-t képviseltek együttesen, és így a német cirkáló egyetlen óra alatt több kárt okozhatott volna, mint az egész német tengeralattjáró-flotta egy egész hónap alatt.

A brit hajókíséret az Északi-foktól mintegy 240 kilométernyi távolságra északra, kelet felé tartott. A védőkísérethez tartozott a tengeralattjárók ellen is fölszerelt több korvett és torpedóromboló, továbbá még néhány kisebb tengerészeti egység. Nagyobb egységek támadása ellen a konvoj kíséretéhez a tengernagy hivatal három cirkálót rendelt: a *Belfast*-ot, a *Norfolk*-ot és a *Sheffield*-et. A parancsnok Burnett tengernagy volt, aki cirkálóit a konvojtól délkeleti irányban állította fel. A német cirkáló éppen ebből az irányból közeledett.

A *Scharnhorst* és a három brit egység kilenc kilométer távolságról pillantotta meg egymást. A brit hajó radarszeme pontosan elárulta az ellenség jelenlétét és helyzetét, Burnett tengernagy azonnal harckészültségre adott utasítást. Az ágyúkat tüzelésre állították be, és egyetlen másodpercet sem vesztegetve, teljes sebességgel elindult a *Scharnhorst* felé.

A német csatacirkáló oldaltüze tonnákban kifejezve nagyobb súlyt képviselt, mint a három brit cirkálóé együttvéve. Olyan könnyű egységek

számára, mint amelyek a brit köteléket alkották, egyetlen sortűz a német hajó tizenegy hüvelykes ütegeiből, telitalálat esetén, végzetes lehetett volna. Tisztán matematikai alapon a küzdelem a legnagyobb mértékben egyenlőtlennek ígérkezett. A három brit cirkáló mégis gondolkodás nélkül rávetette magát az ellenségre.

A hajnal derengő fényében a *Scharnhorst* sötétszürke felső építményéből semmi nem látszott, csupán az orra által felvert habok fehér tajtékja világított. Ekkor az egyik brit cirkáló világítólövedéket lőtt ki a német hajó fölé. Az ejtőernyőre függesztett világítólövedék hosszú percek alatt vakító fénnel árasztotta el az ellenséges hajót. Ugyanekkor a brit cirkálók teljes tüzet nyitottak a *Scharnhorst* irányába.

Az ágyúk súlyos lövédei vijjogva haladtak céljuk felé. A *Norfolk* megfigyelőtisztje pontosan látta, hogy amikor a második sortűz célba ért, a *Scharnhorst* sötét testéből élénkzöld lángok csaptak fel. A *Norfolk* legnagyobb ürméretű ágyúi nyolchüvelykesek voltak, a két könnyebb cirkálóé csak hathüvelykesek. Úgy festett, hogy a *Scharnhorst* találatot kapott.

A német hajó gyors fordulatot tett, és a következő lövések már nem értek célba. Sikerként kiszöknie a világítólövedékek fényéből, és gyorsan eltűnt a homályban. A német hajó parancsnoka, Bey tengernagy, együtt pusztult el hajójával, és így nem tudjuk, hogy mi volt az oka ennek a kitérő mozdulatnak. Alig hihető, hogy a kitérő hadmozdulat a küzdelmet feladó meghátrálása lett volna. Valószínűbb, hogy a német tengernagy azért akart kitérni a párharc elől, mert a parancsa arra szólta, hogy a konvoj minél több hajóját pusztítsa el. Lehetséges, hogy nagy gyorsaságát felhasználva, a konvojt annak védtelenebb pontjain akarta megtámadni. Ezt a feladatot egyetlen óra leforgása alatt elvégezhetette volna, sőt akár egy negyedóra is elegendő lett volna, hogy több kereskedelmi hajót elsüllyesszen.

Délben fél egykor – három órával azután, hogy a brit cirkálók megpillantották az ellenséget – a *Scharnhorst* újra feltűnt északkeleti irányból. A brit hajók most a *Scharnhorst* útját elállva haladtak. A német hajó erre erős tüzet nyitott rájuk, és egyik lövédeke telibe találta a *Norfolk* tatját. Bey tengernagy ekkor megfordult, és hajójával igyekezett elmenekülni.

A német tengernagy jól tudta, hogy abban a pillanatban, amikor a britek felfedezik, Burnett tengernagy azonnal értesíti rádióan a tengernagyit hivatalt és a flottát. Ez azt jelentette, hogy legnagyobb valószínűség szerint, komoly brit egységek voltak útban, hogy végezzenek a német cirkálóval.

A német hajónak nem sok reménye lehetett a megmenekülésre, bár ezt Bey tengernagy csak sejthette. Délnyugat felől körülbelül 240 kilométernyi távolságra olyan hatalmas brit tengeri haderő közeledett a helyszínhez, amely könnyűszerrel végezhetett a német ellenféllel. A *Scharnhorst* ellenfele a *Duke of York* nevű csatahajó volt, és a *Jamaica* nevű cirkáló. A két nagyobb brit egységet négy torpedóromboló is támogatta. A britek parancsnoka Sir Bruce Fraser, a brit honi hajóhad (*Home Fleet*) irányítója volt.

A brit hajóhad már számtalanszor megkísérelte, hogy törbe csalja az Oroszországba küldött hajókíséreteket támadó német hadihajókat, amelyek rendszerint a norvégiai fjordokból intézték támadásaikat. A kísérletek újra meg újra kudarccal jártak, míg most végre, úgy látszott, a hosszú várakozás és kitartó őrködés meghozza jutalmát.

A *Duke of York* körülbelül 360 kilométer távolságban lehetett, amikor Burnett első híradása megérkezett. Az ellenség legnagyobb előnye a brit hajókat felülmúló gyorsasága volt. Fraser tengernagy addig nem kezdhetett hozzá az üldözéshez, amíg nem tudta, hogy elvágta-e a német cirkáló hazafelé vezető útját.

Burnett tengernagyot nem térítette el szándékától legnagyobb egységét, a Norfolkot ért súlyos találat. A hajóknak parancsot adott, hogy haladéktalanul vegyék üzöbe a déli irányba menekülő ellenséget. Döntő fontosságú volt, hogy a német cirkálót ne veszítsék szem elől, és hogy állandóan értesítsék pontos helyzetéről Fraser tengernagyot. Ez meglehetősen nehéz feladat volt, mert az üldözött német cirkáló tizenegy hüvelykes ágyúi bármelyik pillanatban végzetes károkat okozhattak a brit hajókban.

A délután gyorsan telt, és Fraser tengernagy egyetlen hanggal sem adott hírt saját helyzetéről. Jól tudta, hogy ha rádiója megszólal, a *Scharnhorst* parancsnoka azonnal tudomást szerez a feléje siető brit egységekről. A nagy fordulat délután fél ötkor következett be. Fraser rádióparancsot küldött Burnett tengernagynak, hogy világítólövedékekkel világítsa ki az ellenséges cirkálót. A *Belfast* fedélzetén ekkor már tudták, hogy a *Duke of York* egészen közel jutott német ellenfeléhez.

Fraser tengernagy hajója éjszakai sötétségben bal felől közelítette meg a *Scharnhorstot*, ugyanakkor a *Belfast* 12 kilométernyire a német hajó mögött haladt. Világítólövedékek kilövésére ez éppen alkalmas távolság volt; néhány pillanattal később a *Scharnhorst* csillogó fehér fényárban úszott a föléje kilőtt világítólövedékektől.

Nem kevesebb, mint öt 14 hüvelykes ágyúlövedék indult el dübörgő zúgással szinte egyszerre a német hajó irányába. Már az elsők is egészen a német hajó közelében csapódtak be. Fél perccel később a második lövéssorozat telitalálatot ért el. Bey tengernagy éles kanyarral balra fordult, és kétségbeesetten igyekezett kimenekülni a világítólövedékek fényköréből. A *Duke of York* könyörtelenül üldözte megsebesült ellenfelét. A *Scharnhorst* újra meg újra találatok érték, de sebességét egyelőre meg tudta tartani, úgyhogy fél hét körül, ha rövid időre is, kimenekült, és egy időre a sötétség védelme alatt állott.

Alig hagyták abba a tüzelést a *Duke of York* ágyúí, messze a német hajó előtt új ágyúk toroktüze villant fel a sötétségben. A *Duke of York* kíséretében lévő négy torpedóromboló negyven csomó óránkénti sebességgel elévágott a menekülő német hajónak, és két oldalról tüzet nyitott ellene.

A *Scharnhorst* kisebb kaliberű ágyúival viszonzta a négy brit torpedóromboló tüzeit. Ekkor már narancssárga lángok borították a *Scharnhorst* egész fedélzetét. Ágyúinak tüze mind bizonytalanabbá kezdett válni, a négy torpedóromboló közül viszont csak az egyik, a *Saumares* kapott találatot. A torpedórombolók mindjobban megközelítették a halálosan megsérült német cirkálót, előbb tíz-, majd hatezer yardnyira. Rendes körülmények között torpedóromboló, teljes védelemmel rendelkező csatahajóhoz ennél közelebb nem merészkedik. A *Scharnhorst* azonban már alig tudott védekezni, és a britek végül már kétezer yard távolságból lőtték ki rá a torpedóikat.

A német hajó még a súlyos támadás után is a felszínen maradt, de gyorsaságát egyre jobban elveszítette. Ekkor a *Duke of York* is lőtávolságba érkezett, és 14 hüvelykes ágyúival ismét tüzelt. Közben megérkeztek a Burnett tengernagy parancsnoksága alatt álló cirkálók is. A koromsötét éjszakában még további nyolc torpedóromboló üldözte a szerencsétlen német hajót. Ekkor Fraser tengernagy parancsot adott, hogy csak azok a hajók maradjanak a *Scharnhorst* közelében, amelyeknek vannak torpedó-kilövőcsövei, és az egyik torpedóromboló világítsa meg a süllyedőfélben lévő német hajót.

A kegyelemdőfést végül is a *Jamaica* adta meg. Egyszerre több torpedót lőtt a lángban álló *Scharnhorst* felé, melyek mind találtak, és mikor a füst némileg eloszlott, egy pillanatra még látni lehetett a süllyedőfélben lévő cirkálót. A lángok még magasabbra csaptak, mikor a fegyverraktáraiban lévő lőszer felrobbant. Azután a roncsot sűrű füst borította el, majd a tenger mélyére süllyedt. Nyomban ezután több brit

cirkáló sietett a helyszínre, hogy megmentse a legénység életben maradt tagjait. A német cirkáló fedélzetén több mint ezer ember veszett oda, lett a lángok martaléka vagy fulladt a tengerbe.

Nem sok értelme van, hogy bírálattal illessük a náci hadvezetést ebben az esetben. Az a tény azonban vitathatatlan, hogy a *Scharnhorst* cirkáló útjáról soha nem tért vissza, és hogy a német tengerészek valahányszor parancsot kaptak, hogy szálljanak hajóra, mindig a *Graf Spee*, a *Bismarck* és *Scharnhorst* sorsa jutott eszükbe, és ez már önmagában véve sem növelte túlságosan a harci kedvüket.

A brit hajóhad 1941 nyarára nagyrészt diadalmaskodott a tengerek biztonságát fenyegető német cirkálók felett, de az úgynevezett mágneses aknák által okozott veszteségek kezdtek mind veszedelmesebbekké válni. A mágneses akna volt Hitler első jelentősebb titkos fegyvere, és ezzel a fegyverrel majdnem teljes sikert aratott. A brit hadtörténelem egyik névtelen krónikása a következőképpen beszéli el, hogy miként sikerült a mágneses aknák titkát megtalálni és veszedelmes hatásukat kiküszöbölni:

A második világháborúban a *Magdeburg* volt az első brit kereskedelmi hajó, amely aknarobbanás következtében pusztult el Anglia keleti partjainál, 1939. szeptember 10-én. Hat nappal később a *City of Paris* futott aknára, de csekély károsodással megmenekült. A későbbi hetekben a veszteségek mind súlyosabbakká kezdtek válni. Hadifoglyoktól olyan értesüléseket szereztek, hogy az ellenség tengeralattjárókról mágneses aknákat helyez el a tengerfenéken.

Hitler dicsekedve emlegette hatásos titkos fegyvereit, és talán a mágneses aknára célzott. A valóságban a mágneses akna nem volt új találmány. A brit hajóhad már az első világháborúban használt mágneses aknákat a belga partok közelében. A feltaláló, az amerikai Caesar Marshall, 1918-ban szabadalmaztatta mágneses aknáját. Más hasonló típusú aknákkal is kísérleteztek, és a németek is valószínűleg hasonló aknákkal értek el sikereket a brit hajók ellen.

A mágneses aknák ellen az aknakeresés szokásos eszközei és a hajókon az aknavető hálók felszerelése hatástalannak bizonyult. A mágneses aknákat a tengerfenéken helyezték el, ezért az angolok olyan aknakereső szerkezetet kezdtek használni, amely nem a tenger felszínén, hanem lenn a tengerfenék közelében kutat aknákat után. Minthogy valószínűleg mágneses aknákról volt szó, ezért a mélyre süllyesztett aknakeresőkre nagy erejű elektromágneseket szereltek, hogy ezek segítségével sikerüljön a tenger fenekén rejtőzködő aknákat ártalmatlanná tenni.

A brit tudósok és szakértők nagy felkészültséggel kutatták a mágneses akna titkát, előbb azonban tudniuk kellett volna, hogy mi az, ami ellen védekeznek. Ezért a brit tengernagyi hivatal különleges kísérleti állomása, amelyet a *Vernon* nevű hadihajón rendeztek be, minden erőfeszítést megtett, hogy valahol fel nem robbant mágneses aknára akadjanak.

Ekkor hír érkezett arról, hogy a németek a mágneses aknákat repülőgépről dobják le. Ez még súlyosabbá tette a helyzetet, mert a repülőgép akadály nélkül közelíthette meg a kikötők legbelsőbb vizeit is, és ez ellen alig lehetett védekezni. Nem kevesebb, mint 15 kereskedelmi hajó futott aknára 1939. november 18 és 22 között. Köztük volt a *Terukuni Maru* nevű japán óceánjáró és a *Simon Bolivar* nevű holland tengerjáró hajó. Aknától sérült meg a *Bejfást* cirkáló, a *Gipsy* nevű torpedóromboló pedig elsüllyedt.

A tengeri hajózást fenyegető veszedelem fokozódott, és attól kellett tartani, hogy a kereskedelmi hajók legnagyobb része nem tudja elérni a brit kikötőket, hacsak nem találnak valami gyors megoldást. Az aknaszedők minden erejük megfeszítésével dolgoztak, az újfajta, ismeretlen aknával szemben azonban minden fáradozásuk hiábavalónak bizonyult. A tudósoktól várták, hogy segítséget nyújtsanak nekik a harcban, de a tudósok tehetetlenek voltak mindaddig, amíg nem tudták, mi ellen kell felvenniük a harcot...

23-án hajnali 1 órakor, J. G. D. Ouvry, aki sorhajóhadnagyként szolgált a *Vernonon*, értesítést kapott a tengernagyi hivataltól Londonból. Tudatták vele, hogy este 10 órakor az éjszakai őrk Shoeburynessnél a Temze torkolatában megfigyelték, hogy egy német repülőgép valami sötét tárgyat dobott le a tengerbe, közel a parthoz. Először azt hitték, hogy ejtőernyős szállt le. Nyomban begázoltak a tenger vizébe, de a dagály éppen erősödőben volt, s így vissza kellett húzódnium. Megfigyelésüket azonnal jelentették a hatóságoknak, és így felmerült annak a lehetősége, hogy végre sikerül kézre keríteni egy fel nem robbant mágneses aknát. Amikor az apály megkezdődött, egy szakasz tengerész a hajnali sötétségben elindult az akna keresésére. Villamos kézilámpák fényénél meg is találták, félig belefűrődve a nedves homokba.

Az akna henger alakú volt, körülbelül 2 méter hosszú. Burkolata alumíniumötvözetből készült, és az orrán más színű fémkúp meredezett. Az akna farkán egy tömör kapcsot találtak, amely az aknát a földre eresztő ejtőernyőhöz csatlakozott. Az orra táján ismeretlen alakú szerkezetek látszottak. Nagyon valószínűnek tűnt, hogy ezek rejtették a mágneses akna

régen keresett titkát, és ezek között volt elhelyezve az aknát felrobbantó gyutacs is.

Először magnéziumfénynél fényképfelvételeket készítettek minden oldalról, majd pontos méreteket vettek fel róla, azután úgy döntöttek, hogy leszerelésével és elszállításával jobb lesz várni délig, amikor a nappali apály megérkezik. Addig is a tengerészek az aknát kötelek és cölöpök segítségével rögzítették, hogy a dagály magával ne ragadhassa. Nem sokkal később megtalálták a parti homokban az ejtőernyőjét is. Ez fehér selyemből készült, és a víztől olyan súlya lett, hogy nyolc embernek kellett belekapaszkodni, így is alig tudták a partra vonszolni.

A *Vernon* tisztjei alig fejezték be reggelijüket a parton, mikor értesítés érkezett, hogy 250 méternyire az első aknától egy másodikat is találtak. Mivel az apály elmúlt, és a reggeli dagály éppen kezdődött, jobbnak látták, ha a második aknát csak a következő apály megérkezésekor vizsgálják meg.

Az értékes leletről azonnal részletes jelentést tettek a tengernagyi hivatalnak. A felvételeket laborba küldték. Délben 1 órakor mind a két aknán dolgozni kezdtek, mert az apály idején szárazon maradt ez a partszakasz. Ekkor a *Vernon* fedélzetéről különlegesen képzett tűzszerészek érkeztek E. Baldwin tengerésztiszt vezetésével. Ezek magukkal hozták a Shoeburyness gyárban még az éjszaka során elkészített bronzból való, tehát a mágnesességgel szemben nem érzékeny eszközöket, hogy le tudják szerelni az aknák gyutacsát és robbantószerkezetét. Hoztak magukkal egy darukocsit, hogy ezen szállítsák el a leszerelt és ártalmatlanná tett aknákat.

Ouvry sorhajóhadnagy és Baldwin tengerésztiszt előbb az elsőnek megtalált aknával végeztek. Gondosan lecsavarták a fejét, és valóban megtalálták a detonátort, az akna gyújtószerkezetét. Utána hamarosan sor került a 250 méterrel odébb fekvő aknára is, és délután négy órakor mindkét ártalmatlanná tett robbanószerkezetet daru segítségével teherautóra emelték.

Mikor a két akna leszereléséről megérkezett a hír a tengernagyi hivatalba, az eseménynek olyan nagy jelentőséget tulajdonítottak, hogy még aznap este 11 órára rendkívüli értekezletet hívtak össze, amelyen megjelent Winston Churchill is, aki akkor az admirális első lordjaként szolgált a kormányban.

Az először felfedezett aknát másnap szállították a *Vernon* hadihajó műhelyébe. A súlya 1128 fontot nyomott, amiből 660 font volt a robbanóanyag. Mikor a szakértők szétszedték az akna bonyolult

szerkezetét, minden titka tisztán állt előttük, és 12 órával a munka megkezdése után már készen állt az a jelentés, amelynek alapján haladéktalanul megindulhatott a mágneses akna hatásos ellenszerének a kikutatása. Mr. Churchill azt a parancsot adta, hogy a kutatást éjjel-nappal folytassák mindaddig, amíg az összes fölvetett kérdésre meg nem találják a választ. A szakértők néhány nappal később olyan újfajta aknakereső-szerkezetet terveztek, amely eredményesnek is bizonyult. A hajókat különlegesen szerkesztett dróthálóval vették körül, körülbelül a fedélzet magasságáig. A dróthálóba elektromos áramot vezettek; és ez olyan mértékben semlegesítette a hajótestet, hogy a tengerfenéken rejtőző mágneses akna felrobbantásától tovább nem kellett tartani. Ez a szerkezet tette lehetővé, hogy a brit személyszállító flotta legnagyobb hajója, a még nem is egészen kész *Queen Elizabeth* minden veszedelem nélkül tehette meg az utat az Atlanti-óceánon keresztül, és akadály nélkül jutott el New York kikötőjébe. E megoldás után a veszteségek kimutathatóan csökkentek.

Ha az akna ellen folytatott küzdelem sikerrel járt is, a tengeralattjárók továbbra is súlyos veszedelmet jelentettek a brit hajózásra. A háború első fél esztendejében, 1940 márciusáig Nagy-Britannia 200 hajót veszített, és körülbelül ugyanennyi volt a semleges kereskedelmi hajóhadak vesztesége. Ugyanennek az évnek nyarán és őszén a tengeralattjárók havonta átlag 240 ezer BRT hajóteret süllyesztettek el. A következő évben, 1941-ben még nagyobb veszteségeket kellett följegyezni. Áprilistól júniusig az elsüllyesztett hajók nagyobb tonnatartalmat képviseltek, mint a brit és amerikai hajógyártás évi együttes tonnaszámának háromszorosa. Az óceán két partja között közlekedő kereskedelmi hajókat főként torpedórombolók kísérték. A tengeralattjárók azonban sokszor áttörték a védelmet adó torpedórombolók vonalát, és gyakran magukat a torpedórombolókat süllyesztették el. Történt pedig 1941. október 31-én, alig hat héttel a Pearl Harbournál bekövetkezett támadás előtt, hogy egy német tengeralattjáró elsüllyesztette a *Reuben Janzes* nevű amerikai torpedórombolót, mialatt egy hajókíséret védelmében teljesített szolgálatot Izland közelében. Egy brit torpedóromboló parancsnoka, Griffith Coale, naplójában a következőképpen írja le a háborúban elsőnek elsüllyesztett amerikai hadihajó pusztulását:

1941. október 30. Most körülbelül ugyanolyan közel vagyunk Angliához, mint Izlandhoz. A megfigyelők tengeralattjárókat jelentettek előttünk, ezért

délnek fordultunk. Most kaptuk a hírt, hogy a *Salinast* torpedótalálat érte. Majd újabb jelentés érkezett: háromnapi távolságra mögöttünk, körülbelül ugyanazon a helyen, ahol mi is elhaladtunk, tengeralattjáró támadott meg egy konvojt. Az élet nyugtalan lett minden hajó fedélzetén, egyetlen perc békességünk sincs. Már majdnem telihold van, és a hajók éjszaka is jó célpontot nyújtanak a támadó tengeralattjáróknak. Félek, veszedelem ér bennünket is. Este sokáig írtam a kislányomnak egy hosszú levelet. Azután lefeküdtem, de csak ruhástul, és nyomban mélyen elaludtam.

1941. október 31. Támadás. – Félig ébren voltam, és egészen szokatlan volt a csend. Hirtelen erős robbanás hallatszott. Nyomban tudtam, hogy torpedó robbant és nem tengeralattjárók ellen használt mélyvízi bomba. Felugrottam a fekhelyemről, és a másodperc töredéke alatt fenn voltam a fedélzeten. Szerencsére nem bennünket ért a találat. Másfél kilométernyire előttünk hatalmas füstfelhő borította el a ködös látóhatáron alig látszó, szerencsétlenül járt hajót. Hadihajó lehetett, mert hatalmas robajjal, narancssárga színű lángok fényénél lőszerrobbanást lehetett látni, ami az egész hajót sűrű füstbe burkolta, s ebből csaptak fel időnként a sárga színű lángok. A hajó első része a kémények előtt egyszerűen eltűnt. Teljes iramban tartottunk felé, s látjuk, hogy a kettészakított hajó fara függőlegesen mered a levegőbe. A süllyedő hajó fedélzetéről mint fekete pontok ugráltak a tengerbe az életbenmaradottak. A mi hajónk lassítani kezdett. Mentőcsónakokra kapaszkodva körös-körül mindenütt az elsüllyedt hadihajó fedélzetéről megmenekülő tengerészeket láttunk. Az egyikről kórusban kiáltottak: „A *Reuben James* emberei vagyunk.” A tenger megfeketedett az elsüllyedt hajó tartályaiból kiömlött olajtól. A mi hajónkról is leeresztettek minden mentőcsónakot, és a fedélzetről hosszú kötelekre kötött mentőöveket dobáltunk. Az első ember szájából, akit felhúztak a fedélzetre, ömlött az olaj, ruhája cafatokban lógott róla, és támoilyogva zuhant megmentői karjába.

Megafont vettem kezembe, s ezen kiáltottam a még vízben lévőkhöz felé

– Tartsatok ki! Fölszedünk mindenkit.

Egyedül úszott felénk egy fickó.

– Gyerünk, pajtás – ordítottam felé –, sikerülni fog!

Ám nem sikerült, lankadt, lankadt, majd elmerült. Lehangelő munka volt az életbenmaradottak összeszedése. Embereink megszállottként dolgoztak, de harmincnégy perc elteltével alig sikerült az úszók felét a fedélzetre szedni. A látóhatárt vérvörösre festette a fölkelő nap fénye, s eszembe jutott, hogy a növekvő világosságban remek célpontot nyújtunk a

tengeralattjáróknak. Az egyik rombolónk kitartóan keringett körülöttünk, miközben a kapitánya egyre kiabált a parancsnoki hídról:

– Azokat még vegyétek a fedélzetre!

A kapitányunk meg a saját hajója és emberei miatt aggódott közben. De hol itt, hol ott, még akadtunk egy-egy kitartó úszóra!

A műszerek tengeralattjárót jeleztek. Telefon a gépháznak. Értesítés a rombolónak. Odébbhúzódnak, elveszítjük a kontaktust, aztán irány vissza. Ezalatt a másik hajó további tizenegy embert mentett ki.

Harminchat életben maradt tengerészt sikerült fölvenni. Négy kapott súlyosabb belső vérzést, de a többiek a kellemetlenségeket leszámítva, nagyobb baj nélkül megúszták. Megtudtuk tőlük, hogy a hajó tisztjei valamennyien meghaltak, amikor a torpedó elvitte a hajó első részét. A hírt szomorúan vettük tudomásul, mert az amerikai torpedóromboló tisztjei közül többen személyes ismerőseink voltak.

A nácik minden igyekezete ellenére a hajókaravánok nagyobb részt súlyosabb bántódás nélkül érték el céljukat. Az Egyesült Államok hadba lépése után sokkal több torpedóromboló vehetett részt a konvojok védelmében. Sokat segített a partok közelében cirkáló repülőgépek nyújtotta védelem. Az elsüllyesztett hajók száma egyre kevesebb lett. Ezzel szemben 1943 júniusa körül minden napra esett legalább egy elsüllyesztett német tengeralattjáró. Még ugyanez év szeptemberében Churchill büszkén állapította meg, hogy négy hónapon át egyetlen kereskedelmi vagy hadihajó sem süllyedt el az Atlanti-óceán északi vizein ellenséges hajók támadása következtében. A tengeralattjáró-veszély még akkor sem múlt el teljesen, de már nem jelentett komoly fenyegetést.

KÖLCSÖNBÉRLETI TÖRVÉNY

A világháború második esztendeje, 1940 súlyos veszteségei közben az amerikaiak sokszor félték, hogy Nagy-Britannia elbukik a harcban. Az aggodalmak azonban szerencsére nem bizonyultak helytállóknak, mert a brit nép bátran szembeszállt minden veszedelemmel, és legyűrte a nácik minden erőfeszítését, hogy őket térdre kényszerítsék. Az amerikaiak mindinkább tudatára ébredtek annak, hogy Nagy-Britannia sorsa elválaszthatatlan az Egyesült Államok jövőjétől, mert ha Angliát kudarc éri, Amerika magára marad egy ellenséges világban. Rooseveltnak a háború kezdetétől fogva, sőt már az azt megelőző hosszúra nyúlt válságok

közben is őszintén és nyíltan ellensége volt a nemzetiszocialista Németországnak. Ezzel a magatartásával az amerikai nép többségének egyöntetű véleményét fejezte ki. Rooseveltt az elveit tettekre is váltotta. Charlottesville-ben 1940. július 10-én tartott beszédében határozott ígéretet tett, hogy az Egyesült Államok minden anyagi erőforrását azok szolgálatába állítja, akik magukra maradva küzdenek a durva erőszak ellen. Az elnök ugyanakkor arról is beszélt, hogy a háborús fegyverek és egyéb szükségletek gyártásával Amerika is felkészül minden létét fenyegető eshetőségre. Ugyanezen év szeptemberében történt az első olyan megállapodás a brit és az amerikai kormány között, amely jelentős katonai támogatást nyújtott Nagy-Britanniának. Az Egyesült Államok kormánya átengedte 50 kiselejtezett torpedórombolóját. Ennek fejében 99 éves bérletbe kapta a különböző brit tulajdonban lévő tengerészeti támaszpontokat, amiket New Foundlandtól Brit Guayanáig az amerikai kormány jelölt ki. Ez még nem minden. Anglia anyagi eszközeit a hosszúra nyúlt hadviselés mindjobban kimerítette. Módot kellett találni arra, hogy minél több repülőgéphez, hajóhoz, lőszerhez és élelmiszerhez jusson, mert ezekben a szükségleti cikkekben kétségbeejtően nagyok voltak hiányai. Rooseveltet 1940 őszén választották meg harmadízben elnöknek. Választási programjának egyik főpontja a harcban álló Nagy-Britanniának való segítségnyújtás volt. Ellenfele, Wendell Willkie, bár Rooseveltet támadta belpolitikai téren, a briteknek nyújtandó segítség kérdésében és más lényegbevágó külpolitikai kérdésekben is teljes azonosságot vállalt Rooseveltt és a demokrata párt programjával. Amikor a választások után, 1940 telén Willkie a háborús Angliába látogatott, az elnök személyes üzenetét vitte magával a brit miniszterelnök, Churchill részére. Churchill az üzenetre adott válaszában többek között a következőket mondta:

„Roosevelt elnök egy nagygyűlésen átadott egy nekem címzett levelet. Saját kezűleg ráírta Langfellow néhány sorát, azzal a megjegyzéssel, hogy ezek ránk is s az amerikaiakra is vonatkoznak:

*Repülj csak, repülj, Államok Hajója,
Lobogjon zászló, erős és hatalmas,
Fél most a világnak mindegyik lakója,
S reménykedve, hittet, bízva rád tekint.*

Én csak ezt válaszolhatom Rooseveltt elnöknek: bizalmatokat soha ne vonjátok meg tőlünk. Erősítsetek bennünket hitünkben, kísérjen

imádságokat harcainkban, és hisszük, hogy a Gondviselés majd megsegít minket.

Soha nem ingadozunk az erőszak fenyegetésével szemben, soha nem fáradunk el és gyengeség nem vesz erőt rajtunk. A csaták félelmetes csapásai, örökösünk hosszú nyúló próbatétele, de más erőfeszítés sem fogja felörölni erőinket. Csak adjátok meg az eszközöket hozzá, és mi elvégezzük a dolgunkat.”

A harcban álló Nagy-Britannia megsegítésére Rooseveltt 1941 januárjában a washingtoni kongresszus elé terjesztette a kölcsönbérleti törvényre vonatkozó javaslatát. A javaslatot két hónapig tartó izgalmas vita követte, majd törvény lett belőle. Ez új korszakot nyitott a szövetségesek hadviselésében. Rooseveltt egyik emlékeztető beszédében a kölcsönbérleti törvényről a következőket mondta az amerikai népnek:

„A briteknek szüksége van hajókra. Meg fogják kapni Amerikától. Szükségük van repülőgépekre. A repülőgépeket is meg fogják kapni.

Igen, Amerikától kérnek élelmiszereket, és Amerikából meg fogják kapni az élelmiszereket. Szükségük van tankokra, ágyúkra, lőszerre és mindenféle hadfelszerelésre...

Amerika lesz a demokráciák fegyvertára; már régóta ennek szeretné látni az országot Amerika népe.”

Az Egyesült Államok minden más nemzetnél jobban szervezett és hatalmasabb gyáripára fokozódó ütemben tért át a háborús termelésre. A különböző hadfelszerelési cikkek először csak Nagy-Britanniába jutottak el, de mikor az Egyesült Államok is hadviselő fél lett, juttatott belőlük a többi szövetségesnek is. Hovatovább az amerikai segítség tette képessé előbb Nagy-Britanniát, majd a Szovjetuniót, hogy ki tudjon tartani a német támadásokkal szemben mindaddig, amíg a szövetségesek együttes hadereje teljesen az ellenség ellen nem indult.

Edward Stettinius, aki külügyminisztersége előtt egy ideig a kölcsönbérleti szállítások legfőbb állami irányítója volt, a következő adatokat közölte az első két esztendő eredményeiről:

Az Egyesült Államok a háború folytatására költött minden dollárból körülbelül 12 centet fordított a kölcsönbérleti megegyezés alapján teljesített szállításokra.

A törvény alapján szállított hadianyag értéke 1943. június 30-ig 12 milliárd 900 millió dollárra rúgott. Ez a hatalmas összeg 13 ezer harci repülőgépet jelentett, köztük néhány száz négymotoros nehézbombázót, négyezer közepes bombázót és ötezer vadászgépet. Ezeken kívül több iskolagépet és szállító repülőgépeket. Küldtünk ezenkívül a gépekhez szükséges alkatrészeket és egész motorokat, amiket szövetségeseink javítóműhelyeikben tudtak felhasználni. A repülőgépek legnagyobb részét a Szovjetunió kapta.

Az Egyesült Államokban gyártott minden száz repülőgépből tizenhatot adtunk szövetségeseinknek. Az arányszám a tankoknál ennél is nagyobb volt. Minden száz Amerikában gyártott tankból 38-at küldtünk az európai csataterekre. Dollárösszegben kifejezve, egyedül a tankok ára többet, mint egymilliárd dollárt képviselt. Küldtünk 300 ezer katonai tehergépkocsit és dzsipeket, azonkívül egyéb gépjárműveket, félmilliárd dollár értékben. Az ágyúk és a lőszer értéke másfél milliárd dollár volt, azonkívül további egymilliárd értékű hadihajót és kereskedelmi hajót is szállítottunk.

Ugyanebben az időszakban az Egyesült Államok a kölcsönbérleti törvény alapján több mint ötmillió tonna élelmiszert juttatott a szövetségeseinknek. Ennek értéke kétmilliárd dollár volt. További egymilliárd dollárt költöttünk arra, hogy a hajókon és repülőgépeken ezt a segítséget eljuttassuk szövetségeseinknek. A németek által leigázott nemzetek kormányai 1941. március 11-től kezdve szintén folyamodhattak a kölcsönbérleti törvény alapján nyújtott támogatásért, a Fülöp-szigetek kivételével, mert a japán hódítás alól való felszabadításukig ezt úgy tekintettük, mint az Egyesült Államok szerves részét.

A németek által megtámadott, de meg nem hódolt nemzetek körülbelül tízmillió tonnányi hajóteret bocsátottak a szövetségeseink rendelkezésére. Ez a hajóhad döntő fontosságú szerepet játszott a tengeren átvezető utánpótlási vonalak fenntartásánál. A norvég kereskedelmi tengerészlet egyedül több mint ötmillió tonnányi hajóteret adott át. Komoly segítséget jelentettek Hollandia és Görögország tengeri hajói, beleértve azt a hat Fülöp-szigetéről való hajót is, amelyeknek sikerült a japánok elől elmenekülni.

A kölcsönbérleti alapon történő segítségnyújtás előbb említett összege, a 12 milliárd 900 millió dollár, a következőképpen oszlott meg: 6 milliárd 200 millió repülőgépekre, tankokra, ágyúkra, lőszerre, hajókra, járművekre és más hadifelszerelésre, 2 millió 800 ezer dollár nyersanyagokra és ipari felszerelésre; 1 milliárd 900 ezer élelmiszerekre és agrárterményekre; szállítási költségekre kétmilliárd dollár.

Az Egyesült Államok gazdasági életét aránylag csekély mértékben terhelte meg ez a nagyarányú anyagi segítség. A befektetés, tudjuk, sokszorosan megtérül. Igaz, súlyos anyagi terhekkel sújtottuk nemzeti erőforrásainkat a háborús években, de ha a kölcsönbérleti segélynyújtás meg nem indult volna, egész biztos, hogy Nagy-Britannia képtelen lett volna egyedül megállni a küzdelemben; Hitler szabad prédaként hódította meg a Szovjetuniót, Japán pedig Kína egész területét, és végül az Egyesült Államok a nyugati féltekén egyedül maradt volna a tengely erői által leigázott világban. Akkor a mostaninál sokszorosan nagyobb erőfeszítés sem lett volna elég arra, hogy szabadságunkat és függetlenségünket épségben megőrizzük.

Az Egyesült Államok népe a kölcsönbérleti megállapodás keretében kapott ellenszolgáltatásokat is. A háborús segítségnyújtásnak ezt a formáját Amerika leginkább Angliával szemben gyakorolta. A brit kormány 871 millió dollárt költött 1942. június 1-jétől 1943. június 30-ig a brit szigeten állomásozó amerikai haderők ellátására, az előzőek viszonzásaképpen.

A szövetségesek legnagyobb mértékben új hajókra szorultak rá, mert hajók nélkül a repülőgépek, a tankok és az élelmiszer nem juthatott volna el Nagy-Britanniába és a többi szövetségeshez. Az amerikai szervezőerő a hajógyártás fejlesztése terén valósággal csodákat művelt. Az amerikai hajógyárak 1942-ben nyolcmillió BR tonnányi kereskedelmi hajót építettek, míg 1943-ban a termelés meghaladta a húszmillió BRT-t.

Az amerikaiak és a britek hatalmas erőfeszítéseket tettek közösen. Egyesültek a hajózás erői, összefogtak a kereskedelmi flották, a hajóépítők, a kölcsönbérleti szerződést megfogalmazó államférfiak, a munkálatokat ellátó kétkézi dolgozók, a tudósok, akik újabb fegyvereken törték a fejüket, a katonák és a sarkkörön túl is szolgálatot teljesítő repülőirányítók. Ezer és ezer hős munkás és harcos összefogásával fenn lehetett tartani az útvonalakat az Atlanti-óceánon, és Nagy-Britannia lassacskán utolsó bástyából a támadás bázisává alakult át.

Háború a Földközi-tengeren

A TENGEREKEN BRITANNIA AZ ÚR

Attól a pillanattól fogva, hogy a fasizmus Olaszországban hatalomra került, Mussolini mindig arról álmodott és azt hirdette büszkén, hogy új Római Birodalmat alapít, mely magába foglalja Afrikát, és „olasz tó”-vá változtatja a Földközi-tengert. Álmának és nagy terveinek a megvalósítására 1935-ben akart sort keríteni. Ennek az évnak az őszén, mintegy félmillió főnyi hadsereggel támadta meg a majdnem védtelen Etiópiát. A Népszövetség tehetetlenül állt a fasiszta Olaszország agressziójával szemben. Haile Szelasszié ünnepélyesen figyelmeztette a Népszövetségnek az olasz támadás ügyében összejött tagjait, hogy egyszer majd az ő országuk is áldozatul esik a nemzetközi biztonsági rendszer kudarcának. A spanyol polgárháború 1936-ban új alkalmat nyújtott Olaszország számára, hogy befolyását kiterjessze az Ibériai-félszigetre. Mussolini 100 ezer katonáját küldte Spanyolországba, névlegesen mint önkénteseket, hogy küzdjenek és haljanak meg Franco tábornok ügyéért. Olaszország 1937-ben kilépett a Népszövetségből, és csatlakozott a német kezdeményezésre alapított antikomintern paktumhoz. Két évvel később, 1939 tavaszán, Mussolini minden ellenállás nélkül hatalmába kerítette a kicsi és védtelen Albániát, biztos csak azért, mert megirigyelte Hitler sokkal becsúgyóbb sikereit Ausztriában és Csehszlovákiában. A háború kezdetén a fasiszta Olaszország szoros katonai szövetségben állott Hitler Németországával, de jobbnak látta távol maradni a küzdelemtől, amíg biztosan nem tudta vagy inkább csak tudni vélte, hogy a győztes oldalán viszi nemzetét a harcra. A németek villámgyors előrehaladása és sikerei nyugaton a francia és a brit haderőkkel szemben, kellőképpen felbiztatták a Ducét arra, hogy 1940. június 10-én hadat üzenjen az összeomlás előtt álló Franciaországnak. „A mai napon” – mondotta Roosevelt a virginia Charlottesville-ben, az olasz hadüzenet napján – egy álnok ellenfél tört döfött bajba került szomszédja hátába.”

Olaszország hadba lépése és Franciaország összeomlása nagymértékben növelte Nagy-Britannia háborús nehézségeit. A brit hadvezetőség jól tudta, hogy Hitler csak addig képtelen elvágni Nagy-Britannia döntően fontos közlekedési vonalait a távoli kelet felé, és kezébe keríteni a perzsa olajforrásokat, amíg meg nem hódítja a Balkán-félszigetet, és véglegesen

nem biztosította magát az orosz részről fenyegető támadás ellen. Akaratlanul is felmerült a kérdés, hogy ilyen nehéz helyzetben képes lesz-e Nagy-Britannia szembeszállni Mussolini esetleges támadásával. Első pillanatra úgy látszott, hogy Mussolini esélyei a küzdelemben biztos győzelmet ígérnek. A fasiszta Olaszország kezében tartotta a Földközi-tenger feletti uralmat. Számszerűleg, a harci egységek számát tekintve hatalmas hadiflottát épített; tengeralattjáróinak a száma felül múlta a százat. Légierijének gépei, dél-olaszországi és szicíliai repülőterekről felszállva, állandóan fenyegették az Egyiptomba tartó brit tengeri vonalakat. Az olaszok észak-afrikai helyzetét nagymértékben megerősítette Franciaország összeomlása. Számukra fontos volt tehát, hogy Spanyolország, ha semleges maradt is, barátsággal viseltetett a háborúba induló fasiszta Olaszországgal szemben. Az olaszok jelenléte Líbiában komolyan fenyegette nyugati irányból Egyiptomot, másrészt Etiópia és Eritrea birtoklása hasonló fenyegetést jelentett keleti irányból.

A brit stratégia szempontjából legkomolyabb veszedelem Olaszország tengeri hadereje jelentette. Ha beigazolódott volna Mussolini régóta mondogatott vágya, hogy a Földközi-tenger olasz tó legyen, Anglia igen nagy bajba került volna. Természetesen, az olasz flotta egymagában nem vehette volna fel a küzdelmet a brit hajóhaddal. De a brit haditengerészetnek más gondjai is voltak, mint az olaszok elleni esetleges hadműveletek. Súlyos aggodalomra adott okot Franciaország összeomlása után az a lehetőség, hogy Olaszország és Németország esetleg hatalmába keríti Franciaország tengeri erejét, és annak ágyúit a britek ellen fordítja. A francia hadihajók legnagyobb része elhagyta a hazai kikötőket az összeomlás előtti napokban, és részben Alexandriában, részben az észak-afrikai Orán kikötőjében talált menedéket. Az Egyiptomba menekült francia hadihajók brit védelem alá helyezték magukat, de az Oránban állomásozó francia hadihajók még tárgyalni sem voltak hajlandók a brit haditengerészet megbízottjával, Holland kapitánnyal. Brit részről Holland kapitány a franciáknak a következő ultimátumot küldte:

„Csatlakozzatok hozzánk, és folytassátok velünk együtt a harcot a győzelemért, a németek és az olaszok ellen.

Vagy ha úgy tetszik, a legénység nagyobb részének leszerelése után fogadjátok el a brit flotta védelmét, amely valamely brit kikötőbe fogja hajókatot kísérni. A hajókon maradt tiszteket és legénységet brit részről, amint lehetséges, visszaküldjük francia fennhatóság alá.

Ha a két feltétel közül bármelyiket elfogadjátok, Nagy-Britannia ígéretet tesz, hogy a háború után visszaadja Franciaországnak a kezére került hajókat, vagy teljes kárpótlást fizet, ha közülük bármelyik megsérülne, esetleg elpusztulna.

Ha azonban azt gondolnátok, hogy hajóitokat nem lehet felhasználni németek és olaszok ellen, mert ez a fegyverszüneti feltételek megszegését jelentené, hajlandók vagyunk azokat elkísérni valamelyik francia kikötőbe, Nyugat-Indiába – például Martinique szigetére –, ahol lefegyverezve megvárhatják a háború befejezését, esetleg az Egyesült Államok oltalma alá helyezve magukat, a legénység visszatérhet Európába, francia fennhatóság alá.

Ha a felsorolt feltételek közül egyiket sem fogadjátok el, bármennyire sajnálom is, arra kell hogy felszólítsalak, süllyesszétek el hajóitokat 6 órán belül.

Amennyiben ez utóbbi sem teljesül, Ófelsége kormányának parancsára kénytelen leszek minden rendelkezésemre álló erőt felhasználni annak érdekében, hogy megakadályozzam a hajók német vagy olasz kézre kerülését.”

A franciák büszkeségből vagy ostobaságból, teljesen mindegy, nem fogadták el a brit ultimátum egyik feltételét sem. Július 3-án, két órával az ultimátum lejárta után Somerville ellentengernagy hajói megérkeztek Orán kikötőjébe, és hajnalban, pontosan 5 óra 53 perckor tüzelni kezdtek a francia hajókra. Az egyenlőtlen harcban elsüllyedt a *Bretagne* csatahajó, két torpedóromboló és egy repülőgép-anyahajó. Megsérült ezenkívül a *Dunkerque* cirkáló. A *Strasbourg* elmenekült, de az egyik brit repülőgép-anyahajó, az *Ark Royal* üldözőbe vette, és a fedélzetéről felszálló repülőgépek súlyosan megrongálták. Ezenkívül még több, jelentős erőt képviselő francia hadihajó horgonyzott Toulon kikötőjében, néhány csatahajó pedig Madagaszkárban és Dakarban. Dakarban horgonyzott még a francia hajóhad egyik vadonatúj egysége, a *Richelieu* csatahajó, de sérülten és harcképtelen állapotban. Az oráni tengeri csata után, ha ugyan e hajók elsüllyesztését csatának lehet nevezni, a francia hajóhad nem jelentett tovább komoly fenyegetést, s így csupán az olaszokkal kellett a harcot felvenni.

Bár az olasz hajóhad számbeli fölényben volt, és a szárazföldi repülőterekről felszálló gépek állandóan bombázták a briteket, a haditengerészet mégis a legelső kínálkozó alkalommal megkezdte a támadást az olaszok ellen. Churchill miniszterelnök 1940. november 11-én

jelentette be a Parlamentben, hogy a brit hajóhad repülőgépei bombákkal elpusztították az olasz hadiflotta több hajóját a tarantói hadikikötőben. Ez volt az egyik első alkalom, amikor bombázók légi torpedókat vetettek be. A brit flotta mindössze két repülőgépet veszített, egy tiszt elesett és másik három fogságba került.

Ezután hosszabb szünet következett, és csak a következő év márciusában jelentették az egyik brit repülőgép-anyahajó felderítőgépei, hogy a Földközi-tenger keleti felében több csatahajóból álló olasz tengeri haderő tartózkodik. A két hadiflotta Kréta szigetétől délnyugatra, a Matapan-foknál akadt egymásra, és március 29-én vívták meg az ütközetet, az olaszok súlyos vereségével. A brit haditengerészet hivatalos történetírója, egy Bartimeus álnevet használó angol tengerészeti szakíró, a következőképpen írja le a Matapan-foknál lezajlott csatát:

A brit egységek parancsnokának bizonyos kockázatot kellett vállalnia, ha az olaszokkal még aznap éjszaka meg akart ütközni. Az olaszok mintegy 450 kilométer távolságra voltak a hazai kikötőktől, és így nappali világosságnál támogatást kaphattak volna a szárazföldön állomásozó repülőgépektől. Bár Cunningham tengernagynak is rendelkezésére állott bizonyos légi haderő, az olaszok ebben a tekintetben igen nagy számbeli fölényt tudhattak magukénak. Ilyen körülmények között a brit parancsnok az éjszakai ütközet mellett döntött, és este 8.40-kor torpedórombolóit támadásra küldte...

Csaknem két órával később, 10.25-kor a *Warspite* csatahajó megpillantott két nagyobb és egy kisebb ellenséges cirkálót, amelyek a brit egységek felé tartottak, s mintegy három és fél kilométernyire voltak tőlük. Bár az olasz hajókat az éjszaka ellenére is tisztán lehetett látni, minden jel arra mutatott, hogy az olaszok nem voltak tisztában a náluk sokkal nagyobb tűzerőt képviselő brit hajóhad jelenlétével. A három olasz cirkáló bizonyosan azért fordult vissza az egységétől, hogy felkutassák a brit repülőgépek által megtámadott *Pola* csatahajót. A *Greyhound* torpedóromboló, amely a legközelebb haladt hozzájuk, fényszóróit a második helyen haladó nagyobb cirkálóra irányította. A fényszórók megvilágításában jól lehetett látni, hogy az olasz cirkáló ágyúi a hajó elején és hátulján célzásra kész állapotban meredeznek. A közelben tartózkodó *Warspite* és a *Valiant* csatahajók tizenöt hüvelykes ágyúikkal azonnal tüzelni kezdtek. A két brit hajó oldaltüze telibe találta a *Fiume* nevű olasz cirkálót. Az pillanatok alatt lángba borult, és félórával később elsüllyedt.

A *Fiume* előtt úszó olasz cirkálóra a harmadik brit egység, a *Barham* nyitott tüzet, és G. Cooke kapitány ágyúí több találatot is elértek. A hajó jobbra fordult, és látszott, hogy a találatok nyomán belsejében tüzek keletkeztek. A brit felderítők a sötétségben képtelenek voltak megállapítani, hogy az olasz hajónak mi a neve. Eltűnt az éjszakában, és később semmi hír nem érkezett a sorsa felől.

A *Valiant* kapitánya, C. E. Morgan, ekkor hajójának ágyúit a harmadik olasz cirkáló, a *Zara* ellen irányította. Mind a három nagy brit csatahajó tüzelni kezdett mintegy 3000 yard távolságról a szerencsétlen olasz hajóra. Legalább húsz tizenöt hüvelykes ágyúlövedék találta el. A teljesen harcképtelen hajó még órákig a felszínen maradt, és csak hajnali fél háromkor süllyesztette el torpedólövéssel a *Jervis* nevű brit romboló.

Amikor az egyenlőtlen küzdelem elérte tetőpontját, a tengert kilométerekre megvilágították a torpedórombolók fényszórói, a sűrű egymásutánban kilőtt világítólövedékek és a nehéz hajóágyúk hatalmas lángot vető toroktüzei. A brit parancsnok ekkor a csatahajókkal és a *Formidable* nevű repülőgép-anyahajóval elhúzódtott északkeleti irányba az ütközet színhelyéről, mert félt, hogy esetleg a saját rombolói által kilőtt torpedók okoznak kárt bennük a nagy összevisszaság közepette. Az olaszok soraiban közben ez meg is történt; brit megfigyelők szerint az olaszok legnagyobb egysége, a *Vittorio Veneto* megsérült az egyik társa ágyútól.

Mikor a brit csatahajók gyilkos munkájukat elvégezve elvonultak a küzdelem színhelyéről, a megsérült és harcképtelen olasz hajókkal végeztek a torpedórombolók. A *Stuart* este 11 órakor pillantotta meg az egy helyben álló és nagy lánggal égő *Zara* cirkálót, majd megpillantott egy másik olasz hajót is, amely a *Zara* körül úszkált, s szemmel láthatólag még sértetlen volt. A *Stuart* erre két torpedót lőtt a sértetlen olasz hajóra, és a lángban égő *Zarát* ágyúzni kezdte. Közben két másik brit torpedóromboló, a *Greyhound* és a *Griffin* is megérkezett. Egy helyben állt, de majdnem sértetlen volt még a *Pola* nevű olasz csatahajó. A legénység nagy része érthetetlen okból a fedélzetről a vízbe ugrált, a többiek pedig hangos kiáltozással jelezték, hogy meg akarják magukat adni. Nemsokára egy harmadik brit torpedóromboló, a *Havock* is csatlakozott az első kettőhöz, és a három hajó kapitánya egymással rádióüzeneteket váltva tanácskozott, hogy mit tegyenek a magát megadni akaró olasz hajóval, hogy vajon elsüllyesszék-e, felszólítsák-e, hogy fogolyként kövesse a brit flottát, vagy oldala mellé állva a legénységet hadifogolyként átszállítsák a brit torpedóromboló fedélzetére. Végül is az utóbbi megoldást választották. A

brit tengerészeket, mikor az olasz hajó felső fedélzetére értek, a zűrzavarnak és demoralizáltságnak hihetetlen képe fogadta. A legénységnek azok a tagjai, akik vakrémületben nem ugráltak a tengerbe, részegen ordítottak, és boldogok voltak, hogy megadhatták magukat. A fedélzet tele volt szórva üres palackokkal, szétdobált ruhadarabokkal és a legénység sebtében összekapkodott csomagjaival. Az ágyúk mellett nem volt senki, és látszott, hogy egyetlen lövést sem adtak le velük.

Hajnal 3.40-kor befejeződött az olasz hadifoglyok átszállítása a brit hajó fedélzetére. Ekkor az üresen maradt hajó oldalába alig néhány száz yard távolságról a *Jervis* torpedót lőtt, és a *Pola* félórával később a tenger fenekére süllyedt.

Taranto és Matapan után az olasz flotta nem jelentett tovább komoly veszedelemet a brit tengeri haderőknek. De az olasz tengeralattjárók még mindig sok bajt okoztak: állandóan zavarták a brit hadsereg utánpótlási vonalaít Egyiptom irányába Gibraltáron és a Földközi-tengeren át. Az utánpótlás kérdését lehetetlen volt úgy megoldani, hogy valamennyi hajókíséret Afrika megkerülésével a Vörös-tengeren át jusson Egyiptomba. Hitler egészen érthetetlen módon soha nem gondolt arra, hogy Spanyolországon keresztül Gibraltár ellen vonuljon. Ennek oka talán az lehetett, hogy az olasz repülőgépeket és tengeralattjárókat elég erősnek tartotta ahhoz, hogy elzárják a tengeri utat a brit konvojok előtt a Földközi-tenger útvonalain. Ehhez azonban szükséges lett volna, hogy az olaszok kézre kerítsék Máltát. Málta azonban szilárdan kitartott a tengely légi és tengeri haderejének legszörnyűbb támadásával szemben is. A szigetet 1942 végéig nem kevesebb mint 3200 légitámadás érte. A brit hajókíséreteknél a legsúlyosabb támadások idején is sikerült eljutni Málta kikötőjébe, és így a Brit Birodalom egyik leghatalmasabb erődjé maradt a tengely végleges vereségéig az észak-afrikai harctereken, 1942 őszén és telén, majd 1943 tavaszán.

GYŐZELMEK A SIVATAGBAN ÉS A HEGYEK KÖZÖTT

Közben az olaszok nagy támadásba kezdtek Észak-Afrikában, hogy tengeren túli birodalmuk területét új hódításokkal növeljék, és ezzel Olaszország belépjen a gyarmatbirodalommal rendelkező nagyhatalmak sorába. A fasiszta Olaszország kilátásai kedvezőbbek már nem is lehettek volna. Mintegy félmillió katonáját küldte Észak-Afrikába a támadás

megkezdése előtt. Ezzel a nagy haderővel szemben a brit hadvezetés alig százezer embert tudott harcba állítani. De súlyos hátrányban voltak a britek tankok és repülőgépek tekintetében is. Az olasz utánpótlási vonal rövid volt és könnyen járható. Ezzel szemben az Egyiptomban állomásozó brit haderőket még a Földközi-tengeren át is kétezer tengeri mérföldnyi távolság választotta el Nagy-Britanniától. Az olasz tervek szerint Egyiptom ellen együttes támadásnak kellett volna indulni déli és keleti irányból, Etiópiából az aostai herceg parancsnoksága alatt álló haderők felhasználásával. Ugyanakkor indult volna meg a támadás nyugat felől is, Graziam tábornok jól felszerelt és nagy létszámú csapataival. A terv végrehajtásában az első lépésnek *Francia és Brit Szomáliföld meghódítását* szánták, 1940 augusztusában. Graziam szeptember 13-án indította meg előrenyomulását Líbián keresztül Egyiptom irányába. A támadás eleinte jól haladt, de nemsokára reménytelenül megakadt az egyiptomi határ közelében Szidi Barraninál. Két hónappal később, december 9-én Wavell tábornok súlyos csapást mért az olaszokra, akik ekkor már mintegy kilencven kilométernyire nyomultak be Egyiptom területére. Az olaszok gyors visszavonulásba kezdtek, és egymás után adták fel Bardiát, Tobrukot, Dernát és Benghazit, úgyhogy a brit seregek egészen a Kirenaikában fekvő El Agheiláig jutottak. Wavell a két hónapig tartó hadjáratban szétzúzta Graziam haderejét, 130 ezer hadifoglyot ejtett, mérhetetlen mennyiségű hadizsákmány került a kezére. A brit haderő vesztesége mindössze 1800 ember volt, beleértve a halottakat, a sebesülteket és az eltűnteket.

Nem sok sikerrel jártak az Etiópiából indított olasz hadi vállalkozások sem. Az aostai herceg parancsnoksága alatt lévő csapatok létszáma 200 ezer fő körül lehetett. Közülük sokan részt vettek az Etiópia meghódításáért 1935-1936-ban vívott harcokban. A britek ezzel a nagy haderővel szemben mindössze két hadosztályt tudtak küldeni, viszont számíthattak a bennszülött lakosság támogatására. A brit haderő 1941 elején indította meg támadását, mely Szudán területéről nyugati irányba haladt Eritrea ellen; Kenyából északi irányban támadtak a brit haderők Olasz Szomáliföld felé. Ugyanekkor Ádenből az olaszoktól visszafoglalták Francia és Brit Szomáliföldet. Az olaszok ellen így minden irányból megindult a támadás. Három hónap alatt megtört az olaszok minden ellenállása, és Hailé Szelasszié visszatérhetett ősei trónjára. Bár az olasz haderő kétszer akkora volt, mint a brit sereg, és a támadó hadjáratot az elképzelhető legnehezebb hegyi terepen kellett viselni, a győzelem mégis gyors volt és teljes. A hadjárat egyik legutolsó győzelmét, Gondar

elfoglalását, a következőképpen írja le a hadjáratról kiadott hivatalos katonai leírás

Gondar központját alkotta azoknak az olasz erődítéseknek, amelyek a környező hegyek feletti uralmat erősen kézben tartották. A város 2000 méter magasan fekszik, és a körülötte levő hegyek keleten és északon több mint 3000 méter magasra emelkednek. Déli irányba a fennsík a kék vizű Tana-tó felé lejt. Embereink szeme elé varázslatos panoráma tárult a várostól keleti irányban lévő magaslatokról. Zölden hullámozottak alattunk a kukoricaföldek, ringott a gabonavetés. Lassan megjön az aratás ideje. Az etiópoknak évszázados tapasztalataik vannak arról, miként kell háborús időkben betakarítani a termést. A parasztok generációkon át megszokták, hogy az ásó és a kard mindig egyszerre van a kezük ügyében. Gondarba többfelől vezet út, de katonai szempontból ezek közül csak kettő jöhetett számításba, ha a támadók a siker reményében akarják felvenni a harcot Nasi tábornok 34 ezer főnyi védőseregével. A két öt közül északnyugati irányból Debra Taborból, délnyugati irányból pedig Asmarából vezetett katonai járművekkel is lehet közlekedni.

Két előretolt olasz helyőrség állomásozott a közelünkben: az egyik Kulkabernél a déli, a másik pedig Wolchefitnél az északi úton...

A brit haditerv szerint a 25. és 26. afrikai dandár megfelelő hadifelszereléssel Amba Giyorgisból lendül támadásra, Gondartól 30 kilométerre északkeletre. Egy jóval kisebb haderő, az úgynevezett „déli csapat” közepes kaliberű ütegekkel megerősítve, a Dessie-Debra Taborból vezető úton készült támadni, bár inkább csak abból a célból, hogy a főcsapás irányából elvonja és bizonyos mértékben lekösse az ellenség erejét Kulkabernél.

Gondar elfoglalásában ezenkívül részt vettek bennszülött csapatok is Benson alezredes parancsnoksága alatt. Ezek Debra Markosból indultak, miután nyugatról megkerülték a Tana-tavat. November 11-én rajtaütöttek Giandán, legyűrték az ottani helyőrséget, később pedig, Gorgoránál megtámadtak egy erős olasz hadtestet. Részt vett ezenkívül a támadásban egy kisebb szudáni haderő is, akik szintén nyugat felől érkeztek. Végül az etióp hazafiak kisebb szervezett csoportjai is csatlakoztak a Gondar ellen támadásra induló csapatokhoz. Az egyik ilyen fekete partizáncsoport vezetője Bimbashi Shepherd volt, aki békeidőben kopt költészetet adott elő a kairói egyetemen. Ő először Amba Giyorgisban ütötte fel a főhadiszállását, később pedig a gondari hegyektől északra eső terméketlen területen kezdett akciókba, az ottani Walt Disney fantáziájába illő tájakon.

Három napon át vívott különös, középkori jellegű háborút a kamantok főnökével, aki végül beismerte: „Te győztél” – és *ztz ő* oldalára állt. Együtt támadták a vidék olasz helyőrségeit, Gondar elestekor például éppen Ghindi Mercát ostromolták.

Heteken át tartó előkészületek után a főcsapás Gondar ellen keletről és délkeletről indult meg. A harcok legsúlyosabb részét a két dél-afrikai dandárnak kellett vállalnia. A végső roham november 27-én a hajnali órákban kezdődött. Először a tüzéség indított összűzet az ellenséges állások ellen. Ebben a támadásban értékes támogatást nyűjtott a levegőből a dél-afrikai légierő több harci gépe. A 26. dandár átkelt a Megech folyón, és megrohamozta a Defeccia-szakadékon keresztül vezető utat. A támadás déli szárnyán a 25. brigád erőltetett menetben vonult az azozói főúton. A két dandár között az összekötő szerepét etióp partizánok vállalták a brit Douglas vezetése mellett. Ezek vad erővel rohamozták meg az ellenség Fanta-állomás néven ismert megerősített állását.

A 26. dandárnak igen meredek, szakadékos és majdnem járhatatlan terepen kellett előrenyomulnia. A katonák négykézláb haladtak előre a sűrűn elaknásított terepen. Támadásuk mindenűtt elérte a célját, bár súlyos közelharcot kellett helyenként vívniok, azonkíűvűl a felrobbant aknák és ágyűlövedékek is nagy veszteségeket okoztak.

A döntő rohamban részt vevő másik dandárnak már könnyebb volt a helyzete. Ők déli irányból vonultak előre, és támadásuk olyan hatásosnak bizonyűlt, hogy az olasz ellenállás hamarosan teljesen összeomlott. A brit tankok és páncélozott harci járművek különösebb ellenállás nélkül vonultak be Gondarba. Az etióp partizánok azonban megelűzték őket. Nekik nem volt szükségűk hidakra és járható útra. Nehézfegyűverzetűk nem lévén, támadásuk sokkal gyorsabban haladt előre.

Nasi tábornok ekkor már látta, hogy nincs értelme a harc folytatásának. Ágyűinak legnagyobb része még épségben volt, de lűszere már csak nagyon kevés maradt. Megbízottakat küldűtt, hogy a brit parancsnoktól fegyűverszűnetet kérjenek. Mielűtt azonban ez megtörténhetett volna, az etióp hazafiak partizánegységei bevonultak Gondarba. Az olasz haderű formális megadása végűl is a kelet-afrikai brit csapatok parancsnoka elűtt történt meg.

A BALKÁN MEGHÓDÍTÁSA

Wavell tábornok gyors előnyomulása a líbiai partok mentén hirtelen befejeződött, mert a brit hadvezetés egyébként is kisszámú csapatainak a felét Görögország védelmére rendelte.

Mussolini az előző esztendő októberében egészen váratlanul támadást intézett Görögország ellen, abban a reményben, hogy könnyű győzelmet arat a görögök felett, és hogy az elfoglalt Görögország az olasz hadseregnek jó támaszpontot fog nyújtani az Egyiptom elleni támadásra. A görögök feletti könnyű győzelemből nem lett semmi ; az olasz csapatok éppen olyan súlyos vereséget szenvedtek Albánia és Görögország magas hegyszorosaiban, mint a kirenaikai sivatagban. Az olaszok támadása Görögország ellen a Pindus-hegység lejtőin eleinte tudott sikert elérni, de a tél végére a görögök mindenütt kiűzték országukból az olasz támadókat, sőt az olasz fennhatóság alatt álló Albánia területét majdnem félig meghódították. A helyzet ekkor gyökeresen megváltozott. Hitler az 1941. év elején már elhatározta, hogy megtámadja a Szovjetuniót. Előbb azonban a Balkán meghódításával akart végezni, hogy a Szovjetunió elleni támadás déli szárnyát biztosítsa, másrészt pedig, hogy kimentse az olaszokat szégyenteljes helyzetükből. A Balkán elleni támadásnak német részről távolabbi céljai is voltak. A német seregek el akartak jutni Szíriába, hogy ott egyesülve a francia védnökség tengelybarát csapataival tovább folytassák hódító útjukat Irakba és Iránba. Hitler 1940-ben állandóan fokozta az idegek háborúját a balkáni országokban és Magyarországon. A német terveknek nem mert ellenszegülni sem Magyarország, sem Románia, sem Bulgária. Velük ellentétben Jugoszlávia és Görögország bátran dacolt a német hódítókkal.

Jugoszláviában 1941 februárjában és márciusában a német nyomás hétről hétre erősödött, végül tűrhetetlenné vált. Végül is a jugoszláv kormány Pál herceg, a fiatal király gyámjának és az ország régensének az utasítására, meghajolt a német kívánságok előtt. De Jugoszlávia népe nem volt hajlandó követni az ország vezetőit. Pál herceget elmozdították tisztségéből, II. Péter királyt trónra emelték, az áruló kormányt elkergették, és felkészültek a németek elleni küzdelemre. Robert St. John amerikai újságíró ezeket a hónapokat Jugoszláviában töltötte, és tapasztalatairól a következőképpen számolt be:

Jugoszláviában 1941 késő telének és kora tavaszának izgalmas heteiben mindenki jól tudta, hogy Cvetkovics miniszterelnököt az országnak legfeljebb húszszázalékos kisebbsége támogatta abban az igyekezetében, hogy Jugoszlávia ügyét a tengely sorsával kösse össze. Hasonló volt a

helyzet Romániában is, de a nyolcvanszázalékos román többség némán tűrte, amit felelőtlen vezetői műveltek. Egészen az utolsó pillanatig mi, külföldi újságírók is azt hittük, hogy Jugoszláviában az események ugyanígy alakulnak majd. Legalábbis semmi nem utalt arra, hogy a megfélemlített nyolcvanszázalékos többség a jól megszervezett és a hatalom birtokában lévő kisebbség ellen mer fordulni. Egyikünk sem számolt azzal, amit „pelenkalázadásnak” nevezhetünk. Pedig ami bekövetkezett, valami ilyesmi volt. A kormánnyal való bátor szembefordulást 10-12 esztendőes gyerekek kezdték el Belgrádban, a balkáni népekre jellemző, féket vagy önmérsékletet nem ismerő szenvedélyességgel. A forradalom a középiskolák alsó osztályainak tantermeiben indult el. A belgrádi diákgyermekek Hitler képét darabokra tépték. Cvetkovicsot nyíltan árulónak nevezték. Németgyalázó jelmondatokat írtak fel krétával a házak falára. Rögtönzött tüntetéseket tartottak, és nem voltak hajlandók hallgatni a felnőttek rosszalló figyelmeztetéseire.

– Érdekes dolgokat produkálnak a srácok – mondtam egy helybéli ismerősömnök, amikor egymásba rohantunk az utcán. Kissé elbizonytalanodva nézett rám, aztán behúzott egy kapualjba.

– Te amerikai vagy, nemde? Nos, akkor ugyanazon az oldalon harcolunk. Csak hogy tudd, közlöm veled, hogy a kölykök ma történelmet csinálnak. Nem látod, mi zajlik?

– Mi? – adtam a hülyét.

– Ha csak annyi történné, hogy pár száz gyerek badarságokat firkálna a falakra, az még nem jelentene semmit. Ezek a srácok azonban papagájok: azt ismételgetik, amit otthon hallanak. Kimondják, amit az egész ország érez. És ez a lényeg. Azt hiszem, ki kéne hegyezni azokat a nyavalyás ceruzáidat. Nagy dolgok vannak készülöben Jugoszláviában!!

A németellenes erők megmozdulása mégsem volt egészen kiskorú gyermekek munkája. A megmozdulás mögött Szimovics tábornok, a jugoszláv légierő tisztje állott, akit korábban nyílt németellenessége miatt nyugdíjba kényszerítettek. Amikor minden előkészület megtörtént, egyik éjszaka, hajnali két órakor megindult a németbarát kormány elleni nyílt lázadás. A kormányellenes csapatok hajnali fél háromkor körülvették és megszállták előbb a királyi palotát, majd a régens palotáját, a miniszterek magánlakásait, a rendőrségi épületeket, a csendőrség laktanyáit, a városházát és más középületeket. A lázadók fel voltak szerelve tankokkal, könnyűtüzérséggel és páncélos járművekkel. Szimovicsról mindenki tudta, hogy angolbarát érzelmű. Így senki sem csodálkozott, hogy ő állt annak a

lázadásnak az élére, amely elűzte helyéről a kormányt, miután bebizonyosodott, hogy az országot el akarják adni Hitlernek és Mussolininak. Szimovics tudta, milyen veszélyes játékba kezdett, de a tét is nagy volt. Tudta, hogy nem lesz könnyű elbánni Pál herceggel, ám a közhangulat gyorsan a fiatal király mellé állott. Cvetkovics kormánya így bukott el, és a tengelyellenes lázadás így ért el teljes és gyors sikert Belgrádban.

A tengelybarát kormány elűzése nagy bátorságra valló cselekedet volt, de a háború még nem tört ki. Igaz, hogy papíron Jugoszlávia nagy és jól felszerelt hadsereggel rendelkezett, és az is igaz, hogy katonái bátor harcosok voltak. Sajnos azonban Jugoszláviát 1941 tavaszán teljesen felkészületlenül érte a modern hadviselés. Hitler szétzúzta Jugoszlávia védelmi rendszerét, mielőtt hadseregét mozgósítani lehetett volna. Először Belgrád esett el. Jugoszlávia fővárosa nyílt város volt, de ezzel Hitler nem sokat törődött, és nyugodtan küldte harcba ellene bombázóit. Robert St. John így írja le Belgrád bombázását:

A jugoszláv főváros legforgalmasabb terét, a Terraziát sorozatosan érték bombatalálatok. Az egyik nagy bomba felszakította az úttestet, és olyan lyukat vágott, amibe két vasúti teherkocsi kényelmesen elfért volna. A teret körülvevő házakon és még messzebb is, majdnem egy kilométeres körzetben egyetlen ablak sem maradt épen. A bombák többemeletes épületeket is szétrúgtak. Tudom, az ilyesmi unalmas. Ilyen bombázások képét már mindenki látta Spanyolországban, Franciaországban, Rotterdamban és természetesen Londonban is. De egészen más, mikor a rémségeket csak képekben látja az ember, mint az, ha ott áll velük szemben. Különösen, amikor a bombázók még a fejünk felett zúgnak, és nem lehet tudni, hogy pusztító munkájukat nem folytatják-e tovább. Ezek a szétrúgt házak Eugene O'Neill színművére, a *Vágy a szilfák alatt* című tragédiára emlékeztettek, ahol a színpadon egy egész házat építenek fel, azután oldalfalait leveszik, úgyhogy a néző láthatja, mi történik odabent.

A Terrazián legalább 2-300 temetetlen holttestet számoltunk meg, pedig a Terrazia feleakkora sincs, mint a New York-i Times Square. A Terrazia bizonyította legjobban a német pusztítás célzatosságát. A bombázók nem magasból dobták le terhüket, hanem egészen alacsonyan repülve olyan halálos pontossággal céloztak, hogy az volt az érzésem, hogy bombáikat akár a kéménylyukba is be tudnák hajítani, ha akarnák. A Terrazia semmi esetre sem katonai célpont, mint azt később a város bombázásáról

Berlinben kiadott hivatalos jelentés állította. Hitler a jugoszláv főváros legforgalmasabb terének bombázásával személyes bosszút akart állni azokon, akik tíz nappal ezelőtt ugyanezen a helyen darabokra tépték a fényképét. Meg akarta mutatni a szerbeknek, hogy az ő képét senki sem gyalázhatja meg büntetlenül. Ami a Terrazián történt, az Berlinben elrendelt tömeggyilkosság volt, a hóhérok pedig német bombázókon repültek...

A szerencsétlen város kibombázott lakói megmaradt holmijaikból száználmas batyukat kötve, hosszú sorokban indultak el a város határán túl, déli irányban. Sokan még az országutakat is elkerülték, és lassú menetben vánszorogtak mezőkön és domboldalakon. A lebombázott és helyenként nagy lánggal égő városból szánni való tömegek özönlöttek.

Belgrádtól 15-20 kilométerre délre van egy magasabb domb, amelynek tetejére az országút nagy kanyarulatokkal kapaszkodik fel. Ennek tetejéről kitűnő kilátás nyílt a lángokban álló szerb fővárosra. A füst magasra szállt a városnak legalább 10-12 pontján keletkezett tűzvészből. Úgy nézett ki, mintha a bombázás még mindig tartott volna. A hangokat ilyen nagy távolságból tisztán nem lehetett kivenni, csupán a háború tompa robaja és dübörgése ért el hozzánk. A bombázás folytatására abból következtettünk, hogy a látóhatáron több helyen jól tűntek fel a légvédelmi ágyúkból kilőtt és felrobbant lövedékek apró fehér pamacsai.

A domb tetejéről tisztán láttuk a városból kígyózó emberszalagot. A szalag egyik vége 15-20 kilométer távolságban Belgrád falainál kezdődött, és azután messze délen tűnt el a látóhatár szélén. Valószínű, hogy azok, akik a legmesszebb értek, abban a percben hagyták el a várost, amint a bombázás megkezdődött, és délután már ilyen messzire jutottak. Csöndben vándoroltak, megadással tűrve sorsukat, és csak azon törtem a fejem, vajon hol fognak fedelet találni maguknak, ha besötétedik és leszáll az éj.

Bulgáriából, Romániából és Magyarországból erős gépesített német hadosztályok lépték át a határt, és napok alatt megtörték a védekező jugoszlávok ellenállását. Az egész háború mindössze tizenegy napig tartott jugoszláv területen. A szervezett katonai ellenállás megszűnt, de az ország gyűlölettel telt meg. Jugoszlávia hódítók előtt soha meg nem alázkodó népe folytatta a háborút, előbb Drazsa Mihajlovics, később pedig Tito marsall vezetése alatt. A jugoszláv irreguláris és partizáncsapatok a háború végéig sok német és olasz hadosztályt kötöttek le és vontak el más csataterectől. Ráadásul a jugoszláv ellenállás igen érzékeny vérveszteséget is okozott a gyűlölt ellenségnek.

Nagy-Britannia amennyire lehetett, igyekezett idejében segítségére sietni a szorongatott és súlyos bajba került görögöknek is. Wavell tábornok januárban találkozott Metaxas görög tábornok-miniszterelnökkel, és tanácskozott az ország védelméről. A következő hónapban a görög kormány határozott ígéretet tett arra, hogy bármi történjen is, szembeszáll a német támadással. A brit hadvezetés megígérte a katonai segítséget. Márciusban Wavell a vezetése alatt álló haderőnek mintegy a felét, körülbelül 60 ezer katonát Észak-Afrikából Görögországba szállított át, briteket, ausztrálokat és új-zélandiakat. A brit seregek felszerelése meglehetősen hiányos volt, páncélosegységek alig álltak rendelkezésre, és nem kaptak semmilyen légi támogatást. Így képtelenek voltak feltartóztatni a német előrenyomulást. Görögország ellen három támadó ék indult. Az első Bulgáriából az Égei-tenger felé, a másik a Vardar folyó völgyén keresztül Szaloniki irányába tartott, végül a harmadik a Monastiri szoroson át hatolt görög területre, és ezzel kétfelé vágta a brit és görög haderőket. A brit hadsereg nagyobb szabású védelmi vonalat épített ki a Thermopülei szorostól a Korinthoszi-öbölíig. Hiába volt azonban minden ellenállás, a német páncélosegységek három nap alatt áttörték a brit védelmi vonalat, mire az egész brit hadsereg megkezdte az általános visszavonulást, hogy elérje a kijelölt kikötőket, ahonnan a csapatokat tovább készültek szállítani Krétára s később Észak-Afrikába. A brit és a velük együtt harcoló görög csapatok kivonása főként három kikötőben, Pireuszban, Megarában és Naupliában történt. A náci hadak április 27-én tűzték ki a horogkeresztes zászlót az Akropolisz legmagasabb pontján. Közben, megismételve a dunkerque-i menekülést, a brit és görög csapatok a német légi haderő által állandóan támadott hajókon hagyták el Görögország területét.

Egy névtelen angol katonai megfigyelő így írja le Görögország katonai kiürítését:

Április 22-én érkezett a hír, hogy az Epiruszban harcoló görög hadsereg, amely elveszítette a közvetlen érintkezést a brit haderőkkel, megadta magát. Ugyanezen a napon vált ismeretessé, hogy a görög király kormányával együtt elindult Kréta szigetére, és a görög kormány azzal a kéréssel fordult a brit kormányhoz, vonja vissza csapatait görög területekről. A Thermopüle-Lamia vonalon védekező brit csapatok ekkor parancsot kaptak, hogy azonnal kezdjék meg az általános visszavonulást. Közben a brit hajóhad szállítóegységei parancsot kaptak, hogy Krétából és Egyiptomból siessenek a kijelölt görög kikötőkbe. A brit csapatok behajózásának megszervezésével a hadvezetés egy ausztrál katonát,

Blamey tábornokot bízta meg. Blamey tábornok csodálatra méltó szervezőképességről tesz tanúbizonyságot, és az a mód, ahogyan sikerült a brit és görög hadsereg épen maradt részét megmenteni a németek elől, méltó megisméltése volt a háború legnagyobb visszavonulási hadműveletének, a dunkerque-i átkelésnek.

Athént a visszavonulás közben igyekeztek elkerülni, hogy a görög fővárost a harcok miatt károsodás ne érje. A Thermopülai szoros környékéről a csapatokat egyenesen Megara kikötőjébe, az Éginai-öböl partjára küldték. A csapatok egy része itt hajóra szállt, a többiek pedig folytatták útjukat a Korinthuszi-földsoroson keresztül a peloponnészoszi Nauplia kikötőjébe. Ugyanekkor nagyobb egységek Thermopülétől keleti irányban vonultak vissza, Marathónon keresztül az Egei-tenger partján fekvő Raphisz kikötőjébe, és más kisebb kikötőbe a délkeleti görög partokon.

Azoknak az ausztrál és új-zélandi katonáknak, akik utolsóként hagyták el a Thermopülénél felállított védelmi vonalakat, izgalmas kalandban volt részük, mielőtt visszavonulásukat megkezdték. Néhány ausztrál üteg magasan fenn a hegyek között helyezkedett el. Innen jól láthatták, amint egy nagyobb német hadoszlop megállt közvetlenül alattuk, lent a tengerparti síkságon. A németek a kies fekvésű zöld réten gyanútlanul és háborítatlanul táboroztak le, anélkül hogy tudomást szereztek volna a fejük felett lévő ellenséges ütegekről. Az ausztrálok türelmesen megvárták, amíg a németek felépítették a táborn, aztán tüzelni kezdtek. A tüzérek és a visszavonuló gyalogság kárörömmel nézte a pontos találatok nyomán keletkező zűrzavart és pusztulást. Az ausztráloknak különösen is sokat kellett szenvedni, és sok veszteség érte őket a görögországi hadjárat alatt. Nagy elégtételül szolgált nekik, hogy a végleges visszavonulás előtt a németeken bosszút állhattak.

Hasonló szerencséje volt az egyik visszavonuló új-zélandi ezrednek. Ezek egy Kriekouk nevű kis attikai falu közelében húzták meg magukat az olajligetekben. Április 25-én, egy pénteki napon, nagyobb előretolt német egység érkezett a közelükbe, de olyan elővigyázatlanul nyomultak előre, hogy a jól helyezkedő új-zélandiaknak sikerült mintegy ötven tehergépkocsit, a rajta ülő német gyalogsággal együtt teljesen szétlőni. Az új-zélandiaknak ez a sikere komoly segítséget jelentett a többi visszavonuló brit és görög csapatnak.

Az új-zélandiak ezrede Megara irányában vonult vissza. Itt azonban már nem tudtak hajóra szállni, ezért továbbvonultak a Korinthuszi-csatornán átvezető híd felé, hogy eljussanak Nauplia kikötőjébe. Bosszúságukra és

meglepetésükre a németek előbb értek oda. Április 26-án, szombaton, német ejtőernyősök ereszkedtek alá a környéken, és birtokukba vették a csatornán átvezető hidat. Az új-zélandiak parancsnoka el volt rá szánva, hogy az elszigetelt német ejtőernyősegséget megtámadja, és bosszankodott, mikor felsőbb parancsnokságától azt az utasítást kapta, hogy ne kezdjen harcot a Korinthoszi-földszorost elfoglaló német ejtőernyősökkel, hanem forduljon kelet felé, és a csapatokat majd Pireusz kikötőjéből szállítják el.

Egyetlen bátor új-zélandi katonának, John Daniel Hinton őrmesternek azonban mégis megvolt az öröme és elégtétele, hogy katonáit a felsőbb utasítás ellenére is a gyűlölt németek ellen vezethette. Április 28-áról 29-ére virradó éjszaka szakaszával Kalamai nevű kis görög város közelében táborozott. Éjjel német páncélosok hatoltak be a városba, több nagy motorizált üteggel együtt. Az új-zélandiak parancsot kaptak a németek elől való kitérésre. Hinton őrmester azonban nem volt hajlandó engedelmességni a parancsnak. A pokolba a parancssal! Ki tart velem? – üvöltötte, s szakaszával nekirohant a legközelebb lévő német ágyúnak. Az ágyú mellett szolgálatot teljesítő német tüzérek rájuk lőttek, de egyikük sem sebesült meg. Hinton ekkor két kézigránátot hajított közéjük, és az ágyú legénységének valamennyi tagját vagy megölte, vagy harcképtelenné tette. Majd feltűzött szuronnyal megrohamozta az éppen ott lévő németeket, akik ágyúikat maguk mögött hagyva, két lakóházba menekültek. Hinton berontott az egyikbe, az ablakokat és az ajtót betörte, s katonáival együtt harcolva, sorra leöldöste az ott meghúzódó németeket. Ezután hasonló rohamot intézett a másik épület ellen, és végeztek az ott lévő németekkel is.

Néhány főből álló szakaszával Hinton egy időre feltartóztatta a németeket, s ezalatt a Pireusz felé visszavonuló britek és új-zélandiak biztonságban elvonulhattak. A németek hamarosan nagyobb erőt küldtek Hinton és katonái ellen. Az őrmester haslövést kapott, de sebe nem volt súlyos. Foglyul ejtették, és miután meggyógyult, hadifogolyként Németországba szállították. Az egyik németországi fogolytáborban értesült róla, hogy bátor cselekedetéért megkapta a Victoria-keresztet.

A briteknek egészen csodálatos módon sikerült 60 ezer főnyi expedíciós hadseregükből 45 ezer embert megmenteni. Velük együtt menekült a súlyos vereséget szenvedett görög hadsereg maradványa és II. György görög király. A németek jól tudták, hogy ha észak-afrikai és közel-keleti hódítói terveiket valóra akarják váltani, Kréta szigetét mindenképpen kézre

kell keríteni. De ha Olaszország és Németország együttes erőfeszítése sem tudta megadásra kényszeríteni Máltát, hogyan reménykedhettek hát a náci Kréta meghódításában? A sziget lakossága a németeket ellenségének tekintette, és a szigetre szállított brit haderő, a görög hadsereg maradványaival együtt jelentős katonai tényezőt képviselt, a sziget körüli vizeken pedig a brit hajóhad fölénye kétségtelen volt. Ilyen módon a németeknek nem sok reményük lehetett, hogy vállalkozásuk sikerrel jár.

Mindezek ellenére tíz nappal később a német seregek meghódították Krétát. Május 20-án hajtották végre a modern kori hadtörténelem első nagyobb arányú ejtőernyős-invázióját. Az első ejtőernyőegységek kézre kerítették a repülőtereket. Nyomukban kikapcsolt motorral szállítógépek szálltak le kitűnően felszerelt katonákkal. A légi úton szállított német csapatok száma hamarosan elérte a több ezret. A repülőterek elvesztése brit szempontból végzetesnek bizonyult. Igaz, a brit hajóhad elsüllyesztett két Krétába irányított német hajókaravánt, vagy legalábbis annak nagyobb részét, de a német légierő támadásai végül mégis lehetővé tették a komolyabb csapatok partra tételét. A brit egységeket erre Észak-Afrikába vonták vissza. A hónap vége felé Krétán minden ellenállás megszűnt. A brit hadvezetés sorsára hagyta a szigetet, ám előbb ismét veszteségeket kellett elszenvedniük a németek támadásai nyomán, mert a Görögországból átmentett csapatoknak legalább a fele a szigeten veszett: meghalt, megsebesült vagy hadifogságba esett.

VERESÉG

A hadi helyzet Nagy-Britannia számára igen rosszul alakult. Wavell tábornok a kudarccal végződött görög hadjárat következtében elveszítette hadseregének csaknem a felét, ugyanakkor az olasz hadsereg Észak-Afrikában harcoló hét hadosztálya félelmetes megerősítést kapott az egyik legtehetségesebb német hadvezér, Erwin Rommel tábornagy Afrika Korpsának harcbarátásával. A németek március végén indították meg a támadást, és a briteket gyorsan viasszaszorították egyiptomi területre. A brit visszavonulás azonban nem volt teljes, mert az egyik ausztrál hadosztály Tobrukban maradt. Ezeket a Tobrukban körülzárt ausztrálokat a német rádió hírked lord Haw-Haw-ja, akit a háború végén mint háborús bűnöst és mint árulót felakasztották, gúnyosan „tobruki patkányoknak” – *Rats of Tobruk* – nevezett el. Az ausztrálok vállalták a gúnynevet, és a hadtörténelemben ezen a néven lettek ismertté. Hosszú hónapokon át tartó

küzdelmük a második világháború egyik leghősiesebb eposza volt. Alexander Clifford amerikai haditudósító a következőképpen emlékezik meg róluk:

Az afrikai sivatagban folytatott harc története 1941-ben egybeforrt Tobruk ostromával.

Április közepén a 9. ausztrál hadosztály, miközben gyors visszavonulásban volt Kirenaikából, megállt, és átvette a védelmet az előrenyomuló ellenséggel szemben. Támponatul a Tobruk körül kiépített tábori erődítésekkel használták. Német szempontból a brit hadvezetésnek ez az átcsoportosítása jelentéktelennek látszott, ezért nem is indultak nagyobb erőkkel az ausztrál hadosztály ellenállásának megtörésére. A 21. német páncéloshadosztály parancsnoka meg volt győződve arról, hogy az erődöt minden nehézség nélkül elfoglalhatja. Azért nagy erővel támadta az ausztrálokat, de mikor nem sikerült gyorsan bevenni, maga mögött hagyta Tobrukot, és tovább üldözte az egyiptomi határ felé visszavonuló brit hadsereget.

Az ausztrálok Morshead tábornok parancsnoksága alatt a következő két hétben megerősítették a várost félkörben körülvevő tábori erődítésekkel, és felkészültek a hosszú ostromra. Rommel május 1-jén minden eddiginél nagyobb erővel támadt Tobrukra. Az ausztrál védők azonban mozgékony védekezéssel visszaverték a német tábornok kisszámú katonasággal, de nagy páncélos erőkkel végrehajtott támadását, egy helyen azonban tudatosan engedték, hogy a német tankok behorpasszák védelmi vonalaikat. Azután gyorsan mozgó páncéltörő ütegeiket felvonultatták az ellenség ellen, és két oldalról heves tűz alá fogták a behatolt német páncélosokat. A németek nem sokáig állták a tüzet, és amilyen gyorsan tudtak, visszahúzódtak. A horpadásnak egy részét azonban kezükben tartották, és ez a térfelületük meg is maradt egészen Tobruk elestéig.

A sikertelen támadás után Rommel szisztematikusabb ostromot kezdett Tobruk ellen. Szárazföldi rohamok helyett áttért a bombázásra. A stukák nap mint nap nagyarányú támadásokat intéztek az ausztrál vonalak ellen. Éjjel-nappal támadták nemcsak az ellenséges állásokat, hanem a kikötőt is. Az ellenség szempontjából nagy előnyt jelentett, hogy a bombázóknak a támadások végrehajtása előtt alig 20 kilométert kellett repülniük. Az ausztrálok a várostól délre eső szélső állásokban jól hallották, hogy El-Adem repülőterén miként melegítik be nagy zúgással a német bombázók motorjait, a támadás előtt.

A Tobrukot félkörben körülvevő megerősített terület körülbelül 300 négyzetkilométer nagyságú volt. Maga a város fehérre meszelt, egyszintes házaival, tucatnyi zezugos utcájával a tengerparton állt. Jól védett kikötője déli irányba, egy tökéletesen zárt, szélcsendes öbölre nézett. A városból szilárd burkolatú autótút futott kelet felé Bardia, nyugat felé Derna irányába, és egy harmadik út El-Adem repülőterére.

Az erősítések előtt mindenütt több sorban szögesdrótok, tankcsapdák, az egyes megerősített pontok között lövészárkok, előttük pedig aknamezők húzódtak. A védők egyik nagy hátránya az volt, hogy a brit légierő nem tudott nekik támogatást és védelmet nyújtani. A védővonalakon belül nem lehetett használható repülőteret építeni, az egyiptomi repülőterek pedig túlságosan messze estek. A védők azért jól fel voltak szerelve légvédelmi ütegekkel, és így nem maradtak teljesen védtelenül a német légitámadásokkal szemben. Április 9-től június 30-ig a Tobruk ellen intézett légitámadások száma 437 volt. Ezek közül 48 támadást zuhanóbombázók hajtottak végre, 277 nappali támadás történt magasan szálló bombavetőkből, és még 160 éjszakai támadás is lezajlott. A megfigyelők szerint a nappal ledobott bombák súlya 458 ezer, az éjszaka ledobott bombáké 320 ezer font körül lehetett.

Az állandó német rohamokkal szemben Tobruk védőit a brit hadvezetés nemcsak a szükséges élelemmel látta el, hanem fokozatosan nagy raktárakat is berendezett számukra a legkülönbözőbb hadianyagokból. A hajóhad mindenféle szállítóegysége hordta állandóan Tobruk védőinek az elraktározható élelmiszereket, benzint és lőszert. Ezeket a bombázásoktól védett föld alatti raktárakban gyűjtötték össze arra az időre, amikor majd az ősz és a tél bekövetkeztével megindul a brit visszavágás, s akkor ezeket az előrenyomuló támadók igen jól felhasználhatják. „Tobruki patkányok! Önkéntes hadifoglyok!” – szórta a védőkre lord Haw-Haw az átkait.

Rommel azonban alig néhány hétig tartó kísérletezés után lemondott arról, hogy a védők makacs kitartásával szemben gyors sikert érjen el. Tobruktól délre egy 60 kilométer hosszú kitérő utat épített, amelyet a németek „Achsenstrassé”-nak neveztek el, hogy a német utánpótlás zavartalanul juthasson el Tobruk megkerülésével Bardiába. Az erősítések körül felállította ostromágyúit, legnagyobbbrészt a franciáktól zsákmányolt 155 milliméteres tábori ágyúkat, sőt egy nagyobb, 210 milliméteres ágyút is. Tüzérei állandóan lőtték a kikötőt, de Tobruk kiéheztetése nem sikerült.

A város védői minden megszokott kényelem nélkül, de az ostrom állandó veszedelmeihez hozzászokva élték át a hosszú heteket és hónapokat, szemtől szembe az ellenséggel. A védők a tengeren át kapták az

utánpótlást. Ám a felhőtlen afrikai égbolt miatt a brit szállítóhajók és torpedórombolók csak újhold táján, teljesen sötét éjszakákon merték megközelíteni a város kikötőjét. Az éjszaka beálltával ilyenkor a mólókon sűrű csoportokban álltak a védők, és feszülten várták, mikor tűnik fel egy-egy halkan suhanó brit torpedóromboló hatalmas acéltömege. Mikor a hajó odasimult a móló mellé, a fedélzetén hozott katonák felváltották az ostromlók közül azokat, akik megsebesültek, betegek voltak vagy már túlságosan hosszú ideje vettek részt az ostromban. Helyükre sietve a hajó fedélzetére szálltak azok, akik az ostromló erők parancsnokságától a távozásra engedélyt kaptak. Az újonnan érkezettek csak suttogva mertek beszélni, azt hitték, hogy az ellenség annyira közel van, hogy hangos szavukat is meghallaná. Bizonytalanul mozogtak, és a szokatlan körülmények szinte gyerekes félelmet idéztek elő bennük. A koromsötét, fekete afrikai éjszaka olyan rémületet keltett bennük, mint ahogy a gyermek fél a sötét szobától.

Tobruk védői ritkán vagy inkább soha nem aludtak úgy, hogy fedél lett volna a fejük felett. Az ostrom hetei és hónapjai olyanok voltak, mint valami végtelen hosszúra nyúlt piknik, a civilizált élet minden megszokott kényelme nélkül. Ivóvizüket nagyon be kellett osztani, és a meglévő készlet is mindig állott és poshadt volt. A belőle készült tea sós ízű volt, bármilyen erőse főzték is. Az élelmiszerek éppen csak arra voltak elegendők, hogy testi erőiket épségben fenntartsák. Gyakran kaptak C-vitamin-készítményeket, havonta egyszer nagyobb sörküldemény is érkezett, ez maradt egyhangú életük legnagyobb boldogsága. Egy alkalommal bőséges küldemény jött, és a parancsnok dupla adag kiosztását rendelte el. Ez olyan hangos örömet keltett a védők soraiban, hogy mikor az olaszok meghallották, megkettőzték az őrségeiket, és bár semmi szükség nem volt rá, éjszakai tűzéségi zárótűzet rendeltek el, egyszerűen, „mit lehet tudni, hátha támadnak ezek a bolond angolok” alapon. Tobruk védői nőket sose láttak, csak sátraik vásznára tűzték fel egy-egy filmmagazinból kivágott filmcsillag fényképét, vagy barátnőjük, kedvesük nevét írták rá a katonaládák oldalára. Az egész városban nem volt egyetlen fa, egyetlen szál virág. Étkezéshez soha nem ültek asztal mellé, zenét soha nem hallgattak. Olvasnivalóhoz is alig jutottak, mert a hajókat ilyesmivel nem lehetett megterhelni. Egyetlen örömük volt az otthonról érkező posta és néha egy-egy csomag.

Szinte hihetetlen, de senki sem örült meg az állandó unalomtól. Kinn az erődítések legszélén voltak helyek, amelyeket nappal nem lehetett megközelíteni. Az előőrsök ide a kora hajnali órákban kúsztak ki, s aztán

az afrikai napsütés forróságában ültek állásaikban, és estig várták, hogy végre felváltsák őket.

A tobruki védők szikár, napbarnított férfiakká lettek, bármilyenek voltak is azelőtt a polgári életben. Naponként fürödtek a tenger meleg vizében, labdarúgó-mérkőzéseket rendeztek, és más sporttal tartották magukat edzésben, s üzték el maguktól az unalmat. A légitámadások alig okoztak halált, sebesülést is ritkán. A katonák azt mondogatták, hogy a bombákhoz könnyebb hozzászokni, mint a legyekhez.

Július vége és augusztus eleje körül a brit, indiai és ausztrál járőrök apró támadásokat kezdeményeztek. Eleinte csak arra használták fel a járőrözést, hogy felderítsék a terepet. Később azonban arról győződtek meg, hogy többet ér, ha az előretolt állásokat és megerősített pontokat nemcsak felderítik, hanem szét is rombolják. Észrevették azt is, hogy az olaszoknak egyáltalán nincs ínyére az ostrom, és nagyon kevés ellenállást mutatnak a támadásokkal szemben. Így az éjszakai támadásaik sűrűsödtek, és mind nagyobb sikereket hoztak.

Augusztus végén nagyobb arányokban váltották le a védőket. Az ausztrálok egyetlen üteg legénységének a kivételével mind eltávoztak, és helyettük egy lengyel dandár, a 32. brit tankbrigád, továbbá a Black Watch nevű híres skót ezred egységei vették át a védelmet. Parancsnokká Morshead tábornok helyére Scobie tábornokot nevezték ki. A lengyelek nagy elevenséget vittek a tábor életébe. Külön boldogságot jelentett számukra, hogy németek ellen harcolhattak. Ha bárhol megláttak egyetlenegy németet is, alig lehetett őket visszatartani, hogy nyomban rá ne rontsanak.

Az egyik brit tüzértiszt egy alkalommal részletesen elmagyarázta a lengyeleknek, hogy hol vannak az ostromlók ütegei. Szavait csöndben hallgatták, míg az olasz ütegekről volt szó. Mikor azonban megemlített egy német üteget, faképnél hagyták, rohantak a saját ütegeikhez, és néhány perccel később hangos ágyúzás hallatszott. A lengyel tüzérek már kezdték is lőni a német állást.

A védők a nyári hónapokat arra használták fel, hogy a védelmi vonalakat lényegesen megerősítsék. Közben felkészültek a támadásra, mert bizonyos volt, hogy ha a nyár és az ősz elmúlik, a téli hónapokban Egyiptom felől feltétlenül megindul a brit hadsereg támadása. A sziklabarlangokat állandóan bővítették, és mind több élelmet, lőszert és benzint halmoztak fel a bombabiztos föld alatti raktárakban. Tobruk védői úgy érezték, hogy az ostromlók elleni védekezés napjai előbb-utóbb elmúlnak, és akkor a brit hadvezetés a támadó brit haderő előretolt

egységének tekinti majd őket, amelynek fontos szerep jut a támadás sikerében. Mikor 1941 nyarán Oroszország belépett a háborúba, Tobruk lett a szövetséges front balszárnyának legszélsőbb pontja. Innen haladt a front Észak-Afrika perzselő sivatagjától, fel egészen a Jeges-tenger hóval és jéggel borított partjaiig. Egész legendakör épült ki a tobruki védők történeteiből. Ezen a talpalatnyi földön mély értelmet nyertek az emberi értékek. A büszke Tobruki Patkányok legnagyobb órája ekkor azonban még váratott magára.

A brit háborús vezetés stratégiai szempontból mind fontosabb előnyöket szerzett a Közel-Keleten, a Földközi-tenger partjaitól Indiáig, és megghiúsította a német ügynökök minden mesterkedését. A tengely szempontjából igen nagy jelentősége lett volna annak, ha a német és olasz befolyás megerősödik Szíriában, Irakban és Iránban. Ha kézre kerítik a közel-keleti hatalmas olajforrásokat, talán Törökországot is rákényszerítik, hogy szövetségesük legyen, és ha elvágják az Oroszországba vivő szövetséges utánpótlási vonalakat Iránon keresztül, a tengely haderői közvetlenül fenyegették volna Indiát.

A német és olasz tervekből azonban nem lett semmi, mert az angolok mindenütt jól tudtak vigyázni életbe vágó érdekeikre. Irakban palotaforradalom tört ki. Egy hónappal később Bagdadot brit csapatok szállták meg, és az angoloknak sikerült hatalomra juttatni az angolbarát Abdul Illáhot mint régent. Júniusban Sir Maitland Wilson tábornok Palesztinán és Irakon át benyomult Szíriába. Rövid, de heves küzdelemben legyőzte a vichyi kormányhoz hű francia haderőket, és a hatalmat a szövetségesekhez hű franciáknak adta át. Mikor pedig Szovjetország hadba lépésével életbevágóan fontossá lett, hogy a Perzsa-öbölből közvetlenül juthasson el segítség Oroszországba, a Kaszpi-tenger felől orosz, délről pedig brit haderők indultak el, katonailag megszállták Irán területét, a németbarát Reza Pahlavi sáhot lemondásra kényszeríténék, és szövetséges felügyelet alatt Madagaszkárra internálták.

Észak Afrikában Wavell tábornok helyére Sir Claude Auchinleck tábornokot nevezték ki parancsnokká. Ő szervezte meg a későbbi hadjáratokban világhíressé lett brit 8. hadsereget. A britek páncélos erőkben nagyobb erősítést kaptak, és ekkor már lényegesen nagyobb mennyiségben kezdtek érkezni Alexandriába a kölcsönbérleti törvény alapján az amerikai löszerek és hadigépek. Így Auchinleck tábornok elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy megkezdje a támadást Rommel ellen, és felszabadítsa Tobruk bátor védőit. A támadást azonban mindjárt az elején

súlyos kudarc érte. A brit tankok súlyos vereséget szenvedtek Szidi Rezeghnél, és Rommel a hátukba kerülve nyomult előre egyiptomi területen. Rommel előrehaladása azonban túl gyorsnak bizonyult. A brit haderők hamarosan visszavonulásra kényszerítének. A németek ekkor egészen El-Agheiláig vonták vissza csapataikat. Itt jelentős erősítéseket kaptak. Most viszont a brit seregek utánpótlási vonala bizonyult túl hosszúnak. Ezért vissza kellett vonulniuk egészen Tobrukig.

Ezután hosszabb szünet állt be a harcokban, amit mindkét fél felszerelésének és fegyveres tartalékainak tökéletesítésére használt. A németek előnyt élveztek, mert utánpótlási vonalaik az olasz szárazföldről összehasonlíthatatlanul rövidebbek voltak, mint a brit utánpótlási vonalak. Rommel május 26-án indította meg legveszedelmesebb támadását. A brit haderő alig tudott vele szembeszállni. A támadás mélypontja brit szempontból június 13-án következett be, amikor a brit haderők Knightsbridge-nél egy hatalmas tankcsatában súlyos vereséget szenvedtek, annyira, hogy 300 tankjuk közül csak 70 tudott megmenekülni. De még nagyobb csapások következtek. Június 21-én a németek elfoglalták Tobrukot, és a 25 ezer főnyi brit védősereg megadta magát. Winston Churchill ezekben a napokban Washingtonban tartózkodott, és a nyilvánosság számára adott nyilatkozatában elismerte, hogy Tobruk elvesztése „bizonyos mértékig nyugtalanító esemény”. Bizalmas beszélgetésben azonban megmondta őszintén, hogy angol férfi Amerika földjén olyan rosszul még nem érezte magát azóta, hogy az amerikai szabadságharcban Burgoyne tábornok letette a fegyvert Saratogánál az amerikaiak előtt, mint ő akkor. Tengelykörökben nagy volt az ujjongás. Németek és olaszok már egész Afrikát a magukénak hitték, és még a legoptimistább angolok sem mertek abban bízni, hogy a 8. hadsereg meg tudja állítani a német előrenyomulást, mielőtt az elérné Alexandriát és a Szezei-csatornát.

EL-ALAMEIN ÉS AMI UTÁNA TÖRTÉNT

Szerencsére a 8. hadsereg veresége nem volt jóvátehetetlen, sőt, azt mondhatjuk, hogy a szövetségesek pontosan ennek a nagy válságnak az óráiban érkeztek el a háború történetének sorsdöntő pontjához, amely tökéletesen megfordította a hadiszerencsét. Auchinleck tábornok csodálatra méltó eréllyel és ügyességgel majdnem tökéletes védelmi vonalat állított fel El-Alamein és a járhatatlan Quattara horpadás között, mindössze 90

kilométernyi távolságra Alexandriától. Az imént már idézett amerikai újságíró, Alexander Clifford így írja le a helyzetet:

Mussolini díszes egyenruhákkal, vadonatúj hadi lobogókkal és zenekarral érkezett meg Afrikába. Magával hozott egy fehér paripát, hogy annak hátán vonuljon be az egyiptomi városokba. Magával hozta leghíresebb csapatait, a navarrai lándzsásokat és a szardíniai gránátosokat. Tankjai meglehetősen törekeny szerszámoknak bizonyultak, amelyek nem tudtak megküzdeni a sivatag úttalan útjaival, de jól festettek volna a Kairóba való bevonulásnál. A német és az olasz rádióállomások öntelt bizakodással hirdették arab nyelvű adásaikban Egyiptom népének, hogy a tengely számukra teljes függetlenséget biztosít. A győzelemkor szükséges és kiosztandó kitüntetésekkel előre elkészítették. A szakértők részletes terveket dolgoztak ki az elfoglalt egyiptomi területek polgári közigazgatására. A német tisztek egymás között arról beszélgettek, milyen nagyszerű lesz, ha a sivatagi tábori élet véget ér, s az angolok által berendezett fényűző fürdőszobákban fürödhetnek, előkelő egyiptomi szállodák hófehér ágyaiban alhatnak. Az olasz katonák arról írtak hazaküldött leveleikben, hogy távcsövön már látják Alexandria aranykupolás mecsetjeit és minaretjeit.

Rommel biztos volt a sikerben. Harci felkészültsége és tartalékai napról napra, sőt óráról órára gyarapodtak. De nemcsak Rommel készült a nagy támadásra, ezt tette a brit hadsereg is, és az erők mérlege, ha eleinte láthatatlanul is, de kezdett határozottan a britek javára billenni.

Rommel sikerének esélyeit rontották a következő tényezők: emberei óráról órára fáradtabbak voltak. Még a 19-es könnyű hadosztály bámulatosan harcoló katonáinak is remegett a lába a megterhelések után. Az El-Alameinnél folyó hosszú csatározásokban a németek mindennap elveszítettek néhány tankot, és helyükre az utánpótlás alig-alig akart megérkezni. Brit bombák nap mint nap súlyos veszteségeket okoztak javítóműhelyeikben. A német utánpótlási vonalak időben hosszúra nyúltak; a szállítmányok sokszor késtek, és még többször odavesztek, a brit légitámadások következtében. Nagy nehézséget okozott a vízhiány. A németeknek végig szárazföldi úton kellett szállítani az innivalót. Végérvényesen elveszítették légi fölényüket; a RAF bombázói egyre több németet pusztítottak el a repülőtereken. Ezek a tények Rommelt bizony visszatartották.

A brit hadvezetőség növekvő bizakodással nézett a jövő elé. Néhány héttel az október végi nagy támadás előtt tizennyolc hajóból álló

hajókaraván érkezett Szuezebe, és a szállítmányokat gyors ütemben rakták partra. Mihelyt az ágyúk és a tankok a kikötő mólójára kerültek, vasúti szerelvények azonnal kiszállították valamennyit a frontra. Mivel minden friss erőre szükség volt a harcban, önkéntes lányok vezették napi tizennégy órán át a teherautókat a kikötőkből Kairóba, ahol aztán átadták őket a hadsereg sofőrjeinek. Új és kipihent csapatok érkeztek, ausztrálok és újjélandiak, akik hónapokat töltöttek Palesztinában, és ott készültek fel a küzdelemre. A titoktartás kedvéért a teherautóikról leszedték a megkülönböztető emblémákat, jellegzetes kalapjukat pedig eltették. Először Mersa Matruhnál léptek akcióba, frissen, életerősen, teljesen megfeledezve az előző hetekben megtett több száz mérföldről. Amikor bekerítették őket, az éjszaka leple alatt, a köztük lévő maorik vágtak bajonettel utat számukra a szökéshez. A brit légierő egyre jobban támadásba lendült. Két vezető tisztje és parancsnoka, Tedder és Coningham, ereje teljes megfeszítésével igyekezett a bombázók és felderítőgépek tevékenységét fokozni, abban a biztos hitben, hogy az elkövetkező csatározásokban a légierőnek döntő szerepe lesz. Az egyensúly kezdett helyreállni.

Roosevelt elnököt ugyanúgy nyugtalanította a súlyos egyiptomi helyzet, mint Churchill. Ezért elrendelte, hogy minden újonnan gyártott és nélkülözhető Sherman-tankot haladéktalanul küldjenek a veszélyeztetett egyiptomi frontra. Churchill személyesen sietett Egyiptomba, és beszédet intézett a támadásra készülő katonákhoz. Augusztusban Auchinleck tábornokot felmentették megbízatásából. A Közép-Keleten állomásozó brit haderők parancsnoka Sir Harold Alexander tábornok, a 8. hadsereg parancsnoka pedig Bernard Montgomery tábornok lett. John Gunther, az Európában is jól ismert amerikai újságíró meglátogatta az egyiptomi frontot, és tapasztalatairól a következőképpen számolt be:

Montgomery tábornok nagyon népszerűtlen volt, amikor megérkezett Kairóba, de Monty, ahogyan a katonák később nevezték, nem sokat törődött azzal, mit tartanak vagy mit beszélnek róla. Mikor átvette a parancsnokságot, az első napokban egyebet sem tett, mint bejárta az egész frontot, személyesen nézett meg minden hadállást, beszélgetésbe elegyedett a közkatonákkal, és igyekezett csapataival személyes kapcsolatot kialakítani. Számára az volt a legfontosabb, hogy időt nyerjen. „Adjatok két hetet – mondotta –, és szembeszállok a németekkel. Adjatok három hetet, és tönkreverem a bocheokat. Adjatok egy hónapot, és kiverem

őket Afrikából.” Alig volt két hét óta parancsnok, és a változás az el-alameini fronton támadásra készülő csapatok harci szellemében máris csodálatra méltó volt. Auchinlecket nagyon zárkózott embernek ismerte mindenki, aki soha szót nem váltott volna egyetlen katonájával sem. De 48 órával Monty megérkezése után minden brit katona tudta, hogy a csapatoknak új parancsnoka van, aki egészen más szellemet hozott magával. Montgomerynek a legcsodálatosabb tulajdonsága az volt, hogy szinte mágikus erővel tudott bizalmat önteni a rábízott alakulatokba. Az október 23-án induló el-alameini csata haditervét eredetileg még Wavell tábornok készítette el 1940-ben. Wavell volt az, aki észrevette, hogy ha egyiptomi területen vissza kell vonulni, a legjobb védekezési pont El-Alameinnél van. Wavell haditervei azonban furcsamód valahol elkallódtak. De amikor két évvel később a németek Egyiptomot fenyegették, hosszas kutatás után mégis sikerült a tervet előkeríteni. A csata végleges rendjét Alexander tábornok dolgozta ki. Montgomeryre az a szerep várt, hogy ezt a tervet végrehajtsa. Ezt a feladatát azonban egy igazi nagy hadvezér lángelméjével látta el.

Az Egyesült Államokból mind nagyobb tömegben érkezett hadi felszerelés és lőszer az észak-afrikai hadszíntérre. A nyári hónapokban száz meg száz Sherman-tankot, ezer meg ezer dzsipet és katonai teherkocsit, majdnem száz darab 105 milliméteres motoros vontatású ágyút és több száz repülőgépet szállítottak a hajókaravánok az alexandriai kikötőbe. Ugyanakkor az angliai hadiipari központok is teljes erőfeszítéssel dolgoztak, és küldték a szükséges hadfelszerelést és lőszert Afrikába. Mire október, a támadás hónapja elérkezett, Montgomery 8. hadserege határozott fölényben volt felszerelés dolgában. Rommel október 3-án kijelentette: „Kezünkben tartjuk Egyiptom kapuit, és nem szándékozunk tétlenkedni. Még kevésbé gondolunk arra, hogy visszavonuljunk arról a pontról, ahol most állunk. Mindenki biztos lehet abban, hogy vívmányainkat biztosan tartjuk a kezünkben.” Három héttel később, október 23-án Montgomery teljes erővel rátámadt Rommelre. Az el-alameini csata nemcsak az volt, aminek Churchill nevezte, „a kezdet vége”, hanem a háborúnak és a világtörténelemnek egyik döntő csatája. J. O. Ewert, Montgomery vezérkarának egyik tisztje, a következőképpen írja le a csatát:

1942. október 23-án csöndes, holdvilágos éjszaka volt az észak-afrikai sivatagban. Késő este, 9 óra 40 perckor, nyolcszáz ágyú dörgése verte fel a

csendet, és jelezte, hogy a nagy ütközet Alameinnél megkezdődött. Az első pergőtűz 20 percen át tartott. Az eget fényességgel árasztotta el a félelmetes ágyútűz. Utána a 8. hadsereg rohamra váró csapatai teljes erővel nyomban megkezdtek a támadást.

A németek felkészültek a napok óta várt támadásra. Rommel csapatai széles aknamezők és gondosan elkészített drótakadályok mögött sorakoztak. A német vezér úgy rendelkezett, hogy a front vonalát felváltva tartsák olasz és német csapatok. Ilyen mélyen kiépített védelmi vonalak eddig még sehol nem voltak az afrikai sivatagban vívott csaták során. A megerősített vonal a tengertől messze benyúlt az úttalan sivatagba. Ezért nem lehetett megkerülni, és sikert csak frontális támadás hozhatott.

Montgomery úgy határozott, hogy az áttörést északon hajtja végre a XXX. hadtesttel, ami magában foglalta a „tobruki patkányok” néven ismert 9. ausztrál hadosztályt, az 1. dél-afrikai hadosztályt és az 51. skóciai Highlander-hadosztályt, továbbá az új-zélandiak egy hadosztályát. Montgomery azért választotta az északi áttörést, mert így közvetlenül fenyegette a part mellett végighúzódnó utat, és ha azt elfoglalta, veszélyessé tette az ellenség helyzetét a déli szárnyon. A XXX. hadtest azt a feladatot kapta, hogy tankokkal támogatott gyalogsággal hajtja végre a német front áttörését. Mialatt a harc folyt, a X. hadtest, amely az 1. és 10. páncélos-hadosztályt foglalta magában, Vadi Natron környékén, félúton Kairó és Alamein között, felkészült, hogy ha sikerül az ellenség vonalainak áttörése, az így nyitott résen meginduljon a páncélosok támadása. A front déli részén a 13. hadtestnek a 7. páncélos-hadosztállyal kellett támadni, és magára vonni az ellenség még rendelkezésre álló tartalékait.

Másnap, október 24-én, Montgomery olyan jelentéseket kapott, amelyekből kitűnt, hogy a csapatok a számukra kijelölt feladatot elvégezték, és nagy mélységben áttörték az ellenség védelmi vonalát. Az X. hadtest páncélos egységei nyomban parancsot kaptak az előrenyomulásra. Hamarosan kitűnt azonban, hogy bár az XXX. hadtest mélyen beékelődött Rommel csapatai közé, nem igazából hajtott végre teljes áttörést. A támadás kétségtelenül súlyos zűrzavart idézett elő a németek soraiban. Rommel helyettesét, Stumme tábornokot egy puskagolyó a csata első perceiben megölte. Rommel maga az ütközet kezdetén nem volt csapataival, és így megbízott helyettesének váratlan halála után a vezetést von Thoma tábornok vette át, aki nem régen érkezett a sivatagi harctérre. A német csapatok viselkedésén meglátszott, hogy a vezetés bizonytalan. Von Thoma nem tudta eldönteni, hogy az ellenség fő

csapása a front északi vagy déli szakaszán kezdődött-e meg, és ezért nem tudta jól felhasználni a rendelkezésére álló tartalékokat.

Az ütközet első szakasza október 26-ig tartott. Miközben a brit gyalogság lassan és kitartóan örölte fel az ellenség erejét, és visszavert minden ellentámadást, az árkászok már javították az utakat, amelyeken a brit páncélosoknak kellett előrenyomulni. A csata második szakasza 27-én kezdődött. Rommel ezen a napon érkezett meg, és nyomban érezni lehetett jelenlétének hatását. A vezetésben megszűnt a bizonytalanság. Ő nyomban tisztában volt azzal, hogy a támadás fő ereje északról irányul ellene, ezért tartalékait ennek megfelelően mozgósította. Montgomery közben sietve gyűjtötte tartalékait azon a ponton, ahol a legnagyobb volt a német vonal megroggyanása. Ezekben a napokban az ütközet kétségesnek látszott, mert egy-egy német ellentámadás nagyobb erővel lendült előre. Szerencsére azonban ezek a veszedelmes pillanatok gyorsan elmúltak.

Montgomery kezdte kialakítani végleges tervét. Alapgondolata az volt, hogy egy bizonyos ponton támadást imitál, azután hirtelen ott támad, ahol nem várják. Az elgondolás tökéletesen bevált. A brit fővezér harci erőinek mind nagyobb hányadát összpontosította az északi fronton megindult roham közelében. Ide rendelte tartaléknak a támadás elején délen elhelyezett 7. páncéloshadosztályt. A németek ekkor elkövették azt a hibát, hogy délen két olasz hadosztályt, a triesztieket és a trentóiakat egyedül hagyták. Montgomery ekkor ellenük küldte a 4. indiai hadosztályt. Közben parancsot adott a rövid időre északi irányba rendelt 7. páncéloshadosztálynak is, hogy újra foglalják el azt az állást, amelyet a csata elején tartottak. A déli szárnyra érkeztek a dél-afrikaiak és egy angliai hadosztály páncélosai, és amikor az indiai hadtest végzett a magukat minden különösebb nehézség nélkül megadó csapatrészekkel, a brit páncélosegységek ellenállás nélkül indultak meg nyugati irányba. Az áttörés teljes sikerrel járt, és a páncélosok néhány rövid óra leforgása alatt az ellenség hátába kerültek.

Csapatának gépi felszerelését és a hozzájuk tartozó műhelyeket babában helyezte el Rommel, körülbelül 30-35 kilométernyire nyugatra, a parti út közelében. A német tábornagy mindent megtett, hogy időt nyerjen készleteinek kiürítésére, amikor látta, hogy vonalainak áttörése már teljes, és az ellenség támadását nem tudja feltartóztatni. Hiába volt azonban minden erőfeszítése. A 7. páncéloshadosztály gépesített egységei, gépfegyverekkel felszerelt páncélkocsik és könnyűtanksok előzönlöttek az egész terepet. Az Afrika Korps parancsnoka, von Thoma saját maga is a britek által teljesen bekerített területen rekedt. Ekkor a németek

visszavonulása rendezetlen, vad futássá fajult; tankok, ágyúk, tehergépkocsik, egész muníciós raktárak estek a diadalmas brit hadsereg zsákmányául. baba mérhetetlen mennyiségű hadfelszerelést tartalmazó raktáraival csaknem érintetlenül került az angolok kezébe. A vasútállomáson találtak egy teljes szerelvényt, befűtött mozdonnyal, és az egészet zsákmányul ejtették. A tengely csapatainak rendezetlen futása tovább tartott, mialatt a brit légierő vadászgépei és könnyűbombázói tovább fokozták a zűrzavart és a veszteséget hadianyagban és emberekben. A diadalmas 8. hadsereg gépesített egységei szinte megállás nélkül üldözték nyugat felé az ellenséget. Ahogyan az úton előrehaladtak, mellettük az ellenkező irányba végtelen sorokban vonultak fáradtan, gyűrött és tépett egyenruhájukban a német és olasz hadifoglyok. Alameinnél szenvedte el a tengely első döntő vereségét, amely megfordította az egész háború sorsát.

A tengely hadseregének katasztrófája teljes és jóvátehetetlen volt. Rommel újra meg újra megkísérelte, hogy nyugat felé özönlő csapatait összeszedje, és megállítsa a britek előrenyomulását. Kísérletei Tobruknál, Dernánál és Bengazinál is kudarccal jártak. Április végén, mikor Montgomery a tengely haderőit Tripoliszig szorította vissza, Philip Guedalla, az ismert angol történész, így írta le a csatátéren nyert benyomásait:

Egyiptom megmenekült. A Földközi-tenger vizein Máltától keletre sehol sincs ellenséges tengeri flotta. A 8. hadsereg előretolt egységei Tripolisz kapujánál járnak. Mögöttük a keletre messze elnyúló, rötesbarna homokos és sziklás partok biztonságban vannak minden ellenséges támadástól. Tripolisz közelében az olaszok által épített és Mussoliniról elnevezett Castell Benito repülőtere tele volt szétlőtt ellenséges repülőgéproncsokkal, a kikötőben pedig, amikor csapataink kezére jutottak, egymás mellett vesztegeltek a használhatatlanná tett hajók. Tripoliszba január 23-án a hajnali órákban vonultak be Montgomery katonái, pontosan három hónappal azután, hogy a nagy csata Alameinnél megkezdődött... A háború a sivatagban véget ért, és egyik végétől a másikig csaknem 4000 kilométeres távolságban a Földközi-tenger észak-afrikai partjain a víz tükre békésen csillogott 1943 telének langyos napsütésében.

INVÁZIÓ

Észak-Afrika meghódításának terveit nem sokkal az Egyesült Államok hadba lépése után Rooseveltt és Churchill együtt beszélték meg. Itt merült fel először az a gondolat is, hogy ha az észak-afrikai hadjárat sikerrel jár, innen könnyű lesz támadást indítani Szicília és Olaszország ellen. Mielőtt azonban ezeket a nagy fontosságú terveket valóra válthatták volna, az Egyesült Államoknak és Nagy-Britanniának olyan előkészületeket kellett végezni, amelyhez hasonlókat a hadtörténelem még soha nem látott. A nagyszabású tervet a legkisebb részletekig a két nemzet vezérkara együttesen dolgozta ki Dwight Eisenhower amerikai tábornok vezetésével. Közös amerikai és brit megegyezéssel őt nevezték ki az Észak-Afrika katonai megszállásával kezdődő hadműveletek főparancsnokává. Hosszú hónapokon át, mielőtt a csapatok behajózása megkezdődött, több száz ezer brit és amerikai katonát különleges gyakorlatokkal képezték ki azokra a feladatokra, amelyek az afrikai hadjáratban vártak rájuk. A hadjárat sikeres végrehajtása érdekében hihetetlen mennyiségű hadianyagot kellett gyártani és felhalmozni. Száz meg száz hajót kellett építeni, hogy azon szállítsák a csapatokat és a hadifelszerelést. Ugyanazon a napon, 1942. október 24-én, amikor Montgomery áttörte Alameinnél az Afrika Korps védelmi vonalait, óriási hajókaravánok indultak el amerikai kikötőkből Észak-Afrika felé, a hajók fedélzetén amerikai csapatokkal. A következő napon Nagy-Britanniából indult el két hasonló hajókaraván. A brit és amerikai hajók az Atlanti-óceánon találkoztak a spanyol partok közelében, majd a Gibraltári-szorosan áthaladva, pontosan azon a napon és abban az órában, amikor tervezték, tehát november 8-án, hajnali 3-kor érkeztek meg a partraszállásra kijelölt két észak-afrikai kikötőbe, Oranba és Algírba. Előzőleg titokban tárgyalások folytak a brit és amerikai kiküldöttek, valamint az észak-afrikai francia hatóságok között, hogy az Afrikában állomásozó francia haderők tekintsék barátságos és részben saját érdekükben megtett lépésnek a brit és amerikai csapatok partraszállását. Egy amerikai diplomata, Robert Murphy megnyerte a szabad franciák támogatását. Mark Clarc amerikai tábornokot egy tengeralattjáró tette titokban partra Algír közelében, és ő is sikeres tárgyalásokat folytatott az Észak-Afrikában állomásozó francia haderő vezetőivel. Végül még a partraszállás előtt sikerült Henri Giraud francia tábornoknak Észak-Afrikába jutni, aki nem sokkal előbb szökött meg német fogságból, és most azzal a szándékkal érkezett, hogy a szabad francia haderők élére álljon. A gondos előkészületek ellenére is a partra szálló csapatoknak bizonyos ellenállást kellett leküzdeniök a vichyi kormányhoz hű franciák részéről, különösen Casablancában és Oranban. A franciák ellenállásában döntő

fordulatot jelentett, amikor november 11-én, három nappal a partraszállás után, Darlan tengernagy, a Vichy-kormány egyik leghírhedtebb „kollaboránsa” szavát adta, hogy az ellenállást beszünteti, és ő maga is a szövetségesek ügye mellé áll.

Darlan átállása azt jelentette, hogy Marokkón és Algíron kívül a szövetségesek kezére került Dakar kikötője is, ahonnan a német tengeralattjárók hosszú időn át komolyan veszélyeztették az Atlanti-óceán déli vizein hajózó szövetségeseket. Az észak-afrikai partraszállás felbátorította a Franciaországban működő ellenállási mozgalmat. Amikor a partraszállás ellensúlyozásaképpen Hitler elrendelte egész Franciaország katonai megszállását, és kezébe akarta keríteni a Toulonban állomásozó francia hadihajókat, a francia tengerésztisztek ellenszegültek a parancsnak, és hajóikat önként elsüllyesztették.

Mihelyt a szövetségesek partraszállása megtörtént, nyomban erős katonai egységek indultak el a tuniszi határ felé, hogy elfoglalják Bizerta és Tunisz kikötőjét, mielőtt a németek odaérnének. A németek azonban gyorsabbak voltak. Szicíliai és dél-olaszországi kikötőkből és repülőterekről előbb légi úton, majd hajókon jelentős csapatokat tettek partra mindkét kikötőben, és azokat véglegesen kézre kerítették. Az amerikai haderők így Tunisz határán ellenállásba ütköztek, amely vonalak Medjez-el-Babtól a tengerpartig voltak kiépítve, a front itt 1942-43 telén nem is változott.

Mialatt Tunézia és Algéria határán a német és a szövetséges haderők erős állásokat építettek ki egymással szemben, és mialatt Montgomery csapatai nyugat felé kergették a visszavonuló németeket, Churchill és Roosevelttel a brit és az amerikai hadsereg vezető tábornokaival tanácskozássra gyűlt össze az észak-afrikai Casablancában, hogy megtárgyalják és megvitassák az elkövetkezendő hónapokban esedékes haditerveket, és hogy a jövőre nézve megállapítsák politikai irányvonalukat a háborúval kapcsolatban. Amikor ezek a tanácskozások folytak, a megváltozott hadiszerencse bizakodóvá tette a szövetségeseket. Az oroszok Sztálingrádnál végzetes csapást mértek a németekre, Montgomery megmentette Egyiptomot és szétzúzta az Afrika Korpsot, a szövetségesek partraszállása teljes győzelemmel kecsegtetett Afrikában, és jó hírek érkeztek a Csendes-óceánról is, ahol Midway szigetén a japánok ellen megindult az a támadás, amely végül meghozta a teljes győzelmet. Ilyen körülmények között szövegezték meg a szövetségesek azt a formulát, amelyről később, sűrűsödő győzelmeik idején, olyan sokszor esett szó. Itt

határozták el, hogy a legyőzött ellenségtől nem fogadnak el mást, csak a „feltétel nélküli kapitulációt”.

Amikor Rommel és a visszavonuló Afrika Korps maradványai egyesültek a Tuniszban állomásozó von Armin tábornok hadaival, a szemben álló ellenfelek körülbelül számszerűleg egyenlőek voltak. De a németek jól tudták, hogy az idő a szövetségeseknek dolgozik, és ha a brit-amerikai haderők a tengeren újabb megerősítéseket kapnak, a győzelemre tovább semmi kilátásuk nem lesz. Rommel ezért elhatározta, hogy mindenáron támadásba lendül. Február 14-én erős német egységek támadták meg az amerikai állásokat a meredek észak-afrikai hegyek között, és kicsi híja volt, hogy a Kasszerine-hágónál át nem törték a vonalukat. Ha ez sikerül, kettévágják a szövetséges haderőket. Az elkeseredett küzdelem négy napon át tartott. Oranból két amerikai hadosztály hihetetlen erőfeszítéssel sietett bajba került társai segítségére. Ugyanakkor a szövetséges légierők állandóan támadták az ellenséget, és hatásos védelmet nyújtottak a szorongatott amerikai csapatoknak. Február 2-án, öt nappal a támadás megindítása után, Rommel belátta, hogy kudarcot vallott, és megkezdte a visszavonulást a Kasszerine-hágón keresztül korábban kiépített védelmi állásaiba. A németek támadásának sikeres kivédése után megkezdődött az amerikaiak előkészülete, hogy megindítsák a támadást Bizerta irányába, és végleges győzelmet arassanak a hírhedt Afrika Korps felett.

EGY HADSEREG HALÁLA

Montgomery délről, Patton és Anderson északról indult el végső leszámolásra Rommel csapatai ellen. A legsúlyosabb harcok még hátra voltak. A németeket délről a majdnem bevehetetlen Mareth-vonal, nyugatról pedig a világ egyik legnehezebben járható hegyi terepe védte az ellenség támadásaival szemben. Rommel tisztában volt helyzetének kétségbeejtő voltával, minthogy azonban a harcban mindig előnyben részesítette a támadást, meglehetősen tervszerűtlenül, de annál vadabb dühvel vetette rá magát Medeninénél a brit 8. hadseregére, egymást gyorsan követő rohamokban. Ezeket azonban Montgomery csapatai véresen visszaverték. Két héttel később, március 21-én, a brit hadvezér indult támadásra. A northumbriai hadosztályt küldte a Mareth-vonal elleni frontális támadásra, azonkívül az új-zélandiak -hadosztályának parancsot adott, hogy Rommel vonalait oldalról támadják, és hatoljanak be e vonalak

mögé. Montgomery terve teljes mértékben sikerült. Mikor a német tábornok észrevette, hogy csapatait a bekerítés lehetőségének teszi ki, feladta a Mareth-vonalat, és megkezdte visszavonulását északra, a Bon-fok irányába.

Ezután kezdődött el a nagy üldözés – vagy inkább hajtóvadászat –, amely az egész német hadsereg megsemmisítésével végződött. Nyugat felől az amerikai II. hadtest és a brit 1. hadsereg harcolt a németek ellen, és a hegyekben egyik állást a másik után foglalta el. Délről Montgomery 8. hadserege és egy francia hadtest nyomult előre a Bon-fok irányában. A leghevesebb harcokra a 609. magaslati pontnál, Mateur közelében került sor. A magaslatot az amerikaiak május 1-jén vették birtokukba. Május 7-én a brit 1. hadsereg áttörte a németek vonalát. és elfoglalta Tuniszt. Ezzel a sikerrel a német csapatokat kettévágták. Ugyanaz nap, és majdnem pontosan ugyanabban az órában, az amerikaiak ellenállhatatlan erővel harcolva elfoglalták Bizerta városát. A német hadsereg ekkor számbelileg és hadfelszerelésben még mindig jelentős erőt képviselt, de látszott, hogy már kezdik feladni a kilátástalan küzdelmet. Az utolsó napokban Rommel sorsára hagyta csapatait. A németek összeomlása május 11-én következett be. Clifford a következőképpen írja le az afrikai német hadsereg végső pusztulását:

Az ágyúk még dörögtek a hegyek között, miközben az amerikaiak továbbvonultak Mateurnál, és folytatták felvonulásukat az ellenség ellen Thibar irányába. A front ekkor már megszűnt, mert a németek feladták a rendszeres ellenállást. Az amerikaiaknak alig akadt más dolguk, mint hogy összegyűjtsék és foglyul ejtsék a szétszóródott német egységeket. Tuniszban a francia lakosság mámoros örömmel fogadta a bevonuló szövetségeseiket. Mindenütt kitűzték a francia trikolorót, és a házak ablakait az egész városban kidíszítették. Az utcák tele voltak ünneplő emberekkel, úgyhogy a katonai járművek alig tudtak a folyton éljenző tömeg között előre jutni. Egy skót ezred dudásai különösen is magukra vonták a figyelmet, és nagy népszerűsége tettek szert a lakosság soraiban. Az amerikaiak dzsipjein franciák és arabok ültek, és száguldoztak az utcákon fel s alá, szemmel láthatóan minden különösebb cél nélkül. A német megszállás alatt megszüntetett francia újságok órák alatt rendkívüli kiadásokat jelentettek meg, és a friss példányokat a rikkancsok hangos kiáltozással árulták az utcákon. Különösen nagy volt az öröm, amikor Giraud tábornok franciái vonultak be a városba.

Tunisztól északnyugatra a 15. német páncélosadosztály, amely végigharcolta az egész sivatagi hadjáratot, az utolsó emberig megadta magát az amerikai 7. páncélosadosztálynak. A németeket Tunisz és Bizerta között, Porto Farinánál kerítették be. Eleinte kísérletezgettek, hogy hajón meneküljenek, de a szövetségesek repülőgépei hamarosan elvették ettől a kedvüket. Így nem maradt számukra más választás: a hadosztály parancsnoka fehér zászlóval fegyverszünetet kérő parlamentereket küldött. A német hadtest teljes fegyverzetével és valamennyi páncélos járművével megadta magát.

Míg a 15. páncélosadosztály megadta magát, egy másik nagyobb német alakulat, amely visszavonulóban volt a szövetségesek kezére került Tuniszból, a védekezésre különösen alkalmas Hammam Lifszakadéknál ellenállást kísérelt meg. Ez a hegyszakadék, afféle afrikai Thermopüle, sok gondot okozhatott volna a szövetségeseknek, ha a németek nagyobb erővel beássák magukat.

Az amerikai parancsnok ekkor elhatározta, hogy gyors cselekvéssel elveszi a németek kedvét a további ellenállástól. A 6. páncélosadosztály parancsnoka magához hívatta az egyik leggyorsabb páncélosegység tisztjeit, és kiadta a parancsot:

- Uraim! Tankokra ülnek, s éjt nappallá téve vonulnak majd kelet felé.
- Éjszaka nem lehet tankokkal vonulni – jegyezte meg valaki.
- Márpedig éjjel-nappal haladva fogják elérni Hammametet folytatta zavartalanul a tábornok –, a Bon Foki-félsziget túloldalát. Holnap reggel 5 órára ott vannak.

A feladat nehéz volt, de nem megoldhatatlan. A páncélosadosztály válogatott emberei feltűzött szuronyokkal ültek fel gyors Sherman-tankjaikra. A németek megszállva tartották a szakadékos hegyvonulat tövében fekvő Hammamet nevű kisváros minden házát. Az amerikaiak a tankokból kiugrálva házról házra intéztek támadást a közelharcban védekező németek ellen. A parancsnok rendelkezése úgy szólt, hogy feladatukat hajnali 5 órára kell elvégezniük. Mikor a tisztek a hajnali szürkületben karórájukra néztek, látták, hogy rohamozó katonáik a kisváros utolsó házának meghódításával pontosan erre az időpontra készültek el. Ismét a gyorsasággal verték meg a németeket.

Május 11-én elérkezett a német ellenállás utolsó napja. Ekkor helyenként még folyt a küzdelem, de május 12-én a szövetségesek főhadiszállása már jelentette, hogy Észak-Afrikában megszűnt az ellenség minden szervezett ellenállása.

Mennyire másként végződött a németek veresége Afrikában, mint a brit hadsereg veresége Dunkerque-nél. Itt nem volt utolsó emberig folytatott küzdelem, nem volt még a csapatok fegyverletétele sem szervezett. A német harci szellem egyszerűen szertefoszlott és megsemmisült, éppen úgy, ahogyan Graziam csapatai szenvedtek vereséget és vesztek oda az utolsó emberig, mikor Wavell tábornoknak adták meg magukat.

Rommel hadai adták meg magukat utoljára az Enfidaville közelében lévő dombokon. Parancsnokuk ekkor már egy Messe nevű olasz tábornok volt, aki a német hadvezetéstől rádión az utolsó pillanatban kapta meg tábornagi kinevezését. Május 12-én Messe tábornagy rövidhullámú készülékén jelentkezett a szövetséges főparancsnokságnál, és felajánlotta csapatai fegyverletételét. Csak az volt a kérése, hogy fegyvereit ne az 1. amerikai, hanem a 8. brit hadsereg előtt kelljen letennie. Ellenük harcoltak a sivatagban mindvégig, így érthető, hogy a megadásra készülő parancsnok ezzel a kéréssel fordult a főhadiszálláshoz, és kérését minden további nélkül teljesítették is.

A német hadsereget Sztálingrád óta nagyobb csapás nem érte. A szövetségeseknek 70 ezer főnyi volt a vesztesége, beleértve a halottakat, sebesülteket és eltűnteket. A német foglyok száma 266 ezer volt, ezenkívül 60 ezren haltak és sebesültek meg. De a győzelem sokkal többet jelentett, minthogy ellenséges foglyok, sebesültek, halottak voltak. A tengely haderőinek teljesen fel kellett adniuk Afrikát. Spanyolország beavatkozásától már nem kellett félni. A Szuezi-csatorna biztonságát nem fenyegette semmi. Ezzel szemben Olaszországnak fel kellett készülni arra, hogy a szövetségesek Afrikából bármelyik nap átkelhetnek Szicíliába és az Appennini-félszigetre, ahonnan tovább folytathatják győzelmes előrenyomulásukat Berlin felé.

A Visztulától a Volgáig

TÁMADÁS OROSZORSZÁG ELLEN

Hitler 1941. június 22-én indította meg a második világháború legkockázatosabb vállalkozását, Oroszország megtámadását.

„A mai napon elhatároztam – mondotta a támadás megindulásának napján tartott rádióbeszédében –, hogy a német birodalom sorsát és jövőjét katonáink kezébe teszem le.” Miközben beszédét tartotta, a német hadosztályok már támadásba lendültek Kelet-Lengyelországban Oroszország felé, a német légierő pedig bombatámadásokat intézett olyan orosz városok ellen, amelyek neve hamarosan híressé lett az egész világon.

Vajon miért szánta el Hitler magát erre a végzetes lépésre? Németország megnemtámadási szerződést kötött a Szovjetunióval, és semmi oka nem lehetett, hogy keleti határainak biztonsága miatt aggódjék. A jelek azonban azt mutatták, hogy sem a Szovjetunió, sem a németek nem bíztak egymásban, és nem hitték, hogy a másik fél meg fogja tartani a kettőjük közötti megállapodást. Szovjetország kétségtelenül az esetleges német támadásra felkészülve tolt ki határait nyugati irányba: Lengyelországba, Finnországba, a balti államokba és Besszarábiába. Viszont Németország befolyását kiterjesztette és megerősítette Magyarországon, Bulgáriában és Romániában, azonkívül leigázta Jugoszláviát és Görögországot. Az orosz-német megnemtámadási egyezmény olyan érdekházassághoz hasonlított, amelyet a házastársak hajlandók voltak azonnal felbontani, mihelyt érdekeik úgy kívánták. Hitler arra törekedett, hogy a német birodalom keleti határai biztonságban legyenek, mielőtt a küzdelem döntő szakaszába lép Németország és a nyugati hatalmak között.

Két héttel a háború kitörése után Sztálin egyik beszédében a következőképpen világította meg a németek által megtámadott Szovjetunió helyzetét:

Ha azt kérdezné valaki, miért egyezett bele a szovjet kormány abba, hogy megnemtámadási szerződést kössön olyan hitszegő és gonosz ellenséggel, mint Hitler és Ribbentrop, és hogy ennek a szerződésnek a megkötésével nem követtünk-e el hibát, erre a kérdésre én határozott nemmel felelnék. Egyetlen békeszerető nemzet sem térhet ki az elől, hogy szomszédjával a

békességet biztosító szerződést megkösse, még akkor sem, hogy ha ezek a szomszédok olyan gonosztevők, emberevők, mint Hitler és Ribbentrop, feltéve természetesen, hogy a szerződés nem tesz kárt az ország területi épségében, függetlenségében és az illető békeszerető nemzet becsületében. A Németországgal megkötött szerződés a szovjet népek másfél esztendőre biztosította a békességet, és ezzel időt nyertünk arra, hogy felkészüljünk a támadás visszaverésére.

Hitlert egészen más megfontolások vezették, amikor hadait az oroszok ellen küldte. A németek vezére nem békét óhajtott, hanem világalomra tört. Két amerikai történész, Haines és Hoffman, Hitler indítóokait a következőképpen magyarázzák:

Hitler, mielőtt döntött az Oroszország elleni támadás kérdésében, gondosan mérlegelte a katonai helyzetet. 1941 tavaszán több lehetőség között választhatott. Teljes erővel rávethette volna magát Nagy-Britanniára és a brit birodalomra. Megszerezte volna magának a Földközi-tenger partján lévő országokat, és megnyithatta volna seregei számára az utat a Közép-Keletre. Végül a harmadik lehetőség az Oroszország elleni hadjárat volt. Sok érv szólt az első megoldás mellett. Anglia ellen a légitámadásokat sokkal kedvezőbb körülmények között indíthatta volna meg, mint egy esztendővel korábban. A bűvárhajóharc komoly sikereket hozott a német hadviselésnek, továbbá sokkal jobban felkészültek a Brit-szigetek előzőnlésére, mint az előző év őszén. Hasonlóképpen lehetett érvelni a Földközi-tenger irányába megindítandó német támadás mellett is. Rommelnek olyan erősítéseket küldhettek volna, amelyek feltétlenül biztosíthatták volna a Szuezi-csatorna elfoglalását. Hitler könnyűszerrel rábeszélhette volna Franco Spanyolországát, és kényszeríthette volna a meg nem szállt Franciaország Vichyben székelő kormányát, hogy támogassák a Gibraltár és Észak-Afrika nyugati részei ellen indított támadását. Hitler azonban sem az egyik, sem a másik lehetőséget nem választotta, mert úgy érezte, hogy német, különösképpen pedig nemzetiszocialista szempontból az Oroszország elleni háború sokkal sürgetőbb. Mindenekfelett azt akarta, hogy elkerülje a kétfrontos harcot. Meg volt győződve arról, hogy ha Németország nagyobb arányú támadást indít Nagy-Britannia ellen vagy a Földközi-tenger környékén, az a Szovjetunió, amely egymás után kebelezte be a balti államokat, Besszarábiát és Bukovinát, azonkívül baráti érzelmeket áruolt el Jugoszlávia és Bulgária irányában, nem lesz hajlandó a megneemtámadási szerződés

feltételeit betartani. Hitler ezenkívül még azt is tudta, hogy Nagy-Britannia még nem elég erős ahhoz, hogy megnyissa a második frontot arra az esetre, ha Németország megtámadná Oroszországot; legalábbis addig nem, amíg az amerikai hadiipar kellő hadifelszerelés és lőszer küldésével ezt a lépést lehetővé nem teszi. Ez az utóbbi megfontolás csak siettette a német döntést. Fontos volt ugyanis, hogy Oroszország meghódítása és leigázása bekövetkezzék, mielőtt Nagy-Britannia az Egyesült Államok segítségével támadást kezdhessen Németország ellen. Ezek lehetnek a fontosabb megfontolások, amelyek rábírták Hitlert a Szovjetunió elleni hadjáratra.

Lehetett azonban még más ok is, ami Hitlert végzetes elhatározásának megtételére ragadtatta. Lehetséges, hogy abban bízott, ha megindítja „keresztes háborúját” a bolsevizmus ellen, ezzel megosztja Nagy-Britannia és Amerika demokratikus közvéleményét. Hitlernél a kommunizmustól való félelem majdnem beteges lelki jelenség volt, ami már a monomániával volt határos. Érthető módon abban a tévedésben ringatta magát, hogy a kapitalista országok vezetői hasonlóan rettegnék a bolsevizmustól. A német nemzetiszocializmusnak ezt a lelkiállapotát pontosan megmutatták azok a körülmények, amelyek között Rudolf Hess, Hitler helyettese, az Oroszország megtámadását megelőző hónapban egészen fantasztikus módon repülőgépen Angliába szökött. Hitler reménykedései azonban ezen a ponton is csúfos kudarcot vallottak. Churchill miniszterelnök a brit alsóházban, közvetlenül az oroszországi támadás megindulása után, a következőket mondotta:

Azt hiszem, senki sem kételkedik abban, hogy milyen politikát fogunk a jövőben követni. Nekünk egyetlen, mindenáron megvalósítandó célunk van, hogy elpusztítsuk Hitlert és vele együtt a náci uralom legcsekélyebb nyomát is. Ettől a célunktól nem fog eltéríteni bennünket soha semmilyen körülmény. Nem leszünk hajlandók ezen a ponton engedményeket tenni. Nem fogunk Hitlerrel vagy megbízottaival tárgyalni. Harcolunk ellene földön, tengeren, és harcolunk ellene a levegőben addig, amíg Isten segítségével az árnyékától is megszabadítjuk a földet, és felszabadítjuk a népeket, melyeket leigázott.

Azok a nemzetek, amelyek felveszik a harcot a nácizmus ellen, természetes szövetségeseink. Minden ember és minden állam, aki vagy amely Hitler mellé áll, ellenségünk. Ez a megállapításunk nem csupán államokra és kormányaikra vonatkozik, hanem minden olyan Quislinghez hasonló árulóra is, aki eszközül ajánlotta fel magát a náci uralom

támogatására, szembehelyezkedve saját népe akaratával. Ezeket a quislingeket, éppen úgy, mint magukat a náci vezetőket, nyomban a győzelem után mi magunk fogjuk felelősségre vonni a szövetségesek kiküldötteiből összeállított bíróságok előtt, hacsak saját honfitársaik nem végeznek velük előbb, hogy bennünket ettől a gondtól megkíméljenek.

Ez a mi politikánk, ezeket kívántam leszögezni. Abból, amit elmondtam, következik, hogy minden segítséget megadunk Oroszországnak és az orosz népnek, ami csak erőinkből telik. Felszólítjuk barátainkat és szövetségeseinket, hogy ugyanígy járjanak el, és válasszák ugyanazt az utat, amit mi.

Az Egyesült Államok külügyminisztériumának másodállamtitkára, Sumner Welles, világosan kifejtette az amerikai álláspontot:

Az Egyesült Államok népe számára az a legfontosabb kérdés, hogy Hitler végre tudja-e hajtani világhódító tervét, amely együtt járna a világ minden szabad és szabadságszerető népének és minden még fennmaradt demokráciának az elpusztításával és leigázásával, vagy pedig sikeresen meggátoljuk őt ebben a szándékában.

Ez a két eshetőség áll előttünk, és egy pillanatra sem habozhatunk, hogy minden rendelkezésünkre álló erőt magunk mellé állítsunk az új világ szabadsága és függetlensége védelmében. Az amerikai kormány felfogása szerint minden védekezés a hitlerizmussal szemben, és az erők minden összefogása Hitler uralmának a megdöntésére, siettetni a jelenlegi német rendszer összeomlását, következésképp elősegíti a mi védelmünket és biztonságunkat.

Amerikának ma egyetlen igazi ellensége van: Hitler Németországa, és egyetlen veszedelem fenyegeti: Hitler esetleges győzelme.

Első pillanatra a németeknek az a terve, hogy előzönlük a Szovjetuniót, meggondolatlanak és keresztülvihetetlennek látszott. A Szovjetunió lakosainak száma a német támadás idején 190 millió volt, és az országnak szinte kimeríthetetlen tartalékai és erőforrásai voltak; ezenkívül bőségesen állt rendelkezésére kellő tér a támadás kivédésére. Ha azonban a hadjárat sikerénél nem számított volna más, csak a katonai fölény, akkor Németország kétségtelenül előnyökkel indult a harcba. Nagy segítséget jelentett Hitler számára, hogy igénybe vehette a szövetségesei és csatlósai erőtartalékait, sőt igen nagy mértékben emberanyagát is. Németország a világ legjobban megszervezett hatalmai közé tartozott, ipari, katonai

szempontból egyaránt, és háborús céljai szolgálatában a németekre mindig jellemző kíméletlenséggel használhatta fel a meghódított Európa minden elképzelhető erőforrását: a Jeges-tengertől a Földközi-tengerig, az Atlanti-óceán partjától a Fekete-tengerig. Mivel nyugat felől akkor még nem kellett támadástól félnie, a Szovjetunió ellen megindított háború elején sokkal nagyobb és főként sokkal jobban felszerelt haderőt tudott mozgósítani, mint a Szovjetunió.

A kockázat nagy volt, de nagy volt a tét is, amiért a játék megindult. Ha Hitler meg tudja hódítani Moszkvát, nagy lépéssel kerül közelebb a náciizmus álmához, a világ meghódításához.

A TÖRTÉNELEM LEGVÉRESEBB HÁBORÚJA

A németek 180 hadosztállyal, több ezer repülőgéppel, tankokkal és páncélos járművekkel, három nagy hadseregcsoport felhasználásával három irányból indultak Oroszország ellen. Fenn északon von Leeb tábornok parancsnoksága alatt a német csapatok a balti államokon keresztül Leningrád ellen vonultak. A cári Oroszország egykori fővárosa ellen ugyanakkor északról is megindult a támadás, a finnek ugyanis rövidesen a német támadás megindulása után beléptek az Oroszország elleni háborúba. A második nagyobb arányú támadás von Bock tábornok vezetése alatt egyenes irányban Moszkva ellen indult. Végül a harmadik és legnagyobb sikerű támadás délen kezdődött von Rundstedt tábornok mesteri módon végrehajtott hadműveleteivel. Rundstedt csapatai gyorsan áthaladtak Lengyelország déli részén, és előzönlöttek Ukrajnát, a Krím félszigetet és a Fekete-tenger mellékét.

Az első hetekben a német támadás olyan feltűnő sikereket ért el, hogy a Vörös Hadsereg védekezését külföldi katonai megfigyelők is a teljes összeomlástól féltették. Azt mondták: a *Wehrmacht* úgy vonul át Oroszországon, mint kés a vajon. Az északi szárny Litvánián áthaladva augusztusban már elérte Leningrád külső negyedeit. Középen a német hadak előretörték Bialystokig, áttörték a Sztálin-vonalat, és Szmolenszk ellen indultak támadásra. Délen a németek gyorsan elfoglalták Lemberget és Kijevet, román csapatok pedig, német vezetéssel Ogyesszát. Olyan sikerek voltak ezek, amelyek felülmúlták még a Franciaország elbukásával végződő nyugati támadást is. Joseph Grigg, amerikai haditudósító, a következőket írja a német-orosz háború elején:

A német-orosz háború első nagy összecsapásai alig egy héttel a német támadás megindulása után már kezdtek kialakulni. Von Bock tábornok tankjai és zuhanóbombázói segítségével teljes erővel zúdult rá egyszerre két helyen is az orosz vonalak középső részére. A német támadás hatalmas méretű katlanba zárta be a Vörös Hadsereg jelentékeny egységeit Bialystok és Minszk között. Ekkor azonban olyasmi történt, amire Hitler hadvezérei nem számítottak. A körülkerített oroszok ahelyett, hogy megadták volna magukat, tovább harcoltak, és ezzel felborították a németek terveit. A németek méltatlankodva figyelték, hogy az oroszok egészen másképpen viselkednek, mint a franciák annak idején a nyugati hadszíntéren. A nyugati villámháborúban a franciák, mielőtt a csapatok parancsnokai értesültek róla, hogy a gyorsan előrehaladó németek a hátuk mögé kerültek, és bekerítették őket, azonnal letették a fegyvert. Az oroszok azonban nem voltak hajlandók követni a katonai szakkönyvek utasításait. Amikor a németek körülvették őket, az utolsó emberig harcoltak, és annyi németet öltek meg, amennyit csak tudtak. Volt ezenkívül egy másik pont is, ahol meglepetés érte a nácikat, ez pedig az orosz csapatok számára és a Vörös Hadsereg harci felszerelésére vonatkozott. A német főparancsnokság július 3-i hivatalos jelentése győzelmi ujjongással adta tudtára a világnak, hogy a Bialystok és Minszk közötti úgynevezett katlancsatában a német hadsereg 324 ezer foglyot ejtett. A hivatalos jelentés a győzelmet világtörténelmi eseménynek hirdette, és azzal dicsekedett, hogy a szovjet hadsereg kezd teljesen felbomlani. Ezek a jelentések inkább vágyat tükröztek, mint a valóságot: azt mutatták, hogy Hitler a Vörös Hadsereg végső pusztulásában reménykedett. Azonban hamarosan be kellett látnia, hogy az oroszországi hadjáratban nemcsak hogy nem dőlt el semmi, de éppen csak megkezdődött a küzdelem. Alig telt el két hét a háború megindítása után, mikor Hitler belátta, hogy a villámháborúnak Lengyelországban és Nyugat-Európában olyan ellenállhatatlan sikerrel alkalmazott eszközei Oroszországban egyszerűen nem válnak be. A német túlerővel szemben Sztálin azt az egyedül elképzelhető taktikát választotta, amely nagyszerűen megfelelt Oroszország mérhetetlen távolságainak: mindenütt kitért a német támadás elől: hiába törték át a németek az egyik orosz védelmi vonalat a másik után, az áttört vonalak mögött új orosz hadseregekkel kerültek szembe. Azután az oroszok a gyorsan előretörő német páncélosékekkel szemben olyan új taktikához folyamodtak, amely kitűnően bevált. Hagyták, hogy a németek teljes gyorsasággal vonuljanak előre mindaddig, amíg a bekerítőkből bekerítették nem lettek. Így a katlanon belül újabb katlan

keletkezett, és teljessé vált a zűrzavar, s ez végzetesen zavarba hozta a túlságosan merev és csak szabályos hadmozdulatokhoz szokott német katonai vezetést. Mindezek eredményeképpen Hitlernek és tábornokainak új haditerveket kellett készíteni, és új taktikát kellett alkalmazniuk. Ahelyett, hogy az orosz védelmi vonalak áttörése után egyenesen nyomultak volna Moszkva, Leningrád és a Kaukázus irányába, a nácik kénytelenek voltak az áhított győzelmet olyanképpen kikényszeríteni az ellenségből, hogy egymás után vívták meg a Vörös Hadsereg egy-egy nagyobb harci egységével a „megsemmisítő csatáknak” (*Vernichtungsschlachten*) nevezett ütközeteket. A gyors győzelem reménye mindenesetre hamarosan szertefoszlott, és Hitler kénytelen volt Németország ifjúságának színevirágát a harcba küldeni, hogy a makacsul és a német terveknek meg nem felelő módon védekező ellenséget megsemmisítse.

A németek súlyos csapásokat mértek ellenfeleikre, de súlyos veszteségeket szenvedtek maguk is. Ebben az egymás erejét felörlő küzdelemben a Vörös Hadsereg jobban állta a sarat, mint a német haderő.

Frederick Oechsner amerikai katonai szakíró a német-orosz háborút a világtörténelem legvéresebb háborújának nevezte. Hasonló című könyvének egyik fejezetében ezt írja:

Hitler hat hónapon át készítette elő titokban az Oroszország elleni hadjáratot, és amikor úgy érezte, hogy teljesen felkészült, a német hadakat a gyűlölet és a fanatizmus példátlan szenvedélyességével zúdította Oroszországra. E mögött az élethalálharc mögött ott állott a nácizmus húsz esztendőn keresztül folytatott küzdelme a kommunizmus ellen, kivéve azt a rövid másfél éves szünetet, amikor a német-orosz megneemtámadási szerződés papíron békességet és barátságot teremtett a két ország között. De a gyűlölet mellett a németeket az is vezette az Oroszország elleni háborúban, hogy maguknak akarták megszerezni a Szovjetunió kimeríthetetlen élelmiszer- és nyersanyagforrásait.

Hogy a németek milyen kíméletlen kegyetlenséggel indították támadásaikat, erre nézve igen jellemző az a történet, amit egy német katonától hallottam. Az Oroszország ellen megindult támadás reggelén, 1941. június 22-én a német-orosz határon egy kisebb folyón átvezető hídon leváltották az öröket, úgy, ahogy ez mindig történt. A német örök megindultak az orosz örök felé, hogy a szokásos előírás szerint a híd

közepén fegyveresen tisztelegjenek egymásnak. Ekkor azonban a német örök minden előzetes figyelmeztetés nélkül fegyvereiket használták, és az oroszokat sorra lelőtték.

A németek így harcoltak az óriási kiterjedésű fronton. Hasonló eszközökkel érték el győzelmeiket Bialystoknál, Minszknél, Szmolenszknél, Brjanszknál, Umanynál, Nyikolajevnél, Kijevnél és Ogyesszában. De mégsem tudták bevenni sem Leningrádot, sem Moszkvát, s veszteségeik igen nagymérvűek voltak.

Valóban, az oroszországi hadjárat lényegesen különbözött a Hollandiában, Belgiumban és Franciaországban fényes sikerekkel végrehajtott villámháborúktól. Magam is láttam a különbséget, mikor a front vonalai mögött 4000 kilométeres utat tettem meg a múlt ősszel. Több ízben jártam haditudósítóként a nyugati fronton, és azonnal feltűnt a különbség, bár én kevésbé voltam érdekelve, mint a harcban részt vevő katonák. Belgiumban és Franciaországban mindenütt találtunk városokat, és a városokban ágyban alhattunk. Az élelmezés is tűrhető volt. Oroszországban többnyire földre hintett szalmán aludtunk, és ételünk leginkább nyers szalonnából állt. A ruha sokszor tíz napig sem került le rólam. Száz meg száz kilométernyi utat tettünk meg anélkül, hogy egyetlen várost is láttunk volna, csak helyenként haladtunk át egy-egy apró, rosszul épített falun.

Abból, amit láttam, megértettem, hogy a német katonáknak miért nem tetszik az orosz hadjárat. A háborúskodás az orosz földön sok nélkülözéssel járt, az ellenség ellenállása szívósabb volt, és a hadsereg felszerelése állandóan pusztult a kivétel nélkül rossz utakon.

Az orosz front mögötti városokban és falvakban nem volt mit vásárolni vagy zsákmányolni. Nem voltak selyemruhák, bor vagy csokoládé, amit a szabadságos katona magával vihetett volna. Nem, a fiatal német katonáknak semmiképpen sem volt ínyére az oroszországi hadjárat. Itt messze keleten még az arckifejezésük is egészen más volt, mint a nyugati villámháború mámoros napjaiban.

Július közepén a németek elérték Szmolenszket. Németek és oroszok itt vívták meg a háború első nagy ütközetét. Az oroszok a csata után gyors visszavonulásba kezdtek, és a várost maguk mögött hagyták romokban. Közben a front déli szakaszán Rundstedt csapatai elfoglalták Zsitomirt, és továbbvonultak Kijev ellen. Kijevben Bugyonnij marsall szívósan védekezett, de két hónappal később kénytelen volt a bekerítés veszélye elől visszavonulni Harkov irányába.

A németek hivatalosan igen sok orosz katona fogságba ejtését adták hírül. A július 10-i jelentés 324 ezer fogolyról számolt be. Az egyik augusztusi jelentés szerint a foglyok száma Szmolenszknél 310 ezer, Umanynál 103 ezer, Ukrajnában pedig a szeptemberben foglyul ejtett orosz katonák száma 675 ezer volt. És mégis, a végén az oroszok mindig ki tudtak térni a döntő megméretés elől, csapataik nagyobb részét sikerült kivonni az ütközetekből, hogy a harcot szívós kitartással folytassák tovább. G. N. Filonov, a Vörös Hadsereg ezredese, így beszéli el, miként menekültek az orosz csapatok, amikor a bekerítés veszedelme fenyegette őket, illetve, hogyan vágták magukat keresztül az ellenséges vonalakon, amikor bekerítésük már teljessé lett:

A délnyugati fronton egy tüzérdandár parancsnoka voltam 1941 júliusában. A dandár Ukrajna nyugati részén súlyos harcokba került, és vissza kellett vonulnunk keleti irányba. A mi dandárunk volt az utolsó nagyobb egység, amely megkezdte a visszavonulást. A hozzánk tartozó gyalogság támadásával több száz kilométer utat tettünk meg, és végül sikerült áttörnünk a bekerítő ellenséges vonalakat, és visszavonultunk anélkül, hogy súlyosabb veszteségeket szenvedtünk volna emberben vagy ágyúban.

A németek kedvenc taktikája – a harapófogó és a páncélos ék mindig azt célozza, hogy ellenfeleiket kisebb csoportokra szaggassák, azután az elkülönített csoportokat bekerítsék.

A bekerítésből való kitörés egészen más, mint a közönséges visszavonulás, mert nemcsak védekező, de támadó hadmozdulatokkal is együtt jár.

Amikor dandárunkat a harapófogó-hadmozdulattal előretörő németek bekerítették, számba vettük erőinket, és előkészítettük tervünket az ellenség gyűrűjéből való kitörésre és a visszavonulás folytatására. A visszavonulást megnehezítette, hogy ágyúinkat is meg kellett menteni. A dandárhoz tartozó gyalogságot utóvédszolgálatra állítottam fel, melléjük adtam azokat a mozgékony útegeket, amelyek alkalmasak voltak ellenséges tankok szétrombolására. A dandár nehezebb lövegeit arra használtuk, hogy összpontosított tűzzel áttörjük a kiválasztott ponton az ellenség vonalát, és általuk támogatassuk a támadásba induló csapatokat. A dandár rendelkezésére álló tankokat a két szárnyon és az utóvéd védelmére állítottam fel. Fontos szerep jutott a légvédelmi ágyúknak is, mert a német bombázók több támadását kellett elhárítanunk.

Mialatt gondos körütekintéssel elvégeztük az áttöréshez szükséges előkészületeket, nagyon vigyáztunk arra, hogy a legénység hangulata

mindig, mindenütt kifogástalan legyen. Minden katonánknak bízni kellett a vállalkozás sikerében. A szigorú fegyelem fenntartása minden másnál fontosabb volt. Parancsot adtam, hogy ha valaki pánikot keltene, vagy valamivel aláásná a katonák bizalmát, azt minden további nélkül lőjék agyon. Ilyen kockázatos vállalkozásnál a parancsnok határozottsága és akaratereje a döntő; erről tudomást kell szereznie a kitörésben részt vevő minden egyes katonának, akár a gyalogsági egységeknél, akár a tankoknál, akár a tüzérek között teljesít szolgálatot.

A MOSZKVAI CSATA

A német hadsereg 1941 kora őszén három nagy orosz város, Leningrád, Ogyessza és a főváros, Moszkva ostromát kezdte meg. A közvetlen harcok Moszkváért október elején indultak meg. Ez volt a második világháború egyik legnagyobb csatája és Hitler első veresége. A szovjet kormány a Volga mellett épült Kujbisevbe költözött, és Moszkva rövid néhány nap alatt felkészült az élethalálharcra. C. L. Sulzberger, amerikai haditudósító, aki az orosz oldalról küldte tudósításait, a következő leírást adta a Moszkva közelében lefolyt harcokról:

A frontvonal az oroszországi harctereken a Ladoga-tótól Ukrajna déli részéig mintegy négy és fél ezer kilométer hosszú. A front mindenütt sík vagy lankás területen húzódik. Egyetlen különbség, hogy míg fenn, északon és a Don középső szakaszain sok az erdő, lenn, Ukrajnában fátlan a terep.

A szovjet hadijelentések nem szokták emlegetni a frontnak ezt vagy azt a szakaszát, hanem inkább azt jelzik, hogy a harcok melyik nagyobb város térségében zajlanak. Naplómban a következőképpen írtam le a moszkvai front Jelnya térségében lefolyt harcait:

„A tüzérek ágyúikat nyírfaágakkal borítják, hogy így álcázzák őket, főként az ellenséges repülőgépek ellen. Páncéltörő és léghárító ágyúk egyesével vannak felállítva a fák között, és az ágyúkat szuronyos karabéllyal (az oroszok szerint Tommy-puskával) vagy géppisztollyal felfegyverzett katonák őrzik. A vonalak mögött könnyű harckocsik gondoskodnak a front mögötti utak védelméről.

Az a terület, ahol most a harcok zajlanak, több ízben cserélt gazdát. A harcok hevesek, és az eltemetetlenül maradt, oszlófélben lévő holttestek átható szaga érzik mindenütt. Az utak mentén óriási gránát- és

bombatölcsérek vannak. Némelyik öt méter mély, és átmérője legalább tíz méter.

Katonákat látok, amint összeterelt marhákat hajtanak maguk előtt. Katonák dolgoznak kint a mezőkön, talán répát vagy krumplit ásnak. Fekete varjúseregek ülnek az alvadt vértől itt-ott még mindig vörös földeken.

Az egész környék szürke, komor és elhagyatott. A falvakat harc közben a földig lerombolták, és azt a kevés fát, ami itt-ott nőtt ezen a kietlen vidéken, kivágták. Az utak mellett mindenütt szétlőtt hadigépek. Egy lezuhant *Messerschmitt* roncsa látszik a feketésbarna szántóföldön, másutt felfordult ágyúvontató traktorok kerekai meredeznek az égnek. Az árokszélen üres lőszeresládák, rongyokká tépett ruhadarabok, szétört gyalogsági fegyverek.”

„Egy szétlőtt ház még álló tűzfalának árnyékában páncélautó vesztegel. Gyűrött páncélsisak mellett pihen a szétlőtt tankról származó vaslemez.

Délnyugatra tőlem makadámút szeli ketté az eső áztatta rizsföldet. Párállanak a fák, kecskék legelésznek békésen. Bombázó dübörög az erdő felett. Az út egy nyitott szakaszánál német üteg ugat fel éles hangon. A sár terepszínbe von mindent.”

Ezekkel a szavakkal kíséreltem meg képet adni, milyen az orosz front harc nélküli, csendes napokon. Az oroszok általában csak védekeznek, és súlyos veszteségeket okoznak a német hadseregnek, valahányszor az támadásba lendül. Az oroszok jól tudják, hogy Hitler leggyöngébb pontja az emberanyag hiánya. Bármennyi hadianyagot és felszerelést tud is gyártani a leigázott Európa hadiüzemeiben, nem ér semmit, ha nem lesz elég katonája, akik a fegyvereket felhasználják.

A Moszkva elfoglalását célzó nagy támadás első csatája október 2-án kezdődött. A németek döntő csapást készültek mérni a Vörös Hadseregre, és abban reménykedtek, hogy ha teljes győzelmet aratnak, ezzel be is fejeződik az orosz hadjárat. H. S. Cassidy, amerikai haditudósító részletes leírást ad a Moszkva körül folyt, döntő jelentőségű harcokról:

Mielőtt a támadás Moszkva ellen megindult volna, a front egyenes vonalban haladt északról délnek, Jarceván keresztül, Moszkvától mintegy 550 kilométer távolságra. A front itt hosszabb időre megállt a Szmolenszknál vívott csaták után, a nyár végén. Az őszi esőzés szeptemberben kezdődött meg, és annyira fellazította a nehéz, sáros talajt, hogy a németek nagyobb gépesített egységek mozgatására még csak nem is

gondolhattak. Az ősz meghozta a korai fagyokat és az utak járhatókká váltak. A németek, felhasználva a villámháború több ízben kipróbált módszereit, 1941. október 2-án indították meg az általános támadást Moszkva ellen. A támadó csapatok főparancsnoka von Bock tábornagy volt; a 4. és 9. hadsereg, Kluge és Strauss tábornokok parancsnoksága alatt, azonkívül a 2. és 3. páncélosadosztály Guderian és Goot tábornokok parancsnoksága alatt állt; végül a támadás megkezdése előtt Leningrád alól a moszkvai csatába rendelték a Hepner tábornok vezetése alatt álló 4. tankadosztályt. Ezt a hatalmas katonai erőt 14 gyalogos- és két gépesített hadosztály alkotta. A gyalogság hadműveleteit 1000 tank és 900 harci repülőgép támogatta. A támadás fő célja a front középső szakaszán fekvő Vjazma városa volt. Az itt indított támadással együtt oldalcsapások is indultak. Északkeleti irányból Szmolenszk felé, Kalinyin irányában támadtak a németek, azzal a céllal, hogy északon kerüljenek a főváros hátába. Délkeleten Orjol és Tula városok irányában indult a harmadik támadás, aminek az lett volna a célja, hogy délen fogja oldaltámadás alá Moszkvát. A német haditerv szerint Moszkvának október 16-án el kellett volna esni...

A német csapatok hatalmas lendülettel áttörték az oroszok fő védelmi vonalát, és nyílt terepen 360 kilométernyi távolságra előrenyomultak északkelet felé, Kalinyin irányában. Körülbelül ugyanekkora távolságot tettek meg keleti irányban Vjazma és délkeleti irányba Tula felé. A leggyorsabb volt az előrenyomulás keleti irányban, úgyhogy a németek egy hét alatt Vjazma közelébe értek, és a csata tizedik napján el is foglalták. Kalinyin környékét október 14-én, Tula városát október 29-én közelítették meg. A támadás tankok és gépesített egységek segítségével mindenütt a mozgó háború képét nyújtotta.

A németek meglepetéssel tapasztalták, hogy a Vörös Hadsereg ellenállása mindkét szárnyon megerősödött. Kalinyin elesett, de a mögötte elterülő erdőkben, a Volga körül, új és friss orosz csapatok gyülekeztek, és megakadályozták a németek további előrenyomulását. Tinát nem tudták a németek elfoglalni. Ugyanekkor a front középső szakaszán nem mertek továbbvonulni Moszkva irányába, mivel nem kaptak támogatást az északi és a déli szárnyon. Október közepén így végződött a moszkvai csata első szakasza.

A németek ekkor két komolyabb stratégiai pontot birtokoltak: Moszkvától északnyugatra Kalinyint és a fővárostól délnyugati irányban Mozsajszkot. Október végén és november legelején azon fáradoztak, hogy az arcvonalat ezeken a helyeken kiegyenesítsék. Tula ellen két ízben is

támadást indítottak: délnyugatról november 6-án, délről november 11-én. De a támadásoknak nem volt sikere. A német arcvonal ekkor félkörben húzódott, mintegy másfélszáz kilométerre Moszkvától északra, nyugatra, délre. Ilyen volt a helyzet, mikor a második nagy támadás megindult.

A második támadásnál még nagyobb erőket vontak össze. A csatában részt vett 13 tank-, 33 gyalogos- és 5 gépesített gyalogoshadosztály. A németek azt tervezték, hogy frontális támadás helyett inkább bekerítik Moszkvát. A havazás megkezdődött, komoly hidegre fordult az idő. Így kezdődött meg a téli hadjárat, amelynek viszontagságaira a németek nem számítottak, és nem is voltak felkészülve. A hadvezetőség még nem veszítette el a fejét, de a tábornokok jól tudták, hogy csapataikra a legkisebb hiba elkövetése is katasztrófát hozhat.

A Kremlben Sztálin sem maradt tétlenül. A Vörös Hadsereg parancsnoksága, talán közvetlen értesülésből, talán ügyes következtetések alapján pontosan tisztában volt a második német támadás céljaival. Sztálin a német támadással szemben Moszkva előtt több vonalban erős tartalékokat vont össze, ezenkívül a szárnyakon is hatalmas erősítéseket emeltetett. És már ekkor felkészültek arra, hogy az ellenség támadásának megghiúsulása esetén nyomban erőteljes ellentámadásba kezdenek.

Moszkvában október 20-án kihirdették az ostromállapotot. A gyárak felszerelését elszállították, a népbiztosságok elköltöztek, és a polgári lakosságból csak az maradt a városban, akit igénybe vettek az ostromlott főváros védelmében. Zsukov marsallt kinevezték a front nyugati szakaszán parancsnoknak, míg a délnyugati szakaszon felsorakozott haderők parancsnoka Tyimosenko marsall volt.

Moszkva lakossága tevékenyen részt vett a főváros védelmében. A lakóbizottsági bizalmik ezer meg ezer férfit és nőt mozgósítottak. Őket vonatok, autóbuszok és teherautók szállították Moszkvától nyugatra, hogy lövészárkokat, tankcsapdákat ássanak. A védelmi vonalakat egymás mögött egészen a külvárosokig kiépítették.

A világ legmagasabb épületének szánt és félig kész Szovjet Palota be nem épített acélvázát szétbontották, és felhasználták a védőművek építésénél. A moszkvai földalattit, amely az orosz főváros büszkesége volt, csapatszállításokra használták fel az ostrom napjai alatt.

A kisüzemek is teljesen ráálltak a haditermelésre. Az egyik edény gyár kézigránátokat kezdett el gyártani. Egy másik, ahol azelőtt pénztárgépeket raktak össze, automata karabélyok termelésére állt át. November 7-én bocsátották ki az első szériát.

A város felesleges lakosságának kiürítésére október 15-én került sor. Tömegek rohamozták meg a vasúti pályaudvarokat az evakuálásnál kiosztandó kenyérért, kolbászáért és sajtéért. Csúcsforgalom volt a házasságkötő termekben, hogy házastársként sikerüljön egy csoportba kerülni azzal, akivel akarnak. Néhány vállalatnál, így például az állami cirkusznál előfordult, hogy valamelyik alkalmazott engedély nélkül evakuált – a kasszával a hónap alatt. A városon kívül, a gorkiji és a vlagyimiri úton az autókat leállították és kifosztották. A városban a rokonok és a barátok beköltöztek az eltávozók lakásába, ha az jobb volt, mint a sajátjuk.

A németek második nagy támadásukat november 16-án indították meg. Először az északi szárnyon. A 3. és 4. páncélosadosztály a volokolamszki szakaszon támadott, fent északon, a Moszkvaitengernek is nevezett mesterséges tónál, amelyet a Moszkva-Volgacsatorna vize táplál, 60 kilométernyire a fővárostól. A német páncélosok az oroszokat a Volga mögé szorították, és a német balszárny az előbb említett víztározóra támaszkodott.

A támadás nemsokára kiterjedt a front déli részeire is. A német balszárny egyik része Moszkva irányába indult. Maga mögött hagyta Klint, Szolnyedznogorszkot és Isztrát. Egy másik hadseregcsoport bekerítő mozdulatot tett Jakromán és Dmitrovon keresztül Zagorszk irányába.

A németek az oroszok balszárnyát november 18-án támadták meg. A 2. tankhadsereg Tinától északkeletre Kasira és Rjazany irányában kezdett támadást. A támadó hadsereg egy része Moszkva irányában tört előre. A németek átvágták a Tula és Szerpuhov közötti országutat, és elérték Venyev községet. A támadók másik csoportja Sztalinogorszkon és Mihajlovon keresztül Rjazany és Kolomna irányában indult meg, hogy így tegye teljessé a főváros bekerítését.

A középső szakaszon a németek Naro-Fominszknél 15-20 kilométer mélységben áttörték az orosz vonalakat, és 40 kilométernyire megközelítették Moszkvát.

Eddig a pontig úgy látszott, hogy a németek tervei sikerrel járnak. De hamarosan éreztetni kezdte hatását az orosz haditerv is. A védelem napról napra jobban megszilárdult. Hősies példáját adta ennek I. V. Panfilov vezérőrnagy, a közép-ázsiai kirgiz köztársaság katonai népbiztosa, aki a Volokolamszk és Moszkva közötti országutat védte a Vörös Hadsereg 316. gyalogoshadosztályával. A kirgiz tábornokot 28 katonájával a németek elvágták a csapat többi részétől. A kis egység nemcsak hogy nem adta meg magát, de olyan drágán adták az életüket, hogy 18 német tankot

pusztítottak el, és sikerült megállítaniuk a németek támadását. A tábornok és emberei mind egy szálig meghaltak.

Ez a 29 férfi később a Vörös Hadsereg legendás hősévé vált. Egy évvel később nevüket fölvésték egy fekete szegéllyel keretezett szürke márványtáblára, és a táblát elhelyezték a moszkvai történeti múzeumban.

A németek ellen négy moszkvai kommunista hadosztály ment harcba az első vonalakban. A hadosztályok légénységének kiképzése meglehetősen hiányos volt, és talán éppen ezért a szokottnál súlyosabb veszteségeket szenvedtek, de védekező harcuk itt is hatásosan szembeszállt a német támadásokkal.

A németek különösen is bizakodni kezdtek, amikor olyan rosszul felszerelt és kiképzett csapatokkal kerültek szembe, mint a moszkvai kommunisták előbb említett négy hadosztálya. Ebből arra következtettek, hogy a Vörös Hadsereg tartalékai már kimerültek, és az orosz csapatok végső veresége már csak napok kérdése. Berlinben a propagandaminisztérium külön utasítást adott ki a napilapoknak, hogy december 2-án a lap első oldalán hagyjanak megfelelő helyet Moszkva elestének a bejelentéséhez.

A németek december első hetében elérték előrenyomulásuk legkeletibb pontját. Csapataik átvágták a Moszkva-Volga-csatornát Dmitrov községtől északra, és előzönlöttek az Isztrától, Zvenyigorodtól és Naro-Fominszktól délre eső területeket. Csapataik félkörben körülvették Tula városát, északon majdnem Kasiráig, keleten Mihajlovig és Jerifánig jutottak. Moszkvát legközelebb a Moszkva-Volga-csatorna mentén fekvő Himki nevű községnél érték el. Innen Moszkva mindössze 8 kilométernyire volt, úgyhogy ezt a falut a fővárossal már autóbuszjárat kötötte össze.

Közben minden negyedórában friss, erős, állig felfegyverzett, fiatal katonákkal megrakott szerelvények dübörögtek végig a vasúti fővonalakon, akiket a hadsereg a télre való tekintettel, jó melegen felöltöztetett.

Az oroszok ellenállása mind keményebb és szilárdabb lett. A német hadvezetőség hamarosan tudatára ébredt, hogy a támadás reménytelenül elakadt. A balszárny nem tudott lényegesen előbbre haladni a Moszkva-Volga-csatornán túl. A középső szakasz egy helyben állt keletre Naro-Fominszktól, jobbszárnyuk pedig képtelen volt elfoglalni Kasirát. A németek tudták, hogy az orosz ellentámadás bármely pillanatban megindulhat, és csapataik a legnagyobb veszedelembe kerülhetnek.

Amit vártak, be is következett. Az orosz ellentámadás december 6-án megkezdődött...

A szovjet főparancsnokság becslése szerint a moszkvai csatában november 16-tól december 10-ig a Vörös Hadsereg megölt több mint 85 ezer német katonát, zsákmányul ejtett vagy elpusztított 1434 tankot, 5416 motoros járművet, 575 tábori ágyút, 339 mozsarat és 870 géppuskát.

Ezek a számadatok a csata két szakaszára vonatkoznak. November 16-tól december 6-ig a németek voltak támadásban. Ez alatt az idő alatt veszítettek 55 170 halottat, 777 tankot, 534 motoros járművet, 178 ágyút, 119 mozsarat és 224 géppuskát. A második időszakban, december 6 és 10 között, mialatt az oroszok támadtak, a németek vesztesége így alakult: 30 ezer halott, 386 tank, 4317 motoros jármű, 305 ágyú, 101 mozsár és 515 géppuska. Ezek mind az oroszok kezébe kerültek. Ezenkívül elpusztítottak további 275 tankot, 565 motoros járművet, 92 ágyút, 119 mozsarat és 131 géppuskát.

Oroszországban az őszi esőzések október közepén kezdődtek. A németek november végéig kimerítették minden erőtartálékukat a moszkvai védővonalak elleni hiábavaló támadásokban. December 7-én Zsukov marsall ellentámadásba kezdett. A németek frontjának kiszögelléseit visszaszorította mind északon, mind délen, 80-300 kilométer távolságra. Walter Kerr, amerikai szakíró a következőkben összegezte az orosz ellentámadás sikerét, amely első ízben bizonyította be, hogy a német hadsereg, a híres Wehrmacht, nem verhetetlen:

Igaz, a Vörös Hadsereg is elfáradt a harcokban, a nehéz téli terepen és a nagy hidegben, de von Bock és von Kluge hadseregének 51 hadosztálya az elképzelhető legsúlyosabb vereséget szenvedte. A német főparancsnokság kénytelen volt a veszteségek pótlására elhasználni a nyári hadjáratra szánt tartalékokat. A német páncéloshadosztályok közül a legkülönbek teljesen felőrlődtek a nehéz harcokban.

Miközben a moszkvai csata tartott, a németek vereséget szenvedtek fönt északon is, Tyihvinnél, Leningrádtól keletre, Kalinyinnál, a moszkva-leningrádi országút mellett és lenn délen, Rosztovnál. Leningrádot képtelenek voltak bevenni. Az 1941 végén elszenvedett vereség képtelenné tette a németeket arra, hogy a háború későbbi szakaszában egyszerre a front több szakaszán is támadjanak. A következő év nyarán már nem támadtak mindenütt, hanem csak az orosz front déli részein.

ÉS A „FELPERZSELT FÖLD” TAKTIKÁJA

Az orosz hadjáratl a németeket két csalódás is érte. Egyrészt elmaradt az elsőprő győzelem, amit Hitler olyan biztosra ígért. Másodszor, nem élvezhették még az elért győzelmek gyümölcsét sem, mert bár száz meg száz kilométert nyomultak előre, és egyik orosz sereget a másik után verték meg, a visszavonuló ellenség nyomában nem maradt más, csak a pusztá föld. Ráadásul a meghódított területeken megindult a véget nem érő gerillaháború is, amit a németek ellen a fáradhatatlan orosz partizánok viseltek. Joseph Grigg erről a következőket írja:

Bármilyen nagy mélységben nyomultak is előre Oroszország területén a német hadak, és bármennyi vereség érte is az orosz hadsereget, a nácik képtelenek voltak a végső győzelmet elérni, mert az úgy futott előlük, mint a puszták vándora elől a délibáb csalóka képe. A bolsevizmus politikai és uralmi rendszere nem bomlott fel az első vereségek hatása alatt, amint azt a németek olyan szívesen elképzelték. A Vörös Hadsereg a felperzseLT föld taktikáját alkalmazta, elpusztított minden értéket, amelyet az ellenség a saját céljaira felhasználhatott volna. Az elfoglalt területeken nem maradt épségben egyetlen gyár, sőt a gyárak egyetlen gépe sem, ami a náciknak értéket jelenthetett volna. A német katonatisztek külföldi haditudósítókkal beszélgetve elismerték, hogy legalább két esztendőbe telik, amikorra Ukrajnában a mezőgazdasági termelést sikerül valamennyire helyreállítani. A Pripjaty-mocsarak áthatolhatatlan rengetegeiben a partizánok szüntelenül kegyetlen harcokat vívtak az országukat bitorló németek ellen. A hírhedt katlancsaták alkalmával a körülkerített oroszok nem voltak hajlandók magukat megadni, és addig harcoltak, amíg egyetlen németet meg tudtak ölni. A nácik előtt elképzelhetetlen volt a háborúnak ez a fajtája. Hitler és a többi náci vezér légvárakat épített arról, hogy mi lesz, ha majd elfoglalják Ukrajna gazdag földjét és Moszkva kincses városát. Egyszerűen nem tudták megérteni az oroszok magatartását, és mérhetetlenül feldühítette őket, ami történt. A náci újságok és a német rádió szüntelenül dühödtlen támadta a „bestiális oroszokat”, akik nem akarták abbahagyni az értelmetlen ellenállást a német csapatok megsemmisítő csapásai után. A németek hangosan hirdették, hogy az oroszok nem emberek, hanem félig állatok, csak azért, mert olyan szenvedélyesen gyilkolták őket. Az „értelmetlen” orosz ellenállás annyira felbőszítette Hitlert, hogy 1941. október 3-án a berlini Sport-palotában tartott beszédében a következőket mondta az oroszokról: „kegyetlen,

bestiális, állati ellenfél ellen kell küzdenünk, egy modern Dzsingisz kán mongol hordája ellen”. Ugyanebben a beszédében vallotta be első ízben, hogy sem ő, sem a német hadvezetés nem álmódott arról, hogy az oroszok milyen mérhetetlenül nagy emberanyag-tartalékokkal és felszereléssel rendelkeznek.

Bár az orosz hadvezetésnek már a napóleoni idők óta bizonyos gyakorlata volt a „felperzselt föld” taktikájában, mégis az a módszer, amelyet a Vörös Hadsereg a támadókkal szemben gyakorolt, egészen új volt, és a németek semmi esetre sem készültek fel rá. Hugo Speck, amerikai újságíró leírja, hogy az oroszok milyen rombolásokat végeztek Kijevben és Ogyesszában, mielőtt ezt a két várost kiürítették volna:

Ukrajna fővárosának, Kijevnek békeidőben körülbelül egymillió lakosa volt. Kijev valóságos iskolapéldája volt annak, hogy a szovjet hadvezetés milyen alapossággal rombolt szét mindent, ami a város feladása után a németek célját szolgálhatta volna. A városon kívül az erdők nagy részét kivágták, hogy tankcsapdák építésére használják fel a fatörzseket. A ki nem vágott erdőkben a fák közé sűrűn drótokat húztak, és a drótokat csaknem minden lépésen aknákkal kötötték össze.

A várostól délre a szovjet katonák bonyolult lövészároksrendszert építettek ki, a lövészárkok előtt szögesdrót-védelmet állítottak fel, tankcsapdákat és álcázott tüzérségi állásokat alakítottak ki. Mielőtt a visszavonulás megkezdődött volna, az egész védelmi rendszert felrobbantották. Bent a városban félelmetes nagyságú barikádokat építettek. A városhoz vezető vasutakat és hidakat mindenütt felrobbantották, s ugyanezt tették a gyárakkal. Teljesen elpusztították a közműveiket, és így a németek villany, gáz és víz nélkül maradtak. Végül az egész várost felgyújtották, a szétrombolt vagy felgyújtott épületekben időzített aknákat rejtettek el, amelyek napokkal azután robbantak fel, mikor az orosz csapatok a városból már kivonultak.

A vörösök magukkal vitték minden tűzoltó-felszerelést, és természetesen nem maradtak a városban tűzoltók vagy szakmunkások, akik a szétrombolt közműveket helyre tudták volna állítani. A németeknek évekre lenne szükségük, ha a rombolásokat csak részben is ki akarnák javítani.

Abból a szállodából, ahol szállást kaptam, az oroszok magukkal vitték a szálloda egész fehérneműkészletét. A szállodának azelőtt Vörös Szálloda volt a neve, a németek most átkeresztelték Szabadság Hotelre.

A németek kezére került városokban véghezvitt pusztítások azt mutatták, hogy az oroszok a világ legjobb szabotőrei. A kiürítés után ott hagyott időzített bombákat a szovjet műszaki alakulatok olyan tehetségesen helyezték el, hogy a németek legtöbbször képtelenek voltak megtalálni és ártalmatlanná tenni őket. Egyedül Kijevben legalább 10 ezer időzített aknát helyeztek el; ezeknek a legnagyobb része felrobbant, és százával döntötte össze a város legfontosabb középületeit. A kisebb aknák a kézigránatokhoz hasonló gyújtószerkezettel voltak felszerelve. Ezeket százával helyezték el a kiürített épületekben, kályhákban, faliszekrényekben, a lakásban hagyott pamlagok alatt, ágyakban, úgyhogy ha valaki hozzányúlt ezekhez a berendezési tárgyakhoz, kinyitotta a faliszekrény ajtaját, ráfeküdt a pamlagra vagy az ágyra, megrántotta a gyújtózsínort, és a következő pillanatban a titokban elhelyezett akna felrobbant. Sok bombát telefonkagylóval vagy villanykapcsolóval kötöttek össze. Ha valaki felvette a kagylót, vagy felkattintotta a villanyt, esetleg megnyitotta a vízcsapot, egy titokban elhelyezett bomba vagy akna felrobbant, sokszor nem is abban az épületrészben, ahol az illető tartózkodott, hanem néhány emelettel feljebb, vagy lenn, az épület pincéjében, hogy a robbanás vagy a felrobbant bomba nyomán keletkezett tűzvész még veszélyesebb károkat okozzon.

Ogyesszában az az épület amelyet a román hadsereg vezérkara foglalt le magának, felrobbant, miután az egyik szobában valaki elzárta a vízvezeték csapját. Kijevben és Ogyesszában száz meg száz nagyméretű időzített bomba robbant fel négy nappal azután, hogy a szovjet csapatok elhagyták a várost. A legtöbb ilyen szerkezet kettőt robbant. Az első robbanás elpusztította az épületet, a második alkalmával pedig gyújtóbomba lépett működésbe, és lángba borította a felrobbantott házat.

A Vörös Hadsereg ezenkívül úgynevezett teleigniciós bombákat is használt. Ezeknek a gyújtószerkezete különlegesen készített rádióvevő készülékekkel volt összekötve. Ezek a vevők bizonyos hullámhosszon működésbe hozták az akna robbanószerkezetét. Amikor az oroszok kivonultak, és már több száz kilométeres távolságra voltak, rádiókészülékeken a megfelelő hullámhosszt sugározták, s erre a teleigniciós bombák mintegy titkos parancsra, egyszerre robbantak fel. Egy alkalommal német aknakereső műszakiak három és fél tonna robbanóanyaggal megtöltött és teleigniciós gyutaccsal ellátott bombát találtak a kijevi Lenin-múzeum épületében. A bombát eltávolították, de egy hasonló másik, amelyet nem sikerült megtalálniok, teljesen romba döntötte a múzeum épületét. A legtökéletesebben végrehajtott szabotázszt a hatalmas

Nyikolajev hajógyárban láttam, ahol 25 ezer munkás dolgozik. A hajógyárban kétharmadrészben készen állott egy új 35 ezer tonnás csatahajó. A rombolások közben az acéllemezekből összeállított hajótestet meghagyták, de egyébként minden mozgatható és felrobbantható gyári felszerelést, kisebb félkész hadihajókat és tengeralattjárókat úgy szétromboltak, hogy helyrehozatalukra a németek még csak nem is gondolhattak.

Amit a szovjet uralom alatt az orosz nép húsz év alatt épített és alkotott, azt most a háború érdekében gondolkodás nélkül néhány óra alatt elpusztították.

A németek nemzeti ellenállási mozgalmakkal kerültek szembe Lengyelországban, Norvégiában, Franciaországban, és különösen sok bajuk volt ilyen szempontból a meghódított Jugoszláviában. De a szervezett ellenállásnak az a kegyetlen és könyörtelen módja, ahogyan az orosz partizánok vetették rá magukat a gyűlölt németekre, minden eddig tapasztalt méretet felülmúlt.

A szmolenszki partizánok „Batya” álnév alatt író vezére képet ad róla, hogy milyen veszedelmet jelentett a német hódítók számára a partizán-hadviselés:

Amikor a németek kezükbe kerítették Szmolenszk körzetét, az erdőkbe és mocsarakba vettük be magunkat, és onnan csaptunk rá az aljas bitangokra, ha el tudtuk érni őket. Soraink gyorsan növekedtek. Mindennap új meg új alakulatok kezdtek meg a harcot, úgyhogy csapataink száma ma már sok ezer főt tesz ki.

Állandóan bővítjük az úgynevezett „kis frontot”, sok száz kilométerrel a harcok fő arcvonala mögött. Több mint 300 ütközetben szálltunk szembe a németekkel, és több mint 300 falut szabadítottunk fel. Legalább 6000 németet gyilkoltunk meg. Felgyújtottunk és elpusztítottunk tizenhetet az ellenünk küldött tankok közül. Felrobbantottunk öt lőszerszállító vonatot.

Könyörtelenül elbánunk az árulókkal, akik bármilyen kapcsolatot tartanak fenn az ellenséggel. Azokon a területeken, amiket kézre kerítünk, helyreállítjuk a szovjethatalmat, és a lakosság újrakezdi békés munkáját. Bőségesen van fegyverünk; nemcsak géppisztolyunk, tábori mozsarunk és géppuskánk, hanem tüzérsegünk és tankunk is van. Ezek legnagyobb részét a németektől ejtettük, zsákmányoltuk.

Tavaszi óta harci tevékenységünk állandóan erősödik. Áprilistól júliusig százötvenszer támadtuk meg nagyobb erőkkel a németeket. 1600 náci megöltünk, de csak 19 foglyot ejtettünk.

Itt születünk és nőtünk fel, ahol harcolunk. A terep minden zegzugát, erdőket és mocsarakat jól ismerjük, így sikerülhet váratlanul meglepni az ellenséget.

A jövőre nézve azt tervezzük, hogy hadviselésünk méreteit kiterjesztjük úgy, hogy nagyobb ellenséges egységekkel is szembe tudunk majd szállni. A németeket máris rákényszerítettük arra, hogy egész hadosztályokat, tüzérdandárokat és katonai repülőgépeket vessenek be ellenünk, legutóbb pedig az egész „sárga elefánt” hadosztályt ránk szabadították, ellátták őket tüzéséggel és tankokkal. Sikerült a különítményt szétszórni, és tizenkettőt elpusztítottunk a 45 tankból.

A németek terveit nagymértékben felforgatta, hogy az oroszoknak hadiipari felszerelésük nagy részét sikerült idejében az Uráltól keletre elterülő vidékekre áttelepíteni. Ezek nélkül az új hadiipari telepek, valamint az Egyesült Államoktól és Nagy-Britanniától kapott szállítások nélkül az orosz hadiipar képtelen lett volna szembeszállni a németekkel.

Két amerikai mérnök, Hamison Salisbury és Eric Johnston, a washingtoni kormány megbízásából, bejárta a szibériai hadiipari gyárakat és üzemeket. Salisbury az út tapasztalatairól jelentésében a következőket írta:

Oroszország európai területéről már a háborút közvetlenül megelőző időkben is több millió szovjet állampolgárt telepítettek át az Urálba, Szibériába és Közép-Ázsia vidékére, hogy részt vegyenek a gyorsan megszervezett haditermelésben. Az áttelepítések üteme a háború alatt lelassult, sőt mikor a legnagyobb veszedelem elmúlt, és az orosz seregek fokozatosan visszaszorították a németeket, megindult a polgári személyek visszaáramlása. Így Szverdlovszkban, ahol a nyugatról való áttelepítések következtében kétszeresére emelkedett a békeidőben félmilliónyi lakosság, s ezeknek száma jelenleg háromnegyedmillió. Az Urálba áttelepített polgári lakosságnak nagy nélkülözéseket kellett elviselni, és jóformán mindenről le kellett mondaniuk, ami a polgári élet megszokott kényelméhez tartozik. Igaz, hogy ezeknek a munkásoknak az élete nem forgott veszélyben, mint a harcoló vöröskatonáké, de más tekintetben eléggé spártaian tengették napjaikat. Az áttelepített munkások nagy sietséggel épített barakkokban laktak. Polgári kényelemre nem lehetett

gondolni, mert új meg új, hadianyagot és lőszert termelő ipari üzemet állítottak inkább fel. Az élelmiszer-ellátás is elég hiányos volt, és a kegyetlen szibériai télben csak nagyon kevés tüzelő jutott az otthonok fűtésére. Novoszibirszkben 300 ezer újonnan áttelepített munkásnak 75 nap alatt kellett elegendő lakóbarakkot állítani. Taskentben mindössze 10 ezer négyzetméteren építettek lakóházat, míg ugyanannyi idő alatt 100 ezer négyzetméteren építettek és rendeztek be hadiipari üzemeket.

Johnston egyik szemleútján látta, hogy több városban az iskolákat alakították át a munkások tömegszállásává. Egyik kórházban ejtőernyőket gyártottak. A városokban az utcák kövezete ismeretlen fogalom volt, csatornázásról meg éppen soha nem hallottak. Fiatal, tíz és húsz év közötti gyerekek ezrével dolgoztak egy vadászgépeket készítő gyárban a *Douglas* DC-3-as orosz változatán. Asszonyok és leányok naponta 4-5 órát dolgoztak a burgonyaföldeken, miután a rendes napi 8 órás munkaidőt letöltötték a hadiüzemben.

Johnstonnal együtt a legnagyobb bámulattal néztük meg Magnyitogorszkban a 24 km²-en felépült acélművet. Ez az óriási telep a készen álló tervek szerint békében évenként 60 millió tonna acélt fog gyártani – körülbelül kétharmadát az Egyesült Államok acéltermelésének. Külső megjelenésében ez a vidék, itt az Urál keleti lejtőin nagyon hasonló a fél évszázaddal ezelőtti Pennsylvaniában, az Alleghenie-hegység dombjain épülő új ipartelepekhez.

A magnyitogorszki acélművet 1930-ban kezdték el, és a tervek szerint 1950-re készülnek el vele teljesen. Ha a világnak ez az egyik legnagyobb ipartelepe elkészül, nagyobb lesz, mint az amerikai Gary acélművek Indiana államban, a Michigan-tó partján. Sok tízezer munkás váltott műszakban dolgozik. Hat óriási méretű olvasztókemence van üzemben, a hetedik felállítását pedig most kezdték el. A vasércet a közeli hegyekben bányásszák, ahol szakértők szerint 300 millió tonna, 60 százalék vasat tartalmazó érc vár kibányászásra; azonkívül további 85 millió tonna vasérc van, amelynek vastartalmát átlagosan 45 százalékra becsülik. A munkások átlagéletkora 32 év, és közülük 45 százalék a nők aránya. A balesetek száma havonta 10 ezer főre 8.

Az uráli fegyvergyártás központjai Szverdlovszkban és Omszkban vannak. Sok egyéb helyen is működnek hadiipari üzemek, ezeknek termelési adatait és elhelyezkedését érthető okokból a szovjet hadvezetés a legnagyobb titokban tartja. A nagyobb üzemekben átlagosan 30-50 ezer munkás dolgozik. A gyárak igazgatói többnyire fiatal, 40 év körüli férfiak. Láttunk olyan hadiipari gyárat, ahol a nők százalékszámá eléri a harmincöt

százalékot, és az összlétszámnak húsz százaléka olyan, aki legalább tíz éve dolgozik itt. Átlagosan napi tizenegy órát dolgoznak. A gyárépületek egészségügyi szempontból, és az amerikai gyárakkal összehasonlítva, sok kívánnivalót hagynak maguk után. De a hiányosságok oka főként a háború. A szovjet kormány feltétlenül javítani akar ezen a helyzeten, mihelyt a háború befejeződik.

A hiányos ellátás és nehéz életkörülmények ellenére a munkások tettetés nélküli lelkesedéssel végzik a munkát. Jellemző példa erre az uráli tankhadosztály esete. Az uráli ipartelepek munkásai elhatározták, hogy túlórakkal annyi tankot és páncélost készítenek, hogy az uráli hadiüzemek külön tankhadsereget tudjanak majd felállítani. Amikor elkészült az első gépesített és páncélosdandár fegyverzete, a munkások közül önként annyian jelentkeztek, amennyiből kitelt a harcba induló dandár egész legénysége.

LENINGRÁD

Mialatt von Bock és Tyimosenko óriási hadseregei párviadalukat vívták Moszkva ostromában, von Leeb csapatai észak felé nyomultak előre. A németek balszárnya áthatolt Észtországon, az oroszokat bekerítették Tallinnánál, majd rövid ideig tartó, heves harcok után bevették a várost. A jobbszárnny Polock, Velikije Luki és Holm elfoglalása után az Ilmeny-tó irányába nyomult, és augusztus végén megközelítette Leningrádot. A következő két hónap alatt a német seregek, valamint Mannerheim tábornagy parancsnoksága alatt a finnek csaknem teljesen bekerítették a várost. Leningrád védelme a második világháború egyik leghősiesebb teljesítménye volt.

William Mandel a következő módon ad általános képet Leningrád ostromáról:

Hatezer ágyú, 4500 tábori mozsár, 19 ezer géppuska, 1000 harci repülőgép, 1000 tank, 40 páncéloshadosztály, összesen mintegy 600 ezer ember indult Leningrád ellen 1941 augusztusában. A németek vasúti kocsikra szerelt hajóágyúi a város minden részét lőtték. A német hadvezetés bízott abban, hogy ezzel az óriási haderővel rövid idő alatt megtöri a védők erejét...

A Vörös Hadsereg felkészülten várta a támadást. A város 160 ezer munkása tette le szerszámain, és fogott fegyvert. Helyüket a gyárakban asszonyok és serdülőkorú gyermekek vették át.

Békeidőben 12 vasútvonal, több jól kiépített csatorna, kitűnően felszerelt kikötő és három elsőrangú közlekedési út állt Leningrád rendelkezésére, hogy ellássa a város hárommillió lakosának és a leningrádi ipartelepeknek a szükségleteit. Szeptember közepére a németek ezeket a közlekedési vonalakat elvágták, és a várost egyedül a Ladoga-tó vizén lehetett megközelíteni. Az élelmiszer- és nyersanyagkészletek ennek következtében gyorsan fogytak, és nem volt elegendő tüzelőanyag, sem a háztartások, sem a gyáripár számára. Amikor a tó befagyott, és a németek elfoglalták Tyihvint, amely a tó partjára vezető vasút mellett feküdt, egy ideig úgy tűnt, hogy mindennek vége.

Tyihvint azonban nemsokára sikerült a németektől visszafoglalni, és tehergépkocsik számára is járható utat készítettek a tó jegén keresztül. Az ostromlott várost egész télen át ez az egyetlen nyitva maradt útvonal táplálta és tartotta életben. A szállításoknál előnyt kellett adni a lőszernek és az ipari nyersanyagoknak. A város élelmezési helyzete így állandó gondokkal küzdött. A lakosság napi fejadagját a lehető legalacsonyabbra kellett csökkenteni.

A leningrádi tél kegyetlenül hideg hónapjaiban az éhezéstől elgyengült lakosság napi tizenegy órát dolgozott. Közben még arra is jutott idejük, hogy hadgyakorlatokat tartsanak. Élelmiszerkészleteik hiába is lettek volna, hiszen a háztartásokban nem volt fűtőanyag, amivel meleg ételt lehetett volna főzni. Télen át a vízvezeték-hálózat sem működött, mert nem tudták a vízműveket ebben a hidegben rendben tartani. Ezért a vizet úgy kellett kutakból hordani, vagy a folyók és csatornák vizéből.

Az elszenvedett hiányok és nélkülözések ellenére sem tört ki egyetlen esetben sem pusztító hatású járvány. Bizonyosan azért, mert a háború előtti években a lakosság átlagos életszínvonala elég magas volt, és a közegészségügy rendezettsége következtében Leningrád lakói jó testi erőben vállalhatták a-z ostrommal járó súlyos nélkülözéseket.

A hadiipari gyártelepek az ostrom alatt fenntartották működésüket, sőt a túltermelésből tudtak a front más részeire is juttatni. A lőszert szállító teherkocsik, mikor útjukról visszatértek, mintegy 100 ezer tonna súlyú élelmiszert hoztak az éhező lakosságnak. Az ostrom idején nem csupán az ipari termelést sikerült fenntartani, hanem a város kulturális élete is mindvégig működött. A leningrádi egyetem és a főiskolák 2500 hallgatónak adtak oklevelet az ostrom alatt. A színházakban 20 ezer alkalommal tartottak előadást a lakosságnak, és a frontokról a városba érkező katonáknak. Működtek a nyomdák, könyvek jelentek meg. Többek között Tolsztoj nagyregényét, a *Háború és békét* 100 ezer példányban

nyomtatták ki és adták el. A város iparművészei tovább dolgoztak a moszkvai földalatti vasút várótermeiben elhelyezendő mozaikokon.

Az ostrommal járó nehézségek elviselhetőbbé lettek a lakosság számára, amikor kitavaszkodott. A Ladoga-tó vizén megindult a hajózás, és ekkor a várost sokkal nagyobb szállítmányokkal lehetett elérni. Egészségállomásokat helyeztek ki, ahol az étkezési nehézségek miatti egészségkárosodást kúrálták jól átgondolt diétákkal. Ezekben az étkezdékben 300 ezer embert tápláltak. Még gerillák is segítették a város élelmezését: kétszáz vagonnyi mezőgazdasági árut csempészték az általuk ellenőrzés alatt tartott területekről. A távoli Közép-Ázsia, Üzbegisztán lakói hatvan vagon rizst és ötvennégy vagonnyi húskonzervet, szárított gyümölcsöt és szörpöket adományoztak az általuk soha nem látott város élelmezésére.

A Ladogán és az öbölben halászni lehetett, így hal is jutott bőven a háztartásokba. Az ostrom kezdete után egy évvel az éttermek még étlapot is nyomtattak: „tőkehal, tésztaleves, sertésszelet zöldségkörítéssel, kakaó” – s ezek közül csak a tészta és a kakaó származott külső forrásokból. Sokat segített a lakosságnak az is, hogy a város környékén több mint 20 ezer holdnyi területet kertművelés alá vettek; 270 ezer család kapott apró telkeket, és ezeket saját maguk művelték meg. Gyakran csak kúszva lehetett megközelíteni a kerteket az állandó ágyúzás miatt. De ezekhez a veszedelmekhez Leningrád lakosai gyorsan hozzászoktak.

Mikor a németek átvágták a Moszkvába és kelet felé vezető vasútvonalakat, a finnek pedig az észak felé, Murmanszkba vezető utakat, úgy látszott, hogy Leningrád menthetetlen. A tüzéség éjjel-nappal lőtte, a Luftwaffe repülőgépei pedig hevesen bombázták a várost, amely sokszor a London elleni légitámadásokra emlékeztetett. De az orosz vadászgépek és a város légelhárító ütegei igen sok német gépet pusztítottak el, úgyhogy a német hadvezetés erősen csökkentette a város bombázását. Nagy segítséget jelentett az is, hogy az orosz tüzéség összehasonlíthatatlanul jobb volt a németekénél. A harcok egész télen át és a következő esztendőben a város külső negyedeiben folytak. Becslések szerint Leningrád lakosai közül több mint egymillió ember halt meg az ostrom idején, a nagyobb részük éhezés következtében. Alexander Werth amerikai újságíró így ábrázolja az ostromlott Leningrád életét:

Az ostrom miatti szenvedéseket a nők általában jobban elviselték, mint a férfiak. Az utóhatások viszont a nők számára voltak veszedelmesebbek. A

tél legszörnyűbb hónapjaiban életben maradtak, amikor azonban megérkezett a tavasz, a nők halálozási arányszáma gyorsan emelkedni kezdett. Az állandó éhezés egészen különös fizikai hatásokkal járt. A nők legnagyobb részének menstruációja tartósan kimaradt... A halottak száma olyan nagy volt, hogy nem temették el őket koporsóban. Az emberi érzések eltompultak. A legnagyobb ritkaságnak számított a temetéseken és a gyászmenetekben síró embert látni. A kötelességet mindenki csendben és különösebb érzelemnyilvánítás nélkül végezte. Az ostromlottak helyzetének javulásáról az árulkodott a legnyilvánvalóbban, amikor a nők elkezdték kifesteni sápadt és beesett arcukat, s ajkukat pirosították. Igen. élni kellett valahogy az ostrom vég nélküli napjaiban is, de látni kellett volna azokat a jeleneteket, amelyek az ostrom alóli felszabadulás örömmámorában játszódtak. Az emberek sírtak örömben, és vadidegenek egymás nyakába borultak az utcán. Az élet hamarosan visszatért megszokott medrébe. A német belövések még mindig súlyos áldozatokat követeltek. De megnövekedett az élet értéke és értelme. Egyik nap tanúja voltam egy különös jelenetnek. A villamos halálra gázolt egy járókelőt. Az összegyűlt tömeg majdnem meglincselte a villamosvezetőt. Azért dühödtek fel, mert elviselhetetlennek tartották, hogy valaki villamos kerekei alatt lelje halálát, ha már az ostrom veszedelmeit túlélte. Sohasem tudtam meg, hibás volt-e a villamos vezetője vagy sem. De a tömeg hangulatát tökéletesen megértettem.

Január végén és februárban a fagy megerősödött, és a várost ismét teljesen körülfalták. A hideg jobbra mínusz harminc fok alatt volt. Az egyetemen az előadásokat nem a padokban, hanem az apró vaskályha körül szorongva tartották meg. A vaskályha ajtaja előtt ült a professzor, és a hallgatókat már az is fölmelegítette, hogy ilyen szokatlan körülmények között sem kell elszakadniuk kedvelt tanulmányaiktól. Csak a táblával voltak bajok. Ha eltávolodtak a kályhától, a hideg egyszerre elviselhetetlenné vált. A kézből kiesett a kréta, és reszketve lehetetlen volt egyetlen betűt is a szokott módon leírni. Nagyobb baj akkor támadt, amikor még a kis vaskályhát sem lehetett fűteni, és a tanteremben fagypontra alá süllyedt a hőmérséklet. És ekkor csoda történt. Vaszja Pugin egy kicsit gyerekes, mindig durcás arcával, kiosont a tanteremből, és ölében néhány hasáb fát hozott abból a tartalékból, amelyet Anna Ivanovna titokban gyűjtött össze. Néhány perccel később a tűz újra ropogott a kályhában, és az előadás folyt tovább...

Jellemző példa volt arra, hogy Leningrád miként harcolt az életéért, hogy amikor tavasszal három- vagy négyszázezer ember lepte el ásóval a

kézben az utcákat – olyan férfiak és nők, akik alig tudtak lábra állni, annyira gyengék voltak az éhezéstől –, és elkezdtek az utakat tisztogatni. A város csatornahálózata egész télen nem működött, és komolyan fennállt a veszély, hogy járvány tör ki, ha a télen át összegyűlt szemetet idejében, mielőtt a tavaszi nagy olvadás meg nem indul, nem tisztítják el. Néhány nap alatt ez a gyenge, éhes tömeg megtisztította az utcákat, a piszoktól feketére vált havat behányták a folyók és a csatornák vizébe. Öröm volt látni munkájuk után a ragyogó tisztaságot. Ez a látvány a sok háborús nyomorúságtól meggyötört emberekbe önbizalmat és bizonyos erkölcsi tartást öntött.

Leningrád védelmi műveit nem a katonák, hanem a lakosság építette. A tankvédő lövészárkok hosszúsága, amelyeket polgári személyek építettek az ostrom alatt, felülmúlta a Moszkva-Volgacsatorna teljes hosszát. 1941 három legnehezebb hónapjában 400 ezer ember dolgozott három csoportban éjjel és nappal az erődítés céljából készített földmunkákon. Emlékszem, hogy Leningrád egyik külső negyedébe, Lugába mentem ki az ostrom legrosszabb napjaiban. Feltűnt egy fiatal lány, aki földet vitt kötényében. Megkérdeztem, miért csinálja. A leány sírni kezdett, és azt mondta, hogy legalább ezzel akar segíteni, többet is tenne, de a keze annyira kisebesedett, hogy képtelen ásót venni a kezébe. Földre fektetett kötényébe valaki mindig belerakott néhány lapát földet, s ő azt hordta szorgalmasan az erődítéshez. Leningrád polgárai három hónapon át szakadatlanul dolgoztak. Mindenkinek joga volt háromhetenként egy szabad naphoz, de ezzel a kedvezménnyel senki nem élt. Hivatalosan nyolcórás munka volt a kötelező. Ezzel sem törődtek és naponként 11-12 órát dolgoztak. Elhatározták, hogy a várost megvédik, és a munkát folytatták tovább, még állandó ágyútűzben és bombázásban is.

OGYESSZA ÉS SZEVASZTOPOL

A németek legsikeresebb támadása az orosz fronton délen zajlott. Itt foglalták el a legnagyobb területeket. Itt jutottak legmesszebbre Oroszország belsejében. Itt ejtették a legtöbb foglyot és pusztították el legteltjesebben az ipari és a mezőgazdasági termelést. A németeket a frontnak ezen a szakaszán hathatósan segítették a magyar és román hadosztályok is. Miután a németek szétszórták Bugyonnij hadseregét Kijevtől keletre, kezükbe került Ukrajna gazdag földje. Az oroszok kiürítették a déli iparvidékeket, felrobbantották Dnyepropetrovszknál a

Dnyeper folyam duzzasztógátját, amely a legnagyobb volt Európában, és déli irányba visszavonultak a Krím félsziget, keletre pedig a Donyec folyó mentén, egész Harkov városáig. Később, októberben, Harkov és a Donyec folyó völgye is elveszett. Közben román csapatok ostrom alá vették Ogyessza kikötőjét, és két hónapi elkeseredett harc után bevették. Az oroszok azonban előbb minden mozgatható értéket elszállítottak, ami pedig a városban vagy a kikötőben maradt, elpusztították és felrobbantották.

Ogyessza eleste után az orosz erők zöme visszavonult Rosztov felé, a németek pedig von Mannstein tábornok vezetése alatt déli irányba fordultak, hogy elfoglalják a stratégiai szempontból értékes Krím félszigetet, Szevasztopol hadikikötőjével együtt. A jól kiépített orosz védőállások ellen a támadások októberben kezdődtek a Perekov félszigetnél. A félsziget belsejében a németek hamarosan elfoglalták Szimferopolt, a félsziget fővárosát, és decemberben megkezdték Szevasztopol ostromát.

A város és a kikötő ellen intézett első nagyobb támadás a németeknek mintegy 35 ezer emberébe került. Velük együtt harcoltak románok is, és a veszteségek egy részét ők szenvedték el. Az utolsó nagy támadás a következő év júniusában az egész hónap folyamán tartott, és ez még sokkal nagyobb veszteségekkel járt.

Az ostrom hosszú hónapjaiban igen sokat szenvedtek a város védői. A polgári lakosságot Szevasztopolból nagyobb számban elszállították, és ezért az ostromban meghaltak száma sokkal kisebb volt, mint Leningrádban. A védők sehol nem harcoltak nagyobb hősiességgel, még Sztálingrádnál sem, mint Szevasztopolban. Borisz Vojetokov, egy orosz újságíró, az ostrom egy részét Szevasztopolban töltötte. Így írja le az ostrom végnapjait:

Gyorsan sötétedett, amikor az a torpedóromboló, amelynek fedélzetén Szevasztopolba érkeztem, megközelítette a kikötő bejáratát. Herszonsz félszigetén a világítótorony lámpása csodálatosképpen működött, mert egyébként a városban nem lehetett látni egyetlen fénypontot sem.

Hajónk lassan és óvatosan haladt előre, mert a kikötő vizét veszélyessé tették a németek által elhelyezett, legnagyobb részét repülőgépről ledobott aknák. Orosz tengerészek gyakran megtették, hogy a vízbe ugrottak a fedélzetről, és maguk előtt a partra taszigálták a megpillantott aknát. Sokan meghaltak közülük, mikor az akna mégis felrobbant, és darabokra tépte őket. Szevasztopolba a hajók rendszerint lőszert szállítottak, visszafelé pedig sebesülteket és a várost elhagyni szándékozó polgári lakosságot.

Amikor megérkeztünk a belső kikötőbe, láttuk, hogy a város több helyén sűrű füsttel és lánggal égtek a német gyújtóbombák által felgyújtott épületek. Az égen orosz és német fényszórók kévei cikáztak, és vívták egymással a maguk külön párharcát. A kikötő csendes vizén visszatükröződött a fényszórók fénye, egyébként azonban az egész város sötét volt.

– Szerencsénk van – szólalt meg a kapitány –, ha csendes éjszakát fogtunk ki.

– Miért? Milyen a nem csendes éjszaka? – kérdeztem.

– Holnap, ha feljön a nap, majd megtudja...

Amikor a hajó kikötött, nyomban megkezdődött a magunkkal hozott lőszer kirakása. Utána a hajó fedélzetére szállították a sebesülteket és az eltávozó polgári személyeket. Nekem a tengernagyi hivatalt kellett felkeresnem, és a sötétben egy népbiztos vállalkozott, hogy elkísér, mert magamban aligha tudtam volna odatalálni. A szevasztopoli hadikikötő főparancsnoksága egy magas sziklába vájt mesterséges barlangban volt. A belső termekbe rosszul megvilágított folyosók vezettek. A sziklabarlang hiányosan szellőztetett, szűkös helyiségeiben állandóan folyt a munka. Itt volt a kikötő és a város védelmének a központja. A telefon megállás nélkül szólt, szorgalmas titkárok írógépeken kopogtak. Időnként egy-egy súlyos sebesültet hoztak be, és ideiglenesen berakták őket a sziklapadlóra vetett hordágyakra. Az egyik zugban hangosan vitatkoztak a tisztek, a másik sarokban pedig néhány alvó katona horkolt hangosan.

Rövidhullámú készülékek mellett rádióstisztek sürgős üzeneteket továbbítottak az ostromlott város egyes pontjaira. Néhány percig hallgattam az egyiket, amint a következőket mondja: „0,24-es fényszóró legénysége, figyelem! Világítsátok meg az öböl bejáratát, hogy a következő szállítóhajó bejöhessen. Hadihajók egy elsüllyesztett szállítóhajóról vízbe esett asszonyokat és gyermekeket mentettek ki. A németek lövik a kikötőt. Utasítsátok a 35. üteget, hogy viszonozza a tüzet.” A föld alatti tengernagyi hivatalnak megvolt a maga külön vízvezetéke, villanytelepe, vendéglője, borbélyműhelye, és minden egyéb, ami az élet legszükségesebb kívánalmainak kielégítéséhez szükséges. A szellőztetőgépek sokszor elromlottak, ilyenkor a levegő fojtóan rossz volt. Azok, akik itt dolgoztak, valamennyien sápadtak voltak, és szarkalásbas volt a szemük a túlfeszített munkától, a rossz levegőtől és a nappali világosság teljes hiányától. A katonai iroda személyzetének tagjai között sokan voltak gyermekes anyák, akik kicsinyeiket is magukkal hozták.

A sziklabarlang belsejében semmit nem lehetett hallani a kint tomboló ostrom pokoli lármájából. Néha azonban egy-egy közelben felrobbant német ágyúlövedék vagy bomba megrázkódtatta a barlang belsejét. De csak az újonnan érkezettek féltek, hogy a robbanások kárt tehetnek bennük. Azok, akik már régóta itt tartózkodtak, az ilyesmit észre sem vették.

Megérkezésem után négy napon keresztül a föld alatti tengernagyi hivatal helyiségeiben maradtam, így nem láttam semmit abból, ami odakint történt. Egyik tüzértiszt, aki hosszabb időt töltött ütege mellett, részletesen leírta a város pusztulását.

„Városról már nem is lehet beszélni – mondotta. – Alig van ház, amelynek még van teteje, az utakat mindenütt elzárja a törmelék, ami a szétlőtt vagy szétbombázott házakból zuhant az úttestre.”

Az ostromlott város egyetlen pontja sem volt biztonságban a bombáktól, az aknáktól és az ágyútűztől. A német tüzerek és a várost kitartóan bombázó repülőgépek célba vettek mindent, ami kint a városban vagy a kikötő vizén megmozdult. Alacsonyan szálló vadászgépek gyakran szórtak géppuskatűzet az utcán megpillantott asszonyokra és gyerekekre, miközben ezek kétségbeesetten igyekeztek menedéket találni.

Búvárok naponként tettek a tengernagyi hivatalban jelentést, hogy értékes hadianyagot sikerült megmenteni és a felszínre hozni a kikötőben elsüllyesztett hajók belsejéből. Ezek a búvárok csodálatra méltó, emberfeletti munkát végeztek, és kosárszámra hozták fel a víz alól a fel nem robbant bombákat, ágyúlövedékeket és más értékes, felhasználható hadfelszerelést.

A felügyeletükkel megbízott népbiztos azonban elég telhetetlennek bizonyult. Pontosan számon tartott mindent, hogy melyik elsüllyedt hajóból mit lehetne megmenteni. Türelmetlenül kérdezte a jelentésüket megtevő búvároktól:

– Mikor hozzátok már azt a hat elsüllyedt repülőgépmotort? Hol vannak a kötszerek, a gypjúbálák és a gyógyszeres ládák? Alusztok odalenn? Vagy sakkoztok a hullákkal?

– Igen, pontosan ezt tesszük, népbiztos elvtárs-válaszolt különösebb bosszankodás nélkül a búvárok vezetője. – De talán okosabban tenné, ha saját maga menne le a roncsokba. Akkor meggyőződne róla, hogy mindent lehet, de a motorokat nem lehet felhozni. Megfulladt lótetemek és halott tüzerek fekszenek rajtuk. Erre képtelen vagyok.

– Nem tudom megérteni, hogy miért?

– Harminc éve vagyok búvár. Olyan dolgokat láttam, amelyeknek láttára mások az ijedtségtől szörnyethalnának. De hogy benyissak egy

hajóroncs kabinjába, és mikor kinyitom az ajtót, megfulladt gyermekek hullái ússzanak felém, nem, ezt már nem!

– Szóval – mondotta a népbiztos – inkább élő gyerekek pusztuljanak el, mert nem kapnak enni, és ha megsebesülnek, nincs kötszer, amivel bekössék őket?!

A vita azzal végződött, hogy a bűvárok mégis leszálltak a roncsokba. Másnap reggel a hat repülőgépmotor már a reptéren volt, a vízből kimentett kötszerek kitergetve száradtak a napsütésben, az ágyúlövedékek pedig vijjogva tartanak a német állások felé.

Éjszakánként mindig több hajó érkezett a kikötőbe; valamennyi erősítést és lőszert hozott. A németek kilőtt fáklyákkal világították meg a kikötői rakpartokat, és könnyörtelenül ágyúzták a kirakodó hajókat, a munka azonban ment tovább, bár a találatok következtében sokan veszítették életüket.

A be- és kirakodás szédületes gyorsaságát fenn kellett tartani. Gyorsabban, gyorsabban, gyorsabban! Hajnalra minden hajónak el kell tűnni az öbölből. A követelmények magasak voltak, de az alkalmazott módszer sem volt gyengéd. A munkások között akadtak szabotőrök. Egyikük külön csoportot is szervezett a rakodás hátráltatására. Az összekötőtiszt odalépett hozzá, és így szólt

– Nyisd ki szád, és mondd, hogy áá! – Aztán pisztollyal a fogai közé lött. A körülállókát vér- és agyvelőcafatok fröcskölték össze. – Tempót akarok! – fordult feléjük a tiszt...

Végül összeszedtem minden bátorságomat, és kimentem a városba a tengernagyi hivatal föld alatti rejtekhelyéről. A kikötő rettenetes látványt nyújtott. Mindenütt félig elsüllyedt hajók orra vagy fara állt ki a vízből. A város lakói abban a hitben, hogy a bombák kétszer ugyanarra a helyre nem esnek, óvóhelynek használták fel az elsüllyesztett hajókat. Számításukban azonban csalódnuk kellett, mert a németek bombázták az elsüllyesztett hajókat is.

Az ostromlott város területén nem lehetett a halottakat rendesen eltemetni. A temető egy nagyobb olajfinomító közelében volt. Egy lezuhant repülőgép propellermaradványára valaki ezt írta: „Adjatok helyet, sírok holtjai. Húzódjatok összebb, vén katonák. Úgy szeretett harcolni ez az újonnan érkező! Fogadjatok magatok közé az ő drága testét.” A német repülő a bombáikkal teljesen feldúlták a sírokat. Egy részükben a krími háború halottjai feküdtek, és a német bombák ezeket a régi sírokat is feldúlták.

A temető környékén olyan sűrűn hullottak a lövedékek, hogy a közelben lévő romokból nem lehetett tudni, hol voltak a házak és hol voltak az utcák. A hatalmas bombatölcsérek színültig megteltek vértől vöröslő vízzel, és bombáktól széttépett gyerekek testrészei úszkáltak bennük...

A német felderítőgépek által készített felvételek arról győzték meg a parancsnokságot, hogy Szevasztopol megszűnt létezni. A katonákat azzal biztatták, hogy két nap múlva már a tengerben fürödhetnek, és ha a város a kezükbe kerül, hosszú szabadságra mehetnek.

A város mindezek ellenére sem adta meg magát. A védők elbújtak a föld alá, szívós kitartással tovább védekeztek a sziklába vájtt pincékben és a föld alatti óvóhelyeken.

Ott tartózkodásom alatt meglátogattam az egyik mesterséges barlangban berendezett aknagyárat. A szűk helyiségben kibírhatatlan volt a zaj. Gőzkalapácsok és acélfúrók fülsiketítő lármája hallatszott. Az áramfejlesztést egy régi traktor motorja látta el, amely úgy füstölt, mint valami régi rossz szamovár. Ha a motor megállt, az üzemben a villany kialudt. A munkások nyomban cigarettára gyújtottak, és a sötétben maradt teremben nem látszott más, mint száz meg száz égő cigaretta halvány fénye. A munkások ugyanis megegyeztek egymással, hogy csak olyankor gyújtanak rá, amikor a munkateremben a villanyszolgáltatás leáll.

A gyár gépei megállás nélkül, éjjel-nappal dolgoztak. Az egyik gép mellett idősebb asszonyt láttam, akinek hiányzott a jobb karja. Néhány héttel azelőtt bomba szakította le. Amikor meggyógyult, és elbocsátották a kórházból, nem volt hajlandó elhagyni a várost. Mellette egy feltűnően szép fiatal nő dolgozott, és a csecsemőjét szoptatta, miközben a másik kezével a gép mellett végezte a rábízott munkát. Időnként altatót dúdolt a karjában fekvő kicsinek.

A fal mellett három egymás fölötti szinten aludtak azok, akik éppen nem voltak munkában. Az alsó sorokban sápadt arcú és rosszul táplált gyerekek háborúsdit játszottak. A lányok üres gránáthüvelyeket öltöztettek föl babának néhány színes ronggyal.

Odakint a napvilágon hihetetlen és félelmetes dolgok történtek. Egyik nap német bombázók a kikötőben elsüllyesztettek egy személyszállító hajót. A felrobbant lövedék eltorlaszolta annak a teremnek az ajtaját, ahol rögtönzött ágyakon sebesültek feküdtek. A gépteremből égő olaj ömlött, és behatolt oda is, ahol sebesültek feküdtek. A szerencsétlenek a szűk hajóablakokon keresztül akartak kimenekülni, de bárhogy is erőlködtek, csak a nyakukat tudták kidugni a szabad levegőre, a törzsük az apró kerek lyukon nem fért ki. A süllyedőfélben lévő hajó fedélzetén, a kerek

hajóablakok mellett egy matróz haladt, és látta az égő olaj perzselő hőségétől menekülni akaró sebesültek vergődését. Az egyik sebesültben a matróz régi ismerősét fedezte fel. A szerencsétlen kérte, hogy vessen véget a kínjainak, és végezzen vele. A matróz erre elővette revolverét, és tarkón lötte a vergődő sebesültet. Azután félrefordította a fejét, és ment tovább. Megtette, amit megtehetett.

Egy orosz tengerészisztől hallottam a német kegyetlenség egyik legszörnyűbb esetét: „A múlt év decemberében a németek elfoglalták a 615-ös magaslatot. Foglyul ejtették a súlyosan sebesült tengerészeket, akik a magaslatot védték. A sebesülteket horogkereszt alakban egymás mellé lefektették, azután benzint öntöttek rájuk, és meggyújtották őket. Az égő horogkereszt fénye világított egész éjszaka...”

Minden jel arra mutatott, hogy hamarosan támadás kezdődik. Nemsokára láttam is, hogy német tankok kúsznak elő a völgy bal oldalán. Nyomukban katonák futottak. Tábori látsövemen figyelemmel kísértem a támadás alakulását. Feltűnő volt, hogy a katonák derékig meztelenek voltak, és géppisztolyaikat szorosan oldalukhoz nyomva tartották. Orrukba vattát dugtak, hogy elviseljék a temetetlen, oszlásnak indult holttestek erős szagát. Fotóriporterek is mentek velük, akik felvételeket készítettek a támadásról.

Hirtelen mindent füst borított be, és semmit sem lehetett látni. Ekkor már magam is részt vettem az ütközetben. A célzás a sűrű füstben és porban lehetetlen volt. A csata órákon keresztül tartott. A robbanólövedékek okozta légnyomástól a fejünk majd szétszakadt, és sokszor úgy éreztük, hogy a dobhártyánk bereped.

Az első sorban rohamozó tankok elérték az orosz állások lövészárkait. Ott egy időre megálltak, de azután nagy erővel nyomultak ismét előre. Átgázoltak a szanaszét heverő holttesteken, azokon, akik a támadásban elesetek. Sajnos, közben az elhárítást támogató több ütegünket elhallgattatta az ellenség.

Idővel német harci repülőgépek avatkoztak a küzdelembe. A mi légierőnkkel szemben tízszeres túlerőt képviseltek. Különösen félelmetes volt a zuhanóbombázók támadása. Mikor a légítámadás véget ért, a tankok újra előrenyomultak. Az oroszok második védelmi vonala került sorra. A védők tisztán látták, hogy az első vonalban harcoló társaik közül senki sem menekült meg, és ha kitartanak, bizonyosan őket is hasonló sors éri, de nem vonultak vissza, nem adták meg magukat.

A város védelme hamarosan a védők teljes kimerülésével ért véget. Az ostrom utolsó napjait már nem kísértem figyelemmel. Parancsot kaptam,

hogyan távozzam a városból a kikötőt utolsónak elhagyó tengeralattjáró fedélzetén. Mikor a németek támadása elérte a védelem harmadik és negyedik vonalát, az ellenállás megszűnt, egyszerűen azért, mert csaknem valamennyien elesetek. Az ostromlottak közül mindössze 130-an maradtak életben.

Az előrenyomuló németek gyanakodtak még a halottakra is. Szuronyukkal átdöfték a földön élettelenül heverő holttesteket, vagy revolverükkel beléjük lőttek. Könnyűtankjaik védelme alatt közelítették meg a Konsztantyinovszkij-üteget. Ennek az elfoglalása azt jelentette, hogy az egész kikötő és a kikötőből a nyílt tengerre vezető csatorna a kezükbe került.

Az életben maradt 130 védő már korábban parancsot kapott, hogy vonuljon vissza, de a parancsot nem teljesítették. Ott védekeztek, ahol a földszoros a legkeskenyebb, s olyan makacs kitartással, hogy a németeknek erősítést kellett kérniük. Ez a 130 ember azért harcolt tovább, hogy közben sebesült bajtársaikat még el lehessen szállítani a városba nyomuló németek elől.

A sebesültek részben hordágyon, részben a puszta földön fekvé, sűrű sorokban töltötték meg a kikötő partját. A gyógyszerek már régen elfogytak, ivóvíz is alig volt, de senki nem panaszkodott. A sebesültek hangtalanul túrték iszonyú kínjaikat, és így haltak meg. Fialat orosz ápolónők a kikötőben a még ott maradt bárkákra szállították a sebesülteket, azonban a kikötő vizén a németek a legtöbb sebesültszállító bárkát ágyútűzzel elsüllyesztették.

Az utolsó lehetőég védekező 130 vöröskatona jól tudta, hogy a kikötőben mi történik, és tudott az ápolónők hősiességéről is. Rendületlenül kitartottak, még akkor is, amikor a német erősítések megérkeztek. Számuk végül 40-re fogyott, de az üteget tovább védtek. Három nap és három éjjel álltak ellen, és ennyi idővel sikerült elodáznia a város végleges elfoglalását. Senki nem esett közülük fogságba. Amikor már elszállt minden remény, és fogyóban volt a muníció, felrobbantották magukat. Mindent tönkretettek, amit az ellenség esetleg használhatott volna.

Szevasztopol ostroma 8 hónapon át tartott. Ennyi időre sikerült a védőknek feltartóztatni a német és román hadsereget, s így addig sem nyomulhattak tovább a Kaukázus ellen.

A Herszonesz-földszorossal szemközt, a keleti parton figyeltem, amint megérkezett az utolsó hajó, amely még el tudta hagyni Szevasztopol kikötőjét. Német lövedékek ledöntötték a hajó árbocát és ellőtték a

parancsnoki hidat... Kisebb lövedékek és gépfegyvergolyók szitává lőtték a hajó oldalát, de azért sikerült magát a víz színén tartani. Amikor a fedélzetén érkező sebesültek partra szálltak, első szavuk ez volt: „Vissza fogunk térni Szevasztopolba. Láttuk, amikor utoljára aludtak ki a Herszonesz-félsziget világítótornyának lámpái. A kialudt lámpákat egyszer még meg fogjuk gyújtani.”

SZTÁLINGRÁD

Szevasztopol és a Krím félsziget elfoglalása után a németek olyan nagyobb hadmozdulatra készültek, amellyel dél felől akarták oldalba támadni Moszkvát, hogy elvágják az Urálba vezető közlekedési útvonalakat, kezükbe kerítsék a Volga folyót, továbbá elfoglalják a kaukázusi olajmezőket.

Eleinte terv szerint haladtak. A német hadseregek gyors ütemben nyomultak előre Harkovból Voronyezs felé a Don völgyében. Más hadseregek a Doni-medencében a Volga melletti Sztálingrád irányába tartottak. Délen német csapatok részben Rosztovból, részben a Kercs-félszigeten áthatolva a kubáni kozákok földjére és a Kaukázus felé törtek. Augusztusban a német seregek arra kényszeríténék a védekező oroszokat, hogy kiürítsék a Fekete-tenger partján levő Novorosszjszsk hadikikötőt. A majkopi olajmezőket sikerült elfoglalniok, és minden jel arra mutatott, hogy a Kaszpi-tengerig nem is lehet feltartóztatni előrenyomulásukat. Ekkor azonban az orosz ellenállás felerősödött. A németek nem tudták elfoglalni Groznij olajforrásait, sőt fokozatosan visszavonulásra kényszerültek.

A döntő ütközet azonban Sztálingrádnál zajlott le. Ez volt a történelem egyik döntő csatája.

Velicsko, a Vörös Hadsereg őrnagya a következőképpen írja le a Sztálingrádnál lefolyt harcokat, a 62. orosz hadsereg harcát a német ostromlókkal szemben:

A Doni-medence felett lassan egy Ju-2 típusú könnyű orosz vadászgép repült. Lenn, a Doni-medence útjain hatalmas német seregek vonultak előre Sztálingrád és a Volga irányába.

A Ju-2 egyetlen utasa jegyzeteket készített a maga elé kiterített katonai térképen. Az utas Csujkov marsall, a 62. hadsereg parancsnoka volt. A tábornok jól tudta, hogy nem túl biztonságos egy ilyen lassan haladó

kávédarálón repkedni a csatatér fölött. Ülhetett volna sokkal gyorsabb vadászgépre is, de így jobban meg tudta figyelni az ellenség hadmozdulatait.

Sztálingrád ekkor már nagy lánggal égett. A 62. hadsereg főhadiszállása egy magaslaton volt, ahonnan jó kilátás nyílt a városra és a Volga völgyére.

Csujkov marsall minden baj nélkül megérkezett felderítőútjáról. Később Sztálingrád utcáit személyesen járta be, hogy mindenütt gondosan ellenőrizze a város ostromára berendezkedő védelem erősítési munkáit. A Vörös Hadsereg el volt szánva arra, hogy a város minden házából külön erődöt alakít ki. Minden ajtóból löni fognak a behatoló ellenségre és a város minden tere csatatérre változik.

A nagy túlerőben levő németek véres veszteségeket szenvedtek, mihelyt a város belső védelmi vonalait kezdték ostromolni. Egy ideig úgy látszott, hogy a védők nem tudnak ellenállni a féktelen dühvel támadó németeknek. A legfelsőbb orosz hadvezetés hosszasan tanácskozott a védelem lehetőségeiről. Csujkov marsall pedig bejelentette, hogy semmi esetre sem hátrálnak meg a németek előtt.

A németek a hajnali órákban indították meg a támadást a gárdacsapatok által tartott védelmi pontok ellen. A támadás félkör alakban behorpasztotta a védelmi vonalat. A védők hátrálása azonban bizonyos tekintetben célzatos volt, mert alig nyomult előre a támadó ék, két oldalról megsemmisítő tűz alá vették. A német térhódítás mind szűkebb területre korlátozódott, és a Volga partját csak egészen keskeny folyosón sikerült elérniük. Ennél többet nem is tudtak megvalósítani az egész ostrom idején.

A sztálingrádi ostrom méretei napról napra nőttek. 1300 gépfegyver szórta a halált mind az ostromlók, mind az ostromlottak részéről a nap tizenhat óráján át. A Luftwaffe gépei naponként átlag 2000 felszállást hajtottak végre, de a 62. hadsereg nem hátrált.

A legnagyobb szerep a kézigránátoknak jutott. A védők mindenütt hatalmas raktárakat gyűjtöttek belőlük házak folyosóin, konyhákban, pincékben és a védelem céljaira felhasznált épületek összes elképzelhető zugában. Farkasszemet nézett egymással a két hadsereg. Sztálingrád egyik leghíresebb védője, Vaszilij Zajcev ezekben a napokban írta ki valamelyik ház falára a szállóigévé lett mondást „Nincs helyünk a túlparton!”

Az ostromlott város utcáin a romba dőlt házak félig eltemették a harcképtelenné tett és a németek által elhagyott tankokat. A tankokban igen sokszor elesett német katonák holttesteinek feküdtek. A 62. hadsereg ellencsapásai mind nagyobb méretűek és egyre merészebbek lettek. A csata

október 14-én érte el tetőpontját, és ekkor már látni lehetett, hogy a harc a németek számára elveszett.

Az ágyúzás és a heves bombázások olyan erősen megrázták az épületeket, hogy a falak mozogtak, mint a tengeri viharba került hajó. A 62. hadsereg állásaiba tízezerrel hullottak a bombák.

Csujkov marsall föld alatti támadások indítását határozta el. Az első két nagyobb arányú aláaknázás az ellenséges vonalak alatt a városnak Vlagyimir Dubojov és Ivan Makarov nevű negyedeiben járt komoly sikerekkel. A német állások alatt a védők négy méter mélységben 70-80 centiméter széles és egy méter magas alagutat ástak, mintegy 40 méter hosszúságban. A munka elvégzésével megbízott árkászok két hétig dolgoztak az alagút elkészítésén.

Végül a fejük felett német szót hallottak. Az alagút végét kibővítették, és három tonna robbanóanyagot halmoztak fel. A robbanás irtózatos ereje megrázta a Volga mindkét partját.

Éjszakánként heves szélviharok támadtak, és összedöntötték a félig már úgyis romba dőlt házakat. Egy kirgiz vöröskatona, amikor ránézett az egyik összeomlott ház romjaira, így szólt: „A város fáradt, a ház is fáradt, a kövek is fáradtak. Mi soha nem fáradunk el.”

A Vörös Hadsereg kitartó védekezése végül komoly eredményeket hozott, és bekövetkezett az az időpont, amikor a szovjet haderők támadása döntő csapást mért a Sztálingrád körüli német csapatokra.

Közben a város védelmében közvetlenül résztvevők, a 62. hadsereg katonái is mind erősebb támadásba lendültek. December 20-án történt meg első ízben, hogy a védősereg parancsnoka, Csujkov marsall a folyó befagyott vizén átment a Volga túlsó partjára, és közvetlen közélről figyelte az ostrom alakulását.

Edgar Snow, amerikai újságíró megkérdezte Csujkov marsallt, hogy a németek milyen taktikai hibát követtek el, de a tábornok annak a véleményének adott hangot, hogy taktikai hiba a németek részéről egyáltalán nem történt.

- Elkövettek azonban egy igen nagy stratégiai hibát.
- És mi volt az?
- Hitlerre bízták a főparancsnokságot.

A marsall szerint sok körülmény szabta meg a csata alakulását. „A csatában a szemben álló felek – mondta – sosem teljesen egyenlők. Lehetséges, hogy számbelileg a két csapat pontosan megegyezik, de nagy különbség lehet sok minden másban. A győzelem rendszerint azé a félé,

amelynek katonái jobb kiképzést kaptak, jobban vannak felszerelve és jobban állják a küzdelmet. Ez alkalommal a mi katonáink állták jobban a harcot, és ezért mi győztünk.”

Egy ideig a németek igen nagy számbeli fölényben voltak a tankok tekintetében. Október 9-én a németek két tankhadosztállyal támadtak, és ugyanekkor a 62. hadseregnek csak 9 nehéz és 31 könnyű harckocsija volt. De az orosz tüzérség mindig jobb volt a németnél. Az orosz ágyúk kivétel nélkül megállították és végül felőrölték a német támadásokat, majd visszaszorították az ellenséget. Különösen így volt ez télen, amikor a német gépesített egységek mozgása sok akadállyal került szembe.

„A németek alábecsülték az orosz tüzérség erejét – mondta Csujkov –, de alábecsülték gyalogságunk támadóerejét is a tankokkal szemben. A sztálingrádi csata megmutatta, hogy a tankok nem sokat érnek, ha nincs elég szabad mozgási területük. A tank ilyenkor nem más, mint mozgásterétől megfosztott ágyú. A gyalogság támadóereje ilyenkor, ha jól fel van fegyverezve, és harci szellem tekintetében semmi kívánnivalót nem hagy maga után, megsokszorozódik. Nem barikádharcokra gondolok, ilyesmire Sztálingrádban nemigen került sor, hanem a gyalogság kisebb csoportjaira, amelyek erődítménynek tudják felhasználni a város egyes házait, sőt a házak szobáit is külön-külön. Ilyen védekezés mellett őket nem lehet kiűzni a házakból, sem tankokkal, sem repülőgépekkel. A németek legalább egymillió légibombát dobtak Sztálingrádra, mégsem tudták kimozdítani a gyalogságot egyetlen fontos és döntő állásából sem. Ezzel szemben a tankokat aránylag könnyű volt harcképtelenné tenni az erődiként használt házakból.”

A németek, ha drágán is, de Sztálingrádnál jól megtanulták, hogy miként védekezzenek a szövetségesek ellen Olaszországban. Csujkov marsall taktikáját kis változtatással pontosan alkalmazták, amikor heteken át feltartóztatták a brit-amerikai csapatokat Cassinónál, annak ellenére, hogy a szövetségesek légi fölénye igen nagy volt.

„A Vörös Hadsereg ellentámadásait – mondotta a marsall – sosem tankok vezették be, hanem páncéltörőkkel jól felszerelt gyalogosegységek. Ezek támadtak először, és csak hátulról kaptak a tankoktól támogatást. A támadó csoportokban rendszerint 5-8 ember vett részt, akik a legjobb fegyverekkel voltak ellátva. Rendszerint éjszaka indultak támadásra, és visszafoglalták a németektől a házakat.”

A Vörös Hadsereg november elején már felkészült a támadásra. Albert Parry amerikai újságíró a következőképpen írja le a német támadás kudarcát és az orosz ellenoffenzíva kezdetét:

Az orosz ellenállás makacsul kitartó ereje mind nagyobb nyugtalanságot okozott Hitler hadvezérei körében, és mind nagyobb örömet szerzett Sztálin szövetségeseinek. A német főparancsnokság azt szerette volna, ha komoly megerősítést küldenek a Volga partján harcoló csapatoknak. Hitler azonban nem hallgatott hadvezérei tanácsára, és a Sztálingrádot ostromló 6. hadsereg megerősítésére alig negyed részét küldte azoknak a csapatoknak, amelyeknek odairányítását a főparancsnokság sürgette.

A tábornokok azt is követelték Hitlertől, hogy mielőtt a tél beköszöntene, rendelje el a német vonalak megrövidítését. Vonja vissza a csapatokat néhány száz kilométernyire a Kaukázusból és Sztálingrád alól, legalább Rosztovig, de ha szükséges, még tovább, nyugati irányba. Hitler nem hallgatott rájuk, és szokásos dührohamában veszekedett velük.

A vereség hamarosan teljes lett a német oldalon.

Az oroszok Sztálingrád külső körzetében november közepén kezdtek el támadni, mikor a félelmetes orosz tél már teljes erejével dühöngött. A támadás nemcsak északról és északkeletről következett be, hanem igazolva a német tábornokok aggodalmait, délkeletről, a kalmük puszták felől, ahol a németek nem is tudtak nagyobb orosz erők jelenlétéről. Ezek a kívülről megindult támadások nagymértékben lelkesítették és új harcokra tüzeltek a város belső részeiben küzdő 62. hadsereget.

A harc mind nehezebbé vált a németek számára. Légierőjüket Sztálingrád alatt lényegesen gyöngíteni kellett, hogy védekezhessenek a brit-amerikai támadások ellen Észak-Afrikában, közvetlenül Olaszország kapujánál. De még az a kevés német repülőgép is, ami Sztálingrádnál maradt, tétlenségre kényszerült a kegyetlenül hideg tél miatt.

A német-orosz front 1942 novemberében 3600 kilométer hosszúságban húzódott a Balti-tengertől a Fekete-tengerig, sőt ez a szám közelebb volt az 5000 kilométerhez, ha számításba vesszük, hogy vonala sok helyütt nem egyenesen, hanem zezgugosan haladt. Egy esztendő leforgása alatt a német keleti front hosszúsága 1000-1200 kilométerrel növekedett meg, és a német haderő emiatt súlyos hátrányba került.

De talán minden másnál több gondot okozott a náci tábornokoknak a sztálingrádi tél szigorúsága és szeszélyessége. Oroszországnak ezen a részén a tél aránylag rövidebb, mert az év 9 hónapjában a hőmérséklet fagypont körül szokott lenni. Azt azonban mind az oroszok, mind a

németek nagyon jól tudták, hogy a sztálingrádi rövid tél hihetetlenül kegyetlen. Moszkvánál és Oroszország belső részeiben a tél hosszú, de egyenletes, sok hóeséssel és állandóan fagypont alatti hőmérséklettel. Sztálingrádnál azonban, és tőle délre még inkább, a nagy hidegeket gyakran váltják fel olvadással együtt járó heves szélviharok. Ezek után erős lehűlés következik, és a nagy hőmérsékleti különbségek sok nehézséget okoznak.

Sztálingrád és Dél-Oroszország szeszélyes időjárását az okozza, hogy ez a vidék kétféle időjárási zóna határán fekszik. Északra és keletre terülnek el a fagyos sztyeppek és Szibéria végtelen erdőségei. Az Urál hegység nem elég magas ahhoz, hogy feltartóztassa a Volga alsó folyása felé áramló hideg légtömegeket. Az északról és keletről özönlő hideg levegő Sztálingrád környékén szokott összetalálkozni a délről, a Kaszpi-tenger és Perzsia felől észak felé áramló meleg levegővel. A kétféle hőmérsékletű légtömegek egymással szembeni küzdelme teszi szeszélyessé a Volga alsó folyása mentén fekvő területek időjárási viszonyait október vége és május eleje között.

Az időjárás szeszélyességén kívül még két tényező okozott sok gondot a német hadvezetésnek: az éjszakai ellentámadás és a közelharc. Az első két bajjal, a szeszélyes időjárással és az éjszakai ellentámadással még csak szembe tudtak szállni a németek. Végére is a német katonaság sokkal jobb kiképzést kapott annál, minthogy ne lehetett volna rá számítani akár kedvezőtlenebb harci viszonyok között is. De a német gyalogság gyengébbnek mutatkozott a szovjet szuronyoknál.

Sztálingrádnál a Vörös Hadsereg közlegényeinek sikere azért volt olyan nagy, mert akkor – 1942-43 telén – az orosz gyalogos katona egészen más harcos volt, mint akár csak 1941 nyarán. A német-orosz háború kezdetén a szovjet katona túlságosan is vigyázott arra, hogy minden cselekedetében és mozdulatában megvárja feljebbvalói parancsait, és ezért néha tanácstalanul állt azokban a veszedelmes helyzetekben, amelyekkel szembekerült. Szerencsére az orosz főparancsnokság ezen a ponton lényeges változtatásokat tett, és a harcok folyamán úgy nevelték a legénységet, hogy önállóan tudjon harc közben cselekedni.

Az átlagos orosz katona, „Iván közlegény” 1942 novemberében tudatára ébredt annak, hogy milyen lényeges változás állott be a feljebbvalóival való kapcsolatában. Felelősségét éppen olyan jól átérezte, mint ahogy tisztában volt náci ellenfeleinek három gyöngye pontjával. Iván közlegénynek a felszerelése a háború kezdetétől fogva mindig bőséges

volt, másfél év tapasztalataiból jól megtanulta, hogy fegyverét és lőszerét hatásosan és gazdaságosan használja.

A Vörös Hadsereg novemberben megindított ellentámadása alkalmával hatalmas arányú harapófogó-mozdulatba kezdett azzal a szándékkal, hogy elvágja a Sztálingrádot ostromló 6. német hadsereget a doni kozákok földjén lévő német erőktől, és hogy bekerítse őket. A körülkerítés aránylag rövid idő alatt sikerrel járt.

A 6. hadsereg részleges bekerítése már november 19-én bekövetkezett. Négy nappal később a gyűrű teljesen bezárult. A német foglyok kedvüket vesztetten panaszkodtak, hogy sem ők, sem más foglyul esett társaik eleinte föl nem fogták, hogy milyen súlyos helyzetbe kerültek. „Az orosz áttörés híre nem nagyon izgatott bennünket, és nem tulajdonítottunk neki eleinte különösebb jelentőséget – mondták. – Úgy tekintettük, mint a Vörös Hadsereg átmeneti sikerét, és sejtelmünk sem volt arról, hogy helyzetünk ilyen válságosra fordult.” A német hadsereg parancsnoka, Friedrich von Paulus altábornagy és valamennyi német tiszt biztatták a katonákat, hogy nem kell semmitől sem tartani. Amikor egy német őrmestert foglyul ejtése után kihallgattak, a következőket mondta: „A legénységet azzal biztattuk, hogy nem kell nyugtalankodniuk, mert nagy felmentő seregek vannak útban. Ezek átvágják az orosz bekerítő csapatokat, és megmentenek bennünket.” Decemberben Fritz Erich von Mannstein tábornagy parancsnoksága alatt a németek valóban útnak indítottak egy páncéloshadosztályt, hogy délnyugati irányból törje át Sztálingrádnál az oroszok gyűrűjét. A németek Kotyelnjikovo vasútállomásáig jutottak, itt azonban Rogyion Malinovszkij marsall csapatai megverték őket, mire szégyenszemre visszavonultak.

A német főparancsnokság ekkor abban reménykedett, hogy légi utánpótlással tudja megmenteni a helyzetet. Azt hitték, hogy ha a levegőből elég hadfelszerelést, lőszert és élelmet juttatnak el a bekerített csapatokhoz, ellentámadásra lesznek majd képesek, és kitörnek a szovjet gyűrűből. De ez a remény is semmivé foszlott...

Az élelmiszerkészletek kimerülése okozta a legtöbb gondot. A katonák boldogok voltak, ha néha lóhúshoz jutottak, egyébként állandóan szárított káposztából készült, íztelen és rossz szagú leves volt mindennapi táplálékuk. Egy német gépfegyveres katona, amikor megadta magát a Vörös Hadsereg előőrseinek, elbeszélte, hogy a levesadagját napi egy literről napi egy negyed literre szállították le. Más foglyok elmondották, hogy az éhes németek leölt kutyák és macskák húásával táplálkoznak.

Nemsokára a lőszer is nagyon megfogyatkozott. Az előbb említett gépfegyveres katona panaszolta a következőket: „Ahhoz a géppuskához, amelynél szolgáltam, a szokásos napi 9000 töltény helyett november vége felé már csak hatszáz, de legfeljebb ezer töltényt kaptunk. Később ezt is leszállították három-, majd kétszáz töltényre, és szigorúan megparancsolták, hogy a gépfegyvert csak a legkétségbeesettebb helyzetben használjuk...”

Von Paulus tábornokot január 8-án a szovjet főparancsnokság ultimátumban szólította fel, hogy tegye le a fegyvert. Ő ezt visszautasította, és vakon engedelmeskedett örült Vezérének. Az oroszok az ultimátum átadásakor nem voltak tisztában vele, hogy pontosan mekkora is a bezárt csapatok létszáma. Legtöbben 200-220 ezerre becsülték, végül azonban 330 ezer lett a foglyul ejtett németek száma...

A 6. hadsereg január 25-én adta fel a harcot, bár formális megadás még ekkor sem történt. Másnap az oroszok a még fennmaradt csapategységeket kettévágták két kisebb csoportra. Hitler rádión küldte parancsait von Paulusnak a további kitartásra, és közölték vele, hogy tábornaggyá nevezték ki. Rendezett ellenállásról ekkor már alig lehetett beszélni. Maga a parancsnok szűkebb tábornokrával egy elpusztított áruház légvédelmi pincéjében húzta meg magát. Von Paulusnak ekkor már alig néhány ezer katonája maradt. Ezeknek legnagyobb része a pincékben feküdt tehetetlenül, éhesen, rongyosan, lefagyott végtagokkal.

Von Paulus tábornagy január utolsó napján bírta meg egyik tábornokát azzal, hogy tudassa a végső megadást az orosz parancsnoksággal. Egy fiatal, 21 éves orosz hadnagy kereste fel a német főparancsnokot az óvóhelyen, és fogadta el a csapatok fegyverletételét. „A német szegyen útja!” – kiáltott fel az egyik náci tábornok, amint a kicsi, ám előkelő hadifogolycsoport Sztálingrád romjai között haladt, s német katonák holttesteinek ezrei hevertek mindenütt.

A foglyul ejtett németek között a tábornagyon kívül volt tizenöt tábornok, közülük kettő román. Tizenkétezer polgári személyt tartottak fogságban a németek november óta. A szerencsétleneket Németországba akarták szállítani kényszermunkára, de az ostromgyűrűt nem sikerült áttörni. Az ostrom végén, január 10-től 30-ig a Vörös Hadsereg több mint százezer német tisztet és katonát tett Sztálingrádbap és a város körül harcképtelenné. Zsákmányul ejtettek 750 repülőgépet, 1550 tankot, 6700 tábori ágyút, 1462 mozsarat, 8130 géppuskát, 90 ezer gyalogsági fegyvert, 61 102 tehergépkocsit, 7365 motorkerékpárt, 470 traktort és csapatszállító

gépkocsit, 5700 ejtőernyőt, 320 rádió-adókészüléket, 3 páncélvonatot, 56 mozdonyt, 1125 vasúti kocsit és 235 lőszerraktárt.

Február 2-án az utolsó kisebb német csoport, amelyet még január 26-án különítettek el von Paulustól, is megadta magát. Két nappal később a halott város főterén a 62. hadsereg katonái ünnepséget rendeztek a délről és északról érkező csapatokkal együtt, annak a kis létszámú polgári személynek a jelenlétében, akik még életben maradtak az ostrom után. Az összegyűltekhöz Csujkov és Rogyimcev tábornokok intéztek rövid beszédet.

Így érte meg végső pusztulását a nácik hírhedt 6. hadserege, amely 1940 nyarán megrohanta és elpusztította a semleges Hollandiát és Belgiumot. A sors bosszuló keze két évvel később végezte el pusztító munkáját. Hitler Németországának minden oka megvolt arra, hogy gyászt üljön a szörnyű vereség miatt.

A felkelő nap

PEARL HARBOUR

A washingtoni japán nagykövet. Kicsiszaburo Nomuro tengernagy, 1941. november 17-én bemutatta tengernagytársát, Szaburo Kuruszu Cordell Hull amerikai külügyminiszternek. Kuruszu aznap érkezett meg Washingtonba. A japán kormány a tengernagyot azzal a céllal küldte az Egyesült Államokba, hogy csillapítsa Washington aggodalmait, ahol nyugtalanodtak japán újabb terjeszkedése miatt Délkelet-Ázsiában: Thaiföldön (Sziámban) és Indokínában. Küldetésének célja az volt, hogy megszilárdítsa a baráti jó viszonyt a két nemzet között. A tárgyalások azonban csigalassúsággal haladtak, minden kézzelfogható eredmény nélkül. A japánok túl sokat követeltek, az amerikaiak pedig a legcsekélyebb követelést sem voltak hajlandók teljesíteni. November végén Hull külügyminiszter tájékoztatta a kormányt, hogy a nehézségek diplomáciai úton való megoldására alig lehet számítani, és fennáll annak a veszélye, hogy a viszály elmérgesedjék, és háborúhoz vezessen. Roosevelt elnök azonban még mindig nem adta fel a reményt. December 6-án személyes levelet intézett a japán császárhoz, rámutatva, hogy a helyzet milyen „tragikus lehetőségekkel fenyeget”. Másnap, vasárnap délután negyed háromkor a két japán megbízott megjelent Hull külügyminiszter hivatalában, és átadta a japán kormány jegyzékét. Ez azzal vádolta az Egyesült Államokat, hogy titokban háborúvá készül Japán ellen. Hull gyorsán végigfűtött a jegyzék szövegén, és később baráti körben a következőket mondta: „Ötvenéves pályámon soha nem találkoztam még hivatalos irattal, amely annyira hemzsegett volna a sok hazugságtól és a tények elferdítésétől, hogy szinte érthetetlen volt előttem, miként létezhet a világban olyan kormány, amely ilyesmire képes.”

Mialatt a két japán diplomata a washingtoni külügyminisztérium épületében járt, japán repülőgépek bombázták a Hawaii-szigetecsoport egyik kikötőjének Pearl Harbournak katonai célpontjait.

A japánok terveiket ügyesen készítették elő és sikeresen is hajtották végre.

November végén a világ közvéleményének figyelmét a japánok a Thaiföld és Indokína felé irányított csapatszállítással vonták magukra. Ugyanakkor Japán hadikikötőiből minden eddiginél hatalmasabb

hadihajóhad indult útnak. A hajóhadban nagyszámú repülőgép-anyahajó is volt, cirkálók és torpedórombolók. A hajók északkeleti irányba, Amerika partjai felé indultak el. December 7-én, napkeltekor a Hawaii-szigetcsoporthoz Oahu szigetétől keletre, 240 kilométernyire nagyszámú harci repülőgép dübörgő lármája hallatszott. Pontosan 7 óra 2 perckor egy őrszolgálaton lévő tengerésztiszt rádiókészülékén északi irányból nagyobb légierő közeledését figyelte meg. Jelentette a dolgot, de a parancsnoksága, abban a hiszemben, hogy amerikai gépekről van szó, szükségtelennek látott minden további intézkedést. A sziget hadikikötője elleni támadást Gordon Carroll amerikai újságíró a következőképpen írja le:

Az előkelő házakban fenn, magasan Honolulu felett, a Waikiki Beach ócska bódéiban és a Punchbowl-tengeröböl körüli szegénynegyed szűk utcáiban japánok, kínaiak, portugálok, filippínók, hawaiibeliek és kamaainok (a szigeten állandóan letelepedett fehérek) élvezték a napsütéses vasárnap reggel szépségeit. Az egyik erőd, a Fort de Russ közelében a sekély tengervízben néhány japán és hawaiibeli férfi lépdelt, kezükben szigonnyal halásztak, miközben az erőd előtt az örök fel s alá járkáltak. Oahu sziget katonai őrhelyein a szolgálatra kirendelt katonák unatkozva kezdtek meg egy jelentéktelennek ígérkező vasárnapot. A hadikikötő, Pearl Harbour vizén horgonyzó hadihajók fedélzetén szintén vasárnapi csend uralkodott. Honolulu városa kihalt volt, csak néha haladt végig egy-egy autó az utcákon. Az Aloha-torony órája 7.55-öt mutatott.

A japán repülőgépek délkeleti irányból érkeztek a Diamond Head nevű magaslat fölé. A repülőgépek szárnyán reggeli napsütésben tisztán lehetett látni a Felkelő Nap jelvényét. Szemtanúk szerint a repülőgépek száma mintegy 150 lehetett. Zúgva haladtak el Waikiki, majd a Royal Hawaiian Hotel vöröses, hatalmas épülettömbje felett. A sziget fölé érkezve, a levegőben egyedül Ray Buduick, egy honolulu-i ügyvéd sportrepülőgépével találkoztak. Az ügyvéd szórakozásból rövid sétaútra indult repülőgépén a szélcsendes reggelen. A japán gépek géppuskatűzzel árasztották el repülőgépét, azonban nem találták el, és pár pillanattal később szerencsésen földet ért. Közben bombák kezdtek hullani a várost körülvevő katonai gyakorló- és repülőterekre. Az első áldozat egy Robert Tyce nevű férfi volt. Honolulu polgári repülőterének rádiója. Tyce-et géppuskagolyók ölték meg, miközben a repülőtéren álló egyik gép légcsavarját akarta elindítani.

Az egymotoros japán bombázók a Pearl Harbour körül elhelyezett haditengerészeti épületeket és a kikötőben horgonyzó hadihajókat

választották ki célpontul. Támadás érte a Hickam, Wheeler, Bellows gyakorlótereket, azonkívül a Scofield-kaszárnyát, a Kaneohe tengerészeti repülőügyi állomást és természetesen igen sok hadihajót is. Néhány perccel a támadás megindulása után Pearl Harbour rádióállomásai figyelmeztető és segélykérő jelzéseket adtak le. Különös, hogy a városban mindenki mennyire nyugodt maradt. Miközben a légvédelmi ütegek löni kezdték az ellenséges gépeket, és az amerikai haditengerészet vadászgépei harcba indultak, hiányosan öltözött férfiak és nők lepték el az utcákat, úgy, amint az ágyból kiugrottak, és csodálkozva bámultak az égre. Ijedtségnek alig volt nyoma, sőt a legtöbben könnyen vették az egészet, és nem hitték, hogy a helyzet olyan komoly, mint amilyen a valóságban. Egyik honolului polgár így szólt a Columbia rádióállomás mellé elhaladó tudósítójához, akit személyesen ismert: „Odaát Amerikában a lapok biztosan felfűjják az egészet...”

Amikor a japánok első támadása véget ért, a sziget kormányzója, Mr. Poindexter kihirdette a hadiállapotot. A lakosság parancsot kapott, hogy lehetőleg tartózkodjon mindenki a házában. A rendőrséget és a tűzoltóságot mozgósították. A legnagyobb iskola épületét kórháznak rendezték be. Közben megérkezett a japán támadók második hulláma. Ekkor már világos volt, hogy célpontjuk a hadikikötő és annak környéke. Egy szemtanú, aki gépkocsiján a kikötő közelében haladt el, elmondta, hogy látta lehullani az első bombát a Ford-szigetre. A következőket mondta el: „Biztosan nagy bomba volt. Láttam, amint két repülőgép átszállt a hegyek fölött, majd gyorsan lebukott csaknem a tenger vizéig, és torpedót ejtett a tengerbe az egyik hadihajó közelében. Ezután a hajókat több mélyen szálló repülőgép is támadta.”

A reggeli órákban San Franciscóból egy nagyobb utasszállító hajó érkezett. Az utasok a fedélzeten álltak, és dicsérték az amerikai tengerészet figyelmességét, hogy vasárnap reggel rendez ilyen látványos hadgyakorlatot. Egy amerikai gépkocsiügynök, aki útban volt Kínába, Tienstin felé, a meglepetéstől megmerevedve bámult a tengerre, amikor az öböl vizére a hajótól alig százméternyire zuhant le az egyik bomba. Így kiáltott fel: „Húha! Mi lett volna, hogyha ez igazi?” A hajótsiszt maga sem értette, mi történik, és félig tréfásan megjegyezte: „Úgy látszik, hogy hadüzenet nélküli háború tört ki Honolulu és az Egyesült Államok közt.”

Pearl Harbour védői az első meglepetésből magukhoz térve, nyomban megtámadták a japán gépeket. A légvédelmi ágyúk és gépfegyverek legénysége percekben belül a helyén volt, és hatalmas tűzzel árasztotta el a támadókat. A japán gépek ellen az első sikert egy fiatal tengerészújonc érte

el, aki még a légvédelmi szirénák megszólalása előtt működésbe hozta az egyik légvédelmi géppuskát, és sikerült neki egy gépet lelőnie. Az egyik csatahajó parancsnoka súlyos haslövést kapott egy közelében felrobbant bomba repeszétől, miközben a parancsnoki hídra ment, hogy irányítsa a hajó légvédelmi tüzérének akcióját. Sebesülten is ott maradt a fedélzeten, és nem engedte, hogy elszállítsák, míg egy lecsapódó bomba szét nem roncolta a parancsnoki hidat. Az újabb robbanás következtében a csatahajó süllyedni kezdett, és csak a szomszéd csatahajóról dobott mentőkötelek segítségével sikerült két tisztnek kimenteni a süllyedő hajó parancsnokát és saját magukat.

Egy öthüvelykes légvédelmi ágyú tíz tüzére közül az alacsonyan szálló japán gépek géppuskagolyói kilencet megöltek. A magányosan maradt tizedik tüzer nem adta fel a harcot; az ágyút minden erejének megfeszítésével egyedül megtöltötte, és tüzelni kezdett a közelben szálló japán gépekre. Néhány pillanattal később egy közelben becsapódó bomba a levegőbe emelte a magányos tüzért és ágyúját, de a bátor katona csodálatos módon kisebb sérüléseket szenvedett és életben maradt.

Amikor az egyik tengerészkaszánya magánzárkájának ajtaját egy felrobbanó bomba felszakította, az ott tartózkodó, kisebb vétség miatt elítélt matróz gondolkodás nélkül rohant, és elfoglalta a helyét annál a légvédelmi ütegnél, ahová beosztása szerint tartozott. Egy betegen fekvő tengerésztiszt félretolta az útját álló ápolónőket, kirohant a gyakorlótérre, mikor a veszélyt jelző szirénák megszólaltak, majd a hajójára sietett; olyan bátran harcolt betegsége ellenére is, hogy közvetlen felettése előléptetésre terjesztette elő. Az egyik repülőgépeket kiszolgáló hajóról valaki úgy találta el a japán gépek egyikét, hogy az a saját fedélzetükre zuhant. Ugyanennek az egységnek a kapitánya japán tengeralattjáró tornyát vette észre, alig pár yardnyira a bárkától, sikerült a tornyát azonnal szétlőni, a kegyelemdöfést pedig mélységi bombákkal adták meg. Aztán még egy gépet sikerült lelőniük. Köhögő motorral, eszeveszett srapneltűzben sikerült kimenteni a legénységet a kiömlött lángoló olaj elől, s a hajót veszélytelenebb dokkba vezetni. A veszteség amerikai részről nagy volt az egész kikötőben. Épületek omlottak össze és hajók süllyedtek el, egyik a másik után a kikötő vizén, de kivétel nélkül valamennyi tiszt és matróz megállta a helyét a váratlanul érkezett veszély súlyos pillanataiban.

A Pearl Harbourban történt eseményeket nyugodtan és fölösleges izgalom nélkül vette tudomásul az Egyesült Államok fővárosa, Washington, amint

azt két szemtanú, Forrest Davis és Ernest K. Lindley Amerika hadba lépéséről írt könyvükben elbeszélük:

Washingtonban 1941. december 7-én a déli órák még csendben teltek el, és csak kora délután érkezett híre a Pearl Harbour ellen intézett japán orvtámadásnak. Az első hír a szövetséges fővárosba délután háromnegyed kettőkor érkezett meg. A washingtoni hadügyminisztérium egyik megfigyelőtisztje fogta és jegyezte le egészen véletlenül a következő rádióüzenetet

„A csendes-óceáni hajóhad parancsnoka elrendeli minden hajónak, amely Hawaii közelében tartózkodik: Vigyázat, ellenséges légitámadás kezdődött. Nem gyakorlatról van szó.” A rádióparancsot Husband E. Kimmel tengernagy küldte Pearl Harbourból, és a parancs utolsó szavai pontosan visszatükrözték azt a hangulatot, ahogyan első meglepetésükben Hawaii lakói fogadták a japánok teljesen váratlan támadását.

A tengerészeti minisztériumban Frank Knox miniszter éppen el akarta hagyni az épületet, amikor egy másik tengernagy, Harold R. Stark közölte vele a véletlenül felfogott rádióüzenet tartalmát. A rádióosztást a szokásos módon legépelve adta át Stark tábornagynak. Mikor a gépelményt Knox tengernagy elolvasta, kérdő tekintetet vetett Stark tengernagyra.

– Mit jelentsen ez?

– Úgy látszik, elkezdődött – válaszolta Stark, maga sem tudva, hogy mit gondoljon. Társaságukban ott volt a washingtoni haditengerészet másik vezető tengerésztisztje, R. K. Turner ellentengernagy, aki csak ennyit tudott mondani

– Istenemre, ezek megtámadtak bennünket!

Knox tengerészeti miniszter sietett hivatali szobájába, ahonnan azonnal felhívta telefonon a Fehér Házat...

Abban a pillanatban, amikor Knox tengernagy füléhez emelte a telefonkagylót, hogy a hírt közölje Rooseveltnél, Washingtonban az emberek legnagyobb része még nem fejezte be vasárnapi ebédjét. Rooseveltnél a Fehér Ház második emeletén levő dolgozószobájában, íróasztala mellett ült, és ebédjét fogyasztotta egy tálcáról. Vele volt legbizalmasabb barátja, Harry L. Hopkins, sötét pulóverben és világossötét flanelnadrágban. Az íróasztal mellett heverészett az elnök kedvenc skót terrierje, Fallu, és rágta a csontot, amit az elnök dobott neki. Rooseveltnél a fárasztó hét után, amelynek folyamán állandó izgalomban tartották a japánokkal mind nehezebbé váló tanácskozások, elhatározta, hogy vasárnapját a pihenésnek szenteli. Szombaton a késő éjszakai órákig

dolgozott. Azt remélte, hogy ma békén hagyják, és nyugodtan rendezgetheti a bélyeggyűjteményét. Később reggelizett, majd a betegeskedő Hopkinsszal az egyik könyvespolcokkal borított falú folyosón ültek le, és beszélgettek. Később az elnök dolgozószobájába mentek, ahol feltálalták számukra az egyszerű vasárnapi ebédet.

Az elnöki palota másik részében Mrs. Rooseveltt ebéden látott vendégül egy amerikai rádió-hírmagyarázót, aki néhány nappal korábban tért vissza Londonból.

Az elnök egész napja szabad volt, és éppen az ebédjét befejező almáját hámozta, mikor a némaságra ítélt telefon engedetlenkedve megszólalt, és hangosan csilingelni kezdett. Az elnök felemelte a telefonkagylót. A központot kezelő kisasszony mentegetőzve mondta, hogy Knox miniszter akar sürgős ügyben beszélni. Az elnök félbeszakította a telefonoskisasszony szavait: „Kapcsolja kérem – mondta, és üdvözölte miniszterét: – Helló Frank.”

Majd az elnök egy kicsit meglepődve hallgatta Knox ünnepélyesen hangzó szavait

– Elnök úr, úgy látszik, hogy a japánok megtámadtak bennünket Pearl Harbournál.

– Lehetetlen! – szakította félbe az elnök Knox szavait.

– Pedig így van – mondta a miniszter.

– Felolvassam az érkezett üzenet szövegét? – kérdezte, és már olvasta is.

Roosevelt elnök az íróasztalán álló órára nézett. Pontosan 1.47 volt. Az üzenet nem hivatalos jelentés volt Washington számára, és pontosan nem is lehetett megállapítani belőle, hogy mi történt. Ez azonban a lényegen semmit sem változtatott, és az elnök nyomban tisztában volt a helyzettel. Felszólította Knox tengernagyot, hogy azonnal rendeljen el óvóintézkedéseket a Panama-csatorna és az alaszakai tengerészeti támaszpontok védelmében, kettőztesse meg az őrseget minden stratégiai fontosságú épületnél, nehogy esetleg szabotőrök károkat okozzanak. Az elnök letette a kagylót, és nyomban felhívta Hull külügyminisztert. Aznap délután még három ízben érdeklődött a tengerészeti minisztériumban, nem érkeztek-e hírek a Panama-csatornára vonatkozólag.

Mielőtt az elnök megkezdte volna telefonbeszélgetését Hull külügyminiszterrel, Hopkins csendes hangon megszólalt: „Látod, nekem lett igazam.” – Hopkins ugyanis már régóta azt állította, hogy a második világháborúba Amerika a Csendes-óceánon támadt bonyodalom miatt fog

hadviselő félként belépni, és nem az Atlanti-óceánon kezdődik meg számára a háború.

Roosevelt elnök a külügyminiszternek telefonon ezt mondta: „Frank Knoxtól most kaptam telefont, hogy Pearl Harbourt légitámadás érte, de a hírt még nem erősítették meg.” A külügyminiszter, aki egyébként híres volt szelíd és nyugodt modoráról, egy nem túlságosan udvarias megjegyzéssel kísérte a japánok áruló cselekedetét.

A washingtoni kormány tagjai közül legkevésbé Cordell Hullt érte váratlanul a támadás híre. Öt héttel korábban, még Kuruszu tengernagy megérkezése előtt, figyelmeztette a hadsereg és a haditengerészet főparancsnokait, hogy a távol-keleti válságot a diplomácia szokásos eszközeivel aligha lehet megoldani. Két héttel Pearl Harbour előtt még aggodalmának adott hangot. Külön figyelmeztette a katonai főparancsnokságokat és az ország védelméért felelős minisztereket, hogy szerinte a japánokban megvan a hajlandóság előre be nem jelentett, meglepetésszerű támadásra. Éppen ezért azt ajánlotta, hogy a Csendes-óceán minden pontján kettőzött éberséget tanúsítsanak, hogy az országot váratlan meglepetés ne érje.

Cordell Hull nagyon meggondolt és nyugodt egyéniség olt. Ezúttal sem akart hirtelen és végig nem gondolt következtetéseket levonni. Roosevelt elnöktől azt hallotta, hogy a Hawaii szigetekről érkezett jelentést még nem erősítették meg. Ezért még másnap is, amikor sajtóértekezletet tartott, ragaszkodott hozzá, hogy bár a támadás kétségtelenül megkezdődött, annak híre hivatalosan még mindig nincs megerősítve.

A külügyminiszter értesítése után az elnök sorban telefonált Henry L. Stimson hadügyminiszternek, George G. Marshall vezérkari főnöknek, Lord Habfax brit nagykövetnek és Sumner Welles helyettes külügyminiszternek. Tíz évvel korábban Stimson, Hoover külügyminisztereként, mint Hull közvetlen elődje, azon fáradozott, hogy felrázza a nyugati világot Japán mandzsúriai agressziója miatt. Azóta egyfolytában figyelemmel kísérte azt az agressziósorozatot, amely Mukdennél kezdődött, s onnan „világ körüli útra” indult.

Öt csatahajó, három torpedóromboló, egy aknalerakó hajó és, egy célpontnak használt, kimustrált öreg csatahajó süllyedt el a támadás következtében. Három további csatahajó és három torpedóromboló, azonkívül igen sok kisebb hajó megsérült. A hadikikötő területén a támadás idején 273 repülőgép állomásozott, ezek közül 252 pusztult el. Nagy volt a veszteség a legénység és a tisztikar körében is. A halottak

száma 2117, a sebesülteké 1272, az eltűnteké 960 volt. Az Egyesült Államok haderejét ért csapás igen nagy volt, de nem jóvátehetetlen, miként azt a japánok remélték. A csendes-óceáni hadihajóhad legnagyobb része nem Pearl Harbourban horgonyzott. Az elsüllyesztett és megsérült hajókat az egyetlen kivénhedt és korszerűtlen *Arizona* kivételével egy év leforgása alatt sikerült újra harcképes állapotban az ellenség ellen küldeni. „A tény az – mondta Frank Knox tengerészeti miniszter –, hogy a japánok arra törekedtek, hogy az Egyesült Államokat a háború kezdetén harcképtelenné tegyék. Ebben a szándékukban kudarcot vallottak.”

Amerika népe a Pearl Harbourból érkező híreket először hitetlenkedve, majd felháborodással fogadta. Nyomban az volt a közvélemény egyöntetű elhatározása, hogy az aljas támadásért a japánokon bosszút kell állni minden módon. Republikánusok és demokraták, a háborúba való beavatkozást sürgetők és az elszigetelődési politika hívei, a munkásság és a tőkések valamennyien megegyeztek abban, hogy a Japán elleni hadművelet megindításának nem szabad késni egy pillanatig sem. Bármilyen súlyos csapás is volt az a veszteség, amelyet a haditengerészet jelentős egységei szenvedtek Pearl Harbournál, és bármilyen nehézségeket és súlyos áldozatokat kellett is vállalni a világháborúba való belépés miatt, Amerikában senki sem kételkedett az Egyesült Államok végső győzelmében. Ez a megrendíthetetlen bizalom nyilatkozott meg ékesszólóan Rooseveltnél elnök szavaiban, amikor a támadást követő napon, december 8-án, a déli órákban megjelent a szenátus és a kongresszus együttes ülésén, hogy az amerikai törvényhozó testület jóváhagyását kérje a Japán ellen haladéktalanul megindítandó háborúhoz.

A törvényhozók az egyetlen ellenszavazattal szemben egyhangúlag a hadüzenet mellett döntöttek: másnap Nagy-Britannia és Hollandia kormánya szintén hadat üzenet Japánnak. A kék szövetségesnek ez a gyors lépése indította meg azt a fejlődést, amely a háború vége előtt az Egyesült Nemzetek szervezetének felállításához vezetett. December 9-én este Rooseveltnél rádióan szólt az Egyesült Államok népéhez. Miután elmondotta, hogy milyen erőfeszítéseket tett a kormány a béke fenntartása érdekében, és hogy ennek ellenére hogyan következett be a Pearl Harbour ellen indított támadás, figyelmeztette az amerikaiakat, hogy a háború, amelybe az Egyesült Államok hadviselő félként belépett, nemcsak az amerikai nemzet életben maradásáért folytatott küzdelmet jelent, hanem azt is el fogja dönteni, fennmaradhatnak-e azok a szellemi értékek, amelyeknek tiszteletben tartása és megbecsülése az amerikaiak szemében az életnél is fontosabb.

Az igazi cél, amelynek eléréséért most fegyvert fogtunk – mondotta az elnök – sokkal nagyobb távlatok felé mutat, mint a csataterек gonosz pusztítása. Amikor elhatároztuk, hogy fegyvert fogunk, ennek a lépésnek közvetlen célja, hogy legyűrjük és elpusztítsuk a gonoszt, de távolabbi céljaink is vannak. Mi, Amerika népe sosem a pusztítás, hanem mindig az építés nemzete voltunk.

Olyan háborút kezdtünk, amelynek a célja nem hódítás, még csak nem is a bosszú, hanem hogy olyan világért harcoljunk, amelyben ez a nemzet s ennek valamennyi tagja békében élhet, amelyben a világ békés rendjét biztosíthatjuk magunknak és gyermekeinknek. Pillanatnyilag az látszik legfontosabbnak, hogy Japán felől hasonló veszedelem többet ne érjen bennünket, de kitűzött célunkat nem érénk el, ha engednők, hogy a világ más részeiben meg Hitler és Mussolini uralkodjék.

Meg fogjuk nyerni ezt a háborút, de meg kell nyerni a békét is, ami a háborút követi.

Ezekben a nehéz órákban – és azokban a még nehezebb napokban, amelyek ezután következnek – nagy erőforrást jelent számunkra a tudat, hogy az emberiség többsége a mi oldalunkon áll. Igen nagy azoknak a száma, kik velünk harcolnak. Ezek imádságaikban is megemlékeznek rólunk. A mi ügyünk az ő ügyük is, a mi reménységünk az ő reménységük is. Így indulunk harcba Isten akaratából a szabadságért.

HARCOK A DÉL-KÍNAI-TENGEREN

A japánokat a Pearl Harbournál elért sikereik, ha átmenetileg is, jelentős katonai fölényhez juttatták a vételen _Csendes-óceánon. A szövetségesekre megoldhatatlan feladatok vártak volna, rá fenn akarták volna tartani uralmukat a Hawaii szigetektől a Fülöp-szigetekig; Malajziában és Burmában, az Aleut-szigetektől Új-Zélandig és Ausztráliáig. Kiska szigetétől a Midway-szigetig a Csendes-óceán északi részén állandó ködös és viharos időjárás tette nehezzé a repülőgépes felderítést. Honolulu-tól Új-Kaledóniáig a szövetségesek birtokában levő szigettámaszpontok alig voltak képesek védekezni az esetleges japán támadások ellen. A Kalifornia partjaitól a Fülöp-szigetekig vezető óceáni út védelmében fenntartott amerikai támaszpontok, Midway, Wake és Guam szigetén, csak jelentéktelen haderő felett rendelkeztek, főként hiányoztak ezeken a megfelelő repülőgépek.

Amerika számíthatott bizonyos segítségre a brit hajóhad részéről, amelypék legfontosabb támaszpontja Szingapúrban volt, a Csendes-óceán Gibraltárjában. A brit tengerészeti hivatal tisztában volt azzal, hogy a Csendes-óceánon bármikor válságosra fordulhat a háborús helyzet, ezért az angolok csendes-óceáni hajóhadukat lényegesen megerősítették 1941 őszén. A csendes-óceáni brit flotta két leghatalmasabb egysége, a *Repulse* csatacirkáló és a vadonatúj *Prince of Wales* csatahajó volt. A japán támadás Pearl Harbournál egyidejűleg mindenütt megindult a Csendes-óceán legfontosabb pontjain. December 7-én japán bombázók támadták Hongkongot, Penangót és Szingapúrt. De a szárazföldön is több japán támadás indult a Thaiföldről a Maláj-félsziget irányába. A csendes-óceáni brit hajóhad parancsnoka, Phillips tengernagy, a szingapúri kikötőből nyomban megindult, hogy megakadályozza a japán csapatok partraszállását a leginkább fenyegetett pontokon. Japán felderítő repülőgépek hamarosan észlelték, amikor a két nagy brit hadihajó megfelelő torpedóromboló kísérettel elindult észak felé. A japán támadást és a két brit hadihajó pusztulását O. D. Gallagher amerikai újságíró, aki a *Repulse* fedélzetén szemtanúja volt az eseményeknek, a következőképpen írja le:

Még alig derengett, mikor hajnali 5 óra 5 perckor riadó ébresztett fel álmomból. Azonnal a fedélzetre siettem, fenn erős szél fújt, és felettünk a teljesen derült ég gyöngyszínű fénnel jelezte a reggel érkezését.

Fél 7-kor megszólaltak a hajó fedélzetén elhelyezett hangszórók. Értesítést kaptunk, hogy az ellenség nagyobb arányú partraszállási hadműveletbe kezdett 200 kilométerre északra Szingapúrtól. -Irány észak... Délelőtt negyed 12-ig nem történt semmi. Ekkor irtózatosszerű robbanás hallatszott a *Prince of Wales* irányából, aminek légvédelmi ágyúi ezután gyors tüzelésbe kezdtek. A csatahajó ágyúi egy magányosan szálló repülőgépre tüzeltek.

Nyomban utána a mi hajónk légvédelmi ágyúi is tüzet nyitottak. Ekkor már hat ellenséges repülőgép közeledett felénk, amelyek pillanatokkal később támadást indítottak.

– Darabokra esik ez a vén teknő – jegyezte meg az egyik altiszt. Így kezdődött a japánok viharos támadása, egy olyan légierőé, amelyet addig senki nem ismert, s amely ugyanakkor nem mérte össze még az erejét senkivel...

Felrobbant lövedék vagy bomba irtózatosszerű ereje rázta meg a *Repulse* testét. A hajó kéményéről nagy darabokban hullott le a festék. Több

alacsonyan szálló repülőgépet láttunk, és meg voltunk róla győződve, hogy a támadást ezek intézték ellenünk.

Később vettük csak észre, hogy fejünk felett 5000 méter magasságban bombázók köröznék. A repülőgépekről ledobott első bomba azonnal célba talált, és a *Repulse* első fedélzetén robbant fel. A robbanás ereje következtében a hajó felső építményének egy része levegőbe repült. Nyomban ezután lezuhant a következő bomba is. Ez a tengerbe esett, egészen közel, a hajótól jobbra, és a *Repulse* újra megrázkódott a robbanás erejétől.

Két alacsonyan szálló repülőgép tartott felénk. Az egyik légvédelmi üteg megfigyelőtüzére pontosan látta, mi a helyzet. Lövegét beirányította, de várt, míg a hajóhoz közeledő gépek alkalmas célpontot nem mutattak. Az ágyú akkor nyitotta meg a tüzet, amikor a japán repülőgép 900-1000 méter távolságra lehetett. Az irányjelző golyók pontosan a repülőgép törzsének közepét találták el. A lelőtt gép másodpercek alatt lángba borult és orral a tengerbe bukott.

Ezután néhány percig tartó szünet következett, és a tüzerek az overalljuk alá nyúlva cigarettát vettek elő.

A hajó hangszórói már meg is szólaltak: „Ellenséges gépek elől!”

A tüzerek ösztönös mozdulattal elnyomták a cigarettájukat, és arcuk minden rezdülésén tükröződött a feszült figyelem. Ez alkalommal 12 gép közeledett felénk. A közelemben álló tüzer ágyúja mellett állva egymásután számolta őket: „Egy-kettő-három-négy-öt-hathét-nyolc-kilenc-tíz-tizenegy-tizenkettő. Lesz-e még több, uraim? Nem? Hát akkor gyерünk.” Amikor ez történt, az idő pontosan 12.10 volt. A repülőgépek ez alkalommal nem bennünket választottak ki célpontul, hanem a *Prince of Wales*-t. Alig szálltak el, a csatahajó tatjánál vízoszlop és füst emelkedett a magasba. A ledobott torpedók telibe találták a brit csatahajót.

Egész légvédelmi tüzésége vadul lőtte a támadó gépeket. Nemsokára erősen oldalára dőlt. A *Prince of Wales* egy kilométernyi távolságra lehetett tőlünk.

A súlyosan megsérült hajó kapitánya jelzésekkel kérdezte tőlünk, hogy a torpedóvető repülőgépek eltaláltak-e bennünket is. Tennan kapitány válaszolt: „Nem, eddig még nem. Tizenkilenc gépet kergettünk el.” Hat fűtő támol ygott fel a gépházból a parancsnoki híd előtti fedélzetre. Feketék voltak a koromtól és az olajtól. Kezükről a bőr cafatokban lógott. A légnyomás ereje odalenn érte őket, amikor a hajó belsejében a bomba felrobbant. Közben a *Prince of Wales* még jobban oldalára dőlt. A légvédelmi tüzésége továbbra is dolgozott.

Tíz perccel később, 12.20-kor, támadó repülőgépek újabb csoportja közeledett a süllyedőfélben lévő hajó felé. A *Prince of Wales* ekkor másfél kilométer távolságra volt tőlünk jobbra, és mozdulatlanul állt egy helyben. Az egyik torpedó robbanása elpusztította a hajó csavarjait. Nem úgy, mint a német *Bismarck*, amit a flotta az Atlanti-óceánon kapott el, s amelyik csak a kormánylapátját veszítette el, ezért szédülten körbe-körbe úszkált még jó darabig: a *Prince of Wales*-t mintha lehorgonyozták volna.

Valamennyi japán gép a süllyedőfélben lévő brit hajóra támadt. Lehettek ötvenen, de talán nyolcvanan is. Köztük sok volt a torpedóvető. A *Prince of Wales* tüzésége elkeseredetten lőtte őket. A védekezésben a halálosan megsérült csatahajó segítségére sietett a *Repulse* tüzésége, a kísérő torpedórombolók pedig körben a süllyedő hajó körül álltak fel. Mindegyik hajó a *Prince of Wales* védelmében kezdett el tüzelni, s így, értelemszerűen, a saját védelmét hanyagolta el...

A sűrű füst teljesen beborította a csatahajót, úgyhogy körvonalait is alig lehetett látni. Figyeltem, amint az egyik japán repülő torpedóját a vízbe dobta. A torpedó célba talált, majd nyomban utána egy másik is. A csatahajó ekkor már csak félig látszott ki a vízből. A tatja magasan kiemelkedett. Apró, fekete pontok, emberek ugráltak a tengerbe a sűrű füsttel teljesen beborított fedélzetről. Ugyanekkor, rettenetes erejű robbanás érte a *Repulset* is jobbról. Nyomban utána ugyanitt egy másik robbanás hallatszott... Az első fedélzeten a többiekkel együtt próbáltam kitalálni, honnan érkezett a torpedó, amikor újabb találat ért minket.

Noteszemben később ezt a feljegyzést találtam: „Hét japán gép támadott meg bennünket. A harmadik torpedó is célba talált, a hajó veszélyesen oldalára fordult.”

A hangszórók még egyszer, utoljára megszólaltak: „Mindenki a fedélzetre. Elhagyni a hajót!”

A pontos idő -12.25 volt.

Ennek a hatalmas hadihajónak a pusztulása a brit flottának majdnem olyan nagy veszteséget, jelentett, ha nem nagyobbat, mint Pearl Harbour az Egyesült Államok haditengerészetének. A veszteségek következtében a Távol-Keleten gyökeresen megváltozott a hadi helyzet. Számolni kellett Szingapúr meghódításával és ennek a veszteségnek minden vészes következményével. A *Prince of Wales* és a *Repulse* elsüllyedéséről Winston Churchill a következő szavakkal számolt be a brit alsóházban:

Amennyire vissza tudok emlékezni, a brit tengerészeti haderőt soha nem érte olyan súlyos csapás, mint a *Prince of Wales* és a *Repulse* elsüllyesztése a múlt hétfőn. Ezt a két igen nagy erőt képviselő csatahajót azért tartottuk a távol-keleti vizeken, hogy szembeszállhassunk a japánokkal, ha bekövetkezik az a támadás, amitől hónapok óta tartottunk. A két hajó megfelelő időben megfelelő helyre érkezett meg, és felkészültek a rájuk váró feladatra. Amikor Phillips tengernagy elhatározta, hogy elhagyja a szingapúri kikötőt, és megakadályozza a japánok partraszállását a Maláj-félszigeten, a Kra-földszoros közelében, ez a lépés a legnagyobb mértékben indokolt és helyes volt. A vállalkozás kétségtelenül nagy kockázattal járt, de csak ezeknek a vállalásával lehetett az ellenséget szándékaitól eltéríteni. Mindkét hajót előbb légibombák, majd repülőgépről ledobott torpedók találták el. A támadók nagy ügyességgel és elszántsággal hajtották végre tervüket. Nagy magasságból két ízben támadták egységeinket, és mindkét alkalommal találatokat értek el. Ezt követően repülőgépek kis magasságból támadva háromszor is torpedókat dobtak le, és ezekkel mindkét hajót több ízben eltalálták. Semmi okunk sincs azt feltételezni, hogy a támadók valami eddig ismeretlen fajtájú bombát vagy torpedót használtak volna. A gyors egymásutánban végrehajtott akciók elérték céljukat. Mindkét hajó oldalára fordult és elsüllyedt, de előbb csata közben, hét ellenséges gépet megsemmisítettek..

Természetesen, lehetetlen, hogy itt a Ház nyilvánossága előtt feltárjam a Távol-Keleten előállt katonai helyzetet és a csendes-óceáni hadvezetés és a tengernagyhiatal további terveit. Lehetséges, hogy még több súlyos csapást kell elszenvednünk, de védekezésünk soha nem lanyhul, és harcainkban szilárdan kitart mellettünk két szövetségesünk, az Egyesült Államok és Hollandia. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok egyesített tengeri hadereje legutóbb elszenvedett veszteségei ellenére is sokkal nagyobb, mint a három tengelyhatalomé. Nem szabad azonban a legkisebb mértékben sem alábecsülnünk helyzetünk komolyságát, amely a Hawaii-szigeteken és Malajziában elszenvedett veszteségek következtében állt elő. Nem szabad elfelejtenünk azt sem, milyen erősek az ellenfelek, akik kíméletlen erővel támadnak minket. Tudjuk, hosszú időbe telik, amíg a Távol-Keleten elegendő erőt gyűjtünk, hogy megszerezzük a végső győzelmet.

Ugyanakkor, midőn a Maláj-félsziget közelében a *Repulse* és *Prince of Wales* elsüllyedt, japán haderők útban voltak a Fülöp-szigetek felé.

Nagy erejű légierő nélkül a Fülöp-szigetek védelmét sikeresen ellátni nem lehetett. A háború elején pedig a japánok az Egyesült Államokkal szemben fölényben voltak levegőben és vízen egyaránt. A Fülöp-szigeteket körös-körül mindenütt japán tengerészeti támaszpontok és repülőterek vették körül, fenn északon Formosa szigetén (Tajvan), nyugat felől Indokínában, kelet felől a Karolina- és a Mariam-szigeteken. Japánból az inváziós csapatok teljes biztonsággal közeledhettek a szigetek partjai felé. Az Egyesült Államoknak csak egészen csekély számú tengeri hadereje tartózkodott a Csendes-óceán közeli vizein, Hart tengernagy parancsnoksága alatt. Szárazföldön a szigeteket Douglas C. MacArthur tábornok parancsnoksága alatt Luzon szigetén mintegy 60 ezer főnyi bennszülött hadsereg védte. Ezekhez járult 11 ezer különlegesen kiképzett filippínó katona, ezenkívül 19 ezer főnyi amerikai haderő. A szigeten állomásozott 35 „repülő erőd”, 107 db P-40 típusú vadászgép, ezenkívül körülbelül 100 db másfajta repülőgép. A Fülöp-szigetek elleni támadásra az amerikai hadvezetés már jóval 1941 decembere előtt felkészült. Hart és MacArthur a rendelkezésükre álló eszközökkel megerősítették a sziget védelmét. Különösen fontosnak látszott a sziget aktív és passzív légvédelmének fokozása, és erre MacArthur tábornok a háború kitörése előtt még nem kapott megfelelő támogatást és erősítéseket Amerikából. Sajnos, ezeknek nagyobb része még útban volt vagy a kikötőkben várta elszállítását, mikor a japán támadás megkezdődött.

Kilenc órával a Pearl Harbour elleni támadás után a japánok sorozatos légitámadásokat hajtottak végre két repülőtéren, és a legtöbb amerikai gépet még a földön elpusztították, mielőtt ezeket használni lehetett volna.

Harmadnap, kora délután – ugyanazon a napon, amikor a két brit hadihajó elsüllyedt – megtörtént az első partraszállás Luzon szigeten ugyanakkor a japán légierők súlyos támadást intéztek a sziget legnagyobb hadikikötője, Cavite ellen.

A támadás elpusztította a kikötő minden berendezését, s így Hart tengernagy megmaradt hajóival déli irányba haladva elhagyta a Fülöp-szigeteket; haderejével később jelentős szerephez jutott a Jáva közelében lejátszódott tengeri ütközetben. A rombolóival 200 ezer tonna árut kísért biztonságos kikötőkbe. Csak egy-két tengeralattjáró maradt itt, hogy a japán inváziós csónakokat zavarja. Ez az egység később egy hatalmas tenger alatti hadsereg alapjának bizonyult, amely később több mint ezer japán hajót süllyesztett el.

A japán partraszállások nagyobb arányokban december 10-én kezdődtek: Aparrinál és Vigannál, Luzon északi partjainál. Néhány nappal később sokkal nagyobb haderők kísérelték meg a partraszállást a fővárostól, Manilától északra a Lingayen-öbölben. King vezérőrnagy tüzérei azonban elsüllyesztették a 154 csapatszállító motorcsónak legnagyobb részét. A következő alkalommal a japánok nagy légierővel támogatva megkezdték a partraszállást, előzőleg pedig hadihajóik és repülőgépeik sorozatos támadásokat intéztek a parti védelem ellen. Frazier Hunt a következőképpen írja le a Fülöp-szigeteken lefolyt harcokat:

December 22-én, a hajnali órákban 80 japán csapatszállító hajó közeledett a Lingayen-öböl partjai felé. A japánok nagyarányú partraszállása ezzel kezdődött meg. A védők a japánok első kísérletét egyetlen pont kivételével, Agoónál megghiúsították. A partra szálló japánok a védőket viaszorították, és San Carlosnál sikerült nagyobb hídfőállásra szert tenniük. Itt gyors egymásutánban sietve sok ezer japán katonát tettek partra.

A Manila közelében végrehajtott partraszállással egyidejűleg további 40 csapatszállító hajót küldtek a Lamon-öbölbe, Manilától délre. Ezen a helyen kisebb hídfőállást felállítottak már a korábbi partraszállás alkalmával, és most Antimonannál is több ezer főnyi csapatot tettek partra. Az amerikai hadvezetés Manilából városi autóbuszokon küldött gyors segítséget, hogy a japánokat feltartóztassák, mert ha tovább nyomulnak előre, az azt jelenti, hogy a sziget északi és déli része közötti keskeny földszoros átvágásával a filippínó és amerikai haderőket kettévágják.

A csata nagy erővel indult meg északon és délen egyaránt. A japánok Manila irányába nyomultak előre azzal a céllal, hogy a filippínó és amerikai haderőket megakadályozzák a Bataan-félszigetre való visszavonulásba.

Ugyanakkor a Lingayen-öböl irányából nagyobb japán egységek nyomultak végig a Cagayan folyó völgyén, Aparri irányából, ahol a korábbi partraszállás sikerrel járt. Ez az északról előrenyomuló japán haderő öt teljes gyalogsági hadosztályt foglalt magában, azonkívül egy páncélosdandárt és más segédcsapatokat. Ezeket a japán katonákat hónapokon át Formosában és Kínában képezték ki a Fülöp-szigetek ellen végrehajtandó inváziós hadműveletek céljaira.

A támadókkal szemben MacArthur a nagy sietséggel harckészültségi létszámra emelt első filippínó hadosztályt állította hadba, kisebb, különlegesen kiképzett amerikai és filippínó egységekkel együtt. A

filippínó cserkészeknek nevezett rohamcsapatok egyik egysége, amelyhez amerikai és filippínó különlegesen kiképzett műszakiak csatlakoztak, különösen fontos szerepet játszott a Bataan-félsziget erősítése kiépítésénél. Összekötő szerepet vállaltak azon amerikaiakból és helybeliekből álló bányamérnök és robbantási szakértőcsoport számára, akiknek a történeteivel vetekszenek az *Alice csodaországban* meséivel.

MacArthur tábornok a karácsonyi ünnepeket követően nyílt városnak nyilvánította Manilát, és megkezdte csapatai visszavonását a dzsungellel borított Bataan-félszigetre, valamint a félsziget sziklaerődjébe, Corregidorba. Az előbb említett műszaki alakulatok felrobbantották a félszigetre vezető közúti hidat, és 1942. január 1-jén megkezdődött Bataan ostroma, amit a szövetségesek kétségbeesett elszántsággal védtek. Ha a filippínó és amerikai védők számára a megfelelő eszközök álltak volna rendelkezésre, Bataan szinte eszményi helye lett volna az ellenállásnak, mert a sűrű trópusi növényzet jó védelmet nyújtott, és komoly akadályt jelentett a támadók gépesített egységei és légierije számára. De a védőknek nem volt kielégítő tüzértartalékuk, lőszerük is csak kevés, és légierijük mindössze hat ócska vadászgépből állott. Még nagyobb baj volt, hogy az élelmiszerkészletek elég nagy hiányosságot mutattak, és gyógyszerekkel sem voltak a védők jól felszerelve. A félsziget feladása előtt a védősereg hosszú időn át lóhúson élt; levágták az öszvéreket, és gyakran még majmokat is megettek. Súlyos veszteségeket okozott a betegség is: mintegy 20 ezren kaptak maláriát. Pusztított soraikban a vérhas és a skorbut, azonkívül a beriberi néven ismert trópusi betegség is. A végén inkább a betegségek és az állandó éhezés kényszeríténék a védőket meghódolásra, mint a japán fegyverek.

Homma, japán tábornok, abban reménykedett, hogy Bataant gyorsan hatalmába keríti. De a védők hosszú hetek harcai után is szilárdul helytálltak, sőt gyakran lendültek ellentámadásba. A japánok mindenesetre minden kilométernyi előnyomulást súlyos vérvesztéssel fizettek meg. John Hersey amerikai haditudósító, a Hirosimáról írt híres riport szerzője, a következőképpen írja le MacArthur csapatainak harcát:

A csatározások a száraz évszakban kezdődtek. Nappal mérsékelt melegben sütött a nap, az éjszakák azonban hűvösek voltak. A védőknek a katonai járművek által felvert por okozta a legtöbb kellemetlenséget.

Január első hetének végén a japánok kissé kijózanodtak a nagy mámorból, amelyet Manila gyors elfoglalása nyomán éreztek, és kezdtek felkészülni a Bataan elleni támadásra.

A háború kezdete óta eltelt egy hónap alatt a japánok olyan sok könnyű sikert arattak, hogy el sem tudták képzelni, hogy ez alkalommal kudarc érheti őket, vagy hogy a védők komoly ellenállásával kell számolniuk. Január 10-én japán repülőgépek röplapokat szórtak le, amelyben MacArthur tábornokot felszólították a fegyverletételre. A röplap szövege majdnem könyörgött:

„Önnek tisztában kell lennie azzal, hogy csapatai elől el van zárva a menekülés minden útja. A vég már nincs messze. Minden attól függ, mennyi ideig akarja folytatni az ellenállást. Élelmiszeradagjaikat máris a felére kellett csökkenteni. Én, mint a támadó sereg parancsnoka, méltányolom az Önök harci szellemét, és elismerem, hogy kiváló vitézséggel harcolnak. Az Önök katonai jó hírére a legkisebb csorba sem esett.

Hogy azonban elkerüljünk minden fölösleges vérontást, és hogy meg lehessen menteni az Ön 1. és 31. hadosztályát, valamint azokat, akik életben maradtak a többi hadosztályból és segédcsoportokból, felszólítom Önt, hogy tegye le a fegyvert...”

MacArthur tábornok figyelemre sem méltatta a japán ajánlatot. Erre ők az eddiginél is nagyobb erővel kezdtek támadni, abban a hitben, hogy végre sikerült megtörni a védők erejét.

A japánok először frontális támadással kísérleteztek. Azt gondolták, hogy ha embereiket nem kímélik, az amerikai tábornokot csapataival együtt hátrálásra bírhatják, és beleszoríthatják a tengerbe. Azonban hiába vetettek be minden elképzelhető támadófegyvert, 105 milliméteres tábori mozsaraikat, rengeteg géppuskát, géppisztolyt és kézigránátot. A szárnyakon hiába támadtak tankok, a japánok rohama végül nagy veszteségek közben összeomlott.

Ezt követően a beszivárgás taktikáját választották, amivel igen jelentős és gyors sikereket értek el a Maláj-félszigeten lefolyt harcokban. Különlegesen kiképzett rohamcsapatok osontak át éjszakánként az amerikaiak és filippínó katonák által tartott vonalon, azzal a szándékkal, hogy a front mögött bizonyos előre meghatározott helyeken találkoznak, és úgy kezdenek nagyobb támadásba. Ez a tervük sem járt sikerrel. A védők éberek voltak, és az utolsó szálig megölték a vonalakon átsurruló japán katonákat. Mikor ezek a kísérletek is teljes kudarccal jártak, a japánok a folyamatos támadás módszerét választották. Napokon keresztül pillanatnyi pihenést sem engedtek a védőknek. A maguk veszteségeire sem voltak tekintettel, és arra törekedtek, hogy ellenségeiket a szüntelenül tartó

támadással kimerítsék. Ez a támadássorozat január 14-én indult meg, és tíz napon át tartott.

A japánok csak annyit tudtak elérni, hogy MacArthur visszavonult jól előkészített második védelmi vonalába. Az ellenség ugyan azt hitte, hogy elérte a célját, de MacArthur tábornok módszereinek igazi természetét csak január 25-én ismerték meg, amikor a filippínó és amerikai seregek nagy erejű ellentámadásba kezdtek. Homma tábornok seregei, akiket már a korábbi támadások is erősen kimerítettek, három napon át fokozatosan visszavonultak. Az amerikai és filippínó ellentámadás, amely Tatorinál indult meg, teljes sikert ért el, és egészen megtörte Homma tábornok csapatainak harci kedvét.

A japán tábornok ezután csak tüzérséggel és légibombáival támadott két héten át. Az állandó súlyos tüzérségi tűz és soha meg nem szűnő légitámadások nagymértékben kimerítették a védőket, de harci szellemüket nem tudták megtörni.

A japánok ekkor ismét új eszközökhöz folyamodtak. Repülőgépeik gyújtóbombákkal árasztották el a dzsungelt. Eső már hosszú hetek óta nem hullt, így abban reménykedtek, hogy sikerül felgyújtani az erdőséget, és a védőket majd kifüstölik az állásaikból. Kudarcukat ezúttal nem Douglas MacArthur katonáinak különleges vitézése vagy a tábornok fölényes irányítása, hanem az idézte elő, hogy a japánok által használt gyújtóbombák igen silány minőségűek voltak. Nem magnéziumot, hanem foszfort használtak, és ez alkalmatlan a dzsungel örökzöld növényzetének felgyújtására.

MacArthur tábornok a sorozatos japán kudarcok után újra ellentámadásba lendült. Komoly eredményeket nem ért el vele, de önmagában már az is sikernek számított, hogy a támadásokra a japánok nem válaszoltak. El voltak foglalva egyéb kalandjaikkal az apró szigeteken. Állandóan attól rettegték, hogy Amerika előbb-utóbb erősítést küld Douglas MacArthurnak, akik majd a Luzontól délre eső szigeteken szállnak partra. A szigetcsoport legnagyobb tagján, Mindanaón is kiraktak egy nagyobb csapatot. Bevették Davaót, Mindanao legnagyobb városát, s innen szervezték támadásaikat a holland és ausztrál őrök által tartott szigetek ellen. Partra szálltak Mindoron is, Luzon „álja alatt”, amely egyúttal a legveszélyesebb helye a lehetséges újabb amerikai partraszállásoknak. Bevettek még egy egész sor egyéb szigetet is, amelyek közül Cebu a legjelentősebb.

Washingtonban jól tudták, hogy lehetetlenség számba vehető segítséget küldeni Bataan védőinek. Február 22-én MacArthur tábornok rádió parancsot kapott, hogy hagyja el a Fülöp-szigeteket, és repülőgépen menjen Ausztráliába. A tábornok csak március 11-én hagyta ott a védősereget. Sikerült átjutnia Mindanao addig még japán kézre nem került részére, és innen átrepült Ausztráliába. Amikor megérkezett, a következő emlékezetes és sokat idézett nyilatkozatot tette:

Az Egyesült Államok elnöke megparancsolta, hogy áthatolva a japán vonalakon, Corregidor erődjéből ide, Ausztráliába jöjjenek. Azt a parancsot is kaptam, hogy Ausztráliában szervezzem meg a Japán elleni amerikai támadást. Ennek a támadásnak első célja lesz, hogy felszabadítsa a Fülöp-szigeteket. A parancsot teljesítettem, sikerült eljőnnöm, és vissza fogok térni. Az éhezés és a betegség gyorsan végzett a félelmet nem ismerő védőkkel, olyan mértékben, hogy a további védekezés már egyenlő lett volna az öngyilkossággal.

A japánok április 8-án nagyarányú támadást intéztek az amerikai vonalak ellen. Bataan új védője, Jonathan Wainwright vezérőrnagy, MacArthur utóda, azonnal ellentámadást rendelt el. A védekezés lehetőségei azonban már kimerültek, és másnap az amerikai tábornok 36 ezer emberével letette a fegyvert.'

Bataan védői közül néhánynak sikerült eljutnia Corregidor sziklaerődjébe. Itt a védők, mintegy 11 ezer ember, még egy hónapig állt ellen a szüntelen támadásoknak, és a sziklaerőd csak május 6-án adta meg magát. Ausztráliában MacArthur tábornok a következőket mondotta, mikor megérkezett Corregidor meghódításának híre:

Corregidor védőinek vitézségéről nem kell sokat beszélnem. Megmutatták a világnak, mit tudtak elérni ágyúikkal és fegyvereikkel. Haláluk bátor emberek halála volt, és én sohasem fogom elfelejteni, hogy az ellenség szüntelen tüzében, véres sebeket kapva mint harcoltak az utolsó lehetőségükig, szinte mint élő kísértetek, félelmet vagy meghátrálást nem ismerve.

WAKE

Hawaii és a Fülöp-szigetek között egymástól 1300, 1200 és 1500 tengeri mérföldnyi távolságról három stratégiailag fontos sziget fekszik: Midway,

Wake és Guam. A japánoknak terveik további végrehajtásához döntően fontos volt ennek a három szigetnek a megszerzése. Az előttük álló feladat nem látszott nehéznek. A washingtoni kormány a japánok iránti figyelmességéből Guam szigetét nem erősítette meg. Wake szigetén tengerészgyalogosok kisebb csoportja alig a háború kitörése előtt néhány héttel szállt partra, és ugyancsak gyengék voltak a Midway-szigeten épített erődítmények is. A tervek készen álltak, hogy a szigetek védőműveit jobban kiépítsék, de a megvalósításra már nem került sor. Pearl Harbournal egy időben, éppen amikor támadások indultak Hongkong Szingapúr és Manila ellen, a japánok megtámadták ezt a három szigetet is.

December 8-án háromnegyed 9-kor a reggeli órákban 18 könnyű- és közepesbombázó támadta meg Guam csekély létszámú és jelentéktelen védőműveit. A védősereg alig volt 500 főnyi, és nem rendelkeztek sem légvédelmi ütegekkel, sem parti ágyúkkal. Két nappal később megkezdődött a sziget elfoglalása, és a partra szállt japánok alig néhány óra leforgása alatt végeztek a védők minden ellenállásával.

Wake hosszabb ideig tudott ellenállni. Az apró csendes-óceáni sziget hősiességének történetét Gilbert Cant amerikai haditudósító így beszéli el:

Wake szigete ellen a támadás alig néhány órával később történt, mint Pearl Harbour bombázása. Minthogy azonban Wake már a keleti és nem a nyugati féltekén fekszik, a naptári nap itt nem december 7-e, hanem december 8-a volt. A japán légitámadás majdnem pontosan délben kezdődött. Néhány órával előbb hagyta el Wake-t a Manila felé tartó utolsó csendes-óceáni klipper. Amikor a sziget parancsnoka, James P. S. Devereux őrnagy, rádión értesült a Pearl Harbour elleni támadásról, visszarendelte a szigetre a Guam felé haladó klippet. A sziget légierője a rádióparancsra visszatérő klipperen kívül mindössze abból a tizenkét F4F3 típusú vadászgépből állott, amely egy héttel korábban az *Enterprise* nevű amerikai repülőgép-anyahajó fedélzetéről szállt fel, és miután a hajóra nem tudott visszatérni, maradt a sziget repülőterén. Ezenkívül a sziget védelmére szolgált még hat 5 hüvelykes partvédő és tizenkét 3 hüvelykes légvédelmi ágyú. A védőknek volt még 48 géppuskája, azonkívül gyalogsági fegyvereik. A szigetet védő felfegyverzett tengerészek száma 440 közlegény és 74 tiszt volt. Mintegy 1200 polgári személy is dolgozott a szigeten, részben a repülőter karbantartásánál, részben a sziget katonai erődítéseinek kiépítésénél.

Négy vadászgép szállt fel, hogy felderítse a sziget körüli tengerrészt. Ugyanezt a megbízást kapta volna a sziget repülőterén állomásozó klipper is, de közben az ellenség megjelent a sziget felett. Huszonnégy középsúlyú bombázó szállt a sziget fölé déli irányból, és megérkezésüket az amerikai vadászgépek, minthogy nappal szembe jöttek, nem vették észre. A japánok ezer méter magasságból dobták le bombáikat. Sok súlyos találatot értek el, de a sziget védőinek szempontjából legnagyobb veszteséget az jelentette, hogy a repülőterén maradt nyolc vadászgép közül hét elpusztult, és a nyolcadik is olyan súlyosan megsérült, hogy átmenetileg használhatatlanná vált. A repülőter bombázása közben sokan életüket veszítették, a halottak száma 25 volt, a sebesülteké hét. Elpusztult a Pan American légiforgalmi társaság szállodája és a rádióadó épülete. A repülőterén lévő műhely és más berendezések is találatokat kaptak, valamint odaveszett a közelben elraktározott olaj és benzin legnagyobb része. A klipper csodálatosképpen túlélte a támadást, csupán néhány gépfegyvergolyó lyukasztotta át a törzsét és a szárnyait. A védőket további veszteség érte azáltal, hogy a hazatérő négy vadászgép közül leszálláskor az egyik gép légcsavarja eltört, és így szintén használhatatlanná lett.

A japán bombázók közül az első támadás alkalmával egy sem sérült meg, de úgy látszik, kellemetlennek találták a japán pilóták az erős elhárító tüzet, és mikor másnap támadásukat megismételték, sokkal nagyobb magasságban szálltak el a sziget fölött. Ekkor a négy *Grumman* vadászgép rájuk támadt, és egy ellenséges gépet sikerült lelőniük, de ez nem térítette el a japánokat útjuk céljától. A sziget parancsnoka erről a bombázásról rádión jelentette Pearl Harbourba, hogy a sziget védőit újabb súlyos veszteség érte.

A japán támadó repülőgépek minden valószínűség szerint Taongi szigetéről érkeztek, amely délre mintegy 600 kilométer távolságra feküdt. Mindennap ugyanabban az órában és ugyanabból az irányból jelentek meg, mindig dél felől, hogy az erős napsütés akadályozza a védőket a célzásban. December 10-én huszonhét bombázó jelent meg a sziget felett. A *Grumman* gépek közülük kettőt lelőttek, és ez a bombázás különben sem okozott nagyobb károkat. Devereux őrnagy, a parancsnok ekkor rádión Hawaiiiba ezt az üzenetet továbbította: „Nem lehetne-e a polgári személyeket eltávolítani a szigetről? A halottak és sebesültek száma máris hetvenöt.” December 11-én a japánok nagyobb erővel támadtak. Úgy látszik, elhatározták, hogy kerül, amibe kerül, megtörik a sziget ellenállását. A repülőgépekkel ekkor nagyobb tengeri erő is érkezett: cirkálók kíséretében két csapatszallító hajó, torpedórombolók és

ágyúnaszádok. A cirkálók löni kezdték a szigetet. Hathüvelykes ágyúik lehetővé tették számukra, hogy nagyobb távolságról lőjenek, mint amilyen messzire a védők parti ütegeinek lövedékei elértek. A partvédő ütegek legénysége várt addig, amíg a japán hajók meg nem közelítették a szigetet 4000 méterre, és csak akkor kezdtek el tüzelni. Közben a vadászgépek is támadásra indultak. Elmés szerkezettel 50 kilogrammos bombákat szereltek fel a repülőgépek törzsére, és így támadták meg a japán hajókat. Az ellenség még közelebb vonult a szigethez. Ekkor a tengerészek már a légvédelmi célokra szánt háromhüvelykes ágyúkat is használni tudták ellenük. Elsüllyesztettek egy torpedórombolót és egy ágyúnaszádót. Egy másik torpedórombolót az egyik vadászgép bombája süllyesztette el. A bátor vadászgépek a cirkálók ellen indultak támadásba. Nyolc bombát dobtak le rájuk, és a hajók fedélzetét géppuskatűzzel árasztották el. Az egyik cirkáló több súlyos találatot kapott. Egy becsapódó bomba felrobbantotta a lőszerraktárát, úgyhogy a hajó kettéhasadt és elsüllyedt. A japánok erre felhagytak partraszállási szándékukkal, és visszavonultak.

A védőknek különösen nagy örömére szolgált, hogy a japánok visszaverésénél eggyel több vadászgépet használhattak. Sikerült ugyanis kijavítani és használható állapotba hozni az első japán légitámadás alkalmával a földön megsérült vadászgépet, és így nem négy, hanem öt *Grumman* gép indult a küzdelembe. Az öröm azonban nem sokáig tartott, mert másnap délben a japán bombázók újra megjelentek, és bár az amerikai vadászgépek kettőt lelőttek közülük, az egyik *Grumman* a küzdelemben olyan súlyosan megsérült, hogy kénytelen volt kényszerleszállást végrehajtani a tengerparton, és teljesen használhatatlanná vált. Így a védőknek megint csak négy vadászgépük maradt.

Hawaii szigetéről a tengerészeti hivatal, amikor csak tehetette, kapcsolatot teremtett rádión a sziget bátor védőivel. Egy alkalommal, inkább csak udvariasságból és figyelmességből megkérdezték tőlük, volna-e valamire szükségük. Erre a kérdésre érkezett Wake védőinek híressé vált válasza: „Ha lehet, küldjeteek még több japánt...”. A támadók 12-én ismét megjelentek. Ezen a napon a sziget közelében felbukkant egy tengeralattjárójuk is. Ezt David D. Kliever repülő-hadnagy elsüllyesztette az egyik *Grumman* gépről ledobott 50 kilós bombával. December 13-án csendesebb nap volt, bár a szokásos közepes bombázók ezen a napon is megjelentek. Egy nappal később, 14-én, a japánok 41 bombázót és 3 hidroplánt küldtek a sziget ellen. Elvesztettek két bombázót, ez 4,5

százalék volt. A védők elvesztették egyik vadászgépüket, ez már 25 százalékos veszteségnek számított.

15-én a japánok délben 27 bombavetőt küldtek. Elveszítettek kettőt – 6,9 százalék –, a védők ezen a napon is elveszítettek egyik gépüket: 33,3 százalék. Amint a védők ereje mindinkább kezdett kimerülni, a támadások annál hevesebbekké váltak. 16-án az alkonyati órákban 41 bombázó és több nagy négymotoros hidroplán bombázta a szigetet, célba vett mindent, amit katonai szempontból fel lehetett használni. A támadás a japánoknak egyik hidroplánjuk elvesztésébe került, de másnap visszatértek, hogy lássák, maradt-e valami, amit nem pusztítottak még el. Ez alkalommal különösen súlyos veszteségeket okoztak a védőknek, mert szétrombolták a még épen maradt olajtartályokat és azt a szivattyútelepet, amely a szigeten lakókat ivóvízzel látta el. A japánok ez alkalommal egy gépet veszítettek.

December 18-án csak felderítőgépek jelentek meg a sziget fölött. Másnap viszont egy amerikai felderítőgép szállt le, amely az egyik nagyobb távolságra levő hadihajó fedélzetéről startolt. A gép nem hozott semmi segítséget a védőknek, még csak biztatást sem, inkább a halálos ítéletüket. Azzal a megbízatással érkezett, hogy fedélzetén magával vigye Walter L. J. Bayler őrnagyot, aki mint műszaki tiszt a repülőtér bővítésénél és a katonai célú épületek felállításánál dolgozott és a műszaki csapatok parancsnoka volt. 20-án a rossz idő leple alatt távoztak, ami Cunningham parancsnoknak alkalmat kínált arra, hogy jelentést küldjön a főhadiszállásnak a tengerészgyalogosok tevékenységéről:

„A megtörténtnél nagyobb károsodástól a légvédelmi ütegek tüze és a megfigyelésben szolgálton teljesítők hősie ellenállása mentett meg minket. A pilóták teljesítménye a legnagyobb dicséretet érdemli. Légi és vízi célpontokat egyaránt rendkívüli hatékonysággal támadtak. A gépek összevissza vannak lyuggatva. A légvédelmieks felszerelése csak mintegy 50 százalékban használható.”

Két nappal később a sziget újabb súlyos bombázást szenvedett el, és ekkor a légvédelmi ütegekből egyetlenegy maradt meg.

Az ostromlott sziget utolsó huszonnégy órájáról csak nagyon kevés hír érkezett. A japánok sokkal nagyobb tengeri haderővel érkeztek, mint december 11-én. Ezúttal az inváziós hajóhad repülőgép-anyahajót is hozott magával, fedélzetén zuhanóbombázókkal. A támadás december 21-éről 22-ére virradó éjjel kezdődött. A védők egyik utolsó jelentése így szólt: „Éjfél tájban repülőgép-anyahajó fedélzetéről bombázók és vadászgépek támadtak meg. Két megmaradt vadászgépünk felszállt ellenük. Több ellenséges gépet lelőttek.”

A támadás kezdetén a japánok heves tüzet indítottak egy állítólag közelben tartózkodó amerikai tengeralattjáró ellen. Devereux őrnagy, a parancsnok, rádión küldött jelentést Pearl Harbourba, jelezve a szokatlan tengeri csatát. Értesítésére Hawaii szigetről a következő rádióüzenetet kapta: „Tudtunkkal nincsen egyetlen amerikai hadihajó sem a Wake közelében lévő vizeken.” A vég 23-án, a kora hajnali órákban következett b~. A védők teljesen kimerültek, és képtelenek voltak a további ellenállásra. Ekkor már egyetlen ütegük sem működött, lőszerük alig maradt; nem volt más fegyverük, mint néhány géppuska a tengerparton felállított löállásokban. Devereux őrnagy és Cunningham kapitány, a Wake szigeten állomásozó tengeri haderők parancsoka ekkor megadta magát a partra szállt japánoknak. A rádiónk szinte az utolsó percig működött, és mielőtt végleg elhallgatott volna, a két parancsnok a következő üzenetet küldte: „Sürgös! Ellenség szállt partra, kétséges, hogy bírunk-e velük.”

Midway-szigetet a japánok ugyanezen a napon, december 23-án támadták meg. Midway azonban sokkal hatásosabban volt megerősítve, és a parti ütegek olyan erélyesen üzték vissza a japán hadihajók támadását, hogy az ellenség jobbnak látta egyelőre meghátrálni.

SZINGAPÚR

Miközben a japánok sikeres támadó és hódító hadjáratot folytattak az amerikaiak birtokában lévő csendes-óceáni szigetek ellen, gondosan előkészített tervek szerint megindult a támadás a távol-keleti brit gyarmatok ellen is.

A japán támadás első áldozata Hongkong volt. Ezt a kínai kikötőt az angolok Szingapúrhoz hasonló erős tengeri támaszponttá építették ki. Manilával együtt ez a három hadikikötő alkotta azt a háromszöget, amelyen felépülhetett volna a japán támadással szemben az erőteljes brit-amerikai védekezés. Hongkong helyzetét azonban gyengítette, sőt tarthatatlanná tette a japánok térhódítása Kínában. különösen, amikor a közeli Kanton a kezükbe került. Hongkongnál a japán támadás december 8-án kezdődött, és az ostrom két hétig tartott. A szárazföld felől és a levegőből súlyosan bombázták a várost. A brit védősereg jól állta a sarat, de helyzetüket tarthatatlanná tette az egyik japán támadás, amely elvágta a városba vezető vízvezetékét. A brit parancsnok nem vállalta a felelősséget

a kilátástalan további küzdelemért, és megadta magát. Ezután következett Penang és Szingapúr elfoglalása.

A japánok 200 ezer főnyi hadsereggel rendelkeztek. közvetlenül a háború megindulása előtt Thaiföldön és Indokínában. Ezek a csapatok különleges kiképzést kaptak: dzsungelháborúra tették őket alkalmassá. Brit és malajziai csapatok megkísérelték, hogy szembeszálljanak a dzsungelben dél felé nyomuló japánokkal, de vállalkozásuk teljes kudarccal járt. Az ellenség két hónap alatt több mint 900 kilométert tett meg a félsziget rizsföldjei, mocsarai és gumiföldjei között. Így érkeztek meg a szárazföldön előrenyomulva Szingapúr közelébe. Az angolok nagyon megerősített tengeri támaszpontja bevehetetlen volt a tenger felől, de szárazföldi támadás ellen alig tudott védekezni. A brit hadvezetés sietve megerősítette a város védőerejét, de a harc rövid ideig tartott.

A japánok Szingapúr ellen egy hónapon át mindennap légitámadásokat intéztek, majd a közeli Johoréből áthatoltak a keskeny szoroson. Kézre kerítették a város vízműveit. A védekezés ekkor lehetetlenné vált, és Szingapúr megadta magát.

Winston Churchill miniszterelnök a brit hadsereg legkatasztrofálisabb vereségének nevezte azt, hogy a Csendes-óceán Gibraltárja az ellenség kezére került. Rádióbeszédében a Brit Birodalom egyik legnagyobb háborús veszteségét a következő szavakkal jelentette be:

Ma este itthonról szólok hozzátok, akik Ausztráliában vagy Új-Zélandon éltek. A ti sorsotok biztonsága most minden idegszálunk megfeszítésével valamennyiünk legnagyobb gondja. De hozzátok is szólok, hűséges barátaink, Indiában és Burmában. És szólok hősiesen védekező szövetségeseinkhez, a hollandokhoz és a kínaiakhoz. Végül szólok az Egyesült Államok népéhez is, amely minden erejével részt vesz a közös küzdelemben. Mindnyájunkra ráborul az egyik legsúlyosabb következményekkel járó katonai vereség árnyéka. Szingapúr elesett. Az egész Maláj-félsziget az ellenség kezére került. Egyéb súlyos veszedelmek is fenyegetnek bennünket, és bármennyire sikeresen álltunk ellen eddig, tudjuk, hogy az előttünk álló nehézségek mérhetetlenül nagyok. Elérkezett tehát az a pillanat, amikor a brit nép megmutathatja a világnak, hogy mire képes. Elérkezett az a pillanat, amikor dacolva a balszerencsével is, még jobban föl kell vértetni magunkat, hogy miénk legyen a végső győzelem. Most az a kötelességünk, hogy nyugalunkat és rendíthetlenségünket párosítsuk azzal az elszántsággal, amely népünket a halálos veszedelmekből már annyiszor megmentette. Most újabb alkalom érkezett

el arra, hogy amint sok évszázados történelmünk során már néhányszor megtettük, megmutassuk a világnak, hogy a csapásokat méltóságteljesen vagyunk képesek elviselni, és minél nagyobb csapások érnek bennünket, erőink annál jobban megsokszorozódnak. Ne felejtjük el, hogy nem állunk többé egyedül. Az emberiség háromnegyed része vagy oldalunkon harcol, vagy velünk érez. Az egész emberiség jövője függ attól, hogy kitartunk-e és vállaljuk-e hivatásunkkal járó felelősségünket. Eddig nem lettünk hűtlenek az Istentől reánk szabott feladathoz. Nem leszünk hűtlenek ezután sem. Előttünk a vihar, de ne hátráljunk meg, hanem bátran szálljunk vele szembe:”

TENGERI CSATA JÁVÁNÁL

A japánok hódító vágya nem elégedett meg a Fülöp-szigetek és Kína nagy részének elfoglalásával. Hódításukat ki akarták terjesztetni Kína egész területére, Burmára és később Indiára is. Keleti irányban kezükbe akarták keríteni a Csendes-óceán egész szigetvilágát, a maláj partoktól a Salamon-szigetekig, beleértve a britek és hollandok Kelet-Indiáját: Szumátrát, Jávát, Borneót, Celebeszt, Új-Guineát és Új-Britanniát, azonkívül ezer és ezer apró szigetet. A szigetek elfoglalása után tovább szándékoztak indulni Ausztrália meghódítására. A japánok bíztak abban, hogy Ausztrália hétmillió lakossága nem tudja feltartóztatni a japán előretörést. Ez a hatalmas birodalom az Északi-sarktól a Déli-sarkig terjedt volna, keletnyugati irányban pedig Hawaiitól Indiáig. Ettől a pillanattól ezermillió ember rabszolgaként dolgozott volna a sárga hódítóknak. Kimeríthetetlen nyersanyagforrások álltak volna rendelkezésükre, és olyan mesébe illő gazdagság, amivel a történelem még soha nem jutalmazta meg a hódítók becsvágát.

A japán hódítás üteme az első hónapokban valóban szédítőnek mutatkozott. Malajziában, a Fülöp-szigeteken, a Mariam-, Marshall- és Karolina-szigeteken mindenütt feltartóztathatatlan gyors sikereket értek el. A Bataan-félsziget és Szingapúr volt az a két hely, ahol hosszabb ideig kellett harcolniuk, de ez nem tartóztatta tel déli irányú előrenyomulásukat.

Japán inváziós seregek már 1941 decemberében partra szálltak Sarawakban, Borneó északi partjain. Egy másik inváziós sereg, amely a Fülöp-szigetekhez tartozó Mindanaóból indult el, Amboina hadikikötőjét foglalta el a Banda-tengeren, alig ezer kilométernyi távolságra az ausztráliai Port Darwintól. A harmadik, tengeren szállított japán haderő Új-

Guineában szállt partra. A következő év januárjában mindenütt japán partraszállásokat jelentettek, Szumátrában, Celebesz szigetén, Új-Írországbán, Új-Britanniában, Bougainvillében és a Salamon-szigeteken. A szövetségesek egymás után adták fel heves légitámadások után Timort, Laét és Salamauát.

A japánok szárazföldön és tengeren viselt villámháborújával szemben, amely méreteiben messze felülmúlta Hitler és a Wehrmacht minden hihetetlennek látszó teljesítményét, a szövetségesek csak gyenge ellenállást tudtak kifejtetni. Legjobb haderőiket és legkitűnőbb katonai felszerelésüket elveszítették a Bataan-félszigeten, Hongkongban és Szingapúrnál. Légierjük számbelileg elmaradt a japánoké mögött, és az amerikaiakat még külön az a szerencsétlenség érte, hogy haditengerészetük *Langley* nevű repülőgép-anyahajóját japán tengeralattjárók elsüllyesztették, s így a Jáva védelmére küldött nagy teljesítményű vadászgépek sosem érték el céljukat. A szövetséges tengeri haderők mégsem adták fel a küzdelmet, és egyszer-egyszer súlyos csapást mértek az új meg új hódításra induló ellenségre. Az első nagyobb összecsapásra a Makasari-tengerszorosban került sor, ahol január 23 és 25 között négy amerikai torpedóromboló rábukkant egy nagyobb japán hajókaravánra, és a konvoj hajóinak legnagyobb részét elsüllyesztette.

A Makasari-szorosban elért győzelem nem állta útját a japán terjeszkedésnek Jáva felé. Doorman brit tengernagy kisebb haderővel benyomult február elején a Jáva és Madura szigetek közötti tengerszorosba, de japán támadó repülőgépek jelenlétét felfedezték, és hajóiban súlyos károkat okoztak. Még súlyosabb veszteségeket kellett elszenvedni a szövetségeseknek a Jáva közelében vívott tengeri csatában. A szövetséges tengeri haderők parancsnoka ebben a tengeri ütközetben Helfrich holland tengernagy volt. Parancsnoksága alatt állott 5 cirkáló és 9 torpedóromboló. Ez a flotta február 27-én nagyobb ellenséges tengeri haderőre bukkant, amely lényegesen fölényben volt a hajók száma és a tüzérő tekintetében egyaránt. Fletcher Pratt amerikai haditudósító a következőképpen beszéli el a jáva-tengeri csata eseményeit:

A holland tengernagy északnyugati irányba fordult, és hajóit óránként 25 csomónyi sebességgel vezetve, csatasorban indult az ellenség felé. A szövetséges hajóhad élén két torpedóromboló, a *Jupiter* és az *Electra* haladt. Utánuk egy tengeri mérföld távolságra a tengernagy zászlóshajója, a *De Ruyter*. Ezt követte sorban egymás után az *Exeter*, a *Houston*, a *Perth* és a *Java*... A csatasortól balra haladt két holland torpedóromboló, a *Witte*

de With és a *Kortenaer*, a brit *Encounter* nevű torpedórombolóval együtt. Ezeket az egységeket hátulról követte négy amerikai torpedóromboló, az *Edwards*, *Ford*, *Alden* és *Paul Jones*. A négy torpedóromboló parancsnoka Binford kapitány volt.

Délután 4 órakor japán felderítő repülőgépek tűntek fel a láthatáron, majd nemsokára a vezérhajó rádiókészüléke jelentette: „Több ellenséges hajó előre jobbról.” A japán hajók csatarendben közeledtek: nyolc cirkáló, ezek közül az első kettő olyan nagy, hogy többen csatahajónak vélték. Később azonban kitűnt, hogy csak nyolchüvelykes ágyúik voltak, tehát mégis csupán cirkálók lehettek.

Az ütközet 4.30-kor kezdődött, 25 ezer yard távolságról. A szövetséges és az ellenséges hajók párhuzamosan haladtak, és mindkét fél nyolchüvelykes ágyúit tüzelni kezdték. A japán hajóknak egyenként tíz-tíz ilyen ágyúja volt, a mi cirkálóinknak csupán hat, de a küzdelem eleinte nem látszott a szövetségesekre nézve kedvezőtlennek. Az amerikai *Houston* és a brit *Exeter* cirkáló lövedékei eltalálták a két nehéz japán cirkálót. Ekkor Doormann tengernagy hajójával még közelebb nyomult az ellenséghez, 20 ezer yard távolságnyira, és innen kezdett rájuk tüzelni.

A szövetséges hajók tüzerő szempontjából egy a kettőhöz arányban voltak, de a brit, amerikai és holland hajóknak erősebb volt a páncélzatuk, és tüzeik sokkal jobban céloztak. A két japán nehéz cirkálót igen súlyos találatok érték; mindkét hajón hatalmas tűz tombolt, és lassanként kezdtek kiválni a csatasorból. Közben a holland tengernagy hajója, a *De Ruyter*, telitalálatot ért el egy könnyű japán cirkálón is. A küzdelem a japán és a szövetséges hadihajók között körülbelül egyenlő eredménnyel zajlott egy órán keresztül, míg a japán tengernagy zászlóshajója mögül nyolc eddig még nem látott torpedóromboló be nem avatkozott a küzdelembe.

A szövetséges hajóhad parancsnoka csak két brit torpedórombolót, a *Jupitert* és az *Electrát* tudta küldeni a japán torpedórombolók támadásának kivédésére. A két hajó elszántan indult az egyenlőtlen küzdelembe. Behatoltak az ellenséges hajók által védekezésüképpen kibocsátott sűrű fekete füstfalba, és mint később a brit tengerészeti hivatal hivatalos közleménye jelentette, az *Electrát* többé nem látta senki. Aznap éjszaka egy amerikai tengeralattjáró merő véletlenségből a felszínre emelkedve fedélzetére vette az elsüllyedt brit torpedóromboló legénységének 35 életben maradt tagját.

A tengeri csata sorsa ekkor kedvezőtlenebbül alakult a szövetségesek szempontjából. Negyed 6-kor a két súlyosan megsérült és kivált japán csatacirkáló utolsó ágyúlövéseivel súlyosan eltalálta az *Exeter* nevű brit

cirkálót. Kísérőhajója, a *Pertli*, sietett a bajbajutottak segítségére. Ekkor az egész brit flotta 90 fokos fordulattal irányt változtatott. Közben azonban a szövetséges hajóknak még egy veszteséget kellett elszenvedniük. A *Kortenger* nevű holland torpedórombolót torpedótalálat érte, és elsüllyedt. A túlélők állig vízben, tutajokba kapaszkodva töltötték az éjszakát. Hánytak, mint a lakodalmas kutya. Egyikük később így vélekedett: „A folyékony olaj semmilyen formában sem alkalmas emberi fogyasztásra, még akkor sem, ha tengervízzel alkot kolloid elegyet.”

Az úszókat reggel a *Houston* szedte fel. Két nappal később Binford azt hitte, kísértetet lát, amikor Surabayában sortban és trikóban besétált a kabinjába a *Kortenger* kapitánya...

A szövetséges hajók visszavonulását négy amerikai torpedóromboló fedezte. A szövetségesek szétszéledtek, és nem lehetett tovább szó a zárt alakzat fenntartásáról. A sérült *Exeter* a holland *Witte de With* segítségével megindult Surabaya hadikikötője felé. A brit cirkáló közben párharcot vívott egy japán könnyűcirkálóval, amelynek fedélzetén több találatot ért el. A japán egység délnek fordult, ezért a fedélzetről nem látták, mi történt vele később, a *Kortenger* egyik túlélője azonban a tutajával megfigyelte, hogy a japán romboló felrobbant. „Nagy gőzfelhőt és fekete füstöt láttam, semmi egyebet utána.”

A szövetséges tengeri haderő főparancsnoksága, amelyet hivatalos jelentésekben ABDAFLOAT néven említettek, és amely jelentette az amerikai, a brit, a holland és az ausztrál flotta együttesét, elhatározta, hogy a csata első napján szenvedett vereségek ellenére is tovább folytatja a küzdelmet. Ez volt az utolsó reménysugár arra, hogy meg lehet állítani a japánok előrenyomulását Jáva előzőnlésére és végleges meghódítására. A szövetséges tengeri parancsnokság Tjilatjapban székel Jáva szigetén, a túloldalon. Még az éjszaka folyamán parancsot kapott a *Houston*, a *Perth* és az *Eversten*, hogy egyetlen percet sem veszítve induljanak a Szonda-szoros irányába. Surabayából a Bali-szoroson át vezet a legrövidebb út, s az amerikai romboló-divízió arra is hajózott. Maduránál azonban annyira keskeny, sekély és sziklás a csatorna, hogy azt az irányt a sérült *Exeter*rel semmiképpen sem lehetett megkockáztatni. A parancs értelmében az *Exetert*, amelyet Surabaya kikötőjében sebtében rendbe hoztak, útjára elkísérte két brit torpedóromboló, a *Pope* és az *Encounter*.

Ugyanaznap késő alkonyatkor, február 28-án, a *Houston* nevű amerikai cirkáló és több torpedóromboló Priokból indult el a Szonda-szoros vizén. Éjfél tájt egy amerikai bombázó rádión jelentette, hogy 240 kilométerre

Tjilatjaptól délnyugati irányban az Indiai-óceánon nagyobb ellenséges hajókíséretet pillantott meg. A konvojjal együtt haladt több csatahajó és legalább egy repülőgép-anyahajó, azonkívül igen sok csapatszállító hajó. Jávába tartottak. Repülőgép-támadásra nem lehetett gondolni, mert Jáva egyetlen nagyobb katonai repülőterén, Patwingban alig fél zászlóaljnyi vadászrepülő állomásozott. Még nagyobb baj volt, hogy a szövetségesek rendelkezésére a közelben sehol sem állt egyetlen repülőgép-anyahajó sem. A japánok, úgy látszik, egyszerre több irányból készültek partra szállni Jávában, és valószínűnek tűnt, hogy ha a partokat elérik, a szárazföldön a gyenge holland haderők aligha tudnak számottevő módon védekezni. A jávai főhadiszálláson, Tjilatjapban izgatottan tárgyalták a helyzetet, amikor befutott az ausztrál hajóhad cirkálójának, a *Perth*-nek a jelentése, hogy ellenséges erőkre bukkant, és harcot kezdett velük. Néhány perccel később az *Eversten* torpedóromboló jelentette, hogy nagyobb tengeri csata folyik a Szonda-szoros vizein.

A Jáva szigetén székelő vezérkar egész éjszaka tanácskozott, bár tudták, hogy tanácskozásaiknak nem sok gyakorlati eredménye lesz. Közben még az éjszaka folyamán jelentés érkezett, hogy az *Eversten* a Szonda-szorosban félig elsüllyedve partra vergődött. A *Houston* és a *Perth* nyomtalanul odaveszett csata közben. Erről a két hajóról később sem érkezett semmi jelentés. Lehetséges, hogy legénységének néhány tagja megmenekült, és valahol Szumátra vagy Jáva erdőségeiben húzták meg magukat. A lényeg az, hogy az amerikai és az ausztrál cirkáló pusztulásával a szövetségeseknek a kelet-indiaiszigetek védelmére megszervezett hajóhada az utolsó egységig elpusztult a japán túlerővel szemben vívott hősie, de kilátástalan harcban. A főparancsnokság két vezetője, az amerikai Glassford és a brit William R. Purnell tengernagyok Tjilatjapból még eljutottak Patwing repülőterére, és onnan szerencsésen sikerült átrepülniük Ausztráliába.

Jáva meghódításának most már semmi sem állott útjába. Szumátra és Borneó szigetéről a japánok mintegy 100 ezer főnyi csapatot küldtek a védtelenül maradt szigetre. Jáva helyőrsége március 9-én adta meg magát a japán csapatok parancsnokságának. Ezzel teljessé vált Holland Kelet-India bekebelezése. A japán hadvezetés jelentése szerint a foglyul ejtett szövetséges, fehér és színes bőrű csapatok létszáma 98 ezer volt.

A japánok Holland Kelet-India meghódítása után komolyan készülődtek Ausztrália elfoglalására.

AUSZTRÁLIA VÉDELME

Japán repülőgépek első ízben február 19-én intéztek nappali légitámadást Ausztrália egyetlen jelentősebb északi tengerészeti támaszpontja és hadikikötője, Port Darwin ellen. Márciusban és áprilisban mindent megtettek, hogy Ausztrália védelmét lehetetlenné tegyék, legalábbis megnehezítsék. Sorban egymás után foglalták el az Ausztrália védelme szempontjából fontos szigeteket: Új-Guineát, Új-Írországot, Új-Britanniát, a Salamon-, az Admirális-, a Bismarck- és a Gilbert-szigeteket. Ausztrália egyedül képtelen lett volna arra, hogy sikerrel védekezzen egy komolyabb japán támadás ellen. Szerencsére sikerült még elég idejében biztosítani az Ausztrália és az Egyesült Államok közötti tengeri utánpótlási vonalakat.

MacArthur tábornok Ausztráliába március 17-én érkezett meg, és nyomban hozzákezdett a kontinens védelmének megszervezéséhez. Legfontosabb kérdés az volt, hogy a védekezés súlypontja hol legyen? Lehetségesnek látszott és természetes is volt, hogy a védők vonuljanak vissza délre és keletre, és a földrész belsejében levő nagy sivatagokat használják fel a védelem céljaira, amelyek így egyszerűen az utánpótlási nehézségek támasztásával lehetetlenné tennék a japán inváziót. MacArthur tábornok azonban nem védekező, hanem minden idegszálával és gondolatával támadó természetű hadvezér volt. Ezért haladéktalan támadásra gondolt, felhasználva erre a célra Új-Guinea legalkalmasabb kikötőjét, Port Moresbyt.

Július végén brit, ausztrál és amerikai műszaki csapatok nagyobb katonai repülőteret építettek Port Moresbyben. A szövetséges csapatok ezután a sziget partjait mindenütt megerősítették 400 kilométer hosszúságban délnyugati irányban, egészen a Milne-öbölig. A japánok a sziget északi partját szállták meg, egyelőre azonban komoly támadásra egyik fél sem gondolhatott, mert Új-Guinea szigetét középen kettéválasztotta a mintegy 3000 méter magas Owen Stanley hegylánc. A hegység minden nagyobb hadmozdulatot súlyosan akadályozott, mindössze egyetlen ösvény vezet dzsungelem és szakadékain keresztül az északi és a déli partok között.

A japánok megkísérelték a lehetetlent. A szűk hegyi ösvényt felhasználva, nagyobb csapatokkal átkeltek a hegygerincen, és támadást kezdtek MacArthur csapatai ellen. Kemény harc kezdődött, és heteken át tartott. Augusztus 25-én ausztrál és amerikai haderők megakadályozták a japán partraszállást a Milne-öbölben. A japán támadás végleges

viSSzaverése azonban csak szeptember 16-án következett be. A japánok ekkor feladták azt a tervüket, hogy meghódítják Port Moresbyt, és gyors visszavonulásba kezdtek Kokoda, a hegyi ösvény mellett épült egyetlen falu irányába. Az ausztrálok nyomukban voltak, és üldözték őket a hegységen át.

Közben az amerikai haditengerészet is támadást indított a japánok ellen. Az amerikai hajóhad parancsnoka, Halsey tengernagy volt, akit erőszakos természete miatt a tengerészek csak mint „bika Halseyt” emlegettek. Az amerikai tengernagy repülőgép-anyahajói és cirkálói megtámadták a Gilbert- és a Marshall-szigeteken állomásozó japán tengeri erőket. A támadás nagy sikerrel járt: a japánok 17 hajót vesztettek, s elpusztult 40 vagy 50 repülőgépük is. Három héttel később az *Enterprise* nevű repülőgép-anyahajó nagy erővel bombázta a Wake és a Marcus-szigetet (Minami Tori-sz.). Márciusban repülőgép-anyahajó fedélzetéről amerikai bombázók súlyos támadásokat intéztek a japánok két új-guineai tengerészeti támaszpontja, Salamaua és Lae ellen. Május 14-én a *Yorktown* repülőgép-anyahajó 13 japán hajót pusztított el Tulagi kikötőjében.

Az amerikai tengeri haderő hónapról hónapra új egységekkel erősödött. Főként ennek volt köszönhető, hogy sikerült megállítani a japán terjeszkedést keleti és déli irányban. Az első nagyobb tengeri ütközetre a Korall-tengerben került sor május 7-8-án. Ez a tenger Új-Guinea, Új-Kaledónia és a Salamon-szigetek között terül el. Május 7-én Frank J. Fletcher altengernagy parancsnoksága alatti nagyobb amerikai tengeri egység japán hajókat pillantott meg, amelyek a Lousiade-szigetek felé tartottak. Fletcher altengernagy két repülőgép-anyahajójának, a *Lexingtonnak* és a *Yorktownnak* gépei azonnal támadásra indultak. Ez volt az első olyan nagyobb arányú tengeri ütközet a hadtörténelemben, amikor az egymás ellen harcoló hadihajók ágyúikkal egyetlen lövést sem adtak le, mert a támadást mindkét fél részéről repülőgépek hajtották végre. Az amerikai bombázóknak sikerült elsüllyeszteni a *Ryukyu* nevű japán repülőgép-anyahajót és két torpedórombolót. Japán részről ezenkívül megsérült még egy másik repülőgép-anyahajó, 3 cirkáló és 3 torpedóromboló. Az amerikai veszteségek is fájdalmasak voltak, a legkomolyabbat a *Lexington* elsüllyesztése jelentette.

A Korall-tengeren vívott csatát még nem lehetett amerikai győzelemnek nevezni, ám annyit máris sikerült elérni, hogy a japán térhódítás megállt. Egy hónappal később azonban az amerikai haditengerészet olyan csatát vívott a japánokkal, amely döntő fordulatot hozott a Csendes-óceánon folyó harcokban.

MIDWAY

Június 3-án egy amerikai felderítő repülőgép a kora reggeli órákban nagy létszámú japán tengeri haderőt pillantott meg 1200 kilométer távolságra Midway szigetétől. A japán hajók között 53 volt a hadihajó, 20 a csapatszállító és egyéb egység. A hajóhad Hawaii irányába tartott, és szándéka kétségtelenül az volt, hogy elfoglalja a szigeteket. Ha útközben fel nem tartóztatják. Az amerikai tengerészeti hadvezetés kitartó rádiómegfigyeléssel, japán rejtjeles táviratok megfejtésével már korábban tudomást szerzett a Hawaii szigetek ellen készülő támadásról, s így az ellenintézkedéseket idejében meg lehetett tenni. Spruance ellentengernagy minden felhasználható hadihajót a Hawaii közeli vizekre gyűjtött. A *Yorktown*-t a korall-tengeri szigetekről haladéktalanul Hawaii-ba rendelték. A rendelkezésre álló „repülőerődöket” mind összegyűjtötték, és Midway-sziget katonai erődítéseit nagymértékben megerősítették. A japánok közben fenn északon. Alaszkában, támadást indítottak Dutch Harbournél, de a tengernagyi hivatal intézkedései ezt nem vették figyelembe.

A Hawaii-ba tartó japán haderő három nagy csoportra oszlott. A támadás végrehajtására összegyűjtöttek 4 repülőgép-anyahajót, 4 cirkálót és 12 torpedórombolót. A tartalék haderőbe soroltak 2 csatacirkálót, 4 könnyűcirkálót és 10 torpedórombolót. Végül a harmadik csoportba tartoztak a csapatszállító hajók, amelyeket 4 cirkáló és 12 torpedóromboló kísért. A japán sereg lényeges számbeli fölényben volt Spruance tengernagy haderejével szemben, de az amerikaiak számára nagy előnyt jelentett, hogy repülőtámaszpontok álltak rendelkezésükre Midwayen és Hawaii-ban. Miként az a Korall-tengeren lefolyt ütközetnél történt, a csata sorsát itt is a légierők döntötték el.

A támadást az amerikaiak kezdték, június 3-án. A Midwayről felszálló harci gépek megtámadták a japán haderő élén haladó hajókat. A japánok viszonzásképpen másnap nagyarányú légitámadást intéztek a sziget ellen. A támadás súlyos károkat okozott, de szerencsére a repülőteret nem lette használhatatlanná. Ezt követően a haditengerészet zuhanóbombázói lepték meg az ellenséget, és többek között felgyűjtötták a *Soryu* nevű repülőgép-anyahajót.

Ekkor már az amerikai tengeri haderő olyan közel volt a japánokhoz, hogy Spruance tengernagy harcba tudta küldeni ellenük repülőgép-

anyahajóin lévő gépeit is. A *Hornet* repülői, a később híressé vált 8. torpedózászlóalj bombázói, ez alkalommal kegyetlen pusztítást vittek végbe a japán hajók soraiban. Gilbert Cant amerikai haditudósító így írja le a Midway és Hawaii között lefolyt tengeri ütközet részleteit:

Amerikai repülőgép-anyahajók fedélzetéről 41 torpedóvető repülőgép indult támadásra a *Hornet*, az *Enterprise* és a *Yorktown* fedélzetéről. Ezenkívül harcba indult még 36 zuhanóbombázó, 10 vadászgép és egy felderítő, amely a hatalmas amerikai légierő parancsnokát, Clarence McCluskeyt vitte magával.

A *Hornet* fedélzetéről felszálló 8. zászlóalj a már bizonyos tekintetben elévült Douglas Devastator-bombázókat használta, s nem a sokkal modernebb Crumman Avengereket. A squadron parancsnoka John C. Waldron volt. Ezek a gépek, miközben hosszú időn keresztül keresték a japán hajókat, elszakadtak a többi köteléktől. Az amerikai harci gépek, éppen azért, hogy több bombával és lőszerrel láthassák el magukat, aránylag kevés benzint vittek, és így sok esetben megtörtént, hogy üzemanyaguk kifogyott, s nem tudtak visszajutni a repülőgép-anyahajó fedélzetére. Szerencsések voltak azok a gépek, amelyek Midway repülőteréig eljutottak, de elég nagy számban voltak olyanok is, akik a tengerbe veszttek. A 8. squadron parancsnoka, Waldron nem akarta feladni a küzdelmet. Sejtette, hogy a japánok túlságosan forrónak találták a fogadtatást, és gyors visszavonulásba kezdtek. Waldron merész vállalkozása meghozta a kellő eredményt. Repülőgépei megközelítették a menekülő japánokat. Nagy nehézséget okozott azonban, hogy a 8. squadron torpedóvető gépeinek támadását nem támogatták sem vadászgépek, sem zuhanóbombázók.

A japán repülőgép-anyahajókról felszálló vadászgépek már vártak az amerikaiakra. Tetézte a bajt, hogy a squadron gépeinek üzemanyaga kifogyófélben volt, ezért parancsnokuk rádión engedélyt kért Spruance tengernagytól, hogy visszatérhessen állomáshelyére, hogy üzemanyagot vehessenek föl. A tengernagy súlyos dilemma elé kerül, amikor rádióisztjtje közölte az ellenség felett cirkáló squadron parancsnokának kérését. Ha teljesíti, a japán haderő négy félelmetes repülőgép-anyahajója megmenekül. Három vagy négy repülőgép-anyahajó további harcképessége vagy esetleges elsüllyedése döntő változást hozhatott a Csendes-óceánon egymással szemben álló tengeri haderők viszonyában. Annál is inkább, mert a legmodernebb hadviselésben a repülőgép-anyahajó fontossága felér a csatahajók jelentőségével, sőt sok tekintetben azt felül is múlja! Miként ezt az utolsó félév tengeri ütközeteinek eredményei

mutatták. Elméletileg sok, nagy ütőerőt képviselő hadihajó és sok ezer emberi élet sorsa függött a tengernagy elhatározásától. Végül úgy döntött, hogy feláldozza a harcra kész, de a fogytán lévő üzemanyag miatt pusztulásra ítélt 15 támadó repülőgép negyvenöt főnyi legénységét, és rádió útján kiadta a parancsot: „Támadás!”

Támadás közben George Gay zászlós bombázóját találat érte. A sérült gép nagy nehezen leszállt a tengeren és Gay a süllyedő repülőgépről törékeny gumicsónakján még megmenekült. Gilbert Cant a később kimentett Gay izgalmas elbeszélése alapján írta le az utolsó gépig elveszett 8. zászlóalj harcának a részleteit

A japánok négy repülőgép-anyahajója, a *Kaga*, *Akagi*, *Sorgu* és *Hiryu* ellen az üzemanyag hiányában az utolsó gépig elpusztult 8. zászlóalj bombázóin kívül a 6. zászlóalj gépei is támadásba lendültek, McCluskey parancsnoksága alatt. Először a *Kaga* és az *Akagi* repülőgép-anyahajókra csaptak le. A két hajó igen nagy gyorsasággal, körülbelül óránkénti 30 csomóval haladt közepes erejű széllel szemben. Egyik hajó sem változtatta meg útírányát. Kapitányaik talán abban bíztak, hogy vadászgép-kíséretük sikeresen tud szembeszállni az amerikaiakkal. A 6. zászlóalj gépei közül először Earl Gallaher hadnagy bombája ért célba a *Kaga* fedélzetén felszállásra készen álló gépek között. A bomba felrobbanása következtében a hajó fedélzete percek alatt lángba borult. Ugyanekkor egy másik gépről Reid W. Stone zászlós időzített gyújtású bombát dobott a *Kagára*. Ez az 500 fontos bomba átütötte a kifutópályát, és a fedélzet alatti hangárban robbant fel, szétrombolva a hajó belső részeit.

Találatok érték az *Akagit* is. A *Soryu* már korábban sérülést szenvedett, és most a 8. és a 6. zászlóalj gépei süllyedőfélben ott hagyták. Minde a három japán hadihajó hatalmas füstfelhőbe burkolózva égett. A füstből lángnyelvek csaptak ki, és egy-egy robbanást követően 3-400 méter magas füstoszlopok emelkedtek az ég felé. Közben megérkeztek a csata színhelyére a zuhanóbombázók is. A torpedóvetők egymás után értek el találatokat. Mindhárom repülőgép-anyahajó súlyosan sérült és süllyedő állapotban volt, amikor az amerikaiak abbahagyták a támadást.

A japánok súlyos veszteségeket szenvedtek, de nem adták fel a harcot. A negyedik és egyelőre még sértetlenül maradt *Hiryu* fedélzetéről felszálló repülőgépek súlyos támadást intéztek az amerikai hajók ellen. Fletcher Pratt amerikai haditudósító ezekről a harcokról így számol be:

Minden veszteségük ellenére sem hagyták magukat a japánok. Különösen sok bajt okoztak a *Hiryu* fedélzetéről felszállt gépek. Az amerikai repülőgép-anyahajók délnyugati irányban kitértek a japán hajók előtt, mert fedélzetükön védelmükre alig maradt néhány vadászgép, és a közelben csak néhány cirkáló tartózkodott, hogy támogassa őket. A támadó japán gépek, szám szerint 36 zuhanóbombázó, amelyek a *Hiryu* fedélzetéről indultak, déli 1 órakor érték utol a *Yorktown*-t. A védelemül felszállt vadászgépek igyekeztek a támadást elhárítani. „Rohadtul látványos volt az egész – nyilatkozta a repülőgép-anyahajó egyik tisztje. – Előbb egy villanás vakított el a horizonton, majd sűrű, fekete füstcsík bukott le a víz felé. Azután újabb villanás, újabb hajlított füstceruza. Az ég a végén úgy nézett ki, mintha szürke csíkos függönyt akasztottak volna rá.” Hét japán gépnek sikerült azonban áttörni a vonalukat, és bombáikat egymás után dobták le a *Yorktown*-ra. Az első bomba a hajó közepét érte, több nehézágyút szétrombolt, és súlyos tüzet okozott, mert a robbanása szétzúzta azokat a tartályokat, amelyekből a repülőgépeket üzemanyaggal töltötték meg. A kiömlő üzemanyag hatalmas lánggal égett az egész fedélzeten. A *Yorktown* megállt. A *Hornetről* egyenesen felszálló füstoszlopot lehetett látni, amely belőle tört fel. Amikor később John F. Delaney mérnök kezébe került a sérült anyahajó, tizenöt találati helyet kellett rajta kijavítania...

A megtámadott és a többi közelben tartózkodó amerikai repülőgép-anyahajóról közben sok repülőgép szállt fel, hogy megtámadják a *Hiryut*, amely nem követte az ütközetből kivonuló többi japán hajót, hanem várta, hogy az amerikaiak ellen küldött gépei visszatérjenek. Délután fél 3-kor indultak támadásra az amerikaiak, és körülbelül délután 4 órára találtak rá a *Hiryura* és a kíséretében lévő többi hadihajóra. Úgy látszik, az egész napon át tartó és a japánokra súlyos csapást hozó ütközet kimerítette a hajó legénységét, mert az amerikai gépeket csak nagyon lanya védekezés fogadta. A *Hiryu* és a védelmére rendelt hadihajók légvédelmi ütegei vadul működni kezdtek, de pontatlanul céloztak, és az amerikaiak alig szenvedtek veszteséget. A bombázók egyre merészebben támadtak, és a japán repülőgép-anyahajó fedélzetét egymás után több találat érte. Amikor az amerikai gépek visszafordultak, a *Hiryu* hatalmas füstfelhőbe burkolózva, sebességét majdnem teljesen elveszítve vánszorgott tovább. Megsérült a *Hiryu* védelmére rendelt két csatahajó, egy cirkáló és egy torpedóromboló is. Az amerikaiak vesztesége igen csekélynek számított.

A *Hornet* és az *Enterprise* a nyugati irányba menekülő japánok üldözésére indult. A japán hajók szétszóródtak, hogy menekülésük biztosabb legyen, de hiába igyekeztek, mert az amerikaiak a közben rosszra fordult időjárás ellenére is fáradhatatlanul üldözték őket, és sorra pusztították el a japán hajókat. A Midwayről elnevezett tengeri csata eredményeiről így számolt be a később kiadott hivatalos jelentés:

Washington, június 14. – A helyi rossz időjárási viszonyok Midwaytől északnyugatra erősen akadályozták repülőgép-anyahajóink hadmozdulatait, amikor a harcokból menekülő japán egységek felkutatására indultak. Június 6-ára virradó éjjel repülőgép-anyahajóink állandóan nyugati irányba haladva üldözték az ellenséget.

A június 6-án kora reggel felszálló repülőgépek az ellenséges hajók két csoportját fedezték fel. Mindkét csoportban cirkálók és torpedórombolók voltak. Délelőtt fél tíz és tíz között gépeink megtámadtak két nehézcirkálót, a *Mikumát* és a *Mogamit*, ezenkívül három torpedórombolót. Mindkét cirkálót legalább két-két bombatalálat érte, és az egyik torpedóromboló elsüllyedt. A repülőgépek megismételt támadásai délután fél hatig tartottak. A *Mikuma* déltájban süllyedt el, s nem sokkal később elsüllyedt a *Mogami* is. Közben még egy ellenséges cirkáló és torpedóromboló kapott találatokat.

Ugyanezen a napon a délutáni órákban a *Hamman* nevű amerikai torpedórombolót egy japán tengeralattjáró torpedólövéssel elsüllyesztette, de a legénység nagyobb részét sikerült megmenteni. A Midway mellett vívott tengeri csatában az ellenség a következő veszteségeket szenvedte el:

Elsüllyedt négy repülőgép-anyahajó: a *Kaga*, *Akagi*, *Soryu* és a *Hiryu*.

Bomba- és torpedótalálatoktól megsérült három csatahajó, közülük az egyik súlyosan.

Elsüllyedt két nehézcirkáló, a *Mogami* és a *Mikuma*. Három másik megsérült, egy vagy kettő súlyosan.

Egy könnyűcirkáló megsérült.

Három torpedóromboló elsüllyedt, és többet bombatalálatok értek. Legalább három csapatszállító hajó rongálódott meg, közülük egy valószínűleg elsüllyedt.

Megközelítőleg elpusztult 275 japán repülőgép, ezeket részben lelőtték, részben a tengerbe veszték, mert nem tudtak hol leszállni. A japánok emberveszteségét 4800 főre lehet becsülni, ők elestek vagy a tengerbe fulladtak.

Amerikai részről elesett 92 tiszt és 215 főnyi légénység. A Midway mellett vívott tengeri csata három nap és három éjjel tartott. Az ütközet igen nagy területen zajlott, és a több esetben kedvezőtlen látási viszonyok, valamint egyéb körülmények következtében alig lehet pontosan megállapítani, hogy az ellenség egyes egységei támadásaink és ellentámadásaink következtében milyen veszteségeket szenvedtek.

A BURMAI VISSZAVONULÁS

A Csendes-óceánon javult a szövetségesek helyzete, de kilátásaik meglehetősen sötétek és nyomasztóak voltak a Távol-Kelet egyéb pontjain. Mialatt nagy japán haderők ostromolták Szingapúrt, Burma ellen is támadásra indultak.

Burma meghódítása a japánok számára könnyű feladat volt, és hadműveleteiket rájuk nézve kedvező körülmények között hajthatták végre. A brit hadvezetés erői legnagyobb részét Szingapúr védelmére vonta össze. A brit flotta erején felül igyekezett ellátni a birodalom védelmét az Atlanti-óceánon és a Földközi-tengeren, ugyanakkor örködni kellett, hogy fenn tudja tartani az Indiába irányuló utánpótlási vonalat. Burma lakosságának jelentős része lojális maradt Nagy-Britanniához, de sokan voltak a bennszülött lakosság körében olyanok is, akik elégedetlenkedtek az angol uralom miatt. Az ázsiai támadóknak nem volt nehéz feladat, hogy az angolok ellen irányuló „ötödik hadoszlop” tevékenységét felerősítsék.

Lashióból, Burma északkeleti szögletéből vezet Kínába a híres burmai út. Ez a kínai utánpótlás szempontjából minden másnál fontosabb útvonal az Indiai-óceán partján lévő Rangunt köti össze a japánok ellen harcoló Kína fővárosával, Csunkinggal. Amikor a japánok 1937-38-ban elfoglaltak minden nagyobb kínai kikötőt, Kína kizárólag a burmai úton keresztül tudott a külvilággal érintkezni. Ráadásul Burmát lehetett tekinteni India kulcsának, Indiában viszont komoly zavarokat idézett elő a britek uralma elleni elégedetlenség. Burma önmagában is nagy értéket jelentett a japánoknak. Olajmezői évenként több millió tonna nyersolajat termeltek, ezért Burma megszerzése katonai szempontból igen fontos volt.

A japán hadvezetőség még a háború kezdete előtt, 1941 decemberéig legalább 200 ezer főnyi csapatot tartott készenlétben, hogy ezekkel támadásra induljon Thaiföldről és Indokínából (ma: Laosz, Kambodzsa, Vietnam). Ezek a csapatok különleges dzsungelharcos kiképzést kaptak. Nagy segítséget jelentett számukra, hogy a Vichy-kormány indokínai

repülőtereit átengedte használatukra, továbbá nagy sietséggel új repülőtereket is építettek Thaiföldön.

Burma ellen a támadás 1941 decemberében indult meg. A japán repülőgépek december 23-án súlyos támadást hajtottak végre Rangun, a főváros ellen. A főcsapás 1942 januárjában indult a japánok által kinevezett új sziámi kormány által rendelkezésükre bocsátott thai csapatok segítségével. A brit hadvezetés kiürítette Moulmeint. és visszavonult Rangunig. Az angolok ekkor segítségül hívták a Kínában állomásozó és Repülő Tigrisek néven ismert amerikai repülőcsapatokat. Az amerikai kormány még 1941 nyarán küldte repülőit Kínába Csang Kaj-sek marsall kérésére, hogy biztosítsák a burmai út védelmét. A Repülő Tigrisek a háború kezdetéig önkéntesként vonultak hadba, és csak 1942 júliusában lettek az amerikai légierő szerves részévé. Harci tevékenységükről Robert Hotz amerikai haditudósító a következőket írja:

A Repülő Tigrisek hivatalos jelentések szerint 297 japán repülőgépet pusztítottak el, de a japánok vesztesége ennek a számnak valószínűleg csaknem a kétszerese volt. Megöltek több mint 1500 japán pilótát, és elpusztítottak nagy mennyiségű ellenséges hadfelszerelést.

Amerikából 300 önkéntes férfi és 2 nő utazott Kínába. Ők lettek a Repülő Tigrisek pilótái és a hozzájuk tartozó személyzet tagjai. Egy év alatt huszonketten estek el, és négyen kerültek az ellenség fogságába.

A kínai kormánynak mintegy 3 millió dollárjába került a Repülő Tigrisek légi zászlóaljának fenntartása, ezenkívül 8 millió dollárt fizettek a repülőgépekért. Ezen összeg fejében a kínaiak igen értékes támogatást kaptak a japánokkal szemben. Az amerikai repülők a legteljesebb mértékben biztosítani tudták a fennakadás nélküli forgalmat a burmai úton, majd a háború kitörése után két és fél hónapig tartóztatták fel a japán támadók előrenyomulását Rangun előtt. Ez alatt az idő alatt a kínai ellenállás szempontjából életbevágóan fontos hadikészleteket lehetett Kína területére juttatni. Az amerikai repülők szétzúzták a japánok támadását Dél-Kínában a Salween (Nucsiang) folyó szakadékos medrében. A Repülő Tigrisek kényszeríténék a japán repülőket, hogy békén hagyják az azelőtt szüntelenül bombázott Hunan és Kuangszu tartományokat. A fővárost, Csungkingot a japánok négy esztendőn át tartó szüntelen bombázása után a Repülő Tigrisek biztosították a japán repülőgépek támadásai ellen. Egyedülállóan nagyszerű pilótáik egyszerre három kormánytól is kitüntetések kaptak: Nagy-Britanniától, Kínától és az Egyesült Államoktól. Kína Zászló-rendjét, Anglia és Amerika Repülés Keresztjét

érdemelték ki. Chennault parancsnok ráadásul a Brit Birodalom Parancsnoki Rendjét s az Egyesült Államok Különleges Szolgálatért érdemérmét is megkapta.

Bármilyen sikeresen is tudták egy ideig feltartóztatni az amerikai repülők a Burma elleni japán támadást, február végén a japánok nagyobb erővel kezdték támadni a brit csapatok által tartott vonalakat, és átkeltek a Salweenen. A brit és indiai csapatok kénytelenek voltak visszavonulni Szittangig. Márciusban ki kellett üríteni Rangunt, miután a visszavonuló csapatok felgyújtották a várost. A brit hadvezetés kínai csapatok segítségével, akiket Joseph Stilwell amerikai tábornok vezetett, megkísérelték tartani a Szittangnál húzódó védelmi vonalat. De a japánok megerősítették csapataikat, és Lashiótól északra átvágták a burmai utat. Az amerikai tábornoknak nem maradt más választása, mint hogy visszavonuljon India felé. Visszavonulását Jack Belden amerikai haditudósító a következőképpen írja le:

A mi csoportunkban mindössze 115-en voltunk, közülünk 21 nő. Stilwell tábornok úgy látta jónak, hogy csoportunkat négy szakaszba ossza, a következőképpen

1. Amerikaiak – 18 tisztt, 5 altisztt és közlegény, 3 polgári személy (Lilly, Case és jómagam).

2. Angolok – 11 katona és 2 polgári személy.

3. Seagrave-csoport – 2 orvos, 7 ápoló, a brit kvéker misszió tagjai, 19 bennszülött ápoló és ápolónő, azonkívül kiszolgáló személyzet, összesen körülbelül 40-en.

4. Kínaiak – Cseng tábornok és körülbelül 15 katonája.

Voltak még indiai szakácsok és szerelők, az utóbbiak az amerikai repülőgépeknél szolgáltak. Málhánk és poggyászaink szállítására volt 20 öszvérünk.

Utunk az Irrawaddy folyótól keletre elterülő dzsungelen vezetett át. Tőlünk északnyugatra volt a Brahmaputra és a Himalája. A terep változatos volt. Legnagyobb részét sűrű és vízben gazdag dzsungel borította. Voltak helyek, ahol síkságon vagy kiszáradt erdőségen haladtunk keresztül. A dzsungel növényzete dúsán tenyészett. Itt termett a bútorkészítésnél oly nagybecsű tíkfa. Az erdőt hatalmas pálmák, páfrány, banán, mangó és bambusz rengetegei alkották. A sík területeken sok volt az elefánt és a legkülönfélébb majom. Tartanunk kellett a rengeteg mérges trópusi viperától, hamadriádtól és királykobrától. Bennszülött

falvakra csak ritkán akadtunk, és a dzsungelnek különben is alig volt lakossága.

Szándékunk az volt, hogy eljussunk a Chindwin folyó partján álló Homalin városáig. Itt akartunk átkelni a folyón, mielőtt a japán ágyúaszádok délről megérkeznek, s így lehetetlenné teszik a továbbjutást. Azt terveztük, hogy négy nap alatt elérjük a Chindwint, de hamarosan rá kellett jönnünk, hogy utunk sokkal tovább tart majd.

Legnagyobb nehézséget az élelem hiánya okozta. Amikor elindultunk Shweguból, 65 ember számára, harminc napra elegendő élelmiszerkészletünk volt. De már amikor elindultunk, majdnem kétszer ennyien voltunk, és a nyugat felé tartó kis csapat létszáma napról napra növekedett olyanokkal, akik szintén idejében akartak elmenekülni a japánok elől. Mikor az élelmezés megszervezésével megbízott Eldridge kapitány szemlét tartott a készletek felett, látta, hogy jelentős részüket vaj és dzsem alkotja, és ez használhatatlan a dzsungel forróságában. Így meglehetősen csekély készletekkel indultunk neki az útnak. Ránéztem a tábornokra, ő pedig így szólt:

– Állandóan rádión hívom a briteket, hogy küldjenek rendőröket, vezetőket, élelmet és vizet erre az útvonalra. Ha nem teszik, katasztrófa fog bekövetkezni. Mindenki ki akar jutni a megszállt területről. Ezek hálnak majd meg.

Stilwellnek igaza volt. Ezek haltak meg.

A burmai visszavonulás a modern hadviselés egyik legkeservesebb visszavonulása volt, amit, nehézségét és hosszúságát tekintve, csak a kínai kommunisták Hosszú Menetelése múlt felül. Amikor 1942 októberében ezeket a sorokat írom, még mindig tart. A szövetséges csapatok maradványai a burmai betörés után hat hónappal még mindig el-eltűnnek a dzsungelben, bolyongva keresik a tibeti erődítések irányát. Repülőőről időnként sikerül nekik eljuttatni ezt-azt, ám így is szedi közülük áldozatait a malária és a kimerültség...

A dzsungelen való áthatolás mindenkitől igen nagy testi erőfeszítést kívánt. Egyébként nem mi voltunk az egyedüliek, akik erre a nehéz útra vállalkoztak. Még 1942 őszén, fél évvel Burma feladása után is voltak kisebb csoportok, amelyek kétségbeesetten keresték a dzsungelben a nyugatra vezető utat. Ezeket a brit hadvezetés repülőgépekről ledobált élelmiszer- és gyógyszer-csomagokkal látta el. Legtöbbjük azonban lassan elpusztult a maláriától, a kimerüléstől és a szüntelen éhezéstől.

Május 7-én hajnali fél négykor még teljes sötétben ébredtem fel. A dzsipemről magammal hozott autólámpát, mint valami fényszórót

ráirányítottam a tábor alvó tagjaira, és harsány kiáltozással igyekeztem őket fölkelteni. Csak nehezen és vonakodva bújtak elő a borzongatóan hideg reggelen meleg takarók alól. „Jó őrmester lett volna belőled – morogtak –, olyan szemét hangod van.” Az indiai szakácsok azonnal hatalmas tüzet raktak, és elkészítették a reggelit. Az útra megtörtént minden előkészület. Dorn, Stilwell tábornok hadsegéde, elégette a még meglévő titkos iratokat és elásta az adóvevőt. A fiatal bennszülött ápolónők jókedvű énekléssel érkeztek a közeli faluból, ahol az éjszakát töltötték. Az öszvérhajcsárok körbeülték a tüzet, és várták a reggelit.

A reggeli kitűnő piknikhangulatban telt el. A tányérokat és evőeszközöket egy kitisztított benzintartályban mosogattuk el. Egy másik tartályban gondosan felforralt folyóvíz volt az ivóvizünk. A reggeli végén a szakácsok eloltották a tüzeket, és a hajcsárok kezdték fölmalházni az öszvéreket. Valamennyi csomag nem fért el a 20 öszvérré, és ezért többkevesebb csomagot mindenkinek cipelni kellett, de a katonaeltben ez természetes is.

Stilwell tábornok a csapat bennszülött vezetőit maga előtt küldte, és odaszólt tábornoktársának, Síbért vezérőrnagynak: „Okay, Si! Gyerünk.”

Sibert tábornok erős hangú sípjába fűjt. „Sorakozó!” – kiáltotta katonás hangon, és a csapat azonnal felkészült az indulásra.

Az amerikaiak mentek elől. Dorn és jómagam közvetlenül Stilwell mögött haladtunk. Egymás után jöttek az angolok, a Seagrave-csoport tagjai, azután a kínaiak és végül az öszvérek a hajcsárokkal.

Stilwell tábornok vállán géppisztoly volt. „Indulás előre!” – adta ki a parancsot, és a menet hosszú, lassan kígyózó sorban megindult. A folyó partján elterülő erdőség ritkult, és mindannyian az árnyékot kerestük a mind forróbban tűző trópusi nap elől. A folyó partján kellett haladnunk, mert a dzsungel a vízpartig ért. A víz helyenként jó mély volt, térdig vagy azon felül kellett gázolnunk benne. Csak nehezen haladtunk előre, és az út a nagy hőségben rettenetesen fárasztónak bizonyult. Mind többen panaszkodtak és hangosan átkozódtak, amikor egy-egy ember orra bukva a vízbe zuhant. Holcombe ezredes mind bizonytalanabb lépésekkel haladt előre, elsápadt és végül erőtlenül összerogyott a parton. Az egyik orvos, dr. Williams sietett segítségére. Lefektette az árnyékba, és néhány korty whiskyvel itatta meg, orra elé pedig ammóniába áztatott zsebkendőt tartott, hogy magához térítse. Csomagjait elszedték, és így nehezen bár, de folytatni tudta az utat. Később azonban újra bizonytalanná váltak lépései, és Williams Stilwellhez sietve jelentette: „Holcombe képtelen továbbmenni, tábornok úr.”

Stilwell, anélkül hogy megállt volna, hátrafordult, és csendes hangon csak ennyit mondott: „Jönnie kell. Nem állhatunk meg. Ha másként nem megy, rögtönözzetek neki egy hordágyat, és hozzátok azon.”

Az utat délután 4 óráig folytattuk. Ebédre rizst és marhahúskonzervet ettünk. Rövid pihenő után indultunk tovább. A hőség lassan alábbhagyott. De az állandó vízben való menetelés és lábbelink teljes szétázása kifárasztott és mindnyájunk lábát felsebezte. Lassan, keservesen vánszorogtunk tovább. A tábornok haladt a vezető mögött a menet élén, géppisztolya még mindig a vállán, de bizony a legtöbben már nem tudtak vele lépést tartani, és mind többen maradoztak el. Este, amikor már mindenki lefeküdt, Stilwell körüljárta a tábort. „Jó volna, ha ez a banda képes lenne ma éjszaka még három órát menetelni. De hát... -hallottam a morgását. Félig magának mondta még: – Ha nem megyünk tovább, utolér az a népség, s ez nagyon rosszul sülné el.”

Eleinte mindnyájan attól féltünk, hogy legtöbb baj a fiatal ápolónókkal lesz. De, legalábbis az első napon, ezek a fiatal bennszülött lányok nemcsak hogy bírták a hosszú meneteléssel együtt járó fizikai megterhelést, hanem ők voltak a legfáradhatatlanabbak. Jókedvűen meneteltek, és kellemes hangon állandóan énekelték bennszülött dalaikat; majd keresztény dicséreteket zengtek, amelyeket a kvéker misszió iskolájában tanultak, sőt időnként egy-egy divatos amerikai filmdalra gyújtottak rá.

Május végére egész Burma a japánok kezére került, ami Kína teljes elszigetelését jelentette. A Burma-kínai utat tovább nem lehetett használni, és az új út kiépítése, amelyet később Stilwell tábornokról neveztek el, ekkor még csak megvalósíthatatlannak látszó terv volt. Így nem maradt más hátra, mint hogy repülőgépeken kellett szállítani a kínaiaknak az utánpótlást a Himalája hegyfalán keresztül. A pilóták úgy mondták, „a dombon túlra”.

Európa meghódított népeinek szabadságharca

HARC A BECSÜLETÉRT

Abban a módban, ahogyan Hitler politikai és katonai stratégiával végrehajtotta hódító tervét, volt valami a monomániás őrült könyörtelen következetességéből. Németország egyedül természetesen nem gyűrhette volna le egész Európát. De Németország jól vigyázott arra, hogy áldozataival csak egyenként végezzen. Közben állandó rablásokkal gyarapította erőforrásait, és így az ellene felsorakozó erők összefogása egyre hatástalanabb lett. A meghódított vagy csatlósává tett nemzeteket a hangos propagandával hirdetett „új rend” áldásaival kecsegtette. Közben könyörtelenül elrabolta a meghódított nemzetektől mindazt, amire szüksége volt – gabonát és szénét Lengyelországból, nyersolajat Romániából, vaját és szalonnát Dániából, gyári felszerelést és szakképzett munkásokat Belgiumból és Franciaországból és így tovább.

Ha a náci uralom és hadvezetés nagyraavagyó tervei teljes egészükben sikerrel jártak volna, a német hódítóknak szükségük lett volna arra, hogy a meghódított országok lakossága legalább passzív együttműködést tanúsítson. A németek mindenesetre kiirtották azokat az elemeket, akiknek nyílt ellenállásától a legjobban tartottak. A zsidókat egyszerűen megölték, a lengyeleket, oroszokat és a többi „alsóbb rendű” népfajt rabszolgamunkára fogták. Azokat a férfiakat és nőket, akik parancsaiknak és rendelkezéseiknek ellenszegültek, koncentrációs táborokba küldték. Azt hitték, hogy ha ezt a „tisztogatást” elvégzik, a lakosság többi része hajlandó lesz az együttműködésre.

A logika törvényei szerint ennek az elgondolásnak sikerülni kellett volna. A németek azonban számításaikból kihagytak egy irracionális elemet, mint amilyen a hazaszeretet és a zsarnokság iránti gyűlölet. Kétségtelenül minden országban akadtak, akik hajlandók voltak a németekkel való együttműködésre, egyes országokban többen, máshol kevesebben. De a nemzetiszocializmus „új rendjét” sehol sem sikerült megvalósítani. A hazafiak mindenütt bátran szembeszálltak a német szándékokkal. Gondolkodás nélkül vállalták a kínzások és a legkegyetlenebb halál kockázatát, miközben soha nem szűnő harcot folytattak a bitorlók ellen. Ennek a harcnak a történetét teljesen és minden részletét magába foglalóan soha senki nem írta meg, valószínűleg nem is

írhatja meg, mert a harc csendben és titokban folyt, így feljegyzés csak nagyon kevés maradt.

Néhány epizódot azonban így is többen feljegyeztek. Ha majd az egyes országokban, amelyeknek népe éveken át tartó és sokszor szörnyen véres harcot folytatott a német elnyomók ellen, a szájhagyományok összegyűjtése megtörténik, talán többet tudunk a nagy harc névtelen hőseiről, Lengyelország, Oroszország és Jugoszlávia partizánjairól, a francia maquisardokról és az Andarte néven ismert görög szabads csapatokról. Stevens Rayleigh amerikai újságíró, aki külön könyvet írt az európai gerillaharcokról, a következőképpen ábrázolja, miként indult meg a „földalatti háború” a hódító nácik és fasiszták ellen:

Gerillák a történelem viharaiban mindig voltak, sőt azt lehet mondani, hogy eredetileg ők voltak az igazi katonák, és a háború, mint az egyes nemzetek megszervezett harci vállalkozása, csak később keletkezett.

Mi lehet az oka annak, hogy miközben az állam a rendelkezésére álló minden eszközzel folytatja a maga jogos vagy jogosnak vélt érdekeinek a szolgálatát, legyen szó védekező vagy hódító háborúról, mindig akadnak olyanok, akik kivonják magukat a közösség „nagy” háborújából, a háborút, hogy úgy mondjuk „indiánosdinak” tekintik, és a maguk „kis” háborúját folytatják.

A katonai tudományok szakértői erre a következő magyarázatot adják. Először is, szerintük, a hadviselés módjai és a háború természete éppen úgy változó és új meg új alakot öltő jelenség, mint az emberi élet bármely más megnyilatkozása. A hadviselés mindig gyorsan változik és alkalmazkodik egy-egy korszak szükségleteihez. Azt lehet mondani, hogy a hadviselésnek is megvannak a maga divatjai.

Másodszor: a háború is, mint minden „élet”-jelenség, az ok és okozat törvényszerűségén alapszik.

Harmadszor: mindenütt azt látjuk, hogy Dávid és Góliát története ezer és ezer új változatban megismétlődik.

Németország félelmetes tökéletességgel megszervezett katonai ereje valósággal ellenmérget termelt azokban, akik ellen irányult és akikre lesújtott. Ez az ellenmérge volt a gerillaharc legújabb és legmodernebb formáinak a megteremtése. A gerillák kihasználták az éjszaka sötétjét, leütötték az álmos őrköt, és felrobbantották a hidakat. A gerillák orvlövészként szedték áldozataikat az erdővel és sűrű bozóttal borított hegyoldalakon. A gerillák gyújtólövedéket lőttek az olajtartályokba, hangtalanul osontak a kiállított örök közelébe, és hátulról könyörtelenül

leszúrták őket. A gerillák elvágták a telefonhuzalokat, föltépték a vasúti síneket, felrobbantották a hadseregek főhadiszállását, és ezer meg ezer, mindig váratlan és mindig új eszközökkel kidolgozott merényletet hajtottak végre. És a gerillák ellen nem lehetett rendesen harcolni, mint ahogy az ember hüvelykujjának nyomása alól az asztalra ejtett higanycsepp is százfelé szalad...

Ok és okozat. Amikor a támadás áldozatául esett nemzeteknek nem volt elég pénze és egyéb eszköze ahhoz, hogy megfelelőképpen képzett hadsereget küldjenek a németek és japánok ellen, az egész nemzet rablóvá és betörővé lett, vagy ahogyan a háború alatt gyakran használt kifejezés mondta: az illegalitást választotta, hogy hazafiúi ösztöneinek engedve, minden erejét megfeszítve harcoljon a hódító, a zsarnok ellen.

Ez a gerillamozgalom lényege. A gerillaharcok résztvevőinek beállítottságát nagyon nehéz megérteni és elképzelni nyugodt életformához szokott polgári gondolkodással. A gerillákat sokféleképpen nevezték. Nevezték brigantiknak, Freischütznek, partizánoknak, franc-tireurnek, komitácsinak, condottierének, és még sok más egyéb gyűlöletet vagy büszkeséget kifejező névvel illették őket.

A gerilla szó eredetileg a spanyol nyelvből származik. Kicsinyített alakja a guerra szónak, amely háborút jelent. Ha tehát ezt a szót szabadon lefordítjuk, nevezhetjük a gerillákat a „kis háború” katonáinak.

Az alábbiakban néhány részletet mondunk el arról, miként folyt a földalatti harc a náci hódítók ellen. Nem lesz szó valamennyi országról, sem a harcban alkalmazott minden eszközről. Csak jellemző példákat kívánunk illusztráció gyanánt elmondani néhány nemzet háborús történelméből.

LENGYELORSZÁG

A német támadás áldozatául esett országok közül legkegyetlenebb sorsuk a lengyeleknek volt. A harc és a pusztulás a lakosság soraiból millió és millió emberéletet követelt. Az ország területét szétdarabolták, városait lerombolták, lakosainak vagyonát elvették, ipartelepeiket leszerelték és elszállították. Mindezek ellenére az ellenállás szelleme végig állta a szörnyű harcot. Lengyelországban soha nem tevékenykedett „ötödik hadoszlop” (beépítettek), és nem akadt egyetlen Quisling sem, aki a hódítók érdekeit kiszolgálta volna. Sok ezer lengyel katona és repülő

elmenekült az ország területéről, és folytatta a harcot a németek ellen Észak-Afrikában, Norvégiában, Németalföldön, Olaszországban és Franciaországban. Odahaza, legtöbbször az elképzelhető legnehezebb körülmények között százezrek vették fel a harcot a hódítók ellen. A lengyel gerillák és partizánok harcairól Xavier Pruszyński, lengyel hazafi a következő részleteket beszéli el a háború alatt az Egyesült Államokban megjelent könyvében:

Gyakran mondták már, és helyesen, hogy Lengyelországban mutatták meg a németek, mi lett volna Európa sorsa a náci győzelem esetén. A náciizmus terrorja sehol nem dühöngött olyan féktelenül, mint lengyel földön. A németeket Lengyelországban nem feszélyezte semmi, és a pusztítás szolgálatába állított állati, vad ösztöneiket nem mérsékeltek úgy, mint ott, ahol jobban rajtuk állt a világ szeme: Franciaországban vagy más egyebütt. A világsajtó sok részletet közöl arról, hogy a németek milyen öldökléseket, sorozatos kivégzéseket és deportálásokat hajtottak végre Lengyelországban. Sokkal kevesebbet lehet azonban arról hallani, hogy közben milyen makacs kitartással folyt az ellenállás a németekkel szemben, bármilyen brutális megtorlásokhoz nyúltak is. Lengyelország szörnyű módon szenvedett a háború alatt, de a lengyel nép egy pillanatra sem hagyta abba a harcot a németek ellen. Ez a harc természeténél fogva mindig a föld alatt folyt, eszközeik titkosak voltak, és résztvevőik névtelenek maradtak, bár néhány tény azért napvilágra került: például az az eset, amikor a titkos hálózat kiszabadított Kelet-Poroszországban három angol katonatisztet. Ekkor kiderült, hogy az ország lakosait is túlnövő módon sikerült megszervezniük az ellenállást...

A lengyel hazafiak már a XIX. században hozzászórtak ahhoz, hogy küzdjenek és szembeszálljanak az országuk területét hatalmukba kerítő zsarnokokkal. Ez a harc sokkal nagyobb méretek között, a modern hadviselés minden eszközét felhasználva lángolt fel újra, amikor 1939 őszén katonai vereség következtében Lengyelország elveszett és a hódítók kezére került. Annyit még a német sajtó is elismert 1940-ben, hogy lengyel területen feltűnően sok vonatbaleset történik. Furcsállották, hogy ezek a balesetek mennyivel többször történnek a kelet-nyugati vonalakon, mint az észak-délieken. Természetesen az orosz frontra tartó hadiipari szállítmányok estek leginkább áldozatul. A németek minden incidens után kemény elégtételt vettek. Nagyon sok embert végeztek ki – a „balesetek” ennek ellenére folytatódtak. A vonalakat erősen őrizték, a vasútpálya

minden mérföldjére jutott legalább egy német katona. Végül már vasutasokat is Németországból hozattak, ám ez sem sokat segített rajtuk.

A német megszállás első esztendejében a német katonák és a német katonai közigazgatás tisztviselői egyre növekvő létszámban vesztették életüket. A lengyel hazafiak áldozataikat leginkább éjszaka ölték meg, a sötétség leple alatt. A német sajtó dühös hangon írt a lengyel „banditák” gyilkosságairól, és a Gestapó megtorlásképpen száz meg száz ártatlan embert végzett ki. Később a hazafiak megváltoztatták taktikájukat. A gyilkosságok száma megfogyott, de akit halálra ítélték és akivel végeztek, az véres szerepet játszott a lengyel nép elnyomásában. A lengyel szabadságharcosok jól megválogatták, ki legyen bosszújuk tárgya. A német hatóságok tapasztalni voltak kénytelenek, hogy egyre gyakrabban tűntek el olyanok, akik fontos szerepet vállaltak a lakosság megkínzásában és a könyörtelen eszközökkel fenntartott megszállásban. A lengyelek ezekkel a kiszemeltekkal szemben színleg megértést mutattak, és amikor sikerült ily módon őket félrevezetni, végeztek velük. Ez történt egy szláv származású filmszínésszel, a magát németnek valló Igo Symmel. A színész a Gestapónak dolgozott, felajánlotta szolgálatait, mert jól ismerte a lengyelek szokásait, és nyelvüket is tökéletesen beszélte. Száz meg száz hasonló eset történt, és a németek mindjobban érezték, hogy lengyel területen életük egy pillanatra sem lehet biztonságban. Örökös félelemben és rettegésben éltek, nem tudva, hogy a sötét gyűlölet feszítő ereje mikor szakítja át a gátakat, és megszabadulva minden akadálytól, mikor sújt le rájuk halálos és kivédhetetlen csapással.

NORVÉGIA

Quisling, akinek neve egyet jelentett a hódítók szolgálatába állott árulóéval, norvég származású volt, de ez korántsem jelenti azt, hogy Norvégiában több lett volna a németek oldalára állt áruló, mint más országokban. Inkább azt lehetett mondani, hogy néhány szegénytelen és az egész nép által megvetett kivételtől eltekintve, a norvégok csodálatosan kitartottak, és minden veszedelmet vállaltak a hosszú német megszállás idején a szabadságért és demokráciáért. A norvég kormány Londonba menekült; sok ezer norvég katona szolgált a szövetségesek hadseregeiben és a légierőnél. Még több volt azoknak a norvég tengerészeknek a száma, akik a szövetségesek hadi- vagy kereskedelmi hajóin teljesítettek szolgálatot a háború alatt. Odahaza Norvégiában a németekkel szemben

tanúsított ellenállás és a szabotázscelemekények egész sora egyetlen napra sem szünetelt, és állandóan nyugtalanította a megszállókat. Walter Taub, amerikai haditudósító, a következő részleteket írja le a norvég hazafiaknak a németek ellen folytatott küzdelemről:

Hauge szervezte meg azt a jól előkészített támadást, amely világos nappal 90 ezer élelmiszerjegy birtokába juttatta a norvég földalatti hadsereg tagjait, többnyire 20 év körüli fiatal fiúkat és leányokat. Oslo egyik főutcáján váratlanul öt hazafi ugrott fel egy várakozó teherautóra. Kezükben revolverrel kényszeríténék a gépkocsin ülő öröket, hogy engedelmeskedjenek, és tegyék azt, amit mondanak. A teherautót egy elhagyatott mellékutca irányították. Ott már várt rájuk a saját autójuk, amire sietve átrakták az értékes zsákmányt. A teherkocsin lévő öröket a svéd határra szállították, és átadták a svéd hatóságoknak. Ezután a norvég hazafiak a már rájuk várakozó társaikhoz siettek, akik az Oslo közelében levő erdőkben tanyáztak, és szétosztották közöttük az élelmiszerjegyeket, amiknek segítségével sikerült megmenekülniük a további éhezéstől.

Ugyanez a Christian Hauge volt a németek ellen harcoló földalatti katonai szervezet főnöke. Sikerült megnyernie a németek bizalmát, úgyhogy a háború végéig fontos helyre beosztott rendőrtisztként működött. A legtöbbit egy Gránátos Larsen néven emlegetett fiatal férfi segített neki. Ő különösen a fegyverkészítésben volt ügyes.

Larsen 1943 májusában elhatározta, hogy a földalatti hadsereg számára géppisztolyokat fog gyártani. Egy géppisztolyt, amelyet szövetséges repülők dobtak le a földalatti hadsereg támogatására a gyakran érkező fegyverszállítmányok között, szakértő módon szétszedett, és úgy látta, hogy ha az egyes részeket külön-külön gyártatja le, elő tudja állítani a géppisztolyt, anélkül hogy a németek rájönnének. Legnehezebben a tölténytárral boldogult, de végül az egyik kisüzem tulajdonosát sikerült meggyőznie arról, hogy amit gyártatni akar, ártatlan szerszám, és a szövőgép összeállításánál van rá szükség. A rendelést emberei útján huszonegy műhelyben adta fel, és amikor a géppisztolyhoz szükséges valamennyi alkatrész együtt volt, kinn az erdőben titkos műhelyt állított üzembe, és néhány hét alatt mintegy ezer géppisztolyt sikerült összeszerelnie aránylag kis költséggel.

Larsen 1944 decemberében megtudta, hogy a Gestapó a nyomában van, s ezért társai úgy határoztak, hogy átszökik a svéd határon, mielőtt baja történne. Hogy időt nyerjenek, egy másik norvég ifjú, aki nagyon hasonlított Larsenhez, vállalta, hogy az ő ruhájába öltözve, alteregójának

adja ki magát, és így vezeti félre a Gestapo embereit. Igyekezett feltűnően viselkedni, kerékpárján titokzatos csomagokat cipelt, és magára vonta a Larsent állandóan figyelő Gestapo-ügynökök figyelmét.

Egyszer aztán hajnali 5 órakor kopogtattak Larsen lakásán. Négy gestapós ment érte, hogy letartóztassák. Ő azonban ekkor már túl volt a határon, és a fiatalember igazoló iratait rendben találták. Másnap a Gestapo levelet kapott Larsentől Svédországból: „Köszönöm a figyelmességüket – szólt a levél –, és remélem, megbocsátják, hogy rövid szabadságra Svédországba jöttem. Ha meg akarnak győződni személyazonosságomról, hasonlítsák össze ezt a levelet otthon talált kézírásaimmal. Szíves üdvözléssel: Gránátos Larsen”. A „rövid szünidő” jó néhány hónapig tartott, de még idejében visszatért, hogy jelen legyen, amikor a háború végén bekövetkezett a német megszállók kapitulációja. Az ellenállási mozgalom legjobban megszervezett szakága az embercsempészet volt. A megszállás ideje alatt naponta átlagosan húsz ember lépte át a svéd határt, viszonylag biztonságban. A szervezet jó értesüléseket szerzett a németek terveiről, s a Gestapo letartóztatásai elől sokakat megmentettek. Az útvonalak máig titkosak, én is csak véletlenül akadtam rá az egyikre...

A svéd határ közelsége nagy segítséget jelentett a norvég titkos hadsereg tagjainak. Azokat, akik gyanússá váltak, és letartóztatásukat elrendelték, a legtöbb esetben sikerült idejében átszöktetni a határon. Külön szervezet működött, amely a bajbajutottakat biztonságban kísérte oda, ahol a németek kijátszásával át lehetett osonni svéd területre.

Még így is nagyon sokan kerültek az ellenség karmai közé. Megbízható számítások szerint a lakosságnak mintegy 15-20 százalékát zárták a Gestapo börtöneibe, és kellett elszenvedniük a Gestapopríbékek kegyetlen kínzásait. Körülbelül 50 ezer norvég járta meg a Gestapo börtöneit. A legtöbbjük férfi volt. Ha a norvég népességből kivonjuk a nőket és a gyerekeket, azt az eredményt kapjuk, hogy a maradék 3 millió polgár közül minden tizenharmadik legalább egyszer börtönbüntetést kapott.

BELGIUM

Mikor a belga hadsereg letette a fegyvert, és a király önkéntesen vállalta a német fogságot, úgy látszott, hogy a németekkel szemben való ellenállás majdnem kilátástalan. De a belgák az első világháborúban már megtanulták, hogy földalatti tevékenységgel hogyan lehet legtöbbet ártani a hódítóknak. A második világháborúban a földalatti ellenállási mozgalom

megszervezői s vezérei leginkább olyanok közül kerültek ki, akik már az 1914-1918-as világháborúban is elszenvedték a német megszállás nyomorúságát. John Kobler a következőkben elbeszéli, hogy a már az első világháborúban is híres belga földalatti sajtó mennyi gondot okozott a német megszállóknak:

Alig három hónappal azután, hogy von Falkenhausen tábornok csapatai berendezkedtek Belgium tartós megszállására, 1940. augusztus 15-én, a német *Kommandantur* levelesládájába az egyik járókelő nagyobb borítékot dobott be a német megszálló csapatok parancsnokának címezve. Az örök nem törődtek vele, és a járókelő háborítatlanul továbbmehetett. Mikor a postaládát kiürítették, és a parancsnok egymás után bontotta fel a neki szülő leveleket, a testes borítékból asztalára került a világ legrégebbi földalatti újságjának, a *La Libre Belgique*-nek legújabb száma. Az újság szerkesztői megemlékezve arról, hogy huszonöt évi szüneteltetés után indították meg ismét újsálgukat, a lap első oldalára külön rányomtatták: „Első szám. Új háborús folyam.” A német katonai kormányzó monoklis arca mindjobban eltorzult, és a hangtalan düh mindinkább kiült arcára, mikor az újság gondos olvasásába kezdett. A lap minden cikke gúnnyal, megvetéssel és ha kellett, a francia humor könnyedségével írt a német megszállókról. „El ne higgyétek, amit hazudnak!” – figyelmeztette olvasóit a vezércikk. – „Dühünk és kegyetlen bosszúnk soha el ne lankadjon. Soha ne felejtjük el, hogy azok, akik országunkat megszállták, közönséges gonosztevők, műveletlen barbárok és rablógyilkosok. Bármit tesznek is, mindenütt és mindenben szálljunk szembe velük! Ez legyen a napiparancs minden napra.”

Hagyományos arcátlansággal – természetesen német szempontból nézve – a lap szerkesztőségének címét így közölte a szerkesztő feltűnő helyen: „Kommandantur, 1 Place du Trone.” Peter Pannak, Sir James Barrie híres regényhősének nevezte magát. A lap ára? „Mivel a boche-ok tönkretették Belgiumot, ezt a példányt ingyen adjuk.” A lap gazdasági rovatának szerkesztője hozzátette: „Minthogy az üzleti élet megszűnt, továbbá tekintettel a márka elértéktelenedésére, hirdetések egyelőre nem fogadunk el, és üzletfeleinket arra kérjük, hogy pénzüket tartogassák jobb időkre.” Peter Pan, a szerkesztő, megígérte, hogy a lap havonta kétszer fog megjelenni a cenzúra kijátszásával, és a példányok pontosan eljutnak majd az olvasók kezébe...

A szerkesztő állta a szavát, és a háború végéig egyetlen szám sem maradt ki. A lap titokzatos módon mindig eljutott a legfontosabb német

személyiségek asztalára a megjelenése napján. Terjesztőinek volt gondja arra is, hogy igen nagy kockázat vállalásával számokat juttassanak el a Londonban működő emigráns kormány minisztériumaiba. Így akarták megmutatni, hogy Peter Pan, a belga ellenállási szellem szimbóluma él, és soha nem hajol meg az erőszak előtt. A lapot szerkesztői kétféle kiadásban jelentették meg: az egyiket francia, a másikat flamand nyelven. A példányszám általában 50 ezer volt egy-egy alkalommal. Ennél azonban sokkal többen olvasták, mert minden példány kézről kézre járt.

Peter Pan elnémítására a Gestapo állandóan 500 ügynököt foglalkoztatott. Az ügynökök kopómunkája időnként sikerrel járt. Így 1941 júliusában Liège-ben a lap tizenhat olvasóját, köztük több fiatal leányt letartóztattak. Valamennyiüket megkínozták, hogy elárulják, kiktől kapták az egyes példányokat. Flandriában a lap két terjesztőjét tárgyalás és kihallgatás nélkül agyonlőtték. De hiába volt a németek minden erőlködése, a La Libre Belgique továbbra is pontosan megjelent, s kijátszotta a német titkosrendőrség minden abbéli igyekezetét, hogy a belga ellenállás hangját elnémítsa.

FRANCIAORSZÁG

A német megszállás a szenvedés keserves esztendeit hozta a francia népre. A francia hadsereg szörnyű összeomlása sokakat elkésérített, és sokan voltak olyanok, akik Pétaint követve megadták magukat a sorsnak, és tevékenyen együttműködtek a hódítókkal. Az ország lakosságának túlnyomó többsége azonban hallani se akart sem az együttműködésről, sem a nácik „új rendjéről”. De Gaulle tábornok, még mikor az áruló Pétain a németekkel kötött fegyverszüneti szerződést alá sem írta, 1940. június 18-án kiáltványban fordult a francia néphez, felszólítva mindenkit, hogy csatlakozzon az ellenállási mozgalomhoz. A szabad franciák mozgalma igen rövid idő alatt hatalmas méreteket öltött. Több mint százezer francia katonának sikerült angol földre menekülni. Angliában a brit hadsereghez beosztva képezték ki a menekülteket, hogy tovább harcoljanak a németek ellen. A francia gyarmatok közül De Gaulle tábornok mellé álltak az Egyenlítő mentén fekvő afrikai területek, valamint a Csendes-óceánon Új-Kaledónia. Ezenkívül francia katonák is harcoltak a németek ellen Észak-Afrikában. Eisenhower főparancsnoksága alatt a francia csapatok már külön hadsereggént küzdöttek a német fogolytáborból megszökött Giraud tábornok közvetlen irányításával. De az ellenállási mozgalom fontos

szerepet játszott a megszállt Franciaországban is. Harcaikról a francia André Girard, kinek könyve angol nyelven Amerikában is megjelent, a következő részleteket írta:

A francia földalatti hadsereg a reguláris francia hadsereg legkiválóbb tisztjeiből, altisztjeiből és közlegényeiből alakult. Rajtuk kívül igen sok polgári személy is belépett a mozgalomba, akik a katonákkal vállvetve vettek részt a földalatti hadsereg különböző tevékenységében. A titkos szervezet megalakulásának a gondolata akkor merült fel, amikor sok százezer francia menekült délre az ország területére lerohanó németek elől. Családtagok szakadtak el egymástól, és az újságok hasábjai tele voltak hirdetésekkel, amikben az elveszettek után tudakozódtak, és kérték, hogy jelentkezzenek.

A földalatti szervezkedés vezetői válaszoltak ezekre a hirdetésekre, és a következő tartalmú felszólítást küldték a kérdezősködőknek: „Tudjuk, hogy súlyos csapások érték önt is, amikor hontalanná lett. De a háború folyik tovább. Tartson velünk, és vállalja a harcot Franciaország megmentéséért. Felszólításunkat másolja le, és küldje el három barátjának. Legyen ön is láncszem abban a szabad láncban, amely rabláncainkat majd széttöri!”

A szervezkedést nagymértékben elősegítették magas beosztású és a fegyverszünet aláírása után leszerelt katonatisztek. Elméletileg Franciaország egész hadianyagát ki kellett volna szolgáltatni a német hadseregnek. A valóságban a francia hazafiak sok száz tonnányi fegyvert és lőszert rejtettek el. A földalatti mozgalom tagjai a titokban gyűjtött fegyvereket a hegyekben kiépített erődökben rejtették el.

A szervezkedés kezdetén a mozgalom irányítói főhadiszállásuknak a párizsi metrót választották. Ennek helyiségeiben dolgoztak, és megbízottaik a metró utasai között állandóan toborozták a mozgalom új meg új híveit. A német titkosrendőrség felfedezte tevékenységüket, és a munkát abba kellett hagyniuk. De csak a helyüket változtatták meg; tevékenységük nemhogy csökkent volna, hanem állandóan fokozódott.

Gondosan összeállított névsorok álltak a mozgalom vezetőinek rendelkezéseire. Pontos lajstromok készültek a vasúti alagutakról, hidakról, gyárakról, hajóépítő műhelyekről és minden olyan helyiBégről vagy berendezési tárgyról, amelynek elpusztítása kárt tehetett az ellenségnek és hátráltathatta a német katonai tevékenységet. Miként Belgiumban, a francia földalatti mozgalomnak is külön sajtója volt. Több újság jelent meg, eleinte csak gépelt formában, később azonban már több nyomda is

rendelkezésükre állt. A háború vége felé 40 ilyen újság jelent meg, és a példányszámuk elérte a félmilliót.

A mozgalom tagjait gondosan felkészítették a különböző feladatok elvégzésére. Megtanították őket, hogyan kell elhelyezni robbanószerkezeteket vasútvonalak, hidak és alagutak felrobbantásához. Hogyan kell tönkretenni a németeknek hadiüzemként dolgozó gyárat, hogyan kell a kiszemelt áldozatot megfojtani, mielőtt egyetlen hang kijönne a torkán; hogyan kell hangtalanul használni a revolvert, s miként kell a géppisztollyal bánni.

A mozgalom kiképzőtisztjei rendszerint kipróbálták az újoncok ügyességét és bátorságát, mielőtt nagyobb feladatokat bíztak volna rájuk. Veszélyes munkát kaptak, amiket végre kellett hajtaniuk. Így például az újonc parancsot kapott, hogy ártatlan csomagnak látszó gépfegyvert szállítson el egy városból valahová. A csomaggal ki kellett mennie a vasútállomásra, feladni a csomagot személypoggyászként, majd a megérkezéskor kiváltani, és mindezt a rendőrség orra előtt. Máskor az volt a feladat, hogy bizonyos telefonvonalakat el kellett vágni, vagy robbanóanyagot kellett elhelyezni a pályaudvarokon veszteglő teherkocsikban.

Sokszor hónapokig tartott egy-egy nagyobb rombolás tervének előkészítése. Egy alkalommal az volt a terv, hogy felrobbantják Radio Parist, Franciaország legnagyobb rádióállomását. A mozgalom tagjai megkérték Londonból a megfelelő mennyiségű robbanóanyagot. Hogy semmi baj ne történjen, és a küldött robbanóanyag is pontosan annyi legyen, amennyire szükség van, Angliában felépítették a rádió-adóállomás és antennatorony pontos mását, azután felrobbantották. A szabad franciák mozgalma négy embert választott ki a feladat végrehajtására. Ezek százszor meg százszor elpróbálták a dolgot, mielőtt a vállalkozást végrehajtották. A kijelölt napon a négy férfi az éjszaka csöndjében átkúszott a falakon, elhelyezték a robbanótölteteket, azután elmenekültek. Húsz perccel később a robbantás teljes sikerrel járt. A merénylőket a németeknek sohasem sikerült megtalálni.

A gondosan előkészített szabotázs másik példája Dél-Franciaországban történt, nem sokkal azután, hogy 1942 őszén a szövetséges csapatok partra szálltak Észak-Afrikában. Abban az időben mindenki azt várta, hogy brit-amerikai csapatok partra fognak szállni a dél-francia partokon is. Fontos volt tehát, hogy a tengely csapatai ne juthassanak el az olaszországi harcterekről a gyengén megerősített délfrancig partokra. Ebből a célból járhatatlanná kellett tenni az olasz-francia határon át vezető utakat és

vasútvonalakat. A mozgalom egyik csoportja parancsot kapott, hogy helyezzen el robbanóanyagot az Alpok egyik alagútjában. Az alagút nem egyenesen, hanem több kanyarral haladt, és az ellenállók a robbanótölteteket az alagút egyik kanyarulatában helyezték el. A robbanás sikerült, és a felrobbant szerelvény olyan hatékonyan eltorlaszolta az alagutat, hogy több napba került, mire a vasútvonalat járhatóvá tudták tenni újra. Ugyanekkor egy másik csoport dinamittal felrobbantott egy meredek sziklafalat, amely rázuhant az alatta haladó vasúti pályára, és azt alaposan eltorlaszolta. A harmadik csoport feladata az volt, hogy öljék meg a kijelölt vasúti híd őreit, és azután robbantsák fel a hidat.

A földalatti mozgalom egyik tagja önként csatlakozott egy munkáscsoporthoz, akiket a nácik összereltek, azután Németországba szállítottak. Az ellenállási mozgalom tagja azért ment velük, mert utasítást kapott, járjon utána, hol működik a németeknek egyik titkos tengeralattjáró-építő üzeme. Mikor a munkáscsoport német területre ért, sikerült megszöknie, és addig járta a környéket, amíg a keresett titkos gyárat meg nem találta. Az ügynök semmi feljegyzést nem készített, nehogy ezzel elárulja magát, de minden fontos részletet pontosan megjegyzett magának. Sikerült visszajutnia Franciaországba, és nem sokkal később szövetséges bombázók támadása ezt a titkos tengeralattjáró-építő gyárat elpusztította.

A maquisardok tevékenységéről J. Kessel amerikai újságíró a következő részleteket írja:

Eleinte csak kevesen tagadták meg a németországi hadimunkát, amikor a megszálló hatóságok a lakosságot erre besorozták. Később sok ezerre, sőt százezerre nőtt azoknak a száma, akik hallani sem akartak róla, hogy rabszolgáknak menjenek el Hitler Németországába. Ezek közül sokan a falvakban bujkáltak, legnagyobb részük azonban a hegyek közé vette be magát, hol megalkották a maquisardok, a bozótok hadseregének alakulatait: Savoyában, a Cévennesek között, a Pireneusokban és Közép-Franciaország hegyeiben. A maquisardok mind fiatalok voltak, hadkötelesek. Táplálásukról a francia parasztok gondoskodtak. Nagyszerűen kiépített katonai szervezetet tartottak fenn, fegyvereiket részben a németektől zsákmányolták, részben légi úton a szövetségesektől kapták. Néha még újságot is adtak ki. Mindegyik csoport külön kis köztársaság volt a maga külön törvényeivel. Zászlójukat Lotaringia piros kettős keresztje díszítette.

A franciák nem kedvelik a politikai gyilkosságot. Vérmérsékletük, az az éghajlat, amelyen élnek, országuk és egész kultúrájuk visszatartotta őket a vérengzésektől. Az ellenállás első napjaiban sokan voltak, akik nehezen barátkoztak meg a gondolattal, hogy az ellenséget hidegvérrel törbe csalják és gondos eltervezés után meggyilkolják. Később maguk a németek gondoskodtak arról, hogy a franciák ne tápláljanak ilyen aggodalmakat. Az évszázados civilizáció megkööttségeit mintha a szél fújta volna el, és az őskori ember vad ösztönei éledtek újra a gyűlölt ellenség elleni harcban. A maquisard meggyilkolja a német katonát, mert tudja, hogy ezzel védi otthonát, mindennapi kenyerét, azokat, akiket szeret és becsül. Ezért gyilkol mindennap, legtöbbször az éjszaka leple alatt. Ha teheti, könyörtelenül megöl minden németet és a németek összes szövetségését, az árulókat és a besúgókat. Gyilkos tervei végrehajtásában a józan ész vezeti, de gyilkol azért is, mert életösztöne azt diktálja, hogy gyilkoljon, ha életben akar maradni.

A maquisard-élet külsőségei ijesztőek és félelmetesek voltak. Ezer meg ezer francia fiatal dobta el magától az emberi civilizáció kényelmét és minden egyébként becsben tartott külsőségét. Mosdásról, tisztálkodásról néha heteken át nem lehetett szó. Soha nem borotválkoztak, és napbarnított, esőtől vert arcukat bozontos szakáll fedte. Föld alatti üregekben, barlangokban aludtak. Az élelem mindig az egyik legnagyobb gondjuk volt. A francia parasztok sokat megtettek értük, de ennek a támogatásnak lehetőségei néha kimerültek. Láttam fiatalokat, akik cipő helyett szétvagdalt autógumik darabjait kötötték a talpukra, vagy alkalmas fakérget. Láttam olyanokat, akiknek egyetlen ruháján egy felhasított krumpliszák volt, amit a csípőn zsineggel kötöttek meg. Senki nem tudta, hogy ezek a fiatal maquisardok azelőtt milyen társadalmi réteghez tartoztak. Voltak közöttük parasztok, munkáscsaládok fiai, tisztviselők és egyetemi hallgatók. Sápadt, beesett arcuk hosszú hetek vagy hónapok óta tartó éhezéssel beszélt. Tekintetükben, sötéten villogó szemükből a gyűlölet tüze csillant. Attól kellett félni, hogy ha sokáig tart a háború, egyszer mégiscsak hirtelen véget ér a kitartásuk, és valamennyien elpusztulnak. A tél még nem jött el, de mi lesz, ha majd viharok dúlnak a hegyek között, és az utakat eltakarja a hó?

Ha az ember végiggondolja, nem is olyan biztos, hogy érdemes ezt a sok szenvedést vállalni. Vajon a rombolás, az önmagukban nem sokat érő szabotázsakciók, néhány német katona meggyilkolása, és a titkos fegyverraktárak készletei, amit talán sosem tudnak majd felhasználni, megéri-e a sok fiatal élet pusztulását és hosszúra nyúlt szenvedését?

Őszintén elismerem, hogy ezekre a kérdésekre észérvek alapján magam sem tudok feleletet adni. A maquisardok is néha erre gondolnak, és megvitatják egymás között a kérdést, de aztán belátják, hogy lehetetlen abbahagyni, amit elkezdtek. Lehetetlen a naponta véresen elkövetett és a legkegyetlenebb eszközökkel véghezvitt gyilkosságokat abbahagyni, és a németeket nem meggyőzni arról, hogy francia földön nem terem számukra más, csak gyűlölet. Éreztem azt is, hogy az ellenség szempontjából lelkileg szörnyű hatást válthat ki, hogy olyan ellenség ellen harcolnak, akik nem hordanak egyenruhát, nem zászlók alatt felsorakozva indulnak ellenük, és nincs otthonuk, amit védelmeznek. Ez sokkal félelmetesebb, mint a legkeményebb ütközet, amit hadseregekkel és katonák ellen kell vívniuk. Ha belegondolok, érzem ezt, és érzi velem együtt minden maquisard, hogy mi vívjuk a francia nép legdicsőségesebb harcát. Nem arról van szó, hogy mi vívjuk ki a nemzet számára a győzelmet. Ezt majd biztosítják a mienknél sokkalta nagyobb erők. és a győzelem bizonyosan eljön a mi segítségünk nélkül is. Abban a háborúban, amelyet mi viselünk, nincs hadkötelezettség, nem számíthatnak dicsőségre sem, mert ez a háború a dicstelen kivégzések és a kegyetlen gyilkosságok háborúja, törvényen kívüli, szabad háború. Röviden: maga az élet.

JUGOSZLÁVIA

Amikor 1941 márciusában a gyenge jugoszláv kormány meghajolt Hitler akarata előtt, az ország népe egy emberként fellázadt. Jugoszlávia népei nagyon jól tudták, hogy ebben a harcban vereség vár rájuk, de inkább választották a biztos halált, mint a gyűlölt ellenség előtti becstelen megalázkodást. A németek a háborút Belgrád bombázásával kezdték. A nácik túlereje a gyenge és rosszul felszerelt jugoszláv hadsereg ellenállását rövid néhány nap alatt megtörte, és a németek a győzelem tudatától büszkén azt hitték, hogy Jugoszláviával egyszer és mindenkorra végeztek. Hamarosan azonban tapasztalniuk kellett, hogy a meghódítottak szabadságmozgalma pillanatnyi békét vagy nyugtot sem enged nekik. Hegyi búvóhelyeikből előbb Drazsa Mihajlovits tábornok csetnikjei, később pedig, 1943-tól Tito marsall partizánjai félelmet nem ismerő kegyetlenséggel indították meg a harcot a betolakodó németek és olaszok ellen. Jugoszláviában olyan nagy kiterjedésű volt a nép nélkülözést vagy félelmet nem ismerő szabadságharca, hogy az ellenség kénytelen volt állandóan húsz hadosztályra való katonaságot állomásoztatni Jugoszlávia

területén, hogy uralmukat képesek legyenek fenntartani. Cyrus L. Sulzberger, a New York Times haditudósítója a következő részleteket írta le egyik cikksorozatában Titóról és partizánjairól:

1943. december. – Negyedmillió ember, férfi és nő, megközelítőleg 26 hadosztályba szervezve, eszközökben nem válogató, kegyetlen háborút visel Adolf Hitler harcedzett katonái ellen mindenütt a jugoszláv határ mentén. A németek jugoszláv területen kénytelenek több mint 500 kilométer hosszúságú fronton felvenni ellenük a harcot, a legnehezebb hegyi terepen, a szlovéniai Júliai-Alpoktól egészen délig, Montenegro és Albánia járhatatlan, szakadékos hegyvidékéig.

A jugoszláv partizánokról egyik parlamenti beszédében Churchill miniszterelnök azt állította, és szavaiban bizonyosan nem volt semmi túlzás, hogy Tito marsall csapatai több ellenséges hadosztályt kötnek le, mint Olaszországban az 5. és a 8. hadsereg. Harcaik megbecsüléseképpen az amerikai hadvezetés igyekszik minden eszközzel, hadfelszereléssel és munícióval támogatást nyújtani nekik. Ráadásul vízi és légi úton katonai küldöttségek érkeztek vagy vannak úton mindhárom nagy szövetséges, az amerikaiak, az angolok és az oroszok részéről.

Tito partizánjai nyíltan és dicsekedve vallják magukat kommunistának. Vezérik maga is kommunista, és az ország népeit pártjában kívánva egyesíteni, a jugoszlávok fáradhatatlanul harcolnak, hogy elvesztett szabadságukat visszanyerjék. Kinyilvánított szándékuk, hogy a teljes egyenlőség alapján, egyetlen nagy szövetségben egyesítik Délkelet-Európa szlávjait.

Jugoszlávia szabadságharcosai a nép felszabadító hadseregének nevezik magukat. Tito a hadserege megszervezését még 1940 első felében kezdte meg. Ő maga horvát származású, és valamikor Joszip Broznak hívták. Ifjúkorában vasmunkásként dolgozott, később a Szovjetunióba került, és ott lett meggyőződéses kommunistává.

Joszip Broz több hónapon át tartózkodott titokban Belgrádban. Hadseregének szervezése ekkor már megkezdődött. A náciak az utcákon vadásztak rá, ő pedig kávéházi sarkokban ült, szájában az elmaradhatatlan cigarettával, zsebében revolverrel, és kávézott, miközben megalkotta országos szervezetét... A Gestapo mindent elkövetett, hogy kézre kerítse, még besúgók és spiclik együttműködését is felhasználta. Joszip Broz 1943 végén Tito marsallként hatalmas néphadsereg vezére lett. Kormányt is alakított, és a szövetségesektől azt kívánta, hogy Jugoszláviát az ő kormányának vezetése alatt ismerjék el az Egyesült Nemzetek tagjaként.

Tito marsall több katonai missziót is küldött a szövetségesekhez, és azok is folyamatosan küldték hozzá katonai képviselőiket.

Dél-Olaszország meghódítása sokat segített Tito néphadseregének. Olasz repülőterekről felszálló szállítógépek sok ezer tonnányi hadianyagot juttattak el a hegyek között harcoló partizánokhoz: ágyúkat, lőszert, egyenruhát, orvosi eszközöket és különleges műszaki berendezéseket.

A partizánok haderejének szabályszerű katonai szervezete volt. Ágyúi legnagyobb részét a németektől vették el. Tisztképző iskolákat, egészségügyi csapatokat és természetesen külön vezérkart tartottak fenn.

Amikor 1943 júniusában a németek ellen megindult a nagy orosz támadás, megeléknült a partizánok harci tevékenysége is. A forradalmi mozgalom egyre csak terjedt. Tito öt szerbiai partizáncsoport számára készített haditerveket. Több fegyverraktáron rajtaütöttek. Egyik csoport például, két lefűrészelt tusú puskával felfegyverkezve, Kragujevácbán megtámadott egy tíztagú járőrt. Minden fegyverüket elvették. A minap ugyanez az alakulat már egy századot támadott meg, s fosztotta meg őket minden hadfelszerelésüktől, még a harckocsiktól is.

Július 13-án a megszállók ellen kiterjedt lázadás tört ki Montenegróban (Crna Gora). A „fekete hegyek” népe kegyetlen erővel támadt rá a gyűlölt olasz megszállókra, és a kis ország három nagy városában szinte az utolsó szálíg legyilkolták őket. A montenegrói büszke és bátor nép. Öntudatosan szokták mondani: „Mi és az oroszok együtt kétszázmilliónyan vagyunk.”

Ugyanekkor Horvátországban a titkos kommunista szervezkedés kezdett nagyobb szabotázstevékenységbe, és százával gyilkolták meg a Gestapo- és az usztasaügynököket.

Tito marsall csapatai az első nagyobb harcokat több mint fél évvel korábban, 1942 végén kezdték el Szlovéniában, Horvátországban és lenn délen, Nyugat-Boszniában, valamint a Dalmát-tengerparton.

A németek 1943 elején négy kitűnően felszerelt hadosztályt indítottak Tito ellen, megerősítve olaszokkal, horvát usztasákkal és Mihajlovits csetnikjeivel. A partizánok hadállásait nagy kiterjedésű bombázás alá vették. A partizánok hegyeik között rejtőztek, és légvédelmi tüzéségük nem lévén, a repülőgépekben sok kárt tenni nem tudtak.

Tito Horvátország délnyugati szögletében az I. bosnyák hadtest négy hadosztályát és az I. horvát hadtest ugyancsak négy hadosztályát hagyta hátra, ő maga pedig öt legjobb hadosztályával hosszú ideig tartó visszavonulásba kezdett. A visszavonulás végén csapatai beásták magukat Montenegro hegyei közé. Magukkal vitték mintegy 4500 főnyi sebesült

katonájukat is, akik nagybeteg is inkább vállalkoztak a nehéz útra, mint hogy fogolyként az ellenség kezébe kerüljenek.

Tito rongyokba öltözött, éhes hadseregének visszavonulásáról a részleteket senki sem jegyezte fel. Napokon át dühöngött a hóvihar, és fújt az Adriai-tenger félelmetes északi szele, a bóra. A katonák nyers hússal és száraz levelekkel táplálkoztak. Sokszor tömeghallucináció áldozataivá lettek. Egy alkalommal az egyik ezred tagjai azt képzelték, hogy nagy messzeségben csodálatosan szép kastélyt látnak, amelynek kéményei vidáman füstölnek. Egy másik ezred katonái azt hitték, hogy meleg étel szagát érzik; vadul rohantak a sereget követő, de üresen álló tábori konyhák felé, hangosan követelve, hogy adjanak nekik meleg ételt.

Prozornál és Imotskinál, Délnyugat-Boszniában, a néphadsereg dél felé tartó útja közben megtámadott és teljesen felszámolt egy olasz hadosztályt. Ekkor nagy mennyiségű fegyver és ruházat került a győztesek kezére.

Márciusban az időjárás kegyetlenül hideg volt a magas hegyekben. A németek új támadást indítottak észak felől, parancsnokuk, Alexander von Loehr tábornok, Belgrádból repülőgépen érkezett, hogy átvegye a hadműveletek irányítását. A harcban a németek három hadosztállal vettek részt, közöttük voltak a harminchatos gránátosok, akik Görögországból érkeztek.

Tito hadserege nehéz helyzetbe került, de felhasználva minden rendelkezésre álló lőszert, ellentámadásba kezdtek. A Luftwaffe meg-megismétlődő bombázásai ellenére a néphadsereg az olaszoktól zsákmányolt tábori ágyúkból lőtte a támadókat, és sikerült őket viaszorítani.

Áprilisban Tito marsall új hadtesteket szervezett Szlavóniában és Boszniában, a németek pedig újabb támadásra készültek. Ebben hét német és öt olasz hadosztály vett részt, azonkívül nagyobb létszámú usztasacsoportok. Az ellenség új hadviselési móddal kísérletezett. Ez alkalommal nem vonultak zárt hadoszlopokban Tito seregei ellen, hanem apróbb csoportokat szervezve akartak szembeszállni ellenfeleikkel, és megsemmisíteni őket. A németek s az olaszok végül összpontosított támadásra készültek – május közepén ugyanazokban a napokban, mikor megsemmisítő vereség érte őket Észak-Afrika földjén.

A tengelycsapatok nagy hadművelete Montenegróban, a magasan fekvő Piva fennsíkon bontakozott ki. Tito marsall rádió értesítést kapott, hogy nagyobb ejtőernyős-különítmény érkezését várhatja. A repülőgépek a jelzett időben meg is jelentek, de olyan heves viharok dúltak három napon

keresztül, hogy az ejtőernyővel való leszállás a nehéz hegyi terepen teljeser. lehetetlenné vált.

Végre, május 27-én, a vihar kidühöngte magát, és a brit katonai egység hat tagja nagy nehézségekkel küzdve, de szerencsésen földet ért.

A harc a tengely és a népfelkelők között akkor negyven napon át szüntelenül tartott. Tito északnyugati irányba vezette csapatait, miután sikerült 60 kilométer hosszúságban áttörni a németek megerősített vonalait. A harc elkeseredetten folyt, mert a németek minden hegyoldalt erődítménnyé építettek ki. Géppuskáik, mozsaraik és tábori ágyúik félelmetes tüzet zúdítottak ellenségeikre. Ezekben a harcokban Tito marsall mindig a legelső sorokban küzdött.

A partizánsereg nehéz harcok után felszabadította egész Boszniát, annak ellenére, hogy a németek dicsekedve számoltak be a partizánmozgalom végleges felszámolásáról. Ez júliusban történt, amikor mindössze két hadosztályuk harcolt Sziófiában, ám hét vonult Tito ellen. A partizánoknak igen nagy veszteségeik voltak; az elesett katonák sírját meg lehetett találni az ország minden zugában, de töretlen kitartásuk végül elérte a kitűzött eredményeket, és számuk hónapról hónapra ezrekkel és tízezrekkel növekedett. A nép rajongva tekintett rájuk, és bálványozta vezérüket, Tito marsallt. Földönfutóvá lett asszonyok gyermekeikkel kerestek menedéket a partizánoknál. Amikor a néphadsereg bevonult Jajce történelmi hangulatú városába, ahol a bosnyákok legendás királyának, Tvrtkának várkastélya épült, a hadsereggel együtt több ezer szegény parasztasszony érkezett, akiknek védelmét Tito katonái vállalták. A föld egyszerű népének embertelenül sokat kellett szenvednie a németektől ezekben a harcokban. Házaikat vagy a németek gyújtották fel, vagy ők maguk pusztították el, hogy ezzel is nehezebbé tegyék a gyűlölt ellenség helyzetét.

A népfelkelők között nemcsak szerbek harcoltak, hanem a legkülönbözőbb délszláv népek és törzsek, horvátok, bolgárok, domobrancok, velük szemben pedig németek, olaszok, horvát usztasák és fasiszta érzelmű szerbek.

Belgrád és Zágráb között húzódik Délkelet-Európa egyik legfontosabb vasútvonala, amelyen békeidőben az Orient expressz szerelvényei közlekedtek Milánó és Isztambul között. Ezen a vasútvonalon most lassan és óvatosan haladtak a németek számára utánpótlást szállító vonatok, halálos félelemben, mert tartani kellett attól, hogy a szabotőrök az egész szerelvényt bármelyik percben levegőbe röpíthetik. A vonatok csak nappal közlekedtek. Elöl haladt egy páncélvonat, ez maga előtt tolt több homokkal megrakott teherkocsit, hogy ha robbanás történik, ezek pusztuljanak el.

Fenn a levegőben német repülőgépek igyekeztek felderíteni a terepet, és felfedezni az esetleges szabotőröket.

Tito ellentámadása, amely 1943-ban a nyár elején kezdődött, kiterjedt az egész jugoszláv hegyvidékre, Macedóniától Szlovéniáig. A jugoszláv partizánok ugyanakkor kapcsolatot tartottak fenn földalatti katonai szervezetekkel, amelyek állandóan harcoltak a tengelycsapatok ellen Albániában, Görögországban, Bulgáriában, Romániában és Olaszországban.

Amikor Olaszország meghódolásának időpontja elérkezett 1943 szeptemberében, a jugoszláv partizánok is komolyan részt vettek a harcokban. Tito marsall seregei fegyvereztek le hat fasiszta hadosztályt Szlovéniában, és szabadították fel Dalmáciát, ahol egy ideig csak a németek és az olaszok két megerősített pontja, Zara és Sebenik tudott kitartani. A partizánok első tankdandára Triesztet kezdte ostromolni. Szlovénia fellázadt a német megszállók ellen, és elpusztítottak minden német katonai berendezést. A német hadvezetés nagy sietve páncélosdandárokat küldött Szlovéniába, és működésbe léptek a lázadók ellen a félelmetes Tigris-tankok, de képtelenek voltak megküzdenni a fellázadt nép erejével.

Olaszország kapitulációja 1943 szeptemberében lényegesen megkönnyítette Tito tevékenységét. Ekkor már elég erősnek érezte magát ahhoz, hogy politikai téren is megkezdje a szervezkedést. A jugoszláv nép képviselőit Jajce városába hívta össze, és itt vetették meg az új demokratikus jugoszláv állam alapjait. A győzelemben ekkor már nem kételkedtek, és a partizánok minden erővel felkészültek a gyűlölt németek teljes leverésére.

Aki szelet vet...

KÖNYÖRTELEN HARC A LEVEGŐBEN

Nem véletlenül történt, hogy a háború első éveiben és a német háborús előkészület idején Hermann Göring volt a második legfontosabb személy Hitler után a német hadvezetésben. Hitler a Luftwaffe támadóerejében bízva akarta uralmát kiterjeszteni egész Európára. Lengyelországban a légierő vezette be a német páncélosok támadását, ugyanez történt Nyugat-Európában a félelmetes villámháború hónapjaiban, Hollandia, Belgium és Franciaország leverésekor. Hitler abban bízott, hogy a Luftwaffe segítségével térdre kényszerítheti Nagy-Britanniát is. Számításai nem váltak be, mert erre a feladatra a német légierő nem volt kellőképpen felkészülve. Első nagyobb kudarcát éppen Nagy-Britanniával szemben szenvedte el, és az első kudarcot gyors egymásutánban követte a többi. A „Daedalus” álnéven író amerikai katonai szakíró a következőképpen magyarázta, miért következtek be a német légierő kudarcai és vereségei, úgy, amint az 1943-ban már letagadhatatlan tényné vált:

Mindazok a szövetséges haderők, amelyek a németek ellen harcoltak, érthető érdeklődéssel viseltettek a németek légierője iránt. Mindenekelőtt azt akarták tudni, milyen harci gépek állnak a németek rendelkezésére, és milyen hadi potenciált képviselnek a német pilóták. Amikor a szövetségesek sorra szenvedték el vereségeiket a lengyelországi, norvégiai, franciaországi és csendes-óceáni harcokban, és amikor ugyanezek légi fölénye még egy távoli remény volt, a harcban álló katonák mind ezzel a kéréssel fordultak az szövetséges hadvezetőséghez: „Az Isten szerelmére, küldjetelek repülőgépeket!”

A Luftwaffe legnagyobb sikereit a németek első támadó hadjárataiban érte el. De Hitler a kitűnően felszerelt német légierőt fenyegetésnek már korábban is felhasználta. A nemzetiszocialista Németországnak ijesztő légi fegyvernemétől való félelem bénította meg a nyugati szövetségesek politikáját, mikor sorra nyugodtak bele Németország hódító szándékú terjeszkedésébe Ausztriában, később Csehszlovákiában. Sok jel mutat arra, hogy a Luftwaffe tervezői és létrehozói elsősorban rövid ideig tartó és az ellenség ellenálló erejét gyorsan megtörő, támadó hadjáratokra gondoltak. A légi hadsereget szánták a villámháború, a *Blitzkrieg* gyors sikereinek

bevezetésére. A németek a légierő felhasználásával gyakran vak rémületet keltettek a megtámadottakban és a hátszágban, ha ejtőernyőscsapatokat vetettek be. A német légierő aránylag kevés repülőgéptípust használt. Az ismertebbek voltak a *Heinkel*, *Dornier*, *Junker*, *Focke-Wulf* és a *Messerschmitt* harci gépek. Ezek közül csak kettő volt vadászgép, a többiek rövid távolságra felhasználható, könnyű- és középbombázók, amelyek aránylag csekély bombaterhet vittek magukkal, és védőfegyverekkel csak hiányosan voltak felszerelve. Amikor a háború megindult, a németeknek egyáltalán nem voltak távolsági nehézbombázói.

Szempontjukból nagy előnyt jelentett, hogy a háborúra való felkészülés közben berendezkedtek az előbb említett néhány harci gép tömeggyártására. Kezdetben nagy volt a fölényük, mert Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban a gépek gyártása ekkor még nem kezdődött el. Az európai háború *Blitzkrieg* korszaka 1941 nyarán végződött, mikor Németország megtámadta Oroszországot. A remélt gyors sikerek Oroszországban nem következtek be, és ekkor, 1941 és 1943 között, a német légierőnek olyan harcokat kellett vállalnia, amelyeknek folytatására nem rendezkedett még be. Új típusok gyártásában a németek olyan lassúak és nehézkesek voltak, hogy 1943-ig csak egyetlen újabb vadászgépet, a *Focke-Wulf-190*-et és egyetlen új bombázót, a *Heinkel-177*-et kezdték el gyártani. Elavult a valamikor híres szállítógépük, a Ju-52 és a kezdetben olyan félelmetes Ju-87 (Stuka) típusú zuhanóbombázójuk is. Ezeket az elavult gépeket a német hadvezetőség még nagy számmal használta fel a Tuniszban lefolyt harcok idején is.

A német légihad a szövetségesek vadászgépeivel és bombázóival szemben mindjobban lemaradt és hátrányba szorult. Ezért történhetett meg, hogy a Luftwaffe 1941-ben sokkal félelmetesebb katonai erőt képviselt, és számbelileg is nagyobb volt, mint 1943-ban.

A németek lassú, de állandó lemaradását a légi hadviselésben az okozta, hogy a Luftwaffe tervezőmérnökei és szakemberei nem tudtak lépést tartani a technika fejlődésével, amely a háborús szükségletek következtében meggyorsult, és a szövetségeseknél állandóan új és mind meglepőbb eredményeket ért el. Legnagyobb bajt a németek szempontjából az okozta, hogy mikor a német hadvezetés elhatározta a légierő felépítését és megszervezését, csupán rövid távolságú hadműveletekre, bombázások terén pedig az úgynevezett taktikai bombázásokra készültek fel. A szövetséges légiháború hadviselésének legfélelmetesebb és legpusztítóbb módjára, az úgynevezett stratégiai bombázásokra a Luftwaffét sosem sikerült átalakítani. Alapvető tévedésükre a németek bizonyosan akkor

ébredtek rá, amikor 1940 őszén és 1941 első hónapjaiban a Nagy-Britannia ellen indított légi hadjárat a Luftwaffe döntő vereségével végződött. A német bombázók nem voltak alkalmasak a rájuk bízott feladatok elvégzésére. Veszteségeik hamarosan sokkal nagyobb méretűek voltak annál, semhogy a támadó hadjáratot tovább folytathatták volna. A súlyos kudarc végén a német hadvezetés is belátta, hogy stratégiai bombázást nem lehet végrehajtani rövid távolságú, taktikai bombázásokra alkalmas repülőgépekkel.

Brit és amerikai részről az ellentámadás a levegőben csak 1942-ben következett be. Ekkorra már elkészültek a brit légierő, a Royal Air Force híres távolsági bombázói, a Lancasterek, Halifaxok és Stirlingek. Az amerikai légierő később annyira félelmetes híré 8. légi hadserege 1942 tavaszán alakult meg, de az első nagyobb amerikai nappali bombázás az európai célpontok ellen csak 1942. augusztus 17-én következett be.

Nagy-Britanniában a harci repülőök gyártása gyors ütemben növekedett a háború első esztendejében, de amerikai segítség nélkül a RAF képtelen lett volna a Németország elleni támadó légiháborút megkezdeni. Eleinte legnagyobb nehézséget az amerikai repülőgépeknek Európába való szállítása okozta, az Atlanti-óceánon állandóan tartó és fokozódó tengeralattjáró-veszély miatt. A nehézségek azonban fokozatosan megszűntek, amikor a szövetségesek kiépítették légitámaszpontjaikat Kanadában, Új-Foundlandon, Grönlandon és Izlandon. Közben a repülőestechnika is tökéletesedett, és az Amerikában készült bombázók hamarosan „saját lábukon” is át tudtak repülni az európai harcterekre. A szövetségeseknek hatalmas és elágazó szervezőmunkájába került, mikorra a német hadiipar szétrombolását célzó nagy légi hadjáratukat meg tudták indítani. W. B. Courtney amerikai katonai szakíró a következőképpen beszéli el a szövetségesek hatalmas szervezőmunkáját, amely Németország bombázását megelőzte:

Bármely hadsereg légi hada nagyon bonyolult és sok részből álló szervezet. A harci repülőgépek, bombázók, vadászgépek és szállítógépek ennek a szervezetnek csak egy részét alkotják. A híres amerikai repülőtábornok, Eaker mondta: „A légierő két lába a stratégiai és a taktikai légi hadsereg. Támadás esetén a légierőnek mindkét lábát fel kell használni, hogy sikereket érjen el, és gondosan meg kell választania az időpontot, hogy melyik lábával mikor lép.” Hasonlóképpen igen nagy jelentősége van légi támadóhadjárat előkészítésénél a minél teljesebb felderítésnek. A

támadásra kiszemelt ország területének egyetlen zuga sem maradhat ki, amikor a felderítőgépek nagy magasságból ezer meg ezer fényképfelvételt készítenek, és a képek előhívása után a szakértők összeállítják a támadott területek részletes térképét. Hasonlóképpen nagy fontossága van a légi szállítás megszervezésének. Az amerikai hadsereg szállító repülőgépei, a híres Air Transport Command – ATC – által kiépített légi folyosókon az egész földgömböt behálózták, olyan mértékben és olyan hatalmas szervezet megmozgatásával, amilyenre a polgári és kereskedelmi célokat szolgáló légiforgalmi társaságok a háború előtt még csak gondolni sem mertek. A külön megszervezett légi csapatszállító szolgálat, Troop Carrier Command – TCC – a háború első igazán nagyméretű ejtőernyős-vállalkozásánál, 1944 szeptemberében, Hollandiában, ötször annyi csapatszállító repülőgépet használt, mint amennyi repülőgép az Egyesült Államok területén működő légiforgalmi társaságok szolgálatában állott, és több katonát szállított légi úton ennél az egyetlen vállalkozásnál, mint amekkora George Washington egész hadereje volt hajdan.

És természetesen döntő fontossága van annak, hogy a támadásra induló légierő repülőtereit felszereljék azokkal a technikai vívmányokkal, amelyek a bombázásra kiküldött gépek irányításával biztosítani tudják a támadás sikerét. Ugyanilyen fontos alkotórésze a légierő megszervezésének a repülőgépipar fejlesztése, minden katonai szakértő és technikailag jól felkészült mérnök munkába állítása, kutatótelepek és -laboratóriumok berendezése. A harcot sikeresen folytató légierők felállítása csak akkor valósulhat meg, ha együttműködik a tudomány, a technika és a hadviselő állam kincstára, ez utóbbi azáltal, hogy a szükséges anyagi eszközöket bőkezűen rendelkezésre bocsátja.

A stratégiai bombázás sikeréhez gondos előkészületekre és minden lehetőségre felkészülő tervek elkészítésére van szükség. Az európai célpontok ellen folytatott támadásban a stratégiai bombázásnak két formája alakult ki a harcok folyamán: az angolok előnyben részesítették az éjszakai támadásokkal végrehajtott tömeges, úgynevezett szaturációs bombázást, míg az amerikaiak nappal támadtak, és pontosan céloztak. A bombázásnak ezt az alakját precíziós bombázásnak nevezték el. Az atombomba felfedezése előtt természetesen lehetetlen volt minden elképzelhető célpontot egyszerre támadni. Ezért a bombázások előkészítésénél fontos szerepet játszott a bombázandó célpontok sorrendjének a megállapítása. W. B. Courtney erre vonatkozólag a következőket mondja el, és amit az

amerikai stratégiai bombázásokról megállapít, természetesen, vonatkozik a brit légi haderő bombázásaira is.

Az amerikaiak mindig tudományos, csaknem matematikai előkészület és mérlegelés alapján megállapított program szerint küldték el távolsági bombavetőiket az európai célpontok fölé.

A Németország elleni légítámadások tervében legelső helyen a német légierő minél teljesebb elpusztításának szükségessége állott. A cél az volt, hogy a szövetségesek légi fölénye állandó, sőt fokozódó legyen. Második helyen következett Németország hadiipari szervezetének minél hatékonyabb szétrombolása, hogy ilyen módon lehetetlenné váljon számára a hadviselés.

Arra természetesen senki nem gondolt az amerikai támadások irányítói közül, hogy bombázással elpusztítsák az egész német hadiipart. Légi hadseregünk szétbombázhatta a Ruhr-vidéket, úgyhogy helyén nem maradt más, mint égneek meredő kormos falak és romhalmazok, de a német hadiipar másutt is dolgozott és termelt elsőrendűen fontos hadfelszerelési cikkeket a német katonák számára.

A szövetséges bombázások nem pusztították el vagy döntötték romba a Német Birodalom valamennyi ipartelepét. Amikor az amerikai csapatok bevonultak a meghódított német területekre, sokszor csodálkozva látták, hogy acélművek teljesen érintetlenül maradtak meg. Ennek az volt a magyarázata, hogy az épen maradt acélművekben nem gyártottak olyan fajtájú acélt, amelyet hadi célokra használtak volna fel. Amerikai katonák egyik német városban láttak egy teljesen szétrombolt épületet, amelyen még rajta volt az egyik legnagyobb német szintetikus gumigyár neve. A város lakói elbeszélték, hogy ők maguk sem értették, miért rombolták szét a bombázók csak ezt az épületet, ahol a gyár irodái voltak, míg maga a gyártelep, amely innen több száz kilométer távolságra fekszik, érintetlen maradt. Azt természetesen a város lakói nem tudhatták, hogy a szétbombázott épületben igen nagy fontosságú kutató- és laboratóriumi munka folyt, ezért annak elpusztítása sokkal nagyobb kárt okozott a német hadiiparnak, mint magának az ipartelepnek a szétrombolása.

Sok ostobaságot beszéltek és írtak össze arról is, hogy a szövetséges bombázások gondosan megkíméltek olyan hadiüzemeket, amelyek brit vagy amerikai tulajdonban voltak. Erről soha szó sem lehetett. A bombázásokat mindig és mindenütt hadicélok irányították.

A szövetségesek legfontosabb feladatuknak azt tartották, hogy minél teljesebben megbénítsák a német hadiiparnak azokat az üzemeit, amelyek a

Luftwaffe gépeit és bombáit állították elő. Ez a munkájuk csaknem teljes sikerrel járt. Amikor az európai invázió kezdete, a D-nap, elkövetkezett, és a normandiai partok felől megindult az előrenyomulás Franciaország belseje felé, az amerikai közkatonák, a GI-k (*General Issue*) vidám ábrázattal kérdezték, anélkül hogy a kérdésre feleletet vártak volna (mert hiszen mindenki jól tudta, hogy mi a valóságos helyzet): „Hol a Luftwaffe?” A német légierők megbénítása olyan mértékben sikerült, hogy ha 1944-ben a szövetséges légi haderők vesztesége halottakban és sebesültekben 55 ezer fő volt, a veszteségeket 90 százalékban a légvédelmi tüzéség okozta, mert a német vadászgépek a nyugati harctereken csaknem teljes tétlenségre kényszerültek.

Fontosságban második helyen következett az olyan ipartelepek bombázása, amelyek egyrészt a légierőt látták el, másrészt a hadviselés közlekedési szervezetét tartották mozgásban. A szövetséges bombázók ezért csaptak le legnagyobb buzgalommal természetes és mesterséges benzint előállító olajfinomító üzemekre. És ugyancsak kíméletlenül bombázták a közlekedési vonalakat, különösen a német városok nagyobb vasúti csomópontjait és rendező pályaudvarait; golyóscsapágyakat gyártó üzemeket; gumit, tankot, hadihajót, tengeralattjárót előállító ipartelepeket, vegyipari műveket, ágyúgyárakat, rádióállomásokat, katonai raktárakat és kísérleti telepeket.

A második világháború sokkal több benzint és olajat fogyasztott el a szárazföldön, a levegőben és a tengeren, mint eddig bármely más háború. A németek ezt jól tudták, és mindent megtettek, hogy erre felkészüljenek. Ezért már a háború kitörését megelőzőleg nagy olaj- és benzintartalékokat gyűjtöttek, és biztosították maguknak az egész romániai olajtermelést. Szerették volna megszerezni a Kaukázus vidékének és a Közép-Keletnek gazdag olajforrásait is. Minthogy Németországnak szene volt bőven, német területen épültek fel részben már a háború előtt a világ legnagyobb szintetikus olajat és benzint termelő gyárai. Jól tudták a németek azt is, hogy a szövetséges bombázók elsősorban ezeket a célpontokat fogják támadni. Ezért olajműveik körül csoportosították a legtöbb légvédelmi ágyút. Németországnak a háború alatt mintegy 12 ezer nehéz és 30 ezer könnyű légvédelmi ágyúja volt a Német Birodalom területének közvetlen védelmére. A nehéz légvédelmi ágyúknak a felét és a könnyűek negyedrészt az olajfinomító, illetőleg a mesterséges olajat és benzint előállító gyártelepek közelében állították fel. A legnagyobb ilyen hadiüzemet Leunóban, Halle közelében 450 nehéz és 300 könnyű légvédelmi ágyú védte. Ez volt a Német Birodalom legjobban védett

pontja. A szövetségesek ennek ellenére 18 esetben intéztek támadást a Leuna-művek ellen, és a végén nem maradt belőle más, mint öt kormos, üszkös, csonka gyárkémény...

Az olajtermelés nagymértékű csökkenése nemcsak a légierőt bénította meg, hanem súlyosan érintette a tengeralattjárók, a tankok, a gépesített szállítóeszközök tevékenységét is. 1944 első három hónapjában a szövetséges bombázók 500 támadása közül 120 az olajfinomító műveket érte.

A brit légierő 1942-ben kezdte meg nagyobb szabású éjszakai bombázásait. Az első, ezer bombázóval végrehajtott légitámadás Köln városát érte 1942. március 30-án. Ugyanebben az esztendőben érték pusztító erejű légitámadások Lübecket, Rostockot, Mainzot és Karlsruhét. Hasonlóképpen súlyos bombatámadásokat intéztek Düsseldorf, München, Emden és a Majna parti Frankfurt ipartelepei ellen. A bombázás technikájának állandó tökéletesedése lehetővé tette, hogy mind nagyobb súlyú bombákat dobjanak le, és mind nagyobb eredményeket érjenek el. A brit Lancaster és Halifax nehézbombázók bombaterhe már 1942-ben elérte a tíz tonnát. Különleges, úgynevezett *pathfinder* (célkijelölő) repülőkötelékeket szerveztek. Ezeknek a bombázóknál gyorsabb gépeknek az volt a feladatuk, hogy a célpont fölé elsőnek megérkezve, világítóbombákkal árásszák el és a többiek számára megvilágítsák a célterületeket. A *pathfinder* repülőgépek első kipróbálására Essenben került sor, ahol a brit gépek a Krupp-műveket támadták. Hector Hawton, angol haditudósító, a következőképpen írja le a *Krupp-művek* bombázását:

A bombázás célpontja Essen volt. A nagy Krupp-művek felett az ég ritkán derül föl az Essen környékén állandóan működő gyárak ezer meg ezer kéményének sűrű füstje miatt. De azon az éjszakán, amikor elindultunk a Ruhr-vidék fölé, 1943. március 6-án, az időjárás tökéletesen derült és csendes volt. A bombázók parancsnoksága tudatosan a derült időt választotta a célkijelölő gépek első kipróbálására. A gépek a bombázók előtt néhány perccel érkeztek, és a célterület felett ledobták világítóbombáikat. A kísérlet tökéletesen sikerült, és a bombavetők legnagyobb bombáikat 25 percen át zúdították a Krupp-művek épületeire.

Gyors egymásutánban három éjszakai támadás érte Essent, majd a Ruhr-vidék szünet nélküli bombázása következett. Németországnak s egyúttal a világnak ezt az egyik legnagyobb ipartelepét, amely 250

négyzetmérföldnyi területen épült, és 3 millió lakosa van, a szövetségesek bombázása csaknem tökéletesen elpusztították.

A bombázások célja nem az volt, hogy minden egyes épületet a föld színével tegyenek egyenlővé. Erre nem is volt szükség, mert ha itt-ott egy-egy épület épségben megmaradt a súlyos bombazápor után, a területen épült ipartelepek működése tartósan megbénult. A légi hadviselés célja ez volt, nem pedig az épületek lerombolása.

Hasonlóképpen súlyos károkat okozott Hamburg bombázása 1943 júniusának utolsó hetében. A németek maguk is elismerték, hogy ennél a bombázásnál 30 ezer ember vesztette életét. Hector Hawton az Északi-tenger mellett épült Hanza-város pusztulását így beszéli el:

Hamburg ellen a sorozatos bombatámadások június 25-ére virradó éjszaka kezdődtek meg. A legnagyobb csapás a város nyugati negyedeit érte. Az első támadás szörnyű pusztítása izgalommal és rémülettel töltötte el a német közvéleményt. Ez alkalommal maguk a németek sem akarták kisebbiteni az elszenvedett veszteségeket. A támadást követő reggelen a német rádió hazai hallgatói részére helyszíni közvetítést adott a füstölgő és parázsló romok közül.

„Reggel 8 óra van – mondotta a helyszíni közvetítés riportere –, öt órával a légvédelmi riadó után, de még mindig nem lehet áttekinteni az elszenvedett kár nagyságát. Még mindig hatalmas tüzek égnek a bombázások helyén. Házak homlokzata nagy robajjal dől össze, a romok beborítják az úttestet. Sűrű, fekete füstfelhő fekszik a város felett, és ezen keresztül az egyébként derült égboltozaton a nap korongja vörös foltként világít. Hiába van nyár és reggel, Hamburg utcái felett olyan sötétség uralkodik, mintha éjszaka volna.”

A közvetítés vezetője ezután a német hallgatók érzelmeire akart hatni, hogy gyűlöletet keltsen a „terror-bombázások” végrehajtói ellen

„Terror! Terror! Terror! Semmi más, mint tudatos, véres terror. Ha az ember a város utcáit járja, mindenütt bokáig gázol az üvegcserepekben és a törmelékekben. Mit tehetünk mást: összeszorítjuk a fogunkat, és nem felejtjük el, hogy kik hozták ránk ezt a nyomorúságot! Égjen magas lánggal a gyűlölet mindnyájunk szívében! Ha valaki a bombázott és égő Hamburg utcáin járva látja az elhamvadt vagy még mindig nagy lánggal égő házakat, amiket a légibombák romboltak szét és a gyújtóbombák foszforja gyújtott fel, soha többé nem tudja elfelejteni, amit látott. Ezek után senki egyetlen szót sem szólhat megbocsátásról vagy

kiengesztelődésről. A német nép minden képzeletet felülmúló szenvedését nem lehet mással viszonzni, mint a legkönyörtelenebb gyűlölettel.”

A bombázások könyörtelen következetességgel folytak tovább. Az amerikaiak ugyanaznap még egyszer támadtak, majd 26-án ismét nappali bombázás következett, amely főként a dokkokban és a hajógyárakban okozott súlyos károkat. Egy nappal később, 28-ára virradó éjszaka a légitámadások folytatódtak a város keleti negyedeiben, két nappal később pedig ismét éjszaka, a város északi kerületeiben, ahol a házak eddig elkerülték a pusztulást.

Hamburgra a szövetséges repülőgépek több mint 8000 bombát dobtak. Az elpusztított terület körülbelül 1250 holdnyi volt a város legsűrűbben beépített részein, míg további 1160 hold terület pusztult el olyan helyeken, ahol az épületek ritkábban álltak. A bombázások következtében 400 ezer lakos lett hajléktalanná.

A támadások egy-egy esetben alig tartottak tovább egy óránál. Leghevesebb támadás a július 28-ára virradó éjszakán volt, amikor egyetlen perc leforgása alatt 51 nehézbomba zúdult Hamburg házaira. Volt olyan eset, amikor a ledobott bombák súlya meghaladta a 2000 tonnát. A támadások sikerét nagymértékben előmozdította, hogy mindjárt a bombázások elején sikerült elnémítani a város légvédelmi ütegeit, és így a szövetséges bombázók vesztesége aránylag csekély volt.

A stratégiai bombázások nem mindig irányultak lakott területek, sőt még gyártelepek ellen sem. A brit légierő az egész háborúnak talán egyik legnagyobb fontosságú támadását 1943. május 16-án az Eder és Moelme folyók duzzasztógátja és egy másik, talán ennél is fontosabb támadását Peenemünde ellen intézte. Ennek a Keleti-tenger partján fekvő kisvárosnak a közelében működött Németország egyik legfontosabb hadikísérleti bázisa, ahol német tudósok valószínűleg az atombomba titkának megtalálásán dolgoztak.

A brit tájékoztatási hivatal hivatalos kiadványa a következőképpen írja le a Ruhr-vidéki duzzasztógát ellen intézett bombatámadás lefolyását:

Sir Archibald Sinclair, brit légügyi államtitkár 1943. május 17-én mondott beszédében a következőket jelentette ki

Fontos közölnivalóm van a mai napon. A RAF bombázói az elmúlt éjjel súlyos csapást mértek a német villamosáram-termelőtelepek egyik legfontosabb csoportjára. Bombavetőink Németországban szétrombolták az erőművek létesítésére készült két legnagyobb völgyzáró gátat; ezek

közül az egyik 134 millió, a másik 202 millió tonna vizet tárolt. Az Eder és a Moelme folyók gátjait a ledobott bombák szétrombolták, és a víz nagy erővel zúdult a Ruhr és az Eder folyó völgyébe.

Ennek a bombatámadásnak a végrehajtása egészen rendkívüli nehézséggel és kockázattal járt, sikere azonban jelentős mértékben vitte előre a szövetségesek győzelmének ügyét.

A RAF új módszerek szerint folytatta Németország bombázását, és mondhatjuk, teljes sikerrel. Május 16-án éjszaka 19 Lancaster nehézbombavető mélyen berepült német területre, és 30 méter magasságból légiaknákat vetett a Ruhr-vidék legnagyobb duzzasztógátjára. Az aknák széles hasadékot vágtak a gátakon, amikor az átömlő víz elárasztotta a Ruhr, a Weser és a Fulda folyók völgyét, mindenfelé súlyos rombolást okozva ezen a haditermelés szempontjából Németországra nézve életbevágóan fontos vidéken.

E sikeres hadműveletnek a terveit Sir Arthur T. Hamis, a brit légierő tábornagya készítette elő vezérkarának erre a feladatra külön összeválogatott tagjaival. A tervek kidolgozása hónapokon át tartott. A gátak áttörése céljából a bombázók az aknákat a gátak közvetlen közelében dobták a vízbe. Az aknák úgy voltak rögzítve, hogy 10 méter mélységben robbanjanak fel. A víz alatti robbanás szörnyű ereje hatalmas réseket vágott a gátak betonépítményébe. Ennek az eredménynek az elérésére azonban a legpontosabb célzásra volt szükség, valamint megfelelő időjárási viszonyokra. A bombázást végrehajtó 19 gép közül odaveszett 8, és elvesztettük a bevetett repülőgépek 56 tisztjét és pilótáját. Bármennyire fájdalmas is ez a veszteség, az elért eredmény olyan nagy, hogy korábbi háborúk hadvezetései gondolkodás nélkül feláldoztak volna akár két teljes hadosztályt is ilyen sikeres hadművelet végrehajtása érdekében...

A brit légierő felderítőgépei által készített fényképfelvételek azt mutatják, hogy a Moehne-gátat a felrobbant légibombák 30 méteres szélességben szakították át. A gát tövében épült erőműtelepet a mélységbe zúduló víz elsodorta, és a gát mögötti területeket mindenütt árvíz borítja... A gát átszakadása és az árvíz következtében a német hadiipart fokozottan súlyos károk érték. Ennek a hadiiparnak további pusztítását a RAF gépei lankadatlanul fogják végezni ezután is.

A SZÖVETSÉGESEK LÉGI HADVISELÉSE NÉMETORSZÁGBAN

Az amerikai légierő 1942 őszétől kezdve és különösen 1943-tól Észak-Afrikából többször indul bevetésre, mint angliai repülőterekről. Fontos szerep jutott az amerikai légierőnek az Észak-Afrikában, Szicíliában és Olaszországban végrehajtott hadműveletek támogatásában is. Az amerikai bombázók egyik legértékesebb sikerüket 1943. augusztus 1-jén érték el, amikor nagy erővel támadták Ploesti olajmezőit. A támadás következtében a román olajkutat termelése nagymértékben csökkent, és ez pótolhatatlan veszteséget okozott a német légierőnek.

A legnehezebb feladatokat most is az amerikai 8. légi hadsereg vállalta. Ők ekkor Angliában állomásoztak, és később, 1944 februárjában hozzájuk csatlakozott a 9. taktikai légi hadsereg. A 8. repülőzászlóalj szerény keretek között kezdte meg munkáját 1942 második felében. A Németország ellen indított első nagyobb amerikai légitámadásra 1943 januárjában került sor. Az amerikai gépek működésük első esztendejében 17 ezer tonna súlyú bombát hajítottak német célpontokra, lelőttek 2050 német vadászgépet, a saját veszteségük pedig 472 bombavető volt. A bombázások méretei gyorsan növekedtek. 1943 nyarán és 1943 végén az amerikai hadvezetés már azt jelentette, hogy egy év leforgása alatt 50 ezer tonna bombát dobtak német területre, és 4100 német gépet pusztítottak el. Az első igen nagy kötelékben végrehajtott bombázás 1943. augusztus 17-én történt, amikor hatalmas amerikai repülőgépcsoportok nehézbombákkal árasztották el Regensburgot és a Schweinfurtban felállított golyóscsapágygyárat. Eleinte a bombázókötelékek súlyos veszteségeket szenvedtek kellő vadászkíséret hiányában. Ezen a hiányon segített a távolsági vadászgépek harcba vetése, amelyeket amerikai repülőgépgyárak hosszú hónapokon át tartó előkészületek és kísérletezések után mind nagyobb számban gyártottak és küldtek az európai harcterekre. Ezeknek a távolsági gépeknek a teljesítményéről Ira R. Wolfert, amerikai haditudósító ezeket a részleteket beszéli el:

Az amerikai légierő egy 23 éves kapitányával, Don Salvatore Gentilé-vel beszélgettem a német földön vívott harcairól és harci kalandjairól. Gentile az Ohio állambeli Piquából származik, szülei Olaszországból vándoroltak ki az Egyesült Államokba. Dwight D. Eisenhower tábornok „egyszemélyes légierő”-nek nevezte őt. Egymaga 30 német vadászgépet pusztított el a Luftwaffe ellen vívott harcokban...

A fiatal kapitánnyal hosszasan beszélgettem. Szavaiból érdekes kép alakult ki arról, milyen életet élnek és milyen legyőzhetetlennek látszó

nehézségekkel kell szembenézni repülőinknek a németek elleni harcokban...

Eredetileg brit *Spitfire* vadászgépeken kezdtem harcolni a „hunok” ellen – kezdte elbeszélését Gentile kapitány. – Első ízben 1942. június 22-én kerültem ütközetbe. A *Spitfire*-ek abban az időben még csak védekezésre voltak alkalmasak, és nem lehetett velük messzebbre berepülni az ellenséges területre.

Akkori harcaink inkább védekező jellegűek voltak. Az első német gépet augusztus 19-én lőttem le, egy *Junkers-88-at*, majd hamarosan egy *Focke-Wulf-190-et*. Ha még emlékszik rá, ez a nap volt a dieppei partraszállás napja, amikor a németek ellen megindult a támadás, hacsak egyetlenegy napra is. Ezt követőleg hosszú hónapokon át, miközben az amerikai 8. légi hadsereg nagy erővel készült fel a Németország elleni támadó háborúra, türelmetlenül vártuk, hogy új amerikai vadászgépeinkkel mi is beavatkozhassunk a küzdelembe.

Ekkor már az Amerikában gyártott új vadászgépeket, a Thunderboltokat használtuk. A Németország elleni bombázásoknak ebben a kezdeti szakaszában vadászgépeink még nem repültek be német területre, csak Németország határáig tudták elkísérni a zárt alakzatokban bombázásra induló gépeket. De a szünet nélkül ismétlődő bombázások egyre jobban gyengítették a német védekezés erejét, legalábbis a levegőben, és lassanként érezhetővé vált, hogy harci kedvük kezd mindinkább alábbhagyni. Az amerikai „repülőörödek” és a *Liberator* bombavetők messze berepültek a német terület belsejébe. Mi azonban a határon kénytelenek voltunk visszafordulni. mert az akkori vadászgépek még sokkal rövidebb távolságra voltak képesek szállni, mint a nehézbombázók.

Amikor azonban az amerikai repülőgépgyárakból megérkeztek a vadonatúj *Mustangok*, a helyzet egyik napról a másikra megváltozott. Ezeken a nagyszerű teljesítményekre képes vadászgépeken végig el tudtuk kísérni az amerikai nehézbombázókat, 1943 második felében és 1944 elején. Ezután a fejlődés újabb fokozata következett, amikor 1944 februárjától kezdve *Mustang* vadászgépekből alakult csoportok nemcsak bombázók kíséretében, hanem önálló vállalkozások végrehajtására is támadásokra indultak Németországba, hogy mind gyorsabban és hatásosabban bénítsák meg a Luftwaffét.

Az én nagy napjaim is ekkor jöttek el. Úgy éreztem, hogy életem minden tapasztalatát, éveken át tartó előkészületét bele kell fektetnem azokba a harcokba, amelyeket február 20-a és április 8-a között folytattam a náci gépekkel való küzdelemben.

Mustang-alakulatunk vezetője az amerikai légierő 26 esztendőes ezredese, Donald Blakeslee volt. Ő is Ohióból való, mint én.

A csoport pilótái már mind veteránoknak számítottak a németek ellen folytatott légi hadviselésben, húsz és egynéhány éves koruk ellenére is. Valamennyien a brit vagy kanadai légierőköz csatlakoztak, mielőtt még az Egyesült Államok hadba lépett volna.

Amikor offenzívánkat megindítottuk, néhány nap alatt 106 német repülőgépet pusztítottunk el. Március 17-én már elértük a kétszázadik kilövést. Április második hetében ez a szám 434-re növekedett. Egyetlen légikötelék sem ért el ilyen komoly eredményeket az európai hadszíntéren, mint a mi jó öreg *Mustangjaink*. Egyetlen hónapban, március 17-től április 16-ig, kétszer annyi német repülőgépet lőttünk le, mint 1942 és 1943-ban együttvéve. Saját magamról csak azt akarom megemlíteni, hogy március 3-tól április 1-éig 15 német gépet lőttem le.

„Akik szelet vetettek, most vihart aratnak” – mondotta Winston Churchill az egyik beszédében. A nehézbombázók terhe egyre nagyobb lett, a célzás egyre pontosabb. A német vadászgépek lassanként teljesen eltűntek az égről, a brit és amerikai bombázások pedig mind nagyobb és nagyobb méretűek lettek, és súlyosabbnál súlyosabb károkat okoztak az ellenségnek.

Az amerikai 8. légi hadsereg 1944. január 7-én 1000 tonna bombát dobott Ludwigshafenre, majd január 29-én 2000 tonnányit Frankfurtba, február 20-án pedig 2218 tonnányit különböző ipari célpontokra. Olaszországi repülőterekről felszállva, 1944 februárjában német ipartelepeket bombázó amerikai gépek 900 vadászgépet is elpusztítottak. Márciusban az amerikai gépek sorozatos gyújtóbomba-támadásokat intéztek Berlin ellen. Március 8-án több mint 2000 amerikai bombázó nappali támadás közben 350 ezer gyújtó- és 10 ezer rombolóbombát dobott le a német fővárosra.

Az amerikai harci repülőgépek az európai hadszíntéren a háború végéig 1 692 469 bevetésen vettek részt. A ledobott bombák súlya 1 550 022 tonna volt, és az elpusztított német gépek száma, a levegőben és a repülőtereken, 29 916.

Allan A. Michie, a légi hadviselés egyik a katonai szakértője a Skyways című amerikai szaklapban a következő képet festette a németországi légibombázások végső eredményéről:

Ha London, Bristol, Coventry és más bombázott brit városnak a német légierő által elpusztított területeit egyítenénk, ezeknek együttesen is kisebb a területe, mint egy-egy német ipari központé, amelyet brit és amerikai bombavetők elpusztítottak. A német légierő a legsúlyosabb támadását 1940-ben Coventry ellen intézte, s ekkor a német bombázók 200 tonna súlyú bombát dobtak le. Ezt az adatot véve alapul, Berlin 363-szor, Köln 269-szer, Hamburg 200-szor és Bremen 137-szer több bombát kapott, mint Coventry...

Az amerikai 8. légi hadsereg kapta azt a parancsot is, hogy pusztítsa el Németország mesterséges benzint előállító gyárait. A Ruhr-vidéken 1944 novemberéig az amerikai gépek minden ilyen telepet leromboltak. Hitler főhadiszállásának amerikai kézre került okiratai között találtak egy 1944. szeptember 16-án kelt levelet, amelyet Albert Speer, a hadiipar birodalmi minisztere intézett Bormannhoz, Hitler helyetteséhez:

„Rájöttünk arra, hogy a mesterséges benzint előállító gyártelepeket nem érdemes helyreállítani a bombázások után, mert alig készülénk el a helyreállítási munkálatokkal, az ellenség újabb támadása minden erőfeszítésünket hiábavalóvá teszi.”

Hivatalos német adat szerint 2 millió „vendégmunkást” használt fel a német hadvezetés arra, hogy a német vasutak gyakorlott szakembereinek a vezetésével helyreállítsa a vasúthálózat kárt elszenvedett részeit. Fritz Knickenberg, Hamm nagy kiterjedésű rendező pályaudvarának állomásfőnöke, a német kapituláció után így nyilatkozott amerikai katonáknak: „Az önök bombázói pontosabban érkeztek, mint a mi vonataink, és 1945 januárja után képtelenek voltunk még a legszükségesebb javítási munkálatokat is elvégezni.”

Egy amerikai újságíró szellemes meghatározást adott a németek elleni légitámadások hatásáról. „A taktikai bombázás azt éri el, hogy fejés után a tejjel teli sajtár mindennap kiborul. A stratégiai bombázás azonban a tehenet öli meg.” A taktikai bombázás feladatait amerikai és brit könnyű- és középbombázók nap mint nap hajtották végre a frontvonal közelében működő repülőterekről felszállva.

Nagy jelentősége volt ugyanakkor a légitámadásoknak a Németországot fenyegető haderők védelme és biztonsága szempontjából is. „Minden tonna bomba, melyet német hadiipari célpontokra dobunk le, tíz amerikai katona életét menti meg, ha majd az invázió megindul” – mondotta Harris légügyi

marshall még 1943-ban az európai invázió haditervének készítése közben. Szavainak igazságát a tények bizonyították, mert a brit és amerikai haderő a vártnál lényegesen kisebb veszteségeket szenvedett el az invázió napjától a győzelem napjáig. Ezt a Németország elleni sikeres bombázások közvetlen hatásának lehet tulajdonítani.

Bármilyen nagy eredményeket ért is el a Németország ellen viselt légi háború, a brit és amerikai légierők drága árat fizettek a győzelemért. A végleges veszteségi listákból kitűnt, hogy a háború megindulásának napjától, 1939. szeptember 3-ától, az európai győzelem napjáig, 1945. május 8-áig, sokkal nagyobb volt a két légierő embervesztesége, mint a brit és amerikai szárazföldi csapatoké a normandiai partraszállás napjától a német fegyverletétel napjáig.

„Egy elesett, kettő még hátra van”

SZICÍLIA ÉS A KAPITULÁCIÓ

Miután az észak-afrikai hadjárat azzal végződn, hogy a német hadsereg letette a fegyvert, és a Földközi-tenger teljesen a szövetségesek kezébe került, megérett az idő, hogy meginduljon az első összpontosított brit-amerikai támadás az európai szárazföld ellen. Az első célpont nem a németek büszkén emlegetett „Európa-erődje”, hanem amint Churchill száraz humorával nevezte, „a tengely lágy hasaalja” (*soft underbelly of the Axis*) ellen indult meg. Mint a későbbi fejlemények mutatták, Chuchill némiképpen tévedett, mert a szövetségesek akciója, ha az elején nem is, de később, Dél- és Közép-olaszországban, nem lágy, de meglehetősen kemény ellenállásba ütközött. Edgar McInnis brit hadtörténész a következőképpen jellemzi a hadi helyzetet az Olaszország ellen megindult támadás elején:

Olaszország ismételten jelét adta katonai gyöngeségének. Világossá vált, hogy a súlyos csapások hatása alatt a fasizmus politikai szervezete összeomlófélben volt. Logikusnak látszott, hogy ha a szövetségesek jól irányzott, kemény csapást mérnek Olaszországra, remélhető, hogy a fasizmus ott teljesen összeomlik, és a tengely egyik tagja velük kilép a háborúból.

Az Olaszország ellen meginduló hadjáratban tehát katonai és politikai tényezők egymástól alig elválasztható módon játszottak döntő szerepet. A katonai győzelmek politikai célok elérésében segíthették a szövetségeseket, ezek viszont jelentős katonai sikerek eléréséhez vezettek. Olaszország előretolt éke volt az „európai erődnek”, meghódítása után azonban a szövetségesek közvetlenül az erőd belsejét fenyegethették, Németország legsebezhetőbb részeit. Ha gyors katonai sikereket érnek el Olaszországban, szabad út nyílik a Duna völgyébe, hogy onnan intézzenek döntő csapást Németország ellen. Olaszországnak ugyanakkor fontos szerepe lehetett a Balkán-félsziget és Franciaország irányába végrehajtandó hadműveleteknél. Továbbá nagyon fontos szempont volt az is, hogy dél-olaszországi repülőterekről fokozni lehetett a szövetségesek Németország elleni repülőgépes fenyegetését. Az innen felszálló szövetséges bombázók könnyen eljuthattak akár a Balti-, akár a Fekete-tenger partvidékéig. Az

olasz hadjárat még akkor is, ha ezeket a távolabbi célokat nem lehetett volna elérni, fontos volt, mert a szövetségeseknek ilyen módon sikerült jelentős német haderőket lekötni, és így közvetve egyrészt orosz szövetségeseiken segítettek, másrészt biztosabbá tették a nyugaton megindítandó invázió sikerét. Az előkészületek mindenesetre olyan nagy erővel folytak, hogy az Olaszország elleni hadjárat teljesen új helyzetet teremtett az egymással szembenállók erőviszonyának egyensúlyában.

Az Olaszországba és Szicíliába vezető tengeri úton két kis szigetet, Pantelleriát és Lampedusát kellett elsőnek légibombázások segítségével meghódítani. A támadás célja a Szicíliában végrehajtandó partraszállás volt. Szicília meghódításával Eisenhower tábornok, a szövetségesek főparancsnoka a 15. hadseregcsoportot bízta meg, amelyhez többek között Patton amerikai tábornok 7. és Montgomery tábornok 8. brit hadserege tartozott. A szicíliai hadjárat parancsnoka Alexander brit tábornok volt.

A szövetséges inváziós haderőt, 160 ezer embert, 1008 ágyút és 600 tankot, 3266 hajó szállította az észak-afrikai partokról Szicíliába. A viharos tengeren a csapatok sokat szenvedtek a tengeribetegségtől, de a partraszállás végül simán és tervszerűen történt meg 1943. július 10-én Licata és Gela kikötők közelében, rövid ideig tartó tüzérségi előkészítés után. Másnap újabb csapatok szálltak partra Scoglittinél. A britek a sziget keleti oldalán szálltak partra, Passero hegyfoka és Siracusa között. A csapatok gyorsan előrenyomultak a sziget belsejébe. Siracusát július 12-én foglalták el, és továbbvonultak észak felé.

Az amerikaiak ezután nyugati és északi irányba tartottak. Hamarosan elszakították a sziget nyugati részein állomásozó csapatokat. A védők közül, akik nem estek fogságba, Szicília északkeleti szögletében, Messina környékén vették fel a harcot a szövetségesekkel.

Gelánál volt egy heves tankcsata, amiben – hogy az ellenség ellentámadását megtörjék – hajóágyúk is részt vettek. Patton amerikai tábornok csapatai ezután kevés ellenállással találkoztak. Július 14-én elfoglalták Biscari repülőterét, és ezzel nagyrészt biztosították a csapatok légi támogatását. Az amerikaiak előrenyomulása gyors volt, részben mert az olaszok nem nagyon voltak hajlandók harcolni, másrészt, mert ejtőernyőscsapatok az olasz vonalak mögött földet érve, mindenütt megkönnyítették előrenyomulásukat.

Az amerikaiak július 22-én foglalták el Agrigentót. A gyalogság és a velük tartó páncélosok gyorsan – egy héttel később – elérték Palermónál a sziget északi partjait. Itt folytak a leghévesebb harcok a partraszállás óta.

Az olasz-német hadvezetés közben már felkészült arra, hogy a Messinai-szoroson át kiüríti Szicíliában állomásozó csapatait. A szövetséges előrenyomulás, észak felől a britek, nyugat irányból az amerikaiak, gyorsan folytatódott Messina felé. Szövetséges légierők állandóan bombázták Messina közelében a közlekedési vonalakat és a csapatösszevonásokat. De hiába volt minden erőfeszítés, a német csapatok legnagyobb részét, mintegy 88 ezer embert, köztük a híres Hermann Göring páncélosadosztályt, sikerült a szoros vizén az olaszországi szárazföldre átszállítani.

Messina augusztus 16-án került a szövetségesek kezére. Szicília elfoglalása 38 napig tartott, és a szövetségesek 100 ezer foglyot ejtettek, túlnyomó többségükben olaszokat.

A fasiszta rendszer számára a szicíliai vereség gyorsan meghozta a végső összeomlást. Mussolinit július 25-én megfosztották a hatalmától és letartóztatták. A fasiszta nagytanács izgalmas ülésén Mussolini kijelentette, hogy az Appennini-félszigetet teljes egészében fel kell adni, és az észak-olaszországi iparvidékeket a Pó völgyében kiépítendő védekező állásokban kell megvédeni. A nagytanács leszavazta Mussolinist, mire Viktor Emmanuel király megfosztotta miniszterelnöki tisztétől, letartóztatását rendelte el, és Pietro Badoglio tábornagyot nevezte ki a kormány élére.

Szicília elfoglalása után megkezdődött az olaszországi hadjárat második szakasza. Szövetséges bombázók szakadatlanul támadták az egész félszigeten a vasútvonalakat, kikötőket, gyárakat, repülőtereket. Az olasz nép egyre szenvedélyesebben ellenezte a további háborút, amelybe akarata ellenére kényszerítenék gyűlölt fasiszta vezetői. Az olasz városokban mindenütt népes háború elleni tüntetéseket szerveztek. Szeptember 3-án Badoglio titokban fegyverszüneti szerződést írt alá, amely feltétlen fegyverletételt ígért. A fegyverszüneti szerződés aláírását 8-án tették közzé, abban a reményben, hogy ezzel a fordulattal meglepik a németeket. Két héttel később Churchill miniszterelnök a brit alsóház ülésén a következő részleteket mondotta el az olaszokkal folytatott titkos fegyverszüneti tárgyalásokról:

A háborús kabinet beleegyezésével Eisenhower szövetséges főparancsnok egy amerikai és egy brit vezérkari tisztet küldött Lisszabonba, hogy tárgyaljanak az olasz kormány kiküldöttjével. A tárgyalások megindulása előtt értesítettük erről a fordulatról Sztálin marsallt is. A találkozás augusztus 19-én történt a portugál fővárosban. Az olasz kiküldöttel a szövetséges megbízottak közölték, hogy a fegyverszüneti megállapodás

csak a feltétel nélküli fegyverletétel alapján jöhet létre. A feltétel nélküli kapituláció katonai részleteit úgy, amint azokat a brit és az amerikai hadvezetés a szövetséges főparancsnokkal együtt részletesen kidolgozta, közölték az olasz megbízottal. Bármilyen kemények voltak is ezek a feltételek, az olasz kiküldött hajlandónak mutatkozott az elfogadásukra, ugyanakkor közölte tárgyalópartnereivel, hogy jövetelének célja nemcsak a fegyverletétel megtárgyalása, hanem az is, hogy módot találjanak Olaszországnak a Népszövetséghez való csatlakozására és a Németország elleni hadba lépésre. Az olasz kiküldött azt is szeretne volna tudni, hogyan válik lehetségessé a feltétlen megadás követelményeinek teljesítése, míg német katonaság tartózkodik az ország területén. A brit és amerikai vezérkari tisztek azt válaszolták, hogy ők csak a feltétlen kapituláció módoszatairól tárgyalhatnak, másra nem kaptak felhatalmazást. Annyit azonban már ekkor is közöltek az olasz küldöttel, hogy a Quebecben történt megegyezés alapján a szövetségesek minden támogatást hajlandók megadni Olaszországnak, ha az olasz haderők és az olasz nép hajlandónak mutatkozik részt venni a Németország ellen viselt háborúban. Augusztus 23-án az olasz tábornok elhagyta Lisszabont, és magával vitte a feltétlen megadás részleteiről kapott utasításokat. Szövetséges részről az olasz tábornokkal közölték azt is, hogy Olaszország polgári és katonai közigazgatásának módoszatait később fogják az olasz kormánnyal közölni. A tábornok sietett vissza Rómába, és ígéretet tett, hogy augusztus 31-ig visszatér a válasszal...

Ígéretét megtartotta, és visszatérése után Siracusában találkozott a szövetségesek köveivel. Az olasz kormány közölte, hogy hajlandó magát alávetni a feltétel nélküli kapitulációnak, csak azt nem tudja, miként hajtja végre a fegyverszünet rendelkezéseit, mert olasz földön mindenütt, különösen Róma környékén a németek mind nagyobb csapatokat vonnak össze, és a kormányt máris a legsúlyosabban megfenyegették. A szövetségesek nem kételkedtek az olasz megbízott jóhiszeműségében és őszinteségében, de természetesen nem árulták el, hogy milyen terveik vannak Olaszország katonai megszállására, illetve felszabadítására. A legnagyobb nehézséget az okozta, hogy az olaszoknak úgyszólván semmi katonai erejük nem volt addig, amíg a szövetségesek nagyobb erővel partra nem szálltak. A partraszállás időpontját ekkor még nem lehetett közölni.

Az olasz fegyverletétel után bekövetkezett események kedvezőtlenül alakultak a szövetségesek szempontjából. A németek ugyanis katonailag igen nagy erővel szállták meg Olaszországot, és a háborút egyszerűen olasz

földön folytatták tovább. A szövetségesek egyetlen komoly győzelme az olasz hadi- és kereskedelmi hajóhad megszerzése volt. Különösen nagy értéket jelentett az olasz haditengerészet számos tengeralattjárója. Ezek megsemmisítése kapcsán mondta Churchill: „határozottan megváltozott a világ tengerészeti egyensúlya”.

Ugyanebben a beszédében, szeptember 21-én, Itália vereségéről szólva még kijelentette: „Rövidesen saját gyönyörű hazájuk csataterein küzdenek majd a német katonák. Az eddigieknél is több szenvedés vár rájuk és reánk. Hitler örülete terrorizálja őket.” – A prófécia igaznak bizonyult.

SALERNÓTÓL NÁPOLYIG

Szeptember 3-án Montgomery tábornok a 8. hadsereg két hadosztályával átkelt Messinából Reggio di Calabriába. A britek gyorsan nyomultak előre észak felé. Szeptember 9-én brit ejtőernyősök elfoglalták Taranto hadikikötőjét, és északon eljutottak Bariba, az Adriai-tenger partjára.

A támadás fővonala olasz földön Salerno ellen indult meg, Nápolytól délre. Mark W. Clark amerikai tábornok újonnan megszervezett 5. hadserege hajtotta végre a támadást. Montgomery remélte, hogy közben az ő csapatai gyorsan előrenyomulva két tűz közé foghatják a védekező és visszavonuló németeket. Clark tábornok csapatait szeptember 8-án szállították hajókon afrikai és szicíliai kikötőkből. John Steinbeck amerikai regényíró mint haditudósító volt jelen az olaszországi hadjáratban, és az egyik New York-i napilapnak küldött tudósításában a salernói harcokról a következőket írta:

A Sele folyó torkolatának közelében húzódik a Vörös-part, aminek mentén alacsony bokrok nőnek. A parti homokban egy amerikai katonát találtam, aki beásta magát, és tábori telefonja mellett ülve megfigyelőszolgálatot teljesített. A katona derékig meztelen volt, háta és karja az erősen tűző déli naptól sötétbarnára sült. Páncélsisakja mellette feküdt a földön, kézifegyverét pedig gondosan nekitámasztotta az egyik bokornak, hogy homok ne menjen a csövébe. A homokba póznát tűzött, rá ponyvát akasztott, így védekezett a forró napsütés ellen, a ponyvát pedig a bokorról letépett ágakkal borította be, gondosan álcázva magát. Mellette a földön ivóvízzel teli bádogkanna volt, pohárnak egy üres konzervdobozt használt.

– Nem akar inni egy kis vizet? Majd töltök a kannából – szólt hozzám a katona. Felelte a kannát, és a konzervdobozt teletöltötte. – Nem

mondhatnám, hogy valami jó íze van. – Elfogadtam és megittam. – Bizony ez nem valami jó – mondtam.

Fenn a dombok között a németek 88 mm-es tábori ágyúi szüntelenül lötték a partot, és a parti főveny homokja spriccelt, ahol a lövedékek felrobbantak. Kint a tengeren álltak a cirkálóink, ágyúik szüntelenül lötték a német ütegállásokat.

A katona meztelen vállán agyoncsapott egy apró böglyöt, és megvakarta a csípés helyét. Arca piszkos volt, és az izzadság hosszú csíkokat húzott rajta, amikor a homlokáról lefelé csorgott. Haját s szemöldökét az erős napsütés annyira kiszívta, hogy majdnem fehér volt. Feltűnt, mennyire jókedvű és semmi nem aggasztja. Megszólalt a tábori telefon, felvette a kagylót, és készségesen válaszolt a hozzá intézett kérdésre:

– Még nem láttam, de ha idejön, megmondom neki. – Ezzel már le is tette a kagylót. – Maga mikor szállt partra? – kérdezte tőlem, s kérdésére feleletet sem várva beszélt tovább: – Én tegnap kora hajnalban. Nem az első motoroson jöttem, hanem a másodikon, ami közvetlenül az első után érkezett. – Látszott rajta, hogy örül neki, hogy majdnem az elsők között volt. – Veszettül löttek a nyomorultak – mondta –, eszméletlen, milyen veszettül. – Szavain érződött, mennyire büszke, hogy partraszállása nem folyt le simán. Újonc volt, ekkor szagolt először puskaport, és boldog volt, hogy átesett a tűzkeresztségen. Most már tudta, hogy ez mit jelent, s nem gyötörte többé bizonytalanság. – Majdnem odáig jutottam – mondta, és rámutatott a közelben lévő két szép görögös stílusú templomra, amik másfél kilométernyire lehetnek tőlünk. – De azután visszaküldtek ide, hogy itt rádiózzak. Mit mondott, maguk mikor értek partot? – De megint nem várta meg, hogy a kérdésre válaszoljak.

– Sötét volt, mint a pokolban – mondta –, és mi csak vártuk, mi történik. – Kezével mutatta a partra szállító motoros bárkákat, amelyek most is ott álltak kihúzva a parti fővenyre. – Hülye, aki azt hiszi, hogy csöndben, baj nélkül meg lehet ezt úszni – mondta –, bizonyos, a Krautok (németek) vártak ránk, mint akik tudják, hogy jövünk. Pontosan tudták azt is, hogy hol lesz a partraszállás; géppuskafészszeik voltak itt kint a parton, és 88-as ütegeik ott fent a dombokon.

– A hajóról mindenki a motorosokba szállt, és abban a pillanatban elkezdődött a lövöldözés. A sötét égen mindenütt világítólövedékek pályája látszott, és olyan nagy zajjal járt a lövöldözés, hogy szinte belesüketültünk. Láttuk, hogy a rohamcsónakok gyorsan haladnak előttünk a part felé. Az egyik aknára futott és levegőbe repült. A lövedékek fényénél lehetett látni, hogy emberek és a felrobbant hajó részei repültek

szanaszét. Aztán láttam, hogy a motorosokból gyorsan ugrálnak ki a fiúk, és a sekély vízben gázolnak kifelé... Többen közülük megtántorodtak, azután a vízbe zuhantak, de a legtöbb elérte a partot.

– Nem akartam elhinni, hogy emberek halnak meg körülöttem. Az egész inkább olyan volt, mintha moziban lettem volna. A csónakban összezsúfolódva ültünk egymás mellett, és hirtelen rájöttem, hogy amit látok, mégsem film. Sokan körülöttem reszkettek a félelemtől, mintha szörnyen fáznának, és akkor én is megijedtem. Semmi mást nem kívántam, csak azt, hogy ne kelljen már egy helyben ülnöm, hanem minél előbb legyünk már kinn a parton.

– Azután egyszerre vége lett a lövöldözésnek, és újra koromsötét volt az éjszaka. Később hajnalodni kezdett. A 88-asok apró villanásokkal tüzeltek a dombokról, és a gránátok körülöttünk csapódtak be a homokba. Már kezdtem igazán félni, amikor jött a parancs, hogy a csónakunk menjen előre. Esküszöm, olyan sokáig út még nem tartott, mint az a másfél kilométer, amit megtettünk a partig, és én azt hittem, hogy sohasem lesz vége. Az a rohamcsónak, amelyik a parti aknán felrobbant, még mindig ott égett.

– Kint a szárazon azért mégiscsak jobban éreztem magam. Valahogy úgy tűnt, nem rám lőnek. A fiúk bukdácsoltak mellettem, és kapkodták a fejüket, mert azt hitték, találatot kapnak. Hasra vágódtunk, majd ismét felálltunk, és erősen a földre hajolva mentünk előre. Nem szóltunk egymáshoz egy szót sem, csak jussunk végre minél messzebbre a parttól. Ekkorra már kivilágosodott, és a domboldal lövedékei már nem világítottak. Egy kicsit úgy éreztem magam, mint a részeg lennék. Hullámozott a lábam alatt a talaj, és mintha egy kissé megsüketültem volna. Ez azt hiszem, az ágyúzás miatt lehetett. Azóta is zúg a fülem. Azt hiszem, messzebbre mentünk, mint kellett volna, kaptam a parancsot, hogy jöjjenek ide vissza. – Jókedvűen nevetett. – Ha nem szólnak, elmegyek egészen Rómaig. Azt hiszem, megrohamoztam volna akár azokat a hegyeket is.

Salernónál a németek várták a szövetségesek partraszállását. Az olaszokat lefegyverezték, és felkészültek a partra szállók visszaverésére. Azon a szakaszon, ahol az 5. hadsereg ért a szárazra, nem volt semmi tüzérségi előkészítés, és különösen az angolok, az amerikaiaktól északra, kemény ellenállásba ütköztek.

Mikor a német ellentámadás megindult, szeptember 13-ára virradó éjszaka, egy ideig attól kellett félni, hogy elérik a tengert. De a szövetséges repülőek egyetlen napon 1888 felszállást végeztek, és sikerült a németek

előrenyomulását megállítaniuk. Amerikai könnyű- és középbombázók szétromboltak minden hidat, és az utakat is járhatatlanná tették. A tengerpart mentén felálló szövetséges hadihajók nehézágyú szétszórta az itt felvonuló németeket. Két nappal később a német ellentámadás összeomlott, és 18-án megkezdték északi irányba a visszavonulást, nyomukban az 5. és a 8. hadsereggel. Salernót a szövetségesek elfoglalták, és sikerült összefüggő frontot nyitni a félsziget keleti partjáig, Bariig.

Az 5. hadsereg gyors ütemben szorította vissza a németek jobbszárnyát, és szeptember 23-án elfoglalta Olivétót. A németek állandóan vonultak vissza, és mikor a polgári lakosság is ellenük fordult, feladták Nápolyt, ahová a brit-amerikai csapatok október 7-én vonultak be. Nápolyban a németek füstölgő romokat hagytak maguk mögött. Sok kárt tettek a város épületeiben is, de különös gonddal pusztították el a kikötői építményeket. Felrobbantották a városi vízművet, sok középületet és egész utcákat aláaknáztak, és mielőtt kivonultak, a várost alaposan kifosztották. Egyik legaljasabb cselekedetüket Herbert L. Matthews amerikai haditudósító a következőképpen írja le:

Németek vasárnap behatoltak az egyetem épületébe. Tíz-tizenöt literes bádogtartályokban benzint és kézigránátokat vittek magukkal. Az egyetem épületét akarták felgyújtani, majd lerombolni; munkájukat fajtájukra jellemző alaposággal végezték el. A nápolyi egyetemet egyébként egy német császár, II. Frigyes alapította 1224-ben.

A rombolóosztag emberei szobáról szobára haladtak. A tartályokból kiöntött benzinnel átáztatták a padlót, a bútorokat, a könyvekkel teli polcokat és a sok évszázados okmányokat tartalmazó levéltárat.

Amikor ezzel a munkával elkészültek, mindenhova dobtak egy-egy kézigránátot. Ugyanabban az időben néhány száz méterre innen a Tudományos Akadémia épületével ugyanígy bántak. Különös volt az egész: a németek háború alatti magatartásának a szimbóluma. Őket nem érdekelte, hogy évszázadok tudományos és filozófiai gondolkodásának gyűjteményét teszik tönkre. Az akadémia könyvtárában kétszázezer kötet és igen sok felbecsülhetetlen értékű kézirat volt összegyűjtve. Több termében festmények voltak. Így például egy egész gyűjtemény a nagy olasz barokk művész, Francesco Solimeno munkáiból. Ezeket a festményeket a Nápolyi Nemzeti Múzeum kölcsönözte az akadémiának.

A bevonuló szövetséges csapatok romokban és teljesen kiégve találták az egyetem és az akadémia épületét. Magam is bejártam a két elpusztított

épület több emeletét, és bokáig jártam a hamuban, amely az elhamvadt értékes könyvekből maradt a könyvtártermek üszkös falai között.

Mindenki tudja, milyen nehéz feladat akár egyetlen könyvet is elégetni úgy, hogy ne maradjon belőle más, mint hamu, ha a lapjait nem nyitjuk szét. A németek tökéletesen elpusztítottak s hamuvá égtek 200 ezer kötetet. A tűz napokig égett, és a németek nem engedték meg a lakosságnak az oltást, bármennyire is akarták.

Mint később nápolyiaktól hallottuk, a tűz a két épületben vasárnap délután hat órakor kezdődött. Este kilenckor megjelentek a városi tűzoltók, de az égő épületek közelében felállított német örök még csak közel sem engedték őket az épülethez.

LASSÚ ARASZOLÁS DÉL-OLASZORSZÁGBAN

Amikor a németek feladták Nápolyt, a Volturno folyó északi partján előkészített, jól kiépített állásaikba vonultak. A 8. hadsereg szeptember 27-én foglalta el Foggiát. A szövetségesek előrenyomulása Termoli irányában az Adriai-tenger partján hátbatámadással fenyegette a németek vonalait a Volturnónál. Termoiitól északra kisebb egységek partra szálltak, de komolyabb sikereket nem tudtak elérni.

Szövetséges műszaki alakulatok bámulatos gyorsasággal használható állapotba helyezték a nápolyi kikötőt, és hamarosan megindult a tengeren az utánpótlás kirakodása, aminek nagy fontossága volt a Volturnónál nem sokkal később megindult csata sikeres folytatása szempontjából. A német állásokat a szövetséges tüzérség október 12-én kezdte löni. Az év legnagyobb részében a Volturno csendes, nem különösebben mély vizű folyó, de októberben az őszi esőzések megduzzasztották. A nehezen járható sáros talaj is hátráltatta a hadműveleteket. Különösen súlyos harcok folytak Capua birtoklásáért. A németek október 16-án mindkét szárnyon visszavonultak, és hamarosan feladták a Volturno mentén tartott vonalaikat.

Az olaszországi hadjárat legnehezebb feladata a sárral való birkózás volt. F 5ként ez gátolta meg a gyors előrenyomulást. Az itt folyó harcokról Herbert L. Matthews a következő leírást közli az olaszországi hadjáratról írt könyvében:

A csaták a dél-olaszországi harctéren sokáig elhúzódtak. A ragadós sár megbénított mindent, és lehetetlenné tette a gyorsabb előrenyomulást. A

tisztek és a legénység piszkosan, sárosan, holtfáradtan vánszorgott a ragadós, visszahúzó sárban. De bármennyire fáradtak voltak is, kitartottak, új meg új csapásokat mértek a időnként ellentámadásba lendülő németekre.

A csatát az ilyen harcokban az nyeri meg, aki jobban bírja a fáradságot. De bajos lenne ezeket a harcokat dicsőségesnek nevezni. Minden amerikai közlegény a szeme közé röhög annak, aki neki harci dicsőséget emleget.

Az amerikai csapatok a Difensa és a Maggiore lejtőin harcoltak. Hasonló nehézségekkel kellett megküzdeni az angoloknak is, akik a Monte Camino hegység déli lejtőin támadtak. Az amerikaiak december 3-ára virradó éjszaka indították meg támadásaikat a Difensa és Maggiore hegyek ellen. A legénység fáradtan indult harcba, mert az offenzíva előkészítése miatt napokon át kellett löszert és élelmiszert felhordani a hegyek lejtőjére a völgyben berendezett raktárakból. Ez a munka fárasztó volt, és a legénységet még jobban kimerítette, mert a németek a hegyoldalt állandóan tüzéségi tűz alatt tartották, és ha vaktában lőttek is, időnként voltak tragikus következményekkel járó találatok.

Sokat írtak és beszéltek annak idején az első világháborúban a flandriai sárról. De Dél-Olaszországnak azon a vidékein, ahol a szövetségesek lassan szorították hátra az ellenséget, az őszi esőben az utakat és még a hegyoldalakat is borító ragadós sár túltett mindenben. Különösen sík terepen akadtak el benne a katonák, és a szó soros értelmében térdig gázoltak a csirizben. De a sár a lejtőkön is sok bajt okozott. A domboldalakra utánpótlást cipelő katonák minduntalan elbuktak a síkos talajon, és egy-egy hosszabb út után tetőtől talpig sárosak lettek.

A legénység lábbelije, bármilyen jó anyagból készült is, felmondta a szolgálatot a ragadós sár mindent elborító sárban. Ez a birkózás annyira kimerítette az embereket, hogy a tábori kórházakban százával kezeltek olyan katonákat, akiknek a szörnyű kimerültség miatt többnapos ápolásra volt szükségük, míg újra talpra tudtak állni. De kórházi ápolás nélkül is kivonta időnként a hadvezetés a nehéz, sáros talajon harcoló csapatokat, és hosszabb pihenőt engedélyezett a számukra.

Úgy rendelkeztek, hogy egyetlen katonának sem szabad többet, mint három napot egyhuzamban a völgyekben és hegygerinceken húzódó frontvonalaknál tölteni. A rendelkezést azonban nem lehetett betartani, mert a nehéz terep nemcsak az emberek, hanem a harcban részt vevő egész katonaállomány mozgását hihetetlenül lelassította. Így történhetett, hogy például a 45. hadosztály a salernói harcokban 40 egymás utáni napon szüntelenül az első vonalakban küzdött, anélkül hogy a legénység a legkisebb pihenőt is kapta volna. Az utánuk következő 3. hadosztály még

rosszabbul járt, és ötvenhét egymást követő napon hagyták őket az első vonalban, s csak aztán érkezett meg a váltás.

A 8. hadsereg november 8-án kelt át a Sangro-, majd egy hónappal később, december 9-én, a Moro-folyón Clark tábornok csapatai különösen nehéz terepen harcolva még novemberben intézték az első támadást az ellenség téli vonala ellen. A németek téli hadállásaikat az Appenninek magas hegyei között nagy gonddal építették ki. Ernie Pyle így írja le a hegyek között zajló téli harcokat:

Az olaszországi hadjárat nagy erőfeszítéseket kíván az amerikai csapatoktól. Mind a terep, mind az időjárás felettébb kedvezőtlen volt ránk nézve. Esett, esett és esett. Az utcákon a járművek állandóan megsüllyedtek és elakadtak a mély sárban; a megáradt patakok elmosták az ideiglenesen épített hidakat. A vidék, ahol a csapatok harcoltak, megejtően szép és vadregényes volt, de irtózatos erőfeszítésbe került a legkisebb térnyerés is. A szakadékos hegyek nagy magasságba emelkedtek. A német állások mindenütt a hegytetőkön húzódtak, és így az ellenség gyilkos tüze miatt nem lehetett megkerülni a völgyekben a hegyeket. Utánuk kellett menni a magaslatokra, és közelharcban kellett elhódítani tőlük félelmetesen megerősített állásaikat. Egyetlen szakasz német katona is képes volt arra, hogy nagyobb egységek előrenyomulását napokon, sőt heteken keresztül feltartóztassa.

Odahaza, Amerikában, a közvélemény türelmetlenkedett, hogy Olaszországban ilyen csigalassúvá változott a szövetségesek előrenyomulása. Mindenki szerette volna már hallani a Róma elfoglalásáról szóló jelentést. Az otthoniak türelmetlenségében a harcoló amerikai katonák is osztoztak, és ők is alig várták, hogy bevonulhassanak Rómába. Állandóan ilyen kijelentéseket hallottam: „Ennyire rossz még Tuniszban sem volt. Ezek a Krautok itt másképpen harcolnak.” Mások meg egyre sóhajtoztak: „Bárcsak szűnne meg az eső. Minden napért kár, amikor nem jutunk előre, mert így sohase lesz vége, és sose jutunk haza.”

A völgyekben a hosszú esőzéstől felázott agyagos talajon feneketlen volt a sár. Hiába volt a katonáknak vízhatlan köpenye és csizmája, az örökös sárban és esőben minden elázott, és szörnyen szenvedtek az örökös nyirkos hidegtől. Az első vonalakban, fenn a hegyek között éjszakánként a hőmérséklet erősen fagypont alá süllyedt, és reggelre gyakran magas hó borította az állásokat. Még boldog lehetett, aki a szakadékos hegyoldalon valami védettebb zugot talált, és ott tölthette az éjszakát. Az élet olyan

primitívvé változott, hogy így csak a történelem előtti időkben a barlanglakók élhettek, és ilyen körülmények között a kőbalt a korszerűbb fegyver lett volna, mint a géppuska. Majdnem elképzelhetetlen, miként voltak képesek a szövetséges csapatok túlélni az olaszországi téli hadjárat szörnyűségeit; több százezer embernek hónapokon keresztül nem volt módja arra, hogy lenn a völgyben, biztos távolságban a vonalak mögött, száraz ágyban töltsön akár csak egyetlenegy éjszakát.

A dél-olaszországi harcokban csődöt mondott minden előírászerűen kitervelt hadvezetés. A harc nem is annyira az ellenség, mint inkább a terep és az időjárás ellen folyt. Ha nem is lettek volna a harctéren német alakulatok, hanem csupán a műszakiak robbantották volna fel a hidakat a hegyszorosokban, ha német vonalából egyetlen lövést se adtak volna le csapatainkra, akkor sem tudtunk volna sokkal gyorsabban vonulni észak felé. A terep elleni küzdelem olyan nehézségekkel járt, hogy egész öszvérhadseregeket kellett beszervezni, hogy a más szállítóeszközt használhatatlanná tévő talajon eljuttathassák az utánpótlást, a lőszert és az élelmet a frontra a katonákhoz.

A Földközi-tenger felett átrepülve érkeztem egy teherszállító gépen Olaszországba. A rendes terhelésnél mintegy féltonnányival többet szállítottunk. Minden csomaggal szemben elsőbbséget élveztek bizonyos kartondobozok, a dobozok százai málhazsákokat tartalmaztak, amikben izmos férfiak vittek később 50, sőt 70 kilogrammnyi élelmet és muníciót azokba az átkozott hegyekbe...

Nagy segítséget és katonáink számára nyugalmat jelentett, hogy a szövetségesek légi fölénye teljes és majdnem háborítatlan volt. *Spitfire* vadászgépek állandóan felderítést végeztek a vonalak fölött, mint szorgalmas csendőrök, akik felhajtják és elfogják a hegyek közt bujkáló banditákat.

Nagy jelentősége volt annak is, hogy tüzérsgünk messze fölötté állt a németek tüzérsgének, és a hadvezetés bőven ellátta az ütegeket lőszerrel. Olyan nehéz terepen, ahol katonáink hosszú hónapokon keresztül harcoltak, egyetlen nagyobb, kb. 50 dollárba kerülő ágyúlövedék tíz katona életét is megmentette. A német állásokra zúduló nehéztüzérsgéi tűz végre is megtörte az ellenség szívós ellenállását.

Vigasztaló volt a tudat minden amerikai katona számára, hogy bármilyen sokat kellett is szenvednünk a havas esőtől és a ragadós sártól, a német katonák ugyanannyit szenvedtek.

A különbség köztük és köztünk az volt, hogy a mi sorainkban minden közlegény tudta, hogy előbb vagy utóbb el fog jutni Rómába. De mielőtt ez

bekövetkezett, kegyetlenül kellett szenvedniük és nélkülözniük. Érdemes megnézni azt a vidéket, ahol a dél-olaszországi harcok lefolytak; a vörösesbarna agyagos sarat, a félelmetes szakadékokat és a völgyeket megülő nedves ködfelhőket, amelyek jobban átáztatták a katonák ruházatát, mint a leghevesebb zápor.

Hosszabb időt töltöttem az öszvérhajcsárokkal. Általában minden gyalogsági ezrednek volt külön öszvéresosztaga, amerikai katonák parancsnoksága alatt működő olasz hajcsárokkal. Annak a csoportnak, amellyel több napot töltöttem, az volt a feladata, hogy az utánpótlást eljuttassa egy amerikai hegyi üteghez, amely kopár, szakadékos terepen ezerkétszáz méter magasságból lőtte a német állásokat. Az üteg 10 napon át szüntelenül a legnehezebb harcokat vívta, és a tüzerek legtöbbször még éjszaka sem pihenhettek. Mire más csapatrészek előrenyomulását követően, tíz napig tartó szüntelen harc után elhagyhatták állásaikat, az ütegek legénységének és tisztjeinek harmadrésze elesett vagy megsebesült, és a sebesülteket öszvérháton kellett a völgybe leszállítani.

A harcok alatt a lőszert és élelmet csak öszvérháton, sőt az út nagyobb és nehezebb felében az emberek hátán kellett hozzájuk felhordani. Az öszvérek a völgyben levő katonai raktárakból csak az út egyharmadát tudták megtenni. A nehéz lőszeresládákat, konzerveket, ivóvizes edényeket az emberek a hátukon cipelték a magasan elhelyezett tüzéségi állásokba,

A csoport hajcsárai szardíniai olaszok voltak. Katonákként eredetileg is a hegyivadász ezredekben szolgáltak, és így különleges szakértelemmel bántak az öszvérekkel. Az öszvérek és hajcsárok tábora a katonai raktárak közelében lévő nagyobb olajfaligetben volt felállítva. Az állatok és hajcsárok nappal a táborban tartózkodtak, míg az utánpótlás felszállítása rendszerint az éjszakai órákban, sötétedés után történt. Katonai tehergépkocsik napközben a tábor területére szállították az aznap este és éjszaka felszállítandó muníciót és más szükséges felszerelést. Alkonyattájt az állatokra felrakták a terhet, és mikor már elég sötét volt ahhoz, hogy az ellenség ne tudja megfigyelni őket, elindultak a nehéz útra.

A csoporthoz 155 hajcsár tartozott, és egy-egy alkalommal átlag 80 öszvérral indultak neki a hegyoldalnak. Minden egyes öszvért külön ember vezetett, de egy másik is haladt mellette, hogy vigyázzon, és ha valami meglazult vagy leesett, felszedte, és az értékes holmit nem hagyta veszendőbe. Az út oda-vissza három óra hosszát tartott. Egy-egy hajcsárnak éjszakánként csak egyszer kellett fordulnia, bár amikor a harcok különösen súlyosak voltak, kétszer is megtették az utat.

Az éjszakánként útnak indított öszvérkaravánok egy-egy alkalommal átlagosan 85 kanna ivóvizet, 100 láda konzervet, 10 láda gyógyszert és kötszert, 15-16 kilométer hosszúságú telefondrótot, 25 láda tűzérségi lőszert vittek magukkal; azonkívül megfelelő mennyiségű lőszert a géppuskáknak és a kézfegyvereknek, továbbá különféle felszerelési tárgyakat az üteg rádió- és telefonkészülékeinek. A hajcsárok és a hajcsárokat kísérő amerikai katonák ráadásul mindig megtömték a zsebüket cigarettával a tűzérek számára. Vittek továbbá denaturált szeszt, hogy a fiúk időnként kávéfőzővel melegíthessenek.

Az öszvérkaravánokkal kellett elszállítani a szükséges ruhákat is, mert a nehéz terepen a tűzérek mundérja napok alatt elrongyolódott. Különösen nagy szükségük volt a meleg holmira, ugyanis fenn a hegyek között sokkal hidegebb volt, mint a szélről védett völgyekben.

Mindennap magukkal vitték a karavánok a tűzérek postáját is. Ennek egy részét vissza kellett hozni, mert a címzettek már nem éltek, vagy sebesülteként elszállították őket.

Mikor a kora esti órákban a málhával súlyosan megrakott öszvérkaravánok elindultak, rendszeren húsz-huszonötös csoportokban vágtak neki a hegyoldalra meredeken felkapaszkodó ösvénynek. Az út mentén olyan távolságra, hogy egymás kiáltását meghallják, amerikai katonákat állítottak fel őrségre, akiknek az volt a kötelessége, hogy irányítsák és megóvják az eltévedéstől a hegyoldalra lassan felkapaszkodó öszvéreket és hajcsáraikat.

Ezeknek az öröknek különösen nehéz volt a helyzete. Több mint egy hetet kellett fenn tölteniük a durván összeeszkábált állásaikban, kopár sziklák között, örökösen esőtől áztatva. Meleg ételhez soha nem jutottak, folyton csak konzerveket ettek. Nappal örökös félelemben éltek a szinte soha nem szünetelő ágyútűzben. Akiket közülük nem lőttek le, azokat a betegség vagy a kimerültség vett le a lábáról. Alig tudtak lebotorkálni a hegyről, volt, akinek teljes napjába került, míg leért, annyira kisebesedett a lába, annyira elhasználódtak az izmai. És miután végre ágyak és párnák mennyországába jutottak, rövidesen ugyanerre a szolgálatra osztották be őket, mert nem volt helyettük más. Nem szomorkodtak. – Döbbenetes erő az emberi lélek.

Az előrenyomulás a dél-olaszországi harctéren egész télen át csak lépésről lépésre tudott előbbre jutni. December elején a szövetséges csapatok erősítéseket kaptak újonnan szervezett olasz csapatokból, amelyek most sokkal készségesebben harcoltak a németek ellen, mint azelőtt az ő

oldalukon. Clark tábornok csapatai december elején hosszú ideig tartó harcok után maguk mögött hagyták a Camino-hegységet, és január közepén érték el a németek előre elkészített téli állásait. Mikor ezeken átvergődtek, új kiépített védelmi vonal tartóztatta fel továbbnyomulásukat. Az új állásokat a németek Gusztáv-vonálnak nevezték. A harcok a tél hátralévő részén a Gusztáv-vonaltól délre folytak. Ha az előrenyomulás lassú volt is, a szövetség szempontjából fontos volt, hogy az olaszországi harcokkal sikerült lekötve tartani 20 német hadosztályt, köztük a legválogatottabb csapatokat, amelyeket esetleg a még nehezebb küzdelmet folytató oroszok ellen használhatott volna fel a német hadvezetés.

CASSINO ÉS ANZIO

Az 5. hadsereg 1944 első negyedében két ízben intézett nagyobb méretű támadást a Gusztáv-vonal ellen, abban a reményben, hogy sikerül elfoglalni Rómát. A két támadás szorosan összefüggött egymással. Rómától délre ötven kilométer távolságra a szövetségesek nagyobb erőkkel szálltak partra Nettunónál és Anziónál. A partraszállás célja az volt, hogy átvágják a németek északi irányból jövő utánpótlási vonalait, és oldaltámadást intézzenek a Gusztáv-vonal ellen. A partraszállással egy időben a szövetségesek nagy erővel kezdték támadni a németeket Cassinónál, azzal a céllal, hogy a német vonalak áttörése után egyesüljenek az Anziónál partra tett csapatokkal.

Nettunónál és Anziónál 1944. január 22-én három hadosztály szállt partra. A németek figyelmét teljesen lekötötte a Cassinónál folyó harc, és így a partraszállás meglepetésként érte őket. A szövetségeseknek sikerült a partraszállás után jelentős területet nyerni Prilia vidékén, mielőtt a német ellenállás megszilárdult volna. A harcoknak ebben a szakaszában a síkság fölött emelkedő dombokon három ellenséges hadosztály ásta be magát, köztük egy fasiszta olasz egység is, és igyekezett minél több veszteséget okozni a partot ért szövetségeseknek. Ernie Pyle ezt írja az anziói hídfőállásban lefolyt harcokról:

A szövetséges hídfő területének minden pontját állandó tűz alatt tartották a német ütegek. A tüzérségi tűz elől nem lehetett védettebb területre húzódni. Így azután a németek szorgalmas 88 milliméteres tábori ágyúinak lövedékei mindenütt elérték a hídfő területén tartózkodó szövetséges csapatokat. Ez, természetesen, nem annyit jelent, mintha a szövetségesek

kezén lévő terület minden négyzetméterére minden percben egy-egy német lövedék esett volna. Szerencsére a németek szűkében voltak a tüzérségi löszernek, s így a tüzérségi tűz gyakran szünetelt. Legtöbb gondot az okozott, hogy nem lehetett kiszámítani, a német ütegek a hídfő melyik része ellen mikor indítanak nagyobb arányú tüzet. Így senki sem volt biztonságban, és a lövedékek szüntelenül csapódtak be a közvetlen közelünkben.

Lassanként sikerült kitapasztalni, hogy mi a legjobb módja a védekezésnek a szüntelenül tartó ellenséges ágyúzás ellen. Anzio környékén a tengerpart egészen sík. Így katonáinknak a legnagyobb gondot az okozta, hogyan jussanak természetes védelemhez. Itt nem voltak sziklák, amelyek mögé el lehetett volna bújni, és nem volt hegyoldal, amely védelmet nyújtott volna a lövedékek ellen. A hídfőállás egészen kis területre szorítkozott, úgyhogy ha az ember felállt, pontosan látta, meddig terjed: még mindig elég nagy távolságra a környező domboktól, ahonnan a német ütegek lőttek bennünket.

Amikor az afrikai sivatagban lefolyt harcokban vettem részt Tebessánál, a harcoló csapatok vezérkara és a tábori kórházak a frontvonalától 100-120 kilométerre voltak. Anziónál azonban mindenkinek hozzá kellett szoknia az első vonal kellemetlenségeihez és az örökösen fenyegető halálos veszedelemhez.

Az ellenséges lövedékek gyakran becsapódtak a hídfőállás területén berendezett kórházakba. A tisztí étkezdében a néger pincérek éppen úgy ki voltak téve az ellenség tüzérségi tüzének, mint az első vonalban harcoló katonák.

Bár a hídfőállás területe sík volt, azért mégsem olyan sík, mint a biliárdasztal. Inkább hasonlított Indiana állam lankás síkságaihoz, például ahhoz a vidékhez, mint amilyen a texasi Amarillo környéke. Ha a tengerpartról elindultunk, néhány száz métert kellett előremennünk, hogy a mieinkkel szemben harcoló németek vonalait pontosan lássuk. Helyenként egy-két méter magas buckák, kisebb árkok és a talaj horpadásai alkalmasak voltak arra, hogy a katonák védekezzenek a hídfőállás területét elárasztó ellenséges lövedékek ellen. Az ilyenfajta védekezés azonban csak magányos vagy egészen kis csoportban tartózkodó katonáknak nyújtott védelmet, de védtelenül hagyta a nagyobb harcoló egységeket.

Az anziói hídfőben aránylag szűk területre sokan zsúfolódtak össze. Sose láttam még ennyire zsúfolt harcteret. Nem ért persze össze az emberek válla, de ha becsapódott egy-egy ágyúlövedék, ha nem is ért el

közvetlen találatot, legfeljebb 150-200 méter lehetett az a távolság, amennyire a katonák tartózkodtak a lecsapódó lövedéktől.

Mialatt német ütegek állandóan ágyútűzzel árasztották el a hídfő területét, északi irányban, Ápriliánál heves német ellentámadás indul meg. Brit tankok és hajóágyúk beavatkozása elkeseredett harcok után visszavetette ezeket a próbálkozásokat. A szövetségeseknek azonban nem sikerült áttörni a német vonalakon, és végül a partraszállás közelében, szabálytalan háromszög alakjában tartósan birtokoltak a szövetségesek egy területet, amely a tengerparton 30 kilométer hosszúságban húzódott, s a parttól befelé sehol sem ért el 24 kilométernél nagyobb mélységet. Anzionál ez a helyzet márciusig változatlanul maradt.

Az 1944. év első hónapjaiban állandóan elkeseredett harcok folytak Cassino ősi bencés apátsága és a közelben fekvő város körül. Január végén az amerikai 34. hadosztály áttörte a Gusztáv-vonal északi csücskét, és ugyanebben az időben francia csapatok kézre kerítették a Monte Cassinótól keletre elterülő magaslatokat, valamint a hegyi állásokat Cassino közvetlen közelében.

Cassino ellen az első nagyobb támadás február elsején kezdődött. A város szélén Kesselring marsall csapatai félelmetes erődítéseket emeltek. A német hadvezetés Cassinónál mintegy 100 ezer főnyi hadsereggel állta útját a szövetségesek előrenyomulásának.

Tizenkét napig tartott, míg a szövetségesek elfoglalták a várostól észak-északnyugati irányban a hadijelentésekből híressé vált 516-os magaslatot, amelyen a Benedek-rend ősrégi apátsága állott.

Az apátság épületei részben elpusztultak február 15-én egy nagyobb szövetséges légitámadás következtében, de a németek továbbra is szívósan védekeztek a romba dőlt falak között.

Február elején új-zélandiak váltották fel az amerikai 5. hadsereg kimerült csapatait, azonkívül a 4. indiai hadosztály. Mindkét csoport a Montgomery parancsnoksága alatt álló 8. brit hadsereghez tartozott. Rájuk várt a feladat, hogy bevegyék Cassino városát. A harcok egész februárban szüntelenül tartottak. W. F. Shadel amerikai haditudósító a következőképpen írja le a Cassino házaiért és utcáiért folyó harcokat:

Az új-zélandiak első zászlóaljának katonája volt Fred Ratliffe közlegény, aki kitűnően értett géppisztolyának és karabélyának használatához. Ratliffe néhány társával együtt bevette magát Cassino egyik házába, ahonnan a németeket előzőleg sikerült kifüstölniük. Az új-zélandi közlegény a

karabélyával a szomszéd házakból néha felbukkanó németekre lőtt célba. „Az első éjszakát azzal töltöttük – beszélte el később, mikor a cassinói harcokról társalogtam vele –, hogy barikádokat emeltünk és óvóhelyet készítettünk magunknak a törmelékek felhasználásával. Hallottuk, amint a Jerryk (a németek) járkálnak a házakban az utca másik oldalán. Mi öt-en voltunk, és nem nagyon örültünk a közelségüknek.” Másnap Ratliffe észrevette, hogy egy Heinie lopakodik a fal mellett. Még csak a páncélsisakját látta, és várt, amíg alkalmasabb célpontot mutat. „Felkaptam a karabélyomat, rálöttem, és azért tudom, hogy eltaláltam, mert néhány másik Jerry mászott elő óvatosan a házból, és visszahúzták. Egyet ezek közül is meglöttem.”

Ratliffe naphosszat az épület ablakában állt, és ha alkalmas célpontot látott, karabélyát a vállához emelte, tüzelt, aztán visszahúzódt a fedezékbe.

Cassino elfoglalt és állandóan tűz alatt álló házai között találkoztam egy másik közlegénnyel, akit Wayne C. Bryannek hívtak. Bryan a harcok után ezt mesélte: „Amikor megtisztítottuk a tér házait, és a Jerryk ész nélkül szaladtak vissza, kihajoltam az ablakon, és utánuk löttem. Figyeltem a lövéseket, azt hiszem, kettőt találtam el. Az egyik már majdnem a tér végére ért, amikor a lövésem elérte, tőlem körülbelül kétszáz méter távolságra. Hárman voltunk abban a házban, ahonnan lőttünk ki a térre. Inkább géppisztolyokat használtunk, mint karabélyt, annak több hasznát vettük.”

Sok veszteséggel járt egy régi iskolaépület megostromlása. De ennél is több véráldozattal tudták az amerikaiak bevenni a városi börtön épületét. A németek a börtönt valóságos erőddé építették ki, és az oda vezető utcákat állandóan erős géppuskatűz alatt tartották. Az első támadásnál egy fiatal tiszt vezette a szakaszt, amiben tizenheten voltak. Sikerült behatolniuk az épület egyik szobájába. De csak négyen voltak, akik behatoltak a börtön épületébe, a többieket az erős géppuskázás távol tartotta. Amikor ugyanez a szakasz másodszor is támadásra indult, a tiszt elesett.

Ezután egy hadnagy vezetésével tizenkét másik ember kísérelte meg a börtön épületének elfoglalását. Ezek az épület bal oldalán támadtak, míg ismét egy másik csoport, szintén egy hadnagy vezetésével, jobbról indult támadásba. Ez alkalommal a német géppuskák tüze olyan erős volt, hogy senki sem tudott behatolni az épületbe. Két nappal később éjszakai támadás következett a börtönépület ellen, végül egy nagyobb rohamosztagnak sikerült a vállalkozás. Ettől fogva az épületet jól fel tudták használni a környező házak ellen indított támadások kiinduló pontjaként.

F. Drewis, géppuskás őrmester, az L-csoport tagja volt az egyik legjobb harcos Cassinónál. Csendes, szerény ember, alig lehetett kalandjairól bővebbet kihúzni belőle. A hadnagyától tudtam meg később, hogy ő és egy másik őrmester, J. Gaizetti verte szét azt a börtönépületet védő géppuskafélszket, s lehetetlenné tette, hogy a nyitott téren át a katonák megközelíthessék az oda magát befészkelő ellenséget. Kúsztak egy jó darabon a macskaköveken, majd föl pattanva hajításnyi távolságra közelítették meg futva az állást. A lőrésbe kézigránátot dobtak, s közben géppisztolytűzzel árasztották el a romokat. Közvetlen ezután a két őrmester egyetlen gyors rohammal bevette egy kis német szakasz romok között fölvert tanyáját. Az udvaron álló félig megpakolt két teherautót kézigránáttal felrobbantották, majd csatlakoztak az egységükhöz...

Egy reggel az őrmester hat emberét vezette támadásra a város egyik háza ellen. A katonák óvatosan kúsztak a fal mellett, majd átrohantak az utca túloldalára, és kézigránátokat dobálták a ház belsejébe. A támadók közül négyen jutottak be a házba. Drewis őrmester géppisztolyával egész sorozatot lőtt az egyik Jerrybe, aki nem mutatott hajlandóságot, hogy megadja magát. A következő német jobbnak látta feladni a harcot. Ekkor azonban az amerikaiak észrevették, hogy társaikkal megszakadt minden összeköttetés, és magukra maradtak. Két napon át tartani tudták a házat, minden utánpótlás nélkül. Végül társaik a segítségükre siettek, és megmentették őket foglyukkal együtt.

Igy teltek a város elfoglalásáért indított harc első napjai. Az amerikaiaknak házról házra kellett küzdeni, és minden ház elfoglalásának megvolt a maga külön története. Az amerikaiak elismerték, hogy a boche-ok tehetségesen és bátran védekeztek. Legtöbb bajt a legkiszámíthatatlanabb helyeken elrejtett aknák okozták. A védekezésnek ebben a módjában a németek nagymesterek voltak az olaszországi hadjárat sok emberáldozattal járó harcaiban.

A Cassino ellen vívott harcokban fontos szerep jutott az új-zélandiaknak is. Az első támadások alkalmával csak a házak mintegy harmadrészét sikerült elfoglalni. Ekkor hosszabb szünet következett a harcokban, egészen márciusig. Márciusban ötszáz bombázó sorozatos és igen súlyos légitámadásokkal akarta megpuhítani a védők ellenállását. Mikor az új-zélandiak a bombázások után rohamra indultak, bár házaknak szinte már nyoma sem volt, a németek még mindig kemény ellenállást tanúsítottak. Cassinónál az 1. ejtőernyős-hadosztály harcolt. Ezek a védekező harcokat Sztálingrádnál tanulták meg, vakon engedelmeskedtek Hitlernek, akitől azt

a parancsot kapták, hogy tartsanak ki az utolsó emberig. Fenn az 51. magaslaton indiai csapatok indultak rohamra a kolostor romjai ellen, de ezek a harcok sem hozták meg a kívánt eredményt. Alexander tábornok, a hadjárat főparancsnoka, március 23-án Cassinónál újra „tűzet szüntess!”-t rendelt. A Gusztáv-vonal kitartott.

RÓMA ÉS FIRENZE

Mialatt Cassinónál a harcok szüneteltek, a földközi-tengeri szövetséges légierő parancsnoka, Ira C. Eaker tábornok erőteljes támadásba lendült a németek ellen. Könnyű- és középbombázók 1944 áprilisában 21 ezer felszállást hajtottak végre, és a félszigeten rendszeresen rombolták szét a vasúti pályaudvarokat és csomópontokat, egészen Firenzéig. Ugyanez a légierő intézett támadást előbb Afrikából, majd Olaszországból felszállva a romániai olajmezők ellen, és a megismételt támadásoknak sikerült Ploestiben a petróleumforrások háromnegyed részét elpusztítani. Mialatt a légítámadások zajlottak, a szövetséges haderők felkészültek a Gusztáv-vonal elleni nagyarányú támadásra.

Május 11-én az 5. és a 8. hadsereg egyszerre indította meg a támadást. Velük szemben a németek 25 hadosztálya. Clark tábornok csapatai 18 kilométer mélységben haladtak előre, miután sikerült a Gusztáv-vonal mögé kerülni, és így megkezdhatték a németek következő védelmi vonalának, a Hitler-vonalnak ostromát. A szövetséges csapatok május 17-én bekerítették Cassinót, és a védők megadták magukat. Néhány nappal később az anziói hídfőállásban lévő hadosztályok is támadásba lendültek, és május 23-án, kemény harcok árán elfoglalták Cisternát. Az 5. hadsereg katonái gyorsan törtek előre a Tirrén-tenger partján. A német 14. hadsereg Cisternából visszavonulóban egyesült az olaszországi harcokban híressé vált Hermann Göring-hadosztállyal. A németek a Monti Albaniba vonultak, és szívós harcok árán el akarták zárni a szövetségesek útját Róma és a Rómát környező síkság, a Campagna felé. Az Albani-hegyek délnyugati lejtőjén Velletri város elfoglalását Eric Sevareid amerikai haditudósító így beszéli el:

Velletri városa a Monti Albani lejtőin fekszik. Mint egy aranybross ékesíti a halmokat. Az amerikaiak déli irányból indultak megostromlására. Velletri Olaszország ősi városai közé tartozik. Többek között arról nevezetes, hogy valamikor, kétezer évvel ezelőtt Néro császár ide számúzta

kegyvesztett kedvesét. A fáradt, harcokban lerongyolódott amerikai katonák azonban nem sokat tudtak arról, ami Velletriben kétezer évvel ezelőtt történt. A 36. hadosztály katonái arra kaptak parancsot, hogy vegyék be a várost, aminek fontos szerep jutott a németek Róma előtti védelmi rendszerében. Az amerikai ezredek a várostól délre fekvő szőlőkbe ásták be magukat; meglehetősen nagy veszteségeik voltak a németek géppuskatüzétől és a dombokról tüzelő 88 mm-es tábori ágyúktól.

A 34. hadosztály a város ostromának első napjai után erősítést kapott. Az 1. páncéloshadosztály is beavatkozott a harcokba, és páncélos járművei felhasználásával a németek hátába próbált kerülni. Végül egy másik, hegyi harcokra különlegesen kiképzett kommandó indult el Valmontonóból szintén azzal a szándékkal, hogy a dombok megkerülésével hátbakapja a németeket. Május 31-én az amerikai főparancsnokság Anzióban azt az értesítést kapta, hogy a 36. hadosztály két ezrede, anélkül, hogy a németek észrevették volna, kelet felől megkerülte a Velletrinél húzódó lankákat, és sikerült feljutniuk a várostól távolabbra eső, 600 méter magas hegyekre. A két amerikai ezred vállalkozása meglehetősen kockázatos volt, mert ha a németek idejében értesülnek szándékukról, minden nehézség nélkül körülférjék őket. Ha azonban ez nem történik meg, a két ezred merész vállalkozása könnyen lehetővé teheti az olaszországi hadjárat legfőbb célja, Róma nagyobb rombolások nélküli elfoglalását.

Amikor a Velletri előtt álló 34. hadosztály tudomást szerzett róla, hogy a 36. hadosztály emberei feljutottak a város mögötti dombokra, megindultak a város ellen. A Velletri elfoglalása előtti napon a németek még egy ellentámadást kíséreltek meg. A harcok elhúzódtak a késő éjszakai órákig. Másnap reggel Walker tábornok tankok védelme alatt rohamra indította embereit a város ellen. A tankok és a támadó csapatok az országúton indultak meg. A gyalogság parancsnoka, Reese ezredes mindenáron a tankok előtt haladva akarta vezetni a támadást. Mielőtt a csapatok a város széléhez értek volna, a bátor amerikai ezredest egy gránát megölte.

Velletri elfoglalása után a németek nem tudták tovább tartani a Monti Albanit. A németek visszavonulás helyett vad meneküléssel hátráltak a gyorsan előrenyomuló amerikaiak elől.

Két nappal később, június 4-én a szövetségesek bevonultak Rómába. Az egész keresztény világot örömmel töltötte el a hír, hogy Róma utcai harcok nélkül került a szövetségesek kezére. Rooseveltnél Róma elfoglalásakor rádiós emlékbeszédében a következőket mondta: „A tengely első fővárosa

tehát a kezünkben van. Egy már elesett, kettő pedig még hátravan. Érdemes megjegyezni, hogy a három tengelyfőváros közül az került legelőször hatalmunkba, amelynek legrégebb a történelme.” Churchill emlékezetes és dicsőséges eseménynek nevezte a városba való bevonulást. És valóban az volt.

A németek gyorsan, bár rendezetten vonultak vissza északra, 240 kilométernyire az Arno folyó mentén felállított állásaikba. Júniusban és júliusban a szövetséges seregek a visszavonuló németek nyomában voltak. Örökös harcban álltak az elaknásított területekkel és az elmaradhatatlan sárral. Közben a szövetségesek utánpótlási vonala hosszabb lett, viszont légijerjük felhasználva az Olaszországban birtokukba jutott repülőtereket, mind súlyosabb csapásokat mért a Luftwafféra és a németek utánpótlási vonalaira.

Az Arnóig való visszavonulás közben a németek nem is tettek kísérletet arra, hogy feltartóztassák a szövetségesek előrenyomulását. Simát június 3-án adták fel, majd Livorno esett el heves harcok után, július 19-én. Ugyanezen a napon lengyel csapatok Anconát foglalták el, az Adriai-tenger partján. Brit seregek nehéz terepen nyomultak előre Közép-Olaszországban, júniusban vonultak be Perugiába, és július 16-án kerültk meg a Trasimeno-tavat. Ez alkalommal Arezzót foglalták el, és megnyílt az út egészen Firenzéig. A németek 75 ezer főnyi visszavonuló serege nem volt képes feltartóztatni az angolok előrenyomulását. Montgomery előőrsei augusztus 4-én érték el Firenzét. A németek a városban az Arno minden hídját felrobbantották, az egyetlen Ponte Vecchio kivételével. Firenzében hosszú ideig tartó utcai harc alakult ki, és jelentős károk érték a város pótolhatatlan műkincseit.

A GÓT-VONAL

A szövetségesek várost város után foglaltak el, és nyomultak tovább. Szeptemberben Pisa, Lucca, Prato és Rimini került a szövetséges hadseregek birtokába. Több helyen partra szálltak a Dalmát-szigeteken, és így megakadályozták a németeket abban, hogy a Balkán felé meneküljenek. Firenzétől északra az 5. hadsereg csapatai oldaltámadással elűzték a németeket a Futa-hegysorozatból, és Bolognát 24 kilométer távolságra megközelítették.

A brit hadsereg, amelyben angolokon kívül kanadaiak, lengyelek és olaszok is harcoltak, szeptemberben áttörte a németek Olaszországban

legjobban megerősített védőállásait, a Gót-vonalat. Martha Gellhorn amerikai újságíró írja a német védőállások áttöréséért folytatott harcokról:

A Gót-vonal Felső-Olaszország egyik legbájosabb dombvidékén húzódik, az Appenninek és a lombardiai síkság között. A dombok lábánál szaladó Via Emilia mentén épült falvakat a németek sorra felrobbantották, csak azért, hogy az úttól északra elhelyezett tüzéségüket a pontos célzásban a falvak ne zavarják. A lerombolt vonalaktól délre széles csatornaszerű árkot ástak, felkészülve az ellenség tanktámadására. A közeli fákat mind kivágták, és az út mentén csörgedező Foglia-patak medrében bonyolult alakzatokban aknákat helyeztek el. Fenn a dombokon, ahol a tulajdonképpeni Gótvonal húzódott, a németek beton-géppuskafészeket építettek. Leszedték tankok páncéltornyát, és a talajba beépítve védekezésül használták a 88 milliméteres tankágyúkat. Ezeket az erősítéseket gondosan álcázták, hogy az ellenségnek minél több nehézséget okozzanak. Természetesen az erősítések előtti domboldalakat mindenütt sűrűn aláaknázták.

A Gót-vonal keleti végén, az Adriai-tenger közelében a kanadai csapatoknak sikerült rést ütni a hatalmas német védvonalba, azon a ponton, ahol az erősítések aránylag könnyebben voltak áttörhetőek. Mikor többnap kemény harc után repülőgépek és tankok segítségével széles rés támadt a német védvonalon, a 8. hadsereg erőteljes egységei nyomultak át a résen, és oldalba fogták a szüntelenül, makacsul védekező németeket.

Mielőtt a 8. hadsereg kanadai ezredei támadásba kezdtek, Montgomery a csapatainak legnagyobb részét a félsziget nyugati oldalából három nap alatt az adriai partok közelébe szállította át. Ez így leírva persze könnyűnek hangzik. Mögötte az van, hogy három nap és három éjjel vonultak a katonák az utakon, s Firenzétől Anconáig mély éket alakítottak ki. Ekkora forgalmat még életemben nem láttam.

Teherautók, páncélautók, tankok, fölfegyverzett járművek, ágyúvontatók, dzsipek, motorkerékpárok és mentőautók árasztották el az utakat, s a konvojok nemritkán óránként csak 20 mérföldet tudtak előrehaladni. Az utakat persze tönkretette a forgalom; az ember lába bokáig porba vagy sárba süppedt. Az autók kerekei, ha éppen tudtak haladni, mintha felforralták volna a sarat...

Hatalmas hadsereg taposta most Olaszország földjét, hogy fölálljon az új, tizenkilenc mérföld hosszúságú frontszakasz. A 8. hadsereg

Egyiptomból verekedte magát eddig el. Két évvel vagyunk El-Alamein után, s ők végigküzdötték Afrikát, Szicíliát, s most éppen a Siegfried-vonal utolsó hadállását készülnek szétzúzni...

Amikor a csata döntő szakasza megkezdődött a Gót-vonal áttörésére, Montgomery vezérkarának tagjaival együtt egy domboldalról figyeltük a brit támadás alakulását. A brit tankok mint hatalmas barna bogarak kúsztak elő, és sebességükből semmit nem veszítve haladtak felfelé a dombokon. A dombokra fölérvé újra eltűntek szemünk elől. Hirtelen az egyik tank tetejéből és oldalából hatalmas lángnyelvek csaptak elő: bizonyosan ellenséges lövedékek robbantották fel. A közelben lévő tankok erre hirtelen irányt változtattak, és igyekeztek védelmet találni a német ágyúzás elől. A brit légierő harci gépei hatalmas alakzatokban szüntelenül keringtek az ütközet messze elnyúló színtere fölött, és géppuskatűzzel árasztották el a német vonalakat.

Másnap keltünk át a Foglia-patakon, és páncélosunk akadálytalanul halad a patakon túl lévő dombok között, azon az úton, amelyen az előző nap még tankjaink nyomultak előre heves harcok között. Az út mentén szétlőve hevert egy amerikai Sherman-tank, amelynek legénysége angol volt. Közelében egy német Tigris láttunk halálra sebezve és szétrobbantva. A Shermant egy 88 milliméteres német páncéltörő lövedéke érte. Szétlőtt tornya még mindig véres volt, és itt-ott húscscafatok lógtak. A kiegészített és felrobbant Tigris mellett egy német katona holtteste feküdt szalmával leborítva, de a szalma alól kilátszott két ökölbe szorított keze, és félelmetesen eltorzult, szétlőtt feje... Ilyen a csatatér, és bizonyosan ilyen volt mindig, mióta az emberek gyilkos harcokban ölik egymást... Az ütközet szörnyű összevisszaságba kever össze mindent; kimerült, eltorzult arcú embereket, a harcoktól megrémített, a félelemben belefásult és értetlen tekintettel bámuló civileket. A harci gépek fülsiketítő lármája egy percre sem szűnik, és mindenütt érződik a felhasznált robbanóanyagok fojtogató szaga. Katonáink jókedvűen, sokszor egyfajta akasztófahumorral tréfálkoznak. Másutt súlyos sebesültek nyöszörgése hallatszik. A közelben nehézlövedék robban fel, néhány száz méterre tőlünk, de föl sem vesszük már, és eszünkbe sem jut attól félni, hogy a legközelebbi bennünket is eltalálhat.

A történetírók bizonyosan helyesebben ítélik majd meg annak az ütközetnek a jelentőségét, amelynek mi most szemtanúi voltunk. Ők majd átlátják az olaszországi hadjárat jelentőségét, és bizonyosan feljegyzik, hogy a németeket üldöző szövetséges csapatok a félszigeten az év 365 napján 315 angol mérföldet haladtak. Az elismerés hangján szólnak majd

arról, hogy a történelemben ez volt az első eset. amikor a félsziget legdélibb pontján partra szállt inváziós seregek harcolva verekedtek el magukat az Alpok lábáig. Történetírók jobban tudják majd értékelni, mit jelentett a három iszonyúan megerősített védvonal áttörése az elképzelhető legnehezebb hegyi terepen, és hogy az egész itáliai félsziget egyetlen hatalmas, véget nem érő aknamezővé alakult át, amelyen az alattomos halál változatos módozatai várták a harcban álló katonákat.

Azoknak, akik most itt harcolnak, csak az a fontos, hogy a Gót-vonal volt az utolsó, amit át kellett törni. A páncélosok hamarosan elérik a lombardiai síkság könnyű terepét, és akkor az olaszországi hadjárat vége nem lesz álom többé, hanem elérhető távolságba kerül. A kora őszi idő szebb és tökéletesebb már nem is lehet, és most egy kicsit megrészezedve a győzelem mámorától, senki sem gondol arra, hogy még hány embernek kell meghalnia vagy súlyos sebesüléseket elszenvednie, mielőtt elérkezik a béke napja.

Októberben folytatódott az esős, rossz idő, még mielőtt a szövetséges seregek messze maguk mögött tudták volna a Gót-vonalat. A New York Times haditudósítója a következő képet festette az olaszországi hadi helyzetről 1944 végén, a tél beálltakor:

Amerikai és brit csapatok lassú ütemben nyomulnak Bologna és Észak-Olaszország gazdag iparvidéke felé. A lassúságnak több oka is van. A legnagyobb akadályt még mindig az időjárás jelenti. Az állandó esőzésektől felázott talaj alkalmatlan a gépesített egységek harcbevételére. De a ködös, esős időben a légierő sem tudja kifejteni teljes aktivitását.

A második ok, amely a szövetségesek előrenyomulását akadályozza, a németek pillanatra sem lankadó, szívós védekezése. Ennek a védekezésnek bizonyosan az az oka, hogy időt akarnak nyerni, amíg Észak-Olaszország ipari felszerelését vasutakra rakva át nem szállítják a Német Birodalom területére. Közben az olasz ellenállási mozgalom mindjobban erősödik, és egyre több bajt okoz a németeknek a rablás végrehajtásában.

A szövetséges hadseregek így nagyon nehéz körülmények között folytatják a harcot, küszködnek a rossz idővel, és védekeznek a német gépfegyverek gyilkos tüze ellen. Egy évvel és egy hónappal a salernói partraszállás után még mindig súlyos feladatok elvégzése vár rájuk.

A Volgától az Oderáig

OROSZORSZÁG FELKÉSZÜL A TÁMADÁSRA

Sztálingrád után a hadiszerencse végleg a németek ellen fordult Oroszországban. A német vereség oka elsősorban az volt, hogy Hitler hadseregét pótolhatatlan veszteségek érték emberben, tankokban, repülőgépekben és katonai felszerelésben. De nem kisebb nehézséget okozott a német hadvezetőségnek az, hogy az afrikai partraszállás óta, sőt már azt megelőzőleg is, két fronton kellett harcolniuk, és fel kellett készülniük egy harmadik front megnyitására is, a rettegett nyugati partraszállás esetére. Ezekhez a nehézségekhez járult továbbá, hogy a szövetséges bombázások fokozódó mértékben bénították meg a német hadiipart. Így a német legfelsőbb hadvezetés mesterségét egyébként kiválóan értő csapata érthető rémülettel látta, hogy Oroszország ereje és amit a katonai szakkifejezés „potenciálnak” mond, állandóan növekszik. Nyoma sem volt az orosz seregekben a másfél évig tartó nehéz harcok után a németek által remélt fáradtságnak, kimerülésnek. Az oroszok újabb és újabb hadseregeket szerveztek, a seregek élére tábornokok kerültek, vadonatúj fegyvereket és hadifelszerelést használtak. Ezt részben saját hadiiparuk termelte, részben pedig mind nagyobb tömegben kapták Nagy-Britanniából és az Egyesült Államokból.

Wendell Willkie föld körüli útján meglátogatta Oroszországot is, és *Osztatlan világ* címen megjelent útinaplójában a következőképpen írja le benyomásait, amelyeket egy Moszkvához közeli repülőgépgyár megtekintése során szerzett:

Egész napot töltöttem azzal, hogy alaposan megnézzem a szovjetek egyik repülőgépgyárát Moszkva mellett. Hatalmas kiterjedésű ez az üzem. Számításom szerint legalább 30 ezer munkás dolgozhat benne három műszakban, hogy a munka szakadatlanul folyjon. A gyár, amint mondták, mindennap jelentős számban állít elő új repülőgépeket.

Meglátogatásakor velem tartott néhány amerikai szakértő is. Ők is megerősítették, hogy azok a harci gépek, amelyek a futószalagokat elhagyják, és a közeli repülőtérről szállnak fel próbarepülésre, kifogástalan, jó repülőgépek. Feltűnt, hogy a repülőkön a pilótát védő páncélzat erősebb, mint a világ bármelyik más részén készült harci gépén. Én magam nem

vagyok repülési szakember, de életemben már sok repülőgépgyárat láttam, és azt hiszem, hogy arról, amit tapasztaltam, megbízható képet tudok alkotni.

A gyár munkásainak több mint harmadrésze nő. Sok volt a gyermek a munkások között, akik közül többen alig tízévesek. Valamennyien kék zubbonyba öltözve álltak a gépek mellett. A mérnökök elmondták, hogy a gyerekek is heti hatvan órát dolgoznak, mint a felnőttek. Sokan közülük annyira tanulékonyak, hogy szakmunkások feladatát végzik, mégpedig kifogástalanul.

Amerikai szemmel nézve a gyárban több munkás dolgozik, mint azt mi megszoktuk. Sok helyütt láttam, hogy a munkás munkapadjánál egy papírlapra felírták ezt a szót: „Sztahanovista”. Ez azt jelentette, hogy az illető a megkívánt teljesítménynél lényegesen nagyobb eredményt tud és akar felmutatni. A gyár falán hosszú listákat láttam, amiken a munkaverseny kitüntetettjeinek a neve szerepelt.

Az átlagos orosz teljesítménye alatta marad az amerikai munkás teljesítményének. Az orosz mérnökök ezt őszintén elismerték, és kifejtették nézetüket, hogy ha majd a megfelelő képzésre és a megfelelő gyakorlat megszerzésére lesz elég idő, lényegesen javulni fog az orosz munkások teljesítménye. A vezetőség a háborúban a munkásság hazafias érzéseire apellál, és a szükségtől hajtva igénybe veszi a nők és a gyerekek munkaerejét is.

Az új orosz harci gépek igen jók voltak, elsősorban a Stormovikok, amelyeket nehéz gépfegyverekkel szereltek fel, és bár vadászgépek, különleges bombavető-készülékekkel szerelik fel őket, miáltal tankokat is képesek elpusztítani. Az oroszok új tankjai félelmetes tűzerőt képviselnek, és az ágyúik különlegesen jók voltak.

A Vörös Hadsereg ereje állandóan növekedett, és végeredményben a Vörös Hadsereg, tehát az orosz nép volt a legfőbb tényező abban, hogy a Szovjetunió kiharcolta a győzelmet. A hadsereg egyik vagy másik egysége, a különleges fegyverek, az időjárás vagy a szövetségesek segítsége csak másodrangú tényezőknek mondhatók. Paul W. Thompson alezredes, amerikai katonai szakíró a következő jellemzést adja a vöröskatonáról:

A tengely hadseregei ellen folyó küzdelem legfontosabb tényezője az orosz közkatona, akiből, Istennek hála, sok van, és akik vállalják a legnehezebb küzdelmet. Mint a napóleoni háborúban az egyszerű közlegény örölte fel

Napóleon erejét, úgy küzd most fáradhatatlanul, minden erejét belevetve a harcba a sokmilliónyí vöröskatona a fasiszták és a náci hordák ellen.

Az orosz közlegény – *der Russe*, ahogyan a német katonai szaklapokban szokták emlegetni – jellemrajzát legtalálhatóbb módon éppen az ellenségnél találhatjuk meg. Végre is ki ismerhetné jobban a vöröskatonát, mint a németek, akik ellene harcolnak.

Az alábbi idézetet egy német katonai tankönyvből vesszük, amely arra akarja kioktatni olvasóit, miként kell erdőben harcolni az oroszok ellen:

„Az orosz közkatona kitűnően tud tájékozódni a legnehezebb terepen is, mestere az álcázásnak, és soha nem riad vissza a kézitusától. Soha nem adja meg magát, még ha tudja is, hogy az erdős terepen, ahol a harc folyik, ellenséges csapatok körülvették, és súlyos tűzérségi tüzet kell elszenvednie. Az oroszok felderítői, akik a saját tűzérségi tüzüket irányítják, még a legveszélyesebb helyzetekben is rendületlenül kitartanak a helyükön.”

A német hadvezetés gyakran dicsekszik azzal, hogy katonái „acélkatonák”. Ezeket a kifogástalanul kiképzett német katonákat állandóan megzavarta, hogy a vöröskatona vállalta a harcot a rá nézve oly kedvezőtlen körülmények között is, amikor a német szakkönyvek felfogása szerint fel kellene adnia a küzdelmet, és meg kéne magát adnia. A Deutsche Allgemeine Zeitung egyik számában egy haditudósító német őrmester a következőképpen írja le, hogy a német seregek miként harcoltak a földbe ásott állásaikból a kegyetlen orosz télben a Vörös Hadsereg ellen:

„A két frontvonal között kiégett és ronccsá lőtt tankok heverték. Éjszakánként ide kúsztak ki az orosz mesterlövészek, és látszóval felszerelt kézifegyvereikkel könyörtelenül szedték az áldozataikat. A rettentő hidegben és a legszörnyűbb nélkülözések között is éjjelnappal ott ültek, mintha nem lettek volna idegeik, makacs kitartással, amilyenre csak egy orosz képes, várták az alkalmat, hogy fegyverüket használhassák. A zubbonyuk zsebében összes élelmük néhány marék gabona volt; talán vittek magukkal egy kis üveg vodkát, és egy nagyobb zsákban mindegyik mellett gyalogsági töltények voltak. Így ültek, és vártak, míg újra meg újra le nem lőtték egy-egy ellenfelüket.”

A Militarwochenblatt című német katonai lap cikkírója arra a következtetésre jut, hogy az orosz katona, *der Russe*, nem normális teremtmény, hanem olyan valaki, „aki nem ebből a világból való”. Emberi érzések helyett „jól kifejlett állati ösztönei vannak”. Ezek az ösztönök megmagyarázhatatlan módon „közönyössé teszik a legkeményebb faggyal szemben is, és nem bírja le a normális emberi lények számára tűrhetetlen

fizikai fájdalom sem”. A német szakíró azt hiszi, a vöröskatonának ez a tulajdonsága magyarázza, hogy „mindig támadnak, még akkor is, amikor minden körülmény kedvezőtlen a számukra”. Ez annál is túrhetetlenebb és értelmetlenebb, mert minden német katona jól tudja, hogy támadni csak akkor szabad, amikor túlerő birtokában az ellenség feletti győzelem nem kétséges.

Mint a németek nemegyszer keservesen tapasztalták, a vöröskatona kitűnően ért a stratégiához is. Amikor a német csapatok délről megérkeztek Leningrádhoz, meglepetéssel tapasztalták, hogy a város erődítményei ki vannak építve keleti irányban is. Igen, az oroszok minden eshetőségre felkészültek, és a németek csalódva tapasztalták, hogy hátulról sem áll nyitva seregeik számára az út a cári Oroszország egykori fővárosába. Az a német szakíró, aki könyvében erről beszámol, dühösen írja, hogy Leningrád keleti oldalról való megerődítése is világosan mutatja, hogy Oroszország készült a németek elleni háborúra, bár Hitlerrel meg nem támadási szerződést kötött. Úgy látszik, a németek szempontjából megbocsáthatatlan bűn az ilyen előrelátás...

Végtelenül bosszantja a németeket a Vörös Hadsereg soha nem lankadó tevékenysége a frontvonalak mögött. Egy német haditudósító panaszos hangon beszéli el, hogy „az oroszok szorgalmasan építenek stratégiai útvonalakat még olyan helyeken is, ahol nagyon kicsi annak a valószínűsége, hogy az újonnan épített utakat valaha is használni fogják”. Ezzel szemben panaszkodik a német katonákra, akik „hajlandók a semmittevésre, mihelyt a harc elhúzódik, és a csapatok nem tudnak gyorsan győzni”. *Gott irr Himmel!*

Panaszkodnak német katonai szakírók a vöröskatonára utolérhetetlen álcázóképesége miatt is. Az egyik ilyen szerző a vöröskatonát így írja le: „Dél-Amerikában van állítólag egy vakondokhoz hasonló állat, amely pillanatok alatt a föld mélyébe tudja magát beásni. Ebben a tekintetben az orosz katona felülmúl minden vakondot.” Megvetéssel, de azért a tisztelet némileg kiérezhető hangján ír ugyanez a szakíró a vörösök egyik találmányáról, amellyel igen sok bajt okoztak a németeknek. Üres vodkásüvegeket megtöltöttek benzinnel (a benzint ha máshonnan nem, egy-egy harcképtelenné vált tank tartályából kerítik elő). Azután a palackot bebugyolálják valami könnyen gyúló ronggyal. Gyutacsot kötnek rá, és kitűnően fel tudják használni arra, hogy felgyútsanak vele tankokat és katonai tehergépkocsikat. A németek „Molotov-koktélnak” nevezték el a vöröskatonáknak ezt a primitív, de sok bajt okozó találmányát.

Ilyen képeket festenek az orosz katonáról, a rettegett *der Russéról* azok, akik valószínűleg a legjobban ismerik: az ellenségeik. A Vörös Hadsereg közkatonája erős, s szívósan kitart a harcban, „közömbös az időjárás és a terep minden nehézségével szemben”. Mindig hajlandó a támadásra. „Örökké támadnak” – panaszkodik egy német katonai folyóirat cikkírója. A vöröskatona soha nem esik kétségbe a legnehezebb helyzetekben és a legnagyobb nélkülözések között sem, figyelme mindenre kiterjed, amikor az ellenséggel szemközt áll, és ellenfeleinek meg kell tanulni, hogy a vele való harcban a legkisebb figyelmetlenség vagy gondatlanság is borzasztóan veszedelemes. A vöröskatona soha el nem fárad: „állandóan dolgoznak állásaik minél jobb kiépítésén”. A vöröskatona bátor és soha nem veszti el fejét, „mindig kiválasztja a legalkalmasabb időpontot a támadásra”. Jól van felfegyverezve, és a Vörös Hadsereg tábornokai és vezérkarai kitűnően vezetik, jól átgondolt, az eredmények tanúsága szerint sikeres stratégia alapján.

MURMANSZKTÓL IRÁNIG

A németek ellen harcoló Vörös Hadsereg Oroszország hadba lépésének pillanatától kezdve egyre növekvő arányban kapott hadifelszerelést és lőszert Nagy-Britanniából és az Egyesült Államokból. Az amerikai kormány mindjárt a háború elején kiterjesztette a kölcsönbérleti törvény érvényességét Oroszországra is, és ennek alapján igen nagyarányú szállítások indultak meg Oroszországba. Az Egyesült Államok 1944 januárjáig a kölcsönbérleti törvény alapján a következő hadfelszerelést és más szállítmányokat küldte Oroszországnak 7800 repülőgép, 4700 tank, 170 ezer tehergépkocsi, sok millió bakancs, több mint egymillió tonna acél, két és egynegyed millió tonna élelmiszer.

A legnehezebb feladat mindvégig az volt, hogyan lehessen eljuttatni mindezt a Szovjetuniónak. Az utánpótlás három fő útvonalon történt: az első a Jeges-tengeren át Murmanszkba vezetett. Ezt az útvonalat a német repülőgépek és hadihajók támadása állandóan zavarta. A második, sokkal hosszabb útvonal a Perzsa-öbölből Irán területén vezetett a Kaszpi-tengerhez. Végül a Csendes-óceánon keresztül az Egyesült Államok nyugati partjairól Szibériába is lehetett küldeni szállítmányokat. A három közül a legveszélyesebb az északi útvonal volt. Robert Carse amerikai haditudósító, mint önkéntes tüzér vett részt az egyik nagyobb hajókíséret Amerikából Anglián át Murmanszk kikötőjéig tartó, ezer veszedelem

között megtett útján. Erről később könyvet írt, és ebből valók a következő részek:

Mikor Skócia nyugati partjaitól, a Clyde folyó torkolatából elindultunk, északnak tartottunk. A skót partok mentén észak felé vezető utunk folyamán újra meg újra felbukkantak német tengeralattjárók, és a konvoj, ha egyelőre veszteség nélkül is, az örökös veszedelem és soha meg nem szűnő izgalmak között folytatta útját célja, Murmanszk felé. Az utolsó skóciai kikötőben, fenn messze északon, még több löszert kaptunk, hogy jól felkészüljünk a német bombázók támadásaira. A legújabb védekező fegyverek között volt egy elmésen megszerkesztett rakétalövedék, amely a hajó fölött több száz méter magasságban 4-500 méter hosszúságú erős rézdrótot függesztett fel. A drót kisebb ejtőernyőre erősítve jó ideig a levegőben maradt. A vékony huzalokat a támadó repülőgép nem láthatta, és ha közéjük gabalyodott, vagy a szárnyai szenvedtek jóvátehetetlen sérülést, vagy a drót a légcsavarájára tekeredett, s a gép a tengerbe zuhant. Azonkívül a hajó fedélzetén hatalmas kannákban olyan folyadékokat készítettek elő, amelyek egy egyszerű szerkezet felhasználásával pillanatok alatt sűrű fekete füstöt fejlesztettek, és a hajót láthatatlanná tették, ha nem a repülőgépek, de legalább a konvojt támadó tengeralattjárók számára.

Az Északi-tengeren, sőt még az Atlanti-óceán északi vizein is brit bombázók és felderítőgépek, részben észak-skóciai szigetekről, részben Izlandról felszállva, az út jelentős részén elkísértek bennünket, és távol tartották a német repülőket.

Minél északabbra jártunk, annál gyakrabban borította a tenger vizét áthatolhatatlan köd. Ez jó védelmet nyújtott a norvég partokról felszálló német repülőgépek ellen, de a tengeralattjárók támadásai ekkor sem szüneteltek. Egyik délután fél háromkor néhány társammal lent jártunk a hajó belsejében, ahol fekvőhelyeink voltak. Egyszer csak a legénység egyik norvég tagja, a szőke Ole, ijedt arccal jött le a lépcsőn, és izgatott hangon mondta: „Gyertek a fedélzetre, az egyik közelünkben haladó hajót eltalálták.”

Rohantunk fel, és megdöbbenve láttuk, hogy alig néhány száz méternyire tőlünk jobbra, derékban kettétörve süllyed a *So-and-So*, amely löszert szállított. Még akkor is hallatszott a robbanások nedves ködtől tompított döreje, mikor a fedélzetre értünk. Az egész néhány rövid pillanatig tartott, és a hajó egyik fele olyan gyorsan bukott alá az óceán sötét vizébe, mintha egy óriás a vízből kidugott kezének ujjait húzta volna vissza a mélybe. Ott álltunk a fedélzet korlátjának dőlve. Arcunkat

nedvessé tette a köd, zubbonyunk gallérját fázósan felhajtottuk. Egyetlen szót sem szóltunk egymáshoz. A rémület és a szánalom elnémított bennünket. Ők, szegények már halottak, alászálltak a hullámsírba, mi pedig életben vagyunk, de ki tudja, meddig...

Amikor a szerencsétlen hajó, a konvoj első áldozata, elsüllyedt, nagy rémület támadt a védelmünkre rendelt cirkálók és torpedórombolók fedélzetén is. Félő volt, hogy a tengeralattjárók támadását a norvég támaszpontokról induló német hadihajók támadásai fogják követni. Ezért a cirkálók torpedórombolóik kíséretében elindultak német hajókat keresni.

Közben a köd ellenére is német bombázók kezdtek ránk repülni. Néhány *Messerschmitt* már előző nap is láttunk, most ugyanezek térhettek vissza, de velük együtt jöttek a nagyobb *Heinkel* bombázók is, amelyek légitorpedókat igyekeztek bevetni ellenünk.

A német gépek oldalra fordulva, éles kanyarral csaptak le ránk az erős hóesésben, és mielőtt légvédelmi ütegeink tüzebe kerültek volna, máris ledobták a hatalmas szárnyuk alá függesztett torpedókat, amik mintegy fél tonna súlyúak voltak, és amikor a vízbe estek, mintegy 50 kilométeres kezdősebességgel indultak pusztító útjukra, hajóinktól alig fél kilométernyi távolságból.

A parancsnok, aki már többször megtette ezt az utat, elmondta, hogy mire kell felkészülnünk, és hogyan tudunk legjobban védekezni a támadók ellen. A *Heinkel* gépek zuhanóbombázók módjára nagy sebességgel csaptak le, és mikor a víz már csak 100-150 méterre volt tőlünk, a bombakezelő a vízbe ejtette a torpedót. Ilyenkor a gép a zuhanó helyzetből előbb vízszintes helyzetet vett föl, majd néhány másodperc múlva orrát az égnek emelve igyekezett elmenekülni.

A ledobott torpedó nagy csobbanással zuhant a tengerbe. Útját néhány méter mélységben kezdte meg, majd időnként a víz színe fölé ugrott, mint ahogy a delfinek szoktak játszani a habok között, csak sokkal gyorsabban. A hajó éles fordulatot tett, hogy elkerülje a torpedót. Ugyanakkor mi, akik a légvédelmi ágyúk mellett álltunk, azt az értékes néhány másodpercet akartuk kihasználni, amikor a torpedó ledobása után a német repülőgép majdnem mozdulatlanra dermedt: ilyenkor szolgáltatta a legjobb célpontot.

A látási viszonyok nagyon rosszak voltak. Ez bennünket éppen úgy gátolt a védekezésben, mint a németeket a támadásban. Újra meg újra csak hajszálon múlt, hogy hajónk megmenekült a torpedóktól, légibombáktól és -aknáktól, amelyeket a náci repülők dobáltak a tengerbe. A német gépek azért támadtak mind merészebben, mert felfedezték, hogy cirkálóink feltételezett német hadihajók üldözésére indultak, és magunkra hagytak

bennünket. A mi légvédelmi ágyúink sokkal kisebb veszedelmet jelentettek számukra, mint a hadihajók jobb fegyverzete.

A légitámadások a hét első két napján szüntelenül zajlottak. Szerdára kiderült az ég, és tudtuk, hogy a derült idő még jobban csábítja a náci gépeket a támadásra. Aznap már kora reggel megérkeztek a *Heinkelek*, *Messerschmittek*, *Stukák*, *Junkerek*, pontosan 105 gép 20 órán keresztül támadott bennünket. Mindenféle méretű bombát használtak ellenünk, ráadásul légitorpedókat és aknákat is. A hajók fölé alacsonyra ereszkedtek, s a fedélzetet állandóan elárasztották kis kaliberű gyorstüzelő ágyúik és géppuskáik gyilkos lövedékeivel. De nem volt elég a szüntelen légitámadás, újra meg újra tengeralattjárók is felbukkantak a mélyből.

Amin átmentünk ezen a napon, az maga volt a pokol. Az ember bárhová nézett, a derült ég tele volt velük. Lecsaptak ránk, majd hirtelen odébszálltak. A sötétbarna, karcsú légibombák pokoli fütyüléssel és visítással zuhantak alá a repülőgépek keskeny törzséből, majd felrobbanva óriási fehér szökőkutakat fröcsköltek a tenger vizéből. Szerencsénk volt, mert nem találtak el minket, bár ha valamelyik bomba túlságosan közel zuhant a tengerbe, a robbanás így is súlyos károkat tudott okozni a közelben haladó hajón.

Délelőtt fél tizenegy felé járt. Kettesben guggoltunk a hajó egyik légvédelmi ágyúja mellett, mikor hátulról, nagy magasságban két *Messerschmitt* csapott le ránk. Egymás mögött repültek, és mintegy 600 méter magasságban lehettek, mikor ránk támadtak. Először én indítottam meg a tüzet. Az irányjelző golyók mutatták, hogy a német gépek még lőtávolságon kívül vannak. De a másodperc töredéke alatt mind közelebb és közelebb értek hozzánk. Szárnyuk félelmetesen nagyra nőtt, és a tövéből vöröseskék lánggal csapódtak a víz színére és ránk nehézgépfegyvereik lövedékei. Ekkor már tisztán láttuk a gépek törzse alatt a bombákat és a bombákat kezelő pilótákat.

A fedélzetre térdeltünk, és erősen hátradőlve, keményen szorítottuk a gumírozott fogantyúkat, amikkel az ágyúk tüzelését kellett megindítani és irányozni. Ezekben a feszültséggel terhes másodpercekben minden más elveszítette a jelentőségét számunkra; nem láttuk a hajót, sem körülöttünk a tenger vizét, nem hallottuk a közelben lecsapódó bombák robbanását. Minden idegszálunkat megfeszítve tüzeltünk a két támadó német gépre, amelyek a halált hozták ránk, de mi halállal viszonyoztuk a halált.

A két gép közül ekkor az egyik irányt változtatott, és hajónk tatját megcélozva, 250 kilós bombát dobott ki. Visítva és gyorsan pörögve zuhant felénk. Tisztán láttuk a világosbarna, henger alakú bombát, végén

haluszonyhoz hasonló fémlapokkal, még a fehér festékekkel ráfestett számot is ki lehetett venni. Tudtuk, hogy ez maga a halál, és még ha nem is talál bennünket telibe, a közelbe csapódva felrobbanthatja a robbanóanyagot, amit szállítunk.

Nem volt mit tennünk, vártuk, mi történik. A legizgalmasabb pillanatban a bomba valamivel erősebb széljáratba kerülhetett, alig észrevehetően irányt változtatott, és a hajó mögött 5-6 méterre vágódott a vízbe. Rettenetes dörrenést hallottunk, és a detonációtól magasba emelkedő szökőár rázúdult a fedélzetre, úgyhogy mindketten csuromvizesek lettünk. Azt hittem, ez a vég. Feleségem arca jelent meg előttem; az ágyú mellett felálltam, a víz csurgott rólam, és vártam, hogy a raktárban felrobbanjon a lőszer.

Hajónk szörnyen hánykódott a robbanás erejétől, és éreztük, hogy a légnyomás súlyos károkat tesz, miközben szinte összeroppantja a hajó testét.

Víz csurgott a sisakom pereméről, és kabátomon egyetlen száraz pont sem maradt. Harmadiknak legkedvesebb társunk, az öreg Ben sietett hozzánk. Valahonnan száraz törülőruhát kerített, amivel sietve letöröltük és használható állapotba hoztuk az ágyút, újra megtöltöttük, és felkészültünk a legközelebbi támadásra. A hajón Ben volt a legöregebb matróz. Az öreg baltimore-i már az előző háborúban is harcolt Franciaországban. Amikor látta, hogy jön a bomba, akár el is szaladhatott volna, elindíthatta volna az első mentőcsónakot, vagy bármit, csak el a bomba útjából. Ő azonban ott maradt a közelünkben, ahová tartozott.

Azért a pillanatért örökre szeretni fogom az öreg Bent. Csak bámultunk, ráztuk a fejünket, éppen csak eszméletünknel, néztünk meredten egymásra, s ahogy kezdett kiállni a gyomrunkból és tüdönkből a szorító félelem, locsogni kezdtünk, összevissza. Már nem is tudom, miről, s végül is teljesen mindegy. Beszélgettünk, mint bajtársak szoktak, ennyi az egész. A társam, Allen mellettem állt eddig, a robbanás azonban a lépcsőlejáróhoz vágta. Mert ő is segített a számításban. A hajógépek nem álltak meg. Fellelegzettünk, és megszűnt a halálos rémületünk, amikor meghallottuk a hajó csavarjainak egyenletes zúgását. Később a kapitány odajött hozzánk, és azt mondta, hogy elég súlyos károk keletkeztek, és a gépházban is sok lesz a javítanivaló. Több acéllemez meglazult, sőt ki is hullott a merülési szint alatt. A hajó több léket kapott, de a szivattyúk jól dolgoznak, és emiatt nem kell aggódnunk. Megúsztuk az egészet nagyobb baj nélkül, és folytattuk az utat Oroszország felé.

A szövetségesek egyre nagyobb erőfeszítéseket tettek, hogy minél járhatóbbá tegyék a Perzsa-öböl partjaitól Oroszországba vezető utánpótlási útvonalat. Mint már említettük, a brit és az orosz kormány gondoskodott arról, hogy Irakból és Iránból eltávolítsák a tengely ügynökeit és a tengelybarát kormányokat. Amíg azonban a Perzsia területén át vezető útvonalat használhatóvá tették, sok munkát végeztek el. Először is jól használható kikötőket kellett építeni az öböl partján, azután lényegesen fokozni kellett a Teheránba vezető egy nyomtávú vasútvonal teljesítőképességét. A munkát amerikai, brit és orosz mérnökök és műszaki alakulatok végezték el. Joel Sayre amerikai haditudósító a következő képet nyújtja a szövetségesek iráni munkálatairól.

A Szovjetuniónak szállítandó hadianyag aránylag a legveszélytelenebbül Irán területén keresztül juthatott el rendeltetési helyére. Irán, vagy más néven Perzsia területe nagyobb, mint Németország, Franciaország és Anglia területe együttvéve. Az előkészületek simán folyhattak, mert brit és orosz haderők még 1941 augusztusában megszállták Iránt, és lemondásra kényszeríténék az uralkodót, Reza Pahlavi sahot, akit azzal vádoltak, hogy igen sok tengelyügynököt rejteget, és magatartásával rokonszenvet árult el a tengely iránt. A trónjától megfosztott uralkodót Madagaszkár közelében, a brit tulajdonban levő Mauritius szigetre száműzték. Utóda a fia, Mohamed Reza lett, akit nem sokkal azelőtt nagykorúsítottak.

A szövetségesek brit és amerikai részről külön parancsnokságot, a Perzsa-öböl Parancsnokságát (Persian Gulf Command, rövidítve: PGC) szervezték meg a munka elvégzésére. Három kikötőt építettek: Khorramshahrt, Bandar Shahrpurt és Kheybassirt. Az utóbbi iráni területen épült, Baszra közelében, ahonnan a keleti mesék hőse, Szindbád, a tengerész származott. A kikötőkből vasúti kocsikra rakott árut a szövetségesek Teheránig szállították, és itt átadták a Vörös Hadseregnek. A hadianyag elég jelentős részét teherautókon szállították Kazeinig, ahol a keleti mesékből szintén jól ismert, de hajdan valóban élt Harun al-Rasid szívesen tartózkodott. Kazein körülbelül 50 000 lakosú város, ami ma vodkaepárlóiról híres.

A vasútvonal kiépítése, még inkább a gépkocsik számára járható út készítése igen költséges és fáradságos művelet volt. És amikor ez megtörtént, még akkor is állandó kitartást követelő szervezőmunkába került, hogy fennakadás nélkül jusson el a három kikötőben kirakott hadianyag az oroszokig. A forró trópusi hőségtől igen sokat szenvedett az amerikaiak által fenntartott kikötő fehér személyzete. A dokkmunkások

között sok volt az amerikai hadseregben szolgálatot teljesítő színes bőrű. Rajtuk kívül a szövetséges hadvezetés nagy számmal alkalmazott bennszülött arabokat a hadianyag kirakodásánál. A munka minden igyekezet ellenére is csak lassan haladt. Hosszú hónapokig eltartott, amíg a három kikötő kiépült, amitől kezdve a hajók kirakodása zavartalanul folyhatott. Ezt megelőzően nemegyszer megtörtént, hogy az Amerikából a Vörös-tengeren vagy Afrika megkerülésével érkező *Liberty* hajók két hónapig is várakoztak, mielőtt a magukkal hozott hadianyag kirakodására sor kerülhetett.

A Perzsa-öböl és Teherán között épült vasútvonalon a háború előtti időben naponta egy személyszállító szerelvény közlekedett, és hetente egyetlenegyhervonat. A személyvonat utasai rendszerint zarándokok voltak, akik az iszlám egyik szent városába, Kumba mentek, ahol a keleti történetekben gyakran szereplő Fatima aranykupolás mecsetje épült. A zarándokok jogait a háborúban is tiszteletben kellett tartani a szövetségeseknek, és a zarándokokat szállító vonatok menetrendjén nem változtattak, még amikor a legnagyobb ütemben folytak is az Oroszországba irányított szállítások.

A vasútvonal megerősítése gyorsan megtörtént, Amerikából erős mozdonyok érkeztek. A tengerparttól Teheránig vezető vasútvonal a világ egyik legnehezebben járható pályája. A hegyek között az emelkedés a legnagyobb, amelyet hegyi pályán egyáltalán alkalmazni lehet. A vasútvonalnak a hegyek között vezető részén 200 kilométeres távon 133 alagút van, és ezek együttes hosszúsága megközelíti a 80 kilométert. Az alagutak közül még a leghosszabbak sem voltak felszerelve szellőztetőkészülékkel, s így míg átalakításuk meg nem történt, a mozdonyok személyzete szinte megfulladt a füsttől. Az alagutaknál folytatott munkákat a fiúk így nevezték el: „büntetőexpedíció patkányok ellen”.

Brit és amerikai műszaki alakulatok fáradságos munkával kiépítették a perzsa hegyvidéken átvezető és teherautó-forgalomra alkalmas utat. Erre szükség volt azért, hogy a vasútvonal túlterheltségén könnyíteni lehessen, másrészt azért is, hogy ha a tengely bombázásai kárt tennének a vasútvonalban, az utánpótlás Oroszországba fennakadás nélkül továbbmenjen. Bár a valóságban ezek a bombázások sohasem következtek be, a szövetséges hadvezetés okosabbnak látta, hogy felkészüljön erre is. Az olaszok a háború elején Eritreából bombázták Bahrein szigetén a petróleummezőket. De esetleg a Ródosz szigetről felszálló német bombázók is veszedelmesek lehettek volna. Alig kezdték meg a

szövetséges műszaki csapatok Khorramshahr kikötőjének építését, a tengely rádiójának arab nyelvű adásaiban olasz és német propagandisták azt ígérték a környék arab lakosainak, hogy a kikötőt a britek és az amerikaiak építik fel, de majd a németek és az olaszok fogják használni. Attól is lehetett tartani, hogy esetleg bombázás éri az Iránon átvezető vasútvonalat a németek kaukázusi állásaiból.

A Teheránba vezető út építése óriási nehézségek elé állította a szövetségesek mérnökeit és műszaki alakulatait. A tengerpart és Andimishk között, az iráni fennsík lábánál, 220 kilométer hosszúságú útvonalat kellett építeni, amely kietlen homok- és kősvatagon vezetett keresztül. Az útépítés ezen a szakaszon kevesebb nehézséggel járt, itt inkább a fehér ember számára nehezen elviselhető időjárástól szenvedtek sokat a katonai tehergépkocsik sofőrei. A hegyektől az út végállomásáig, Kazeinig terjedő szakaszon az útépítők az ősrégi karavánutat választották, amelyen már Dárius király csapatai is vonultak, amikor a perzsák és a médek megtámadták Görögországot, több mint 500 évvel Krisztus születése előtt. A régi karavánút mellett egy a 17. században élt perzsa sah, Abbasz, erősített karavánszerájok sorát építette, és ezeknek romjai még most is őrt állanak az ősi út mentén.

Bármennyi fáradsággal igyekeztek is a szövetséges műszakiak járhatóvá tenni az eredetileg tevék vagy legfeljebb lovashadseregek által használt, és elhanyagolt utat, állandó nehézségekkel kellett megküzdeni. A sivatagi homokban a viharok jelentették a legnagyobb akadályt, a hegyek közötti útszakasz pedig a világ bármely táján nagy nehézségeket okozott volna súlyosan megrakott tehergépkocsik számára. A nehéz úton az emberek és a gépek gyorsabban használódtak el, mint odahaza Amerikában. Ott és az ennél jobb európai utakon a tehergépkocsik gumiabroncsai átlagosan 120 ezer kilométert futnak, az Iránon át vezető útnál azonban legfeljebb 7-8000 kilométerrel lehetett számítani. A teherautókat használó személyzet, főként pedig a gépkocsivezetők útközben csak a legnagyobb erőfeszítések árán tudták ellátni nehéz szolgálatukat. Lenn a síkságon trópusi hőség gyötörte őket, fenn a hegyek között esetleg már másnap hófúvással kellett megküzdeniük. A félelmetes Aveh-szorosban az út mellett ott heverték a nap hevétől kifehéredett emberi és állati csontok, amelyek abból az elpusztult karavánból maradtak, amelyet néhány évvel korábban egy szörnyű hóvihar ölt meg Teheránba vezető útján. Sok baj volt a banditákkal is, akik láthatatlan búvóhelyeikről állandóan lőttek messzehordó fegyvereikkel az úton elhaladó gépkocsikra.

Az oroszok számára az utánpótlást, ha ezernyi nehézséggel küszködve is, de fennakadás nélkül szállították attól az időponttól kezdve, hogy a kikötők megépültek, a vasútvonal, majd az út is járható lett. A PGC-nek hihetetlen küzdelmet kellett folytatnia, hogy a munka megszakítás nélkül haladjon. Nemcsak saját embereiket élelmezték, hanem a bennszülötteket is, akik legalább kétszer annyian dolgoztak, mint a PGC emberei. A legtöbb bajt és nehézséget a szörnyűségesen szélsőséges időjárás okozta. Nyáron pokoli hőség gyötörte a kikötőmunkásokat; ilyenkor kibírhatatlan a hőség a fátlan, kopár sivatagban és fenn, a hegyekben is. Sok nehézséget okozott a betegségek elleni küzdelem is. Állandóan fordultak elő malária-, vérhas- és tífuszesetek. De a parancsnokság szembeállt minden nehézséggel. Jól tudták, hogy az egész háború sorsa függ attól, megkapják-e az önfeláldozóan harcoló orosz csapatok a szövetségesektől a hadifelszerelést, lőszert és a többi, életbevágóan fontos árut.

A NAGY OROSZ ELLENTÁMADÁS: LENINGRÁD

A Vörös Hadsereg új katonákkal és új felszereléssel kezébe tudta ragadni a kezdeményezést, és támadásra indult a németek ellen. A támadó hadműveletek 1942 végén kezdődtek, Sztálingrád felszabadítása után, majd ugyanebben az időben a Kaukázus vidékéről kiindulva. Az oroszok támadása megállás nélkül folyt 1943-ban és 1944-ben, míg a hadtörténelem legnagyobb ellentámadása ki nem űzte a németeket az egész orosz földről, és a Vörös Hadsereg katonái zászlóikat ki nem tűzték Berlin romjai fölé. Egymás után kerültek vissza orosz kézre a németek által elfoglalt területek: a Kaukázus, a Doni-medence, Ukrajna, Fehér Oroszország, a Krím-félsziget. Egy-egy nagyobb csatában sorra foglalták vissza az oroszok a városaikat. Rosztov, Harkov, Orjol, Szmolenszk, Krivoj Rog, Kijev, Vjazma, Velikije Luki, Kercs, Melitopol, Szevasztopol és Ogyessza egymás után kerültek vissza az oroszokhoz. Majd Lengyelország és a Balti-államok következtek.

Éveken át tartó ostrom után Leningrád is felszabadult. Az oroszok viasszaszorították a finneket északon, és a Murmanszkba vezető út teljesen felszabadult. A románok fejvesztetten menekültek Besszarábiából; utána nemsokára abbahagyták a kilátástalan harcot.

Lehetetlen volna teljes képet nyújtani a Vörös Hadsereg három és fél éven át tartó offenzívájáról. Néhány jelenetet választunk ki, amelyek a legjellemzőbbek és a legjobb képet tudják nyújtani a lefolyt harcokról.

Mialatt az oroszok megsemmisítették a 6. német hadsereget Sztálingrádnál, másfél ezer kilométer távolságra onnan, fenn északon, Leningrád ostroma a végéhez közeledett. A harcok Oranienbaumnál, a leningrádi front Tobrukjánál kezdődtek el. A főcsapás 1943. január 12-én indult meg. Az oroszok átkeltek a Néva jegén, és ostromra indultak a folyam partján felállított német vonalak ellen.

A németek védelmi rendszere nem omlott össze azonnal, és hosszan tartó, elkéseredett harcokra került sor. Még egy teljes esztendőnek kellett elteltie, amikorra Leningrád egész környékét sikerült megtisztítani a németektől. De 1943-ban a harcok Leningrád közelében már sokkal kisebb hévvel folytak. A város ekkor már nem volt teljesen körülrzáva, és időnként hadianyag- és lőszerutánpótlást lehetett eljuttatni az ostromlott városba. A hosszú hónapokon át húzóódó harcok egyik epizódját, egy tanktámadást az Ilmeny-tó befagyott vizén keresztül, Alexander Poljakov orosz katonai szakíró beszéli el angol nyelven, az Egyesült Államokban megjelent könyvében:

Annak a nagyobb hadseregcsoporthnak a parancsnoka, amelyhez a mi tankdandárunk is tartozott, elmagyarázta az Ilmeny-tó stratégiai fontosságát. A tavat délről öt folyó táplálja. Ezek közül a legkisebb 75 és a legnagyobb 500 méter széles. Maga a tó és a folyók torkolatai a védők számára kitűnő természetes védelmet nyújtottak. Télen, amikor a tó vizének befagyása további segítséget jelentett, a németek még jobban megerősítették állásaikat.

A német állások kikémlelésére a tankok legénységének egy része sítalpakon indult el. A felderítőszakaszok Maximov őrnagy vezetésével egyetlen nap alatt 40 kilométer utat tettek meg. Fehér köpenybe öltözködve behatoltak a tó környékén elterülő erdőségekbe, és a tavon több helyen megfúrták a jeget, hogy lássák, milyen mélységben fagyott be.

Másnap megérkezett a parancs, hogy a tankokkal át kell kelni a tó és a belé ömlő folyók jegén. A parancs szerint 30-40 kilométer távolságra kellett benyomulni az ellenség háta mögé, és onnan meglepetésszerűen oldaltámadást indítani a német főerők ellen, amelyek Sztaraj-Russza környékén voltak beásva. Célunk az volt, hogy bekerítsük a 290. gyalogos- és a 16. hadsereg halálfejes SS hadosztályát. A tankok a harcra teljesen felkészülve, az alkonyati órákban indultak el a veszélyes útra.

Elöl öt darab KV jelzésű legnehezebb tank haladt hatalmas dübörgéssel. Mikor elindultunk, félelmetes hóvihar dühöngött, és így kevésbé kellett attól tartanunk, hogy a németek észreveszik a támadás megindulását.

A tankokkal együtt támadásra indult egy nagyobb gyalogoscsoport is. A tankokra felkapaszkodva jöttek velünk, mert gyalogosan nem tudtak volna ilyen gyorsan haladni, és különben is a nagy hóban nehéz lett volna számukra az előbbre jutás. A vihar közben teljes erővel dühöngött, úgyhogy az emberek alig értették egymás szavát.

Mintegy 10 kilométert haladtunk, amikor elértük az Ilmeny-tó partját. A téli hónapokban a tó vize rendszerint erősen lepad, és vannak helyek, ahol a hosszú ideig tartó nagy hidegtől a víz majdnem fenéig befagy.

Amikor a tankok rágördültek a tó jegére, mindnyájan leugráltunk, és gyalogosan haladtunk tovább. Az 50 tonna súlyú nehéztankok alatt a jég szemlátomást nagy recsegéssel még ott is meghajlott, ahol a víz méteres mélységben fagyott be. A nehéz harckocsiknak nem volt szabad egymás mögött haladni, hanem egymástól meglehetősen nagy távolságra szóródva indultak útnak a túlsó part irányába.

Sokkal nehezebb feladat volt a folyókon való átkelés, mert itt a víz sodra miatt a jégpáncél közel sem volt olyan vastag, mint a tavon. Az egyik nehéztankkal szerencsétlenség történt, mert a mindössze száz méter széles folyón, mikor a hatalmas gép a meder közepe táján tartott, a jég beszakadt, és a tank mélyen merült a vízbe. Legénysége csak komoly nehézségek árán tudta az életét megmenteni.

A műszakiak a támadás sikere érdekében 2000 fatörzset szállítottak a folyók partjára, és az így készített hidakon araszoltak át óvatosan a nehéz KV-tankok. Mikor a tó és a két folyó elmaradt mögöttünk, erdőkön és mocsarakon keresztül folytattuk az előrenyomulást. Közben megvirradt, de az ellenség még mindig nem vett észre bennünket.

Végre megkezdhattuk a nácik ellen az oldaltámadást. Soraik között leírhatatlan zűrzavart idéztünk elő. A német hadvezetés el sem tudta képzelni, hogy a nehéztankok baj nélkül átkelhetnek az Ilmeny-tó és a közbeeső két folyó jegén. A gyalogság Asztahov százados vezetésével, támadásra indult, és rengeteg németet megölt. Ekkor már 24 órája indultunk támadásra, és senki nem evett egy falatot sem. De a táplálkozásra senki sem gondolt, csak az volt a fontos, hogy kiharcolt állásainkban jól megerősítsük magunkat. Ekkor már besötétedett, és a németek gyors visszavonulásba kezdtek. A parancsnok a tankok kimerült legénységének és a gyalogságnak pihenőt rendelt el. Éjszaka már nem is folytattuk a harcot. A pihenés jólesett, de tudtuk, hogy a nagyobb küzdelmek csak ezután következnek.

ORJOL ÉS HARKOV

Az orosz hadjárat legsúlyosabb harcaira 1943 nyarán Kurszk és Orjol környékén került sor. A frontnak ezen a szakaszán az oroszok és a németek egy időben indítottak támadást, a németek Orjoltól délre és keletre, az oroszok pedig Kurszktól északra és nyugatra. Időrendben előbb a német támadás következett, száz meg száz nehéztankkal és 70 tonnás motorizált páncéltörő ütegekkel. Július második hetében igen súlyos párviadalra került sor a tankok és a tüzérség között. Egy angol nyelven is megjelent orosz csataleírásból vesszük az alábbi részleteket:

1943. július 27. Körülbelül 300 óra hosszat a legvadabb ütközet dühöngött az Orjol-Kurszk- és Belgorod-Kurszk-vonalon. A németek csaknem negyven hadosztályt vetettek harcba, hatalmas tüzérséggel, s ráadásul repülőik is beleavatkoztak a küzdelembe. Ismét a háború sara csúfította el a beérőben lévő gabonaföldeket, a széles legelőket, amelyek szépsége összefogja az Orjol környéki falvak elszórt gazdasági épületeit, családi gőzfürdő-építményeit, az édesen illatozó hársakat, a céklavetéseket, az itt-ott sárgálló repce foltjait, a vörös téglás házakat és a meszelt kunyhók zsúpfödelét, a békés falusi tájat...

A német hadvezetésnek minden oka megvolt arra, hogy sikert várjon a támadástól. A csata egészen szűk területre korlátozódott. A frontnak az a szakasza, melyen tizenhét tankhadosztályt vontak össze, alig volt hosszabb 40-50 kilométernél. A csapatok és a motorizált harci egységek összevonása és a hadianyag gyűjtése már márciusban megkezdődött. A német tüzérség sok ezer tonna lőszert halmozott fel már a csata előtt.

A németek minden erőfeszítése kudarcot vallott és nem tudtak áttörni Belgorod-Kurszk irányába, de ugyanilyen kudarc érte őket a Kurszk és Orjol közötti szakaszon is. A megvert német seregek visszavonulásba kezdtek, amikor a hadvezetőség belátta, hogy a csatát elvesztette, a Vörös Hadsereg pedig folytatta tovább az előrenyomulást.

A németek veresége után a Vörös Hadsereg félelmetes erejű tüzérségi előkészítés után Kurszkból előretört, oldalba kapta Orjolt, és alig egy hónappal azután, hogy a németek elkezdték nagy nyári támadásukat, amelytől oly sokat vártak, Orjol az oroszok kezére jutott. Erről a nagy csatáról egy orosz vezérkari tiszt a következő adatokat közölte:

Az 1943 nyarán vívott csatákban nagyobb erők mérköztek, és nagyobbak is voltak a veszteségek, mint Sztálingrádnál, ahol a csata sorsát eldöntő hetekben a németek veszteségét napi 5000 halottra és sebesültre lehetett becsülni. Kurszk-Belgorodnál a csata első hetében a halottak és sebesültek száma elérte a napi nyolcezeres átlagot. Sztálingrádnál a német légierő átlagosan napi 1200 felszállást végzett, míg a nyári csatákban naponta legalább 2000 volt a német légi bevetések száma. Hitler ráadásul az 1943 nyarán vívott csatákban sokkal nagyobb mennyiségű harckocsit használt fel, mint Sztálingrádnál.

A németek nagy veszteséget szenvedtek emberben és technikában egyaránt. A harcok végén Harkov véglegesen az oroszoké maradt, miután több ízben cserélt gazdát. Harkov elfoglalásával a németek szempontjából a nagy nyári offenzíva teljes kudarccal ért véget.

A KAUKÁZUSTÓL SZEVASZTOPOLIG

A Sztálingrádnál elszenvedett vereség a németek számára azzal a következménnyel is járt, hogy a Kaukázusban nem tudtak tovább előrenyomulni. De az orosz seregeknek is súlyos harcokat kellett vívni, amíg a németeket viaszorították. Ezekben a harcokban különösen nagy szerep jutott a Kubán-vidék híres kozákjainak. Pjotr Pavlenko a következőképpen írja le, miként tanították idősebb kozákok a háború mesterségére a fiatal nemzedék tagjait:

A doni kozákok vendége voltam néhány napon át. Azon a vidéken, ahol jártam, öreg kozákok gyakorlóiskolát tartottak, amelyben fiatal növendékeiket kardvívásra tanították. Nyikifor Natlucsk, Labinszk kozák községből való híres öreg harcos, akinek fiai parancsnokok a legkiválóbb kozák seregekben, azt az ajánlatot tette, hogy a fiatal kozákokat saját maga fogja megtanítani a zaporozsjei kozákok kardforgatásának hagyományos mesterfogásaira.

„Ha német kerül veled szembe, fiam – oktatta az öreg kozák áhítattal figyelő fiatal tanítványait –, kardoddal kehébe kell hasítani a vállától a lágyékáig. Ahhoz nem kell különösebb tudomány, hogy valakinek a fejét vagy az egyik karját levágd. A kozáknak úgy kell tudni forgatni kardját, ahogyan már nagyapáink nagyapái is forgatták.”

A másik kiképző kozákokat Trofim Nyegodujkónak hívták. Az ő ősei az elsők között voltak, akiket a Dnyeper torkolatánál II. Katalin cárnő letelepített.

Az öreg Trofim dédapja személyesen ismerte Szuvorov marsallt, amikor erődtímenyeket épített az Azovi-tenger partján, és megszervezte a kubáni kozákok hadtesteit.

Trofim ötvennégy éves volt ekkor, nyugalmazott őrmesterként szerelt le, de a háború elején önként jelentkezett szolgálattételre. Részt vett a Moszkva melletti harcokban, később Kubánban csatlakozott az egyik gépesített dandárhoz.

„Tizenhat tábornokot ismertem fiatal katonakoromban – mondta az öreg Trofim –, és higgye el, fiatal barátom, mindegyik úgy bánt velem, mint a testvérével.”

Trofim Nyegodujko őrmester simogatta őszülő szakállát, és néhány percig csöndben hallgatott. Végül így szólt: „Mindig értettem ahhoz, hogy elvégezzem a dolgomat, amit rám mint kozákra bízta. Mit kívántak ezek a magas rangú tisztek egy kozák őrmestertől? Hogy legyen erős és kegyetlen. És hogy a kardjával feltartóztathatatlanul osztogassa a halált. Ezt én meg is tettem. Higgyétek el, fiaim – mondta a körülálló és áhítattal hallgató fiataloknak –, ha az ember igazán jó csapást tud mérni a kardjával, az örökre emlékezetes marad.”

Trofim nagyapja egy török lovas hasított ketté a vállától a csípőjéig Szkobeljev tábornok szeme láttára. Annak idején a napilapok egész cikkeket írtak erről a félelmetes kardcsapásról. Gumbinen mellett az 1914-es háborúban Trofim apja két hatalmas kardcsapással hat darabba szeletelt fel egy németet. Ez a haditette egyik napról a másikra híressé tette, és fiatal lovassági tisztek messzi vidékekről is felkeresték Alexander Nyegodujkót, hogy tőle tanulják meg a kardforgatás mesterségét.

Trofim Alexandrovics hű maradt a családi hagyományhoz. A fehérek elleni polgárháborúban bajtársai egy régi ezüstmarkolatú karddal ajándékozták meg, amelynek pengéjén ez az arab nyelvű felirat volt olvasható: „A sanszívűeket szolgálom”. A kard ezüstmarkolatát 131 bevett apró bronzszög borította, és minden egyes bronzszög egy-egy megölt németet jelentett. Trofim Alexandrovics szerint nyolc bronzszög kiesett a markolatból, de ezek is egy-egy halott németet jelentettek.

Az öreg kozák nem mind a 139 németet hasította kettőbe vagy vágta darabokra. Többet közülük kézfegyverével lőtt agyon, másokkal puskatussal végzett vagy lóva gázolta halálra. Kardcsapásokkal negyvenhárom németet ölt meg. Egyik kardcsapására különösen büszke.

„Ezért még Pjotr nagyapától is dicséretet kaptam volna” teszi hozzá öntudatosan.

Rosztov közelében egy német tisztet egyetlen kardcsapással három darabba vágott: az első darab volt a feje és a két válla, azután a felsőteste az egyik karjával és végül a még megmaradt testrészek.

Most fiatal kozákokat tanított kardforgatásra. Lován nagy sebességgel vágatott egy agyagból elkészített emberalak felé, amely német katonát ábrázolt, kiterjesztett karokkal. A fiatal kozákok nem túlságosan nagy sikerrel használták kardjukat az agyagfigura ellen. A szablya elakadt a ragadós agyagban, legfeljebb a figura fejét szelték le, ez azonban kozák megítélés szerint nem értékelhető. Az ellenség fejét egy gyerek is le tudja vágni.

Ekkor sötét pej színű hátsólován az ötvennégy éves Trofim Nyegodujko vágatva rontott az agyagfigurára. Kardja villogva fénylett a kezében. Felemelkedett a nyeregben, kardját csapásra lendítette, és a német katona agyagfigurája ketté esett.

Amikor a fiatalok megéljeneztek, Trofim még mindig lova hátán ülve magyarázta nekik: „Sokkal nehezebb az ilyen agyagfigurával végezni, fiaim, mint eleven némettel. Az agyagfigurát nem gyűlölöm, azért nem is tudok teljes erővel elbánni vele. Amit teszek, csak azért van, hogy titeket tanítsalak. Higgyétek el, szavamra mondom, élő némettel sokkal könnyebb végezni. A német mindig megszalad, ha a kozák kardot villanni látja. Ha ügyesen forgatod a kardot, saját maga beleszalad, és neked nem kell mást tenni, mint hogy jó keményen tartsd a markolatot a kezedben, és nyomd jól bele. Ilyenkor cserben ne hagyjon benneteket a képzelet. Gondoljatok arra, hogy a német jó kövér és puha, úgy kell felszeletelni, mint valami tortát. Sose siessetek vele, csak szépen könnyedén, és a végén meglátjátok, hogy sikerül.”

„A lélektani szempont természetesen fontos – tette hozzá Trofim gúnyos mosolygással. – Azzal persze nem kell törődnünk, hogy a német ilyenkor üvölni kezd. Ha nem tetszik nekik a kozák kard, maradtak volna otthon Németországban. De ha egyszer idejöttek, meg fogják látni, hogy pusztá ordítással semmire se mennek.”

A harcok Kubánföldön, a kercsi és a Krím félszigeten, majd az Azov-tenger északi partján az 1943-44-es offenzíva legkeményebb küzdelmei közé tartoztak. A németek 1943 októberében adták fel véglegesen a Kaukázust, és vonultak vissza a Krímbe. Közben faluról falura harcolva hátráltak Rosztovból Melitopolba és a Perekop félszigetre. A Krím

visszahódítására irányuló hadműveletek 1944. április elején kezdődtek és május 10-én értek véget.

Szevasztopolt a németeknek hét hónapon át kellett ostromolni, az oroszok most ugyanennyi nap alatt hódították vissza. A Vörös Hadsereg támadásánál komoly segítséget jelentett a flotta támogatása. Szevasztopolt főként románok védték, és közülük csak kevesen menekültek meg. Az ostrom ideje alatt a Vörös Flotta hajói 191 ellenséges járművet süllyesztettek el, ezek közül 69 csapatszállító hajó volt.

OROSZORSZÁG FELSZABADÍTÁSA

A Vörös Hadsereg csapatai 1944-ben orosz földről mindenünnen kiűzték a németeket, akik három évvel korábban olyan önhittén vonultak be a Szovjetunió földjére. A németek kiűzése nem volt könnyű feladat. Bár ugyanennek az évnek első felében megkezdődött a nyugati invázió, azért egész évben sokkal nagyobb német seregek harcoltak a keleti, mint a nyugati fronton. A milliós hadseregek végtelen térségeken csaptak össze, és a Vörös Hadsereg újra meg újra hatalmas vérveszteségeket okozó csapásokat mért az ellenségre.

A biztos győzelem tudata érződött Sztálin marsall minden szaván, amikor a Szovjetunió megalapításának 27. évfordulóján szólt hallgatóihoz:

A Vörös Hadsereg döntő sikerei 1944-ben kiűzték a németeket a Szovjetunió területéről, megsemmisítő csapásokat mérve a fasiszta ellenségre. A németek az első vereséget Leningrádnál és Novgorodnál szenvedték el, mikor a Vörös Hadsereg csapatai áttörték a komolyan megerősített német vonalakat, és visszaűzték őket a balti államok területére. A német vereség következménye volt, hogy Leningrád és környéke felszabadult.

A második csapás a németeket februárban és márciusban a Bug folyónál érte, ahol a Vörös Hadsereg szétszórta a védekező német csapatokat, és visszaűzte őket a Dnyeperen túlra. Ennek az orosz győzelemnek a következménye volt Nyugat-Ukrajna felszabadítása.

A harmadik vereséget a németek áprilisban és májusban szenvedték el a Krím félszigeten. A Vörös Hadsereg a német csapatokat nekiszorította a tengernek, és megsemmisítette őket. A győzelem következtében felszabadult a német megszállás alól a Krím félsziget és Ogyessza.

A negyedik vereség júniusban következett be, Karéliében, mikor a Vörös Hadsereg döntő csapást mért a finnekre, felszabadította Viborgot és Petrozavodszkot. A finnek kénytelenek voltak menekülve visszahúzódní az ország belsejébe. A Vörös Hadsereg győzelme nyomán felszabadult a Karél-Finn Szovjet Köztársaság területének nagyobb része.

Az ötödik csapás a németeket júliusban érte, amikor a Vörös Hadsereg felörölte ellenállásukat, majd súlyos csapást mért a Vityebszknél, Bobrujszknál és Mogiljevnél a német seregekre. Ugyanekkor a Vörös Hadsereg megsemmisítette a Minszknél körölkérített német hadosztályokat.

Ennek a győzelemnek következtében felszabadult az egész Belorusz Szovjet Köztársaság. A Vörös Hadsereg csapatai elérték a Visztulát, és felszabadították a szövetséges Lengyelország területének egy részét. Később elérkeztek a Nyemenhez (Nemunas), és felszabadították a Litván Szovjet Köztársaság nagyobb részét, átkeltek a Nyemenen, és megérkeztek Németország határaihoz.

A hatodik csapás júliusban és augusztusban érte a németeket Nyugat-Ukrajna területén, mikor a Vörös Hadsereg szétszórta a németeket Lvovnál, és a San folyón túlra vetette őket. Egész NyugatUkrajna felszabadult a német megszállás alól, csapataink átkeltek a Visztulán, és a folyó nyugati partján, Sandomierz környékén erős hídfőállást építettek ki.

A hetedik csapás a németekre augusztusban következett Kisinyov és Jasi környékén, amikor csapataink megsemmisítő vereséggel sújtották a német fasiszta csapatokat, bekerítették 22 német és több román hadosztályt.

Ennek a győzelemnek következményeképpen felszabadult a Moldavai Szovjet Köztársaság. Románia megszűnt Németország szövetségese lenni, hadat üzent Németországnak és Magyarországnak. Bulgária hasonlóképpen kivált Németország csatlósai közül, és hadat üzent Németországnak. Az út megnyílt a Vörös Hadsereg csapatai számára Magyarország területére, amely utolsó szövetségese volt Németországnak Európában. Ugyanakkor segítséget nyújthattunk jugoszláv szövetségeseinknek.

A nyolcadik csapás a németeket szeptemberben és októberben érte a Balti-tengernél, mikor a Vörös Hadsereg Tallinn-nál és Rigánál áttörte a német védelmi vonalakat, és kiűzte őket a Baltikumból.

Ennek a győzelemnek következményeképpen felszabadult az Észt Szovjet Köztársaság, Finnország megszűnt Németország szövetségese lenni, és hadat üzent a németeknek. Több mint 30 német hadosztályt

elvágtunk Oroszországtól, miután a Vörös Hadsereg átkaroló hadmozdulata sikerrel járt Tukumsnál és Libaunál.

Októberben még egy kilencedik csapás is érte Hitler csapatait, mikor megindult a támadásunk a Duna-Tisza-közén, részben azzal a céllal, hogy Magyarország is kiváljon a háborúból, és Németország ellen forduljon. Ezek a hadműveletek még folyamatban vannak, és nem érték el tetőpontjukat, de a jugoszlávoknak nyújtott segítség máris hatásosnak mutatkozott, mert a németeket sikerült kiűzni Belgrádból.

A Vörös Hadsereg csapatai októberben megkezdték előnyomulásukat a Kárpátok hegyszorosain keresztül, segítő kezet nyújtottak csehszlovák szövetségeseinknek, és országuk területének egy részét máris felszabadítottuk a német elnyomóktól.

Végül az elmúlt napokban, október végén, fenn északon is újabb csapást kellett elszenvedni a német csapatoknak, amikor csapataink kiűzték őket Pecsenga vidékéről, Észak-Finnországban, és kényszerítették őket norvég területre való visszavonulásra.

A Vörös Hadsereg egy időben folytatta offenzíváját 1944 nyarán Lengyelországban, Finnországban és Romániában. A Mannerheim-vonalat júniusban áttörték, és elfoglalták Viipurit (Viborgot). Ugyanakkor a Ladoga-tótól északra indított hadműveletek kettészakítással fenyegették Finnország területét. A finn kormány szeptember első felében fegyverszünetet kért az oroszoktól, s bár ezt megkapta, a háború nem szűnt meg azonnal Finnország területén. Az itt állomásozó német csapatok, éppen úgy, mint olasz földön, tovább védekeztek a fagyos északi területeken több hónapon át. A Vörös Hadsereg névtelen haditudósítója a következőképpen írja le a sarkkörtől északra fekvő területeken, Petsamónál lefolyt harcokat és a kikötő elfoglalását.

A Vörös Hadsereg csapatai elfoglalták Lukstarit, a németek legjobban kiépített légi támaszpontját, ahonnan állandóan támadták a murmanszki kikötőt. Szolovjev ezredes gyalogságával 64 kilométerre nyomult be a feneketlen sárrá átalakult tundravidéken az ellenséges vonalak mögé. Később, amikor az első hó leesett, katonai sítalpakon haladva, hátukon szállították a szükséges lőszert és élelmet. A géppuskákat és a tábori mozsarakat lovak és rénszarvasok hátán vitték magukkal. Merész vállalkozásukkal sikerült elvágni a németek visszavonulási útját délnyugati irányban, úgyhogy az ellenség nem vonulhatott vissza másfelé, csak a Petsamótól északra vezető úton.

Október 10-én szovjet csapatok partra szálltak az ellenség háta mögött. A tengerészek hóviharban és a jeges-sziklás talajon csak a legnagyobb nehézséggel tudták végrehajtani a partraszállási hadműveletet. Mínusz négy fok volt ekkor. A partok itt mindenütt sziklásak, és ez különösen megnehezítette a vállalkozást. Szerencsére a németeket sikerült meglepni, és így semmi intézkedést nem tettek a partraszállás megakadályozására, úgyhogy a szovjet csapatoknak sikerült partot érni egyetlen hajó vagy egyetlen tengerész életének elvesztése nélkül. A hóvihar tovább tartott, de a partra szállt tengerészek azonnal továbbnyomultak a szárazföld belseje felé, és sikerült elérniük a Petsamóba vezető utat.

Később az időjárás megjavult. A Jeges-tenger partján levő szovjet repülőterekről felszállt harci gépek állandóan támadták a német csapatösszevonásokat és katonai járműveket. Röviddel ezután újabb partraszállás következett Linahamarinál, azzal a céllal, hogy elvágják a Petsamóból visszavonuló német csapatok útját. Ez a partraszállás október 13-án éjszaka történt, és a németek vadul védekezve akarták megakadályozni, hogy a kikötő szovjet kézre kerüljön.

A Lappföldön állomásozó német csapatok hadvezetése ekkor fejvesztetten kapkodni kezdett. Kénytelenek voltak már október 15-én feladni Petsamo kikötőjét, a régi Pecsengát.

A nehezen járható tundrán az oroszok maguk sem remélték, hogy tankjaikkal boldogulni tudnak. Sok bajt okozott, hogy a talaj helyenként dombos volt, itt-ott meredek lejtőkkel. A nehéz KV jelzésű tankok nemegyszer 70 fokos lejtőn zúdultak alá 80-100 méteres magasságból. Nagy nehézségek árán október 14-én reggelre a tankok átvergődtek a tundrán, és elérték az északi parti utat.

A németeknek teljes három esztendejük volt, hogy sarkvidéki védelmi vonalukat kiépítsék. A híres 20. lappföldi hadsereg tiroli vadászrezerei alkották a német haderő harcra legjobban felkészült részét. Ezek a csapatok 1940-ben Narviknál harcoltak, és 1941 őszén, mikor a német támadás legnagyobb sikereit érte el Szmolenszk mellett, útban Moszkva felé, azzal dicsekedtek, hogy még az 1941. év vége előtt bevonulnak Murmanszkba és kikötőjébe. A 20. lappföldi hadsereg parancsnoka Dietl tábornok volt, a német haderő egyik legkitűnőbbben képzett, magas rangú tisztje.

A német álmokból és tervezgetésekből nem lett semmi. Murmanszkot a németek sem 1941 telén, sem később nem tudták elfoglalni. A lappföldi hadsereg a Lica-folyó nyugati partjairól indult támadásra, de olyan kemény orosz ellenállásba ütközött, hogy bár Dietl tábornok 12 ezer emberét feláldozta, a németeknek nem sikerült egy lépéssel sem továbbjutniuk.

Most, mikor a védekező németek ellen indult meg a szovjet csapatok támadása, három napba került, míg az ellenség gondosan megerősített védelmi rendszerét a Vörös Hadsereg csapatai áttörték.

Az oroszok gyors ütemben nyomultak előre 1944 nyarán Lengyelország területén. Vityebszk és Minszk júniusban esett el, júliusban pedig már Pinszknél, Lvovnál és Lublinnál harcoltak. Lublinnál különösen heves harcok alakultak ki. A németeknek minden okuk megvolt arra, hogy ezt a vidéket a szokottnál is nagyobb erővel védjék, a közelben volt a hírhedt maidaneki haláltábor, ahol a német megszállók több százezernyi áldozata halt meg, főként lengyelek és zsidók.

Augusztusban Románia kivált a háborúból, és csatlakozott a szövetségesekhez. A Vörös Hadsereg csapatai ekkor már Magyarország és Bulgária területén harcoltak. A bolgárok habozás nélkül követték a román példát, és országuk rövid időre egyszerre állt háborúban Németországgal, Oroszországgal, Nagy-Britanniával és az Egyesült Államokkal; szerencsére Bulgáriának ez a felemás állapota nem tartott sokáig. Közben brit csapatok partra szálltak a Peloponnészosz-félszigeten, és hamarosan felszabadították Athént. A németek kénytelenek voltak feladni a Balkánt, megkezdték pánikszerűen visszavonulásukat észak felé.

Szovjet-Oroszország területe még 1944 vége előtt teljesen felszabadult. A németek igyekeztek csapataikat kimenteni a Balkán-félszigetről. Magyarország vonakodva és kedvetlenül a németek utolsó szövetségeseként harcolt tovább, s harca ekkor már élethalál-küzdelem volt. A finnek is egykori szövetségeseik ellen fordultak, és a Szovjetunió oldalán harcoltak Németország ellen. Lengyelország keleti részei felszabadultak, és a Varsó elleni újabb támadás bármelyik napon megindulhatott. A Vörös Hadsereg az év vége előtt már Kelet-Poroszország területén támadott.

HARCOK NÉMET FÖLDÖN

Az amerikai közvélemény figyelmét 1945 első hónapjaiban lekötötte a szövetségesek gyors támadása a Rajnán túlra, Németország belső területei ellen. Az oroszországi csapatmozgások szétágazóak voltak, és alig lehetett őket áttekinteni. A keleti front sokkal nagyobb területen folyt, és mindkét a nyugati fronténál sokkal nagyobb hadseregek vettek benne részt.

Mialatt a Vörös Hadsereg döntő jelentőségű haladást ért el a Balkán-félsziget különböző részein, a keleti front középső szakaszain harcban álló nagy csapategységek átcsoportosítása folyt, hogy minél előbb megkezdődhessen a végső leszámolást jelentő nagy támadás Németország ellen. 1945 elején gyorsan kezdett kibontakozni az oroszok nagy stratégiai terve Németország legyűrésére és területének meghódítására. Délről Tolbuchin és Malinovszkij marsall vezetése alatt folyt az előrenyomulás Magyarországon és Ausztrián át, ez volt a modern kori hadtörténelem legnagyobb méretű átkaroló és bekerítő hadmozdulata. Fenn északon Konyev és Zsukov tábornokok csapatai a Visztula mentén mindenütt támadásba lendültek, és gyorsan haladtak előre az Odera irányába. Még feljebb északon a Vörös Hadsereg támadásai Danzig és Königsberg felé haladtak előre nagy gyorsasággal Kelet-Poroszország területén.

A világ közvéleménye ámulva figyelte a hatalmas orosz sikereket. Varsó ellen a támadás január 12-én indult meg; három héttel később a Vörös Hadsereg már az Odera-parti Frankfurtnál harcolt, ettől 440 kilométernyire nyugatra.

Varsó bevétele a háború egyik legtragikusabb epizódjával is párosult. Előző év augusztusában a romba dőlt fővárosban a lengyel hazafiak nagyarányú felkelést indítottak a megszállók ellen, abban a reményben, hogy az orosz támadás napokon belül maga mögött hagyja a Visztula vonalát, és a Vörös Hadsereg bevonul Varsóba.

A német ellenállás azonban fölerősödött, és sikerült feltartóztatni az oroszok gyors előrenyomulását. Így a magukra maradt lengyel hazafiak kilenc héten át vívták egyenlőtlen, hősies harcukat, utcáról utcára, házról házra harcoltak a németek ellen. „Szörnyű pusztulás érte a nemes várost – kommentálta Churchill. – Hős lakossága a háború legborzalmasabb kínjait élte át ekkor.” Közben a német hadsereg ágyútűzzel és légibombázással még azt is elpusztította a szerencsétlen városból, amit az előző harcok épen hagytak. Így azután kevés maradt meg Varsóból, amire a Vörös Hadsereg végre bevonult, és felszabadította a lengyel fővárost, 1945 januárjában.

Az Odera partján az oroszok rövid pihenőt tartottak a szüntelen és páratlanul gyors előrenyomulás után. A csapatokat átcsoportosították, és utánpótlási tartalékokat gyűjtöttek össze. Az 1600 kilométer hosszúságú front más szakaszain is több nagy győzelmet arattak. Budapest február 13-án került a kezükre, hosszú és kemény harcok után. A város ostrománál az oroszok közel százezer foglyot ejtettek. A Keleti-tenger partján a két legnagyobb kikötőváros, Gdynia és Danzig március utolsó hetében esett el,

és megtisztították a német csapatoktól a híressé vált „lengyel korridort” is, amely miatt eredetileg a háború elkezdődött 1939 szeptemberében. Kelet-Poroszországban a védekező németeket a vörösök támadásai mind kisebb területre szorítva kerítették be. Königsberg, a porosz junkerek ősi erőssége április 9-én került orosz kézre. Délnyugaton ugyanezen a héten nyomultak be az oroszok Pozsonyba és Bécsbe, folytatva az offenzívát, amíg össze nem találkoztak az Egyesült Államok keleti irányba nyomuló 3. és 7. hadseregével.

Egy orosz haditudósító így beszéli el, hogyan foglalták el Csernyakovszkij tábornok csapatai Königsberg városát:

Végignézttem, ahogy a várost védő utolsó német csapatok elhagyták a königsbergi állatkert területét, ahol az utolsó és különösen heves harcok folytak a város birtoklásáért. Az állatkertben szörnyű zűrzavar uralkodott. Az elefánt, minthogy már napok óta nem kapott élelmet, ormányát a magasba emelve hangosan trombitált. A majmok kiszabadultak a ketrecükből, és futkostak a vöröskatonák nyomában, akik kenyérdarabokat dobáltak nekik. A papagájok és trópusi madarak elpusztultak. Kirepültek ketreceikből, és a fagyos kora tavaszi időjárást nem bírták ki. A tavasz nagyon későn érkezik ezeken a magas északon fekvő területeken, és Königsberg környékén a város elfoglalása előtt két héten át állandó hóviharak dühöngtek.

A város belső erődítéseit a Vörös Hadsereg csapatai csak nehéz harcok árán tudták bevenni. A németek más városok ostrománál is gyakran alkalmazott módszerekkel Königsberg minden házát és utcáját külön védhető erődökké alakították át.

Mikor feladták Königsberget, és csapataink továbbvonultak nyugat irányába, az országutakon mindenütt feldőlt szekerek és gépjárművek voltak. A menekülő lakosság holmijait elszórta; párnák, matracok, kiforgatott bőröndök és elgörbült kerekű kerékpárok heverték a hóval borított árokpartokon.

A kelet-poroszországi majorok lakói olyan vad futással menekültek az előrenyomuló Vörös Hadsereg elől, hogy sok parasztházban az asztalon még ott találtuk a félig elfogyasztott ételt. Rablás nyomával is találkoztunk, mert a csűrökben mindenütt traktorokat találtunk, amelyek Sztálingrád és Harkov gyáraiban készültek. Láttunk több cséplőgépet és vetőgépet, amelyen még rajta volt a rosztovi gyár márkajelzése.

A porosz junkerek és parasztok menekülése a fusson, ki merre lát elve alapján történt. A házakban gyakran ott találtuk az elmenekült család idős

tagjait, akiket a fiatalok gondolkodás nélkül sorsukra hagytak, hogy a maguk életét megmenthessék.

A németek számára súlyos veszteséget jelentett, hogy a Vörös Hadsereg előrenyomulása következtében elvesztették a Német Birodalom második legnagyobb iparvidékét Sziléziában és Nyugat-Lengyelországban.

Az utolsó nagy támadást Berlin ellen Zsukov marsall csapatai intézték. Az Odera menti Frankfurt elfoglalása után rövid idő alatt Berlin külvárosáig jutottak. Konyev tábornok csapatai átkeltek a Neisse folyón, és elfoglalták Kotbust, majd továbbhaladtak Potsdam felé.

Amerikai és orosz csapatok között hamarosan megtörtént az első találkozás. A nagy átkaroló hadmozdulat, amely keletről a Volga partjaitól, délről pedig Egyiptom sivatagjaitól és Tunisz hegyeitől indult el Németország ellen, a végéhez közeledett.

A D-naptól a V-napig

AZ INVÁZIO

Az oroszok két esztendőn át követelték a szövetségesektől a második front megnyitását. Senki nem tudta jobban, mint Churchill és Roosevel, hogy a nyugati invázió mennyire kockázatos hadművelet, és hogy milyen emberfeletti erőfeszítéssel járó előkészületeket kíván meg, ha a szövetségesek teljes sikert akarnak elérni. Senki jobban nem tudta, mint ők ketten, hogy a nyugati hadjárat megindítása mennyire sürgős, és ha sikerül, milyen nagy eredményekkel kecsegtet. Minthogy a nyugati invázió előkészületeit 1943-ban semmi esetre sem lehetett volna befejezni, a nyugati szövetségesek a második helyett a harmadik front beindítását határozták el Észak-Afrikában és Olaszországban. Ugyanakkor megállapodtak abban is, hogy nagyobb haderőkkel indítják meg a támadó hadjáratot Japán ellen, és állandóan bombázzák Németország iparvidékeinek és közlekedési hálózatának stratégiai pontjait. A második front tervével közben állandóan foglalkoztak, és az invázió megindítását egy nappal sem halogatták annál az időpontnál tovább, amikor a siker biztos reményében megindíhatták. De terveik végrehajtásában nem befolyásolta őket a katonai tudományokhoz laikus módon nyúló amatőr kritikusok hangos lármája, mert ha ennek engedtek volna, kockára tették volna sok százezer katona életét, és kérdésessé tették volna a hadtörténelem egyik legnagyobb katonai vállalkozásának sikerét. Churchill miniszterelnök a következőképpen beszéli el, hogyan folyt a nyugati invázió megindítására felkészülő tervezés:

A brit hadsereg tábornoka, Morgan, 1943-ban annak a különleges brit-amerikai csoportnak az élére került, amely azt a megbízatást kapta, hogy pontosan dolgozza ki a nyugati invázió terveit. A legkisebb részletekig kidolgozott tervet 1943-ban magammal vittem Quebecbe, ahol azt pontról pontra megvitatták Roosevel elnök jelenlétében a brit és amerikai vezérkari főnökök. A terv részletesen megállapította, hogy a támadás a nyugati part melyik pontján indul meg, és részletes végrehajtási utasítást is tartalmazott. Nem történhetett véletlenül, hogy a haditerv nagy titkáról eleinte csak néhány tucat, később azonban több száz, sőt több ezer ember

szerzett tudomást. A Brit-szigeteken és az Egyesült Államokban még így sem tudódott ki a legkisebb részlet sem.

Teheránban 1943 végén ígéretet tettünk Sztálin marsallnak, hogy a tervet akár eredeti formájában, akár némi módosítással, végre fogjuk hajtani 1944. május végén vagy június elején. Sztálin marsall a maga részéről hasonlóképpen ígéretet tett, hogy a nyugati invázióval egy időben, sőt azt jóval megelőzőleg, a Vörös Hadsereg csapatait mindenütt támadásra küldi a németek ellen. A nyugati hadjárat parancsnokait és katonai vezetőit 1944 januárjában nevezték ki. A Földközi-tenger vidékén harcoló szövetséges csapatok parancsnokságát a brit Wilson tábornok vette át, és Eisenhower tábornok kapott megbízatást, hogy vegye kézbe a szövetséges expedíciós hadsereg parancsnokságát Nagy-Britanniában. Soha senki nagyobb szakértelemmel és kitartással nem dolgozott azon, hogy minél nagyobb erő kifejtésre készítse és egybeforassza a parancsnoksága alá kerülő csapatokat, mint Eisenhower tábornok. Csodálatos képessége volt arra, hogy a szövetségeseket egybekovácsolja a közös siker elérése érdekében, mindig büszke volt arra, hogy ő nemcsak az Egyesült Államok katonája, hanem egyben a szövetséges hadak parancsnoka is.

Meggyőződésem szerint a nyugati inváziót lehetetlen lett volna egy nappal is korábban megkezdeni. Bár éppen a nyugati parton nem voltak harci tapasztalataink, az 1944 júniusában megindított nagy támadás előtt azért mégiscsak öt sikeres partraszállást hajtottunk végre a Földközi-tenger partjainál, miután hatalmas csapatszállító és a partraszálláshoz szükséges vízi haderőt építettünk ki és szerveztünk meg csakis erre a célra. A hajók nagyobb részét az Egyesült Államokban építették, de a brit hajógyárak is megfeszített erővel dolgoztak a közös siker érdekében. A partraszállást szolgáló vízi járműveknek mintegy 60 változatát tervezték meg hajóépítő mérnökeink, és ez a hatalmas, egészen újszerű hajóhad alkalmasnak bizonyult a legnagyobb hadseregek és felszerelés partra viteléhez.

Kikötők bonyolult rendszerét állították Angliában hadba, hullámtörőket és úszó mólókat gyártottak, és néhány nappal a partraszállás után a normandiai partokra vontatták ezeket. Az invázió megindulásának napjától számított egy hónapon belül több olyan kikötőt sikerült felépíteni, amelynek mérete megközelítette, sőt meg is haladta a doveri kikötőét. Az ideiglenesen épített kikötők segítségével a normandiai partokra tudunk szállítani minden felszerelést, amelyre egy modern hadseregnek szüksége van. Érdekes adat, hogy minden katonára, akit partra tettünk, és részt vett a németek elleni harcban, négy-öt gépjárművet kellett számítanunk. Június végén annak ellenére, hogy a szokásos nyár eleji viharok már negyven éve

nem voltak olyan hevesek, mint 1944-ben, hídfőállásunkat úgy ki tudtuk építeni, hogy harcaink sikerében soha egy pillanatra sem kételkedve, folytatni tudtuk a harcot.

A hadműveleteket az első naptól kezdve jelentős támogatásban részesítette a tenger felől a brit hajóhad, megerősítve az amerikai flotta nagy tüzérőt képviselő egységeivel. Az inváziót támogató hadiflotta parancsnoka Ramsay tengernagy volt. A viharos időjárás, a németek által a Csatornában telepített számtalan akna és a Biscayai-öböl kikötőiben várakozó száz német tengeralattjáró fenyegetése ellenére a csapatokat és az utánpótlást szállító hajóforgalom soha egyetlenegy pillanatra sem szenvedett komolyabb fennakadást, a normandiai és a dél-angliai partok közötti száz tengeri mérföldes távolságon.

Igen nagy szerep jutott a partraszállás sikeres végrehajtásában a légierőnek is. A partraszállás napja előtt a szövetségesek bombázói rendszeresen támadták a nyugat-franciaországi partok több pontját. A partraszállást előkészítő bombázások áprilisban kezdődtek meg, de nemcsak Normandiában, hanem a partszakasz többi részén is, hogy a németek ne sejtsék támadásunk irányát. Ezenkívül állandóan súlyos bombatámadásokat intéztünk az ország belső részeinek fontos célpontjai ellen is. Így megtörténhetett, hogy amikor hajóink átkeltek a Csatornán, anélkül, hogy azokat az ellenség észrevette vagy útjukban komolyabban zavarta volna, már legalább felét sikerült elhallgattatnunk azoknak az ütegeknek, amelyeket a németek azért állítottak, hogy minden partraszállást lehetetlenné tegyenek.

A normandiai partraszállás haditerveinek elkészítése két teljes esztendőn át tartott. A Brit-szigeteken erre a célra összevont amerikai-brit haderők száma meghaladta a kétmilliót, és a hadjárat céljaira felhalmozott hadianyag a tizenhatmillió tonnát. A németek tudtak a támadásról, bár a haditerv semmilyen részlete nem jutott a birtokukba, és ez lehetett oka annak, hogy a partraszállás gyors sikere taktikailag meglepte és bámulattal töltötte el nemcsak a németeket, hanem az egész világ közvéleményét is. A német főparancsnokság az utolsó pillanatig a Csatorna legkeskenyebb pontjánál, Calais környékén várta a támadást, mivel a szövetségesek a franciaországi partoknak ez ellen a pontja ellen intézték a legsúlyosabb légitámadásokat. De a német hadvezetést meglepte a partra szálló csapatok nagy száma, a támogatásukra felhasznált tüzérségi erő hatalmas volta és az az egész tökéletesen működő szervezet, amelyet a partraszállók parancsnoka, Eisenhower tábornok küldött hadba 1944. június 6-tól, a D-

nap első óráitól kezdve. A partraszállást 4000 különböző nagyságú és rendeltetésű vízi jármű hajtotta végre, és a hadműveletek légi támogatása céljából a szövetségesek tizenegyezer harci repülőt vontak össze.

A szövetséges hadvezetést egyetlen kellemetlen meglepetés érte, a szokatlanul rossz időjárás. Közvetlenül június 5-e előtt (eredetileg ez a nap volt kijelölve a D-napnak) negyven éve nem dühögött ilyen heves szélvihar. Ezért a csapatszállító hajókat, amelyek már el is indultak, visszarendelték, és huszonnégy órával elhalasztották a hadműveletek megindítását. Szerencsére egy nappal később az időjárás lényegesen megjavult, és Eisenhower tábornok vállalta a felelősséget az inváziós csapatok elindításáért.

A világ június 6-án a kora reggeli órákban a német Transocean hírügynökség jelentéséből értesült róla, hogy Normandiában megkezdődött a partraszállás. A német forrásra való tekintettel a híreket eleinte mindenki kételkedve fogadta, de végül a szövetségesek is kiadták az első rövid jelentést: „Eisenhower tábornok parancsnoksága alatt a szövetséges tengeri haderők nagyobb légi támogatással ma reggel megkezdték a partraszállást Franciaország északi partjainál.”

A szűkszavú jelentés többet nem árult el, de ez is elég volt arra, hogy emberek milliói megkönnyebbülten lélegezzenek fel, amikor hallották, hogy végre közeledik a szabadság órája Franciaország, Belgium és Hollandia számára.

A szövetséges főparancsnokság a partraszállás megindulásakor a következő napiparancsot intézte a fennhatósága alá tartozó csapatokhoz:

Katonák, tengerészek és repülők, a szövetséges expedíciós hadsereg tagjai! A mai napon kezdődik az a nagy felszabadító hadjárat, amelyre hosszú hónapok fáradságával készültünk. Harcainkban a szabadságszerető népek reménykedése és imádsága fog kísérni. Bátor szövetségeseinkkel együtt harcolva, feladatokat az lesz, hogy szétzúzzátok a német katonai gépezetet, megtörjétek a náci zsarnokságot Európában, és biztonságot teremtetek mindenki számára egy zsarnoki elnyomástól mentes világban.

Feladatokat nem lesz könnyű. Az ellenség is jól felkészült a harcra, kitűnően felszerelt és harcedzett csapatai vannak. Tudjuk, hogy szembeszáll velünk, és kemény harcot folytat majd ellenünk. De a nácik 1940-ben és 1941-ben kivívott győzelmei óta a mai napig sok minden történt.

Az Egyesült Nemzetek nyílt ütközetekben sorozatos csapásokat mértek a németekre. Állandó légítámadásaink lényegesen meggyöngyítették a

német légierőt, és a német hadiüzemekben súlyos károkat okoztak. Mindezek gyengítik a németek erejét a mostani harcokban.

Hátországaink hadiipara bőven ellátott bennünket fegyverekkel és lőszerrel, ezenkívül kitűnően képzett katonákból nagy tartalékokkal rendelkezünk.

Most fordult a kocka. Németországnak látnia kell, hogy a szabad világ a győzelem vágyától hajtva indul most harcba ellenük. Bízom bátorságotokban, felelős magatartásokban és harckészültségekben. Eleget fáradtunk, ez majd meg hozza gyümölcsét: a teljes győzelmet.

Kísérjen benneteket a szerencse, és kérjük mindnyájan a mindenható Isten áldását nagy és nemes feladatunk elvégzésére.

A hadparancs szövegét szétoztották azok között a csapatok között, amelyek elsőnek indultak bevetésre. Szövegével azonban a szövetségesek valamennyi katonája megismerkedett, mielőtt elhagyta az angliai partokat.

Roosevelt elnök rádión szólott Amerika népéhez a partraszállást követő napon, és a Franciaországban küzdő csapatokért imádkozott:

Amerikaiak! Honfitársaim!

Tegnap este, amikor hozzátok szólva a Római Birodalom bukásáról beszéltem, már tudtam, hogy az Egyesült Államok szövetségeseivel együtt elindult Franciaország partjai felé. Az eddig érkezett jelentések azt mutatják, hogy a nagy vállalkozás sikerült.

Azért azt hiszem, mindenki egyetért velem, hogy ebben a döntő órában imádsággal kell fordulnunk a Mindenhatóhoz, és velem együtt imádkoztok ti is valamennyien:

Mindenható Isten! Fiaink, nemzetünk büszkeségei a mai napon hatalmas harcba kezdtek, hogy megmentsek országunkat, vallásunkat, kultúránkat, és hogy felszabadítsák az elnyomás alatt szenvedő népeket.

Kérjük, vezesd őket az igazság útján, karjukba adj erőt, szívüket bátorítsd, hitüket növelsd!

Tudjuk, milyen nagy szükségük van a Te áldásodra. Hosszú és megpróbáltatásokkal, veszélyekkel teli úton indultak el, mert az ellenség, amellyel szembeszálltak, erős. Lehet, hogy visszaveri őket, vagy hogy a sikerre és győzelemre sokáig várni kell. De azt a harcot, amelyet elkezdtünk, soha fel nem adjuk. Tudjuk, hogy a Te kegyelmedből és a Te igazságos voltodból fiaink kivívják a győzelmet.

A győzelemért drága árat kell fizetniük, félelem és nagy veszedelem vár rájuk. Sokan áldozzák majd fiatal életüket. De tudjuk azt is, hogy

katonáinkat nem a hódítás vágya vezeti, hanem azért harcolnak, hogy véget vessenek minden hódításnak. Harcolnak, hogy felszabadítsák az elnyomottakat, hogy diadalmaskodjon a megcsúfolt igazság, s irányítsa békétűrés és jóakarát az emberek életét. Egyetlen vágyuk, hogy a harcok mielőbb véget érjenek és ők hazatérhessenek.

Sokan lesznek, akiknek ez a vágya nem teljesül. Őket Te öleld magadhoz, Atyánk, és fogadd szentjeid közé a Te országodban. Minket pedig, apákat, anyákat, gyermekeket, feleségeket, testvéreket, akik értük aggódunk, segíts meg, mindenható Isten, hogy felkészüljünk a beléd vetett hit által bármilyen nehéz áldozat meghozatalára.

Sokan voltak, akik azt kérték tőlem, hogy szólítsam fel a nemzetet egy imanap megtartására. De mert az út, amelyen fiaink elindultak, hosszú, és mert minden gondolatunk az övék, arra kérem népünket, hogy soha egy percre se hagyja abba az imát. Minden reggel, amikor új napra ébredünk, és mindennap, amely véget ér, ajkunk ne mulasszon el imát mondani és könyörögni a Te segítségéért.

Adj erőt, hogy kitartással végezzük napi feladatainkat, és azt a munkát, amellyel minden emberileg lehetséges támogatást megadunk azoknak, akik értünk küzdenek.

Kérjük, adj mindnyájunknak bátor szívet, hogy elviselhessük az aggodalom hosszú napjait, és majd ha kell, a gyászt és a fájdalmat is. Adj Urunk hitet mindnyájunknak. Hitet benned, hitet fiainkban, hitet egymásban és hitet az ügyben, amelyért harcolunk. Add, hogy soha el ne lankadjunk, így ügyünk igazságában soha ne kételkedjünk. Ha csapások érnek is bennünket, add, hogy akkor se feledkezzünk meg a nagy célról.

Áldásoddal diadalmaskodunk a gonosz ellenség felett. Segíts bennünket, hogy legyőzzük a kapzsiság és a fajgyűlölet apostolait. Vezess bennünket, hogy nemzetünk megszabaduljon, és a harcot vállaló testvérnépekkel együtt szilárd és tartós békét nyerhessünk, olyan békét, amelyben mindenki szabad, s amely megjutalmazza azokat, akik ezért a békéért harcot és nélkülözést vállaltak.

Legyen meg a Te akaratod, mindenható Istenünk! Ámen.

A PARTRASZÁLLÁS

A normandiai inváziót megelőző években Hitler félelmetes erődhálózatot épített ki az Atlanti-óceán partjain. Dicsekedve mondta: „Nincs a világon olyan erő, amely bennünket innen elkerget.” A náci vezére azonban nem

számolt azzal az erővel, amelyet a szövetségesek szembe tudtak állítani a német erőfeszítésekkel. A szövetségesek előkészületei minden eshetőséggel számoltak, az időjárás mostohaságával éppen úgy, mint a parti vizekben elhelyezett aknamezőkkel. A katonákat gondos kiképzés során tanították meg, mint kell a partvédelem által támasztott akadályokat leküzdeni. Különösen fontos szerep jutott az előkészületekben a bombázásoknak. Így mondták: „Söpörjük tisztára a német hajóktól a Csatorna vizét, és puhítsuk meg Normandia partjait.” Ezekről Everett Hollis amerikai haditudósító a következő részleteket beszéli el:

Az előkészítő bombázások olyan terv szerint folytak, amelyet csak az érthetett meg, aki ismerte a haditervet. Három hónap alatt a brit-amerikai bombázók mindössze három bombát dobtak a titokban tartott igazi célterületre, továbbá hármat Dieppe és még négyet a Pas de Calais vidékére. Ily módon a németeket sikerült teljesen félrevezetni. Tizenkét órával a hadműveletek megindulása, vagyis a H-óra előtt közép- és nehézbombázók százai ösztúzzal árasztották el a normandiai partvidék ütegeit és parti állásait. Ez a támadás tetőpontját félórával azelőtt érte el, mikor az első csapatok megközelítették a francia tengerpartokat.

A H-órát június 6-án reggel fél hétre tűzték ki, de az invázió már akkor megkezdődött, amikor éjszaka fél egykor légi úton szállított ejtőernyősök leszálltak a cherbourn-i félszigetre. Rájuk vártak a legnagyobb veszedelmek. Az éjszaka sötétjében kellett ellenséges területen földet érniük. Mindegyik kisebb egység megkapta a külön parancsait – hidakat robbantottak, vasútvonalakat vágtak el és repülőtereket foglaltak el. Közülük nagyon sokan nem értek élve földet, áldozatul estek az ellenséges légvédelmi tűznek, mielőtt landoltak volna. Másokat a németek körülvettek abban a pillanatban, amikor leértek, és gyilkos gépfegyvertűzzel árasztották el őket.

Az ejtőernyősök után következtek a siklórepülőgépen szállított csapatok. Ezeket a vitorlázó repülőgépeket bombázók vontatták, és mikor a kijelölt területre értek, a vontatókötelet elvágták, és siklórepüléssel igyekeztek leereszkedni. Közülük is sok áldozatul esett a német légvédelmi ütegek tüzenek, de a nagyobb részük mégis földet ért. A vitorlázó repülőgépeken a csapatok vitték magukkal dzsipeket és kisebb tankokat is. Az egyik siklórepülőgép Sainte Marie Eglise nevű normandiai faluban egy zsindelyes francia parasztház tetején landolt. A házban a körzeti német csapatok főhadiszállása székelt; a német tiszteket annyira meglepte a váratlan vendégek érkezése, hogy megadták magukat. Példájukat követte a

faluban állomásozó helyőrség is, és így Sainte Marie Eglise amerikai kézen volt már reggel hétkor, mielőtt az inváziós csapatok azon a szakaszon a tengerpartot elérték volna.

Az inváziós csapatokat szállító hatalmas hajóhad lassú céltudatossággal mozgott előre a francia partok felé az előző napi heves viharoktól hullámos tengeren. C. S. Forester így írja le, hogy a szövetségesek miként lőtték a német parti állásokat közvetlenül a partraszállás előtt:

Szeles, hűvös éjszaka volt, alacsonyan szálltak a felhők, amikor a csapatszállító hajók védelmét ellátó hadihajóegységek gyülekezni kezdtek. A borult égnek és az alacsony felhőknek lehetett köszönni, hogy egyetlen német repülőgép sem vette észre az inváziós hajóhad elindulását. A hajók az útnak már több mint a felét megtették a normandiai partok felé, amikor a sötét éjszakában felvillanni látták a francia partokon lecsapódó bombákat és a támadó szövetséges repülőgépeket lövő légvédelmi ütegek tüzét.

A parton egészen érthetetlen nyugalom honolt, úgyhogy többen közülünk attól féltek, hogy a nyugalom oka nem az, hogy a németek nem tudnak semmit, hanem mert valami kellemetlen meglepetést tartogatnak számunkra... 5 óra felé már erősen világosodott, és tisztán láttuk minden irányban a hozzánk legközelebb úszó hajókat. 5 óra múlt 9 perccel, amikor a francia partokat megpillantottuk, és ugyanekkor a hajóhadat kísérő hadihajók megindították a tüzelést a németek parti állásai ellen. A partok belövése 160 kilométer szélességben kezdődött meg; minden percben kétszáz tonna súlyú nehéztüzérségi lövedék zúdult az ellenség partvédő állásaira.

A németeket teljesen felkészületlenül érte a szövetségesek partraszállása. A partraszállók egyik legelső foglya egy német altiszt volt, aki valamelyik partvédő üteg legénységéhez tartozott. Ő elmondta, hogy a bunker páncéltornyan felrobbanó lövedék légnyomása dobta ki ágyából. Ez is mutatja, hogy a partvédő ütegek legénységének sejtelve sem volt arról, hogy támadás indul a francia partok ellen.

Egyszer aztán a németek is rázendítettek. A partvédő ütegek ágyúi, hathüvelykesektől a legnagyobb kaliberű lövegekig, heves tűzzel árasztották el a part közeli hajókat, ahonnan gyors ütemben folyt rohamcsónakokon a csapatok partra szállítása. Tombolt a tüzérségi párbaj: ölsz vagy téged ölnek. A partot állandóan tűz alatt tartó csatahajók és cirkálók számára nagy előnyt jelentett, hogy gyors mozdulatokkal el tudták kerülni a német parti ütegek tüzét. Ezzel szemben a parti ütegek ágyúi egy

helyben voltak és így a hajók tüzéinek a célzásnál sokkal könnyebb munkájuk volt. A *Quincy* nevű amerikai cirkáló tüzei olyan pontosan céloztak, hogy öt egymást követő sortüzük találta telibe az egyik nehéz partvédő üteget, s percek alatt elhallgattatta.

Amikor a parti védőütegek támadása elérte a tetőfokát, a Szajna-torkolatból nagy gyorsasággal három német torpedóromboló indult a nyílt tenger felé. Maga ez a tény is jól mutatta, hogy a szövetségesek igen nagy meglepetést okoztak a partraszállás megindításával. A három német hadihajó, abban a pillanatban, amint megpillantották a partok közelében az óriás inváziós hajóhadat, amilyen gyorsan tudtak, megfordultak, hogy védelmet keressenek kikötőjükben az ellenség tüze elől.

A német partvédelmi berendezések tüzéségi szétrombolása azért is járt szokatlanul nagy sikerrel, mert a német légierő még csak meg sem kísérelte a küzdelembe való beavatkozást, és így a szövetséges hadihajók támadását felderítő repülőgépek tökéletes irányítást tudtak adni a csatahajókon, cirkálókon és más tengeri egységeken elhelyezett ütegek parancsnokainak.

A felderítők kommentárja hallatszott be néha a rádiók fülhallgatójába: „Megvan! Ennek annyi. Jöhet a következő csomag.” Néhány pillanattal később: „Hű, barátom, ez valami főhadiszállás volt! Úgy futnak a tábornokok, mint a nyulak.”

A brit és amerikai hajóágyúk sok tízezernyi lövedéket zúdítottak néhány óra leforgása alatt a német partvédelemnek a szövetségesek előtt ismert célpontjaira és más olyan célpontokra, amelyeket ez az ágyúzás riasztott fel. A hajók tüzéségének ez a kezdeti sikere tette lehetővé, hogy a csapatok partra szállása aránylag csekély veszteséggel történhessen meg. Az időjárás a reggeli órákban is viharos és esős maradt. Mélyen szálló nehéz esőfelhőktől a reggeli órák is aránylag sötétek maradtak, és így könnyebb volt pontosan megfigyelni azokat a pontokat, ahol a különféle kaliberű partvédelmi ágyúk tüzelni kezdtek, és ezzel helyzetüket elárulták a szövetséges tüzéségi felderítőknek, akik rövidhullámú rádiókészülékeikkel ekkor már partra szállva irányították a hajóütegek rombolását. A hajóágyúk a szüntelen és a szokottnál sokkal gyorsabb tüzeléstől izzani kezdtek, a csövekről leolvadt és lepergett a festék.

Felbecsülhetetlen értékűek voltak a megfigyelők jelzései. Csak a legjobban megszervezett rendszer irányíthatott 3500 tüzéségi állást. Percenként hét jelzést vett egy-egy ezzel megbízott tiszt. Egy alkalommal az egyik felderítő repülőgép jelezte, hogy német, négy géppuskából álló bunker tüze alá került. Megadta a bunker helyét, majd visszajelezte a rá kilőtt lövedékek becsapódását. Az első lövés kiütötte az első géppuskát, a

második a másikat, a harmadik pedig a fennmaradó kettőt, egyszerre. A repülőgép ezt a szignált küldte: „Köszönjük a mulatságot.”

A német partvédő ütegek egymás után hallgattak el. A legtöbb csapatszállító rohamcsónak különösebb ellenállás nélkül tette le a sekély parti vizekben a gyalogságot, amely derékig vízben gázolva rohant előre, hogy minél előbb elérje a partot. A partra szálló csapatok azonnal megkezdték az előrenyomulást, hogy lehetőleg minél rövidebb idő alatt több kilométer mélységű hídfőállást tudjanak biztosítani. Így a partszegély, ahol a csapatok után az ágyúk, a járművek és a lőszer partra szállítása is megkezdődött, biztonságban lehetett az ellenség tábori ágyúinak tüzetől. A gyalogság gyors előrenyomulását a szövetséges hadihajók legnagyobb pontossággal irányított ágyútüze könnyítette meg. Most látszott igazán, hogy a partraszállás sikerénél milyen nagy szerep jutott a brit és az amerikai tüzérség megsemmisítő fölényének. A nehéz hajóágyúk sokkal nagyobb távolságra tudták belőni a partot, mint hogy a németek a siker legcsekélyebb reményével kísérelhették volna meg a hirtelenjében összevont ágyúk segítségével a tengerbe szorítani a partra szállt ellenséget. A hajótüzérségnek ez a döntő szerepe új fejezetet nyitott a haditechnika fejlődésében, és teljes taktikai sikert ért el a meglepett és mind kevesebb reménnyel védekező németek ellen.

A német partvédelmi berendezéseket, majd ezzel egyidejűleg a parttól sok kilométernyi távolságra a németek csapatösszevonásait 600 szövetséges hadihajó legkülönbözőbb kaliberű ágyúi vették tűz alá. A partra szálló csapatok védelmét biztosító hadihajóhad parancsnoka, Sir Bertram Ramsay tengernagy a partra szálló csapatok két szárnyán állította fel hajóit. A jobbszárnyn déli irányban álltak fel az amerikai hadihajók, Allan Goodrich Kirk tengernagy parancsnoksága alatt – a tengernagy zászlóshajójával, az *Augustával* –, és az amerikai hadihajók főként az amerikai csapatok partra szállítását fedezték. A balszárnyn észak-i irányban brit hadihajók tüzeltek a németekre Sir Philip Vian ellentengernagy parancsnoksága alatt. Ezen a szárnyon leginkább brit csapatok szálltak partra. Vian tengernagy zászlóshajója a *Scylla* volt. A partraszállás hadműveleteiben részt vevő hadihajók közül soknak emlékezetes a múltja. A *Nevada* nevű amerikai csatahajó kiégett és teljesen ronccsá vált a Pearl Harbour elleni támadáskor; sikerült azonban kijavítani és a földgömb másik feléről ideirányítani, hogy részt vegyen a normandiai csatában. A másik két amerikai csatahajó a *Texas* és az *Arkansas* volt. A *Texas* részt vett már az első világháború tengeri csatáiban. 1918-ban a fegyverszünet napján, a brit flotta kötelékeiben, a skóciai Scapa Flow

hadikikötőben horgonyzott. Az angolok egyik csatahajója a *Warspite*, 1916-ban a jütlandi csatában harcolt a németek ellen. Súlyosan megsérült, de később kijavították és modernizálták. A második világháborúban rengeteg harcot látott az Atlanti-óceánon és a Földközi-tengeren. Német bombázók súlyosan megrongálták. Javításra Amerikába küldték, és a csendes-óceáni parti hajógyárak egyikében tették újra harcképessé. A *Warspite* teljes föld körüli utat tett meg, mielőtt Normandiába érkezett.

A brit 2. hadsereg, a kanadai 3. hadosztállyal együtt Caen közelében szállt partra, és gyorsan előrenyomulva elfoglalta Bayeux városát. Az amerikaiak a Vire-folyó partján tudtak maguknak megfelelő nagyságú hídfőállást biztosítani. „Csakis kurázszi, lelkerő és kimondhatatlanul nagy bátorság tehetett bennünket képessé a partraszállás véghezvitelére” – jegyezte meg Bradley tábornok. Harcaikról Charles Wertenbaker amerikai haditudósító a következőket mondja el:

A németeket kétségtelenül meglepetésként érte a szövetségesek elhatározása, hogy Normandiában, Cherbourg környékének hadműveletekre kedvezőtlen partszakaszán indítsák meg az inváziót. A mocsaras talaj Cherbourgtól délre a Carentan-folyó torkolatánál valóban meglehetősen kedvezőtlen terep. De más szempontból a partraszállás helye sok előnnyel is járt a támadókra nézve. Az itteni partokat nem lehetett nagyobb mértékben megerősíteni. A part sehol sem volt meredek. Szelíden emelkedett néhány méteres magasságra, majd mintegy másfél kilométer széles mocsaras öv kezdődött, amelyen keresztül csak két egészen keskeny, kövezett út vezetett. Mikor a partraszállás megtörtént, a németek abban reménykedtek, hogy ennek a másfél kilométer széles mocsárövezetnek a felhasználásával tartóztatják fel a szövetségeseket.

A németek terve kudarcot vallott, mert állásaik mögött a 101. ejtőernyősdivízió sikeresen földet ért, a tenger felől pedig a 4. amerikai hadosztály katonái fogták heves tűz alá őket. A parton harcoló amerikaiak gyorsan elhallgattatták a német védelem gépfegyverfészekait, és nyomban megkezdődött a tankok és könnyebb páncélos járművek partra szállítása. Három órával azután, hogy az invázió megkezdődött, az amerikaiaknak nagyobb erővel sikerült átjutni a mocsáron, és a hídfőállást lényegesen kibővíteni St. Martin és St. Marie du Mont környékén.

Azon a terepen, ahol az angolok szálltak partra, elkeseredett harc folyt, a végén jó eredménnyel zárult. A brit és kanadai csapatokat is nagymértékben segítették a közeli dombokon leereszkedő ejtőernyősök. Az

angol Leonard Morley, haditudósító, velünk együtt ugrott ki a gépből, s egy dombtetőn hasalva kísérté figyelemmel az eseményeket, a partra szálló egységek mozgását. 7 óra 15 perc volt ekkor. „Akkora volt a robaj, mint földrengéskor. A partraszállást a flotta tűzereje fedezte, de a csapatszállítók katonái is már a tengerről tüzeltek. Csak úgy hömpölyögtünk a partok felé; a puszta látvány is elég volt, hogy megmerevedjen, aki nézi. A motorosok egyre közelebb értek, mi pedig boldogan szorongattuk egymás kezét: végre ez is elkezdődött.” A tenger erősen hullámozott, de a műszakiak olyan ügyesen irányították a hajókat a partok közvetlen közelében, hogy a csapatokkal együtt nyomban megkezdődött a tankok és a könnyebb tüzérségi egységek partra szállítása.

Legnehezebb helyzetbe az a partszakasz került, ahol az amerikai VII. hadtest csapataival együtt brit egységek is partra szálltak. A hullámozás ezen a részen szokatlanul nagy volt, és az itt rohamozó egységek rettenetesen erős ellenállásba ütköztek. A németek ezen a részen az egész 352. hadosztályt a part védelmére rendelték az inváziót megelőző éjszakán. Az alacsony lankákon a németek éjszaka jól beásták magukat, és gépfegyvereikkel igen nagy veszteségeket okoztak a szövetségeseknek attól a pillanattól kezdve, hogy az első katonák elérték a partot.

A heves német gépfegyvertűz néhány perccel a partraszállás után megölte a műszakiak parancsnokát. A veszteség olyan nagy volt, hogy az egyik műszaki zászlóalj legénységének 60 százalékát elveszítette a partraszállás első negyedórájában. Műszaki egységek hiányában a legénységet szállító rohamcsónakok kikötése sehol sem sikerült. A parti aknákat nem szedték föl, így nagyon sok rohamcsónak robbant fel, minden esetben fájdalmas embervesztéssel. A környező dombok bozótosainak fedezékéből tüzelő ellenség gyilkos gépfegyver- és aknatüze rengeteg áldozatot szedett a partraszállók között. Az 1. hadosztály helyettes parancsnoka a késő délelőtti órákban szállt partra, hogy valamiképpen segítsen. Vele volt az Associated Press haditudósítója, Don Whitehead, aki a következőképpen írja le a parton lefolyt nehéz harcokat:

Amikor rohamcsónakunkat a csapatszállító hajóról a vízre eresztették, a hullámverés egy ideig elviselhetetlennek látszott. Mihelyt a partra szállító csónak erőteljes motorja működésbe kezdett, gyorsan haladtunk a többiekkel a part felé. Közben láttuk, hogy a hadihajók ágyúi szüntelenül tüzelnek, és a part különböző pontjain lecsapódó gránátok hatalmas por- és füstfelhőket vernek fel. Csónakunk gyorsan közeledett. A katonák közül sokan a csónakból kihajolva hánytak, mert tengeribetegek lettek abban a pillanatban, hogy a járműben helyet foglaltak... Nem messze tőlünk, fent a

levegőben, egy vadászgép felrobbant – biztosan lelőtték – és darabokra törve zuhant lefelé. Mögöttünk kétéltű harckocsik haladtak. Majdnem érthetetlen volt, hogy ezek a nehézkes acélkolosszusok, amelyeket a katonák kacsának neveztek, hogyan tudtak előrejutni az erős hullámmásban. Csónakunk a part mellett cirkált, majd elindultunk mi is.

Az ellenség jobb felől a partot állandó tűz alatt tartotta. Száz meg száz katona észvesztő sebességgel ásott fedezéket a laza és nedves homokban, hogy védekezzenek a szüntelen géppuskarúz ellen.

Hamarosan megérkezett a hadosztály parancsnoka, egy fiatal amerikai tábornok, és a csapatait azonnal rohamra indította a német géppuskafészek ellen. A parancsnok egyetlen hangos szót nem szólt. Nyugodtan, mintha a legkisebb veszély sem lett volna, adta meg az irányítást a part menti magaslatok irányába haladó egységeknek. Az első nagyobb csapatrészek a kora délutáni órákban szálltak partra, és nyomban megkezdték az előrenyomulást a magaslatok felé. A part ekkor már mindenütt tele volt felrobbant járművek és rohamcsónakok roncsaival, s a később érkező csapatok csak nehezen találtak alkalmas helyet, ahol kikössenek és maguk is elinduljanak.

Délutánra kiderült, a nap sütni kezdett. A hadihajók most már egészen közel húzódtak, és nehézágyúik szüntelenül lötték a németeknek a partról nem is látható célpontjait. Késő délután mind nagyobb számban érkeztek egészségügyiiek a hídfőállás első frontszakasza felől, és hordágyakon szállították a sebesülteket, akiket rohamcsónakok szállítottak a nem messze horgonyozó hajók fedélzetére. Hallottuk, hogy a nyugati oldalon aránylag kevés volt a halálesetek és sebesülések száma, a másik partszakaszon azonban sokkal több. A nap folyamán mintegy 400 sebesültet szállítottak a közelben horgonyzó hajókra. Késő délután kaptuk az értesítést, hogy Collins tábornok a hídfőállás területén már munkába is állította a vezérkart, és hogy az V. amerikai hadtest csapatai elérték az Are folyót, több mint 5 kilométernyi távolságra tőlünk.

A hadihajók ágyúzása az éjszakai órákban is folytatódott, bár időnként nagyobb szünetekkel. Az ellenség csak gyengén viszonzta a tüzet, és csak keveset ártott azokban a műszakiakban, akik a partot igyekeztek megtisztítani a roncsoktól.

Az éjszaka nagyon sötét volt, mert újra beborult, és a hold nem bukkant elő a felhők közül. Hajnali ötkor kezdett újra világosodni. A hadihajók még mindig partközelben horgonyoztak, és néha hosszabb szünetet tartva, folytatták a tüzelést. Így fejeződött be a partraszállás első huszonnégy órája. Hírt kaptunk, hogy az angolok elfoglalták Bayeux-t, és hogy az

amerikai VII. hadtest is lényegesen előrenyomult a parttól jó néhány kilométer távolságra.

CHERBOURG ÉS CAEN

A szövetségesek öt nap alatt tizenhat hadosztályt tettek partra Normandiában. A partvonal mentén 128 kilométer hosszúságú hídfőállást sikerült létesíteni. Legnagyobb mélységet Bayeux-nál értek el, ahol előretolt arcvonaluk a parttól 36 kilométer távolságra húzódott. Eisenhower tábornok június 13-án napiparancsban fejezte ki elismerését a partra szálló csapatok teljesítménye iránt:

Egy hétig tartó súlyos harcok után a partra szállt csapatok kitűnő együttműködésének következtében sikerült megvetni lábunkat az északnyugati-európai partokon.

A partraszállást megelőzően is bíztam bátorságotokban, ügyességekben és kitartásokban, de amit el tudtatok érni egyetlen hét alatt, az felülmúlta legmerészebb reményeimet is.

Ne gondoljunk most arra, hogy még milyen hosszú és nehéz küzdelmek előtt állunk a német iga alatt sýnylódó nagy szövetségesünk, Franciaország szabadságának kivívásáig. Most legyen az fontos, hogy Franciaországgal együtt a szolgasorsra kárhozottatott európai nemzetek felszabadítása és a náci katonai gépezet szétrombolása megkezdődött.

Fogadjátok legőszintébb köszönetemet a fényes sikerekért, amelyek útjára indították nagy vállalkozásunkat. A világ szabadságszerető népei velem együtt valamennyien ezt üzenik:

Büszkék vagyunk rátok!

Ugyanazon a napon, amikor Eisenhower tábornok napiparancsa megjelent, a szövetségesek sajtója közölte Sztálin elismerő nyilatkozatát is: „A hadtörténelem még soha nem látott ilyen méretű vállalkozást – jelentette ki –, ilyen grandiózus haditervnek ilyen nagyszerű megvalósítását.”

Mikor a szövetségek a normandiai hídfőt vitathatatlanul kezükben tartották, az inváziós hadjárat következő szakasza az egész Cotentin-félsziget meghódítása volt, Cherbourg kikötőjével együtt. Előzőleg páratlan erőfeszítést megkívánó vállalkozás eredményeként előre gyártott elemekből kikötőt rendeztek be a normandiai partokon. Minden alkotóelemét Dél-Angliában állították össze, majd átvontatták a Csatorna

vizén néhány nappal a partraszállás megkezdése után. De a heves júniusi viharok nagy kárt tettek az elemekben, és jelentős részük használhatatlanná vált. Ezért Cherbourg természetes kikötőjére égetően nagy szükség volt, hogy az utánpótlásban fennakadás ne legyen.

Az amerikai hadsereg június 18-án vágta át a Cotentin-félsziget legkeskenyebb részét, és 10 kilométer széles folyosót teremtett. Innen indult meg északi irányba a közvetlen támadás Cherbourg ellen. A körülzárt németek nem voltak hajlandók elfogadni az amerikai parancsnok által felajánlott feltételeket a fegyverletételről, mert időt akartak nyerni a kikötő berendezésének minél alaposabb elpusztítására. Kemény ellenállással harcoltak további öt napig, s akkor végül megadták magukat.

„Cherbourg eleste – mondta Bradley generális – a felszabadító hadművelet második szakaszát zárja le.” – A franciákhoz pedig így szólt: „Íme, átadjuk nektek az első nagyvárost!”

Ez alatt az idő alatt a 2. brit hadsereg súlyos harcokat vívott Caennál. A németek tudták, hogy Caen megtartásától függ a normandiai parti állásokat védő 7. és 15. hadsereg további sorsa. Ezért minden erejüket belevetették a harcba, és heves harckocsiütközet bontakozott ki. Csaknem hat hétig tartó harcok után, július 19-én foglalták el a brit csapatok Caen városát, de még ekkor sem tudták áttörni a németek vonalait. Bár a brit csapatok harcai kevés eredményt tudtak felmutatni, az inváziós hadjárat további sikerei szempontjából a Caen mellett lefolyt harcoknak igen nagy jelentősége volt, mert felőrölte a németek legjobb páncélosegységeit.

Mikor a Cotentin-félszigetet sikerült megtisztítani az ellenségtől, megindult a harc Normandia és Bretagne birtokba vételéért.

Normadiának parttól távolabb eső területein a szövetségesek támadását jelentős mértékben hátráltatták a normandiai szántóföldeket és mezőket mindenütt szegélyező szúrós sövények, fasorok. Ernie Pyle az inváziós hadjáratról küldött tudósításaiban egy amerikai tiszt szájába adva beszéli el, milyen nagy nehézségekkel járt a harc a normandiai sövények mögött védekező németek ellen:

Aki nem látta, el sem tudja képzelni, milyen keserves dolog harcot folytatni Északnyugat-Franciaország sövényei között. Mindig kisebb egységek csaptak össze, legtöbbször egy-egy tiszt vezetésével 25-30 ember.

Az egyes mezőket, szántóföldeket szegélyező sövények alig voltak 50 méternél szélesebbek, 100 méter hosszúak. Az általuk határolt területen gyakran gyümölcsösök álltak, többnyire almások, máshol vetés vagy csak

egyszerűen legelőnek használt rét, amelyen legtöbbször még a gazda tehenei is tűzvonalba kerültek. A sövények árokpartokon húzódtak. A mintegy méter vagy másfél méter magas, sűrű, áthatolhatatlan bozót között helyenként egy-egy alacsonyabb törzsű fa is nőtt. A németek kitűnően fel tudták használni védekezésre ezeket a természetes akadályokat. Mesterlövészeik felkapaszkodtak a fákra, és a lombok között megbújva szórták csapatainkra gyilkos tűzüket. Az árokpart mögött fedezéket ástak, gerendákkal jól befödtek, és olyan védeettséget tudtak teremteni maguknak, hogy tűzéségünk tehetetlen volt velük szemben. Gyakran megtörtént, hogy a gépfegyver ravaszára zsinórt kötöttek, és a tüzeléshez elő sem kellett bújni a biztos védelmet nyújtó fedezékükből.

Nem maradt más hátra, lassú, szisztematikus küzdelemben kellett őket kivenni az állásaikból. Rohammal nem sokra mentünk volna, bár katonáink eleinte megkísérelték, míg azután a nagy veszteségek miatt a tisztek ezt meg nem tiltották. Egyedül az használt, ha egészen kicsi csoportok lopakodtak a közelükbe, lehetőleg a sövény valamelyik végén. Néhány métert előreszaladtak, kézigránátokat dobáltak, leguggoltak, majd megint kúsztak néhány métert.

Miközben ezek a harcok folytak, embert alig lehetett látni a sövényekkel keretezett szokatlan csatatéren. Legtöbbször nem is igen lehetett másból tudni, hogy folyik a harc, mint a géppuskák szüntelen kelepeléséből, a tűzéség gránátjainak és srapeljeinek robbanásából és az ellenség állásaiba dobott kézigránátok egymást gyorsan követő éles dörrenéseiből.

Amikor a németek elhatározták egy-egy sövényekkel beszegett szántóföld, rét vagy gyümölcsös feladását, nehezebb ágyúikat rendszerint távolabb vitték, és újabb sövények mögött ásták be magukat. Legtöbb esetben két géppuskát hagytak maguk mögött és néhány mesterlövészt, akik a sövények között megbújva feltartóztatták az amerikaiak előrenyomulását, ameddig csak tehették. Embereink ilyenkor óvatosan kúsztak vagy futottak előre a sövények mellett, és főként kézigránátjaikat használva, tisztították meg a terepet az utóvédnek otthagytott néhány némettől.

Ezer és ezer külön kis „sövényháborút” kellett megvívni. Mindegyikben csak egészen kis létszámú egység vett részt, és mindegyik csapatnak önállóan ki kellett tervelni, mi a legalkalmasabb módszer az ellenség kifüstölésére. A németek elleni harc legnagyobb nehézséggel ott járt, ahol a sövényekkel szegett gyümölcsösök, szántóföldek és rétek között kisebb erdőségek is voltak. A németek beásták magukat a facsoportoknál, és

szinte lehetetlen volt állásaikból kikergetni őket. Ilyenkor az amerikaiak maguk mögött hagyták az erdőt, és amikor teljesen bekerítették, lassan és óvatosan, szinte egyenként kilőtték az elszántan védekező németeket állásaikból.

Sok bajt okozott a szokatlanul nehéz terepen a csapatok élelmiszer- és lőszerutánpótlással való ellátása. A nagyobb járművek számára járhatatlan, keskeny mellékutakon jó szolgálatot tettek az amerikaiak fürge dzsipjei. A katonák napokig nem jutottak meleg ételhez, és konzervkészleteikből kellett élniük. Sokat szenvedtek a vízhiánytól a meleg nyár eleji napokon. Mindig nagy nehézséggel járt a sebesültek kötőzhelyre vagy tábori kórházakba való szállítása. Pihenőhöz a csapatok csak a legritkább esetben jutottak. Ha olyan parancsot kaptak, hogy öt órát pihenjenek, már boldogok lehettek. A legénység első dolga volt mindig, hogy beássák magukat; ezt soha nem mulasztották el, még ha halálosan fáradtak voltak is. Boldogok voltak, ha németek által elhagyott lövészárkokat találtak, és azokban húzták meg magukat. A másik tennivalójuk az volt, hogy néhány embert ivóvízért küldjenek. Valahonnan egy-egy dzsip előkerült, és ellátta a pihenő csapatokat konzervekkel. Csend volt, eltévedt gépfegyvergolyóktól vagy a német tábori tüzéség gránátjaitól nem kellett félni. Leültek a fűre, és mindig éhesen nekiestek a konzerveknek. Azt remélték, hogy a parancsban eredetileg engedélyezett ötórás pihenés tovább tart, és nem kell továbbmenniük éjszaka. De alig fejezték be a vacsorát, a közeli parasztházban tanácskozó főhadiszállástól megérkezett egy fiatal tiszt, és hozta a parancsot, hogy még a sötétség beállta előtt indulni kell. Félóra múlva már újra harcban álltak, és a csatározások nem szüneteltek reggelig. Annak a szakasznak, amelyről most szoltam, háromnapos vég nélküli harc után négy óra pihenője maradt.

Normandia az orvlövészek paradicsoma. Egyes német katonák, ha megfelelő élelemmel és lőszerrel felszerelték magukat, napokig meghúzódhattak búvóhelyükön. A sűrű sövények között szinte lehetetlen volt rájuk találni. Ezért örökös veszedelemmel járt az utakon való közlekedés még olyan helyeken is, ahonnan a harc már napokkal előbb elhúzódott. Ahol nagyobb csapatrészek ütöttek tábort, órákig, de sokszor napokig eltartott, mire a környéket teljesen sikerült megtisztítani a búvóhelyükön rejtőzködő orvlövészekről.

Jóleső érzéssel töltötte el Normandiában a szövetséges csapatokat az az őszinte öröm és lelkesedés, amellyel a lakosság a felszabadító csapatokat fogadta. Örömük legtöbbször nem ismert határt, és boldogan halmozták el

mindennel, amivel csak tudták a városukba, falvakba bevonuló szövetséges katonákat. Richard McMillan amerikai haditudósító, aki az angol csapatokat kísérte el normandiai harcokba, erről a következőket mondja el:

Bayeux-be a mi csapatunk érkezett meg elsőnek. A város lakossága határtalan örömmel fogadott bennünket. Az utakon és tereken a katonai járművek nem tudtak továbbhaladni a hatalmas tömegtől. Minden ház ablakában a francia trikolór és a szövetségesek zászlai lengtek. A kávéházak nyitva álltak, és lelkes polgárok zongorán hazafias francia és angol dalokat játszottak. A tömeg táncolt az utcákon, és kiáltozta: „*Vive Tommy*”, „*Vive l’Amerique*”.

A normandiai csatatereken a háború és béke képei gyorsan váltogatták egymást. Másnap dzsipemen bejártam a csapataink által elfoglalt vidéket. Tökéletes nyár eleji nap volt, ködös, borús reggel után csillogó napsütéssel. A parti erődítmények közelében a háború pusztítása szörnyű képeket mutatott. A közeli falvakból és kisebb városokból üszkös romokon kívül semmi nem maradt. Sok helyen látszott a szövetségesek korábbi légitbombázásainak a nyoma. Sok volt a szétlőtt parasztház; ezekben rendszerint a német vezérkar egy-egy csoportja székel, és a szövetséges bombázók a franciaországi ellenállástól kapott értesítés alapján kaptak parancsot a parasztházak elpusztítására.

A mezőkön s a réteken a juhok és tehenek oly békésen legeltek, mintha a háború sok száz kilométer távolságra dühöngött volna. Az utakon állandóan özönlött a frontok felé siető számtalan katonai jármű. A földeken dolgozó normandiai parasztokat ez a látvány nem nagyon izgatta. Egészen mások voltak, mint Bayeux városának izgatott lakói. A normandiai parasztot nehezebb nyugalmában megzavarni. Egy-egy barátságos kézmozdulattal vagy kalaplengetéssel üdvözölték a harcterek felé vonuló katonákat és katonai járműveket. Nyugodt hangon csak ennyit mondtak, s közben a szavukban őszinte öröm és boldogság tükröződött: „*C’est le jour de la liberation.*”

A MÁSODIK ANGLIAI CSATA

Alig egy héttel a normandiai partraszállás után a németek megkezdték Dél-Anglia és London bombázását a V-1 néven ismert szárnyasbombákkal. Nagy-Britannia második csatája június 15-én kezdődött, és tartott egész nyáron át. A szárnyasbombák az angol fővárosban és környékén majdnem

olyan súlyos veszteségeket okoztak épületekben és emberéletben, mint az első nagy légbombázások 1940-ben és 1941 elején. A brit parancsnokság eleinte nem engedett részleteket közölni a szárnyasbombák által okozott károkról, nehogy a közlések akaratlanul is értékes adatokat tartalmazzanak az ellenség számára. Mikor azonban az újszerű fegyverek elleni védekezés eszközeit sikerült megtalálni, 1944 novemberében, a bombázások hatásáról és az ellenük való védekezés módjairól a hivatalosan közzétett beszámoló sok részletet tudott mondani:

A brit titkosszolgálat ügynökei már 1943 áprilisában jelentették, hogy a németek eddig nem használt, szokatlan fegyverekkel készülnek nagy távolságból bombázni Anglia területét.

Fél esztendeig ezután látszólag nem történt semmi. A titkosszolgálat emberei a megszokott kitartásukkal felderítették a német titkos fegyver mind több részletét. A megadott adatok alapján a brit légierő felderítőgépei nagy magasságból felvételeket készítettek azokról a területekről és gyártelepekről, ahol a jelentések szerint az új fegyver gyártása megindult.

Brit felderítőgépek 1943 májusában légi fényképeket készítettek Peenemünde szigetén felállított tudományos kísérleti telepről. A felvételeket a repülőgépek a titkosszolgálat ügynökeitől beérkezett jelentések alapján készítették. A felvételeken a brit légierő segédszolgálatának egyik nő tagja, Constance Babington-Smith gondos vizsgálat alapján felfedezett egy szokatlan és érdekesnek látszó pontot. Mikor erről nagyításokat készítettek, jól lehetett látni, hogy egy szokottnál kisebb repülőgép illeszkedett egy mesterséges betonlejtőre, amelybe sínek voltak beépítve. Az erősen megnagyított felvétel még azt is elárulta, hogy a lejtős betonkifutó körül a talaj megpörkölt.

A fényképfelvételek és más adatok alapján a brit parancsnokság arra a következtetésre jutott, hogy az új fegyver pilóta nélküli, rakétameghajtású gép. Így sikerült felfedezni a V-1 – *Vergeltungswaffe* –, a „bosszúállás fegyverének” titkát.

Néhány hónappal később, 1943 augusztusában a brit légierő bombázóparancsnoksága nagyobb köteléket küldött Peenemünde ellen. A bombavető 1500 tonna súlyú bombát dobta le a kísérleti telepre, és mint későbbi felvételek mutatták, teljes sikerrel.

A britek most már világosan látták a németek szándékát. Még 1943 novemberében felderítő repülőgépek által készített újabb felvételeken ki lehetett venni, hogy a németek a Peenemündében lefényképezett kifutókhoz hasonló betonépítményeket készítettek a francia part mentén

Calais-tól Cherbourg-ig. A kifutók építésének módja elárulta azt is, hogy az új fegyverekkel London ellen készülnek. A brit és amerikai bombázók nyomban nagyarányú offenzívát kezdtek a V-1 kilövőhelyei ellen 1943 decemberében. Felderítő repülőgépek által készített fényképek elárulták, amint egy-egy ilyen kilövőállás elkészült, és a bombázások haladéktalanul megkezdődtek. A szövetségesek a német titkos fegyver kilövőállásaira 100 ezer tonna súlyú bombát dobtak le. A bombázások közben odaveszett 450 repülőgép, és súlyos volt a bombázókötelékek személyi vesztesége is, összesen mintegy 2900 ember.

Közben felkészültek a rakétatámadások kivédésére, különösen London védelmére. Három védvonalat állítottak fel. Az elsőt a főváros környékén a korábbiaknál sokkal gondosabban elkészített ballonzár felállításával. Másodikként nagyon sok légvédelmi üteget állítottak fel, olyan közel Londonhoz, amilyen közel csak lehetett. Végül a védekezés harmadik vonalát vadászipülőgépek alkották.

Ezek az előkészületek természetesen nem zavarták a Franciaország elleni invázióval összefüggő munkák elvégzését.

Németország az új fegyverekkel hat nappal a normandiai partraszállás után kezdte meg támadását London ellen. Nyolcvan napon át, június 12-től augusztus végéig, mindennap átlagosan 100 szárnyasbombát lőttek ki Anglia ellen, összesen mintegy 8000-et. Nappal jól lehetett látni, amint a bombák irtózatos sebessége) szálltak nyugati irányban Kent grófság falvai felett; éjszakánként a bombákat hajtó rakéták tüze kísérteties fénnel világította meg London sötét házrengetegét. Az angol fővárosra keserves napok következtek. Állandóan szóltak a légvédelmi szirénák, ugattak a légvédelmi ütegek ágyúi, és fenn a magasban hallatszott a közeledő szárnyasbombák félelmetes zúgása. A szárnyasbombák 92 százalékát Londonra lőtték ki, és természetesen a fővárosban volt a legtöbb halálos áldozat.

A szárnyasbombák lelövése igen nagy nehézségekbe ütközött. Először is, mert hihetetlen gyorsasággal repültek, átlagosan óránként 640 kilométeres sebességgel, másodszor, mert az a magasság, kb. 700 méter vagy még ennél is kevesebb, amelyen a bombák repültek, túlságosan alacsony volt a nehéz légvédelmi ütegek számára, és túlságosan magas a könnyűütegeknél. A bombák legtöbbször csapatosan érkeztek, felhős időben, amikor a vadászipügek különösen nehezen boldogultak velük.

Az első hónapban a bombák 40 százalékát sikerült elpusztítani, de a polgári áldozatok száma még így is igen nagy volt. Szerencsére egy angol mérnök, Sir Thomas Merton professzor, egészen olcsó és majdnem

tökéletes célzókészüléket szerkesztett. Az új célzókészülékkel rövid idő alatt igen megnyugtató eredményeket sikerült elérni.

Az elpusztított szárnyasbombák százalékaránya a következőképpen alakult: 17 % az első héten, 24 % a második héten, 27 % a harmadik héten, 40 % a negyedik héten, 55 % az ötödik héten és 74 % a hatodik héten. A légvédelmi ütegek által lelőtt szárnyasbombák száma augusztus végéig 1560 volt. Ezeknek jelentős része a tengerbe zuhant.

A RAF vadászai 1900 V-1-et pusztítottak el. Volt olyan vadászpilóta, aki egymaga 50-et lőtt le. Módszereik, ahogyan harcba szálltak ez ellen a személytelen és veszedelmes ellenség ellen, sokszor egyenlőek voltak az öngyilkossággal, de a vadászpilótágepek harca kétségtelenül sikeres volt.

A repülőik sikerét leginkább az biztosította, hogy 1944-ben a vadászpilóták is megközelítették az óránként 600 kilométeres sebességet, és így csak alig haladtak lassabban, mint a szárnyasbombák. A vadászok különböző, legtöbbször fantasztikus módszereket eszeltek ki a szárnyasbombák elpusztítására.

Az egyik a „taszigálás” módszere volt. Ilyenkor a vadászpilóta pilótája közvetlenül a pilóta nélküli szárnyasbomba közelébe repült, szárnyának hegyével megtaszította, és ezt a veszélyes műveletet folytatta mindaddig, míg egy szerencsés lökés következtében az útjából eltérítve, a szó szoros értelmében lelökte a pályájáról.

A másik módszert a pilóták „lerohanásnak” nevezték. Ezt a módszert egy amerikai *Mustang* pilótája találta ki, aki zuhanórepülésben zúgott el az egyik szárnyasbomba előtt, miközben gépfegyverével lőtte. Bár a lövések nem találták el, a pilóta mégis meglepetéssel látta, hogy a bomba „dugóhuzóba” kerülve zuhan lefelé. Itt a bomba irányát keresztező és az ennek nyomán keletkező légörvény térítette el útjából, és lezuhant, mielőtt célját elérte volna.

A harmadik módszer az volt, hogy a V-1-et a vadászpilóta gépfegyvere lelötte.

A nyolcvan napon át tartó küzdelemben minden száz szárnyasbombából 46-ot sikerült elpusztítani. Huszonöt bomba minden százból a hibás célzás következtében a tengerbe zuhant, vagy még Franciaországban felrobbant, és nemegyszer német csapatokban tett kárt. Száz bomba közül 29 érte el London és környéke területét; 8000-ből 2300.

A szövetséges légierők támadásai gyengítették a szárnyasbombázást, de teljes sikerrel csak úgy lehetett ellene védekezni, ha a szövetségesek elfoglalják a kilövőállásokat. Az első szárnyasbomba kilövőhelye

Cherbourg környékén került az amerikaiak kezébe július végén. A legnagyobb számú és legveszedelmesebb támaszpontot szeptemberben foglalták el kanadai csapatok Pas de Calais környékén.

A szárnyasbombák 1 millió 104 ezer házat pusztítottak el vagy rongáltak meg. Elpusztult vagy megrongálódott 149 iskola, 111 templom és 89 kórház. Croydonban, Nagy-London legtöbbször lőtt külvárosában, minden négy ház közül három elpusztult vagy megrongálódott. Londonban vagy London környékén sok nevezetes épületet ért károsodás. Ezek között volt a Hampton Court Palace, a St. Thomas-kórház, Windsorbán pedig a Royal Lodge és a királyi gárda kápolnája.

A V-1 bombák november után is hullottak Londonra és Dél-Angliára. Ezeket a németek már nem a földről lőtték ki, hanem különlegesen berendezett bombavetőkről, amelyek az Északi-tenger fölött szállva indították útjukra az angol partok felé a rakétákat. A brit légierő *Intruder* vadászgépei állandó őrseget tartottak a Csatorna fölött, és sok ilyen német bombázót elpusztítottak. Közben megindult Dél-Anglia és London ellen a németek támadása a V-2 rakétákkal.

A V-2-t a németek a sztratoszférán keresztül lőtték az angliai célpontokra. Ezek a bombák nehezebbek voltak, mint a V-1 típusúak, és gyorsaságuk nagyobb volt a hang sebességénél, így az ellenük való védekezés akkoriban teljesen lehetetlen volt. A szövetséges invázióscsapatok előrenyomulásával a szárnyasbombák támadása teljesen megszűnt, de a V-2 rakétákkal szeszélyes időközökben állandóan érték támadások Londont és Dél-Angliát egészen a háború végéig.

AZ ÁTTÖRÉS

„Előérzetem támadt – írta Ernie Pyle –: 1944 július 25-e a háború egyik történelmi kulcspontra lesz.” – Mint Pyle előérzetei közül sok, ez is bejött. Ez volt annak a nagy áttörésnek a napja, amely megnyitotta az utat Párizs és a Rajna felé...

Mikor a szövetséges csapatok elfoglalták Cherbourg-t és a Cotentin-félszigetet, az amerikai csapatok déli irányba indultak támadásra, és Avranches-nál áttörték a németek balszárnyát. Az amerikai támadás ezután Bretagne területén villámgyorsan haladt előre, és oldaltámadással fenyegette déli irányból Párizst. Saint-Ló két hétig tartó nehéz harcok után július 18-án esett el, és itt a szövetségeseknek a német vonalakon újabb áttörést sikerült elérni.

A Saint-Lónál bekövetkezett frontáttörést 3000 bombázó megsemmisítő támadása előzte meg. Ernie Pyle a következőképpen írja le a szövetséges légikötelékek támadását:

A nagy légitámadás és az áttörés előtti estén Omar Bradley tábornok, a Saint-Lónál támadó amerikai csapatok parancsnoka megjelent közöttünk, és meghívott, hogy legyünk szemtanúi a német front ellen intézett légitámadásnak. A tervek szerint a támadás bármely nap bekövetkezhetett, amikor az előzetes időjárási jelentések alapján alkalmas időjárási viszonyokra lehetett számítani.

A szövetséges főparancsnokság a Saint-Lótól nyugatra húzódó német vonalakat választotta ki célpontul, mintegy nyolc kilométeres szélességben. Ezen az aránylag keskeny szakaszon a szövetségesek három gyalogshadosztályt vontak össze. Mögöttük még egy újabb gyalogezredet tartottak tartalékban, azonkívül két páncélosadosztályt, hogy az áttörés sikere esetén ezek törjenek be a német vonalakba.

A kétórásra tervezett bombázást 1800 repülőgépnak kellett végrehajtania. A támadást a tervek szerint zuhanóbombázók indították, utánuk négymotoros nehézbombázók, majd középbombázók és a végén újra a zuhanóbombázók következtek. Csak mikor ezek elvégezték pusztító munkájukat, indult támadásra a gyalogság, de akkor is állandó légi támogatással. Bradley tábornok nem kötötte az orrunkra, mi ez a nagy nekirugaszkodás, de néhány tiszt elárulta: „Ez nem egy korlátozott erejű csapásmérésnek készül, hanem ez az. A nagy áttörés.”

A támadásra július 25-én került sor. Az első repülőgépek délelőtt 10 óra körül tűntek fel a derült nyári égen. A támadást vadászgépek és zuhanóbombázók vezették be. Közben a támadásra összevont gyalogságot néhány száz méterrel hátrább rendelték, hogy a bombázók véletlenül kárt ne tegyenek bennük. A csapatok így is parancsot kaptak, hogy a bombázás ideje alatt föld alatti fedezékekben tartózkodjanak, mert a nagyobb magasságból támadó gépek természetesen mindig tévedhettek, és egy-egy bomba könnyen lehullhat saját csapatainkra is.

A tévedések kizárása érdekében vonalaink mentén élénk színű, hosszú csíkokra vágott vászondarabokat helyeztek el, továbbá színes füsttel jelezték csapataink helyzetét. A zuhanóbombázók támadásával nem is volt semmi baj. A támadások vonalainktól mintegy 8-900 méter távolságra kezdődtek meg az ellenség előretolt állásai ellen. De még a zuhanóbombázók előkészítő támadása be sem fejeződött, fenn a magasban ezernyi gyorsvonat dübörgésével halloztuk a hatalmas nehézbombavető-

kötelékek megérkezését. Eleinte csak apró fekete pontokat láttunk az égen. Idegesítő lassúsággal közeledtek, aztán gondosan megtartott harci alakzatokba rendeződve készültek az ellenséges vonalak támadására. Egy-egy csoportban tizenkét gép volt, és háromszor tizenkét gép alkotott egy támadó zászlóaljat. Az egyes hullámokban 70-72 nehézbombázó haladt el fölöttünk; a hullámok közötti távolság 10-12 kilométer lehetett. Repülésünk „kimért” volt és méltóságteljes. Sosem láttam még olyan vihart, olyan gépet vagy az embernek olyan alkotását, mely ennyire árasztotta volna magából a könyörtelenség levegőjét. Az az érzésem támadt, Isten menten megjelenik előttünk az égen, karját kitarja előttünk, s visszaűzi valamennyit... talán még úgy is hajtotta volna őket tovább a bennünk feszülő energia...

A gépek pillanatok alatt a német vonalak fölé érkeztek. Ezt abból tudtuk meg, hogy a német légvédelmi ágyúk dühös ugatással kezdték meg a védekezést. Valaki közülünk ekkor észrevette, hogy egyik repülőgépünk oldalából fekete füst kígyózik elő, majd a hatalmas négymotoros gép teljesen lángba borul, és dugóhúzó alakban kezd zuhanni. Egy pillanatra mintha mást gondolt volna, az égő és füstfelhőbe borult gép orra felfelé emelkedett, és aztán újra zuhanni kezdett mindaddig, amíg füstölve és lángok között földet nem ért. Mielőtt azonban ez teljesen lepergett volna, mellettünk álló társaink kiabálni kezdtek: „Ott füstöl még egy! És még egy!” A lelőtt bombázók legénysége ejtőernyővel igyekezett szabadulni. De voltak olyan gépek is, amelyek zuhanni kezdtek, és a közelükben nem lehetett látni egyetlen kinyílt ejtőernyőt sem. Tábori látcsövünkön megfigyeltük, amint az egyik gép szárnyába a fehér selyem ejtőernyő beleakadt. Az ejtőernyő tulajdonosa irtózatosszerű erőfeszítéssel igyekezett magát kiszabadítani, de másodpercek múltán az égő gép lángja belekapott az ejtőernyő selymébe, és látni lehetett az ejtőernyő tulajdonosát, amint kis fekete pontként zuhan lefelé.

Megdöbbenve és szótlanként néztük a légi harcra ezeket a félelmetes jeleneteket. De azután szokatlan és váratlan dolgok kezdtek történni velünk. Miközben a nehéz légvédelmi ágyúk tüzébe került bombázókat figyeltük, rémülten vettük észre, hogy a földre ledobott bombák mind közelebb robbannak fel ahhoz a helyhez, ahonnan mint tétlen szemlélők néztük a félelmetes küzdelem folyását. Nem először történt, hogy repülőgépekről lezuhanó bombák sivító hangját hallottam. Most azonban ez a hang olyan közélről jött, hogy mindannyian reszkettünk a rémülettől. Az életösztön parancsának engedelmeskedve igyekeztünk azonnal védelmet keresni. A közelben egy jobban kiépített föld alatti óvóhely volt, és aki tehetné, oda

menekült. Mások a közeli árkokba húzódtak, én pedig annak a parasztháznak a csűrjében kerestem menedéket, ahonnan végignéztük a bombázást. A földre hasaltam, és elbújtam egy szekér alá, mintha ez a bombák ellen védelmet biztosított volna.

Félelemmel teljes percek teltek el, míg a bombák lassanként tőlünk nagyobb távolságra kezdtek földet érni és felrobbanni. Mindenki reszkető inakkal mászott elő rejtekéből, és hangot adott csodálkozásának, hogy még életben van. A bombák tovább hullottak a közelünkben, de lassacskán ráeszméltunk, hogy a bombázókat irányító parancsnokság felfedezte a tévedést, és a pilóták, miután megfelelő utasítást kaptak, kezdték nem ránk, hanem az ellenségre dobálni terhüket, tőlünk mintegy másfél kilométernyi távolságra.

A német légvédelmi ütegek tevékenysége ekkor már teljesen megszűnt. A legénység vagy a földbe ásott óvóhelyeken keresett védelmet, vagy elpusztult a bombázások következtében. Nem tudtuk megmondani, hány hullám húzott el a fejünk fölött. A német vonalak bombázására eredetileg 1800 gépet akartak küldeni, de a később kiadott jelentések szerint a német vonalakat 3000 különböző típusú harci gép bombázta. Mai napig sem tudom megérteni, hogy német katonák, akiket aztán nem tévedésből, hanem tudatosan bombáztak, hogyan maradtak életben a szörnyű bombazápor után.

A bombavető érhető, de ránk nézve kis híján végzetessé váló tévedése következményeképpen a támadásra váró amerikai csapatok egy részét is érték németeknek szánt bombák. Azt gondoltam, ilyen nincs is. Az nem lehet, hogy a saját csapataink támadjanak minket. Amikor éppen a legtöbb áldás zúdult a nyakunkra, egy ismerős ezredessel találkoztam a parasztház mögött. Idegesen csettintgetett az ujjával, térdét csapkodta, s maga elé meredve motyogott: „Isten verje meg! Verje meg az Isten!” Megállt előttem egy pillanatra, majd folytatta: „Isten verje meg!”

– Már nem jön több, ugye, már nem jön? – izgultam.

– Nem! – Marrant rám, s ment tovább, csettintgetett az ujjával, s kalimpáltak a karjai, mintha köveket dobálna... Sajnos, a veszteségek elég súlyosak voltak: sokan meghaltak, megsebesültek. És mégis, mikor a támadást előkészítő bombázás véget ért, a gyalogság éppen úgy támadásra indult, mintha semmi sem történt volna, percnyi pontossággal abban az időpontban, amikor a parancsuk szólt. Egyetlen órával a támadás megindulása után már jelentést küldtek, hogy hétszáz méternyire hatoltak előre a német állások mögé, és előrenyomulásuk tart tovább.

Bármennyire fájdalmas volt is a légierő tévedése, mindenkinek meg kellett értenie, hogy ilyen tévedések a csata zűrzavarában mindenkor előfordulhatnak. A veszteségek, amelyeket a tévedés következtében saját csapatainknak kellett elszenvedniük, aránylag jelentéktelenek voltak, és a földön támadó csapatok ennek ellenére sem feledkeztek meg egy pillanatra sem arról, hogy támadásuk sikerét elsősorban a légibombázás megsemmisítő hatása készítette elő.

A német vonalak áttörését előkészítő légitámadásnál a 8. amerikai légi hadsereg bombázói egyetlen óra leforgása alatt 3400 tonna bombát dobtak le. Utánuk következtek a 9. légi hadsereg bombázói további ezer tonnával. A bombázás megszűnésével következett a zárótűz, és ezután indult meg a támadás a gyalogság több ezredével. A gyalogsági alakulatok támadása Everett Hollis haditudósító szerint így zajlott:

A gyalogság tankok vezetésével, nagy erővel zúdult az ellenség áttört vonalaira. Hátuk mögött tehergépkocsikon még nagyobb gyaloghad következett. A hadvezetés minél több tank és minél nagyobb számú gyalogos harcbavetésével akarta áttörni a németek fő védelmi vonalát, és ez sikerült is. Amikor a tankok túlhaladtak ezeken a vonalakon, előzönlöttek a csatateret minden irányban. Coutances irányába haladtak a legnagyobb gépesített egységek, hogy nyugat felől elvágják négy német hadosztály útját. Az áttörés következtében 36 kilométer mélységben horpadás keletkezett az ellenség védvonalán. Ugyanekkor keleti irányból Montgomery tábornok Caentől délre és nyugatra erőteljes támadást intézett a makacsul védekező németek ellen. Támadásának iránya Falaise városa volt. Az angolok rohama jelentős mértékben segítette Bradley amerikai tábornokot az áttörés vívmányainak kihasználásában. A németek nem tudtak csapatokat küldeni az akadályoztatásukra, mert Montgomery katonái lekötötték minden fölösleges erejüket: hatot abból a nyolc páncélosadosztályból, amely a németek frontját Normandiában védte.

A németek Saint-Ló környékén még egy héten át védekeztek. A harcok közben mozsarak és tábori ágyúk tüzeiben a szerencsétlen normandiai városból még az is elpusztult, ami addig megmaradt. Az amerikaiak támadása végül megtörte a német ellenállást, és csapataik hamarosan elérték a Saint-Ló és Periers közötti országutat. Július 31-én elérték Avranches-t, a félsziget lábánál, és megnyílt előttük az út Bretagne-ba.

„Letörtük az üveg nyakát” – szólt a további kommentár.

A harcok további alakulását Everett Hollis a következőképpen beszéli el:

Az amerikaiak támadása villámgyorsan haladt előre. Amit a németek elszenvedtek, az nem volt már egyszerű csatavesztés, hanem egész hadseregeik olyan arányú pusztulása, amelyet többé jóvátenni nem lehetett, és amely kikerülhetetlenül a háború elvesztéséhez vezetett. Az amerikai tankok végigrohantak a Bretagne-félsziget 160 kilométer széles lábától a Biscayai-öbölíig és egy héttel később már Saint-Nazaire kikötőjéhez közeledtek. Közben teljesen elzárták a Bretagne-félszigetet Franciaország többi részétől, az Atlanti-óceán partjának legnagyobb francia hadikikötőjével, Bresttel együtt. Itt is, azonkívül Lorient-ban, Saint-Malóban és Nantes-ban nagyobb német helyőrségek egy időre feltartóztatták az amerikaiak előrenyomulását. Az alig tíz napig tartó csatában a németek 13 hadosztályt vesztek. Ezeknek nagyobb részét az amerikaiak bekerítették, más részük pedig súlyos veszteségeket szenvedett, elestek, megsebesültek, fogságba kerültek. Két hét leforgása alatt a Saint-Lótól elindult amerikai támadás következtében a *Wehrmacht* kereken negyedmillió emberét veszítette el, beleértve a foglyokat is.

Mialatt az amerikai előrenyomulás tovább folyt déli és délnyugati irányba, nagyobb tankegységek Bretagne-on keresztül Brestig hatoltak. Bradley tábornok vezérkara rádióon utasítást kért Eisenhower tábornoktól, hogy mi legyen a támadás további célpontja.

„Pokolba a célpontokkal! Nyomás tovább!” – szólt vissza valaki a vezérkarból.

Bradley tankjai így folytatták villámgyors előrenyomulásukat a Bretagne-félsziget északibb részei felé, más gépesített egységek pedig délre, a Loire irányába haladtak. Ezzel a kétirányú támadással egy időben erős amerikai egységek merész támadással kelet felé nyomultak vagy inkább rohantak előre, egyenesen Párizs felé. Közvetlen céljuk Le Mans volt, a fontos vasúti csomópont, ahonnan a vonalak egyenesen Párizsnak tartanak, amely onnan 180 km-re van. A németek ekkor már azért harcoltak, hogy elkerüljék csapataik teljes megsemmisülését abban a hatalmas háromszögben, amelynek oldalait a Bretagne-félsziget lábánál húzható vonal, valamint a Szajna és a Loire folyók alkotják. E háromszög csúcsa pedig Párizs.

Mikor a csata eddig fejlődött, Bradley tábornok Eisenhower tábornok-főparancsnokkal együtt olyan lépés megtételére határozta el magát, amelyet katonai szakértők később sokat bíráltak. Ez a végén mesteri lépésnek bizonyult, annyira, hogy elsősorban ennek a merész

elhatározásnak lehetett köszönni Párizs és Franciaország gyors felszabadítását.

Az amerikai 3. hadsereg kemény ellenállásba ütközött a Bretagne-félsziget kikötőibe zárt német helyőrségek részéről. Ez nem volt értelmetlen makacskodás, és nem is a náci fanatizmusból fakadt, hanem a német hadvezetőség jól átgondolt húzásának bizonyult, amellyel a későbbiekben sok gondot és fejtörést okoztak a szövetségeseknek, és ilyen módon sikerült időt nyerniük. Arról természetesen szó sem lehetett, hogy a körülzárt helyőrségek kitörhessenek. Ezért Eisenhower tábornok a harcban álló amerikai és brit csapatok vezéreivel, Bradley és Montgomery tábornokokkal abban állapodott meg, hogy a körülzárt helyőrségeket magukra hagyják, a kikötőket aránylag kis létszámú csapatokkal ostromzár alatt tartják, az előrenyomulást pedig folytatják mindaddig, míg nem végeznek az ekkor már fejvesztve menekülő 7. hadsereggel, és be nem kerítik Párizst.

Érthetőbb lett volna, ha a szövetséges hadvezetés előbb az Atlanti-partok kikötőinek a meghódítását kezdi el, amelyekre az utánpótlás fenntartásához olyan égetően nagy szükség volt. Eisenhower tábornok vezérkarával mégis arra szánta el magát, hogy folytatja az előrenyomulást Franciaország belseje felé, és az utánpótlás lebonyolítását rábízza a nagy nehezen helyreállított cherbourg-i és a normandiai partokon még mindig működő mesterséges kikötőkre.

A németek még egy utolsó kétségbeesett kísérlettel ellentámadásba kezdtek, hogy megmeneküljenek a teljes körülkerítéstől. Avranchesnél be is nyomultak a szövetségesek vonalaiba, áttörni azonban nem tudták. A német ellentámadás alatt brit és amerikai csapatok Falaise-nál viszont áttörték a németek vonalát, s összeköttetést teremtettek az Argentan felől érkező amerikaiakkal. A hadművelet eredményeképpen körülkerítették a német 7. hadsereget, és négy nap alatt, augusztus 19-től 23-ig megsemmisítették.

Az út most már nyitva állt Párizs felé.

PÁRIZS FELSZABADÍTÁSA

A német 7. hadsereg pusztulása után Patton amerikai tábornok csapatai széles fronton nyomultak a Szajna irányába. Augusztus 19-én két amerikai hadoszlop Párizstól északra elérte a folyót. Más amerikai csapategységek

déli irányból, Chartres felől törtek előre, és a várost idejében sikerült elfoglalni, anélkül, hogy a híres székesegyház nagyobb károkat szenvedett volna. A harmadik amerikai támadás Orleans felől közeledett Párizs felé, déli irányból, az amerikai csapatok augusztus 20-án pillantották meg először az Eiffel-tornyot. Még útban voltak, amikor az ellenállási mozgalom tagjai felkeltek a németek ellen, és ezzel nagyban hozzájárultak a francia főváros gyors felszabadításához. Egy amerikai rádiótudósítás, amely később nyomtatásban is megjelent, a következőképpen beszéli el, hogy a Párizs ellen nyomuló amerikaiak miként értesültek a francia lakosság felkeléséről:

Tábori rádióvevőnk rövidhullámon eddig ismeretlen hangokat hallott augusztus 24-én.

6.03-kor a Radio France jelentkezett Párizsból, és műsorismertetést sugárzott. Az adás félbeszakadt, és ekkor megszólalt az éterben az eddig ismeretlen hang: „Utolsó erőnk megfeszítésével harcolni fogunk a gyűlölt ellenség ellen.” A légköri zavarok miatt néhány pillanatig nem lehetett hallani semmit, majd az előbbi hang újra hallható lett: „Minden franciának kötelessége, hogy részt vegyen a németek elleni küzdelemben.”

Az adás tovább folytatódott, és egyszer csak valaki valamit mondott Georges Bidault-ról, a francia nemzeti ellenállási bizottság elnökéről. Pontosan nem lehetett érteni, mit, de az egyik mondat világos volt: „Párizs felszabadult. Önmagát szabadította fel.”

A szavakat érthetlenné tette az erős géppuskatűz lármája, majd így folytatta tovább: „A párizsiak ellenállhatatlan erővel felkeltek a németek ellen. A székelyen és az árulás napjai elmúltak... rádión szólok Franciaország népéhez és az egész világhoz.” Eztán erőteljes ágyúzás hangja hallatszott.

Kicsivel később 6.20-kor német hang szólalt meg ugyanezen a hullámsávon; parancsszavak pattogtak, zavarták az adást. A német szót izgatott francia váltotta fel. Nyolc perccel fél hét után, úgy látszik, a németek zavarását sikerült kiküszöbölni és az előbbi hang francia nyelven újra megszólalt: „A felszabadulás mámorára még várunk kell... most az a kötelességünk, hogy a barikádokra induljunk, s harcoljunk. – Rövid szünet után folytatta. – ...a barikádokon a harc folyik, és tudjuk, hogy ütött a németek utolsó órája Párizsban. Mihelyt újabb híreket tudunk, közölni fogjuk hallgatóinkkal.”

Valaki a francia forradalom ihlette sorokat szavalta, majd miután elhalkult a hangja, zene hallatszott: „Malbrouk s'en va-t-en guerre” és *Auprès de ma blonde*. Aztán csend...

Leclerc francia tábornok csapatai másnap délután 2 órakor vonultak be Párizs utcáira, a németek pedig pánikszerűen hagyták el a várost.

Augusztus 25-én Párizs volt a világ legboldogabb városa. Az utcákat nem sikerült még teljesen megtisztítani a házakban bujkáló németektől, akik az ablakokból néha lövéseket adtak le. A nép három napon át a felszabadulás részeg mámorában élt, amely tetőpontját akkor érte el, midőn Eisenhower tábornok francia, brit és amerikai csapatok élén átvonult az Arc de Triomphe alatt. Párizs felszabadításának jelentőségéről Raymond Daniell, amerikai haditudósító Londonból keltezett tudósításában a következőket írta:

Párizs felszabadítása több volt, mint a francia nemzet fővárosának felszabadulása a német megszállás hosszú éveken át tartó nyomorúságából. Ami Párizsnál történt, az jelképe annak, hogy a szabadság szelleme újraéledt Európa népei között, és követeli jogait. Négy évvel korábban Párizs elfoglalása jelentette, hogy a német hódítókkal szemben a szabadságszeretet szelleme meghunyászkodott, és beismerte elkerülhetetlennek látszó vereségét, nemcsak francia földön, hanem az európai kontinens minden szegletében. Párizs most saját lakosainak akaratából és kemény kiállásával rázta le magáról a megszégyenítő német ígát, és ezzel megmutatta a világnak, hogy mi az, ami majd bekövetkezik, és a világ nemzeteinek miként kell majd cselekedni, amikor a szövetségesek győzelme a földkerekség minden részén folyó háborúban legyűri az önkényuralmat.

Párizs felszabadításának lélektani és katonai értékét lehetetlen volna túlbecsülni. De azért észre kell vennünk, hogy ez a győzelem nagy terhet is rakott a szövetségesekre, azt, hogy a megszállás alól felszabadult főváros több mint kétmilliónyi lakosságát táplálja a hosszú éhezés és alultápláltság után. Ugyanakkor nagy gondot okozott a kérdés, miként szervezzük meg az utánpótlást a gyorsasággal előrenyomuló csapataink ellátására.

A szövetségesek nagy bölcsességére vall, hogy lehetővé tették a franciáknak seregeik tevékeny részvételét fővárosuk felszabadításában. Nem véletlen, hogy a város belsejében a németek ellen felkelő ellenállási mozgalom harcának megsegítésére elsőnek francia csapatok vonultak be Párizsba, Jacques-Philippe Leclerc tábornok vezetésével. A csapatok

Észak-Afrikából érkeztek a francia kikötőkbe, Párizs felszabadítására siettek.

PARTRASZÁLLÁS DÉL-FRANCIAORSZÁGBAN

A harcok még tartottak Normandiában, és a németek kétségbeesett erőfeszítéseket tettek, hogy az elszenvedett vereség után csapataikat megmentse a teljes megsemmisüléstől. Ekkor délről új veszedelem kezdte a francia földön tartózkodó németeket fenyegetni. Augusztus 15-én nagyobb szövetséges haderő szállt partra Dél-Franciaországban, és nagy gyorsasággal megkezdte az előrenyomulást északi irányba.

Augusztus első felében Olaszországból és Korzikából felszálló szövetséges bombázók napról napra súlyos támadásokat intéztek dél-franciaországi katonai célpontok ellen. Ugyanakkor a földközi-tengeri kikötőkben nagyszámú hajót vontak össze a partra szálló csapatok szállítására. Augusztus 15-én a kora reggeli órákban a dél-franciaországi partok légibombázása a tetőpontját érte el.

Ez a partraszállás „a háború egyik legszélesebb körben ismert titka” volt. A csapatok mégis csak jelentéktelen ellenállással találták szembe magukat. A partoktól messze, a szárazföld belsejében leereszkedő ejtőernyősöknek kevés dolguk akadt a németekkel.

Churchill brit miniszterelnök a *Kimberley* hadihajó parancsnoki hídjáról nagy megelégedéssel nézte végig a partraszállási hadműveleteket. A 7. hadsereg katonáit két kis létszámú német hadosztály igyekezett megakadályozni a partraszállásban, de a kilátástalan harcot rövid küzdelem után feladták. Az amerikaiak az ellenállási mozgalom katonai alakulataira bízta, hogy űzzék ki a még megmaradt német helyőrséget a déli part két legfontosabb kikötőjéből, Marseille-ből és Toulonból. Patch tábornok csapatai nagy gyorsasággal északra tartottak. Még két hét sem telt el, és már elfoglalták Lyont, majd folytatták előrenyomulásukat a belforti horpadás irányába. A francia szabadcsapatok kiűzték vagy megsemmisítették mindenütt a Loire folyótól délre a németeket. Csak a nagyobb kikötőkben, mint Bordeaux és Sain-Nazaire folytatták a védekezést a körülrzárt német egységek.

HARCOK NÉMET FÖLDÖN

Észak-Franciaországban a szövetséges csapatok Párizs elfoglalása után úgyszólván minden ellenállás nélkül folytatták útjukat a Szajnától a Somme-ig és a Marne-ig. Rövidesen elérték a belga határt, és közben mindenütt olyan vidékeken haladtak át, amelyeknek falvai és városai jól ismertek az első világháború harcaiból. A 3. hadsereg előretolt egységei augusztus 28-án érték el a Marne folyót, elfoglalták Château Thierryt, Soissons-t és Reimst, majd nemsokára Verdun híres erődjét. Az 1. hadsereg Sedant szabadította fel a belga határ mellett; északabbra brit és kanadai csapatok Montgomery parancsnoksága alatt a tengerparton előrenyomulva átvonultak Lille városán, végigrohantak Belgiumon, és elérték Hollandiát. Ezzel a Franciaországért vívott csata befejeződött, és megkezdődött a harc a Német Birodalom földjén.

Az amerikai 1. hadsereg szabadította fel a kis Luxemburgot és elsőnek lépte át Németország határát. Az angolok folytatták előrenyomulásukat Hollandiában. A partraszállás órájától a szövetségesek a normandiai partoktól 400 kilométert tettek meg: Ostendétől Svájcig. Eisenhower tábornok szeptember 11-én az alábbi kiáltvánnyal fordult a német néphez, amikor a szövetséges csapatok megérkeztek a Birodalom határához:

Mint hódítók jöttünk, de nem mint elnyomók... Meg fogjuk semmisíteni a náci uralmát, feloszlátjuk a pártot, és eltöröljük mindazokat a bűnös törvényeket és intézményeket, amelyeket a nemzetiszocialisták alkottak. Kiirtjuk a német militarizmus szellemét, amely olyan gyakran döntötte gyilkos háborúba a világ népeit.

A szövetségesekre még súlyos harcok vártak, mielőtt óhajuk teljesült, és a végső vereséget mérték a német militarizmusra. Hitler hadserege hatalmas védővonalat emelt az ország határán, és csaknem olyan hatalmas német hadsereg állt mögötte, mint a szövetségesek hadereje. A Siegfried-vonal frontális támadása óriási vérvesztésekkel járt volna. Ezért a szövetséges főparancsnokság elhatározta, hogy megkerüli a németek fő védelmi vonalát, éppen úgy, mint 1940-ben a németek oldaltámadással kerültk meg a Maginot-vonalat. Szeptember 17-én a szövetséges főparancsnokság nagyobb számú ejtőernyősegység segítségével kísérelte meg kieroszakolni Hollandia területén a döntést. Ha ez a vállalkozás sikerrel járt volna, könnyen véget lehetett volna vetni a további harcoknak. Az angliai repülőterekről három ejtőernyős-hadosztály, a 82. és 101. amerikai és az 1. brit hadosztály csapatai ereszkedtek le Eindhovennél. Az amerikaiaknak sikerült kezükbe keríteni a Meuse és Waal folyókon átvezető stratégiát

fontosságú hidat, de az első brit ejtőernyős-hadosztály csapatait a németek bekerítették, és legnagyobb részüket megsemmisítették. A brit ejtőernyősök elszánt harcáról Everett Hollis a következő részletekkel szolgál:

A három szövetséges ejtőernyős-hadosztály Lewis H. Brereton tábornok parancsnoksága alatt indult a veszélyes és kockázatos vállalkozásra. Amerikai ejtőernyősök lengyelekkel együtt Eindhovennél sikeresen földet érve kézre kerítették a további előnyomuláshoz szükséges útvonalakat, és egyesültek Dempsey amerikai tábornok előrenyomuló csapataival, amelyeknek sikerült átlépni a belga-holland határt. Amerikai ejtőernyősök szálltak le Nijmegen hollandiai városnál is, a széles és gyors vizű Waal folyó partján. Az amerikaiak azt a megbízatást kapták, hogy foglalják el a folyón átvezető közúti hidat, amelyre feltétlenül szüksége volt az előrenyomuló szövetségesek tankjainak és gépesített alakulatainak. Az amerikaiak a folyó déli partján értek földet, a fákkal szegélyezett Huner-park közelében. A németek erős gépfegyvertűzzel fogadták az ejtőernyősöket. Nehéz küzdelem után, miközben az amerikaiak beásták magukat, 36 kilométernyire délről megérkezett három brit tank, és ezeknek sikerült az ősrégi Fort Belvederében védekező németek könnyűágyúit és géppuskáit elhallgattatni. A folyón, arra a helyre, ahol a katonák beásták magukat, megérkezett 26 rohamcsónak, és ezek igen érzékeny veszteségek árán, de végül sikeresen átszállították az amerikai csapatok legnagyobb részét a folyó északi partjára.

Gyors rohammal elfoglalták a híd északi végét, és nyomban ezután a szövetséges gyalogság és a páncélosok megkezdték átvonulásukat a Waal déli partjáról északi irányba, Hollandia belseje felé. Amikor megindult a szövetséges csapatok átvonulása a hídon, izgalmas pillanatokat éltek át. Félni lehetett attól, hogy a németek aláaknázták a hidat, és bármelyik percben felrobbanhat, mialatt a gyalogság és a tankok átvonulása tart. Szerencsére egy fiatal holland hadnagy, aki maga is ejtőernyőn szállt le az amerikai csapatokkal együtt, a rendes városi telefon egyik állomásáról fel tudta hívni barátait Nijmegenben, ahol az ellenállási mozgalom tagjai már izgatottan várták, mikor következik be a város felszabadítása. A telefonra az ellenállási mozgalom tagjai azonnal a folyóhoz siettek, és még idejében eltávolították a német utászok által elhelyezett robbanóanyagokat a híd pilléreiről.

Amilyen könnyen sikerült Nijmegen felszabadítása, annál tragikusabban végződött a brit ejtőernyősök harca Arnhemnél; az AlsóRajna mentén, Nijmegentől északra, 16 kilométernyire.

A brit 1. ejtőernyős-hadosztály pontosan nyolcezer fővel ért földet. Rájuk várt a legkockázatosabb feladat végrehajtása. Az ejtőernyősöket „vörös ördögöknek” hívták élénkvrös színű baszk sapkájukról. Parancsnokuk Robert Elliot Urquhart volt, egy 42 éves skót vezérőrnagy, a brit tábornoki kar legfiatalabb tagja.

Azt a megbízatást kapták, hogy alkossanak hídfőt az Alsó-Rajna mentén, és tartsanak ki mindaddig, amíg déli irányból megérkezik a 2. brit hadsereg. De a csapatoknak nem sikerült Arnhemig jutniuk, mert erőteljes német ellentámadás tartóztatta fel őket alig három kilométernyire Nijmegentől északra. Az egész hadseregből mindössze két ezrednek sikerült elérnie az Alsó-Rajná, ez azonban nem volt elegendő ahhoz, hogy megfordítsa a csata sorsát.

Urquhart vezérőrnagy és vörös ördögei súlyos német ellenállásba ütköztek, mielőtt elérték volna a folyón átvezető hidat. A németek a 8000 főnyi brit hadosztályt szabálytalan négyszög alakú területen, 15 kilométer hosszúságban és 9 kilométer szélességben körbevették. A körülzárt brit egységet minden oldalról súlyos tüzérségi, akna- és gépfegyvertűz alá vették. A csapatok, ahol lehetett, romba dönt házak között húzták meg magukat, de legnagyobb részük csak hevenyészve ásott futóárkokban védekezhetett a németek gyilkos tüze ellen. A német hadvezetés a brit csapatok megsemmisítésére Tigris-tankokat vont össze, és lángszórók alkalmazásával is érzékeny veszteségeket okoztak a kétségbeesetten védekező briteknek.

Az angolok ellenállása 9 nap és 9 éjjel tartott. Közben mind kisebb területre szorultak, és a németek tüze mind gyilkosabbá vált. A csapatok rettenetesen kimerültek, és mivel élelmiszerkészleteik nem ilyen hosszú időre szóltak, az éhségtől is sokat kellett szenvedniük. A napi fejadagot a normálisnak egyhatodára csökkentették, és szűkösen volt lőszerük is. Lőszer hiányában komolyabb fegyvereiket mind kevésbé használhatták, végső kétségbeesésükben már revolverrel lötték az őket eltaposni akaró német tankokat.

A szövetséges főparancsnokság légi úton küldött némi erősítést és utánpótlást, de ami eljutott hozzájuk, az kétségbeejtően kevés volt. A segítséget hozó gépeket gyakran lelőtték a német légvédelmi ütegek, később pedig az időjárás is annyira rosszra fordult, hogy a légi utánpótlás majdnem teljesen lehetetlenné vált.

A csapatok parancsnoka szeptember 25-én, hétfői napon, a kimerült és erősen megtizedelt egységeknek kiadta a parancsot, hogy a megmaradt hadfelszerelésüket pusztítsák el, mert még az éjszaka folyamán megkísérlik a menekülést, áttörnek a németek vonalán. Hosszú sorokban, a legnagyobb csendben kezdtek hozzá a meneküléshez, és sikerült is egy részüknek szerencsésen kijutni a német tankok, ágyúk közvetlen közeléből, felhasználva az esős éjszaka minden zajt elnyomó süket csendjét. A németek annyira nem vették észre a brit csapatok szökését, hogy még órákig lőtték azt a helyet, ahol azelőtt állásaik voltak. Mikor a csapatok a folyó partjára értek, boldogan vették észre, hogy már várakozik rájuk néhány rohamcsónak, amelyeket a 2. hadsereg parancsnoka küldött az Alsó-Rajna vidékéről, hogy kimentsék az Arnhemnél körülrzárt és még életben maradt katonákat.

A menekülők nagy része sosem jutott el a folyóhoz. Reggel a németek észrevették, hogy ellenségeik, legalábbis azoknak egy része kisiklott a kezük közül. Az ott maradtakat foglyul ejtették. Egy egész ezred tévedt el a folyóhoz vezető úton. Róluk többé semmi hír nem érkezett. Egy másik ezred menetelő német csapatba ütközött a koromsötét éjszakában, és ez okozta vesztét. Az egészségesekkel a sebesültek közül is többen megkísérelték a szökést, de legnagyobb részük nem bírta a nagy fizikai erőfeszítést, és mint foglyok német kézre kerültek.

Az Arnhemnél földet ért 8000 brit „vörös ördög” közül 2000 maradt életben és menekült meg.

Montgomery tábornok így emlékezett meg az eseményről: „A háborúnak kevés ennél dicsőségesebb epizódja volt. Évek múlva nagy dolognak számít majd, ha valaki így szól: – «Arnhemnél harcoltam.»”

Az arnhem-i kudarc következtében a Siegfried-vonal oldalba támadása nem sikerült, ezért mégis a frontális támadás eszközével kellett élni. Az első nagyobb roham Aachen, vagy francia nevén Aix-la-Chapelle ellen történt. Több mint ezer évvel ezelőtt Nagy Károlyt ebben a városban koronázták meg. A támadás október 2-án indult. A németek vadul védekeztek. Három hétig tartott a szövetségesek állandó tüzérségi tüze és légibombázása. A végén utcáról utcára folytatott harc árán sikerült csak a város elfoglalása. Aachen volt az első nagyobb német város, amely a szövetségesek kezére került.

Északi irányban Montgomery tábornok indított támadást Antwerpen felszabadítására. Csapatok szálltak partra Walcheren szigetén, és megtisztították az ellenségtől a Schelde folyó torkolatát. A támadás

azonban ekkor az Aachentől Metzig húzódó széles arcvonalon veszített lendületéből. A németek szívósan védekeztek a Roer folyó túlsó partján, Durenél, a Hurtgen erdőben, és Köln közvetlen közelében. A szövetségesek novembert és december elejét arra használták fel, hogy nagyobb utánpótlást és csapaterősítéseket gyűjtsenek a Rajnán való átkelésre és Németország nyugati részének meghódítására.

ELLENTÁMADÁS AZ ARDENNEKBŐL

De nemcsak a szövetségesek, hanem a németek is nagyobb hadműveletre készültek. Ez alkalommal a németek készültek el korábban az új haditervvel. Rundstedt tábornagy, a német csapatok főparancsnoka, december 15-én napiparancsában a következő szavakkal fordult katonáihoz: „Katonák, akik a nyugati fronton harcoltok, ütött a döntés órája. Úgy harcoljatok, hogy most minden veszélyben forog.” Másnap a kora reggeli órákban a németek tüzérségi támadása jelezte, hogy megindult a nyugati fronton az egyik legveszedelmesebb ellentámadás.

A németek a támadást az Ardennek erdős vidékén indították meg. Rundstedt ezt a terepet jól ismerte, mert 1940 májusában ugyanitt vezette páncéloshadosztályait a franciák ellen. Akkor három nap alatt elérte a Meuse partját, és a francia ellenállást legyűrve, kijutott a tengerhez. A német kémiszolgálat most is azt jelentette, hogy a szövetségesek a frontnak ezt a részét aránylag könnyű erővel védik. A főparancsnokság három teljes hadsereget vont össze 150 kilométer szélességben Aachentől Esternachig. Rundstedt támadó hadműveletének támogatására annyi repülőgépet kapott, amennyit a Luftwaffe parancsnoksága erre a célra rendelkezésére tudott bocsátani. Ha a németek áttörése sikerült volna, a szövetségesek számára valóban kétségbeesítően alakulhattak volna a dolgok. A német támadás célja délen Sedan, északon pedig Namur és Liège volt. Rundstedt remélte, hogy ha támadása kellő sikerrel jár, vissza tudja majd foglalni Brüsszelt és Antwerpent, ezzel pedig kettészakítja a szövetségesek haderejét.

Hasonló helyzetben a franciák egyszer már visszavonultak, 1940 tavaszán. Az amerikai csapatok azonban, bármilyen heves volt is a német támadás, nagyszerűen állták a sarat.

A németek három irányban indultak meg. Észak felől St. Vithen keresztül Liège-t és Antwerpent akarták elérni. Középen Bastogne irányában támadtak, délen pedig Esternachból kiindulva Sedan felé. A déli

irányú támadás mindjárt kezdetben teljes kudarccal végződött. Észak felé a németek kezdetben sikereket értek el a 106. amerikai hadosztállal szemben, amely nem sokkal korábban érkezett a frontra, és katonáinak még nem volt semmi harctéri gyakorlatuk. Később Saint-Vithnél megerősödött és megszilárdult az amerikai ellenállás. A németek legnagyobb sikereiket középen érték el. Bastogne-nál a 28. amerikai hadosztály kénytelen volt meghátrálni, és az ellenség nagy bizakodással tört előre a Meuse folyó felé.

A szövetséges főparancsnokságon nyomban felismerték, mennyire veszélyes a helyzet. Amilyen gyorsan csak lehetett, erősítéseket küldtek északra, és a vonalakat sikerült megtartani. A híres 101. ejtőernyős-hadosztály éppen tartalékban pihent a vonalak mögött. Parancsot kaptak, hogy haladéktalanul induljanak Bastogne-ba, és segítsék a 9. és 10. páncéloshadosztályt. Patton tábornok egész 3. hadseregével északnak fordult, és Luxemburgon át útnak indította a 4. páncéloshadosztályt Bastogne felé.

Bastogne az egész vidéknek egyik legfontosabb közlekedési csomópontja; innen lehet a leggyorsabban eljutni az Ardennektől délre eső vidékre. A németek számára életbevágóan fontos volt, hogy túljussanak ezen a városon, ha támadásuktól komoly sikert remélnek. December 19-én elvágták déli és északi irányból a várost, 22-én pedig teljesen bekerítették. A helyőrség amerikai parancsnoka, Anthony McAuliffe dandártábornok a felszólításra, hogy adják meg magukat, egyszerűen azt válaszolta: „Frászt!” Collie Small így dicsőíti Bastogne hőseit:

Rundstedt csapatai a támadás megindulásának napján több mint 20 kilométernyire haladtak előre. Bastogne-tól keletre az utakon mindenütt özönlött a szürkészöld egyenruhás német csapatok beláthatatlan tömege. A várost gyalogos- és páncélosalakulatok védelmezték elszántan, de a német támadás áradata túlért a városon, és a végén teljesen bekerítette. A 28. hadosztály egyik ezredét a németek 3 nap alatt ötször kerítették be.

A védelem megerősítésére rendelt Sherman-tankok a kora hajnali órákban jelentek meg a város kövezett utcáin. Meg sem álltak, mikor a központba értek, hanem rohantak tovább keletre, hogy elébe menjenek az ellenségnek. A tankok a 10. páncéloshadosztályhoz tartoztak. Teljes sötétben és ködben hajnali háromnegyed hatkor kezdődött meg a csata a városba vezető utak mentén az amerikai és a német tankok között. Később a páncélosok letértek az utakról a mezőkre és a ritkás erdőségbe, s a harcot ott folytatták. Teljes harminchat óráig szüntelen küzdelemben állva

tartóztatták fel a németek előrenyomulását, és közben nyugatról a 101-esek megérkeztek Bastogne-ba.

Rundstedt frontális támadással képtelen volt áttörni az amerikai védelmi vonalat, és ezért nagyarányú harapófogó mozdulatba kezdett tankjai segítségével, északi és déli irányból igyekezett átkarolni a várost.

Két nappal később a hajnali órákban kiterjedt a harc egy Noville nevű kisebb településre is. Három Mark IV. jelzésű nehéz német tank a köd védelme alatt behatolt a város házai közé. Az egyik amerikai Sherman óvatosan előre kúszva egy nagyobb épület sarkánál löni kezdte őket, de mivel nem volt páncéltörő ágyúja, a lövedékek nem sok kárt tettek a német harckocsik nehézfegyverzetében, mindössze annyit értek el, hogy néhány méternyi hátrálásra kényszerítették őket.

Később, a reggeli órákban a köd váratlanul felszállt. A házak közelében, kint a nyílt mezőn, 6 német tank sorakozott fel egymás mellett. Három amerikai páncéltörő ágyú azonnal felhasználta az alkalmat, és a német tankokat, egyiket a másik után lőtte szét.

Hiába volt minden erőfeszítés, a németeknek sikerült teljesen körülkeríteni Bastogne-t. De az amerikaiak vállalták a kockázatot, és társaiktól elvágvá is tovább folytatták a harcot. A 101-esek nem estek csapdába, mert McAuliffe tábornok megvédte a várost. A bekerítéssel a németek csak az idejüket pocskolták.

Patton tábornok tankjai és gyalogezredei később áttörték a német gyűrűt. De ezzel az Ardenneknben folyó csata még nem ért véget, sőt a német támadás felörlése ezután még több áldozatba került, mint az előző 10 napon lefolyt harcokban. A német előrenyomulást az amerikaiak a Meuse folyótól 6 kilométer távolságra feltartóztatták. Januárban a németeket fokozatosan viisszaszorították, és a hónap végére az amerikai csapatok minden elvesztett területet viisszaszereztek. A német támadás az Ardennek birtokáért drága kalandnak bizonyult, és teljes kudarccal járt. Alig értek el többet, mint hogy némi időt nyertek a német területen folytatandó védekezés előkészítésére.

ÁTKELÉS A RAJNÁN

Németország teljes katonai összeomlása 1945 elején már csak egészen rövid idő kérdése volt. Az oroszok az Oderánál álltak, és Bécsnél délről nagyarányú oldalazó támadás közeledett a Birodalom belső részei felé.

Olaszországban Alexander tábornok a Pó völgyében nagyobb arányú csapatösszevonásokba kezdett. Közben a stratégiai bombázások ereje állandóan fokozódott. Februárban szövetséges bombázók egyetlen hónap alatt 17 ezer tonna súlyú bombát dobtak le német területre – kétszer annyit, mint amennyi bomba hullott Nagy-Britanniára az 1940. és 41. évi légi villámháború idején.

A három szövetséges államfő, Roosevelt, Churchill és Sztálin a Krím félszigeten, Jaltában találkoztak, és itt állapodtak meg a végső tervekben Németország teljes katonai leverését illetően. Az értekezlet végén kiadott közlemény többek között a következőket tartalmazta:

Megállapodtunk azokban a tervekben, amelyek alapján Németországot feltétlen megadásra fogjuk kényszeríteni. Ezeket titokban tartjuk mindaddig, amíg Németország teljes katonai veresége be nem következik... A németek drága árat fognak fizetni azért, hogy a reménytelen ellenállás folytatásával halogatták a fegyverletételt.

A háború után a három nagyhatalom a leigázott Németország egy-egy övezetét fogja megszállás alatt tartani. A katonai megszállás alatt tartandó területek közigazgatására és ellenőrzésére a három nagyhatalom közös irányelvekben állapodott meg. Berlinben együttes ellenőrző bizottságot fognak felállítani. Franciaország is meghívást kap a három nagyhatalom részéről, hogy ha óhajtja, vegye át a megszállt Németország területének egy részén a közigazgatás és ellenőrzés munkáját mint a Szövetséges Ellenőrző Bizottság negyedik tagja.

Február végén a szövetségesek előrenyomulásának üteme felgyorsult. 24-én kíméletlen bombázás érte Németország területét, amelyben 7000 bombavető vett részt, és teljesen megbénította a német közlekedési rendszert az ország nyugati felében. A szövetséges hadseregek másnap éjszaka átkeltek a Roer folyón, amely az utolsó természetes akadály volt, mielőtt elérték volna a Rajna partját.

Köln ellen a támadás február 27-én éjszaka indult meg erős légibombázás után. A csaknem romba dőlt város március 7-én került a szövetségesek kezére. A 9. páncélosadosztály néhány ezrede a Rajna bal partján áthaladt Bonn híres német egyetemi városán, és megérkezett Remagenbe, ahol az amerikaiak a Rajnán átvezető hatalmas közúti hidat teljesen épségben találták. Everett Hollis a következőképpen beszéli el, hogyan sikerült az amerikaiaknak a nyugati háború további menetére döntő befolyást gyakorló gyors lépéssel a remageni hidat épségben kézre keríteni:

A páncélosegység parancsnoka, a Minneapolisból származó Leonard Engemann alezredes feltette magában, hogy a hidat sértetlenül elfoglalja, ha arra lehetőség kínálkozik. A páncélosok gyorsan mozgó, jól fegyverzett szakasza Emmett Burrows New York-i hadnagy parancsnoksága alatt délután 10 perccel 4 óra előtt érkezett meg embereivel a híd feljáratához... Alighogy a híd első ívére érkeztek, a híd túlsó végén robbanás hallatszott. Szemmel láthatólag a németek előzőleg elhelyezett lőszereket robbantottak fel, és így nem sok remény lehetett rá, hogy a hidat sikerül megmenteni. A robbanás azonban semmi kárt nem tett a híd szerkezetében, ezért a katonák a hídon továbbrohantak. Néhány pillanattal később a híd tele volt velük, és hasonló feladatokhoz jól értő műszakiak nagy gyorsasággal vágták el az elhelyezett dinamittöltetekhez vezető villamos vezetékeket. Leszerelték a detonátort, és a hatalmas ládákban elhelyezett robbantóanyagot gondosan eltávolították a pillérekről.

Az amerikaiak később foglyoktól tudták meg, hogy a németek pontosan 4 órakor akarták a hidat felrobbantani. De az a német tiszt, akinek a parancsot végre kellett volna hajtania, tökrészeg volt, mikor az amerikai tankok megérkeztek Remagenbe. A tiszt, egy fiatal hadnagy, katonáival együtt átszaladt a hídon a túlpartra, mielőtt még az amerikaiak a folyóhoz értek, és ott az Erpel nevű kisvárosban dicsekedve mondta mindenkinek, akivel csak találkozott, hogy a híd a levegőbe repül délután 4 órakor.

A folyó keleti partján katonák és polgárok nagy számmal gyülekeztek egy negyedórával 4 óra előtt, hogy tanúi legyenek a nagy látványosságnak, mikor a hatalmas monstrum a levegőbe repül. Burrows hadnagy katonái pontosan 10 perccel előbb érkeztek meg, mint ahogy a detonátort működésbe kellett volna hozni. Amikor a részeg hadnagy értesült az eseményekről, elrendelte, hogy a hidat azonnal robbantsák fel. Ekkor azonban már késő volt. Csak két kisebb robbanás történt, de ettől a híd éppen csak megrázkódott, semmi komolyabb baja nem történt. A gyutacsok között az amerikai tűzszerészek több hibásat is találtak.

A 9. páncéloshadosztály embereinek így sikerült kezükbe keríteni a remageni Rajna-hidat, és ezzel jelentékenyen előbbre hozták a németek ellen megindított általános támadás végső sikerét.

Amikor a szövetségesek, Remagennél minden nehézség nélkül átjutottak a Rajnán, az amerikai 1. hadsereg csapatai legyezőszerűen előzönlöttek a német területeket. Egy részük déli irányban követte a Münchenbe vezető utat, más részük pedig északnak fordulva, a Ruhr-vidéket fenyegette

bekerítéssel déli és keleti irányból. A németek képtelenek voltak megállítani a szövetségesek támadását. Közben délebbre nagy egységek keltek át a Rajnán azokon a bárkákon, amelyeket vasúti kocsikon és különlegesen szerkesztett tehergépkocsikon szállítottak Normandia partjairól, és amelyeket annak idején a D-napon használtak. Március 24-én egy időben négy szövetséges hadsereg indult támadásra a Rajnától keletre. Ugyanakkor két ejtőernyős-hadosztály a német vonalak mögött a Weselnél ereszkedett le.

A németek ellenállása egyik napról a másikra teljesen összeomlott. A nyugati szövetségeseket ekkor már csak 400 kilométer választotta el a Birodalom földjét kelet felől elárasztó Vörös Hadsereg csapataitól.

A németországi hadjárat utolsó nagy csatája a Ruhr-vidékért folyt. Szilézia ekkor már az oroszok kezén volt, és így ha a Ruhr-vidék ipartelepei is a szövetségesek kezére kerülnek, a német katonai gépezetet a teljes megbénulás fenyegette. Brit és amerikai haderők előbb bekerítették, majd kettészakították a Ruhr-vidéket; a gyorsan végéhez érő hadműveletben több mint 300 ezer foglyot ejtettek. A szövetségesek harca ekkor már a küszöbön álló végső győzelemért folyt.

Többé alig lehetett harcról beszélni, mert ami ezután következett, az már inkább csak a megvert ellenség üldözése volt. Montgomery tábornok csapatai felszabadították Hollandia legnagyobb részét, majd továbbhaladva észak felé elfoglalták Brémát és Hamburgot. Két amerikai hadsereg, az 1. és a 9., gyorsan haladt előre az Elba felé. A 3. amerikai hadsereg francia csapategységekkel együtt Badent, Württemberget és Bajorország nyugati részét foglalta el. Ezzel közeledett a nagy ütközet utolsó fejezete. Ekkor még nem volt bizonyos, hogy vajon a megvert német seregek végső elkeseredésükben nem tartanak-e ki tovább, és nem akarják-e megvédeni az Alpokban nehezen bevehető hegyi állásaikat.

A Németországból érkező hírek örömujjongással töltötték el a szövetséges országok népeit, ugyanakkor megdöbbenéssel és felháborodással értesültek róla, hogy az üldözötteknek milyen szörnyű sors jutott a náci Németországban. A Német Birodalom területére bevonuló szövetséges csapatok egymás után szabadították fel a fogolytáborokat, és az ott látottak megerősítették azokat a híreket, amelyek már előzőleg ismeretessé váltak a lengyel és orosz földön elkövetett német kegyetlenkedésekről. A washingtoni kongresszus bizottságának jelentése Buchenwaldról, aminek bükkfái alatt egykor Goethe sétált, a következők részleteket beszélte el:

A buchenwaldi koncentrációs tábor a nemzetiszocialista hatalomátvétel esztendejében, 1933-ban létesítették, és ettől kezdve a tábornak állandóan nagyszámú foglya volt. A háború kezdetétől fogva a hadifoglyokat és politikai okokból üldözötteket szörnyű zsúfoltságban tartották a tábor épületeiben.

A buchenwaldi koncentrációs tábor soha nem tagadott célja az volt, hogy azokat, akik idekerültek, megöljék, kiéheztessek, kínozzák és szörnyű körülmények között betegségeknek tegyék ki. A foglyok testi állapotának gyors leromlását és ezt követő halálát siettette, hogy a táborral egybeépült egy nagyobb fegyvergyár, ahol a letartóztatottnak kényszermunkát kellett végezni. A gyár szünet nélkül, éjjel és nappal üzemelt, a foglyoknak 12 órás váltásokban kellett dolgozni.

A buchenwaldi tábor leghírhedtebb intézménye az úgynevezett „kis tábor” volt. A „kis táboron” kívül állottak a barakkok, köztük kórház, orvosi kísérleti intézet, krematórium a hullák elégetésére és a fegyvergyár.

A foglyok szállásain egymás fölött három sorban fapriccsek voltak, egymástól mintegy 60 cm távolságra. Ezek annyira zsúfoltak voltak, hogy egy-egy személyre mindössze 35 köbláb légtér jutott. Hogy ez milyen kevés, kitűnik abból, hogy az Egyesült Államok kaszárnyaiban a legénység elhelyezésénél a hálótermekben minden személyre 600 légköblábat számítanak. Azok, akik ismerték a tábor életét, elbeszélték a bizottság tagjainak, hogy a foglyok letartóztatásuk után rendszerint hat hetet töltöttek el a „kis táborban”, és csak azután helyezték el őket a barakkokban. A „kis táborban” eltöltött hat hét után a letartóztatottak testsúlyuknak átlagosan 40 százalékát elveszítették. Zsidókat csak kivételes esetben helyeztek el a barakkokban. Az itt elhelyezett foglyok számára a legsúlyosabb büntetés az volt, ha visszarendelték őket a „kis tábor”-ba. Akik nem bírták már a munkát a fegyvergyárban, azokat is vagy a „kis tábor”-ba, vagy, ha súlyosabban betegek voltak, a kórházba küldték. A „kis tábor”-ban a halálozási arány igen magas volt, mert az élelmiszeradagokat itt a tábor egyéb részeinél is sokkal alacsonyabbra szabták. A „kis tábor” lakói közül naponként átlagosan ötvenen haltak meg.

A kórházba rendszerint olyanokat küldtek, akiknek testi állapota reménytelen volt. A betegek gyógyszer nem kaptak, és természetesen, rendes gyógykezelésben sem részesültek. A tábor két leggyakrabban előforduló betegsége a tífusz és a tüdővész volt. A kórházi „termek” öt méter magas és két méter széles, sötét, levegőtlen lyukak voltak, a szoba végén egyetlen kis ablakkal. Minden kórteremben 6-9 beteget helyeztek el. Ezek legtöbbször ágy nélkül, a köves padlóra tett szalmazsákon feküdtek

keresztben a szobában sűrűn egymás mellett. A kórházban a halálozások száma naponként öt és húsz között váltakozott.

A tábor 41. számú épületét orvosi kísérleti állomásnak használták, és itt a tábor lakóin élve végeztek kísérleti sebészeti műtéteket, mintha tengerimalacok lettek volna. A táborba gyakran érkeztek Berlinből orvosok, akik különösebb lelkiismeret-furdalás nélkül vettek részt ezekben a borzalmas és embertelen kísérletezésekben. Csak a legkritább esetben történt meg, hogy azok a foglyok, akik idekerültek, élve hagyhatták el az épületet. A letartóztatottakat rendszerint önkéntesekből toborozták a kísérletekre, azzal csábítva a szerencsétleneket, hogy a telepen sokkal jobb ellátásban lesz részük, mint a tábor többi lakóinak.

Reggel a foglyokat a kaszárnnyák udvarán névsorolvasásra gyűjtötték össze. Közben tehergépkocsi haladt épületről épületre, és mint polgári háztartásokban a szemetet, úgy gyűjtötték össze az egyes épületek elé kitett hullákat, melyeket azután a krematóriumba szállítottak. A legkisebb függelemsértés miatt, minden kihallgatás és ítélet nélkül kivégeztek olyanokat, akik tulajdonképpen semmit sem követtek el. Így, ha például az egyik kaszárnyaszobában, ahol tizenhatan voltak összezsúfolva, az egyik fogoly szökést kísérelt meg, vagy inkább őrei ráfogták a szökési kísérletet; minden további nélkül halálra ítélték és kivégezték a körletnek mind a 16 lakóját. A halálra ítélteteket a krematóriummal összeépített épület ajtajához vezették. Betaszígták őket egy szűk ajtón, amely egy 90 centiméter magas és 120 centiméter széles alagútszerű folyosóra nyílt. A foglyok ebben a teljesen sötét folyosóban kúsztak előre, míg egy csapóajtón keresztül le nem zuhantak a krematóriummal egybeépített kivégzőterem több mint négy méteres mélységben levő cementpadlójára. Itt már SS-legények vártak a halálra ítéltre és a fal mentén mintegy két méter magasságban levő erős vaskampókra akasztották fel őket. A cementtel borított terem falán 45-50 ilyen vaskampó volt elhelyezve. A kongresszusi tagok látogatásának idején öt kivételével a vaskampókat már eltávolították, de helyük a falban jól látszott. Amikor a padlóra lezuhanó foglyokat a vaskampókra sorra felagatták, és közülük valamelyik még mozgott, az SS-legények kemény fából készült súlyos kalapáccsal verték agyon őket. A kalapács még akkor is ott volt, és tisztán látszott rajta az alvadt vér nyoma. A kivégzőteremből felvonón szállították a vaskampókról leszedett holttesteket a krematórium kemencéibe, amelyek egyenként 18 holttest elhamvasztására voltak alkalmasak. Naponként átlag 200 holttestet hamvasztottak el, ezekből 120-140 letartóztatott „természetes halállal” halt

meg, 60-80 hulla pedig a kivégzőteremből került a krematórium kemencéibe.

A PÁLYÁT MEGFUTOTTAM...

A németek elleni hadjárat a végéhez közeledett, amikor az egész civilizált világot mély gyászba borította az Egyesült Államok elnökének, Franklin Delano Rooseveltnek halála. Az Egyesült Államok nagy háborús vezetője április 12-én délután 5.50 perckor halt meg a Warm Springs nevű fürdőhelyen, Georgia államban.

Másnap a napilapok szokásos napi veszteséglistájukat a következőképpen közölték:

A HADSEREG ÉS A HADITENGERÉSZET TAGJAI KÖZÜL MAI NAPON HŐSI HALÁLT HALT:

ROOSEVELT, Franklin D. főparancsnok.

Az Egyesült Államok népe hosszú idő óta nem gyászolt senkit olyan őszinte érzéssel, mint a nemzet nagy halottját, Roosevelt elnököt. Még legelkeseredettebb politikai ellenfelei is megdöbbenve és mély szomorúsággal hallották a lesújtó hírt. Felekezeti különbség nélkül gyászistentiszteleteket tartottak az ország minden templomában. A temetési szertartás az elnök családi birtokán, New Yorktól északra a Hudson folyó partján fekvő Hyde Parkban, a legegyszerűbb külsőségek között zajlott le. Douglas B. Cornell, az Associated Press tudósítója így írja le a temetési szertartást:

Truman elnök a mélyen átértett gyásztól szomorú arccal állt, amikor Franklin D. Roosevelt koporsóját a sírba engedték. A sírt az elnök családi otthonának virágoskertjében ásták meg.

Ott álltak még a családtagok, a vezető politikusok és államférfiak, és sokan az egyszerű nép fiai közül, akik részben a Roosevelt család birtokának alkalmazottai voltak, részben a közeli falvakból jöttek el, hogy megadják a végső tisztességet a nemzet legnagyobb fiának.

A West Point-i katonai akadémia szürke egyénruhás növendékei díszsortúzzal jelezték azt a pillanatot, amikor a koporsót leengedték a sírba.

Egy kürtös utolsó istenhozzádképpen a takarodó dallamát játszotta, s a kürt hangját szomorúan visszhangozta a közeli erdő.

Közkatonák, a haditengerészeti matrózai, akik a csillagos lobogót tartották a koporsó felett, a sírba bocsátás után a lobogót levették rúdjáról, és gondosan összehajtogatva átadták Mrs. Rooseveltnek.

Az a kert, ahol az elnök sírhelyét kijelölték, a családi ház és a könyvtár között terül el. Ott őrzik az elnök magánirattárát és azokat az ajándékokat, amelyeket hosszú elnöksége alatt a világ minden részéből küldtek tisztelői. Roosevelt elnök a Hyde Park-i házban született hatvanhárom évvel ezelőtt.

Pontosan délelőtt 10 óra volt, amikor a könyvtár épülete előtt felállított üteg díszlövései jelezték a temetési szertartás megkezdését. Az ágyúlövések tompán és ünnepélyesen hangzottak néhány másodpercnyi időközökben.

A kertet szegélyező büröksövény mellett díszőrség állt feszes vigyázzban.

Néhány pillanattal később katonai kürtszó hangzott a közelből, a derült áprilisi égbolton pedig katonai alakzatban repülő vadászgépek jelentek meg, és köröztek a temetési istentiszteletre egybegyűltek feje fölött.

Gyászfátyollal bevont dobok pergése hallatszott, és a hangot visszaverték az erdős dombok a Hudson folyó partján. A katonai zenekar a halott tiszteletére gyászzindulót szólaltatott meg.

A tulajdonképpeni temetési szertartás fél 11-kor kezdődött az amerikai nemzeti himnusszal. A katonai zenekar a himnusz hangjai után az elnök egyik legkedvesebb egyházi énekét játszotta: „Közelebb, közelebb, Uram hozzád...” A sírhoz vezető kerti úton feltűnt egy őszülő szakállú lelkész, a Hyde Park-i episzkopális egyház rektorának alakja, aki kimért lépésekkel tartott a frissen megásott sír felé.

George W. Anthony tiszteletes a lelkészek fehér karingjét és stóláját viselte fekete talárja felett. Levette fekete bársonykalapját, és a szertartást János evangéliumából vett idézettel kezdte: „Minden, amit az Atya nekem ad, hozzám jön.”

A magasban egy magányos repülőgép körözött a levegőben, és motorjának zúgása miatt alig lehetett hallani a rektor egyébként is halk szavait, mikor így imádkozott: „Mindenható Istenünk, az anyaföldnek adjuk át halott testvérünk testét, térjen a föld a földhöz, a por a porhoz, a hamu a hamuhoz.”

A körülállók mély és döbbszent csöndben hallgatták a lelkész halk és őszinte fájdalom érzésével mondott szavait.

„Boldogok, akik az Úrban haltak meg” – folytatta. – „Uram, irgalmazz! Krisztus kegyelmezz! Uram, irgalmazz!”

A lelkipásztor elmondta a Miatyánk szavait, majd az episzkopális egyház imakönyvéből felolvasta a gyászszertartás ismert részletét. Nem hangzott el ott az emberi bölcsesség egyetlen szava sem, egyedül Isten igéje. Befejezésül Anthony tiszteletes még idézte John Elerton 1870-ben írt sorait: „Földi munkád ím, véget ért, nem zavar immár harc, küzdelem.”

A gyászszertartás rövid ideig tartott, és háromnegyed tizenegykor már vége is lett. Mrs. Rooseveltt az összehajtogatott csillagos lobogót átadta fiának, Elliotnak, és a család tagjai elindultak a sírtól a ház felé.

Roosevelt elnök halálát a világ minden részén meggyászolták mindenütt, ahol szabad emberek harcoltak a szabad világért. Angliában különösen mély és megindult volt a gyász. Az elnök halálakor Winston Churchill miniszterelnök a következő részvéttáviratot küldte Mrs. Rooseveltnak:

„Mélyen átértzett részvétellel osztozom abban a súlyos veszteségben, amely Önt érte. A veszteség bennünket, briteket, különösen is súlyosan érint. A veszteséget fájdalmasan érzi át az egész világ minden szabadságszerető és a szabadságért küzdő nemzete.

Személy szerint én is drága és pótolhatatlan barátot vesztem el. Hiszem, hogy vigasztalást fog találni abban a dicsőségben, amely az elhunytat elkíséri halála után is, és annak a műnek nagyszerűségében, amelyet az elhunyt alkotott.”

A brit alsóházban Churchill ilyen szavakkal emlékezett meg az Egyesült Államok elnökének haláláról: „Benne elvesztettük Anglia legnagyobb barátját, aki valaha élt, és az emberi szabadság legbátrabb harcosát, aki segítséget és vigasztalást nyújtott az Új Világnak és e Réginek.”

A londoni Szent Pál-székesegyházban tartott emlék-istentiszteletről a Manchester Guardian a következő tudósítást közölte:

London, kedd. – A londoni City pusztulása közben csodálatos épségben megmaradt Szent Pál-székesegyházban a brit társadalmi és politikai élet legjelesebb képviselői a mai napon adtak kifejezést Rooseveltt elnök halála feletti gyászuknak. A gyászistentiszteleten jelen volt a király és felesége, Erzsébet hercegnő, a miniszterelnök és a kormány minden tagja, a domíniumok vezetői és a társadalmi élet legfontosabb intézményeinek képviselői. Jelen voltak a szövetséges diplomáciai képviselők, közöttük

Mr. Winant, az Egyesült Államok londoni nagykövete. Az istentisztelet elején a bibliai ígét a Jelenések könyvéből az amerikai nagykövet olvasta fel:

Aztán íme, láttam nagy sokaságot, amelyet senki meg nem számlálhat, minden nemzetből, fajból, népből és nyelvből. Ezek mind a trón előtt állottak kezükben pálmaággal.

A székesegyház dékánja ezeket a szavakat olvasta föl: „Mi, akik a két legnagyobb angol anyanyelvű nép vagyunk, azért imádkozunk, hogy az együttműködésnek azt a szellemét, amelyért Franklin Delano Rooseveltnak annyi fáradozott, fenntarthatassuk, és együttműködésünk eredménye javára váljék a világ valamennyi nemzetének.”

A székesegyház dékánja még idézte Krisztust: „Én vagyok a feltámadás és az élet” – majd így szólt:

Testvéreim! Azért jöttünk össze Isten színe elé, hogy megemlékezzünk Franklin Delano Rooseveltnak, az Amerikai Egyesült Államok harminckettedik elnökének életéről és alkotásairól. Adjunk hálát mindnyájan a mindenható Istennek azokért a szolgálatokért, amelyeket ő tett nemcsak saját népének, hanem a világ valamennyi nemzete érdekében.

A gyülekezet elénekelte a XXIII. zsoltárt: Az Úr az én pásztorem. Az ígék felolvasása után a „Harcomat erőddel harcoltam meg” kezdetű egyházi ének eléneklése következett.

Az imádság után a katonai zenekar egyik tagja kürtjén a *Last Post* című takarodót intonálta. A kürt sokszorosan visszhangzott a Szent Pál-székesegyház óriási kupolája alatt.

A katonai zenekar az istentisztelet végén a Csillagos Lobogó (*Star Spangled Banner*) című amerikai himnuszt játszotta, a végén pedig a brit nemzeti himnuszt, a *God Save the Kinget*.

Walter Lippmann, a legbölcsebb amerikai közíró, a következő szavakkal méltatta az elhunyt elnököt:

Roosevelt elnök megérte, hogy nemzete dönthessen azokban az életbevágóan fontos kérdésekben, amelyektől egész jövőnk függ. Szembefordult a gonosszal, nem hátrált meg előle, és a végén győzelemre vezette a világ népeit. Rooseveltnak elnök benső megelégedéssel láthatta, hogy

szövetségeseink igazi barátainkká lettek. Láta és megértette, hogy az Egyesült Államok sokkal erősebb és gazdagabb nemzet annál, mintsem hogy tétlenül nézze az életek és javak példátlan pusztulását. Vezetése alatt a leglényegesebb alapelvekből fakadó kötelezettségek kérdésében végleges elhatározásokat jelentő döntések születtek.

A Gondviselés megadta az elhunyt elnöknek, hogy nemzetét megmentse a fenyegető halálos veszedelemtől, s ugyanakkor a nemzeti élet eddig vitatott nagy kérdéseiben is olyan tisztán megmutatta az utat, hogy a jövőben nem kell félni az amerikai lélek és gondolkodás válságától. Most, amikor meghalt, az előttünk álló feladatok még mindig nagyok. De ezek a nehézségek inkább csak felszíniek, a kibékíthetetlen ellentétek ideje már elmúlt. Azok a különbségek, amelyek elválasztanak bennünket más nemzetektől, vagy amelyek köztünk támadhatnak, mind megoldhatók és megszüntethetők, ha a józan ész szavára hallgatunk.

Egy nép vezetőjének lángelméjét az minősíti leginkább, hogy olyan örökséget tud-e hagyni maga után, aminek birtokában az egyszerű józan ész is elegendő a még fennmaradt kérdések sikeres megoldására. Franklin Rooseveltet pontosan *ezért* kell tekintenünk a politikai vezetés lángelméjének. Zsenijét az mutatja, hogy tudta és ismerte azokat a kérdéseket, amelyekre feleletet kell adni; a válaszok elől nem tért ki, annak ellenére sem, hogy tudta, minden megoldatlanul maradt kérdésnek egymaga nem tud a végére járni.

Roosevelt elnök halálakor erős és az igazság útján járó nemzetet hagyott maga után. Mindenki másnál nagyobb volt abban, hogy a világ nagy demokratikus nemzeteit összefogta, és erejüket így egyesíthették a győzelem kivívására.

A lenyugvó nap

GUADALCANAL

A Csendes-óceán fölötti uralomért vívott nagy csata első szakasza befejeződött a Midway-sziget közelében vívott tengeri ütközetrel. A másik s a szövetségesek részéről támadást jelentő szakasz Guadalcanallal kezdődött. A szövetségesek offenzívája már korábban beindult MacArthur tábornok támadó hadjáratával Új-Guineában. A Guadalcanal birtokáért indított harcnak eredetileg védekező jellege volt. Az amerikaiak a harcot itt azért kezdték meg, hogy biztosítsák az utánpótlási vonalat Új-Kaledónia és Ausztrália között. A harcok következményeképpen a japánok katonai főlénye a Csendes-óceán déli részében megtört, és az amerikaiak előtt megnyitotta az utat a Fülöp-szigetek visszahódítására.

A japánok a Salamon-szigeteket 1942 tavaszán foglalták el. Később a nyári hónapokban megerősítették Tulagit és Guadalcanalon repülőteret kezdtek építeni. Stratégiai számításuk világos volt. A Salamon-szigetektől közvetlen támadást intézhettek az Új-Hebridák és Új-Kaledónia ellen. Sikeres támadás esetén ilyenképpen elvághatták volna az amerikai utánpótlási vonalat Ausztráliában. A Korall-tengernél vívott csata volt az első komoly akadály a japán hódítás útjában. Másodiknak következett MacArthur sikeres offenzívája Új-Guineában, harmadiknak tengerészeti támaszpontok kiépítése Új-Kaledónián és Új-Zélandon; negyediknek a japán hadiflotta jelentős egységeinek megsemmisítése Midway-szigetén.

Kétségtelen, hogy az amerikaiak a távol-keleti háborúnak ezeken a végtelen területeken elnyúló csataterén mindinkább magukhoz ragadták a kezdeményezést. Az amerikai flotta egy nagyobb csoportja Robert L. Ghormey tengernagy parancsnoksága alatt 1942. augusztus 7-én sikeres partraszállást hajtott végre a Salamon-szigetcsoporthoz tartozó Florida, Tulagi és Guadalcanal szigeteken. Az első kettőn a hajókról partra szálló tengerészgyalogság erősebb ellenállásba ütközött, de Guadalcanalon a csapatok csaknem minden ellenállás nélkül szálltak partra. A japánok tisztában voltak a sziget jelentőségével, és nagyobb légierőkkel támogatott hadihajócsoport támadta meg az amerikai hadihajókat Savo szigeténél már másnap, augusztus 8-án. A japánok ezen a napon négy amerikai cirkálózt süllyesztettek el. Ezt követően Guadalcanalon a harcok hosszú hónapokon

át tartottak, és a partra tett egységek együtt olyan sokat szenvedtek a trópusi hadviselés nehézségeitől, mint Új-Guineában.

Az amerikai hadvezetés a szigetet mindenáron tartani akarta. A csapatok a partraszállást követően mindjárt repülőteret építettek, azonkívül állandóan folyt a nagyobb méretű utánpótlás, fegyverek és lőszer felhalmozása. Az utánpótlás fenntartása igen nehéz feladatok elé állította a hajóhadat, mert a legközelebbi amerikai tengerészeti támaszpontok 1600 kilométer távolságra helyezkedtek el, és közben az amerikai szállítmányok állandóan ki voltak téve a japán flotta támadásának. A japánoknak közeli és igen jól felszerelt támaszpontjai voltak Rabaulban és Bougainvillén. A Savopál elszenvedett vereség után további harcok következtek a tengeren. Augusztus 23-a és 25-e között amerikai hadihajók megrongáltak egy japán repülőgép-anyahajót, egy cirkálót és több torpedórombolót. Szeptember közepén az amerikaiak elvesztették a *Wasp* nevű repülőgép-anyahajót s őt torpedórombolót. Október 11-én amerikai torpedórombolók sikeres támadást intéztek japán szállítóhajók „Tokiói Expressz” fedőnevű konvoja ellen, mialatt a hajók úton voltak Bougainville és Guadalcanal között. A támadás eredményeképpen elsüllyesztettek és megrongáltak több ellenséges cirkálót és torpedórombolót. Október vége felé két amerikai repülőgép-anyahajóról, az *Enterprise*-ről és a *Hornetről* felszálló repülőgépek Santa Cruz szigeténél elsüllyesztettek két japán torpedórombolót, azonkívül súlyos károkat okoztak két repülőgép-anyahajóban, két csatahajóban és több cirkálóban.

Ezekben a hónapokon át tartó csatározásokban a japánok veszteségei lényegesen súlyosabbak voltak, mint az amerikaiaké, de amerikai győzelemről még nem lehetett beszélni. Az eddiginél nagyobb és döntőbb csata fejlődött ki november közepén; ezt általában az ötödik Salamon-szigeteki csatának nevezik. Ira Wolfert így mondja el a történetet:

A szárazföldi erők október 13-án, a nagy japán támadásra felkészülve, beásták magukat. A rókalyukakban az emberek halkan, megnyúlt ábrázattal kérdezték: „Hol van a flottánk?” Aggódtak, megállíthatja-e valaki a japánokat.

A Guadalcanalon harcoló csapatok az egyik sötét, borult novemberi éjszakán nagy örömmel vették tudomásul, hogy Callaghan amerikai tengernagynak japánokénál sokkal nagyobb hajóhada, amit ők már oly régóta vártak, megjelent a Savo és Guadalcanal között öbölszerűen zárt tengerreszen.

Az ütközet a szemben álló hajóhadak között elkerülhetetlen volt. Elsőnek az amerikaiak kezdtek tüzelni. A japánok szemmel láthatólag nem számítottak gyors megjelenésükre, és eredeti céljuk egyébként sem az amerikai flotta elleni harc volt, hanem bennünket és a szigeten emelt erődítményeinket akarták szétlőni.

A tengeri ütközet egymás hatalmas arányú tűzpárbajával kezdődött. A nagy ágyúk szikrázó torkolattüzei és a becsapódó nehézgránátok narancssárga lángja teljesen bevilágította a novemberi éjszaka sötétjét. A küzdelem első néhány percében nehézgránátok telibe találtak két japán és egy amerikai torpedórombolót olyan erővel, hogy mindhárom hajó a robbanástól léket kapott és gyorsan süllyedni kezdett.

A következő félórában az ágyúzás fokozódott, és bár a hajók körvonalait a hatalmas robbanások fényénél jól ki lehetett venni, a zűrzavar sokkal nagyobb volt, mint hogy pontosan meg lehetett volna állapítani, melyik süllyedt el, vagy szenvedett nagyobb károsodást. Az ütközetet végignéző tengerészek 26 japán hajó körvonalát számlálták össze, de senki sem volt biztos benne, nem tévedett-e. Az amerikai hajóhadban cirkálók voltak a legnagyobb egységek, de a japán hajók között volt legalább egy, a *Kongo* osztályhoz tartozó nagy, modern csatahajó is. Ezzel kapcsolatban megéltük a háború egyik legfantasztikusabb epizódját: „az elsüllyeszthetetlen csatahajó” kalandját. Történt ugyanis, hogy az egyik kilőtt rombolónk túlélői egybehangzóan állították, hogy látták, amint levegőbe röpül ennek az akárminek a parancsnoki hídja. Reggelre kelve azonban láttuk, hogy az „elsüllyeszthetetlen csatahajó” teljesen sértetlenül ott horgonyoz a helyén. Volt talán még egy ugyanilyen.

A csata első félórájában minden kétséget kizárólag ezt jól láttuk, elsüllyedt négy amerikai és két japán torpedóromboló, ezenkívül egy közelebből meg nem állapítható nagyobb japán hadihajó, amelyet a hivatalos közlemény is úgy emlegetett, mint nehéz-cirkálót vagy csatahajót, de mi csak „izének” hívtuk.

A Salamon-szigeteknél vívott tengeri csata kétségbevonhatatlan amerikai győzelemmel végződött. Guadalcanalnál a harcok még hónapokon át tartottak, és a japánok csak 1943 februárjában ürítették ki állásaikat. Az amerikai hadvezetőség tovább folytatta a támadást a Salamon-szigetekhez tartozó Új-Georgia, Choiseul és Bougainville szigetek ellen, és a harcok csak 1943 végén fejeződtek be. Az amerikai haditengerészet összefoglaló jelentése szerint a japánok 1942. augusztus 7-e és 1943. február 10-e között

a következő hajókat vesztették, illetve a következő hajóik rongálódtak meg:

	Elsüllyedt vagy valószínűleg elsüllyedt	Meg- ron- gálódott
Csatahajók	2	7
Repülőgép-anyahajók	1	4
Könnyű- és nehézcirkálók.	11	31
Torpedórombolók.	22	51
Csapatszállítók	24	13
Tankhajók	0	2
Repülőgépjavító hajók	0	2
Teherszállító hajók	5	15
Különfélék	4	1
	69	126

Az elsüllyedt vagy megrongálódott hajók emberveszteségét 50 ezer főre becsülték; a lelőtt japán repülőgépek száma 797 volt.

A Guadalcanálnál lefolyt harcok jelentőségét A. A. Vandengrift tábornok, amerikai katonai szakíró a következőképpen foglalja össze:

A Tulagi és a Guadalcanal szigetnél végrehajtott hadműveletek terveit a tengerészeti vezérkarnak nagy sietséggel kellett elkészíteni. Amikor az ellenség észrevette, hogy az amerikaiak a déli Salamon-szigeteken repülőtereket építenek, a támadó hadjáratot korábban el kellett kezdeni, mint arra a hadvezetés számított. Jellemző a sietségre, hogy a tervbe vett hadműveleti területek fölött csupán egyetlen nagyobb arányú felderítőrepülést sikerült végrehajtani. Annak a két repülőtisztnek a gépét, akik ezt a felderítő-repülést végezték, három japán *Zero* típusú vadászgép támadta meg, de az amerikai gépnek sikerült idejében elmenekülnie.

Hosszabb ideig tartó tüzérségi előkészítésre nem volt idő. Harci gépek mindössze három órán át bombázták Guadalcanal szigetén a partokat azon a részen, ahol csapataink a partraszállást végrehajtották. Tulagi és Gavutu szigetén a partra szálló egységek elég erős ellenállásba ütköztek, de Guadalcanalon jócskán a sziget belsejébe tudtak vonulni az ellenség minden beavatkozása nélkül.

Tartani lehetett tőle, hogy a japánok gyors bosszút állnak a szigeten a partra szállt amerikai csapatokon, ezért a parancsnokoknak igen

körültekintően kellett eljárni, ha el akarták kerülni a helyzet veszélyessé válását. Eleinte a csapatoknak nem volt parti tüzésége, és a szigeten berendezett repülőtéren úgyszólván egyáltalán nem volt harci repülőgépek. Az utánpótlás lassan haladt, és ez sok bajjal járt, mert a japánokkal a később folytatott harcok sok löszert emésztettek fel, és harci gépeink is gyorsan pusztultak a nehéz trópusi viszonyok között.

Október közepén az utánpótlási helyzet súlyosbodott. A szigeten harcolók ekkor egyszer csak több repülőgépet kaptak. Ennek a ténynek is örültek, de a benzinellátás egyre súlyosabb helyzetet teremtett. A csapatok szűkösen voltak ellátva élelemmel, és a parancsnokság kénytelen volt a naponta kétszeri étkezést bevezetni.

A guadalcanali harcok első négy hónapjában az ellenség úgyszólván minden hónapban megpróbálta, hogy partra tett csapatainkat a tengerbe szorítsa. A japánok sokkal könnyebb helyzetben voltak, mert a sziget más részein rendelkezésükre álló kikötőkben az utánpótlás vonalaik sokkal jobban működtek, mint a miénk. Ez érthető, mert a japán hajóhad utánpótlási raktárai közelebbi támaszpontokon voltak elhelyezve.

A kezdeti nehézségek ellenére az amerikai csapatok döntő és teljes győzelmet arattak a japánok felett Guadalcanal szigetén. A sikerhez sokban hozzájárult, hogy a legénységet előzőleg hónapokon keresztül gondosan kiképezték a trópusokon és a dzsungelben folyó háború minden különleges feladatának elvégzésére. Hiába voltak a japánok számbeli fölényben, és hiába volt jobb az utánpótlásuk, az amerikai csapatok jobb kiképzése mind nagyobb mértékben érvényesült.

A szigeten elért döntő győzelem jobban befolyásolta a javunkra a távolkeleti háború fejlődését, mint azt az amerikai parancsnokság gondolta volna. Guadalcanal után a japánok mindenütt védekezni voltak kénytelenek. Tengeri flottájuk Saipan sziget kivételével sehol sem tudott komolyabban beleszólni a csapataink által végrehajtott partraszállási hadműveletekbe.

AZ ALEUT-SZIGETEK

Mialatt a japánok nyugat felé nyomultak előre Burmában, kelet felé pedig több szigetet egymás után szálltak meg, útban Új-Zéland felé, könnyen veszedelmessé fajuló támadásba kezdtek messze északon. Támadásuk az Aleut-szigetcsoport ellen irányult, amely Amerika legészakibb partjaitól 1500 kilométer hosszúságban nyúlik bele a Bering-tengerbe, s természetes

hidat alkot az amerikai és az ázsiai kontinens között. Ugyanabban az időben, amikor Midwaynél folyt a nagy tengeri csata, japán torpedórombolók egy erős köteléke 1942. június 3-án bombázta Dutch Harbourt az Aleut-szigetek keleti végén. Sohasem derült ki, hogy a japánok ezzel a hadművelettel és később három sziget, Attu, Kiska és Agattu elfoglalásával Alaszka invázióját akarták-e előkészíteni, vagy csak arra szolgált, hogy megosszák az amerikaiak figyelmét.

Dutch Harbourt a japánok nem tudták megszállni, de az előbb említett három sziget elfoglalásával stratégiaiilag fontos pontok birtokába jutottak. Gilbert Cant kimutatta a következőket:

Kiska szigetének megszállásával megzavarták az amerikai parancsnokságnak azt a tervét, hogy a sziget kiválóan alkalmas természetes kikötőjében berendezzék azt a nagyobb tengerészeti támaszpontot, amelyet a Csendes-óceán északi felében és a Bering-tengeren folytatandó harcokban készültek felhasználni. Repülőtereket is akartak itt létesíteni, hogy katonai gépek innen indulva felderítsék Japán legészakabbra fekvő szigeteit, Szahafin déli részét és a Kurd-szigetcsoporthoz. A japánok jelenléte sok gondot okozott az amerikaiaknak, mert ilyen módon lehetetlenné vált a Szibéria keleti partjaira, így főként a Kamcsatkán lévő Petropavlovszkba, a Szovjetunió részére küldött hadianyag-szállítások biztosítása. Stratégiaiilag azért volt kellemetlen az Aleut-szigetcsoporthoz egyes szigeteinek az elfoglalása, mert így itt védekezésre kellett szorítkoznunk, holott éppen innen kiindulva tervezett jelentős támadásokat Japán ellen, ha a hadi helyzet ezt lehetővé tette volna.

Az Egyesült Államok nem nézhette tétlenül a japán térhódítást. Július 4-én amerikai tengeralattjárók behatoltak Kiska kikötőjébe, és elsüllyesztettek három japán torpedórombolót; öt hónappal később további öt torpedórombolót sikerült hasonlóképpen elsüllyeszteni. Szeptemberben az amerikaiak nagyobb katonai erőket tettek a partra a központi fekvésű Adak-szigeten. Itt repülőteret is berendeztek, és megkezdték az ellenséges hadállások bombázását Attun és Kiskán.

A megszállt szigetek ellen az amerikai támadás 1943 májusában indult meg. A japán helyőrség létszáma Attun és Kiskán hozzávetőleg tízezer fő lehetett. Ellenük az amerikaiak Guadalcanal óta a legnagyobb inváziós haderőt vonták össze. A teljes hadosztályra rúgó szárazföldi csapatokat két csatahajó és egy repülőgép-anyahajó is elkísérte. A tervek szerint a hadosztály egyik dandárának Attu-sziget egyik öblében, Holtz Bayben, egy

másik nagyobb csapategységnek pedig a sziget déli partján, Massacre Bayben kellett partra szállnia. A partra szálló egységek azt a parancsot kapták, hogy egyesült erővel szakítsák el és kerítsék körül a sziget keleti felén lévő japánokat a többi japán haderőtől. Az amerikaiak a parton egyik helyen sem ütköztek ellenállásba, mert a japánok beásták magukat a sziget belsejében magas hegyi terepen, és innen heves tüzérségi tüzrel árasztották el az amerikai csapatokat. Howard Handleman így írja le az Attu szigetén lefolyt harcokat:

Az előrenyomulás lassan tudott csak tért nyerni. A gyalogság széles arcvonalon kisebb csoportokban nyomult a sziget belseje felé. A legnagyobb nehézséget a japánok állandó géppuskatüze okozta. A japán állások a völgy felett emelkedő dombokon húzódtak.

A csapatok előrenyomulás közben állandó veszedelmekkel és nehézségekkel küszködtek. Sok bajt okozott, hogy a japánok erősen elaknásították a területet, mielőtt visszavonultak. A völgy mélyén, sík terepen az amerikaiaknak kis időre nehéz helyzetük támadt. A japánok már előzőleg kiürítették állásaikat, és a völgy felett emelkedő hegyoldalon fölfelé kapaszkodva igyekeztek elmenekülni. A hátrahagyott táborban két sátor maradt. A katonák e körül gyülekeztek; végül is most volt először alkalmuk beletúrni a japán szuvenírekbe, s szorítottak is időt a keresgélésre. Nem találtak sok holmit, de sikerült kinek-kinek fölmarkolnia néhány japán képeslapot, puskát vagy evőpálcikát. Az amerikaiakból az uniformis sem űzi ki a turista-lelket.

Emil Polansky őrmester, civilben belleville-i farmer, miközben szalmazsákján kockázott a haverjaival, orrát húzva megjegyezte: „Otthon, Kansasban a disznaim tisztább ólakban laktak, mint ezek a japok.” Amerikai tábori tüzei tűz alatt tartották a visszavonuló ellenséget, és közben nehéz géppuskákkal vadászgépek is érkeztek a közeli Amchitka repülőteréről. Nyolc *Lightening* vadászgép csapott le a meredek hegyoldalon menekülni akaró japánokra. Gyilkos gépfegyvertűjük szörnyű pusztítást végzett közöttük. Bár a völgyben lévő amerikai csapatoktól a japánok legalább másfél kilométerre lehettek, mégis jól lehetett hallani kétségbeesett kiáltásukat, mikor szanaszét szóródtak, és igyekeztek menedéket találni az amerikai vadászgépek gépfegyvertüze elől.

A japánok ellenállása május 30-án szűnt meg, miután előbb még néhány öngyilkos támadást intéztek az amerikai ütegek ellen. A harcokra jellemző, hogy amikor a sziget visszafoglalása befejeződött, amerikai

egészségügyiek kétezer-egyszáz holttestet temettek el, és a foglyok száma mindössze tizenegy volt.

Attu elfoglalása után a másik sziget, Kiska elfoglalására készültünk. Itt a partraszállás augusztus 15-én történt. Hamarosan kitűnt, hogy amikor az amerikai csapatok partra szálltak, már egy szál japán sem volt a szigeten, és így Kiska egyetlen puskalövés nélkül került amerikai kézre. Sűrű köd védelme alatt a japánok úgy kiűritették a szigetet, hogy az amerikaiak észre sem vették. Kiska visszafoglalásával az Aleut-szigetek újra teljesen amerikai kézre kerültek, és nehézbombázóik nem sokkal később megkezdték támadásaikat a Kuril-szigeteken lévő japán katonai célpontok, elsősorban Paramusiro tengerészeti támaszpont ellen.

ÚJ-GUINEA

Mialatt a harc fenn északon, az Aleutákon az amerikai haderők teljes győzelmével végződött, MacArthur tábornok meg tette az első lépést azon az úton, amely a végén a Fülöp-szigetek visszafoglalásához vezetett. Mint már láttuk, MacArthur 1942 nyarán előretolt támaszpontot szerzett Port Moresbyben, és repülőteret biztosított magának Milne Baynél. A japánok északi irányból Laéből, Salamauából és Bunából indítottak támadást, hogy viasszasorítsák az amerikaiakat és ausztrálokat a tengerbe. A japán előrenyomulást szeptemberben sikerült megállítani 50 kilométernyire Port Moresbytól, és nyomban utána megindult MacArthur csapatainak ellentámadása. George H. Johnston a következőképpen írja le, hogy amerikai és ausztráliai csapatok mint küzdötték előre magukat az Owen Stanley hegység őserdővel borított meredek hegyi ösvényein:

Nem vagyok jó, de nyugodtan merem állítani, hogy a következő nemzedékek Ausztráliában éppen olyan legendás dicsfénnel övezik majd a „kokodai ösvény” mentén lefolyt harcok emlékét, mint ahogyan az ausztrálok mai napig sem felejtették el az első világháborúnak rájuk nézve legemlékezetesebb harcait Gallipolinál. Sok ezer ausztrál katona tette meg ezt a dzsungelben kanyargó, mély sárral borított, keskeny ösvényt, és fáradalmaikról, az őserdők elképzelhetetlenül nehéz terepviszonyai között folytatott harcaikról biztosan hosszú éveken át fognak beszélni azok, akik az embertelenül nehéz küzdelemben élve maradtak.

A csapatok legtöbbet az időjárástól és a terep nehézségeitől szenvedtek. Ilyen körülmények között nagyon nehéz leküzdeni az ellenség makacs

ellenállását. Géppuskák és a dzsungel rejtekhelyeiről kilőtt aknavetők tüzeiben, a szakadékos hegyoldalak között az előrehaladás csigalassúságú volt. Csapatainknak minden méterért nehéz harcot kellett vívni. A harcok fenn, a hegység hágójának közelében, 2000 méteres magasságban folytak az állandó esőzéstől gőzölgő és hideg köddel borított lejtőkön.

Az ösvény hátunk mögött hagyott részén új és új csapatok érkeztek, hogy pótolják az elesetteket, és felváltsák azokat, akik a halálos kimerültségtől képtelenek voltak tovább harcolni. A nehéz, sáros terep nagyon megviselte a katonákat, ruházatuk leszakadozott, és egész külsejük elképzelhetetlenül elhanyagolt képet mutatott. Heteken keresztül nem tudtak mosakodni, borotválkozni, és arcukat frissen nőtt szakáll borította. Emlékszem, nem is olyan régen mennyit nevettünk egy filmhíradóban mutatott kínai katonákon, akik az ottani japán támadásokat igyekeztek visszaverni. Hát a kokondai ösvény katonái még azoknál is szakadtabbak voltak...

Az ösvény mellett mindenütt sírok, helyesebben hevenyében ásott gödrök voltak, amelyekbe az egészségügyiek bajtársaik és az elesett japánok holttestét temették. A dzsungel párák, fülledt levegőjét még elviselhetetlenebbé tette, hogy a rosszul elföldelt holttestek erős hullaszaga mindenütt áthatotta a levegőt. Az ösvény mentén egészségügyiek gyakran megkínzott és megölt bennszülöttek holttestére is akadtak. Ezeket a szerencsétleneket a japánok Rabaulban szedték össze. Onnan hajókon szállították Bunába, és mint a rabszolgákat volt hajdan szokás, egymáshoz láncolva hajtották, hogy végül teherhordóként használják őket. A bennszülöttek alig kaptak enni, orvosi ellátásban egyáltalán nem részesültek. Fizetésüket a japánok által nyomtatott értéktelen háborús shilling bankjegyekben kapták. Százával és ezrével haltak meg az éhségtől, a kimerültségtől és különféle betegségektől.

Az Owen Stanley hegység mészkőszikláiban borzasztóan síkossá váltak a szüntelenül tartó trópusi esőzések következtében. Ha az időjárás időnként valamennyire megjavult, és elállt az eső, a párolgó dzsungelből sűrű köd szállt fel. Az örökös nyirkosság halálosan megkínozta katonáinkat.

Majdnem elképzelhetetlen, hogyan voltak képesek a japánok a legmakacsabb kitartással harcolni ilyen időjárási környezetben és ilyen terepviszonyok között. Minden szakadékot külön megerősítettek, és csak ismételt rohamozással sikerült őket hegyi állásaikból fokozatosan visszaszorítani.

Az ausztrálok Allen tábornok parancsnoksága alatt november 2-án vonultak be Kokodába. A japánok már előzőleg visszavonultak a faluból, s így a házak között harcra nem került sor. A bennszülöttek látható örömmel fogadták az ausztrálok bevonulását, virágokat és gyümölcskosarakat vittek eléjük.

Pat Robinson a Bunáért és Gonáért folyó harcokat beszéli el:

Az esős évszakban a katonák számára a dzsungelben nemcsak a harc, hanem a pusztá lét is soha nem szűnő gyötrelmekkel járt. A csapatok meleg ételhez heteken keresztül nem jutottak, örökösen konzervvel és kétszersülttel táplálkoztak. Legtöbbször a nyirkosságtól szenvedtek. Képtelenek voltak annyi száraz helyet találni, ahol néha egy-egy éjszakát nyugodtan átaludhattak volna.

A japánok hátukkal a tengernek szorítva szabálytalan háromszög alakú területen védekeztek, mintegy 20 kilométer távolságra Buna kikötőjétől. A harcokban ausztrál és amerikai katonák együtt vettek részt.

A dzsungelben nehéz volt megállapítani, hogy a frontvonal hol húzódik. Az ellenség a dzsungel laza talajába ásott fedezékekben és egy-egy jobban kiépített géppuskafészek körül védekezett.

Amikor megindult a harc a kikötő elfoglalásáért, a japán tüzérség erőteljes munkába kezdett. A szövetséges csapatok 75 milliméteres tábori ágyúi viszonozták a tüzet. A japánok célzás nélkül, összevissza lőttek, de azért gyakran érzékeny veszteséget okoztak csapatainknak. Sokat szenvedtek az alakulatok a nehéz géppuskával felfegyverzett Zero típusú japán repülőgépektől, amelyek egészen a fáig leszálltak, és fejünk fölött óránként 4-500 kilométeres sebességgel repülve szórták a fedezékekbe menekülő katonákra gyilkos tüzüket.

December 3-án ausztrál és amerikai csapatok körülkerítették Gonát, és több helyen behatoltak Buna belső védelmi vonalába. A japánok tudták, hogy már nem lesznek képesek sokáig folytatni a harcot. A szövetségesek hajóhada egymás után akadályozta meg, hogy utánpótlást és új csapatokat szállíthassanak partra. December 9-én a japánok ötödik ilyen kísérlete alkalmával hat torpedóromboló védelme alatt csapatszállító bárkák akartak kikötni. Bombázóink és nehéz gépfegyverekkel felszerelt vadászgépeink lecsaptak rájuk, a bárkákat elsüllyesztették, a torpedórombolók pedig súlyosan sérülve menekültek a sziget közeléből.

Amikor a japánok helyzete kétségbeejtőre fordult, védekezésük már egyértelműen öngyilkosság volt. Egy alkalommal a Sanananda hegyfoknál az ausztrálok teljesen bekerítették 95 japánt, és parancsnokukat megadásra

szólították fel. Inkább választották a halált, még csak be sem ásták magukat. Védekeztek, ameddig tudtak, de hamarosan valamennyi elesett.

Az ausztrálok december 10-én foglalták el Gonát, és utána hamarosan sor került Buna kikötőjének elfoglalására is.

Mielőtt azonban ez bekövetkezett, olyan trópusi zápor zúdult le egy-két napig, hogy a harcot teljesen be kellett szüntetni. Az amerikai egészségügyiek ezt a szünetet használták fel arra, hogy eltemessék az állásaink közelében szanaszét heverő 638 japán holttestet. Ezek a hullák már napok óta feküdtek temetetlenül, de a szokatlanul heves tűzéségi és géppuskatűzben a japánoknak nem volt módjuk elesett bajtársaik elföldelésére. Az oszlásban lévő hullák átható szaga elviselhetetlen volt. Nem értettük, hogy a japánok, akikhez a holttestek sokkal közelebb voltak, hogyan tudták ezt a rettenetes szagot elviselni, míg rá nem jöttünk, hogy gázálcot viseltek, és így védekeztek a szörnyű bűz ellen.

A Salamon-szigetek elvesztése után a japánok semmiképpen sem adhatták fel Új-Guineát. Új-Britannia fővárosában, Rabaulban berendezett légi és tengerészeti támaszpontjuk lehetővé tette számukra, hogy állandóan zavarják a szövetségesek utánpótlási vonalait és az Új-Guineában harcoló ausztrál és amerikai csapatokhoz küldött szállítmányokat. Felderítő repülőgépeink 1943. március 1-jén nagyobb japán hajókíséretet vettek észre a Bismarck-szigetek közelében. Repülőerődök és *Liberator* bombázók indultak támadásra a konvoj ellen; három nap alatt elsüllyesztettek 22 hajót és a hajókon szállított 15 ezer főnyi katonaságot, ezenkívül lelőttek 100 japán repülőgépet. Júniusban MacArthur csapatai partra szálltak Woodlark és Trobriand szigetén. Szeptemberben elfoglalták Salamauát és Laét. Itt több repülőtér birtokába jutottak, és innen állandó támadásokat intéztek Rabaul ellen. Az egyik októberi nagyobb légitámadás alkalmával amerikai bombázók elsüllyesztettek vagy megrongáltak 123 hajót és lelőttek 172 repülőgépet. Amikor Rabaul mint légi és tengerészeti támaszpont a japánok számára majdnem teljesen használhatatlanná vált, a szövetségesek 1943 decembere és 1944 februárja között több helyen partra szálltak Új-Britanniában, és a szigetet visszafoglalták a japánoktól. MacArthur haderőinek offenzívája 1944 tavaszán kezdődött, és ennek során egymás után foglalták el Új-Guinea kikötőit: Wewakot, Biakot, Hollandiát; így kerültek lőtávolságba Halmahera és a Fülöp-szigetek visszahódítására.

TARAWÁTÓL SAIPANIG

Az amerikaiak és ausztrálok egyik nagyobb szigetet a másik után foglalták el útban a Fülöp-szigetek és Japán felé. A szigetoffenzíva délről északi irányban közeledett a Japán anyaország felé, keleti irányból pedig az amerikaiak a Csendes-óceán középső részén lévő szigetek meghódítására készültek: a Gilbert-, a Marshall-, a Mariana-, a Bonin- és a Ryukyu-szigetek álltak előttük. Az offenzíva a legnehezebb feladatot a tengerészetre róta; a partraszállásokat legnagyobb részben tengerészgyalogosok hajtották végre. Két esztendővel Pearl Harbour után az Egyesült Államok katonai és tengeri ereje olyan mértékben megnövekedett, hogy az Észak-Afrikában és Európában folytatott harcok ellenére is vállalkozni tudtunk a Japánnal való végső leszámolásra. Mialatt MacArthur lépésről lépésre nyomult előre Új-Guineából, az amerikai haditengerészet a Csendes-óceán középső részén szigetről szigetre haladva elfoglalta Iwo Jimát és Okinawát. Ennek a két szigetnek a birtokában nagyarányú légitámadások indulhattak közvetlenül Japán ellen.

Amikor ezek a harcok kiteljesedtek, az Egyesült Államok flottája és a tengerészettel együttműködő légierije nemcsak a legnagyobb volt az egész világon, hanem nagyobb és hatalmasabb volt, mint az összes többi háborúban álló nemzet tengeri és légi hadereje együttvéve. Az amerikai flottának 1944 elején 4167 hajója volt; ezek között 613 volt a különböző nagyságú hadihajók száma. Partraszállások céljára Európában és a Csendes-óceánon az amerikai hajóhadnak 80 ezer csapatszállító-egység állt rendelkezésre. A háborús években hét új csatahajó épült, közöttük a 45 ezer tonnás *Missouri*, *Illinois* és *Kentucky*. Még nagyobb arányú volt a tengerészet légierijének a növekedése. A Csendes-óceánon harcoló amerikai hajóhadnak 1944-ben 100 repülőgép-anyahajója volt, sok ezer repülőgéppel. Az 58. számú egység hajói, közöttük több repülőgép-anyahajó, egymagában is olyan hajóhadat jelentett, amely nagyobb és erősebb volt, mint az egész japán flotta. Ennek a csoportnak a parancsnoka a legendás híró Mitscher tengernagy volt. Róla és hajóhadáról két amerikai haditudósító, Paul W. Kearney és Blake Clark a következő részleteket beszéli el:

Az 58-as egység egészen újszerű vállalkozás a haditengerészet történelmében. Olyan nagy, hogy amikor az egyik később fogságba került japán pilóta a magasból megpillantotta a hajóhad száz meg száz hajóját, torpedórombolókat, repülőgép-anyahajókat és 45 ezer tonnás nehéz

csatahajókat szétszóródva a tengeren mintegy 40 négyzetmérföldes területen, azonnal tudta, ezt a háborút Japán el fogja veszíteni. A csoportok hajói olyan gyorsan mozognak, hogy a Pearl Harbour előtti években készült csatahajók nem tudtak lépést tartani velük. Az egység legnagyobb erejét az adta, hogy nem kellett tengerészeti támaszpontot igénybe vennie, mert teljesen önellátó volt. Ez a mondás járta: „Ha Mitscherrel szállsz tengerre, bizony isten ott is maradsz.”

Mitscher tengernagy szervezte meg először az amerikai hajóhad háborús történelmében később olyan legendás „utánpótlási vonatot”, amely száz meg száz hajót foglalt magába, és ellátta az egységet élelemmel, üzemanyaggal, lőszerrel és minden más elképzelhető szükséglettel. Az utánpótlási vonat az ellenség előtt gondosan titokban tartott helyen találkozott a tengernagy hajóival, és az óceánon történt meg az utánpótlási anyagnak a hadihajók fedélzetére való átrakodása.

Az amerikaiaknak ezek a csodálatra méltó szervezéssel harcba küldött nagy egységei gyors egymásutánban döntő csapásokat mértek a japánokra. A japán védelem első nagy veresége Tarawa korallszigeteinek elvesztése volt. Tarawa a Gilbert-szigetekhez tartozott, 4000 kilométer távolságra délnyugati irányban Hawaiitól és 2000 kilométerre északkeletre Guadalcanaltól. Tarawa elfoglalása mind stratégiai, mind taktikai szempontból végzetes csapás volt a japánokra, akiknek ettől az időtől kezdve kellett komolyan félni attól, hogy az anyaország szigeteit hamarosan pusztító erejű amerikai légitámadások érik.

A Tarawa korallszigetecsoport apró szigetei között Betio nem sokkal nagyobb, mint a New York-i Central Park területe. A szigetet 3000 főnyi japán tengerészgyalogság védte, páratlan gonddal kiépített védművek mögött. A haditudósítók külön könyvben írták le a Betio elfoglalásáért vívott harcokat. A szerzők például ezt jegyezték le:

A japánoknak 15 hónap állt rendelkezésükre, hogy tökéletesítsék a Gilbert-szigetek védműveit. Ezek között legtöbb gondot Betio apró szigetének megerősítésére fordították. Az egészen lapos és a tengerből alig néhány méter magasságra kiemelkedő, ritkás pálmacsoporttal borított korallzátonyt olyan erődítménnyé alakították át, amelyről jogosan hitték, hogy bevehetetlen. Különösen nagy gonddal szerelték fel a sziget partvédő ütegeit, hajóágyúktól elkezdve betonépítményekben elhelyezett géppuskafészekig. A partvédő ütegeket gyakran két méter vastag betonfallal erősítették meg, és e fölé még acéllemezeket, parti homokot és

kivágott kókuszpálmatorzseket helyeztek, egyrészt a betonépítmény álcázására, másrészt még erősebb védelmül a hajóágyúk nehézgránátjai és a repülőek bombái ellen.

A parti erődítményeket a modern haditechnika minden gépezetével felszerelték. Emberi számítás szerint a végtelenségig ellen kellett volna állniuk a legsúlyosabb bombázásnak is. A parti védelem mögött a japánok repülőteret építettek, és a szigetet főként ez a repülőtér tette a közeli tengerrész stratégiaiilag legfontosabb pontjává. Japán repülőgépek erről a repülőtérrel felszállva zavarták az amerikai tengeri utánpótlási vonalakat San Francisco, Hawaii és Ausztrália között. A szövetségesek számára fontos volt a repülőtér megszerzése a Japán ellen tervezett légioffenzíva céljaira. A védelmi rendszer mellett ráadásul ott voltak még a korallzátonyok, ott volt a magas dagály, az igen kemény természetes akadályok.

Betio védőit a japánok önkéntesekből szállították a szigetre. Ez a 3000 ember volt a japán császári hadsereg legkitűnőbbben képzett csapata. Parancsnokuk, egy ellentengernagy, büszkén kijelentette, hogy ha az amerikaiak megkísérelnék Tarawa megtámadását, próbálkozásuk feltétlenül kudarccal végződik, mert egymillió ember sem lenne képes elfoglalni a szigetet.

Ilyen körülmények között az amerikaiak támadása komoly kockázattal járt, de Japán végleges legyőzéséhez az efféle kockázatok, mint azt Guadalcanal példája is megmutatta, elkerülhetetlenek voltak.

Az amerikai tengerészet jól felkészült a sziget megtámadására. A partok közelében a legnagyobb hajóhad gyűlt össze, amely a Csendes-óceánon valaha is offenzívába kezdett. Guadalcanal óta a mérnökök tovább tökéletesítették a csapatszállító vízi járműveket, és ez nagy segítségnek bizonyult a sziget elleni hadműveletben.

A támadás Tarawa ellen mindezek ellenére veszélyesnek volt mondható. A hadtörténelemben első ízben fordult elő, hogy tengerről partra szálló csapatok támadjanak meg egy erőddé átalakított korallzátonyt. A támadó egységek parancsnoka, Julian Smith tábornok, a partraszállás előtti estén ezt a napiparancsot adta a legénységnek:

„Mienk az első amerikai haderő, amely megerősített korallzátonyt támad meg. Harcaink példaként fognak szolgálni, és ebből tanulnak majd azok, akik az óceán középső részén folytatják a japánok ellen vívott harcot.”

A partraszállás napja november 20-a volt. A korallszigetet előzőleg nehéz hajóágyúk és bombázók az elképzelhető legsúlyosabb tűz alatt tartották napokon keresztül. De a bombázás erejét a kitűnően épített parti erőművek nagyobb károsodás nélkül kibírták, és, mint később megállapítást nyert, a sziget védőinek aránylag kicsi volt az embervesztése. A csapatok partra szállása dagály idején kezdődött, és a japánok a parton az érkezőket megsemmisítő géppuskatűzzel fogadták. A négy napig tartó harcokat a tudósítások így ábrázolták:

A csapatszállítók körül csoportosan álltak a katonákkal megrakott bárkák és csónakok; és várták, hogy megkapják a parancsot az indulásra. A csónakokból jól lehetett látni, hogy a korábban partra szállt járművek nagy nehézséggel küzdenek, és a bádogbárkákat a parti útegek többször is telibe találták.

A visszatartott rohamcsónakokban ülő katonák gyötrelmes pillanatokot éltek át, mert tudták, hogy az elsőként partra szállók látják őket. Egy Guadalcanalt is megjárt veterán fölkiáltott: „Az ég szerelmére, menjünk már! Mit gondolnak rólunk azok ott kinn? Itt várunk, ők meg a segítségünket kérik. Úgy ülünk, mintha hazafelé indulnánk.” Smith tábornok jól tudta, miért tartja vissza a tartalék csapatokat és az újabb löszerszállítmányokat, élelmet, ivóvizet. Arra várt, hogy a zátonyon a már kiért csapatok, ha akármilyen kicsiny területen is, de meg tudják vetni a lábukat, és a parti homokba magukat beásva, hídfőállást építsenek ki.

Délután háromnegyed ötkor indultak el az első nagyobb erősítések. Azok a tengerészgyalogosok, akik a reggeli órákban az elsők között szálltak partra, nagy örömmel üdvözölték társaik megérkezését. Az újonnan jöttek a 6. tengerész-gyalogezredhez tartoztak. Még a háború elején ők szálltak első ízben partra Izlandon, majd később Guadalcanalnál.

Húsz perccel 5 óra után kapott jelentést Smith tábornok Shoup ezredestől az első nap folyamán elszenvedett veszteségekről, és bizony a jelentés elég rossz híreket tartalmazott. Este 10-kor újabb jelentés érkezett, mely röviden csak ennyit mondott: „Beástuk magunkat egy aránylag szűk partrészen.”

Az „aránylag szűk partrész” sok vér árán megszerzett és elég kicsiny földdarab volt, szélességben 250, mélységben 40-45 méternyi. Egy másik partszakaszon, amelyet a katonák „vörös partnak” emlegettek, egész keskeny szegélyen további 120 méter hosszúságú földdarab került az amerikaiak kezére.

A katonák a délutáni órákban tartó nehéz harcokban a homokba jól beásták magukat, és rendületlenül állták a japán védők tüzeit. Mindent elkövettek, hogy az amerikaiakat viasszaszorítsák, de erőfeszítésük hiábavaló maradt.

Az első éjszaka az amerikaiak jelentős utánpótlást tudtak partra tenni munícióban és fegyverzetben; többek között kivittek néhány tankot. Másnap a zuhanóbombázók szünet nélkül támadták az erődítéseket. Négynapos szüntelen harc után, amely az éjszakai órákban is csak alig néhány órahosszat szünetelt, az amerikaiak teljes győzelmet arattak a „japok” felett. Foglyot alig ejtettek, mert a védők az utolsó pillanatig makacsul védekeztek; ha már nem volt más választásuk, öngyilkosságot követtek el. A Tarawán sikeresen végrehajtott partraszállással egy időben a 27. gyalogoshadosztály katonái elfoglalták Makint, 160 kilométerrel északra, ahol jól kiépített hidrolánkikötő volt.

Két hónappal később a haditengerészet egységei a Marshall-szigetek ellen indultak, több száz tengeri mérföldre innen északra, és mintegy 1000 tengeri mérföldre a Truk-szigeteken lévő japán flottatámaszponttól. A partraszállás célja Kvajelin-sziget volt. Ezen a korallzátonyokból alakult szigethalmazon a japánok repülőteret rendeztek be, a helyőrség 8000 fő körül lehetett. A partraszállást hadihajókról indított nehéztüzérségi csapás előzte meg. A támadás január 31-én a hajnali órákban indult meg. Még a támadás első napján a partra szállt 7. gyalogoshadosztály kezére került a sziget egyik fele a környező korallzátonyokkal együtt. A partvédelem itt is éppen olyan félelmetesen erős volt, mint Tarawán, és az ellenség éppen olyan vad dühvel védekezett. A sziget meghódítása három napig tartott. A japán védők az utolsó emberig elvesztek; az amerikaiak vesztesége 286 halott és 1230 sebesült volt.

A Gilbert-, a Marshall-, majd röviddel később az Admirális-szigetcsoporthoz meghódítása lehetővé tette, hogy az amerikai flotta gyors egymásutánban súlyos csapásokat mérjen a japán tengerészeti és repülő-támaszpontokra. A repülőgép-anyahajók fedélzetéről felszálló vadászgépek 1944. február közepén elpusztítottak 201 ellenséges repülőgépet és elsüllyesztettek 23 hajót a japánok egyik nagyobb csendes-óceáni tengerészeti támaszpontján, Trukon. Egy héttel később Spruance tengernagy hajóhadának repülőgépei hasonló eredménnyel támadták Saipan szigetét. Három hétig tartó hadműveletek után a Csendes-óceán középső részén a harcok eredménye a következő volt:

Felszállások száma.....	5456
Célba dobott bombák súlya tonnákban	2026
Lelőtt ellenséges repülőgépek száma	484
Az amerikai haditengerészet vesztesége repülőgépekben	45
Elsüllyesztett ellenséges hajók száma	32
Megrongált hajók száma	18
Az amerikai haditengerészet hajóvesztése	0

A Truk-szigeteken lévő japán támaszpont szétbombázása után az amerikai hajóhad minden akadály és veszedelem nélkül hajózhatott a Mariam-szigetcsoporthoz közeli vizeken, amelyek már csak 2400 kilométer távolságra voltak Tokiótól. A Mariam-csoport két legfontosabb szigete a jelentős légi támaszponttá kiépített Saipan és a háború kezdetén még amerikai birtokban lévő Guam. A Mariam-szigetcsoporthoz meghódításáért vívott harcok 1944 júliusában kezdődtek.

Mikor Spruance tengernagy hajóhada a támadások megindítására megérkezett, ezeket a hadműveleteket már úgy lehetett tekinteni, mint amelyek közvetlenül Japán ellen irányulnak. A japánok a támadás kivédésére néhány repülőgép-anyahajójukat küldték, de csak kevés kárt tudtak tenni az amerikai hajókban és repülőgépekben. A japánok a Fülöp-szigetektől keletre lefolyt tengeri csatában, július 19-én és 20-án elvesztették 400 repülőgépüket, saját veszteségünk 24 repülőgép volt. Még súlyosabb vereség érte a japánokat hajókban. Elsüllyedt vagy megrongálódott négy repülőgép-anyahajójuk, három cirkálójuk, három torpedórombolójuk, két tankhajójuk és egy csatahajójuk. A japán vereség következményeképpen a Mariam-szigetcsoporthoz meghódítása gyorsan megtörtént.

Saipanon a csapatok június 15-én szálltak partra, és a sziget meghódítása június 19-én fejeződött be. Saipan repülőtereiről a B-29-es amerikai nehézbombázók minden nagyobb nehézség nélkül intézhettek támadásokat az anyaország ellen. A vereség következtében a hatalmon lévő japán kormány lemondott, és az új kormány hozzákezdett a hadsereg és a haditengerészet vezérkarának újjászervezéséhez. Két héttel később a Tinian nevű kisebb sziget esett el, majd augusztus 10-én Guam, amelynek meghódításáról az amerikai közvélemény különösen nagy örömmel értesült.

A Csendes-óceánon lefolyt sikeres harcok után 1944 őszén megnyílt az út a Fülöp-szigetek visszahódítására.

A VISSZATÉRÉS

A Fülöp-szigetek visszahódítása előbb következett be, mint azt a parancsnokság várta vagy tervezte. A gyors eredményt annak lehet köszönni, hogy a japánokat mindenütt elűzték a Fülöp-szigetek közelében berendezett tengeri és légi támaszpontjaikról. Oliver Jensen, amerikai katonai szakíró a következőképpen vázolta a hadi helyzetet a Fülöp-szigetek visszahódítását megelőző időkben:

A japán vezérkar végső védelmi vonalnak az anyaország szigeteit, a Ryukyu-szigeteket, valamint Formozát és a Fülöp-szigeteket jelölte meg. Az amerikai és ausztrál csapatok és az amerikai haditengerészet sorozatos sikerei azonban felborították ezeket a számításokat. A belső védelmi rendszer megbontása a Fülöp-szigetek visszahódításával kezdődött. A támadás délnyugati irányból, Guam szigetéről indult, és miután az amerikaiak sorra elfoglalták Ulithi-, Palau- és Morotai-szigeteket, eljutottak Halmaheráig, amely déli irányban az első nagyobb sziget a Fülöp-szigetek csücskénél. Ulithi szigetét az amerikaiak minden ellenállás nélkül foglalták el szeptember 20-án, és ezzel használhatatlanná tették a japánok számára a közeli Yapon lévő tengerészeti támaszpontot. Morotait MacArthur tábornok csapatai tengerészethez tartozó légierők támogatásával gyorsan és nagyobb harcok árán foglalták el.

Véresebb harcokra került sor a Palau-szigeteken szeptember közepén: Palau elvesztésével a japánoknak egyetlen tengerészeti támaszpontjuk sem maradt a Csendes-óceánon. Ez egyben azt is eredményezte, hogy a Csendes-óceán déli felében még megmaradt japán helyőrségek – Truk, Rabau, Kavieng – teljesen el voltak vágva az anyaországtól.

A szeptemberi hadjáratnak az volt a legnagyobb haszna, hogy korlátozta a japán flotta mozgásterét. Most teljesen a Fülöp-szigetek mögötti kikötőkre kellett támaszkodniuk a Dél-kínai-tengeren. A Mindanao és Halmahera közötti szorost teljesen Kenney tábornok repülői tartották ellenőrzésük alatt. Az ellenség a saját állásait a szigetek központi részén csak északról, a szűk Surigao- és a San Bernardino-szorosokon át tudta megközelíteni. A japán admirális azonban még itt is folyton a hátában érezhette a tengeralattjárók periszkópjainak rosszalló pillantásait...

A japánok megtörése újabb szakaszába lépett azzal, hogy az amerikaiak *Harmadik Flotta* néven újabb, minden eddiginél erősebb hajóhadat küldtek harcba. Ennek a hajóhadnak a parancsnoka volt a csendes-óceáni harcok

egyik legendás hírű tengerésze, a hatvankét éves William F. Halsey tengernagy.

Halsey tengernagy az 5. hajóhaddal, Spruance tengernagy haderejével együtt olyan támogatást tudott nyújtani MacArthur szárazföldi csapatainak, hogy a Fülöp-szigetek visszahódítása ettől kezdve most már csak idő kérdése volt.

Manila első nagyobb arányú bombázása szeptember 15-én következett be. A főváros nagy kiterjedésű természetes kikötője zsúfolásig tele volt japán teherszállító- és tankhajókkal. A bombázásról visszatért egyik vadászpilóta beszélt el, hogy Manila japán kézben nem sokat változott, Cavite katonai épületeit helyreállították, és egy nagyobb fogolytábort létesítettek a főváros közelében. A bombázás a kikötőben óriási károkat okozott. A hajók elsüllyesztésén kívül a bombázók felrobbantottak egy lőszerraktárt is.

Néhány nappal a sikeres bombázás után Halsey tengernagy repülőgépen kereste fel MacArthur tábornokot, hogy véglegesen megállapodjanak a Fülöp-szigetek ellen irányuló közös tengerészeti, szárazföldi és légi hadműveletekben. Halsey tengernagy azt a feladatot kapta, hogy hajói lőjék az ellenségnek a szigetekben lévő minél több támaszpontját, anélkül azonban, hogy a japánok sejtethnék, hogy az amerikaiak hol terveznek nagyobb arányú partraszállást. A tervek szerint amerikai hajóegységek első ízben a Marcus-szigetet vették tűz alá október 9-én. Már másnap Halsey és Mitscher tengernagyok repülőgép-anyahajókról felszálló bombavetői egy héten keresztül mindennap sorozatos támadásokat indítottak, és előbb Okinawát, majd a Ryukyu-szigeteket támadták. Alighogy ez a sorozat befejeződött, Halsey tengernagy bombázói sok száz tengeri mérfölddel délre, Luzon szigete fölött jelentek meg. A hónap második felében, október 20-tól három napon át Formozát (Tajvant) bombázták. Ez a támadás olyan nagy erejű volt, hogy a japán hadvezetés egy ideig abban a hiszemben volt, hogy az amerikaiak partraszállása itt fog bekövetkezni.

Halsey tengernagy 3. flottája szeptember 9-étől kezdve elpusztította a japánok 957 repülőgépét és elsüllyesztette vagy megrongálta 313 hajójukat. Október végén rövid 10 nap alatt az amerikai légierő gépei a Ryukyu-szigetektől Luzonig terjedő területeken lelőttek további 1200 japán repülőgépet és elsüllyesztettek vagy megrongáltak 150 hajót.

MacArthur tábornok a beérkezett jelentések alapján a Fülöp-szigeteken az első partraszállást Leyte szigetén hajtotta végre. Az eseményeket innen Arch Gunnison beszéli el:

Eleinte kétséges volt, hogy megfelelő légi támogatás hiányában meg lehet-e indítani a Fülöp-szigetek visszafoglalására irányuló hadműveletet. MacArthur tábornok és a hadműveletekre már eddig is kiszemelt 7. hajóhad parancsnoka, Kinkaid tengernagy ekkor az inváziós hadműveletek leggyakorlottabb és legelismertebb szakértőjét, Daniel E. Barbey tengernagyot kérdezte meg, hogy bizonyos kockázat beszámításával vállalhatja-e az amerikai parancsnokság a Fülöp-szigetek inváziójának gyors megindítását. Barbey tengernagy ekkor éppen a Morotai szigeten folyó hadműveletekben vett részt. MacArthur tábornok különrepülőgépet küldött érte, hogy a tanácskozások semmi késedelmet ne szenvedjenek. Uncle Dan legalább annyira agresszív volt, mint Bika Halsey, és kijelentette, hogy az amerikai hajóhad a Csendes-óceán bármely pontján majdnem teljes biztonsággal fedezheti a partraszállási hadműveleteket, amelyeknek sikere nem a tengerészekről, hanem a partra tett szárazföldi haderők kitartásától és támadóerejétől függ.

A legnehezebb kérdés a partraszállás légi támogatása volt. Az amerikaiak legközelebbi támaszpontjai 2400 kilométer távolságra voltak a Fülöp-szigetek középső részétől, ahol az inváziót tervezték. Ha a csapatokat kellő légi támogatásban nem tudják részesíteni, féltő, hogy a japán repülőgépek Formozából, Borneóból és Hainanról felszállva, kétségessé tehetnék volna az invázió sikerét. Mivel azonban az amerikai haditengerészetnek ekkor már száz repülőgép-anyahajója tartózkodott a Csendes-óceán vizein, úgy határoztak, hogy minden harcba állítható repülőgép-anyahajót az inváziós terület közelébe rendelnek, és a róluk felszálló repülőgépekre bízzák a Leyténél partra szálló csapatok légi támogatását. A csendes-óceáni amerikai hajóhad főparancsnoka, Nimitz tengernagy a Japán elleni harcokban összevont eddig legnagyobb hajóhadat bocsátotta MacArthur tábornok és Kinkaid tengernagy rendelkezésére. Különösen nagy számban voltak a legújabb és legmodernebb repülőgép-anyahajók. Olyan jelentős volt a repülőgép-anyahajókról felszálló légi haderő, hogy mikor a partraszállás megindult, 1500, hajókról felszállt repülőgép támogatta az inváziós csapatokat.

A partraszállás idejét MacArthur tábornok október 20-ára, a kora hajnali órákra tűzte ki. A Fülöp-szigeteken a filippínó lakosságot sanyargató japán hódítók ellen a megszállás három esztendeje alatt jelentős földalatti hadsereg küzdött. MacArthur tábornok most az ő segítségükre is számított a szigetek felszabadításánál.

A 6. hadsereg katonáit 600 szállítóhajó vitte partközelségbe, ahol az invázió megkezdődött. Mikor az egyik szállítóhajóról MacArthur is partra szállt, két és fél évvel azután, hogy Bataan ostromának utolsó napjaiban a hadvezetőség parancsára Ausztráliába ment, hogy átvegye a japánok elleni hadműveletek főparancsnoki tisztjét, a következő nyilatkozatot tette:

Fülöp-szigetiek! Mint ígértem, visszatértem. A Mindenható Isten kegyelméből csapataink újra a Fülöp-szigetek földjén állanak, azon a földön, amelyet megszentelt az Egyesült Államok és a Fülöp-szigetek népének kiontott vére. Álljatok mellém. Vezessen mindnyájunkat Bataan és Corregidor harcainak meghódolást nem ismerő szelleme.

Leyte szigetén már a partraszállás első napján nagyobb csapatok tették lábukat a szárazföldre, mint Normandiában. Számuk mintegy 225 ezer volt. A Fülöp-szigetek utolsó elnöke, Sergio Osmena kiáltványban fordult a szigetek lakosságához, hogy támogassák az amerikaiakat. Két nappal később Taclóban a sziget fővárosa elesett. A közelében nagyobb repülőter került az amerikaiak kezére, amelyet alig néhány óra alatt használható állapotba hoztak.

Ekkor a Fülöp-szigetek elleni hadműveletek új és döntő szakasza kezdődött. A japánok három különböző irányból úgyszólván minden rendelkezésükre álló haderőt a Fülöp-szigeteknél folyó amerikai hadműveletek megakadályozására küldtek, azzal a céllal, hogy kudarcba fullasszák az amerikai inváziót. Keleti irányból a Sulu-tengeren és a Surigao-szoroson át, északról a Sibujan-tengeren és a San Bernardino-szoroson át közeledtek nagy japán tengeri erők, míg délről Formozából (Tajvan) érkezve, repülőgép-anyahajók készültek beleavatkozni a küzdelembe.

Október 23-án két amerikai tengeralattjáró pillantotta meg először a szigetek felé tartó japán hajókat. A tengeralattjárók támadásra indultak, és kilőtt torpedóik közül tizenkettő ért el találatot, de ezzel nem tudták megállítani és visszafordulásra kényszeríteni a japánokat. A Csendes-óceánon tartózkodó amerikai hadihajók ekkor rádióan értesítést kaptak, hogy a régen várt pillanat bekövetkezett: a japán haditengerészet még megmaradt erejével döntő ütközetet ajánlott az amerikaiaknak.

Október 24-én Mitscher altengernagy bombázó- és vadászgépei nagyobb japán hajóhadat támadtak meg. Öt csatahajó nyolc cirkáló és tizenhárom torpedóromboló kíséretében haladt a Mindoro szigettől délre levő tengerszoroson keresztül. Az amerikai repülőgépek súlyosan

megrongáltak négy csatahajót és lelőttek 150 japán repülőgépet. A japán hajóhadból úgyszólván valamennyi egységet érte az amerikai repülőgépeknek legalább egy bombája. A japánok hasonlóképpen légítámadással feleltek, és elsüllyesztették a *Princeton* nevű kisebb anyahajót. A japánoknak ez volt az egyetlen komoly sikerük, utána egyik súlyos veszteség a másik után érte a támadókat.

Kinkaid tengernagy hajói ügyesen törbe csalták az ellenséget a Mindanao sziget közelében lévő vizeken, a Surigao-szorosnál. Ebben a hajóhadban öt olyan átalakított és modernizált csatahajó is harcolt, amelyek megrongálódtak Pearl Harbournál.

A japánok nem vették észre a fűrge torpedóromboló-flotilla felhasználásával állított ügyes csapdát, és az éjszaka sötétségében gyanútlanul haladtak óránként 20 csomónyi sebességgel a tengerszoros vizében, mikor hajnali három órakor Olendorf tengernagy kiadta a tűzparancsot. A támadás a rombolók torpedózásával kezdődött. A hajó másik oldalán a cirkálók teljes oldaltüzüket zúdították a japánokra. Ők pedig, hogy megszabaduljanak, füstfal fejlesztésével próbálták meg a menekülést. Hiába volt azonban minden, Olendorf tengernagy hajói idejében tudták elállni a japán hajók egyetlen lehetséges menekülési útját. Ez az a ritka hadművelet volt, amely minden vérbeli tengerész álma, és amit a haditengerészet szakkifejezésével „a T áthúzásának” neveznek. Az ellenséges hajók csak az orruknál lévő ágyúikat tudták használni, míg az amerikai tengernagy hajói teljes oldaltüzüket zúdították a közeledőkre.

A siker teljes volt, a japán hajók tökéletes célpontot nyújtottak az amerikai ágyúknak, és egymás után süllyedtek el. A nagy csatahajók 20 kilométer távolságból, mintha páholyban ültek volna, szünet nélkül szórták gyilkos tüzüket a törbe csalt japán egységekre. Egyetlen sem menekült meg közülük. Azokkal, amelyeket nem süllyesztettek el a csatahajók nehézlövedékei, a cirkálók és a rombolók végeztek. A japánok 15 nagy hajójukat veszítették el ebben az egyetlen ütközetben.

A Formoza szigetéről észak felé tartó japán anyahajókat október 24-én délután vették észre amerikai felderítő repülőgépek. Az anyahajók több nagyobb egység kíséretében haladtak, és közülük Mitscher altengernagy repülőgépei elsüllyesztettek egyet, továbbá két cirkálót és két rombolót. Négy további hajót olyan mértékben megrongáltak, hogy egy helyben állva roncsként maradtak az ütközet színhelyén.

A nagy tengeri csata első két napjának eredményeképpen elsüllyedt a japánoknak két csatahajója. Súlyosan megrongálódott két másik is. Ekkor azonban az amerikaiakat érte meglepetés. Thomas A. Sprague

ellentengernagy a hajóelvonások következtében meggyengült 7. hajóhaddal október 25-én reggel 6.50-kor nagyobb japán erőkkal találkozott össze a Sibujan-tengerben, a San Bernardino-szorostól északra. A japán hajóhad négy csatahajójával és két cirkálójával Sprague tengernagy kisebb repülőgép-anyahajói semmiképpen sem vehették fel a küzdelmet. A japánok gyorsan támadásra indultak, és cirkálóik elsüllyesztettek egy kisebb amerikai repülőgép-anyahajót és megrongáltak néhány másik egységet.

Olendorf tengernagy hajói a bajbajutottak segítségére siettek, de egy ideig a helyzet reménytelennek látszott. Attól kellett félni, hogy a japánok minden különösebb nehézség nélkül behatolnak a Leyte-öbölbe, és elpusztítják az ott horgonyzó nagyobb hajóhadat.

Ekkor azonban drámai fordulat következett az ütközet alakulásában. Délután fél kettőkor megjelentek Halsey tengernagy hajói, és egyszerre megfordították a csata sorsát. A fenyegető vereség helyett az amerikaiak újabb hatalmas győzelmet arattak. Elsüllyesztettek négy japán repülőgép-anyahajót, két csatahajót, hat nehéz- és három könnyűcirkálót és hat rombolót. Ezenkívül további harmincöt kisebb hajót vagy elsüllyesztettek, vagy megrongáltak. A haditengerészet egyébként nagyon szűkszávú és óvatosan megfogalmazott hivatalos jelentése is ezt a három napig tartó tengeri csatát a háború egyik legdöntőbb ütközetének nevezte.

Mialatt tengeri ütközet folyt, Leyte szigetén MacArthur csapatai gyorsan haladtak előre. A japánok tudatában voltak annak, hogy a szárazföldön elszenvedett vereségük következtében elveszíthetik nemcsak Leytét, hanem az egész szigetcsoporthat. Ezért eleinte más szigetekről utánpótlásokat szállítottak Leytére, de decemberben az utánpótlások küldése megszűnt, és ezzel a japánok be is ismerték vereségüket. Leytén, amikor a szervezett ellenállás megszűnt, az ellenség veszteségét az amerikai hadvezetés 90 ezer főre becsülte.

MacArthur tábornok ezután a szigetcsoporthat több szigetének megszállását kezdte el. Kisebbsikerek után Luzon szigeten, ahol Manila, a főváros is fekszik, amerikai csapatok a Lingayen-öbölben 1945. január 9-én szálltak partra. A csapatok létszáma 100 ezer fő volt, míg a japán haderőket 150 ezerre becsülték. Az amerikaiak az első nagyobb ütközetben átkeltek az Agno folyón, és ezzel kijutottak arra a nagy síkságra, amely Maniláig húzódik, 180 kilométer távolságra délkeleti irányban Lingayentől. A sík terepen a szövetségesek tankjai gyorsan és könnyen haladtak előre.

Február elején a Subic-öbölben az amerikaiak újabb csapatokat tettek partra. Itt is nagyobb ellenállás nélkül tudtak behatolni a sziget belsejébe, és február 4-én két hadoszlop 24 kilométernyire közelítette meg Manilát. A japánok a város védelmére határozták el magukat. Az utcáról utcára, házról házra folytatott elkeseredett harcok közben Manila csaknem teljesen elpusztult egyetlen hét leforgása alatt. A Fülöp-szigetek fővárosának szomorú sorsáról a New York Times a következő tudósítást közölte:

Az a két hadoszlop, amely elsőnek hatolt be Manila belső területeire, csak lassan tudott előrenyomulni a felrobbantott házak között, az aláaknázott utcákon a Pasig folyóig, amely Manilát középen szeli ketté. Az amerikai csapatokat a folyó déli partján heves géppuska- és aknavetőtűz fogadta. A japánok betonerődítéseket emeltek a nagyobb útkeresztezéseknél, és a harc mindvégig nagy elkeseredettséggel folyt.

A felszabadító csapatok harcának egyik legfontosabb célja volt, hogy eljussanak a Manilától északra lévő táborba, ahol a japánok 3700 foglyot és internáltat őriztek. A tábor lakóinak túlnyomó része gyermek és asszony volt. Az internáltakat és foglyokat az amerikaiaknak aránylag kisebb harcok árán sikerült kiszabadítani. Más amerikai egységek pedig elfoglalták a Bilibid-fogházat, amelyet a japánok felgyújtottak. A fogházban lévő 1100 hadifoglyot és polgári internáltat az utolsó pillanatban tudták a lángokból kiragadni.

MacArthur tábornok csapatai március 2-án foglalták vissza Corregidor sziklaerődjét, ahol 1942 áprilisában MacArthur utódja, Wainwright tábornok parancsnoksága alatt a még megmaradt kisszámú amerikai helyőrség ereje végső megfeszítésével védekezett. A japánok azután egy ideig még szívósan védték Luzont, de március végén már kezdték feladni a kilátástalan harcot. A Fülöp-szigetek visszahódításának stratégiai jelentőségéről április 8-án a New York Timesban egy katonai szakíró a következő cikket jelentette meg:

A Fülöp-szigeteken a jelek szerint az ellenség szervezett ellenállása teljesen megszűnt. MacArthur tábornok csapatai Layte szigetén 1944 októberétől kezdve hat hónapon át harcolva, sorra, egymás után elfoglalták a szigetcsoport legnagyobb szigeteit. Mindoro, Luzon, Mindanao, Panay és Cebu egymás után szabadultak fel.

A szigetek teljes elfoglalása nagy előnyöket és lehetőségeket jelent a szövetségesek szempontjából. Ezek a következők: 1. Megerősíthetik Luzont, amely a legnagyobb összefüggő földdarab a szövetségesek

birtokában a Csendes-óceán ázsiai szárazfödhöz közel eső részein. A szigetet mint hatalmas katonai támaszpontot arra használhatják fel, hogy innen megszervezzék a további hadműveleteiket. 2. A szigetek meghódítására felhasznált mintegy negyedmillió főnyi csapatot, az inváziós hadjáratban megedzve, megfelelő légi támogatással felhasználhatják további hadműveletekre akár a japán anyaország ellen, akár Kína felszabadítása céljából.

IWO JIMA

A Fülöp-szigetek felszabadítása még be sem fejeződött, és az amerikai haderők stratégiai szempontból máris nagy fontosságú újabb hadműveletet kezdtek el, azzal, hogy elhatározták Iwo szigetének elfoglalását.

Mielőtt a partraszállás megkezdődött volna, az amerikai bombázók 54 napon át szüntelenül bombázták a sziget erődítményeit. Felderítő repülőgépek a hadvezetőséget arról értesítették, hogy a japánok 16 nagy partvédő ágyút szállítottak a szigetre. Ekkor a szövetségesek a bombázások folytatását határozták el további 20 napra. A légibombázások közben időnként amerikai hajók is megjelentek a sziget partjainál, és nehézágyúkkal lötték a parti erődítményeket. A hajóhad erős támadást indított január 24-én, amikor Oscar C. Badger ellentengernagy hajói nagy erővel lötték a szigetet, és elsüllyesztettek három ellenséges hajót. Február 1-én a vezetés kiadta a parancsot: „Minden elérhető repülőgép menjen a Csendes-óceánra!” A sziget ellen hajóágyúkkal és nehézbombázókkal intézett legerősebb támadás február 16-tól 19-ig, a partraszállás napjáig tartott.

Február 19-én a kora hajnali órákban következett be az utolsó nagyobb arányú bombázás közvetlenül a csapatok partraszállása előtt. A szigetet Kuribayashi tábornok parancsnoksága alatt 23 ezer főnyi sereg védte. A japánok éveken át tartó munkálatokkal Iwo Jimát bevehetetlennek hitt erődítménnyé alakították át. A partraszállás harcairól abban a könyvben, amelyet a harcokban részt vett öt amerikai haditudósító írt, a következő részleteket olvashatjuk:

A szigeten az első nagyobb hídfőállást a 24. tengerészezred 2. zászlóalja alakította ki nehéz harcok árán. A katonák a négyzetmérföldnyi területű hídfőállást, amely az úgynevezett „kék part” mellett terült el, mindig így emlegették: „a vadon”. A sziget talaja vulkanikus volt, és a közepén egy

alacsonyabb, működő vulkán volt, a Szuribacsi-hegy. A talajban mély szakadékok húzódtak, és a földből forró vulkanikus gőzök törtek elő. Az amerikaiak lassan bővítették a hídfőállást, de egy-egy nap harcai árán legfeljebb 100-200 méternyre tudtak előbbre jutni, miközben nehéz harcok árán verték ki a vadul védekező japánokat betonerodítványaikból.

Keserves dolog volt végezni velük. Amikor egy-egy betonerodítványukat az amerikai katonák lángszórókkal kifüstölték, a bunker belsejében még mindig maradt egy-egy félholt, súlyosan sebesült japán, aki még ekkor sem akarta magát megadni. Az egyik tengerészgyalogos, amikor behatolt egy ilyen kifüstölt cementbunkerbe, géppisztolyával 21 lövést adott le a géppuskával még mindig tüzelő japánra. Végül, amikor az amerikai géppisztolyában már nem maradt több töltény, a megdühödött japánt rohamkésével kellett megölnie.

Légibombázás és a legnehezebb hajóágyúk heteken keresztül képtelenek voltak elnémítani a parti ütegek ágyúit. A tengerészgyalogság frontálisan intézett újra meg újra támadást az erődítmények ellen. A súlyos veszteségek ellenére végül sikerült az erődítménybe behatolni és a partvédelem vonalát teljesen áttörni. Ez az elkeseredett, sok áldozatot követelő gyalogsági harc mindössze két napig tartott. A kemény parti csatározások után a sziget belsejének meghódítása már aránylag könnyebb feladatnak látszott.

Az utolsó nehéz harcok Szuribacsi hegyéért folytak. Elfoglalása a közeli repülőteret is az amerikaiak kezére juttatta, és mikor a harcok itt befejeződtek, a sziget meghódítása lényegében véget is ért.

A szigeten vívott csatákban az amerikai tengerészgyalogság az eddigi harcoknál is súlyosabb veszteségeket szenvedett. Tarawán ugyanaz a 2. hadosztály, amely Iwo Jimán is harcolt, 76 óra alatt 3603 halottat és sebesültet veszített, míg Saipan elfoglalásánál a csapatok vesztesége 16 525 halott és sebesült volt. Iwo Jimán a hadosztály a harcok első két napján 3650 emberét veszítette el, bár ezeknek legnagyobb része sebesült volt. Ez a szám 5372-re emelkedett tíz órával később, vagyis a harc minden percében három ember esett el vagy sebesült meg.

Az Iwo Jima-i harcok 26 napon keresztül folytak, és a sziget meghódítása csak március 16-án lett teljes.

Iwo Jima 750 tengeri mérföld távolságra délre van Tokiótól. Ettől nyugatra 825 tengeri mérföld távolságra található Okinawa, a Ryukyu-csoport egyik legnagyobb szigete. Amerikaiak 1945. április 1-én szálltak itt partra. Ezekről a harcokról egy héttel később a New York Times így írt:

Okinawa elfoglalása nagy előnyökkel kecsegteti az amerikai hadsereget. Ha a birtokunkba kerül, meg tudjuk akadályozni, hogy az anyaországból utánpótlást szállító hajók eljuthassanak a japánok által meghódított nagy dél-ázsiai szigetekre. Még nagyobb jelentősége van annak, hogy Okinawa tágas repülőtereiről felszállva, az amerikai bombázók akár többszázas kötelékekben nehézség nélkül támadhatják a japán anyaország szigetét. Okinawa további nagy előnye, hogy amerikai hajók innen könnyen megközelíthetik Kína és Korea partjait.

A partraszállás előtt az Egyesült Államok 5. flottája, kiegészítve a brit csendes-óceáni hajóhad néhány nagyobb egységével, kilenc napon át tűz alatt tartotta a parti erődtímenyeket, majd megkezdődött a partra szálló egységek összegyűjtése. A partraszállásban 1400 különféle típusú vízi jármű vett részt. A japán erőket 50-80 ezer főre lehetett becsülni. A sziget 100-110 kilométer hosszú és átlagosan 16 kilométer széles. Így elég terület állt rendelkezésre ahhoz, hogy a partraszállást egyszerre több ponton is meg lehessen indítani. A hegyes-dombos terep valószínűvé tette, hogy az ellenség hosszasan és szívósan fog védekezni.

A partraszállást követően az amerikai csapatok gyanúsan gyenge ellenállásba ütköztek. Hídfők elfoglalása szórványos tűzérési, akna- és gépfegyvertűz közben nem került különösebb erőfeszítésekbe, és csapatainknak kevés veszteséget okozott. Mialatt a parton megindult a hadfelszerelés, a gyalogság kirakodása, a gyalogság a domboldalakon megindult a sziget belseje felé. A hadművelet megkezdését követő napon 12 kilométer széles szakaszon 6-7 kilométer mélységben nyomultak előre, és a part mentén két fontos repülőteret elfoglaltak. Nem sokkal később, a nyugati oldalról is támadva elérték a sziget keleti partját, s így a japán sereget kettévágták, a sziget északi és déli végére szorítva őket. A japán főerők délen voltak; itt ők makacs védekezésbe kezdtek. Északon csapataink sokkal gyengébb ellenállásba ütköztek, és naponta átlagosan nyolc kilométert haladtak előre.

Április 6-án a japánok nagyobb légierőt küldtek az Okinawa szigetén partra szállt amerikai csapatok és az elfoglalt kikötőkben tartózkodó hajók bombázására. A repülőgépek elsüllyesztettek három rombolót, és még

néhányat megrongáltak, ezzel szemben a japánok vesztesége 391 repülőgép volt. Később az amerikai felderítőgépek nagyobb japán tengeri haderőt vettek észre, amely a japán anyaország kikötőiből indult el Okinawa irányába. Gyors amerikai repülőgép-anya hajók azonnal elindultak északra. A fedélzetükről felszálló repülőgépek Kyushutól nyolcvan kilométernyire délkeletre lecsaptak a japán hajóhadra. Elsüllyesztettek hat csatahajót, közöttük a 45 ezer tonnás *Yamatót*, az egyetlen még megmaradt nagyobb japán csatahajót, két könnyűcirkálót és három rombolót.

A sziget meghódításáért az amerikai gyalogosoknak hosszan tartó és nehéz harcokat kellett vívni. A főváros, Naha közelében erős japán egységek heteken át feltartóztatták az előrenyomulást. Május elején a védőseregből csak mintegy 15 ezer fő maradt életben. Ezek fanatikus dühvel védték a dombok és hegyoldalak minden megerősíthető pontját. Megbújtak bokrok és barlangok között, s így folytatták az ellenállást az utolsó emberig.

Amikor a japán parancsnokság látta, hogy az anyaországot védő szigeteket hiába erősíti meg, és az amerikai csapatok a bevehetetlennek tartott támaszpontokat is egymás után hódították meg néhány nap, de legfeljebb egy-két hétig tartó harcok után, alkalmazni kezdték a japán császári hadsereg „titkos” fegyverét, a kamikazékat.

A kamikazék leginkább Baka típusú, egészen könnyű bombázók voltak, amelyeket a légi haditechnika fejlődésével jól ismert módon nagyobb repülőgép vitt magával a hátán. A két tonna súlyú, robbanóanyaggal megterhelt repülőgép, amelyet egy ember vezetett, zuhanóbombázó módjára rávetette magát a kiszemelt célpontra, és a pilóta repülőgépével együtt pusztult el. A kamikazék rendszerint nappal támadtak, és kivétel nélkül majdnem mindig nehéz hadihajóegységek, csatahajók, csatacirkálók és anyahajók ellen, mert kisebb hajók elpusztításáért nem volt érdemes ekkora áldozatot hozni. Hanson Baldwin az alábbi részleteket beszéli el az öngyilkos bombázók által okozott károkról:

A kamikazék a háború utolsó hónapjaiban legalább húsz nagyobb, főként amerikai hadihajót süllyesztettek el, és megrongáltak legalább harmincat. Az öngyilkos bombázók több veszteséget okoztak a hajókban és a hajók légénységében a haditengerészetnek 1944 októbere és a háború vége között, mint a háború első felében Pearl Harbourtól kezdve.

Öngyilkos bombázók a háború első felében is intéztek néha támadást amerikai hajók ellen, de nagyobb számmal nem jelentkeztek és komolyabb

eredményeket nem értek el egészen az első nagyobb partraszállásig, a Leyte szigetén megkezdődött hadműveletekig. A kamikaze szó japánul tájfun, „isten szelét” jelent. Japán legenda szerint isteni szél szórta szét 1281-ben a mongol támadó, Kublaj kán hajóhadát a Sárga-tengeren.

A kamikazék legnagyobb számmal az Okinawán folyó hadműveletek közben támadták az amerikai hadihajókat, úgyhogy bár a sziget meghódítását szárazföldön harcoló csapatok végezték, még több veszteséggel járt és sokkal veszedelmesebb volt az a küzdelem, amelyet a hajóhadnak kellett viselnie az öngyilkos bombázók szüntelen támadása közben.

A kamikazék találatot értek el az amerikai hajóhad egyik leghíresebb egységén, az *Enterprise* anyahajón. Az *Enterprise* a Csendes-óceánon vívott csaknem minden nagyobb tengeri ütközetben részt vett. A fedélzetről felszálló repülőgépek 911 ellenséges repülőt lőttek le, és elsüllyesztettek vagy megrongáltak 71 ellenséges hajót. Egy kamikaze-támadás részleteit Stanley Woodward így jeleníti meg:

Hadihajóink Kyushun repülőtereket támadtak május 13-án, fényes nappal. Éjszaka a japánok kezdték lőni a hajóinkat. Ejtőernyőre erősített világítóbombákat dobtak le, és bombázóik légitorpedókkal támadták egységeinket. Másnap hajnalban kamikazék tömeges támadást intéztek az amerikaiak ellen. Egy időben huszonkét „Banzajt” számoltunk meg; valamennyi délnyugati irányból érkezett.

Az amerikai hajóhad több négyzetmérföld területen szétszóródva haladt az óceánon. A *Hornet* parancsnoki hídjáról nézve az *Enterprise*, vagy ahogyan a katonák emlegették, a „nagy E”, egészen a láthatár szélén haladt. A kamikazék támadása azon a részen kezdődött, ahol az *Enterprise* úszott. Láttuk, amint nehéz légvédelmi ágyúk teljes erővel tüzelni kezdenek, azután a fedélzetről hatalmas fehér füstfelhő emelkedik felcsapó lángokkal együtt. Utána sűrű füsttel fekete felhő emelkedett fel a fedélzetről. Az *Enterprise* az általunk megfigyelt súlyos rongálódás után is haladt tovább, anélkül, hogy sebességéből lényegesen veszített volna.

Egy perccel később a megsérült amerikai hajó parancsnoka, Grover B. H. Hall, rövidhullámú adóján jelentette: „A hajó erősen megrongálódott a kifutópálya felvonójának a közelében. Harcképtelenné vált.”

Nem sokkal ezután a kamikazék bennünket is támadni kezdtek, s bizony elfeledkeztünk az *Enterprise-ről*. Ott álltam a *Hornet* parancsnoki hídján, és az egyik támadásnál a közelünkben becsapódó bomba robbanása olyan

erővel vágott a földhöz, hogy néhány percre eszméletemet vesztettem. Közvetlen három kamikaze zuhant a tengerbe, és felrobbant. Mikor az öngyilkos bombázók támadása megszűnt, kíváncsian kerestük a látóhatár szélén a „nagy E”-t, és örömmel láttuk, hogy még mindig nyugodtan halad, mintha semmi sem történt volna.

Részletesen csak másnap tudtam meg, hogy mi történt az *Enterprise*-zal amikor a *Taussig* romboló fedélzetén a megsérült hajóhoz mentem és nagy nehezen a fedélzetére jutottam.

A kifutópálya egy része még akkor is füstölgött az előző napi, a legnagyobb nehézséggel eloltott tűz után. A japán öngyilkos bombázó az 1. számú felvonó közelében zuhant rá a hajóra, és kétméternyire a kifutópálya alatt robbant fel. Amennyire meg lehetett figyelni, a kamikaze Zeke típusú, egyszemélyes vadászgép volt, amelyre 250 kilogrammos bombát szereltek fel. A robbanás ereje a harminc tonna súlyú felvonót 120 méter magasra dobta fel a levegőbe. A felrobbanó bomba közelében hat ember halt meg, akik mélyen lent, a fedélzet alatt, a szivattyúházban dolgoztak. Nyolc más tengerész a kifutópálya alatti hangárban halt meg. A japán repülőgép tartályaiból kiömlő benzin felrobbant, és hatalmas tűz keletkezett mind a kifutópályán, mind a hangárban. A hajó kitűnően megszervezett tűzoltósága azonnal munkához látott, és 17 perc alatt eloltotta a tüzet.

A megrongálódott és harcképtelenné vált repülőgép-anyahajó fedélzetét a hajóhad parancsnoka, Mitscher tengernagy kénytelen volt elhagyni. A „nagy E” tovább tudott haladni, de természetesen a harcot nem folytathatta, és így visszatért az Egyesült Államokba, hogy kijavítsák, és esetleg még a háború vége előtt újra csatasorba állhasson. Mitscher tengernagy meghatottan vett búcsút a megrongálódott hajó legénységétől: Oszinte elismerés hangján emlékezett meg arról az ügyességről és bátorságról, ahogy a hajó legénységének minden egyes tagja megállta a helyét a legveszedelmesebb percekben. Az *Enterprise* volt a negyedik zászlóshajó, amelyet a japán repülőgépek, illetve ezúttal a kamikaze kilőtt a személyes bátorságáról híres tengernagy alól.

BURMA

Burmát a szövetségesek 1942-ben veszítették el. A következő évben, 1943-ban az észak-afrikai harcok, az olaszországi invázió és a nyugati partraszállás előkészületei miatt alig lehetett gondolni Burma visszahódítására. A kanadai Quebecben 1943 augusztusában tartott

tanácskozásokon Rooseveltt, Churchill és a kínai kormány képviselőitén T. V. Szoong elhatározták, hogy az ellentámadást a lehető legrövidebb idő alatt előkészítik. A délkelet-ázsiai hadműveletek új parancsnokává Lord Louis Mountbattent nevezték ki; a helyettes parancsnok Albert C. Wedemeyer amerikai tábornok lett, a kínai és amerikai csapatok pedig továbbra is Stilwell tábornok parancsnoksága alatt maradtak.

Minden másnál fontosabb volt a kínai utánpótlási vonalak megszervezése. Stilwell tábornok már előzőleg munkába állította a Himalája hegyláncai fölött közlekedő állandó légiszállító-forgalmat. Amerikai repülőgépek 1943 végéig több hadianyagot juttattak el légi úton Kínába, mint amennyit valaha is szállítottak a hegyszoroson és szakadékok között, a nehezen járható szerpentineken kanyargó burmai úton.

Amerikai építőmérnökök bennszülött munkásokkal 1943 végén új út építésébe kezdtek, amely Ledót kötötte volna össze a burmai út még mindig kínai kézen lévő északi részével. Előzőleg azonban szükséges volt, hogy a japánokat minél előbb kiűzzék Észak-Burmából. Ennek a nehéz feladatnak az elvégzésével Wingate brit tábornokot és híres rohamcsapatát bízták meg. Az angol Charles Rolo haditudósításaiából vettük az alábbi részleteket az észak-burmai harcokból:

Orde Charles Wingate, az alig negyvenesztendős tábornok, nyolc oszlopban indította el csapatait Indiából, az ellenség vonalai mögé, lehetőleg úgy, hogy támadásukat a japánok észre ne vegyék. A terv sikerült, és a brit rohamcsapatok három hónapon keresztül állandó rettegésben tartották a japánokat.

Wingate tábornok „csinditeknék” nevezte rohamcsapatát, azokról a sárkányokról, amelyek a burmai buddhisták templomait őrzik. Az osztagok 500 kilométer mélyen hatoltak be a japánok kezében lévő, nagyrészt dzsungellel borított területre. Majd feladatukat elvégezve, aránylag kevés veszteséggel sikerült visszatérniük Indiába, Ledóba. Történetünk a háború nagy romantikus meséi közé tartozik.

A brit rohamcsapatok kitűnően előkészített támadása igen sok értékes hadicélt valósított meg. Enyhítette a japánok nyomását a kínai harctereken, és fontos értesítéseket is szerzett, amelyek alapján a brit légierő nagyarányú támadásba kezdhett. Ráadásul lekötötték a japán haderőt, és ezzel valószínűleg elodázták, majd véglegesen lehetetlenné tették, hogy a japánok komolyabb támadást indítsanak India ellen. A rohamcsapatok legnagyobb részét indiai gurkhák és burmai bennszülött-alakulatok alkották, de jelentős számban vettek részt brit katonák is a

hadműveletekben, hogy ezek a városlakók megmutassák a japánoknak, a dzsungelnek nem ők az urai többé. Wingate brit csinditjei „második vonalbeli” csapatok voltak, 28 és 35 év közötti, zömében nős, érett férfiak. Wingate közölte velük: „Tarzant kell utánozniuk.” Hat keserves hónapon keresztül gyötörte őket Indiában; gyakorolták a folyón való átkelést, a hosszú kúszást s nem utolsósorban az erőltetett menetet, jól megrakott málhazsákokkal. A legkeményebb alakulatot faragta belőlük, s jellemző, amit ezek után az igazi hadjáratból visszatérve mondott egy közlegény: „A kiképzés után a feladat úgy esett, mint egy szelet torta.”

Az első nagyobb természetes akadály, amelyet a támadóknak le kellett győzniük, a Chindwin folyó volt. Ez a nyolcszáz méter széles víz volt a határ a brit és japán kézen lévő területek között. A folyó túlszárnyára küldött felderítők jelentették, hogy japán előőrsnek sehol a nyomát sem találták, bár a dzsungelbe kilométerekre behatoltak. A felszerelést bennszülött csónakokon, úgynevezett szampánokon, összehajtható gumicsónakokon és kenukon szállították. Ok maguk úszva tették meg az utat a folyó sebes vízű medrében. Az átkelés egész napot vett igénybe. Utolsónak Wingate kelt át, ő maga is úszva.

Wingate nyolc hadoszlopba osztotta be a katonáit. Hordozható rövidhullámú rádióan állandóan összeköttetésben maradtak egymással. A járt utat elkerülték, és így hatoltak előre nagy gyorsasággal. Naponta átlag 40-45 kilométert tettek meg, jóllehet napközben a hőmérséklet állandóan 40 fok körül volt árnyékban. Wingate megtiltotta katonáinak, hogy borotválkozzanak, mert így tíz perccel kevesebb idő jutott volna alvásra. Az volt a felfogása, hogy a dzsungelben fenyegető betegségeket az állandó meneteléssel kerülhetik el, és valóban, az egész hadjárat alatt alig néhány maláriás megbetegedés fordult elő.

Az előrenyomuló hadoszlopok élén kutyák haladtak, amelyeket külön kiképeztek arra, hogy megérezzék és jelezzék, ha japánok nyomára akadnak. Az egyes hadoszlopokat szelídített elefántok kísérték, burmai hajcsáraikkal, a mahoutokkal, ezek vitték a tábori mozsarakat, géppuskákat, összehajtható gumicsónakokat és a rádiókészülékeket. Utánuk következtek a lovak és az emberek és végül a teherszállító öszvérek. Az oszlop végén haladtak az ökrös szekerek, megrakva lőfegyverrel, kézigránáttal és lőszerrel. „Beillenénk Noé bárkájának” – jegyezte meg az egyik Tommy az emberek és állatok furcsa gyülekezetének láttán, mikor üggyel-bajjal kapaszkodtak fel egy gyors vízű hegyi folyó fölött emelkedő dombra. Az oszlopok érthetően zajjal haladtak

előre, de gyakori kísérletezéseink szerint kétszáz méternyire már semmit nem lehetett hallani, mert a dzsungel elnyelte még a legnagyobb lármát is.

A csinditek bakancs helyett gumitalpú sportcipőben meneteltek, széles karimájú ausztrál kalapjuk volt fehér moszkítóhálójával, és kezükben tartották a machetét, az éles, erős pengéjű kést a dzsungel indáinak vagdalására. Az emberek hat napra elegendő élelmiszert vittek magukkal a hátukon. Később az élelmet a dzsungel fölé alacsonyan leszálló repülőgépekről ejtőernyőkön dobták le. Az egész hadjárat alatt brit repülőgépek több száz tonna súlyú élelmet és lőszert hajigáltak a dzsungelbe menetelő csapatoknak.

Minden hadoszlophoz be volt osztva a RAF egy-egy tisztje. Ezek válogatták ki az alkalmas területeket, ahol az utánpótlást le lehetett szórni; rizsföldeket, kiszáradt patakmedret, kisebb-nagyobb tisztásait a végtelen dzsungelnek. Rövidhullámú rádiókészülékek útján állandó kapcsolatot tartottak az indiai Asszómban lévő légi támaszponttal. Az innen érkező és a dzsungel felett szálló repülőgépeket nappal füst segítségével irányították, éjszaka pedig reflektorokkal. A nehéz szállítógépek a dzsungel fölé 40-50 méternyire leereszkedve dobták le a készleteket, fegyvert, lőszert, dinamitot, konzerveket, kétszersültet, datolyát, mazsolát, teát, cukrot, sót és L-vitamintablettákat. Egyetlenegyszer esett meg, hogy a katonák nagy szomorúságára eltört egy üveg rum; egyéb veszteség nem történt.

Az élelmiszert szétosztó gazdasági tisztet Lord (-Úr) kapitánynak hívták. Wingate rádión így üzent neki, amikor a csapatok kenyere már fogytán volt: „Ó, Uram, küldj kenyeret!” A válasz nyomban megérkezett megfelelő bibliai hangnemben: „Az Úr meghallgató kérésedet.” Néhány órával később repülőgépen hatvan egész kenyér érkezett, mint égből a manna.

A csinditek egyik csoportja egy alkalommal egy japán egység üresen hagyott táborhelyére érkezett. Csak a japánok szolgálatában álló burmaiak tartózkodtak a táborban, akik éppen vacsorakészítésen buzgólkodtak. Egyszerűen tudomásul vették, hogy új uraik érkeztek, és szolgálatkészzen tálták fel a kész vacsorát a távollévő japán katonák helyett a briteknek.

Wingate csapatai 200 kilométer távolságra közelítették meg a „burmai utat”, és akkor parancsot kaptak, hogy térjenek vissza. A visszavonulás ugyanolyan gyorsan történt, és a fiatal tábornok most is gyors menetelésre fogta az embereit. Számítása ez alkalommal is bevált, és a csapatok a nagy fáradalmak és örökös veszedelmek ellenére is egészen jelentéktelen veszteségek árán tértek vissza Indiába kalandos útjukról.

Wingate egységein kívül amerikaiak is intéztek felderítő és támadó hadjáratot a Burmát megszálló japánok ellen. Mielőtt azonban az 1944. év második felében a szövetségesek ellentámadása megindult volna, márciusban a japánok indítottak egy nagyobb erejű támadást, és átkeltek India határán Chittagongnál és Imphalnál. A támadást britek tartóztatták fel. Harcaikról a brit hivatalos háborús hírszolgálati szervezet kiadásában megjelent könyv többek között az alábbi részleteket beszéli el:

Imphalt a japánok bekerítették és majdnem megadásra kényszerítették. A harcok két és fél hónapon át tartottak. Szerencsére a brit csapatok elég nagy területet tudtak kezükben tartani, és így két teljes hadosztály ejtőernyőst lehetett erősítésükre küldeni. A brit légierő parancsnoksága az utánpótlást kitűnően megszervezte, s így a védőknek mindenütt sikerült feltartóztatni a támadást. Kohimát a japánok szűkebb területen 18 napon át teljesen körülfalták. Kohima elfoglalása stratégiai szempontból lett volna nekik fontos, mert ha ez a város a kezükbe kerül, Imphal védhetetlenné válik.

A japánok húszezer emberrel indultak támadásba, és a harcok heteken át húzódtak. A japán utánpótlás rosszul működött. Készleteik napról napra fogytak, és helyzetük azzal is súlyosbodott, hogy minden héten várni lehetett a monszun és vele a hónapokon át tartó esős évszak kezdetét, amely a harcokat csaknem teljesen lehetetlenné tette. A japán 15. hadsereg parancsnoka legkipróbáltabb katonáit, a 33. hadosztályt küldte a britek ellen harcoló csapatok megerősítésére. Később az angol kézbe került napiparancs szövege egyenesen kijelentette: „A Birodalom sorsa függ a most folyó csata eredményétől. Imphalt mindenáron kézre kell kerítenünk!” A hadosztály parancsnoka saját kézírásával hozzátette: „Imphalt elfoglaljátok, de a hadosztály megsemmisül”. A 33. hadosztály csapatai a japánoknál megszokott fanatizmussal intéztek támadást támadás után, de minden siker nélkül. A hadosztály, mint parancsnokuk előre megmondotta, valóban megsemmisült, Imphal mégsem került a japánok kezébe. Fordult a kocka, és Slim tábornok ellentámadásba lendült. A japán ellátási vonalak mögé dobta a Lushai-zászlóaljzat (burmai hegylakók egy különítményét), s légi úton küldött nekik folyton utánpótlást. A 14. hadsereg délre szorította vissza az ellenséget. Palel-Tamu-Uhkrul körzetében aztán példátlan módon megverték a japánokat. A 80 ezer japán katonából, akik olyan bátran indultak India meghódítására, több mint 50 ezer elesett. A maradék betegen, sebesülten, éhségtől gyötörve, szervezetlen csoportokban déli irányban igyekezett menekülni.

Hátrahagyták nehézfegyverzeteiket, s teljesen ki voltak szolgáltatva a bosszúvágyó burmai hegylakóknak.

Ezekért a győzelmekért persze – mint a japánokkal szemben mindig – nagyon drágán kellett fizetni. Egyedül a 14. hadsereg 40 ezer tagja vált harcképtelenné. Mire azonban Slim tábornok elérte Kalewát, a japán 15. hadsereg teljes vereséget szenvedett. Itt történt meg, hogy az 1942-es visszavonulás sötét napjaiban el kellett égetni az utolsó tankokat s elásni az utolsó néhány ágyút. Most, 1944-ben, kiásták ugyanezeket az ágyúkat, és segítségükkel szorították vissza a japánokat oda, ahonnan jöttek: Mandalaybe, Rangunba, Tokióba...

A burmai nagy szövetséges ellentámadás az 1944. év vége felé kezdődött. Wedemeyer amerikai tábornok csapatai lehetővé tették, hogy megindulhasson a Kínába irányuló utánpótlás a „burmai út” pótlására épített Stilwell úton. Az első nagyobb gépkocsioszlop 1945. január 28-án lépte át a burmai-kínai határt. A szövetségesek nagyarányú támadása négy hónapon keresztül tartott. Egyszerre három szövetséges hadsereg indult harcba a japánok ellen Burma területén. Északról támadtak amerikai tisztek vezetése alatt álló kínai csapatok, középen Slim tábornok 14. birodalmi hadserege, végül délről három indiai hadosztály és nagyobb számú dél-afrikai csapatok. Burma legnagyobb északi városa, Mandalay, március 3-án esett el, majd május 3-án felszabadították a fővárost, Rangunt is. A harcok ezután gyorsan befejeződtek; a japánok úgyszólván minden egységüket elveszítették, és teljes vereséget szenvedtek.

FELHŐK FELETT, VÍZ ALATT

Japán ellen az első légitámadást James H. Doolittle amerikai repülő-tábornok bombázói intézték 1942. április 18-án, az akkor teljesen új *Hornet* anyahajó fedélzetéről felszállva. Mikor a támadást előkészítették, a hajón lévők közül csak kevesen tudták, hogy a támadás célja Tokió. Amint a *Hornet* néhány könnyűcirkáló és -romboló kíséretében közeledett a japán partokhoz, találkozott egy japán partvédő gőzössel. Azonnal elsüllyesztették, de félni kellett, hogy a parancsnoka rádión jelentette az amerikai hajók közeledését. Doolittle tábornok ezért bombázóit azonnal támadásra indította, azzal sem törődve, hogy ekkor még túlságosan messze voltak az amerikai kézen lévő kínai repülőterektől, ahol a bombázás végrehajtása után biztonságban leszállhattak volna. Hat nagyobb japán

várost választottak ki célpontul: Tokiót, Yokohamát, Kobét, Nagoját, Kenegawát és Osakát. Az egyik bombázó parancsnoka, Ted W. Lawson így beszéli el Tokió első bombázását:

Alacsonyan, majdnem közvetlenül a háztetők fölött szálltunk át a parthoz közeli vidéken. Eddig még csak néhány falut láttam, és aggódtam. Úgy számítottam, 20 perccel azután, hogy elérjük a japán partokat, megérkezünk Tokió fölé. Ekkor már egy teljes félóra eltelt, és még sehol semmi nyoma nem volt a fővárosnak. Balról elég nagy várost láttam, és azt gondoltam, legrosszabb esetben, ha nem találom Tokiót, oda megyek vissza, és ott dobom le a bombákat.

De amikor átszálltunk egy dombvonulat fölött, és repülőgépünk majdnem érintette egy templom tetejét, ott terült el előttünk simán, mint valami óriási tükör, a Tokiói-öböl.

A déli nap fényesen ragyogott, és napsugaraiban az öböl olyan végtelen nagynak látszott, mint maga az óceán. A víz felett 5-6 méter magasságban szálltam: McClure, a navigátorom gondosan ellenőrizte a térképen, hogy jó irányban haladunk-e. A gép sebességét a lehető legkisebbre csökkentettem, hogy takarékoskodjam az üzemanyaggal, de azért egy kicsit féltem, amikor a japán Zero vadászgépek 600 kilométeren felüli gyorsaságára gondoltam.

Körülbelül két perce lehettünk az öböl felett, amikor akaratlanul is jobb felé tekintettünk. Az öbölben horgonyzott a legnagyobb repülőgép-
anyahajó, amit valaha láttam. Alig volt néhány kilométerre tőlünk, és a fedélzetén nem láttam egyetlen embert sem. Nagy volt a kísértés, hogy megváltoztassam az útirányt, és egyik bombámat az anyahajóra dobjam. De pontos utasítást kaptunk, mit csináljunk a négy bombánkkal, és Tokió oly közel volt, hogy mégis úgy döntöttem, megyek tovább.

Ellenséges repülőgépet nem láttunk egyet sem. Előttünk a másik géppel Davey Jones gyorsan emelkedni kezdett, és körülötte hamarosan ártalmatlannak látszó apró kis fekete felhők tűntek fel.

Körülbelül 5 percig tartott, amíg átrepültünk az öböl felett, és újra szárazföld volt alattunk. Jól lehetett látni a Tokió és Yokohama között felelőztett ballonzárat...

Már hetek óta éjjel-nappal Tokióról álmodtam. Tudtam, hogy a városnak 8 millió lakosa van, és azt hittem, hogy olyan zsúfolt várost találok, mint amilyennek a levegőből San Francisco látszik. Tokió azonban inkább Los Angelesre emlékeztet, és szinte beláthatatlanul nagy területen épült fel. A házak tízezer- és százezerszámmra mind egyformák, és már komolyan aggódtam, hogy nem találom meg a számomra kijelölt

célpontokat. Alacsonyan kellett maradnom, hogy magamra ne vonjam a légvédelmi ütegek tüzét; ez most már kétszeresen is veszélyes lett volna, mert nem a mi gépünk volt az első, amely megjelent Tokió felett, és a tüzeik már biztosan pontosan beállították ágyúikat. Az épületek egyre nagyobbak lettek. Az utcákon nem láttam senkit.

Mikor megérkeztem első célpontom fölé, gyorsan emelkedni kezdtem 450 méter magasságra, amint azt már hónapok óta gyakoroltuk, és ahogyan a bombázásnak minden részletét pontosan megbeszéltük.

Gyorsan kellett végezni, mert nem akartuk, hogy baj legyen. Amikor elértük a szükséges magasságot, a gépet vízszintesbe állítottam. Apró, vörös lámpa gyulladt ki előttem, és ebből tudtam, hogy az első bombát ledobtuk.

Újra teljes sebességgel haladtam. A vörös fény újra kigyulladt, és jelezte a második bomba kioldását. A fekete felhők körülöttünk is kezdtek megjelenni, de gyorsan repültünk, és a végén nem történt semmi baj.

Doolittle bombázói közül 15 lezuhant benzinhiány miatt, egy pedig kényszerleszállást hajtott végre Szibériában. A Kínában leszállt vagy lezuhant repülőgépek legénységéből 64-en átszöktek a csunkingi csapatok által elfoglalt területekre. A japánok fogságába nyolcan kerültek. Doolittle bombatámadása erősen gondolkodóba ejtette a japán hadvezetést, és arra kényszerítene őket, hogy sokkal több vadászgépet tartsanak otthon az anyaország védelmére, mint eredetileg tervezték. Katonai szempontból a japán szigetek bombázása csak jelentéktelen károkat okozott. Amikor Rooseveltet megkérdezték, milyen bázisról indultak el ezek a gépek, ő ironikusan ezt válaszolta „Shangrilából”.

Mielőtt a japán anyaország bombázása nagyobb méretekben megkezdődött volna, sok fáradságos előkészületre volt szükség. Két teljes év eltelt, mikorra Japán ellen az első katonailag is komolynak számító repülőgépes támadást végre lehetett hajtani.

Japán bombázására az amerikai légi haderő a B-29-es bombázókat használta. Ezek az európai harcokban sose látott, óriás méretű bombázók a Mariam-szigeteken vagy Kínában levő repülőterekről szálltak fel. A távolság így is óriási volt, hiszen a repülőgépek átlagban 18 óra hosszat voltak a levegőben. A célpontok fölé repültek, végrehajtották a támadást, és visszaszálltak támaszpontjukra. Eleinte távolsági vadászgépek hiányában a bombázók vadászgépkíséret nélkül hajtották végre támadásaikat, és az első bombázásokban éppen ezért a kötelékek elég érzékeny veszteségeket szenvedtek. Iwo Jima elfoglalása után, 1945.

március közepétől kezdve, már vadászgépek is elkísérték útjukra a B-29-eseket. A sziget repülőterein, elfoglalása után három hónappal, 850 ilyen típus állomásozott, állandó készenlétben a japán célpontok támadására.

A célpontokat rendszerint igen kis területre korlátozták, hogy a hadiipari berendezések pusztulása minél teljesebb legyen. Így március 17-én 300 B-29-es bombázó támadta Kobe hadiüzemeit, és 2500 tonna súlyú bombát dobott a városra. A gépek egyik japán várost a másik után pusztították el gondos tervek szerint előkészített bombázásokkal.

Március végén új feladatot kaptak: aknákat dobáltak le a Japán körüli vizeken. A kikötők és a fontosabb vízi utak elaknásítása olyan sikerrel járt, hogy a japán hajók képtelenek voltak bármilyen összeköttetést fenntartani a szigetek és az ázsiai kontinens között.

Júliusban Carl Spaatz tábornok, az amerikai légierők főparancsnoka több ízben felhívást intézett Japán népéhez, és figyelmeztette őket, hogy minél sürgősebben hagyják el a nagyobb ipari központokat, mert még súlyosabb támadások fognak következni. Ekkor már csaknem naponként 600-as kötelékekben trmadtak az amerikai gépek, és japán részről a védekezés mind hatástalanabbá lett. A B-29-esek pusztításának eredményeit a New York Times cikke a következőkben foglalta össze:

Carl A. Spaatz, az Egyesült Államok stratégiai bombázókötelékeinek a főparancsnoka jelentette, hogy a Mariam-szigetekről, Indiából és Kínából a B-29-esek 32 612 felszállást végeztek, és Japán különböző célpontjaira 169 421 tonna súlyú bombát dobtak 14 hónap leforgása alatt. A B-29-es bombavetők 59 japán város hadiüzemeinek igen jelentős részét szétrombolták. Ellenséges vizekbe hajítottak 12 049 aknát, és lelőttek 2285 japán repülőgépet.

Az amerikai nehézbombázók vesztesége 437 B-29-es volt. Egy-egy gép legénysége átlagosan tizenegy ember, és 297 volt azoknak a gépeknek a száma, amelyeknek legénységét nem sikerült megmenteni. A lelőtt bombázók legénységéből mintegy 600-an maradtak életben és menekültek meg.

A nehézbombázók több mint 160 millió kilométert repültek a japán célpontok elleni támadásaik közben. A támadások célja az volt, hogy a hadsereget fegyverletételre kényszerítsék, mielőtt csapataink partra szállnak Japánban.

A B-29-esek egyenként átlag 10 tonna súlyú bombát vittek magukkal. Spaatz tábornok vezérkarának becslése szerint az ipari célpontok ellen intézett támadások 60 százalékkal csökkentették a japán repülőgépgyártást

és 15 százalékkal az acéltermelést. A bombázások következtében csaknem teljesen elpusztultak az ország olajfinomítói.

A jelentés szerint 581 nagyobb hadiüzemet vagy teljesen elpusztítottak, vagy igen súlyosan megrongáltak.

A B-29-es nehézbombázók támadásai 1944. március 28-án kezdődtek, és egyik fontos eredményük az volt, hogy csaknem teljesen megszüntették a japán tengerentúli hajózást.

Spaatz tábornok összefoglaló jelentéséből kitűnik, hogy a hadtörténelemben még egyszer sem fordult elő, hogy egyetlen fegyvernem ilyen kis veszteségek árán ilyen nagy eredményeket ért volna el.

Nagy szerep jutott a Japán elleni légitámadásokban a Mustang és Thunderbolt típusú távolsági vadászgépeknek is. Ezek a gépek a Japán elleni légitámadások idején 8012 felszállást hajtottak végre, és több mint 38 000 órát repültek. Elpusztítottak vagy megrongáltak 1047 ellenséges repülőgépet; saját veszteségünk 107 volt.

A légitámadások elsősorban Japán hadiiparát pusztították el. Az utánpótlási vonalak elleni harcot a Csendes-óceán végtelen hajózási útvonalain az amerikai haditengerészet tengeralattjárói végezték. A tengeralattjáróknak fontos szerep jutott a tengeri csatákban, főként felderítésben. A legfontosabb szerepük mégis az volt, hogy igen nagy számban süllyesztették el az ellenség utánpótlását szállító hajókat. Amerikai tengeralattjárók már a háború elején is gyakran harcoltak a japán partok közvetlen közelében, sőt gyakran behatoltak a japán kikötőkbe. Robert Casey, a bűvárhajóharcról írt könyvében a következő izgalmas részleteket beszéli el:

A japán partok közelében jártunk, mikor a fedélzeten, megfigyelőszolgálat teljesítése közben nagy fekete foltot vettem észre az éjszakában. Eleinte azt hittem, hogy egy kisebb sziget. A térképen azonban nyoma sem volt szigetnek azon a környéken, legalább 80 kilométeres távolságban. Szóltam a hajó parancsnokának. Figyelmesen nézte ő is a fekete foltot, azután megszólalt:

„Nem lehet sziget, mert mozog. Gyerünk közelebb.” Amikor a tengeralattjáró egészen közel ért, láttuk, hogy a fekete folt egy hatalmas méretű olajszállító-tankhajó volt. A hajó mélyen a vízbe süllyedt, látszott, hogy teli rakománnyal halad és a jelek szerint egyedül.

Kilőttük az első torpedónkat, de rosszul céloztunk, és már éppen készültünk kilőni a másodikat, amikor észrevettük, hogy nagy hibát

köveltünk el. A hajó mögött egy torpedóromboló rejtőzött, amely a fontos rakományt szállító hajót kísérte, és már rohant is felénk, több mint 30 csomós sebességgel.

Alámerültünk, amilyen gyorsan csak tudtunk. Vártuk, hogy a tengeralattjárók legfélelmetesebb ellensége, a mélységi bomba végezzen velünk. Szerencsére a víz alatti bombák egyre távolabb robbantak tőlünk. Víz alatt maradvá, olyan gyorsan haladtunk, amennyire csak tudtunk. A romboló továbbra is ott dobálta le a bombákat, ahol a víz alá bukni látott bennünket.

„Gyerünk fel!” – adta ki a rendelkezést a kapitány. Az egyik tisztnek ez nem nagyon tetszett, és aggodalmasan kérdezte, hogy vajon Brockman kapitány nem hallotta-e a mélységi bombák robbanását.

„Persze hogy hallottam – mondta. De az a pléhskatulya tőlünk jó messze dobálja a bombákat, és bennünk nem tehet semmi kárt.” A felszínre érve szétnéztünk, és azonnal láttuk, hogy Brockman

kapitánynak tökéletesen igaza volt. A romboló a mélységi bombákat még mindig szorgalmasan hajigálta a vízbe, ott, ahol néhány perccel azelőtt lemerültünk.

„Ne törődjeteK vele – mondta a parancsnok. – Kilövésre felkészülni! Másodikkal tűz! Harmadikkal tűz!”

A tankhajót két torpedó is telibe találta, és pillanatok alatt hatalmas lánggal égni kezdett. Megint alámerültünk, s a romboló hamarosan újra fölöttünk volt. Idegesen számoltuk a közelünkben felrobbanó bombákat, de szerencsére nagyobb baj nem történt. Ekkor újra felbuktunk a felszínre.

Már a periszkópon keresztül láttuk, hogy a romboló körbe-körbe jár az égő és süllyedő tankhajó körül, bizonyosan igyekezett fedélzetre venni az égő hajóról menekülő tengerészeket. A közelébe lopakodtunk, és mikor elég közel voltunk hozzá, ráeresztettünk egy torpedót. Nem talált, de a rombolónak, úgy látszik, elég volt a mulatságból, gyorsan megfordult, és eltűnt a partok irányába.

Másnap reggel egészen közel mentünk a partokhoz. Az idő derült volt és a tenger alig mozgott. Lassan haladtunk előre a felszínen, s egyszerre a közeli kikötőből, egy lapos földnyelv mögül előbukkant egy romboló. Már egészen közel járt hozzánk, de nem vett észre bennünket. Olyan szerencsés célpontot mutatott, hogy gond nélkül célba vehettük. A torpedó célba talált, és a romboló kettétörve percek alatt elsüllyedt.

A rombolót a kikötőből talán azért küldték ki, hogy utánunk kutasson. Nem volt szerencséje, és a találat olyan váratlanul érte, hogy rádión aligha

adhatott rólunk jelentést. Így vettük magunknak a bátorságot, és alámerülve behatoltunk a kikötőbe.

Egy ideig csöndben kuksoltunk, hajónkat gyengéden ráfektettük a kikötő homokos talajára. Felettünk a víz magassága 10-15 méternél nem lehetett több. Később periszkópunk segítségével óvatosan körülnéztünk, és örömmel láttuk, hogy a kikötő vizén horgonyzó hajókból bőven jut számunkra zsákmány. Néhány csapatszállító és egy tankhajó éppen indulóban volt egy cirkáló kíséretében. Mi azonban egy nagyobb csapatszállítónak használt óceánjárót szemeltünk ki áldozatul. Ez, amely Yokohama és több csendes-óceáni kikötő között szokott közlekedni, zsúfolásig tele volt katonákkal.

Nem vesztegettük az időt, és amikor a cirkáló kitisztult a kikötőből, beleeresztettünk néhány torpedót az óceánjáró oldalába. A hatalmas hajó csaknem olyan gyorsan elsüllyedt, mint ahogyan mi a víz alá buktunk.

A következő percekben pokoli zűrzavar támadt a kikötőben. Rombolók és őrhajók száguldoztak fel s alá, és összevissza dobálták a tenger vizébe a mélységi bombákat. Az első majdnem eltalált bennünket. Vészesen oldalra dőlünk, és a hajó belsejében kimondhatatlan volt a zűrzavar. Nagyobb baj, szerencsére nem történt, és folytattuk tovább az utat a víz színe alatt. Kijutottunk a kikötőt a nyílt tengertől elválasztó szűk csatornán. A vízáramlás is nekünk kedvezett, úgyhogy legalább hétszomónyi sebességgel haladtunk. Kinn a nyílt tengeren a felszínre emelkedtünk, és a legénység néhány tagja búvárruhába öltözve megvizsgálta a hajó oldalát és fenekét, de a bombák alig okoztak számottevő kárt.

Brockman kapitány ekkor elhatározta, hogy visszamegyünk, ha nem is a kikötőbe, de legalább a kikötő bejáratához. A szerencse ezen a napon igencsak mellénk szegődött. A közelünkben egy teherhajó haladt, kíséret nélkül. Ez volt a legkönnyebb célpont, amellyel utunkon eddig találkoztunk. Brockman a parancsnoki hídról figyelte, míg a hajó elsüllyedt, azután megelégedéssel kijelentette:

„Mára elég is lesz. Vissza Honoluluba.”

A tengeralattjárók parancsnoksága, amit rövidítve csak Comsubpacnak emlegettünk, némi csodálkozással értesült arról, hogy máris útban vagyunk hazafelé. A japánok hajónk elmerülését jelentették, amiben azért volt némi logika.

Az amerikai tengeralattjárók csaknem teljesen elpusztították a háború végéig a japán kereskedelmi flottát. A háború kitörésekor Japánnak 7 millió BRT-nyi kereskedelmi hajóhada volt. A háború végén alig több mint

egymillió BRT maradt belőle, beleértve az apró parti gőzösöket is. Hajótér hiányában a japán parancsnokság képtelen volt kellő utánpótlással ellátni az ázsiai kontinensen és Kelet-Indiában meghódított területeket. A kereskedelmi hajók igen nagy többségét a tengeralattjárók pusztították el.

Az amerikai tengeralattjáró-flotta parancsnoka, Charles A. Lockwood altengernagy, 1945. augusztus 30-án kiadott összefoglaló jelentése szerint a tengeralattjárók a Csendes-óceánon a következő fajtájú és számú hajókat süllyesztették el:

ELSÜLLYESZTETT HADIHAJÓK

Repülőgép-anyahajó	4
Cirkáló	18
Romboló	55
Tengeralattjáró	2
Műhelyhajó	3
Egyéb	85
Összesen	167

ELSÜLLYESZTETT KERESKEDELMI HAJÓK

Tankhajó	116
Csapatszállító	167
Tehergőzös	704
Egyéb	102
Összesen	1089

Az elsüllyesztett japán hajók száma együttesen tehát 1256 volt. Ehhez hozzáadhatjuk még azt a háromszázat, amelyről nem tudni biztosan, hogy elsüllyedt-e, vagy csak súlyosan megrongálódott.

A légítámadások és a tengeralattjárók által okozott veszteségek olyan nagy mértékben bénították meg Japán hadiiparát és utánpótlási lehetőségeit, hogy 1945 nyarán már kétséges volt, ki tud-e tovább tartani, akár még úgy is, hogy nem következik be az orosz hadüzenet és a két atomtámadás. Bonyolulttá tette a helyzetet, hogy a japán hadsereget nagyobb arányú katonai vereség nem érte. Mivel azonban hajói nem voltak az utánpótlás fenntartására, hadiipara pedig elpusztult, hiába volt majdnem teljesen ép és érintetlen a hadserege, veresége elkerülhetetlenné vált.

A győzelem

A HÁBORÚ VÉGE OLASZORSZÁGBAN

Olaszországban 1944-1945 telén a harci tevékenység csaknem teljesen szünetelt. A háború az előőrsök felderítőtevékenységére szorítkozott, de nagyobb arányú támadást egyik fél sem kezdeményezett. A tél vége felé, 1945 januárjában és februárjában, hírek terjedtek el, hogy a németek megkezdték Olaszország katonai kiürítését, de az Olaszországban működő szövetséges légierők parancsnoka, Ira C. Eaker tábornok ezeket a híreket cáfolta, mert a felderítők jelentése szerint a Brenner-hágón keresztül a forgalom csak a szokásos volt, és a repülőgépek sohasem jelentettek nagyobb csapatmozgásokat.

A szövetséges főparancsnokság áprilisban jelentette, hogy a németek ellen a lombardiai síkságon megindult a tavaszi offenzíva. A frontvonal ekkor még Bolognától délre húzódott. A szövetségesek a németeket a két szárnyon szorították vissza, de nagy nyomást gyakoroltak a front középső szakaszára is. Április 18-án Vergato és Toscanella esett el, majd 21-én Bologna. A németek különösebb ellenállás nélkül menekültek az Alpok felé. Parancsnokságuk szemlátomást attól tartott, hogy a szövetségesek bekerítik és elvágják az Adriai-tenger közelében harcoló 8. német hadsereget.

A német ellenállás napok alatt omlott össze. Winston Burdett így beszéli el az olaszországi német csapatok fegyverletételét 1945. április 29-én:

Az Olaszországban állomásozó német haderők a szövetséges főparancsnokság előtt feltétel nélküli megadással befejezték a háborút. Szicília meghódítása után majdnem húsz hónappal a németek vasárnap, április 29-én a kora délutáni órákban, helyi idő szerint pontosan 2.14-kor aláírták a feltétlen megadásról szóló fegyverszüneti okmányt. A fegyverszünet a mai napon helyi idő szerint délután 2 órakor kezdődött. A német csapatok parancsnokságát ekkor már Kesselring tábornagtól Heinrich von Bietinghof tábornok vette át.

A fegyverszüneti szerződés aláírása néhány perc alatt játszódott le a Casertában, a királyi kastély egyik termében. Az Észak-olaszországban harcoló német csapatok parancsnoksága már néhány nappal korábban

kérést juttatott el a szövetséges főparancsnoksághoz, hogy a harcot szeretnék minél előbb beszüntetni. Április 28-án egy szövetséges szállító-repülőgép zuhogó esőben szállt le délután négykor a casertai repülőtéren. Két polgári ruhába öltözött utasa volt. Az egyik magas, kék szemű, szőke, előreugró állú és feltűnően ideges férfi, a másik alacsony, sovány, sötét hajú és feltűnően nyugodt. A magas termetű férfi alezredes volt, aki von Bietinghof tábornok főparancsnok megbízásából jött, hogy aláírja a fegyverszüneti szerződést. Ez azt jelentette, hogy a szövetségesek előtt a német 10. és 14. hadsereg, ezenkívül az olaszok liguriai hadseregének csapatai is, tehát mintegy 600 ezer ember teszi le a fegyvert. Az alacsony, fekete és semmi idegességet el nem áruló tiszt egy őrnagy volt. Őt Karl Wolffe, az Olaszországban tartózkodó SS-csapatok főparancsnoka küldte. Wolffe parancsnokságához Észak-Olaszországban és Ausztria nyugati felében további 250 ezer ember tartozott.

A tárgyalásokat titokban kellett tartani. Részben ez a magyarázata, hogy a két német teljhatalmú megbízott polgári ruhában érkezett. Az olaszországi német csapatok két parancsnoka a saját elhatározásából döntött a haladéktalan fegyverletétel mellett, anélkül, hogy a német főparancsnokságot erről értesítette volna. A tárgyalások a királyi kastélyban késő délután kezdődtek. A szövetséges főparancsnokságot Morgan tábornok, a szövetséges hadak főparancsnokának, Sir Harold Alexander tábornagnak a vezérkari főnöke képviselte. Vasárnap reggelre Morgan tábornoknak sikerült meggyőzni a németeket arról, hogy szó sem lehet másról, mint feltétel nélküli fegyverletételről.

Az aláírás színhelyén már a filmriporterek kedvéért nyolc jupiterlámpát szereltek fel, és ezek éles fénnel világították meg a terem közepén levő hosszú asztalt, amely mögött a falon a Pó völgyének hatalmas méretű katonai térképe volt felfüggesztve. Az asztalon nem volt más, mint toll és tintatartó. A falakon az előbb említett Pó völgye térképén kívül még egy másik katonai térkép függött, amely Bécset ábrázolta. A terem mennyezetét a különböző olaszországi tartományok címerei díszítették, és, mint egy máris elmúlt korszak emléke, a fasiszták jelvénye, a bárd és a vesszőnyaláb. Délután két óra volt, és a teremben hivatalos buzgósággal járkáltak fel s alá a vezérkari tisztek, akik előkészítették a formális megadás külsőségeit. Öt perccel két óra után a terem jobb oldali ajtaja kinyílt, és sorra bejöttek a szövetségesek főtisztjei. Közöttük több amerikai és brit tábornok, ellentengernagy, valamint a légierők egy tábornoka. Utolsónak Morgan tábornok érkezett. Külső megjelenése egy brit tábornok jellegzetes képét mutatta... vörösös volt arcának színe, vonásai semmi

indulatot el nem árultak, egész lényéből nyugalom áradt. Mellettem egy angol újságíró megjegyezte: „Mintha csak Haig tábornagyot látnám. Különös, egészen különös.”

Az asztaltól balra lévő ajtó kinyílt, és belépett rajta a két német küldött. Egyetlen pillanatra mindkettő félszeg mozdulattal megállt, és mereven nézett az asztalra tett tintatartóra. Az alezredes mereven bámult a jupiterlámpákba. Kék szeme haragosan izzott, miközben végignézte a megjelenteket. Látszott, hogy megfeszülnek nyakán az izmok. Két kezét ökölbe szorította a háta mögött. Egyenesen, feszesen állt, mint igazi katona, mikor Morgan tábornok az asztal másik oldaláról tetőtől talpig végigmérte. Az apró termetű, sötét arcú és hajú német őrnagy most is rendíthetetlen nyugalommal állt helyén.

Morgan tábornok kezdett el beszélni nyugodt, szenvtelen hangon:

„Ön, tehát, alezredes úr hajlandó aláírni a fegyverletételi okmányt von Bietinghof tábornok megbízásából, és Ön, őrnagy úr hajlandó ugyanezt megtenni Vogt tábornok megbízásából? Feleljenek, kérem!” Az alezredes erre rekedtes hangon megszólalt: „Ja!” Az apró német pedig ennyit mondott: „Jawohl” – miután a kérdés szövegét lefordították nekik.

Morgan tábornok ekkor így folytatta:

„Alexander tábornagy megbízott azzal, hogy a fegyverletételi okmányt az ő nevében aláírjam. A német csapatok megadása greenwichi idő szerint déli 12 órakor lép életbe, 1945. május 2-án. Most felszólítom Önöket, hogy írják alá az okmányokat. Azután majd én írom alá.”

Az alezredes fokozódó idegességgel hallgatta Morgan tábornok szavait. Mintha csak most érezte volna át, mit jelent az olaszországi német hadsereg és az egész birodalom további sorsa szempontjából a teljes és visszavonhatatlan vereség. Lehetséges, hogy a jupiterlámpák könnyörtelen fénye is bosszantotta és növelte dühét. De bármit érzett is, önuralmát végig megtartotta. Rekedtes hangján megszólalt, és közölte a tolmáccsal német nyelven, hogy főparancsnokától csak korlátozott mértékben kapott megbízatást. A részére engedélyezett határt túllépte, de feltételezi, hogy azzal, amit tett, a főparancsnok is egyet fog érteni, bár ebben teljesen biztos nem lehet.

Az alezredes szavaira Morgan tábornok így felelt: „Ezeket a megjegyzéseket elfogadjuk.”

A németek aláírták a fegyverszüneti okmány öt példányát. Utánuk Morgan tábornok következett, majd a németek azonnal elhagyták a termet. Ekkor 17 perccel múlt el 2 óra, és ezzel az egész ceremónia befejeződött.

A német hadsereg első vonalai ugyanazok az alakulatok voltak, amelyek ellen Salerno óta harcoltunk. Nem lehet megállapítani pontosan, hogy a fegyverletétel pillanatában mennyien lehettek, de amikor a szövetségesek támadása elkezdődött, a németeknek 22 teljes hadosztálya harcolt Olaszországban. A szövetséges főparancsnokság becslése szerint az olasz földön tartózkodó német csapatok összlétszáma 600 ezer fő volt.

A HÁBORÚ VÉGE NÉMETORSZÁGBAN

Április első heteiben Berlin lakossága a gyakori bombázások következtében romba dőlt házak között rémülten várta a háború végét. „Miért nem nyomulnak előre gyorsabban az amerikaiak, hogy megmentsenek bennünket az oroszoktól?” – kérdezték, de a kérdésre nem volt felelet. A berliniek pontosan emlékeztek, mi történt Sztálingrádnál.

A Vörös Hadseregnek Berlin elfoglalásáért vívott harcairól egy orosz haditudósító a következő részleteket jegyezte fel:

Soha nem fogjuk elfelejteni azt az éjszakát, amikor hidászaink gyors egymásutánban 23 hidat építettek az Oderán. A tankok zúgva és dübörögve keltek át a hidakon, és az úton mindenütt hatalmas porfelhőt vertek fel.

Nyugat felé egyre nagyobb tüzek világították meg a látóhatárt, és repülőgépeinkről ledobott világítóbombák erős fénye pontosan megmutatta a német front minden kis részletét. Reggel hét órakor már egészen kivilágosodott. Körös-körül mindent por és sűrű füst borított. Előttünk a domb legmagasabb pontján a reggeli szél vörös zászlót lengetett, amelyet Nyikolaj Gyerevenko hadnagy tűzött ki.

Berlin közvetlen közelében a németek hihetetlenül bonyolult lövészárorendszer építettek ki. A falvak minden házát, de különösen a vasútállomásokat lövészárkokkal körülvett erődökké alakították át.

Később a tavaszi nap melegen sütött, de a füst és a por még tűrhetlenebbé vált. Mellettünk árkászok vonultak el, hogy megint valamit felrobbantsanak.

Berlin fölött különösen sűrű volt a por és füst. Oroszország, Ukrajna, Belorusszia, Grúzia, Örményország, Azerbajdzsán, Üzbegisztán, Kazahsztán, Kirgízia, Litvánia, Lettország és Észtország küldték el csapataikat, és mindnyájan Berlin felé vonultak.

Por, por, por... nem lehetett ivóvízhez jutni, minden kiégett, sehol egyetlen kút. De nem számít. Útban vagyunk Berlin felé száraz torokkal és

kicserepedett ajakkal. Az útjelző táblákon látjuk, hogy a távolság kilométerről kilométerre csökken. Nehézágyúk dörögnek közelünkben, és adják le első lövéseinket Berlin belső területeire.

Egy másik orosz feljegyzés így szól:

A házak falán Göbbels felhívását láttuk, amelyet sietve, fehér festékekkel mázoltak fel: „Minden németnek védenie kell a fővárost. A vörös hordákat meg fogjuk állítani Berlin falainál.” Rendben van, próbálják meg.

Hideg tavaszi eső kezdett szemerkélni. Bisdorf közelében láttam, amint egy üteg ágyúit tüzelni készülnek.

„A célpont?” – kérdeztem az üteg parancsnokát.

„Berlin belső városrészei, a Spree hidak, az északi és a stettini pályaudvar” – felelte.

Karórámra néztem. Április 22-e volt, pontosan reggel fél kilenc. Kilencvenhat nehézgránát zúdult Berlin középső városrészeire néhány perc leforgása alatt.

Ugyanebben az időben a nyugati szövetségesek csapatai az Elba partjáiig nyomultak. Április 27-én Richard C. Hottel amerikai haditudósító leírta az európai hadszíntér egyik legdrámaibb epizódját, az amerikai és a szovjet frontkatonák első találkozását:

Az amerikai és az orosz seregek találkoztak. A közvetlen kapcsolatot a két sereg között szerda délután fél kettőkor sikerült először megteremteni az Elba partján, északnyugatra Drezdától. Két fiatal amerikai tiszt vezetésével egy kisebb járőr találkozott először a Vörös Hadsereg előőrseivel. Az amerikaiak dzsipjeiken ülve indultak felderítőútra, azzal a paranccsal, hogy igyekezzenek kapcsolatot teremteni az oroszokkal. Már napok óta tudtuk, hogy közel vannak, de nem ismertük a pontos hollétüket. Bradley tábornok egy héttel korábban kiadta a parancsot, hogy az 1. hadsereg szüntesse meg a további előrenyomulást. Nem akarta, hogy a két hadsereg felderítés nélkül, véletlenül bukkanjon egymásra, mert félt, hogy az esetleges tévedések tragikus incidenseket szülhetnek. Ezért az amerikai hadosztályok megálltak a Fulda folyó partján, és várták, mikor látják feltűnni az első orosz katonákat a folyón túl levő dombok tetején. De, úgy látszik, az oroszok parancsnokát hasonló megfontolások vezették, és csapatait hasonlóképpen megállította az Elbánál. A két hadsereg között 30-35 kilométernyi széles területsáv volt, ahova sem mi, amerikaiak, sem az

oroszok nem nyomultak be. Kedden az amerikai parancsnokság dzsipőrzásokat küldött ki, hogy derítsék fel az előttünk elterülő terepet. A dzsipek közvetlen, poros mellékutakon haladtak; mindenütt menekülő polgári lakossággal találkoztak. A németeket páni félelem fogta el az oroszok közeledésére, s ezért menekültek. A dzsipőrzások gyakran láttak csoportosan fegyveres német katonákat, anélkül azonban, hogy fegyvereiket egyetlenegyszer is használták volna.

Az amerikai előőrs Kiesében fedezte fel az oroszokat. Néhány órával később a 69. hadosztály hadnagya Torgauban kúszva ment át az Elbán átvezető, de a németek által felrobbantott híd roncsain. A túlpartról orosz tisztek hasonlóképpen a hídroncsok között kúszva közeledtek. Az oroszok csatlakoztak a fiatal amerikai hadnagyhoz, és dzsipjén jutottak el az amerikai hadosztály parancsnokságára.

Ilyen egyszerűen, minden látványos külsőség nélkül folyt le a nagy történelmi esemény. Később az amerikai és az orosz hadosztályok és hadseregek parancsnokai is találkoztak, összejöttek, de mégiscsak helyénvalóbb, hogy első ízben a harcoló csapatok tagjai közt történt meg a találkozó.

Azokban a napokban, amikor a Vörös Hadsereg elfoglalta Berlint, az a két ember, aki a világnak okozott szenvedésekért elsősorban felelős volt, méltó halálát lelte. Olasz partizánok elfogták Benito Mussolinit, amikor át akart szökni az Alpokon, semleges területre. A partizánok április 28-án Mussolinit agyonlőtték, és holttestét felakasztották a körülálló tömeg gúnykiáltásai közben.

Április 30-án a hamburgi rádió a következőket jelentette:

A Führer főhadiszállásáról jelentik, hogy a német nép vezére, Adolf Hitler, utolsó lehetéig harcolva a bolsevizmus ellen, elesett a Németországról vívott harcban ma délután főhadiszállásán, a birodalmi kancellária épületében.

Hitler holttestét nem találták meg, és sokáig kétséges volt, hogy vajon valóban meghalt-e? Sokan azon a véleményen voltak, hogy sokkal nagyobb büntetés lett volna számára, ha életben marad, és látja, hogy milyen szörnyű romlásba döntötte Németországot.

Május 2-án Berlin egész területe az oroszok kezébe került, és még ugyanezen a napon összeomlott a német hadvezetésnek az a terve is, hogy csapataik az Alpok közé vonulva folytassák a kilátástalan harcot. A következő napokban az északi és a keleti fronton kétfelhőnyi német

katona adta meg magát. A formális megadás május 7-én történt Eisenhower tábornok főparancsnokságán, Rheimsben.

A fegyverszüneti okmány aláírása Berlinben, a szövetségesek főhadiszállásán történt. A London Times tudósítója a következőképpen írta le a német fegyverletétel rövid ceremóniáját:

A szövetségesek főhadiszállására a kora reggeli órákban érkeztek meg Dönitz tengernagy megbízottai, hogy aláírják a feltétel nélküli fegyverletételről szóló fegyverszüneti egyezményt. Az egyezmény aláírása azt jelentette, hogy május 8-án, egy perccel éjfél után az ellenségeskedések Európában mindenütt megszűntek.

A fegyverszünet aláírásának napjáig a német katonai ellenállás teljesen összeomlott a Német Birodalom egész területén, de a fegyverszünet aláírása sok felesleges vérontást akadályozott meg Norvégiában, Csehszlovákia egyes részein, ahol a harcot német csapatok még mindig folytatták, és Franciaország atlanti-óceáni partján, ahol több helyőrség az utolsó napig sem adta fel a küzdelmet. A sors különös iróniájaképpen Dunkerque és kikötője, amelyet örök időkre emlékeztetessé tesz a brit hadsereg sikeres visszavonulása, a fegyverletétel napjáig a makacsul védekező náci helyőrség kezében volt.

A feltétel nélküli megadás alapján összeállított fegyverszüneti szerződést az a Gustav Jodl tábornok írta alá, aki tíz pontba foglalt tervet dolgozott ki Nagy-Britannia és Amerika megsemmisítésére, és aki a háború utolsó napjaiban lett a vezérkar főnöke, mint a távozó Guderian tábornok utóda.

A fegyverszüneti szerződés aláírása után Jodl tábornok szólásra emelkedett, és a következőket mondta németül:

„Csak annyit szeretnék kijelenteni, hogy ennek a szerződésnek az aláírásával a német nép és a német katonaság teljesen kiszolgáltatta magát a győztesek kényének-kedvének. Ebben a háborúban, amely öt évig tartott, mind a német nép, mind a német hadsereg nagyobb eredményeket ért el és többet szenvedett, mint a világnak talán bármely más népe és hadserege. Ebben a nehéz órában csak annak a reményemnek szeretnék kifejezést adni, hogy a győzők nemeslelkűen bánnak a legyőzöttel.” Jodl tábornok különös megnyilvánulására a szövetségesek jelenlévő főparancsnokai közül senki sem válaszolt.

A Jodl tábornokkal folytatott és két napon át tartó tárgyalások és az előzetes fegyverszüneti szerződés aláírása után vasárnap estére tervezték a feltétel nélküli fegyverletételt kimondó, végleges fegyverszüneti okmány

aláírását. A szövetséges főhadiszálláson megtettek minden előkészületet, de végül hajnali 2 óra lett, amire a szövetséges hatalmak valamennyi képviselője megjelent.

Elsőnek érkezett Bedell Smith tábornok, a szövetségesek vezérkari főnöke, aki a németekkel való tárgyalásokat irányította. Nyomban utána Carl Spaatz jött meg, az amerikai légierő európai kötelékeinek a parancsnoka, Sir Harold Burrough, a szövetséges tengeri flották főparancsnoka, továbbá Sir Frederick Morgan tábornok, aki 1943ban kapta meg a megbízatást a nyugati partraszállás haditervének kidolgozására.

Utánuk érkeztek aranyujtásos sötétkék egyenruhájukban az oroszok. A francia vezérkart S. Sevez tábornok képviselte. A vesztes német hadsereg nevében a szerződés végleges változatát Jodl tábornok és von Friedeberg tengernagy írta alá.

A fegyverszüneti szerződés szövege a következő volt:

1. Alulírottak a német főparancsnokság nevében hozzájárulunk a szárazföldi, tengeri és légi haderők feltétel nélküli megadásához, a Vörös Hadsereg és a szövetséges expedíciós haderők főparancsnokságának rendelkezése szerint.

2. A német főparancsnokság haladéktalanul elrendeli a német szárazföldi, tengeri és légi haderő valamennyi parancsnokának, hogy 1945. május 8-án, közép-európai idő szerint 23 óra 1 perckor a csapatok maradjanak azon a helyen, ahol éppen tartózkodnak, adják át minden fegyverüket és felszerelésüket a szövetséges legfőbb hadvezetőség megbízottainak; el ne pusztítsanak, meg ne rongáljanak egyetlen vízi vagy légi járművet, gépet vagy bármiféle harci felszerelést.

3. A német legfőbb hadvezetés megfelelő parancsnokokat köteles kinevezni, akik felelősséggel tartoznak azért, hogy a Vörös Hadsereg és a szövetséges expedíciós haderő főparancsnokai által előírt parancsokat és rendelkezéseket teljesítsék.

4. A jelen szerződés nem szolgálhat akadályul, hogy Németország számára az Egyesült Nemzetek a későbbiekben megállapítandó új és a jelen okmányban foglaltaktól eltérő fegyverszüneti szerződést állapítsanak meg.

5. Abban az esetben, ha a német főparancsnokság vagy a haderő bármely része ellene szegülne a jelenleg megállapított feltétlen megadásnak, a Vörös Hadsereg és a szövetséges expedíciós haderők parancsnoksága mindazokat a büntetőlépéseket megteszi, amelyeket szükségességeknek lát.

6. A szerződés szövegét orosz, angol és német nyelven kell leírni, további értelmezés alapja csak az orosz és az angol szöveg lehet.

Kelt Berlin, 1945. május 8-án

Moszkvában május 9-én Sztálin marsall a következő napiparancsot adta ki:

A német főparancsnokság küldöttei 1945. május 8-án írták alá a fegyverszüneti okmányt, amely kimondja a német haderők feltétel nélküli kapitulációját.

A Nagy Honvédő Háború, amelyet a Szovjetunió népei viseltek a német fasiszta agresszorok ellen, teljes győzelmünkkel ért véget. Elvtársak, a Vörös Hadsereg és a Vörös Haditengerészet katonái, őrmesterek, altisztek, tisztek, tábornokok, tengernagyok és marsallok, fogadjátok szerencsekívánataimat most, a harcunk végén. Elrendelem, hogy a Németország fölött aratott győzelem alkalmából ma, a győzelem napján, május 9-én, 22 órakor hazánk fővárosában, Moszkvában, ezer ágyú harminc üdvlövése hirdesse a Vörös Hadsereg bátor csapatainak, a Flotta hajóinak és tengerészeinek fényes diadalát.

Örök dicsőség a hősöknek, akik elestek hazánk szabadságáért és függetlenségéért vívott harcunkban.

Eljen a győzedelmes Vörös Hadsereg és a Flotta!

VI. György angol király a következő üzenetet küldte Eisenhower tábornoknak és az amerikai fegyveres haderőnek:

Tábornok Úr! Tizenegy hónappal ezelőtt az Ön parancsnoksága alatt indultak el a szövetséges expedíciós haderők az Angol Csatornán keresztül, és útjukra elkísérte őket sok nemzet sok millió fiának buzgó imádsága.

Az expedíciós haderő feladata az volt, hogy megsemmisítse a német haderőket Nyugat-Európában, és felszabadítsa a leigázott népeket.

Az egész világ tudja, hogy szüntelen tartó nehéz harcok után az expedíciós hadak a történelemben példátlan pontossággal teljesítették megbízatásukat.

Népeim nevében kérem Önt, mint főparancsnokot, hogy közölje a parancsnoksága alatt álló haderő minden csapatával és minden tagjával, milyen csodálattal néztük azt a bátorságot és eltökéltséget, amellyel az Ön bölcs vezetése alatt sikerült kivívni a teljes és az ellenségre nézve megsemmisítő győzelmet.

Külön megkérem, hogy szerencsekívánataimat juttassa el az Ön parancsnoksága alatt szolgáló katonáimhoz, akik az egész hadjárat alatt olyan bátran és önfeláldozóan harcoltak, hogy ezzel örök időkre kiérdemelték honfitársaik megbecsülését.

Londonban Churchill miniszterelnök a győzelem napján a késő esti órákban összegyülekezett tömeghez ezeket a szavakat intézte:

Most arra kell gondolnunk, hogyan építjük újjá az elpusztult tűzhelyeket és otthonokat, és hogy miként tehetjük országunkat olyan helyé, ahol mindenki megtalálja munkáját és megélhetését. Ebben az órában hálával kell gondolnunk nagy szövetségesünkre, az Egyesült Államokra, amelyet olyan aljas és áruló módon támadott meg távol-keleti ellenségünk, Japán. Ezt a háborút tovább kell folytatnunk, és szövetségeseink mellett hűségesen kitartunk a végső győzelemig.

A most kivívott győzelmet nem igényelheti magáénak az országnak egyetlen pártja vagy osztálya sem, mert ezt a győzelmet a nagy és dicső brit nemzet vívta ki. Mi voltunk az elsők, akik kardot rántottunk, hogy szembeszálljunk a zsarnoksággal. Egy ideig egyedül néztünk farkasszemmel a leghatalmasabb katonai szervezettel, amelyet a világ valaha látott. Egyedül kellett állnunk a sarat teljes esztendeig.

Álltuk is, és vajon, akadt-e akár csak egy ember is, aki megadásra gondolt volna?

A tömeg hatalmas zúgással válaszolt: „Nem!”

Elvesztettük-e egy pillanatra is önbizalmunkat? – kérdezte tovább a miniszterelnök.

„Nem!” – felelt újra a tömeg. Majd így folytatta:

Hulltak ránk a bombák, de soha senki, férfi, asszony vagy gyermek egy percre sem gondolt arra, hogy feladja a harcot.

London népe átélte és kibírta a legnagyobb megpróbáltatásokat is. A halál sötét völgyéből tértünk vissza, és bátorságunkat az egész világ megcsodálta.

Az évek múltával nemcsak itt Angliában, hanem mindenütt a világon, ahol a szabadság szava megszólal az emberi szívekben, vissza fognak emlékezni arra, amit tettünk, és ezt mondják: „Ne essetek kétségbe. Ne térjete ki az erőszak és a zsarnokság elől, szálljatok vele szembe, és ha kell, haljatok meg a szabadságért.”

A washingtoni Fehér Házból Harry S. Truman a következő hivatalos közleményben jelentette be Amerika népének a szövetségesek győzelmét:

A szövetséges hadseregek önfeláldozó, nehéz harcok után Isten segítségével legyőzték Németországot, és hadseregét feltétel nélküli megadásra kényszeríténék. A nyugati világ megszabadult azoktól a gonosz erőktől, amelyek öt éven keresztül, sőt ennél hosszabb idő óta is millió és millió szabadnak született embert fosztottak meg szabadságuktól és életüktől. A szövetséges haderők visszaadták az elnyomott népek szabadságát, amelyeknek lelkét és akaratát az elnyomók soha nem tudták bilincsben tartani.

Még sok tennivalónk van. A Nyugaton kivívott győzelem után győznünk kell Keleten is... Azt szeretném, ha a következő vasárnap, május 30-a egész Amerika számára a hálaadó imádság napja lenne.

A HÁBORÚ VÉGE, JAPÁNBAN

A japán hadsereg 1944 végén Dél-Kínában támadásra indult. A japánok elfoglalták Liucsout és néhány előretolt légi támaszpontot, ahonnan az amerikai légi haderő bombázói ismételten támadásokat intéztek a japán flotta és a szárazföldi csapatok ellen. A japán támadás nem sokáig tartott és nem ért el nagy eredményeket. A kínaiak ellentámadásba kezdtek nem sokkal azután, hogy Nyugat-Európában a harcok befejeződtek.

Japánban 1945 nyarán már minden jel arra mutatott, hogy az ország ellenállóképességének vége nincs messze. Tokió házainak és különösen ipartelepeinek legnagyobb része elpusztult. Legtöbb esetben a bombázások nyomán keletkezett tűz áldozata lett, és a pusztulás helyén csak üszkös romok emelkedtek az égnek. A fővároson kívül az ország legtöbb ipari központját hasonló vagy még rosszabb sors érte. Az amerikai légierő parancsnoksága ismételten figyelmeztette a nagyobb városok lakosságát, hogy ha életüket meg akarják menteni, sürgősen költözzenek el.

Halsey tengernagy 3. hajóhadának csatahajói és kisebb egységei minden különösebb ellenállás nélkül közelítették meg a japán partokat, és pusztító erejű bombázásokat hajtottak végre. Anyahajókról felszálló repülőgépek a kikötőkben szétbombázták és elsüllyesztették a japán hadi- és kereskedelmi flotta még néhány megmaradt hajóját. A B-29-esek aknákkal szórták tele a parti vizeket, bombáik szétrombolták a vasútvonalakat és pályaudvarokat. Japánban állandóan kormányválság volt, a császár és

tanácsadói új és új emberekkel kísérleteztek, de mindez semmit nem használt a feltartóztathatatlanul közeledő vereség ellen.

Július 17-én a brit flotta nagy erejű egységei csatlakoztak Halsey tengernagy hajóhadához, és még kegyetlenebb módon kezdték meg a japán partok bombázását. Július 22-én érkeztek meg a Fülöp-szigetekre az európai harcterekről a távol-keleti csataterekre irányított első csapatok. Július 26-án, miközben a szövetségesek a Berlin melletti Potsdamban tanácskoztak, még egy utolsó figyelmeztetéssel fordultak Japán népéhez. De a figyelmeztetés nem használt, és a japán császár elvakult katonai tanácsadói még mindig folytatták a teljesen kilátástalan harcot.

Ez annál meglepőbb volt, mert előzőleg a japánok már bizonyos kísérleteket tettek orosz közvetítéssel a háború befejezésére. Minthogy azonban a tokiói rádió hivatalosan is közölte, hogy a japán kormány nem hajlandó elfogadni a potsdami nyilatkozat feltételeit, a harc tovább folyt, és augusztus 6-án következett be a nagy fordulat, amikor egy magányos repülőgép nagy magasságban szállt el a 343 ezer főnyi lakosú Hiroshima fölött, és ledobta a háborúban első ízben használt atombombát, amelynek hatóereje húszezer tonna súlyú TNT erejével ért fel.

Német tudósok 1940-től Németországban és Norvégiában felállított titkos műhelyekben keresték az atombomba titkát. De ugyanilyen céllal és sokkal nagyobb felkészültséggel láttak hozzá amerikai és külföldi származású tudósok az Egyesült Államokban is a nagy titok felfedezéséhez. A félelmetes fegyvert először a szövetségeseknek sikerült előállítani. A Hirosimára ledobott atombomba néhány perc alatt sűrű füst- és porfelhőbe borította az egész várost. A robbanás hatására az épületek hatvan százaléka elpusztult. Truman elnök az első atombomba ledobása után újabb ultimátumban szólította fel a japánokat a fegyverletételre. Amikor erre sem érkezett felelet, augusztus 9-én, egy amerikai repülőerőd a második atombombát is ledobta, ezúttal Nagaszakira.

William E. Laurence, a washingtoni hadügyminisztérium tisztviselője, mint megfigyelő vett részt a bombázót elkísérő utasszállítón a Nagaszaki elleni támadásban. Megfigyeléseit így rögzítette:

Pontosan 12 óra volt, amikor Nagaszaki fölé érkeztünk. A bombát ledobó gép pilótája rádión figyelmeztetett bennünket, hogy tegyük fel az előre elkészített fényvédő szemüvegeinket, mert a bomba ledobására néhány percen belül sor kerül. A bombázó egészen közel, alig egy kilométernyi távolságra repült tőlünk.

„Ott indul!” – kiáltotta valaki a repülőgép utasai közül.

The Great Artiste volt a neve annak a B-29-es bombázónak, amely Nagaszakira dobta le a második atombombát. Ekkor már mindnyájan láttuk, hogy valami kisebb fekete tárgy vált ki a gép testéből,

Pilótánk, Bock kapitány gyorsan megfordította a gépet, hogy minél jobban eltávolodjunk, a bomba felrobbanásának helyétől. Az ejtőernyővel ledobott bomba jó néhány perc múlva érte el azt a körülbelül 300 méteres magasságot, ahol a számítások szerint fel kellett robbannia, és így a ledobásának helyétől jó néhány kilométernyire tudtunk eltávolodni. Amikor felrobbant, legelőször a sötét, majdnem teljesen fekete üvegű szemüveg védőhatása ellenére irtózatos erejű fényvillanást észleltünk.

A szemüveget levettük, de továbbra is különös, kísérteties fény töltötte be a repülőgép kabinját, és körülöttünk mindent, alattunk a földet és fenn az eget s a felhőket. Ennek a különös fénynek kékeszöld színe volt. A levegő hullámaival együtt érkező, mély bűgású hanggal együtt – mintha igen nagy kaliberű ágyúkat sütöttek volna el – heves viharhoz hasonló légnyomás rázta meg a repülőgépet. A gép továbbra is fenntartotta sebességét, de érezni lehetett, hogy a rettenetes nyomás hatása alatt az egész teste remeg.

Gyorsan igyekeztünk eltávolodni a bomba robbanásának színhelyétől, de mindnyájan jól láttuk azt az elképzelhetetlenül nagy füstoszlopot, amely lángnyelvek kíséretében a robbanás után alig egy perccel 3000 méter magasba emelkedett, hihetetlen gyorsasággal.

A repülőgép pilótája most újra megfordította a gépet. A közvetlen veszedelem elmúlt, és újra Nagaszaki felé repültünk, hogy megfigyeljük a bomba robbanásának hatását. Körülbelül negyvenöt másodpercig tartott, a megfigyelők pontos adatai szerint, akik a repülőgép farkában ültek, amíg a meteor gyorsaságával emelkedő füstoszlop a körülbelül 3000 méteres magasságban haladó repülőgéppel egyenlő szintet ért el.

A füst- és tűzoszlop gyorsan továbbemelkedett, és megbízható mérések szerint 12 ezer méter magasságot ért el. Majd a tetején nagyon nagy, leginkább gombához hasonlítható füstfelhő terjedt szét a sztratoszféra magasságában. A füstfelhőben a füst és a láng szüntelenül kavargott, különösen a magasban, ahol vízszintes irányban szétterjedt, gyors egymásutánban fehér színű gejzírekhez hasonló ködoszlopok és óriási méretű lángnyelvek csaptak ki belőle. Helyenként elefántcsontszínű, másutt élénk rózsaszín és narancssárga volt. Közben az egész jelenség még feljebb emelkedett, és a végén, amikor megállapodott, elérte a 20 ezer méteres magasságot.

Amikor a gombaszerű hatalmas füstfelhő felemelkedett, és elvált a robbanás helyén még mindig ott meredező óriási méretű füstoszloptól, újabb, ezúttal kisebb és szintén gomba alakú felhő kezdett kialakulni, mintha a mesebeli sárkány levágott fejének helyén új fej nőtt volna.

A sztratoszféra húsz kilométeres magasságában a gombafejhez hasonló óriásfelhő néhány perccel később virág alakot vett fel, és a szirmai szétnyíltak. A szirmok kívül elefántcsont-, belül rózsaszínűek voltak. Ekkor körülbelül háromszáz kilométernyi távolságban lehettünk a robbanás színhelyétől, és az apokaliptikus szörnyűség még mindig tisztán látszott a derült nyári fényben.

Augusztus 8-án, a Szovjetunió hadseregei átlépték Mandzsúria határát. Japán kormánykörök az orosz támadástól már régen tartottak; most, hogy a támadás a két atombomba által okozott rettenetes pusztítással együtt következett be, ez a két csapás megadta a kegyelemdőfést a japán ellenállásnak. Marcus Dufliel a New York Herald Tribune-ben a következő részleteket közölte azokról a pusztításokról, amelyet az atombomba felrobbanása Hirosimában okozott:

Bár a háború már egy hónappal ezelőtt befejeződött, a városban még mindig sokan halnak meg azoknak az utóhatásoknak következtében, amelyeket az atombomba robbanása idézett elő. Japán becslés szerint naponta még mindig százan halnak meg az atombomba áldozataiként. Eddig a bomba robbanása következtében 126 ezer ember halt meg, további 40 ezer eltűnt, és ezeknek nagyobb részét is halottaknak kell tekinteni.

Azok az amerikai újságírók, akik meglátogatták Hirosimát, a város pusztulását sokkal szörnyűbbnek találták, mint a leginkább szétbombázott európai városokét. A közönséges bombák hatása össze sem hasonlítható az atombombáéval. Hirosimában legalább hét-nyolc kilométeres területen minden épület a föld színével vált egyenlővé, legfeljebb néhány betonfal áll, de az is csak a földtől egy-két méter magasságban.

A bomba robbanásának pillanatában a becslések szerint tízezer ember azonnal meghalt, és ezek valószínűleg nem is tudták, mi történt velük. A lakosság attól félt, hogy nagyobb kötelékek támadják majd a várost, és nem sokat törődtek azzal a magányos B-29-essel, amely hét-nyolcezer méter magasságban szállt el a város felett, augusztus 6-án a reggeli órákban. A bombát ejtőernyőn dobták le, és felrobbant, mielőtt földet ért volna.

Augusztus 10-én Truman elnök figyelmeztette a japán kormányt, hogy újabb atombomba-támadások következnek, ha tovább halogatják a kapitulációt. A japánok erre elfogadták a Potsdamban megállapított fegyverszüneti feltételeket, azzal az egyetlen kéréssel, hogy a császár, legalábbis egyelőre a helyén maradjon. Ebbe a szövetségesek beleegyeztek, azzal, hogy a császár uralkodói jogkörét a szövetségesek által kinevezett és Japánban székelő főparancsnok fogja megszabni, és hogy a monarchia sorsát végeredményben a nép szabadon megnyilvánuló akarata fogja eldönteni. Augusztus 14-én a japán kormány kifejezte készségét, hogy hajlandó elfogadni a szövetségesek által megállapított feltételeket. A császár személyes képviselői repülőgépen indultak útnak, hogy intézkedjenek a japán csapatok fegyverletételéről mindenütt, ahol Ázsiában és a Csendes-óceán szigetein japán helyőrségek még fegyverben álltak. A szövetségesek hajóhadának közelben lévő minden nagyobb egysége a Tokiói-öböl felé tartott. Amikor a hatalmas hajóhad összegyűlt, a feltétlen megadás alapján kötött fegyverszüneti szerződést a japán császár megbízottai a *Missouri* csatahajó fedélzetén írták alá szeptember 2-án.

Szeptember 9-én Tokióban az Egyesült Államok nagykövetségének épületére felhúzták azt a csillagos-sávós amerikai lobogót, amely a Pearl Harbour ellen intézett támadás napján Washingtonban a Capitolium zászlórúdján lengett. Ezt a zászlót a győztes amerikai csapatok azóta már kitűzték Algírban, Rómában és Berlinben, és most különkép vitte Tokióba. Ugyanezen a napon MacArthur tábornok, mint a Japánt megszálló szövetséges hadak főparancsnoka, elfoglalta hivatalát.

Így fejeződött be a világtörténelem legpusztítóbb háborúja. Elindítóinak végső romlását, mint az már most is nyilvánvaló, az okozta, hogy megcsúfoltak minden emberi értéket és hitet. Cinizmusuk azonban ellenük fordult, és éppen az erkölccsel való szembenállásuk miatt szenvedték el megsemmisítő vereségüket. A végén nem ők, hanem azok diadalmaskodtak, akik hittek az erényekben és az emberi méltóságban. A gonoszsággal, a rémuralommal és a gyűlölettel szemben a szabad nemzetek fiai felvették a harcot, és bátorságuk különbnek bizonyult, mint ellenségeiké. A ravaszság felett diadalt aratott a szabadságában nem korlátozott emberi elme, a rabszolgaságnál erősebbnek bizonyult a szabad emberek alkotóereje, és végül a hit győzött a cinizmus felett.

Ezek azok az okok, amelyek a végső győzelmet a szabadságszerető népeknek juttatták. A győztesek azzal az érzéssel tették le fegyvereiket,

hogya ha mérhetetlen szenvedések árán is, de igaz ügyért harcoltak, az elképzelhető legnemesebb célokért: a szabadságért, a békéért.

A béke céljairól egy alkalommal Rooseveltnél elnök a következőket mondta:

„Mindennél fontosabb, hogy megtaláljuk a béke erkölcsi alapjait. A béke nem maradhat fenn, csak akkor, ha az emberiség egyetemes testvériségének az elvére és gondolatára épül. A béke nem maradhat fenn, ha a világ bármely pontján tovább tart a zsarnokság vagy az éhség uralma. A béke megszűnik vagy nem igazi béke, ha a kis nemzeteknek félni kell nagy szomszédaiktól. A béke nem lehet erkölcsös, ha a legkisebb nemzet is területe megszállásától csak úgy szabadul, hogy szabadságát szolgátság adójával váltja meg. A béke nem értelmes béke, ha korlátokat állít az emberi tudás szabadsága elé, és a tudós munkájának a kincseit nem osztja meg az egész emberiséggel. Nem lehet igazságos a béke, ha egyetlen hely is van a világon, ahol az emberek szabadon nem imádhathják Istent.”

A mi nemzedékünkre vár az a feladat, hogy biztossá tegye ezen a földön az erkölcs és az igazság tartós békéjét.